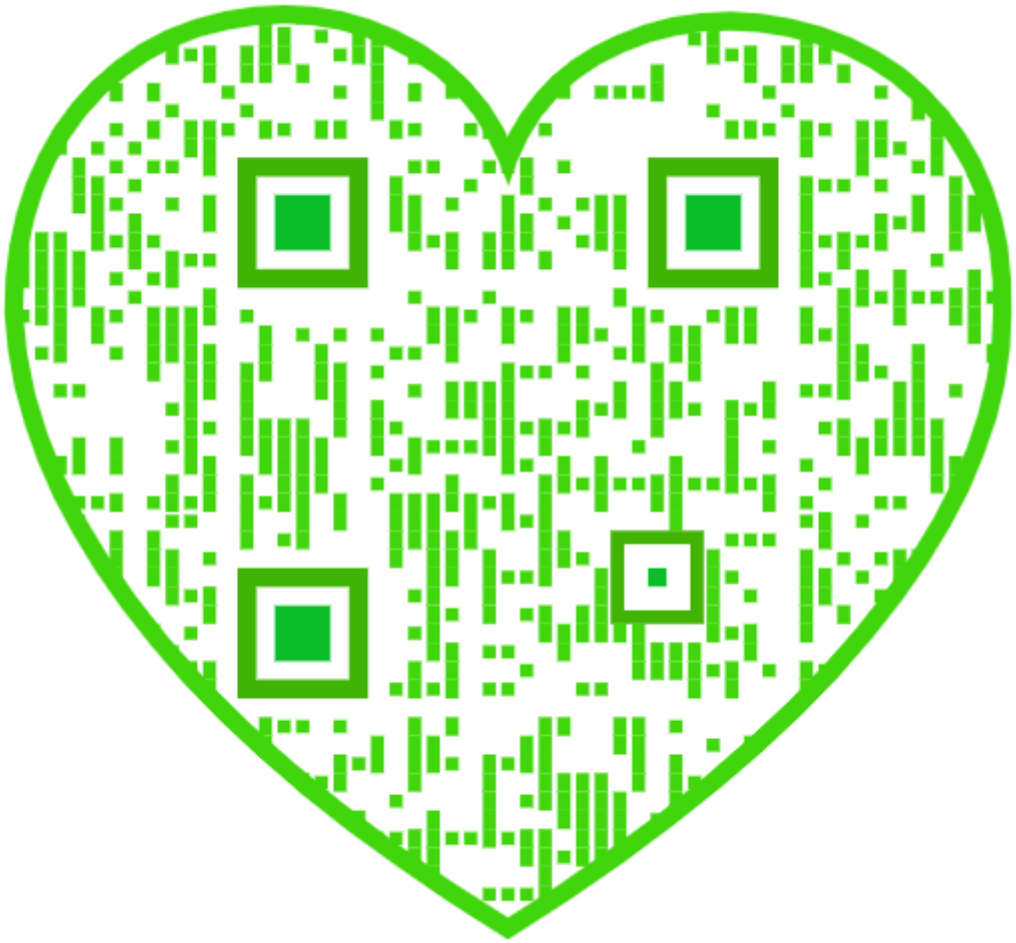

VONDEL.

ZEVENDE DEEL.

Rembrandt pinx.
JOAN SIX.
M. Desboutin.

DE WERKEN

VAN

VONDEL

IN VERBAND GEBRACHT MET

ZIJN LEVEN,

EN VOORZIEN VAN

VERKLARING EN AANTEEKENINGEN

DOOR

Mr. J. VAN LENNEP.

MET PLATEN EN AFBEELDINGEN.

ZEVENDE DEEL.

GEDRUKT EN UITGEGEVEN BY
GEBROEDERS BINGER, TE AMSTERDAM.

1862.

INHOUD

VAN

HET ZEVENDE DEEL.

Vondels Leven. blz. 1, 8, 9, 10, 13, 14, 17, 18, 20, 22, 24, 27, 28, 115, 116, 130, 134, 141, 142, 586, 597, 598, 600, 601, 602, 608, 610, 611, 614, 618, 619, 629, 637, 639, 654, 656, 658, 662, 665, 666, 667, 670, 673, 679, 685, 687, 689, 693, 695, 698, 703, 704, 706, 721, 729, 734, 735, 739, 743, 745, 750, 754, 765, 766, 769, 774, 776, 779, 783, 785, 788, 789, 790, 791, 792, 793.

Kritisch Overzicht van Salmoneus. . . . . blz. 109

Nalezing en Aanteekeningen.

WERKEN VAN VONDEL.

Blijde Inkomſte van Koninginne Chriſtina Maria Alexandra te Rome. „ 3

Tegens de Lastervaerzen Koninginne Chriſtine in het aenſchijn geſpogen. . . . . „ 9

Op de print van den Heere van Zuilichem, door zijnen zoon Chriſtiaen Huighens geteekent. . . . . blz. 10

Spore voor den edelen geſtrengen Heere Chriſtiaen Huighens, enz. „ 11

Op mijne afbeeldinge in het kleen door Filips de Koning. . . „ 13

De ſlaepende Venus van Filips de Koning . . . . . „ 14

Op dezelve Venus. . . . . „ 16

Op d' afbeeldinge van de halsvrientſchap tusſchen Orestes en Pylades, enz. . . . . „ 18

Op den triomf van Baechus enz., door F. de Koning. . . . . „ 19

Op den Prometeus, enz. . . . . „ 20

Op d' afbeeldinge der hoogedele Mejoffer Maria van Outshoren, door Filips de Koning. . . . . „ 21

Op de Vrede, geſchildert door F. de Koning. . . . . „ 22

Aen de Jongkvrou Margareta van Rijn — door F. de Koning. . „ 23

Blijde aenkomſte t' Amſterdam van — D. Eſtevan de Gamarra, enz. „ 25

Salmoneus, Treurſpel. . . . . „ 29

Berecht aen alle kunſtgenooten en voorſtanders van den Schouburgh. „ 31

Inhoudt. . . . . „ 39

De Tooneelpoëzij. Aen de Edele Heeren Mecenaten Heer Kornelis van Vlooswijck, enz. . . . . „ 41

Het Eerſte Bedryf. . . . . „ 45

Het Tweede Bedryf. . . . . „ 52

Het Derde Bedryf. . . . . „ 68

Het Vierde Bedryf. . . . . „ 82

Het Vijfde Bedryf. . . . . „ 99

Vertooningen in Salmoneus. . . . . „ 115

Voor Alexander den VII. . . . . „ 134

De geboorte van den Heere Michiel le Blon, enz. . . . . „ 141

Ter eeuwige gedachtenisſe van wylen Michiel le Blon, enz. . . „ 142

Koning Davids Harpzangen. . . . . „ 143

Aen — Christina Maria Alexandra. . . . . blz. 145

Eerſte Harpzang [1]). . . . . „ 149

Op een marmeren beelt van Koning David. . . . . „ 585

Groete aen — de Heeren Koenraet van Beuningen, enz. Gezanten der H. M. Staeten by de Majeſteit te Denemarck, enz. . . . „ 591

Aen — den Rijxhofmeeſter Heer Joachimus Gerſtdorp. . . . . „ 593

Aen — Tobias Morſtin, Truckfesz te Krakou. . . . . „ 595

Op — Karel van Mander, ſchilder en dichter, enz. . . . . „ 598

Op — Frederick de Derde, enz. . . . . „ 599

Op Sofia Amalia, enz. . . . . „ 600

Op — Erijck Zeeſteed, enz. . . . . „ 601

Op mijne afbeeldinge, door Karel van Mander. . . . . „ 602

Op Chriſtiaen, gekoren Prins te Denemerck en Noorwegen. . . „ 603

Affcheit van — Sofia Amalia, enz. toen haer gemael — ten oorlogh voer. . . . . „ 604

Op de ſtantvaſtigheit van Koningk Frederick. . . . . „ 608

Op de beſtendigheit der Kercke. Aen — D. Bernardino, Graef van Rebolledo. . . . . „ 609

O Heer! wil my verloſſen Van deze Deenſche oſſen, enz. . . . . „ 610

Op Jacob van Kampen . . . . . „ 611

De nachtegael van Amisfort. . . . . „ 612

Aen Govert van Kampen. . . . . „ 617

Op mijne afbeeldinge, — door Cornelis de Visſcher. . . . . „ 618

Keurgedicht op de keurſtchouderſchap van — J. Mauritius, Prince van Nasſau, enz. . . . . „ 620

Triomfe over de geboorte van — Philippus Proſper Andreas, Prince van Spanje, aen D. Eſtevan de Gamarra, enz. . . . „ 635

1) Het ſcheen onnoodig de bladzijde, waarop elke Harpzang voorkomt, te vermelden, daar de lezer die ook zonder bladwijzer gemakkelijk vinden kan.

Op het heerlijcke ſtuk van Ferdinandus Bol, voor den — Zeeraet geſchildert. . . . . blz. 639

Zeemagazijn gebouwt op Kattenburgh t' Amſterdam. . . . . „ 641

Op Katharine Questiers. . . . . „ 656

Op de kunſtige tekeningen en bootſeerſels van — Saffo Questiers. „ 657

Ter bruiloft van — Joan van Waveren en — Debora de Blaeu. „ 658

Ter bruiloft van — Ventidius Riccen en — Haesje Augustijns. „ 663

Ter bruiloft van — Sybrant Kamay en — Maria Koppeſen. . . „ 666

Op de Boeckkamer van S. K. . . . . „ 667

Ter bruilofte van — Michiel Block en — Alide Anſlo.. . . . „ 668

Ter bruilofte van — Jakob Linnich en — Katharine Jakobs de Vries. „ 671

Maeghdepalm ter kloſterſtaetſie van zuster Anna Bruining, enz. „ 674

Ter ſtaetſie van Jongkvrouwe Joanna Blezen. . . . . „ 680

Ter ſtaetſie van Jongkvrou Heleene Blezen. . . . . „ 683

Maeghdepalm voor Margarita Krulis. . . . . „ 687

Lofzangk der geeſtelijcke maeghden. . . . . „ 690

Eeuwgety van den E. Heere Karel Couvrechef. . . . . „ 694

Aen I. Westerbaen. . . . . „ 699

Aen Koenerding. . . . . „ 702

Op het wapen van den Heer Andries de Graef. . . . . „ 705

Op Vredehoef. . . . . „ 706

Afbeeldingen der Stamheeren enz. van de Graeven enz. . . . „ 707

Onſchult (aan Andries de Graef.) . . . . . „ 710

Op — Diedrick Jansz. Graef. . . . . „ 711

Op — Cornelis Boelens. . . . . „ 712

Op — Geeraert Bicker. . . . . „ 713

Op — Geeraert Jakob Witſen. . . . . „ 714

Op — Jakob de Graef. . . . . „ 715

Op — Andries de Graef. . . . . „ 716

Op — Andries de Graef en — Elizabeth Bickers van Swieten. . . „ 718

Anders. . . . . blz. 718
Op — Cornelis de Graef. . . . . „ 719
Op — Lambert Reinst. . . . . „ 720
Op — Joan Cornelisz. Geelvinck. . . . . „ 721
Op het marmerbeelt van — Cornelis Witſen. . . . . „ 722
Op het marmerbeelt van — Nikolaes Tulp. . . . . „ 723
Op d' afbeeldinge van denzelven Heere. . . . . „ 724
Op — Cornelis van Vlooswijck . . . . . „ 725
Op — Peter Kloeck. . . . . „ 726
Op — Peter de Graef. . . . . „ 727
Op — Jakob de Graef. . . . . „ 728
Op — Joan Six. . . . . „ ibid.
Op Elizabeth Bickers van Swieten, enz. . . . . „ 729
Op Mevrou Aleidis Bickers van Swieten. . . . . „ 730
Op — Katharine Hooft. . . . . „ 731
Op de kinders van — A. de Graef en — E. Bickers van Swieten, enz. „ 732
Op de Schoone Eliza. . . . . „ 735
Op het kroonen van — Leopoldus. . . . . „ 736
Vrye zeevaert naer Ooſten. . . . . „ 740
Op den doorluchtigen Zeehelt Heer Jakob van Wasſenaer. . . „ 742
Staetwecker. . . . . „ 743
Triomf van Koppenhagen, enz. . . . . „ 747
Triomf over Funen. . . . . „ 749
Ter bruiloft van den Heer W. Blaeu en Mejoffer A. van Loon. „ 751
De Vorſtelijcke Bruiloft t'Amſterdam, enz. . . . . 756 en 794
Op het geboortegety van Mevrou Amelia, enz. . . . . „ 765
Op den Princelijcken Genadepenning. . . . . „ 767
Ter bruiloft van — P. van Heimbach, en — M. van Block. . . „ 770
Op Mejoffer Maria van Block. . . . . „ 774
Op het triomfeerende Vierwerck. Aen den E. Heere Willem Haegh. „ 775

Op G. Flincks afbeeldinge van — Johan Maurits, enz. . . . blz. 777
Op dezelfde afbeelding. . . . . „ 778
Op Jan Vos. . . . . „ 779
Lantgezang. Ter bruilofte van — R. van Estvelt en — R. Bruining. „ 780
Den geleerden jongeling Joan Leeuwenaert Blaſius. . . . . „ 783
Den E. jongeling Joannes Wandelman. . . . . „ 784
Eerſtelingen des Prieſterdoms van den E. Heere Joannes Akerboom Doedensz. . . . . „ 786
Op Adriaen Motman. . . . . „ 789
Op N. Dusſelius. . . . . „ ibid.
Op den Heer Auguſtijn Alſten Bloemaert. . . . . „ 790
Aen den E. hooghgeleerden Heer Auguſtijn Alſten Bloemaert. . „ 791
Graffchrift van den Heere Auguſtijn Alſten Bloemaert. . . . . „ 792

WERKEN VAN ANDEREN.

Voorſpel op Salmoneus, door Govert Bidloo. . . . . „ 117
Lofdicht op Govert Bidloo, door Hermannus Brinkhuizen. . . . „ 131
Bericht aen den Lezer, voor de Harpzangen. . . . . „ 148
In het Stamboek van Katharina Questiers, door Jan Vos. . . . „ 654
In hetzelfde Stamboek, door Huygens. . . . . „ ibid.
Verjaerdichtjen aen F. D., door Katharina Questiers. . . . . „ ibid.
Aen Joost v. Vondel, door Koenerding. . . . . „ 696
Gedichtjen van Westerbaen. . . . . „ 699
Antwoord aan Vondel, door Koenerding. . . . . „ ibid.
Aen Westerbaen en Koenerding. . . . . „ 700

Antwoordt, door Koenerding. . . . . blz. 700
Wegh des Hemels, door Koenerding. . . . . „ 701
Aen Mr. I. Koenerding, door J. v. M. . . . . „ ibid.
Vier regels van L. van den Bos. . . . . „ ibid.
Vier regels van een ongenoemde. . . . . „ 702
Op 't vaers van L. van den Bos, door R. I. I. v. L. . . . . „ ibid.
Aen R. I. I. v. L., door L. v. B. . . . . „ 703
Op Vondel, door Koenerding. . . . . „ 704
Op Anna van Loon, door Jan Vos. . . . . „ 754
Graffchrift op J. Wandelman . . . . . „ 785
Spotdicht van en op Wandelman. . . . . „ ibid.

PLAATSING DER PLATEN.

Het Portret van Joan Six. . . . . Over den Tytel.

Salmoneus. Eerſte Bedryf, ... „ blz. 46

„ Tweede „ . . . . . „ „ 63

„ Derde „ . . . . . „ „ 74

„ Vierde „ . . . . . „ „ 96

„ Vijfde „ . . . . . „ „ 102

De XI. Harpzang. . . . . „ „ 176

„ LXXIII. „ . . . . . „ „ 378

„ XC. „ . . . . . „ „ 432

„ CXX. „ . . . . . „ „ 521

„ CXXVII. „ . . . . . „ „ 534

„ CXXXVI. „ . . . . . „ „ 550

Vondels affcheid van zijn zoon. . . . . „ „ 631

Het Fac-ſimile van het Eeuwgety van den E. Heere Karel Couvrechef. „ „ 694

Wapenkrans. . . . . „ „ 710

DE WERKEN

VAN

J. VAN VONDEL,

IN VERBAND MET ZIJN LEVEN.

De Koningin Kristina, na, gelijk wy dit gezien hebben, afftand van de Kroon gedaan en haar Rijk verlaten te hebben [1]), had op 3 November 1655, te Insburgh, openlijk belijdenis van den Roomfchen godsdienst gedaan, te welker gelegenheid zy, tevens, by haar naam, de namen aannam van Maria Alexandra, ter eere van de Moedermaagd en van den regerenden Paus. Niets was natuurlijker dan dat zy nu ook verlangde, de hoofdftad der Katholijke waereld te bezoeken, aan welk verlangen zy tegen het begin van December ge-

1) De hier vermelde en vrij wat meer byzonderheden zijn te vinden in zeker werkjen, getyteld: „Kort journael, gehouden op de Reyfe van hare Doorluchtighe Majefteyt Christina, Koninginne van Sweeden, gedaen door de Nederlanden, Duitslant, Vranckrijck, Italiën en andere gheweften des wereldts, Beginnende van haer Uyttocht van Stockholm, in den jare 1654, tot haer wederkomfte in defelve, in 't jaer 1660, t'Amfterdam, voor Michiel de Groot, Boeckverkooper op de Nieuwen-dijck 1660, 12o."

volg gaf, haar weg nemende over Verona en Peſaro, Sinigaglia en Loretta, waar zy aan het bekende Madonnabeeld, daar aanwezig, een prachtige kroon en ſcepter van goud, met robijnen en diamanten omzet, vereerde. In de nabyheid van Rome op den 18den door twee Kardinalen, namens den Paus, met een luiſterrijken ſtoet en een afdeeling der ruiterwacht ontmoet, trok zy met hen, doch zonder plechtigheden en alsnog onder een ſtreng incognito naar Rome, waar zy op 't Vatikaan vertrekken vond voor haar in gereedheid gebracht en by den Paus werd ontfangen. Intuſſchen lag het noch in hare, noch in 's Pauſen bedoeling, dat haar komst te Rome alzoo zonder eenig uiterlijk gebaar zoû afloopen. Op den 23 December in des Pauſen koets gebracht naar den zoogenaamden wijngaard van Paus Julius, buiten de ſtad gelegen, en aldaar met Paus Alexander het middagmaal gebruikt hebbende, trok zy van daar te paard naar de *porta del popolo*, waar zy verwelkomd werd door den Kardinaal Barberini, aan 't hoofd van het geheele kollegie der Kardinalen, allen op kostelijk opgetoomde muilezels gezeten. Hierop deed zy haar intocht, hebbende de Kardinalen Orſini en Costaguri aan hare zijde, en voorafgegaan door een paadje, die kroon en ſcepter droeg, een vendel kurasſiers, eenige trompetters, de hoplieden der ſtads wijken en een ſtoet van Romeinſche Edelen, en gevolgd door de burgerlijke ambtenaren, haar hofſtoet, gekleed in 't ſcharlaken, met goud geboord, een aantal Prinſen en Hertogen, de Kardinalen Medici en Heffe, de Prinſen Panfili en Palestrino en andere ſtafdragers en ceremoniemeesters van 's Pauſen Huis, de auditeurs van de Rota, de klerken van de Kamer, een tal Prelaten, en eindelijk de koetſen der Koningin, der Kardinalen en andere aanzienlijken. Toen de Koningin het kasteel Sint Angelo voorbyreed, werd het geſchut ter harer eere herhaaldelijk gelost en ſchoten de lijfwachten, die aan beide zijden der ſtraat geſchaard ſtonden, hun geweeren af. Op deze wijze toog de ſtoet naar de Sint Pieters kerk, waar men afſteeg en Kristina naar 't Vatikaan geleidde tot voor den troon van den Paus, by wien zy tot den voetkus werd toegelaten, terwijl zy op Kersdag daaraanvolgende het Sakrament der bevestiging ontfing. Het was op deze blijde inkomst der Koningin dat Vondel, zoodra de tijding daarvan hier kwam, het navolgende jubeldicht vervaardigde:

BLIJDE INKOMSTE

VAN

KONINGINNE

CHRISTINA MARIA ALEXANDRA

TE ROME.

„Zy quam van het einde der aerde om Salomons wijsheit te hooren, en ziet hier is meer dan Salomon."

Nu zing ick van geen Noortlantſche Amazoone,
Die Thetis zoon, den dappren oorloghshelt,
In zijnen ſchilt durf vaeren, op het velt
Voor Troje, om d' eer van een verwelckbre kroone:

Die zich gewende in ſneeu op 't ys te draven,
De ſtroomen op te bijten met de bijl,

Zy quam, enz.: „De Koninginne van Scheba." Zie *Matth.* XII: 42.
Noortlantſche Amazoone: „Penthezilea," de Koningin der Amazonen, die Achilles beſtreed. Het epitheton *Noortlantſche* is bygevoegd om de vergelijking met Kristina."

De borſt afzette, en ſpeer en boogh en pijl
Hanteeren kon, ten trots van alle braven:

Het luſtme nu CHRISTINE na te ſtappen,
Van daer de kou den ſteilen Noortbeer terght,
Te treên door 't ſneeu van 't Italjaenſch geberght,
Tot Rome toe, en voor Sint Peters trappen.

Eêlmoedigheit van 't goede noit veraerde:
Wat in zijn' bloey en groeizaemheit bezwijck',
Deze is zich zelve alom doorgaens gelijck.
Een eedle vrucht getuight wat telgh heur baerde.

De leeuskracht kan men uit zijn klaeuwen mercken,
De treck getuight des zeilſteens geeſt en aert,
De proef de deught van 't ridderlijcke zwaert:
Elcke oirzaeck wort ons kenbaer door haer wercken.

Maer als Natuur, waerze uitmunt, wort bejegent
Van Godts Gena, den oirſprongk van het goet,
Dat zy bezit, dan ſpringtze in overvloet,
Gelijck een bron, die heele landen zegent.

Indien men hier zit om bewijs verlegen,
CHRISTINE alleen zet dezen grontſlagh vaſt,
En wijſt ons wat een Chriſtverlichte paſt,
Die verder ziet, en oogen heeft gekregen.

De hemel had haer tot de kroon gekoren,
Geſchapen tot het erf van 's vaders Rijck,
Of liever tot dry ſcepters te gelijck,
En zulck een' bergh van lauren haer beſchoren.

Vernuft en geeſt van jongs op in haer bloncken.
De luſt tot kunſt en letterwetenſchap
En wijsheit holp haer aen den ſmaeck van 't ſap,
Door Plato milt den leerling toegeſchoncken.

7 *De borſt afzette:* de Amazonen lieten zich de rechter borst afzetten, ten einde min belemmerd te wezen in haar bewegingen als zy den boog ſpanden, en droegen haar naam daaraf.

13 Lees: „een edele inborst ontaardde nooit van het goede."

15 Of de lof, van zich zelve altijd gelijk te zijn gebleven, Kristina zoo byzonder toekomt, zoû ik niet durven beweeren. Intusſchen, wie haar „onbeſtendigheid" mocht hebben verweten, Vondel zeker niet, die evenzeer langen tijd op 't ſtuk van godsdienst vrij wankelende geweest was. Wy mogen echter aannemen dat zijn overgang tot het Katholicismus en zijn getrouwe zucht voor die belijdenis oprechter waren dan die van de Koningin.

18,19 Fraaie regels: „de *zeilſteen* wordt daaraan gekend, dat hy de voorwerpen tot zich *trekt*, het *zwaard*, wanneer men er de proef mede neemt."

24 *Grondſlagh:* hier voor „grondſtelling."

De wijsheit, van Egypters en Chaldeeuwen
Aen 't grijze Athene, en van Athene weêr
Gereickt aen Rome, ontſtack haer meer en meer,
Om ga te ſlaen het ſpoor van 's weerelts eeuwen.

De Wijsheit leert haer elck tot nut te leven,
Hoe 't vreedtzaemſt Rijck geen bloedigh oorlogh paſt,
Waerop zy heir op heir ontharrenaſt,
Beluſt Europe en elck den pais te geven.

Toen ſloot de kroon van Sweden om haer vlechten,
En blonck gelijck de Noortſtar, op dit hooft,
Met eenen glans, die diamant verdooft.
Men leerde uit haer den onderzaet berechten.

Men leerde uit haer de Majeſteit bewaeren
In eere, ontzagh, en aenzien, te gelijck
Gevreeſt, bemint, en aengebeên in 't Rijck,
En buiten 't Rijck, zoo wijt haer zeilen vaeren.

Noch kan zoo veel gelucks haer niet vernoegen.
Zy voelt den ſlagh der onruſte in 't gemoedt,
Die, nacht en dagh, heur jaeght naer 't hooghſte goet,
Dat 's menſchen hart beſchut voor 't eeuwigh wroegen.

Wat goet is dit? beſtaet dit goet in ſchatten,
Of wetenſchap, of Staet, en heerſchappy,
Of eere en faeme, of lichaems leckerny,
En welluſten, en wat de zinnen vatten?

Neen zeker, neen: die goedren zijn vergangbaer,
Verwelcken, als de bloem, door hitte en rijp,
Vergaen, als roock: een goet voor aertſch begrijp
En zinlijckheên bekoorlijck, en ontfangbaer.

Het hooghſte goet, dat weinigen ontfingen,
Beſtaet in niet geſchapens, maer alleen
In 't kennen van 't oneindigh eenigh Een,
Begin en eint van ons beſpiegelingen.

De wetenſchap, gevat by d' eerſte kloecken,
Bereickte dit, als met een vergezicht,
En zagh 't, gelijck een vonck, geſpat van 't licht,
Geholpen door Natuur, en d' outſte boecken:

40 Verſta: „om zich in de kennis der waereldgeſchiedenis bekwaam te maken." Doch vergelijk ook vs. 113, volgg.

Maer dieper dringt het oogh in deze waerheit,
Als Godt van Godt, bekleet met ſterflijckheit,
Godts Zoon den menſch naer 's menſchen oorſprong leit,
En voorlicht met zijn heiligheit, en klaerheit.

Dees Herder draeght het lam op hals en ſchouder
In zijnen ſtal, dat deerlijck liep verdwaelt:
En als hy vaert in 't licht, dat endtloos ſtraelt,
Beveelt zijn mont dees zorgh Godts Stedehouder;

De Sleutelmaght die zeſtienhondert jaeren
Den hemel ſloot, en wederom ontſloot,
Uit haren ſtoel, elx vryburgh, daer in noot
Alle afgedwaelde in veiligheit vergaêren.

CHRISTINE komt van boven dit te vatten:
Zy zweert terſtont het Rijck der weerelt af,
Verworpt heur zwaert, en purper, kroon, en ſtaf,
En kieſt voor 't aertſch den grootſten ſchat der ſchatten.

De ruſtige aert en moedt, haer aengeboren,
Van 's hemels Geeſt gedreven, en verlicht,
Acht haet, noch ſmaet, en kieſt, aan God verplicht,
Het beſte deel, dat oit wert uitgekoren.

Gelijck ze in 't eerſt haer geeſten wiſt te ſcherpen,
Om in den top der heerſchappy te ſtaen,
Zoo luſt het haer zich ſtil en onderdaen
Den ſtoel van Godt en Chriſtus t'onderwerpen.

Men kan Godts dienſt gebruicken of misbruicken,
Misbruicken als men 't oogh op 't weereltſch ſlaet,
En dees ons dient een ſtormleêr om naer ſtaet
Te ſteigren, daer de vroomſten dickwils duicken;

De Godtsdienſt wordt gebruickt naer Godts behaegen,
Wanneer men hem met kenniſſe eert, en dient:
Als Abraham, geheeten 's hemels vrient,
Die Ur verliet, zijn vaderlant, en maegen:

Als Moſes, die den Rijckdom van Egypte

Alle afgedwaelde: hier vorderde de taal *afgedwaelden;* doch de maat verbood het.
Geesten wordt zelden anders gebezigd dan voor „onſtoffelijke wezens." Hier ſtaat het voor 't enkelv. *geest,* in de beteekenis van verſtand, *ingenium.*
Dees is „godsdienst."
Duer de vroomſten dickwijls duicken: d. i.: „terwijl de vroomſten dikwijls het onderſpit moeten delven."

Verſmaede, vroegh de kroon met voeten tradt,
En, Chriſtus ſmaet voor welluſt eere en ſchat
Verkiezende, het blinde hof ontglipte.

Zy ruckt hier op van 't Noorden naer de ſloten
Van Rome, door haer Gotten omgewroet,
Op datze zelf die ſchennis decke, en boet',
Daer zoo veel bloets en traenen zijn vergoten:

Op datze zelf 't onfaelbre Orakel ſpreecke,
Daer Godt door ſpreeckt, en levendigh ontvout
De raetſels, aen zijn' tolck en tong betrout,
Op dat Godts volck geen raet noch trooſt ontbreecke.

Aldus vergeet de bruit, in Davids zangen,
Haer eigen volck, en vaders huis, en ſtam.
Zy ſmilt haer hart in 's bruigoms zuivre vlam,
Die haer verwacht, gereet Godts bruidt t' ontfangen.

Zoo quam voor heen de Koningin der Mooren
Te Sion, uit den Zuiden, en haer zon,
Om Davids zoon, den wijzen Salomon,
Met raetſelen te toetſen, en te hooren.

De Koningin, die zich ontkroont, zoeckt d' ader,
Daer Salomon zijn wijsheit zelf uit haelt.
Zy zoeckt de Duif, die uit de wolcken daelt
Op Godt, den Zoon, en mont van Godt den Vader.

Zy zoeckt de Stadt, daer d' eerſte Kruisgezanten,
Gemartelt, en begraven, 't hoogh altaer
Door hun gebeent noch zeegnen, jaer op jaer,
En 't heiligh Kruis, ten trots des afgronts, plantten.

Zy zoeckt haer heil by geenen Roomſchen ſtander,
Noch arent, maer by Godt aen 't heilzaem hout,
Daer Vatikaen, tot aen de lucht gebout,
Haer welkomt door den Grootſten Alexander.

Hy zalft dit hooft, nu kroonloos, en bezegelt

106 *Vroegh de kroon met voeten tradt:* t. w. volgends het verhaal van Jozefus. De H. Schrift maakt van dit tooneel geen gewach.
110 *Door haer Gotten omgewroet:* door Totila, koning der Gothen, in de helft der zesde Eeuw: — dat was lang geleden en de man kwam niet uit Zweden: zoo dat het zeker hard was, dat zy, om haar tytel alleen van „Koningin der Wenden en *Gothen*," daar nog voor boeten moest.
125 *De Koningin:* Kristina.
126 *En mont:* lees: „en die de mond (de stem) is."
136 *Den grootſten Alexander:* Paus Alexander VII.

Haer' nieuwen eedt, op 't juichen van de Faem,
Verrijckt met noch twee naemen haeren naem,
Die nu, vol geurs, zoo veele hoven regelt.

Zy ſchept haer' naem uit Chriſtus, den Behoeder,
Als een Gezalfde; uit die met hem regeert,
En zy haer kroon en ſcepter heeft vereert,
Maria zelf, de zuivre maeght, en moeder.

Haer ſlotnaem eert een grooter van vermogen
Dan hy, wiens zwaert het Ooſten dwingen kon,
Dan Fabius, die Hannibal verwon;
Het Hooft, waervoor zich 's weerelts aſſen bogen.

Al wenſchtze d' eer van ſtaetſiën t'ontbeeren,
En wellekomſte, en ongemeene prael:
Haer ootmoedt eiſcht een Koningklijck onthael
Op 't blijde feeſt, daer d' Englen triomfeeren.

Naerdien de kroon in 't ende wordt geſtreecken,
Zoo zeegne Godt haer endt, gelijck 't begin:
Zoo blinck' het ſpoor van deze Koningin;
Een heerlijck licht, dat duizent kan ontſteecken.

139 *Met noch twee naemen:* t. w. *Maria*, gelijk de Paus haar noemde naar de moeder des Heeren, *Alexandra*, gelijk hy haar naar zich zelven noemde. Zie vs. 144 en 145.
143 *En zy:* verſta: „*zoo* aan wien *zy*."
147 *Fabius:* zie het gedicht op het *Inwijden van Alexander VII*, Deel VI blz. 634.
151 *Haer ootmoedt:* jegens den Paus namelijk: zie het voorafgaand verhaal.
152 *'t Blijde feeſt:* het „Kersfeest", waarop de Koningin het ſakrament der bevestiging (des vormfels?) ontfing.
155,156 Verſta: „zoo wekte het voorbeeld dezer Koningin velen ter navolging op."

Ook Reinier van Anſlo, van wien vroeger herhaaldelijk ſprake is geweest [1]), en die zich in 1649 naar Rome begeven en insgelijks het Pausdom omhelsd had, vervaardigde een dichtſtuk op de inkomst van Koningin Kristina, dat om zijn cierlijke netheid door Vondel geprezen werd [2]).

Tegen hen, die de Koningin in dichtmaat over haar geloofsverandering hadden berispt, ſchreef Vondel nog het volgende:

1) Zie Deel V, blz. 539.
2) Zie den *Holl. Parnas*, blz. 200.

TEGENS

DE LASTERVAERZEN

KONINGINNE CHRISTINE

IN HET AENSCHIJN GESPOGEN.

„ZY ZETTEN EEN DOORNEKROON OP ZIJN HOOFT."

HOE kroont de blinde haet CHRISTINE dus met doornen?
Dat 's Christus hooftcieraet, de Kroon van Godts verkoornen.

ZY ZETTEN, ENZ.: zie Matth. XXVII: 29.

Konſtantijn Huyghens had by zijn gemalin drie zonen verwekt, waarvan de oudſte, Konſtantijn, hem opvolgde in zijn betrekking van geheimſchrijver des Prinſen, en de jongſte, Nikolaas, Afgevaardigde werd by het kollegie der Amiraliteit van de Maas. De meest beroemde van de drie was echter zijn tweede zoon, Christiaan. Deze, die den 14 April 1629 geboren was, onderſcheidde zich reeds vroeg door een treffelijken aanleg, inzonderheid voor mathematiſche ſtudiën. Op zijn zeventiende jaar naar de Hooge School te Leyden gezonden, oefende hy zich aldaar onder Vinnius in de rechtsgeleerdheid; terwijl Van Schoten hem tot leidsman ſtrekte in de wiskunde. In 1647 begaf hy zich naar Breda, waar hy twee jaren vertoefde, om vervolgends, als Edelknaap, Graaf Hendrik van Nasſau op een reis naar Denemarken en Holſtein te vergezellen. In 1655 zich naar Frankrijk begeven hebbende, verkreeg hy te Angers de waardigheid van Doctor in de rechten, en verwierf hy tevens van de beroemdſte wiskundigen daar te lande hoogachting voor zijn ſchranderheid en kennis. Onder talrijke gaven bezat hy mede die van een uitmuntend teekenaar te zijn, en zoo vervaardigde hy ook een welgelijkend afbeeldſel van zijn vader, waarop Vondel het navolgende byſchrift maakte.

OP DE PRINT

VAN DEN HEERE

VAN ZUILICHEM,

DOOR ZIJNEN ZOON

CHRISTIAEN HUIGHENS

GETEEKENT.

De brave zoon ontfing van Godt en zijnen Vader
Het wezen en den zwier, tot 's hemels prijs en eer:
Dies voeght de danckbaerheit den zoon en niemant nader.
Dees fchenckt den Vader nu door kunft het wezen weêr.
Zoo wort dan Chriftiaen de Vader van zijn' Vader,
En Vader Conftantijn de zoon van zijnen zoon.
Dus tart de kunft natuur. Men eerze met een kroon.

Tevens fpoorde Vondel den jongeling aan, dat hy zijn vader zoû bewegen tot het verzameld uitgeven zijner verfpreide gedichten. Het gedichtjen, waarmede hy zulks deed, is een model van losfen zwier en fchilderachtige voorftelling.

SPORE

VOOR

DEN EDELEN GESTRENGEN HEERE

CHRISTIAEN HUIGHENS,

ZOONE VAN DEN HEER

VAN ZUILICHEM &c.

DAT HY ZIJN HEER VADERS GEDICHTEN HET LICHT GUNNE.

ZOON, vol geeſt, die uwen Vader
Afbeeldt, niet alleen in print,
Maer in deught en geeſt noch nader,
En zijn pen en gouden int
Naezweeft, die des Vorſten blaêren,
In de legers in het Hof
Tekende, eenen ry van jaeren,
Met onſterffelijcken lof:
Die, in 't midden van het woelen
Ledigh, uren ſtal of vont,
Om den dichtluſt friſch te koelen
Uit de Hoefbron, met den mont
Het doorluchtigh nat te proeven,
Daer Apollo meê vereert
Die zijn hulp en gunſt behoeven,
Door wiens kracht men propheteert:
CHRISTIAEN, waerom verlangen
Wy zoo lang naer 't eeuwigh werck
Van uw Vaders Dicht en Zangen,
In Apolloos Duitſche kerck?
Waerom wil dees zon niet klimmen
Die beneden d'Ooſtkim ſtaet?
Help z' eens luſtigh op de kimmen,
Nae dien traegen dageraet.

11 *Hoefbron:* zoo ſtaat er in Vondels H. S. De gewone uitgaven hebben, verkeerdelijk, *Hofbron.*
20 *Apolloos Duitſche kerk:* „de galery der Nederlandſche dichters," zoû men thands zeggen.

Duizent, duizent nachtegaelen,
Rondom Hofwijck en den Haegh,
Zullen 't eedel licht onthaelen,
Even vrolijck even graegh.
Laet ons hart niet langer quijnen
Om het uitſtel van dit licht,
Dat ons Neerlandt wil beſchijnen
Met zijn hemelſch aengezicht.
Wy verwachten met gebeden
Eenen Bloemhof, milt van geur,
Rijck door zijn verſcheidenheden,
Van gedaente en levend kleur;
Een bancket voor keurige oogen;
Een muzijckfeeſt voor 't gehoor,
Als de ziel omhoogh getogen,
Naer de wolcken vaert door 't oor.
Wy verwachten gulde ſpreucken,
Aerdige ſpitsvondigheên,
Leſſen van geen eeu te kreucken,
Redevormers van 't gemeen,
Geſtoffeerde galeryen,
Vol van kunſt en wetenſchap;
Tafereelen waert te vrijen,
Honighkorven zoet van ſap.
Die nu Boeckekamers zoecken,
Vinden dan in een treſoor,
In een eenigh boeck, vol boecken,
Wat z' ooit zochten, na en voor:
Al den Dichtbergh in een Dichter,
Keur van ſtof en keur van maet,
Kort of langer, zwaer of lichter,
En gepaſt op yders ſtaet.
Leefde uw Vader voor een ander,
Voor zijn Landt, voor zich ten deel,
Laet ons hooren, 't een na 't ander,
Wat de Hollandtſche Orpheus ſpeel'
Onder Linde, in Boſch, in Dreven,
Daer de beeck langs d' oevers ſtreeft,
Alle zangers om hem zweven.
Eer hem dus, dewijl hy leeft.

25-28 Zeker kon geen kritiſche beſchouwing der werken van Huyghens korter, bondiger en juister dan in deze weinige regelen geleverd worden.
30 *Kleur:* onz., als meermalen, inzonderheid waar het gebezigd wordt voor „koloriet."
44 *Redevormers van 't gemeen:* „leſſen, waardoor het verſtand by de natie ontwikkeld wordt."
47 *Tafereelen waert te vrijen* voor „waardig dat men naar het bezit daarvan ſtreve."
53 *Al den dichtbergh* voor „den geheelen dichtberg" (Parnas).
61 *In Boſch:* aldus in Vondels H. S. De gewone druk heeft verkeerdelijk: *in 't Boſch.*

Hoe Christiaan Huyghens, door den Minister Colbert naar Parijs genoodigd, zich, tegen het genot eener aanzienlijke jaarwedde, aldaar vestigde, er van 1666 tot 1681 woonde, en in 1695 te Haarlem overleed; hoe hy, door zijn uitvinding van het ſlingeruurwerk zich een onſterfelijken naam verwierf; hoe hy tot Lid der Koninklijke Akademiën van Parijs en Londen werd verheven; hoe hy den ring van Saturnus en den derden wachter by die planeet ontdekte, dat alles is genoeg bekend en wordt hier maar ter loops herinnerd.

Wy hebben hierboven [1]) gezien, hoe de bekwame ſchilder Filips de Koning in 1651 een afbeelding van Vondel had vervaardigd. Over deze eerſte proeve waarſchijnlijk maar half te vrede, of misſchien aangezocht door dezen of genen, die een afbeelding van den dichter verlangde, vervaardigde hy er een paar andere op kleinere ſchaal, waarby Vondel deze regelen ſchreef:

1) Zie Deel V, blz. 108.

OP

MIJNE AFBEELDINGEN IN HET KLEEN

DOOR

FILIPS DE KONING.

Zoo ſchildert my een Konings hant
In 't kleen, terwijl ik 's Konings ſnaeren,
En heiligh harpgezang, en trant
Vaſt volge, in top van 's levens jaeren,
Een min dan zeventigh. Wat is 't?
Noch min dan verf, een damp, een miſt.

Op een ſlapende Venus, van denzelfden ſchilder, vervaardigde Vondel de navolgende fraaie gedichten.

DE

SLAEPENDE VENUS

VAN

FILIPS DE KONING.

OMNE TULIT PUNCTUM QUI MISCUIT UTILE DULCI.

Zoo raeckt Apelles geeſt de bitze Nijt te boven.
Wanneer men 't ziet is 't met vertrouwen en geloven
Schoon omgekomen, daer het werck den meeſter prijſt.
Dit werck behoeft geen goude of diamante lijſt,
Noch leent van buiten roem. Men ſtaeck dan ydel ſtoffen.
De ſchilder heeft natuur hier net op 't hooft getroffen:
Gelijck Pigmalion, wiens allebaſten beelt,
Omhelzenswaerdigh, van het leven niet verſcheelt.
En vraeght ge wie hier ſlaept, en ſlaepende zoo ſchoon is:
Het is de ſchoone, korts verſlingert op Adonis.
Men heetze Venus, mits zy ieders hart ontvonckt
Door haer bekoorlijckheit, en wont wat zy belonckt,
En hierom hoeftze torts, noch pijlen, boogh, noch wapen.
Volkomenheit is al het lichaem ingeſchapen,
En elck byzonder lidt, op zijn vereiſchte maet,
Staet even ſtout, en vol, en wraeckt al wat misſtaet.

OMNE TULIT PUNCTUM, CAET.: d. i.: „hy heeft in allen deele het wit getroffen, die het nuttige aan het aangename gepaard heeft." Zie HORAT. *de arte poëtica*, vs. 343.

1,2 *Is 't met vertrouwen en geloven Schoon omgekomen:* d. i.: „dan behoeft men niet meer op goed geloof en goed vertrouwen af te bewonderen."

10 *Korts* voor „kort geleden."

Men ziet het bloet gezont door 't blancke vel heen gloeien,
Gelijck de morgenlucht, als 't licht begint te groeien:
Gelijck een gloeientheit, by heldren zonneſchijn,
Door dunne zijde van een purpere gordijn,
De witte pronckzael verft. Al ſlaepen al de zinnen,
Noch tuight dit dat de brant naturelijck van binnen
Niet ruſt te wercken, en het vier in d'adren ſpeelt,
Hoewelze uit zeeſchuim en zout water wert geteelt.
Deze is de vruchtbaerheit, en 't zaet, en zout der dingen.
Zy teelt, en onderhout, en hare ſtralen dringen
Door 't lichaem van 't Heelal, en worden noit geſtuit.
Zoodaenigh beelden haer van outs de wijzen uit,
Niet om afgodery te planten en leeraeren,
Maer ons de wercken van nature t' openbaeren.
De leerzucht volght hier vlack het leven, geen papier
Noch print, noch ſtambeelt, om door zulck een middel 't vier
Des kunſtbeminners meer t' ontvoncken en ontſteecken
Door levendt vleeſch, geen verf, met kunſt op doeck geſtreecken.
Is Cypris ſlapende zoo ſchoon datze ieder blaeck,
Zy zal nogh ſchooner zijn in 't oogh, wanneer ze ontwaeck
Uit haren zoeten droom. Dan zullen ze al bewogen
De ziel zien ſpeelen in den ſpiegel van hare oogen,
Een hemelſch diamant, als ſtonckrende geſtarnt,
Dat in onze oogen uit den derden hemel barnt.
Ontluickt ze dan den mont, nu ſtom en zonder ſpreecken,
Hoe zalze 't hart van Mars niet morſelen en breecken,
Dien zy in haren ſchoot ontharnaſt en onthaelt,
Waerop een luchte wolk van minneſchuttren daelt
Om beide harten der gelieven aen te pricken,
Dan met hun vleuglen weêr te koelen en verquicken.
Een ſchilder, die natuur beſt uitbeelt quyt zich braef.
Wie zich aen iemant bint blijft eeuwigh ieders ſlaef.

20 *Leeraeren* voor „*te leeraren.*" Ten einde te verhoeden, dat men by 't lezen in den waan kwam, alsof hier te met *leeraars geplant* moesten worden, werd in de oorſpronkelijke uitgave voorzichtig in een noot gezet, dat *leeraeren* hier *docere* (en niet *docentes*) beteekende.

21,22 De zin is: „dit beeld is niet naar een prent of ander model gevolgd, maar onmiddelijk naar 't leven."

22 *Stambeelt* voor *ſtandbeeld*. Zie Deel VI, blz. 717.

25 *Cypris*: „Venus."

26 *Wanneer ze ontwaeck*: dit vorderde het rijm: de zuiverheid der taal eischte: *ontwaakt*.

27,28 Twee krachtige en ware regelen, die elken ſchilder niet genoeg op 't hart mogen gedrukt worden.

OP

DE ZELVE VENUS,

DOOR

F. DE KONING.

INVIDIÆ CAPAX.

EN broght, toen luſt en kunſt in 't renperck t' zaemen liepen,
De ſchaduwe en het licht op doecken en panneel.
't Een ſteeckt op 't ander af. De ſchaduwen verdiepen.
Het licht verheft zich uit het duiſter. 't Eene deel
Behoeft het andere, het voorſte ſtaet in d' oogen
Heel ſterck, en 't achterſte verſchiet voor ons gezicht.
't Gelijcken van dees beide is van een groot vermogen.
De dwergh vergroot den reus, de hut een hoogh geſticht.
Dus baert de ſchilderkunſt ook zoons van duiſterniſſen,
Die gaerne in ſchaduwe verkeeren, als een uil.
Wie 't leven navolght, kan verzierde ſchaduw miſſen,
En als een kint van 't licht gaet in geen ſcheemring ſchuil.
Hy ſchildert zonder ſchim en ſchaduw. Zoo volght Koning
De heldere natuur: en vraeght men waer dit blijckt?
Bezie dit heerlijck ſtuck, de levende vertooning

INVIDIAE CAPAX: d. i.: „vatbaar voor nijd," hier: „benijdenswaardig."

1 *Toen luſt en kunſt in 't renperck 't zaemen liepen:* deze woorden zijn niet zeer duidelijk en om den rechten zin te vatten, zoû men eerst moeten kunnen bepalen, wat V. bedoeld hebbe met het woord *luſt*. Beteekent het hier „liefhebbery voor de kunst?" „zucht tot de kunst?" of ook wel geen van beiden? — Ik wil het niet beſlisſen, en laat het een beteren Edipus over, dezen wedloop te verklaren.

7 Verſta: „men verkrijgt een gewichtige uitwerking door de tegenſtelling der verſchillende voorwerpen."

9,10 Men zoû bykans gelooven, dat V. by 't ſchrijven dezer beide regels Rembrandt op het oog had, of wel een van diens mislukte navolgers. Zeker is het, dat Rembrandt in zijn tijd niet in de mode was, en dat Vondel hem niet begreep: anders zoû deze niet van hem bepaaldelijk gezwegen, en zoo vele ſchilders hoog verheven hebben, die thands geoordeeld worden, niet in Rembrandts ſchaduw, 't zij *verzierd* of *waar*, te kunnen ſtaan.

15,16 Ook hier is my de zin duiſter, en zoû ik, om dien te begrijpen, de ſchildery moeten zien. Het nederdalen van Jupijn in een *gouden regen* kwam in een ſchildery van Danaë, niet by een afbeelding van Venus te pas. — De eenige oplosſing, welke ik weet te geven, is, dat door den uitgever een verkeerde tytel aan het gedicht is gegeven, en dat het tot opſchrift voeren moest: *op de ſlapende Danaë*. De woorden van vs. 15 en 16, *De levende vertooning van Venus*, ſchijnen dezo gisſing zelfs in de hand te werken, daar zy meer op de voorſtelling eener perſoon, „op Venus gelijkende," dan op een voorſtelling van Venus zelve ſlaan.

Van Venus, die hier ſlaept, en geen ſchildry gelijckt,
Noch verf, maer vleeſch en bloet. Jupijn komt neêrgeſtegen,
Verſlingert op het ſchoon van een volſchapenheit,
Niet in zijn eigen ſchijn, maer als een gouden regen.
Heeft Zeuxis kloeck penſeel de vogels zelfs verleit,
Hier wort het hooft der goôn door ſchildery bedrogen.
Zoo wort de ſchilderkunſt allengs in top voltogen.

20 Men verhaalt, dat Zeuxis een druiventros geſchilderd had, waar de vogels naar kwamen pikken. Zie *Gulde Winckel*, Deel I, blz. 299.

21 Hoe *het hooft der Goôn*, zelf geſchilderd, door een ander deel van die zelfde ſchildery kon *bedrogen* worden, is meer dan ik begrijpen kan.

Of de Filips van Haarlem, aan wien de Koning een ſchildery opdroeg, de vriendſchap van Oreſtes en Pylades voorſtellende, een zoon of navolger was van den verdienſtelijken hiſtorieſchilder Cornelis van Haarlem, wil ik niet beſlisſen. Het gedicht, op die ſchildery door Vondel vervaardigd, luidde als volgt:

OP D'AFBEELDINGE

VAN DE HALSVRIENTSCHAP

TUSSCHEN

ORESTES EN PYLADES,

VOOR DEN E. HEERE

FILIPS VAN HAERLEM.

FORTUNATI AMBO.

Zoo 't hart zich zelf uitbeelden kan
Door 't zichtbre merck, vergunt dat Koning
Ontvou voor HAERLEM, zijn' genan,
Iet Koningklijx, en êen vertooning
Van halsgetrouheit, in Oreſt
En Pylades; zoo klaer gebleken
Voor Thoas, in het Noortſch geweſt,
Daer geen van beide in trou bezweken,
En elck voor d' anderen ſterven wou.
Geen ſchrick des doots ſcheit waere trou.

FORTUNATI AMBO: d. i.: „gelukkige twee." Zie *Aen.* IX: 446.
2 *Voor* HAERLEM, *zijn' genan:* d. i.: „voor Haarlem, die, even als hy, den voornaam *Filips* voert."
7 *In het Noortſch geweſt:* „in Tauris, de tegenwoordige Krim," dat wel ten opzichte van ons zeer zuidelijk ligt, doch voor de Grieken, in wier plaats zich V. hier ſtelt, een *Noortsch gewest* was. Wat voorts deze ontmoeting van Orestes en Pylades met Thoas betreft, wy zullen die later in Vondels vertaling der *Ifigenia* voorgeſteld vinden.

Evenmin als Filips van Haarlem, is my Jakob Faes bekend, voor wien De Koning „een triomf van Bacchus" ſchilderde; naar allen ſchijn behoorde hy tot het bekende Amſterdamſche geſlacht van dien naam,

van welks leden Mr. Nikolaes Faes in 1761 Schepen werd. Izaak Joan Nijs, ten wiens huize zich een „Prometheus" van De Koning bevond, werd Thezaurier Extraordinaris in 1681. De beide ſchilderſtukken werden door Vondel bezongen:

OP

DEN TRIOMF VAN BACCHUS,

GESCHILDERT

VOOR DEN HEER

JAKOB FAES

DOOR

FILIPS DE KONING.

De Godtheit van den wijn, op 't voedervat geheven,
Wort van 't wijngeeſtendom met wijngertloof gekroont.
De Teel- en Graengodin den Wijngodt eere geven.
De Maetzang, Poëzy, en Maelkunſt, ſcheppen leven,
En geeſt uit zijne kracht. De forſche Krijghsgodt toont,
Hoe veel dit ſap vermagh, op 't punt van zijnen degen:
Die woeſt gewelt verplet; den tijt de vleugels kort;
Wanneer de bleecke doot ontijdigh, door veel wegen,
Het menſchelijk geſlacht, in blijſchap uitgeſtort,
Verraſcht en nedervelt, en 't landt bezaeit met lijcken.
De Faem roept, ſpiegelt u, op dat ghy wijzer wort:
De Wijngodt hoeft de vlagh voor geenen godt te ſtrijcken.

1 *Wijngeeſtendom:* men zoude de ſchildery moeten zien om te weten, wie met deze uitdrukking bedoeld worden: de Bacchanten, Silenus, Faunus en andere volgers van den Wijngod, waren geen *geesten*, en dit woord wordt in de Griekſche en Romeinſche fabelen alleen gebezigd om „verſchijningen van afgeſtorven zielen" aan te duiden. — Doch bovendien zoû 't woord *wijngeest* thands eer aan *ſpiritus vini*, dan aan een *Genius, daemon vini* doen denken.

3 *De Teelgodin:* vermoedelijk wordt hier „Venus" bedoeld.

OP

DEN PROMETEUS,

TEN HUIZE

VAN DEN E. HEERE

ISAAK JOAN NYS.

NEC FIBRIS REQUIES DATUR ULLA RENATIS.

PROMETEUS, aen de rots geklonckeu met een keten,
Wort van den adelaer gepijnight en gebeeten.
Och of helt Herkles quaeme en dien roofvogel ſchoot.
Want eeuwigh ſterven is een levendige doodt.

NEC FIBRIS REQUIES, CABT.: d. i.: „en aan de weder aangegroeide vezelen wordt nimmer rust geſchonken." Dit wordt *Aen.* VI, 600 van Prometheus gezegd, wiens lever dagelijks door een gier verpikt werd en telkens weêr aangroeide. Zie *Gulde Winckel*, Deel I, blz. 161.

Minder aan de ſchildery, dan aan de afgebeelde Jonkvrouw zelve, was het navolgende gedicht gewijd; toen De Koning de dochter van den regeerenden Burgemeester de Vlaming van Outshoorn op het doek had gebracht:

OP D'AFBEELDINGE

DER HOOGEDELE MEJOFFER

MARIA VAN OUTSHOREN,

DOOR

FILIPS DE KONING.

SURGENS AURORA.

OO leliblanck verrijſt met heldere morgenſtraelen
Opluickende MARIE, in 't ſcheiden van den nacht,
t' OUTSHOREN uit den droom, op zang van nachtegaelen
En leeurick, daer in 't groen de zangrey haer verwacht.
De jonge ridders, die in haegh en laenen duicken,
Aenſchouwenze met luſt, en vraegen onderling
Wie dees geſlote roos ter goeder tijt zal pluicken:
Wie zulck een blancke hant vereeren met den ring.
Zy wenſchen lijf om lijf in 't velt een kans te waegen
Om zulck een ſchoone Maeght, verlieft als Hippomeen,
En achten hem niet waert geweer op zy te draegen,
Die om dees ſchoonheit op geen degen aen durf treên.
De maeght verſchijnt, en heet dit lijfgevecht te ſchorten.
Zy roept: wie my bemint ontzie zich bloet te ſtorten.

SURGENS AURORA: d. i.: „de rijzende dageraad." Zie *Aen.* IV, 129.

5 *De jonge ridders:* even als in 't Fr. het woord *cavalier*, oorſpronkelijk 't zelfde als *cheralier*, begon men hier te lande dat van *ridder* te gebruiken voor „jongeling van goeden huize;" 't gebruik hield echter geen ſtand.

10 *Hippomeen:* de minnaar van Atalante, die om 't hardst tegen haar loopen moest en haar won. Zie *Gulde Winckel*, Deel I, blz.197.

By een ſchildery van denzelfden maker, de Vrede voorſtellende, ſchreef Vondel het volgende:

OP

DE VREDE,

GESCHILDERT DOOR

FILIPS DE KONING.

De gulde weerelt draeght de vreê, tot haer genegen.
De Vreê beſchencktze milt met eenen gulden regen.

1,2 Ook hier zoû men om den zin recht te vatten, vooral van dat herhaalde adject. *gulden*, de ſchildery gezien moeten hebben.

Of Margareta van Rijn, die De Konings gade werd, en welker afbeelding hy ſchilderde, een dochter was van Rembrandt van Rijn, dan wel of zy behoorde tot de Regentenfamilie van dien naam, die Jacob Egbertsz van Rijn, Schepen in 1603, en Adam van Rijn, Schepen in 1711, onder hare leden telde, is my niet gebleken. Zeker is het, dat Vondel haar in dit lied vereeuwigde.

AEN

DE JONGKVROU

MARGARETA VAN RIJN,

KUNSTIGH AFGEBEELT

DOOR

FILIPS DE KONING.

GRATIOR ET PULCHRO VENIENS IN CORPORE VIRTUS.

AT zienwe hier? is 't verf, en ſchijn,
Of wezen? o ghy overſchoone,
Men kroone u billijck met de kroone
Der ſchoonheit, perle van den Rijn.
Quam 's levens tortsaen glans t' ontbreecken
Aen vier, en vlam, en hemelſch licht,
De zon zou aen uw ſchoon gezicht
En oogen zien haer torts t'ontſteecken,
Aen die turkoizen. Men beloof
Zich niet verwaent dat vier te maelen,
By zulcke levendige ſtraelen
Is d'allereelſte verf te doof.
De verſche bloemen op de wangen,
De zwier van 't blonde hair, de mont,
Een opgeloocken morgenſtont,
De harten pricken met verlangen.
Dat poefligh en gezielt albaſt

GRATIOR ET PULCHRO, CART.: d. i.: „de deugd komt nog bevalliger uit in een ſchoon lichaam." Zie *Aen.* V, 344.

Des blancken boezems, ô dat ſopje
Van ſchaepeſtremſel, lecker kropje,
Ghy noot een' Engel zelf te gaſt.
Doch ſchoonheit, zonder pit van zeden,
Waer ſlechts een bloote ſchors: nu zweeft
Een geeſt hier in, die leven geeft
Aen die volſchapenheit der leden.
Wie pluckt dees roos? wie trout dit pant?
Wie anders als een Koningshant?

16,19 *Dat ſopje van ſchaepeſtremſel* en dat *lecker kropje* zijn wel geſchikt om ons uit den hemel van illuziën, waarin de aanhef ons gevoerd had, tot de zeer prozaïſche wezenlijkheid terug te brengen. Zulk een val van 't verhevene in 't platte treft men zelden of nooit by Vondel aan; — doch men mag aannemen, dat, zoo hy hier heeft gemist,

't Is uit onnozelheit en zonder ergh of list.

't Woord *lekker* had in zijn dagen, gelijk wy reeds meer gezien hebben, b. v. waar hy ſpreekt van 't *lekkere Braziel*, niets triviaals: en zoo al het *ſopjen* een min kiesch beeld voor den geest brengt, men vergete niet, dat de maatſtaf van wat kiesch is of niet met de tijden verandert, en onze ooren keuriger zijn dan die van Vondels tijdgenooten. De volgende regels, die wederom even deftig als bevallig zijn, bewijzen, dat de maker geen denkbeeld had iets onwelvoegelijks te zeggen.

De uitbreiding, die in dit jaar aan 's Lands Zeemacht gegeven was, ter beteugeling der rooveryen, door Franſche, Portugeſche, Turkſche en andere vrijbuiters in de Middellandſche Zee gepleegd, had eenige achterdocht verwekt by 't Hof van Spanje, waar men, offchoon ten onrechte, vermoedde, dat hier eenige toeleg ten nadeele dier Mogendheid werd beraamd. De Spaanſche Gezant, Gamarra, van wien vroeger geſproken is [1]), verzocht hieromtrent opheldering aan de Staten, en werd op dit punt niet alleen gerustgeſteld, maar zelfs overtuigd, dat het belang van den Staat het onderhouden van de geſloten vriendſchap dringend medebracht. Vooral begreep men zulks te Amſterdam, waar de gemelde afgezant in het begin van 1657 een bezoek aflegde, en met meer dan buitengewone plechtigheid ontfangen werd. Vondel begroette hem in de navolgende bewoordingen.

1) Zie Deel VI, blz. 755, volgg.

BLIJDE AENKOMSTE

T' AMSTERDAM

VAN ZIJNE EXCELENTIE

D. ESTEVAN DE GAMARRA,

RIDDER VAN SINT JAKOBS ORDEN &c.

GEZANT VAN ZIJNE KATHOLIJCKE MAJESTEIT, BY DE HOOGE MOGENDE STATEN DER VEREENIGHDE LANDEN.

OS HUMEROSQUE DEO SIMILIS.

ZANG.

IE rijſt zoo heerlijck op van verre,
En voert den glans der Avontſterre
In 't helder voorhooft: daer men niet
Dan vrede en vreught uitſtraelen ziet;
Terwijl de Goden van ons ſtroomen
Verlangen te verwellekomen
Met hun eerbiedigh aengezicht
De Majeſteit van 't naeckend licht,
Dat hun verſchijnt met zijne klaerheit,
Na'et overdrijven van de naerheit
En donckren nevel van 't geſchil?
Wat Godtheit of dit wezen wil,
Die nederdaelt, als uit de wolcken,

OS HUMEROSQUE, CART.: d. i.: „van gelaat en voorkomen eenen God gelijk." Zie *Aen.* I, 589.

2 *Den glans der Arondherre:* d. i.: „de majeſteit des Konings van Spanje", (vertegenwoordigd door diens Afgezant). Men zal zich herinneren dat deze vorst in vroegere gedichten van Vondel meermalen de *Arondrorst* werd genoemd. Zoo o. a. in de *Verovering van Grol*, vs. 71. Deel II, blz. 601.

5 *De Goden van ons ſtroomen*: hier: „de wethouderſchap van Amſterdam."

11,12 Dat *ontſteecken* van *wieroockgeur* voor de *godtheit* Gamarra klinkt wel wat vreemd, uit den mond komende van den man, die op ditzelfde tijdſtip den *Salmoneus* onder handen of — waarſchijnlijk al geſchreven had, waarin hy de ſtraf voorſtelde, die gezegden Koning trof, omdat hy zich goddelijke eerbewijzen toebrengen en wierook voor zich ontſteken liet. 't Is waar, V. bedient zich hier van beeldſpraak; doch 't is een zoodanige, als men tegenwoordig niet zoü dulden.

Genegen Zeven vrye volcken
In hun doorluchtſte Stadt, dien ſtoel
Der goude vryheit, door 't gewoel
Der ſtraten, onder 't bly bejegenen
En minzaem groeten, milt te zegenen
Met haere tegenwoordigheit,
Waerop men jaeren heeft gebeit?
Ay melt ons dit door tael of teecken,
Zoo wort de wieroockgeur ontſteecken.

TEGENZANG.

Het is GAMARRA zelf, de mont
Des Konings, die het vreverbont
Der tien en zeven Nederlanden
Met zijne penne en eige handen
Bezegelde, en, van oorlogh wars,
Ten leſte d'yſre poort van Mars
Hiet ſluiten met metaele boomen,
Tot ruſt van lant en zee en ſtroomen.
Het is de vreedtzaeme Afgezant
Des Konings, die, van ſtrant tot ſtrant,
Zijn heerſchappy in top ziet waſſen,
En met zijne armen beide d' aſſen
Der Chriſte weerelt ommevat,
En al den Peruaenſchen ſchat,
Den zilverbergh, en goude vlieten
Met heele vlooten wenſcht te gieten
In Hollants ſchoot, daer Amſterdam
Tot aen de ſtarren ſteigren quam
Met Cezars kroon, waerin zijn voncken
Van gout en diamanten bloncken,
En eeuwigh blincken, tot een pracht,
Een merck van 't Keizerlijck geſlacht.

23,24 *De mont Des Konings* voor „de tolk, de gezant des konings."

25 *Der tien en zeven Nederlanden*: taalkundiger, beter en zeker duidelijker ware: „der tien en *der* zeven," — verkieslijker nog — „der tien *met de* zeven." Nu luidt het als ſtond *tien en zeven* eenvoudig voor *zeventien*.

29 *Hiet* voor *heette*, hier: „gelastte."

32 *In top ziet waſſen*: cierlijk gezegd, maar alles behalve waar, en wel geſchikt om den Afgezant, zoo hy anders Hollandsch verſtaan en 't gedicht gelezen heeft, een ſcheef gezicht te doen zetten. Verre er van af, dat de Koning van Spanje zijn heerſchappy *in top zag waſſen*, kon hy zich dagelijks overtuigen, dat zijn macht zoo wel als zijn rijkdommen al meer en meer verminderden, en dat het tijdperk voorby was, waarop Spanje werkelijk den top zijner grootheid bereikt en aan het hoofd der Rijken van Europa geſtaan had.

38 *Wenſcht te gieten:* ook hier geloof ik niet, dat V. de meening van den Koning van Spanje zeer juist uitdrukt. Ik twijfel er althands hard aan, of Filippus een dergelijken wensch zal gekoesterd hebben als V. hem hier in fraale vaerzen laat uitboezemen.

41 *Cezars kroon:* de „keizerskroon, boven 't wapen der ſtad."

Slotzang.

Zijt wellekoom: ry in, en nader,
O Estevan, ghy vredevader,
En vredevoeder, vredetong.
Ry in, onthaelt van out en jong,
En alle kunne, en arme en rijcke.
Dat al het Y zijn vlaggen ſtrijcke,
Ter eere van uw Meeſters kroon.
Dees Stadt was al van outs gewoon
Zijn Grootvaêrs in haer ſchoot t' ontfangen.
De Vijfde Karels beelt, gehangen
Op 't Raethuis, tuight noch van dien tijt
En dagh, zijn Majeſteit gewijt,
Daer 's volks gejuich vermenighvuldight.
Zijn nazaet, vrolijck ingehuldight,
Als telgh van dezen hoogen ſtruick,
Wert hier van Burgermeeſter Buick
Oock d'eedt, ten ſteun van 't Recht der vroomen
Uit laſt der Vroetſchappe afgenomen.
Nu hopen wy, verknocht door vre,
Met uwe Monarchy de Zee
Van roof te ſchuimen, en te vaegen.
Zoo laet ons welkomſte u behaegen.

50,51 *Zijn vlaggen ſtrijcke, Ter eere.* Ter begroetenisfe, *ter eere* van iemand *haalt* men de vlag *in top*; men *ſtrijkt* die, wanneer men zich overgeeft, zich overwonnen verklaart. Heeft V., altijd zoo naauwkeurig in zijn uitdrukkingen, en niet het minst waar 't zeemanstermen geldt, zich hier vergist? Ook zelfs al had hy in de daad te kennen willen geven, dat Amſterdam, even als vroeger Karel V, nu Filips van Spanje als Heer ontfangen moest, dan zoû, tenzij er ſtrijd, of althands oorlog voorafgegaan ware, nog geen *ſtrijken* der vlag te pas zijn gekomen.

58 *Zijn nazaet:* Filips II. Op den 1 October 1549 kwam die Vorst, na in September te Dordrecht den eed van trouw der Staten als toekomſtige Graaf van Holland te hebben ontfangen, te Amſterdam aan den Ykant aan en legde op den volgenden dag, ten Raadhuize, den eed der inhuldiging af, die hem werd afgenomen door den jongſten Burgemeester, Joost Sybrandtz. Buick. Nog dienzelfden dag begaf hy zich verder naar Utrecht. Of de herinnering dezer gebeurtenis zeer aangenaam moest klinken in de ooren der Amſterdamſche Regenten, kleinzonen of neven der oude Geuzen, die Filips hadden afgezworen, laat ik te zijner plaatſe; naar mijn oordeel is het niet zonder eenige ſchalkheid, dat V. hier vs. 61 dien *eedt, ten ſteun van 't Recht der vroomen*, heeft te pas gebracht.

66 *Zoo:* ſtaat hier voor: „onder zulke omſtandigheden, of voorteekenen."

Het jaar zoû echter niet ten einde loopen, zonder nogmaals onzen dichter ſtof te verſchaffen, zich in een feestgedicht tot den gezant te wenden. Wy zullen nader zien by welke gelegenheid.

Zoo de Regenten van het Wees- en Oudemannenhuis zich belangrijke voordeelen ten behoeve der inrichtingen, aan hunne zorgen toevertrouwd, hadden voorgeſpiegeld by de opvoering van den „Lucifer", deze verwachting was niet alleen verydeld geworden, doordien het ſtuk niet meer dan twee malen geſpeeld was [1]), maar zy bleven met den opzettelijk daarvoor vervaardigden „hemel" zitten, die in geen ander ſtuk gebruikt kon worden. Vondel, wenſchende hun de geleden ſchade te vergoeden, had zich aan 't werk gezet, en een ander treurſpel geſchreven, waarin die hemel met zijn toeſtel even goed kon te pas gebracht worden; en 't welk in den aanvang dezes jaars in 't licht kwam.

1) Zie Dl. VI, blz. 815.

SALMONEUS.

TREURSPEL.

1657.

Diſcite Juſtitiam moniti, & non temnere Divos.

d. i.:

[Leert rechtvaardigheid, en de Goden niet te minachten.]

Aen. VI: 620.

BERECHT

AEN

ALLE KUNSTGENOOTEN EN VOORSTANDERS

VAN

DEN SCHOUBURGH.

ET nadeel geleden by het Wees- en- oudemannenhuis, door het ſluiten van den koſtelijcken en kunſtigen tooneelhemel, na twee reizen ſpeelens, beweeghde [1]) my, nu dry jaeren geleden, Salmoneus treurſpel te dichten, om ten minſte toen d' onkoſten eenighzins te vergoeden, en dien toeſtel te paſſen op d' overoude fabel des verwaeten Konings, van wien Virgilius [2]) in Eneas hellevaert aldus zingt:

'K zagh' er oock Salmoneus, Eols zoon,
Afgrijſlijck pijnigen, die, als een allerſnootſte,
Godts weêrlicht, donderkloot en blixemſtrael nabootſte.
Dees liet in Grieckenlant, en midden door de ſtadt
Van Elis, daer hy trots op zijnen wagen zat,

1) *Beweeghde:* waar het een bewegen van 't gemoed geldt, bezigt V. dit woord gelijkvl., waar het een bewegen van ſtoffelijke voorwerpen geldt, ongelijkvl. Een dergelijke opmerking heb ik omtrent *bergde* en *borg* gemaakt. Zie Deel VI, blz. 735.
2) *Virgilius, Aen.* VI, 585 fqq.

Zich met vier paerden door den drang der Griecken voeren,
En, zwaejende eene torts, braveerde met rumoeren
Den Goden in de lucht, en ſtackze naer hun kroon.
Dees zinnelooze durf de koopre brugh uit hoon
Oprennen met zijn paert, en weet met razen, ruiſchen
En ſtorm den blixem en den donder na te kuiſchen, [1])
Dat niemant oit vermoght: maer Godts almogentheit,
Om fuckel roockrigh licht noch zulck een onbeſcheit
Verlegen, ſchoot met kracht en uit de dicke wolcken,
Dreef met een' dwarrelwint, ten ſpiegel aller volcken,
Hem neder, dat hy ploſte.

Homeer [2]) noemt Salmoneus den degelijcken vader, het welck d' uitlegger Didymus [3]) verſtaet ſchimpswijze gezeght te zijn: want Virgilius en alle andere poëten gedencken hem ter oneere. Ick neeme met Euſtathius [4]) gaerne aen dat hy een natuurkundige en wiskunſtigh toeſteller van ſtormgevaerten was, die [gelijck de buſſekruitvinder, zoo men zeght, met verlies van zijn eigen leven] donder en blixem nabootſende, ſtof beſchafte [5]) aen dit gedichtzel van het ſtaen naer de vergodinge, by de Griecken ἀποθέωσις genoemt: en hierom moght men dit laſterſtuck wel eene dolheit naer de reden en zeden, hem den dollen Salmoneus heeten, en het tooneel weigeren: maer d' overoude Griecken en Latijnen ſtoffeeren oock hunne tooneelen zelfs met natuurlijcke dollen, [6]) en komen met den zinneloozen Ajax, [7]) Oreſtes, [8]) Pen-

1) *Na te kuiſchen: nakuiſchen* voor „nabootſen" is een uitdrukking, welke ik my niet herinner, elders by V. te hebben aangetroffen: en het is my niet klaar, hoe *„kuiſchen"*, dat „zuiveren", *purgare, mundare*, beteekent, door de byvoeging *na* een zin kan bekomen, zoo geheel van den oorſprong vervreemd.

2) *Homeer. Odyſſ.* XI, 235.

3) *Didymus.* Deze Didymus was een beroemd taalkundige, die gezegd wordt meer dan 3500 werken geſchreven te hebben. Hy leefde ten tijde van Augustus, en heeft zich byzonder verdienſtelijk gemaakt door zijne uitleggingen op Homerus.

4) *Euſtathius:* deze was Biſchop van Theſalonika, en leefde in de XIIde eeuw: hy ſchreef onder andere werken een voortreffelijken kommentarius op Homerus, die in 1542 te Rome en later te Bazel werd gedrukt.

5) *Beſchafte* voor *ſchafte* of *verſchafte*, als men thands zoû zeggen: de vorm, ſchoon even goed als b. v. *bezorgde* voor *zorgde* of *verzorgde*, is by ons in onbruik geraakt, doch by de Hoogduitſchers in gebruik gebleven.

6) *Stoffeeren oock hunne tooneelen zelfs met natuurlijcke dollen:* d. i.: „brengen niet alleen menſchen ten tooneele, die, als Salmoneus, aan een ſoort van monomanie lijden, doch zelfs volkomen krankzinnigen of razenden." Jammer dat V. Shakeſpeare niet kende, die in zijn „Koning Lear" een wezenlijken, een geveinsden krankzinnige, en een „al willens dwaas" of naar ten tooneele voert. En in onze dagen, nu de helft der helden en heldinnen, vooral van de Opera, aan 't dolhuis ontloopen ſchijnen, had onze dichter zeker geen verſchoning voor zijn ſtoutheid behoeven te vragen.

7) *Den zinneloozen Ajax*: in het Treurſpel van *Sofokles*, dat dien naam voort.

8) *Orestes:* in de *Ifigenia* en den *Orestes* van EURIPIDES, de *Eumeniden* van ESCHYLUS, en andere Griekſche en Latijnſche treurſpelen.

theus [1]) de Razernyen, [2]) de razende Bacchanten, [3]) den droncken Polyfemus, [4]) een' menſcheeter, en den dollen Herkules [5]) opdonderen. De ridder en droſt Hooft, loflijcker gedachteniſſe, verhaelde my, veele jaeren geleden, hoe een fluiteniſt [6]) in het dolhuis op zijn Duitſche fluit begon te blazen, waerop terſtont elck kranckzinnigh hooft eenen byzonderen toon en grimmas zette, naer den ongelijcken temper [7]) en inbeeldinge der ontſtelde herſſenen; d' een begon te lachen, d' ander te ſchrejen, te zitten, te klauteren, te ſpringen, te zingen de handen te wringen, te kermen, te ſchermen; men hoorde en zagh den haenekraey, geblaet van ſchaepen, greepen van aepen, gebas van honden, gehuil van weerwolven, en het loejen van ſtieren; men hoorde aexters, papegaejen, en kraejen, uilen, zeemeeuwen, en ſpreeuwen, en wiltzangk, een oubollige muzijck [8]) van dolle muzikanten, zonder maet, onder een gemengt, en zoo menigh dolhuis, zoo menigen weêrgalm. [9]) Toen nu mijn leerachtigh treurſpel [10]) van Lucifer zoo veel ſpels [11]) maeckte, docht my het verhael van den Heere Droſſaert hier niet qualijck op te ſluiten, en dat ick mede onder diergelijck gezelſchap vervallen was. Indien wy den tooneeltoon op bybelſtof zetten; men ſchreeuwt dat Godts naem gelaſtert, het heilighdom des Heiligen Geeſts ontheilight wort. Speelen wy Heidenſche fabelen, en kloecke verzieringen, [12]) men beſchuldight ons van ydelheit en lichtvaerdigheit. Brengt men zinneſpeelen te voorſchijn, om goede zeden te planten,

1) *Pentheus*: in de *Bacchanten* van EURIPIDES.

2) *De Razernyen*: de „Furiën" of *Eumeniden*, in het treurſpel van ESCHYLUS, 't welk dien naam draagt. Hier mist V. in zoo verre, dat de Razernyen wel opkomen om Orestes *razend* te maken, en zoo men wil, ook wel *razen*, d. i. „misbaar maken," doch geenszins zelve, in de gewone opvatting van 't woord, *razend* zijn.

3) *De razende Bacchanten:* in het ſtraks aangehaalde treurſpel van EURIPIDES.

4) *Den droncken Polyphemus:* in het geeſtige treurſpel van EURIPIDES, getyteld: *De Cykloop*, waarvan ons BILDERDIJK zulk een keurige vertaling heeft geſchonken.

5) *Den dollen Herkules:* in het treurſpel van SOFOKLES, later door V. zelven onder den tytel van: „Herkules in *Trachin*" vertaald.

6) *Een fluiteniſt:* thands zegt men: *fluitist*, even als *orgelist*, *bloemist*, *tooneelist*. 't Schijnt dat V. het woord niet van 't ſubſt., maar van 't verbum heeft afgeleid: in allen gevalle heeft het geen fortuin gemaakt. KILIAEN heeft alleen *fluiter*, dat zeker de zuiverſte zamenſtelling van de drie heeft, doch meer iemand aanduidt, die *fluit*, dan iemand die van fluitſpelen zijn beroep maakt.

7) *Temper* voor „*temperament*, geaartheid." 't Woord komt meer dan eens ook by Hooft voor. Zie *Uitl. Woordenb. in v.*

8) *Een oubollige muzijck* voor „een ongerijmde, dwaze muzijk." Zie Deel I, blz. 603.

9) *Zoo menigen weêrgalm:* hoe meesterlijken prozaſchrijver toont zich V. hier wederom, en hoe aanſchouwelijk is zijn voorſtelling!

10) *Mijn leerachtigh treurſpel:* met *leerachtig* bedoelt V. een vertaling te geven van 't Lat. *didacticum*. Zeker kon hy — hoewel men *poëma didacticum* zeer goed met „leerdicht" overzet, zijn „Lucifer" moeilijk een „leer-treur-ſpel" noemen. Men leze echter het woord met den klemtoon op den uitgang *achtig*, en neme het op in den zin van „wat *leer* bevat," even als *waarachtig*, *logenachtig* voor „waarheid, logen bevattende."

11) *Zoo veelſpels:* de ware reden van ergernis, die in het treurſpel ſchool, blijft V. ook hier, en om reden, verzwijgen.

12) *Kloecke verzieringen:* men zoude nu zeggen: „ſtoute verdichtſelen."

dat waenen zommigen [1]) hun alleen aenbeſteet te zijn: waerom de gemelde Heer Droſt wel magh zeggen:

't Is quaat iet aan te ſlaan met naugezette liên.

Een rijmer van den ouden tijt [2]) vraeght:

Wie kan 't maken, zegh het my,
Dat het alle man te paſſe zy?

Waerop in rijm van outs geantwoort wert:

Hy kan 't paſſen, die het koren laet waſſen.

Maer de Grieckſche poët Theognis [3]) zeght hier tegen, dat Jupiter zelf een iegelijck niet behaeght, het zy dat het regene, of de zon ſchijne. Het is dan geen wonder dat de zonneſchijn der tooneelen en ſpeelen een iegelijck niet behaeght. In het berecht voor Lucifers treurſpel, waeruit de kunſtgenooten veel lichts kunnen ſcheppen, wort breeder aengewezen het ſtichtelijck gebruick der heilige ſpeelen, en de goede vruchten, hieruit geſproten: maer d' ervaerentheit leert ons dat een zelve zaeck naer de luimen des tijts aengenomen of verworpen wort. My gedenckt dat mijn zuſter binnen Keulen, by eenen ſchoolmeeſter van de Geneefſche gezintheit, Moſes geboorte met haere medeſchoolieren, als Moſes zuſter, holp ſpeelen, en toen Jochebeds moederlijck hart van droefheit bezweeck, daer zy het rieten kiſtje, waerin het kint lagh, den ſtroom en Godts genade zoude beveelen, ontlaſte de dochter haer van dien laſt, zette het kiſtje in den nagebootſten Nyl, ſloegh het van verre gade, en beſtelde dat haer onnozele broeder, in den ſchoot van Faroos dochter geborgen, by de rechte moeder ter minne beſteedt wiert. My heught oock dat ick zelf t' Uitrecht voor het Stadthuis,

1) *Zommigen:* de „Predikanten", of althands de Protestantſche Zedeſchrijvers, die 't niet konden dulden, dat een Pausgezinde insgelijks als zedeprediker optrad.

2) *Een rijmer van den ouden tijt:* wie die rijmer was weet ik niet, en misſchien wist V. het evenmin. Het antwoord vinden wy ook by CATS, in zijn „*Spiegel van den O. en N. Tijt*," op 't woord *achterklap* aldus geſteld:

Hy en kan 't niet yder paſſen,
Die het koren ons doet waſſen.

3) *Theognis:* zie over dezen het aangeteekende, Deel V, blz 417. De van hem aangehaalde ſententie is te vinden vers 25, 799 en 1216, en luidt: *Ne Jupiter quidem omnibus placet.*

door laſt der Heeren Burgermeeſteren, ten dienſt der Latijnſche ſchoolieren, een tooneel gebout zagh, met eene opgaende brugge hieraen geſlagen, waer langs de reus Goliath met de heirkracht der Filiſtynen tegens Sauls leger aen quam opdonderen, [1]) en, van Davids ſlinger met eenen kay in het voorhooft getroffen, nederploſte, dat de ſtellaedje kraeckte. Toen de Wethouders [2]) van Haerlem geraden vonden het oudemannen huis met eene loterye te bouwen, beriepen en noodighden zy de rederijckkamers, uit ſteden en dorpen door het ganſche lant, om, op het cierlijckſte en onkoſtelijckſte uitgeſtreecken, den grooten Intre om prijs te vieren, en men ſpeelde eenige weecken voor het ſtadthuis, in het gezicht der kercke, zonder belet van de kercke. De Brabantſche kameriſten van Amſterdam traden toen mede ter poorte in, onder den triomfboogh door, met den bermhartigen Samaritaen, die den gewonden en halfnaeckten menſch geleide, terwijl dees, op zijn paert leggende, vaſt klippertande, en ſchier doot van koude was. De Joodſche tooneeldichter Ezechiël [3]) verloſte al van outs door zijnen Moſes de Hebreen uit de duiſterniſſe van Egypten. De ſchotſe Buchanaen, leermeeſter van Koning Jakob Stuard, heeft Jephtha en Sint Jan den Dooper ten tooneele gevoert; Schoneus, [4]) de Latijnſche Schoolvooght te Haerlem, ons zijne bybelſche hiſtoriſpelen nagelaeten, en naerdien hy de tedere herſſens der jongkheit met het zout der wijsheit en eerlijcke zeden voor bederf zocht te bewaeren, zoo wert hem, met eene gemeine beſtemminge der braefſte vernuften, de titel van Chriſtenſche Terentius vereert. De groote Cezar Scaliger, [5]) die te Leiden, als een orakel van wijsheit, te prijck zat, en door den mont van zijnen dapperen leerling Heinſius uitgeroepen wort voor een kerck van alle kunſten en weetenſchappen, ſtelde uit Ariſtoteles en den goddelijcken Plato eene wijze op blijde en droeve ſpeelen, en toeſtel van ſchouburgen, tooneelen en perſonaedjen. De zelve Daniel Heinſius, die welſpreeckende Profeſſor, [6]) en vermaert poët, oock by de Heeren Staeten tot hunnen geheimſchrijver in het Synode van Dordrecht gebruickt, ontvout geleerdelijck Ariſtoteles onderwijs van het treurſpel, om den

1) *Opdonderen* voor „met gedruisch opkomen." Op gelijke wijze zegt Lucifer in den *Adam in Ball.* vs. 3. *Ick... koom uit mijn zwavelpoel* opdond'ren *van beneên.*

2) *Toen de Wethouders enz.*, zie Deel I, blz. 22.

3) *De Joodſche tooneeldichter Ezechiël:* een geleerde Jood, die voor een der zeventig bybelvertalers wordt gehouden, en een treurſpel op den uittocht der Kinderen Israëls geſchreven heeft.

4) *Schoneus:* een dier ſchrijvers, van wie niet alleen de werken, maar zelfs de naam in vergetelheid geraakt is.

5) *Cezar Scaliger:* deze beroemde geleerde, die in 1538 ſtierf, liet, onder andere werken, uitleggingen na op Theofraſtus en Ariſtoteles.

6) *Heinſius, die welſpreeckende Profeſſor:* over dezen is bereids geſproken Deel II, Blz. 210.

ſchouburgh met de fackel van zijn oordeel voor te lichten, en opent het treurtooneel van Herodes kindermoort. Hy prijſt den tooneelyver en de ſpeelen der Griecken, zoo hoogh by hen geſchat, dat d' onkoſten der zelve, naer zijne getuigenis, niet min dan hunne oorlogen bedroegen. De doorluchtige Profeſſor der Hiſtorien, Gerardus Voſſius, houdt rijckelijck de hant aen dichtkunſt en tooneelpoëzy, den Heeren Staeten der vrye Nederlanden opgedraegen, en vereerde my met dat boeck, [1]) oock den ſchouburgh en mijn treurſpel met zijne tegenwoordigheit. Hy getuight dat Godt zelf een groot gedeelte der Heilige Schrift in poëzye vervatte, en de Doctoren der oude Kercke uit hunne poëzye een groote eer bereickten, en de Kercke vruchten toebroghten. De wijze Hugo de Groot, de fenix van zijne eeuwe, vertoonde ons, gelijck voor heene de heilige outvader Gregoor Nazianzeener, JESUS CHRISTUS, die, op het kruisaltaer, tot eene zoenofferhande voor alle menſchen, zijnen geeſt in de handen van zijnen hemelſchen Vader beveelende, den bitteren doot ſtorf: en de godtvruchtige rol van zijnen Jozef, [2]) voor Koning Jacob Stuards dochter hier in den ſchouburgh geſpeelt, [3]) leerde het ongelijck door de Broeders hem aengedaen, vergeven en vergeeten. De grootachtbaere Raetsheer van den Honert [4]) verheerlijckt zijnen tooneelſtijl met Moſes den tafelbreecker, en de ſchennis van Thamar. Maer wat moſt ick niet vergeeten? de poëet Theodorus Beza, [5]) wiens yver den Staet en de kerck van Geneve zoo zuiver bewaerde, als die door Kalvyn hervormt was, heeft zijn treurſpel van Abrahams offerhande nagelaeten. En Blondel, [6]) namaels Profeſſor der hiſtorien, quam met allen den vaderen van dat groote Synode, te Caſtres in Languedocq, in het ſchouperck het ſpel der Latijnſche ſcholieren zien en hooren. Het oordeel en beleit van zoo veele grootachtbaere Heeren en hooghgeleerde mannen behoorde dan billijck deze onweetende menſchen t' overtuigen: want wat reden is wettigh genoegh om eerlijcke en ſtaetnutte [7]) kunſten en

1) *Dat boeck:* V. doelt hier op de *Inſtitutiones poeticae* van VOSSIUS, welke hy aan de Staten opdroeg, en waarvoor hy een vereering kreeg van *f* 600.

2) *Zijnen Jozef:* de „Sofompaneas." Zie Deel III, blz. 213.

3) *Voor Koning Jacob Stuards dochter hier in den ſchouburgh geſpeelt.* Elizabeth, de vrouw van den verdreven koning van Bohemen, over wien o. a. geſproken is Deel II, 165.

4) *Van den Honert:* zie over dezen, Deel II, 159. Hy behandelde namelijk de epiſode van het Gulden kalf en van Mozes' verontwaardiging, die hem vervoerde tot het verbrijzelen van de pas ontfangen tafelen der wet.

5) *Beza:* zie *Tujus*: *de Vita et obitu Bezae:* BAYLE, *Dict. crit.*

6) *Blondel:* David Blondel, geboortig van Chalons, was in zijn jeugd Prieſter geweest; doch tot de Hervormden overgegaan. In 1650 werd hy tot Profesfor te Amſterdam aangeſteld, ter vervanging van Vosſius; doch hy verloor kort daarna zijn gezicht, ten gevolge zijner te groote arbeidzaamheid.

7) *Staetnutte* voor „nuttig voor den ſtaat."

oeffeningen dus haetelijck en onbeſchaemt door te ſtrijcken? De tooneelkonſt den menſchelijcken handel, gelijck de ſchilderkunſt en beelthouwery de natuur, nabootſende, mengt het eerlijck en het nut onder een, gelijck Horatius [1]) zeght:

Omne tulit punctum, qui miſcuit utile dulci.
Hy heeft op 't rechte wit gemickt,

Die ſtichtende oock den geeſt verquickt.

De tooneelkunſt wijſt aen wat eerlijck, wat ſchandelijck luit. De treurſtyl, die allerhooghſt op geluck en ongeluck der Grooten draeft, arbeit om de menſchen weeck in den boezem te maecken, ſchildert de hartstoghten naer het leven af, leert naer voorvallende gelegenheit den toom des Staets vieren of aenhaelen, en elck zich zacht aen een anders ongeluck ſpiegelen. Zy beelt levendigh de wijsheit uit, die in deftige voorbeelden, uit de hiſtorien getrocken, beſtaet: want in de hiſtorien ziet men gedurigh het radt van avonture draejen, en hoe de menſchen hier met elckanderen omſpringen, waerom Plutarchus, die befaemde zedevormer, uit den mont van Gorgias [2]) zeght: *Het treurſpel is eenerhande ſlagh van bedrogh, waer door hy, die een ander bedrogen hadde, en degeen, die bedrogen was, wijzer kon worden dan een die onbedrogen is: want het treurſpel bedrieght of verkloeckt, naerdien het een verzierſel verhandelt: maer het bedrieght zoo geeſtigh, dat het verzierde geheel waerachtigh ſchijnt: doch hy ſchijnt rechtvaerdiger te handelen, die de menſchen bedriegende of verkloeckende, hun eenigh nut aenbrenght: en hy is wijzer, die door gedichte fabelen leert kennen wat ſchandelijck of eerlijck luit.* Het vaers, in het voorhooft des ſchouburghs uitgehouwen, magh wel zeggen:

De weerelt is een ſpeeltooneel.
Elck ſpeelt zijn rol en krijght zijn deel. [3])

1) *Horatius: de arte poët.*, vs. 343.
2) *Gorgias:* een treffelijk wijsgeer, van Lentium in Sicilië geboortig, en leerling van Empedokles. Hy was zelf de leermeeſter van Izokrates en van andere bekwame wijsgeeren en redenaars. Hy voerde het voor de vuist ſpreken in en de oefenſcholen van deklamatie. Hy ſtierf, over de honderd jaren oud zijnde, en een gouden ſtandbeeld werd hem, te Delfi, door geheel Griekenland opgericht.
3) *Zijn deel:* zie Deel III, blz. 319

Hoewel het tooneelſpel zulck eene ry van eeuwen in eere gehouden, gehant haeft, en oock gehanteert van Keizeren, Koningen, Vorſten, Veltoverſten, Staeten en letterwijzen [1]), voor geen gewelt van eenen hoop dringeren [2]) en dommekrachten zwicht, nochtans paſt het den voorſtanderen der tooneelen niet altijt ſtomme honden te zijn, maer hunne loflijcke kunſt tegens dwersdrijvers en tooneelvlegels [3]) te verdaedigen op dat het ſtichtelijck gebruick des Schouburghs in aenzien en eere blijve, terwijl Salmoneus allen aenſchouweren, gelijck de verdoemde Flegyas [4]) uit den jammerpoel, toeſchreeuwt:

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Dat is:

Leert rechtvaerdigheit betrachten,
En geen Godtheit te verachten.

1) *Letterwijzen:* thands zegt men „letterknndigen." Maar niet alle letter*kundigen* zijn daarom letter*wijs*.
2) *Dringeren:* „die iets weg of ter zijde willen dringen."
3) *Tooneelvlegels:* voor „hen die het tooneel willen te pletter ſlaan of nitroeien."
4) *Flegyas:* deze had den tempel van Apollo in brand geſtoken. Zie *Virg. in onr.* Deel V, Blz. 263.

INHOUDT.

SALMONEUS, Koning van Elis, (door de ſtaetzuchtige verwaentheit zijner gemaelinne Filotimie [1]) aengedreven, om zich boven den top der koningklijcke tot de goddelijcke Majeſteit te verheffen, en Jupijn, den Koning der Goden en menſchen, gelijck te ſchijnen, zich offerhanden en tienden toe te eigenen, en een eigen Prieſterdom door Hierofant, zijnen wulpſchen [2]) hofprieſter op te rechten, tegens den wettigen godtsdienſt door Cekrops van outs in Griecken ingevoert, en in de drie deelen der weerelt uitgeſpreit:) bout in de hooftſtadt Elis, op den vliet Peneius, een metaele brugh, waerop zijn beelt in ſchijn van Godt Jupiter ten toon ſtact. De verwaende Koning, hier mede niet genoeght, laet het merektvelt, hof, en tempel, en de hofſtraet tot de brugge toe, van buiten, als een lucht en hemel, met wolcken en ſtarren bekleeden, en toeſtellen. Boven dit beveelt hy zijn marmerbeelt uit het hof in den tempel op het altaer te voeren, maer wort van Theofraſtus, den aertsprieſter van Jupijn, geſtuit. Ondertuſſchen ontvoncket de burgertwiſt in de ſtadt, en berſt tot oproer uit, dat door Bazilides, den veltheer, die liſtigh weifelt, en op de kroon vlamt, voor een poos geſtilt wort. Theofraſtus, aengemaent om het Koningsbeelt op het altaer te planten, kant zich met alle het prieſterdom hier heftigh tegen, maer de Koning voert het door zijne trouwanten met gewelt uit, en na eenen triomfdans van Goden en Godinnen, uit den toegeſtelden hemel nedergedaelt, treet met eene prachtige hemelſtaetſie van Goden en den hoffleip naer de brugh, daer het nieuwe prieſterdom gereet ſtont om op zijne aenkomſte een brantoffer vaff hondert ſtieren t'ontſteecken. De Koning, gelijck een Jupiter, met den blixem in de hant ten toon gevoert, wort van d'aengedronge ſchaeren op het geluit der trompetten aengebeden, en toegejuicht. In dezen ſchijn draeft hy de brugh op, om een brandende fackel, als eenen blixem, onder het volck te ſlingeren: maer de lucht berſt terſtont met donder, blixem, en weerlicht

1) *Filotimie:* een naam, door V. verdicht, misſchien omdat hy onzen dichter welluidender voorkwam dan die van Aleidice of Sidero, door de vrouwen van Salmoneus, volgends de oude ſchrijvers, gedragen, of omdat deze beide laatſte reeds vroeger waren omgebracht.

2) *Wulpſchen:* „wulpsch" ſtaat hier, als meermalen, in de betcekenis van „jeugdig„ en daardoor loszinnig."

uit, waerdoor de paerden aen het hollen geraecken, hy doot uit den wagen, de wagen aen ſtucken geſmeeten wort, en de paerden verſtroien. De gemeente, hierover aen 't woeden, wil zich over deze godeloosheit aen het doode lijck [1]) des Konings wreecken, en haeren moedt koelen, maer Bazilides behindert dit, en verbrandt het lichaem des Konings op het offerhout tot aſſche, om het volck te ſtillen. Filotimie, op het geluit des donders uit den hove komende, om haeren gemael met danſſen en triomfzangen te verwelkomen, hoort uit de Pizaners [2]) de droeve maren, en, na een rouwklaghte aen 't razen geſlagen, vlieght naer binnen. Middelerwijl brengt Bazilides de dootbus met 's Konings aſſchen aen Theofraſtus, en geeft de dootbus over ter begraefeniſſe. Hierop bootſchappen de Pizaners hoe de Koningin zich zelve uit wanhoope verhing, het hof van het hofgezin vaſt uitgeplondert wort, en zy brengen het Rijxcieraet van kroon en ſcepter en het koningklijck gewaet, by hen geborgen, aen Theofraſtus, die, om het Rijck in orden te houden, Bazilides den aelouden godtsdienſt en wetten laet bezweeren, en Koning van Elis kroont.

Het tooneel is op Godtsvelt, voor het hof van Elis. De Rey beſtaet uit prieſteren. Het treurſpel begint na den ondergang en eindight na den opgang der zonne.

1) *Het doode lijck:* by V. geen pleonasme. *Lijk* is ſynoniem met „lichaam."
2) *Pizaners.* Zoo noemde men de inwoners van Piza in Italiën; die van Piza in Elis heette men *Pizièrs*, welken naam V. waarſchijnlijk te onwelluidend vond.

DE TOONEELPOËZIJ.

AEN

DE EDELE HEEREN MECENATEN:

HEER KORNELIS VAN VLOOSWIJCK,
HEER VAN VLOOSWIJCK, DIEMERBROECK EN PAPENKOOP;

HEER GEERAERT SCHAEP,
HEER VAN KORTENHOEF.

HEER JOAN HUYDECOPER,
RIDDER, HEER VAN MAERSEVEEN, NEERDIJCK, &s.;

HEER ANDRIES DE GRAEF,
OUT REEKENMEESTER EN RAET DER GRAEFLIJCKHEIT VAN HOLLANT, ZEELANT, EN WESTVRIESLANT,

Burgermeesters en Regeerders t'Amsterdam.

TOEN MEN TOEREEDE OM SALMONEUS IN DEN DOORLUCHTIGEN SCHOUBURGH TEN TOONEELE TE VOEREN.

CANTANTES SUBLIME FERENT AD SIDÈRA CYGNI.

DE Fenixkunſt, gezien by alle braven,
En wijzen, hout haer hof alom, en zweeft
Alle eeuwen door, van d' eene in d' andre haven,
En ſticht de ziel, die luſt tot wijsheit heeft.
Elize hieuw geweldige kolommen
Uit rots, en boude een' Schouburgh in haer Stadt,
En trots tooneel, op dat de kunſt moght brommen

DE TOONEELPOËZIJ ENZ.: Waarſchijnlijk werd deze toewijding by wijze van vooraffpraak door een der tooneelisten opgezegd, en ſtaat zy in de oude uitgave daarom achter de lijst der Perſonaadjen, terwijl anders zoodanige opdrachten doorgaans voor den *Inhoudt* gedrukt zijn.

TOEN MEN TOEREEDE. d. i.: „toen men gereedheid maakte."

CANTANTES, CAET: d. i.: „de zwanen zullen 't hoofd zingende ten hemel opſteken." Zie VIRG. *Eclog.* IX. 29.

1 *De Fenixkunſt:* de „tragiſche kunst," als de uitſtekendſte. Zie zijn opdracht van den „Lucifer," Dl. V, blz. 204.

2 *Elize:* Dido, de koningin van Karthago. Zie over dien „geſichten ſchouwburg" *Virg. in onr.*, Deel V. blz. 149.

Met Sidons pracht, en Koninglijcken ſchat:
De heerſchappy van Tyrus burgh en ſloten,
Die Rome zoo veel jaren ſtont in 't licht,
Zagh hier de rol der maghtigen en grooten
Afrollen op hooghdravend treurgedicht.
Het Raethuis dat den Schouburgh op holp bouwen,
Daer d' Oceaen zijn ſchatten voert in 't Y,
Verſchijne om nu Salmoneus val t' aenſchouwen,
Den ſpiegel van verwaete hovaerdy,
't Gewaerdigh zich van zijne hooge trappen
Te dalen, om 't geſtoelte te bekleen,
Daer wy gelaerſt op lucht en wolcken ſtappen,
En in het zogh der Godendommen treen.
Zoo durven wy ons treurtooneel ſtoffeeren,
Met rijcker glans en ſtaetſi dan voorheen,
In 't aenſchijn van zoo brave voeſterheeren
Van kunſt en geeſt, als oit de zon beſcheen.
Al dondert Mars, al ſchockt hy nu de hope
Der maghtighſten, van 't een aen 't ander ſtraut,
Al mengelt hy de wapens van Europe,
Noch leeft de kunſt in 't bloejende Aemſterlandt,
De Boukunſt wort ten hemel opgetrocken.
De Zeeburgh, 's Lants afgrijſlijck Magazijn,
Rijſt hemelhoogh, op Stadts hergote klocken,
Op 't klincken van haer gout- en zilvermijn.
De zeemacht zit hier vaſter op den zetel,
Gewapent met haer oorloghstuigh, en vaen,
Ten byſtren ſchrick des zeevloecks, die vermetel

9 *Tyrus:* ſtaat hier voor „Karthago," als Feniciſche kolonie.
11,12 De uitdrukking van die *rol*, die men ziet *afrollen*, doet hier een fraaie en deftige uitwerking.
17 *'t Gewaerdigh zich:* zie Deel VI, biz. 257.
19 *Gelaerſt:* 't is reeds aangemerkt, dat de *laars* het zinnebeeld was der tragedie.
28 *Aemſterlant:* nu men *Amſterdam* ſchrijft, zoû men, konzequent handelende, ook *Amſterland* moeten ſchrijven. 't Is *Amſteler-dam* en *-land*. Doch men zal aanmerken, dat Vondel zelf (noch Ik) konzequent zijn, waar wy *Amſterdam* en *Aemſtel* ſchrijven, en men zal gelijk hebben ook. — Er is een tijd geweest, toen een voorbygaand gezach den naam van Amſterdam in *Amſteldam* had verdoopt — waarom ook niet Rotterdam in *Rottedam!* — Die dwaasheid is voorbygewaaid, en onze ſtad heeft den naam behouden, waaronder zy haar vermaardheid verkregen heeft, en die, al ware 't om die rede alleen, geen verandering behoort te ondergaan. Maar de beſpottelijke wanſpelling *Zuandam* is blijven beſtaan (ja wordt thands zelfs door de Akademie gehandhaafd!), te gelijk met *Brielle*, *Helder*, en zoo vele andere naamsverknoejingen, waaronder de oude hiſtoriſche benaming te loor gaat.
30 *De Zeeburgh:* het Zeemagazijn, hetwelk men bezig was te bouwen, en waarvan op zijn tijd zal geſproken worden.
Afgrijſtijck Magazijn: in de beteekenis van: „magazijn, dat oorlogsbehoeften bevat." Deze waren in Vondels oogen altijd afgrijſelijk.
31 *Op Stadts hergote klocken:* verſta: „by klokgelui."
32 *Op 't klincken van haer gout- en zilvermijn:* hoe welluidend en dichterlijk is in dezen regel de meest prozaiſche zaak ter waereld, het „geld tellen," uitgedrukt!
35 *Des zeevloecks:* hiermede ſchijnt Frankrijk bedoeld, dat omtrent dezen tijd onze ſchepen liet opbrengen.

Een keten ſmeet voor al den Oceaen.
Wy hopen haeſt in s' lants triomf te deelen,
Als 't waterſpoock, dat 's lants triomf benijt,
Geketent aen uw' drijvende kaſteelen,
Wort nageſleept, en ſchuimbeckt, dol van ſpijt.
Laet midlerwijl den yver u behagen
Der honighby, die necktar zuight uit thijm,
En brommende volhart in honighdragen.
Zoo hanthaef Godt den zeebou op ons rijm.

41,42 Zinſpeling op het blazoen van den ſchouwburg, den bijëkorf, met het woord YVER.
44 Verſta: „zoo verhoore God de beden, die wy in dicht doen opſtijgen en beſcherme Hy onze zeevaart."

SPREECKENDE PERSONAEDJEN.

PIZANERS. Nageburen van Elis.

DIODOOR. Kerckwachter.

REY VAN PRIESTEREN.

THEOFRASTUS. Aertspriester van Jupijn in Elis.

BAZILIDES. Veltheer, en hooft der hofbenden.

HIEROFANT. 's Konings Hofpriester.

SALMONEUS. Koning van Elis.

FILOTIMIE. Koningin van Elis.

HET EERSTE BEDRYF.

PIZANERS. DIODOOR.

PIZANERS.

De volle maen komt op, en volleght d' Avontſtar.
Wy hebben Pize, daer de mont van Jupiter
Den vraeger antwoort geeft, ter goeder tijt verlaeten,
Om Elis, en het hof, en kerck, en merckt, en ſtraeten
T' aenſchouwen op 't gerucht, dit lantſchap door geſpreit,
Dat deze ſtadt te nacht al Pizaes majeſteit
En glans verdoven zal, en Herkles feeſt en ſpeelen,

1,2 *Pize, daer de mont van Jupiter Den vraeger antwoort geeft:* Elis was een landſtreek in den Peloponnezus, byzonder aan Jupiter geheiligd, en daardoor ook door de ingezetenen der overige Griekſche landen als een vrijplaats beſchouwd, welke door geen vyandelijke wapenen mocht worden ontrust, en waar zy zich vereenigden om er jaarlijkſche ſpelen te vieren. In Elis had men twee ſteden: de ſtad van denzelfden naam, aan den Peneus gelegen, en waar Salmoneus heerschte, en Pize of Olympia, waar de beroemde tempel van Jupiter, een der zeven wereldwonderen, gebouwd was, en waar de Olympiſche ſpelen gevierd werden.

Door toeſtel van wat groots, en hemelſche tooneelen:
En zeker 't geen wy zien vermindert niet de Faem,
Die doorgaens is gewoon op eenen hollen naem
Te ſtoffen, en met klanck van ydele trompetten
De kleene dingen breet en heerlijck uit te zetten:
Want wat Pizaner oit verkeerde hier omtrent,
Niet een heeft Elis oit in deezen ſchijn gekent.
Zelf d' ingezeten dwaelt, en gaept, als opgetoogen.
De Goden ſchijnen hier in ſtarrelichte boogen
Te drijven, of te treên op wolcken door de lucht,
Langs d' aerde in lucht verkeert. geen loopende gerucht
Bedroogh ons, nu wy hier verbaeſt, als ziende blinden,
Noch twijflen waer wy ſtaen, en om den wegh te vinden
Een leitsman hoeven, die den nabuur met beſcheit
Berechte, en wijze en toone al ſtadts gelegenheit.
Hier komen twee gewijde in witte koorgewaeden,
D' een met een offerkruick, en d' ander overlaeden
Met eicke kranſſen. wat of dit bedieden wil?
Zy hebben ons in 't oogh, en ſtaen nu beide ſtil.

DIODOOR.

Wat mannen komen hier van buiten opgedondert
By avont naer dit feeſt? ay zie, zy ſtaen verwondert
Om dees verandering, en heel verbaeſt, en ſtom.

PIZANERS.

Het zy ghy prieſter zijt, of een, die 't prieſterdom
De hant reickt, laet u niet verdrieten, noch miſhaegen
Dat wy Pizaners u een luttel ondervraegen
Naer deze nieuwigheên, voorheene noit gezien.
Wat wil de toeſtel van dees ſtaetſi toch bediên?
En dat dees ſtadt, de merckt der omgelege volcken,
Een lucht vol ſtarren ſchijnt, en met tapijt van wolcken
Behangen om en om, waer door een uitheemſch man,
Of lantzaet naulix kerck en hofſtraet kennen kan,
Noch 't hof, hoewel hy hier gewoon is alle jaeren

10,11 *Op eenen hollen naem Te ſtoffen* voor „in naam veel geruchts te maken van iets, dat in de daad niet veel beteekent."

18 *Loopende gerucht:* zoo ſpreekt Hooft ook van: *loopmaren*, „tijdingen, praatjens, die van den eenen naar den anderen rondloopen."

23 *Twee gewijde* voor „twee gewijde perſonen (prieſters)": — evenzoo zegt Gabriël in den *Lucifer:*

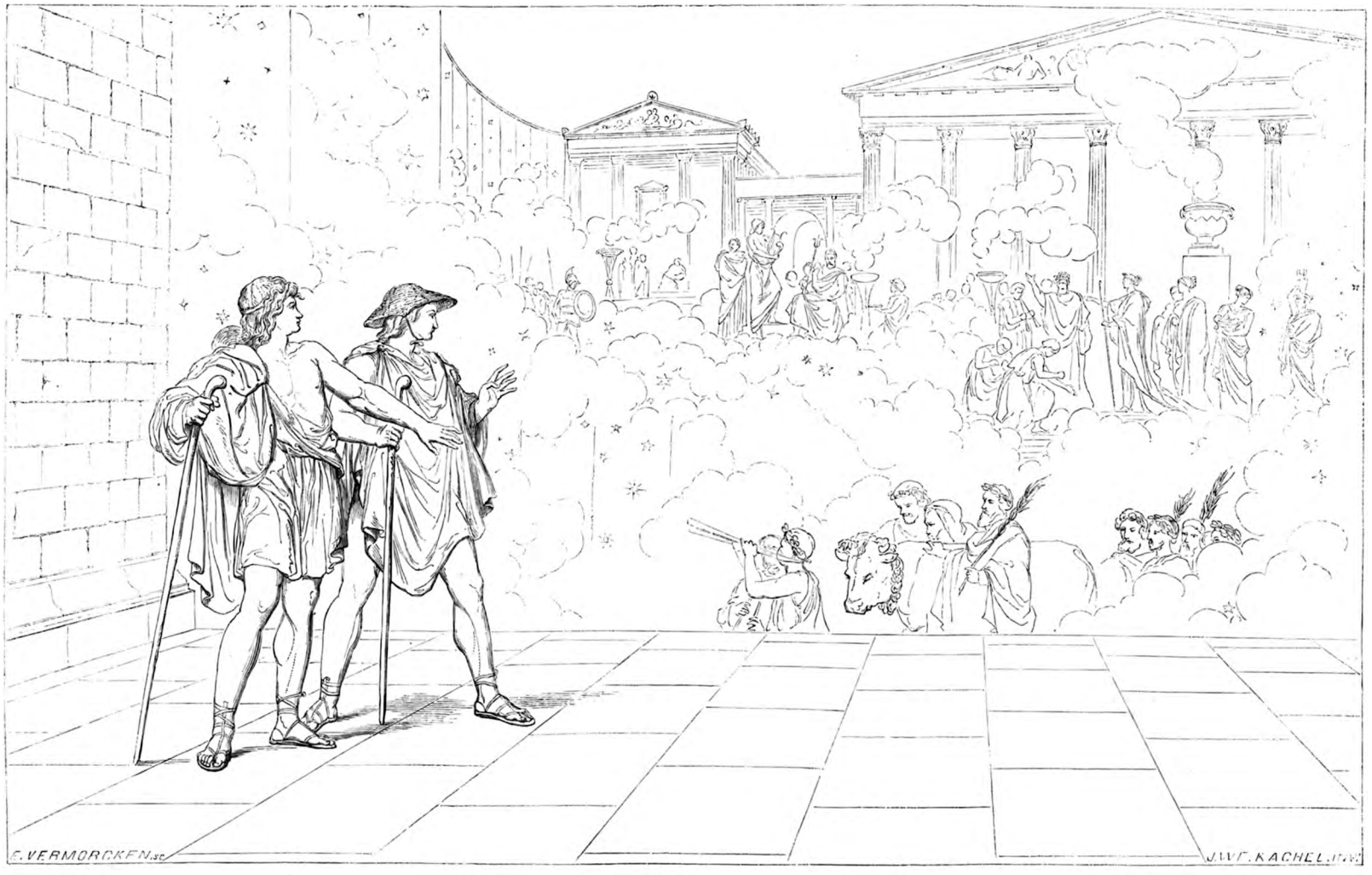
Wort iemant als gezant, gezonden van een' Groote,
Aen Adam. —

en zegt men: *rijken, armen, braven, vromen* enz. voor „rijke, arme lieden enz." Maar om het adject. tot een ſubſt. te maken, had V. hier by 't meerv. de *n* aan 't ſlot niet mogen weglaten. Nu kan men *gewijde* niet anders dan als adject. beſchouwen, en dan heeft er een uitlating, in ſtrijd met ons taaleigen, plaats.

27 *Opgedondert:* in een dichtſtuk dat den *donderenden* en door den *donder* getroffen Salmoneus tot onderwerp heeft, mocht dit woord wel gepast worden geoordeeld: hier echter is het minder op zijn plaats. Hoe het V. in 't hoofd ſpeelde, is ons uit het *Berecht* gebleken, waar hy het tot tweemalen toe gebruikt.

28 *Dit feeſt:* hier vinden wy 't woord *feest*, tegen Vondels gewoonte, onz. genomen.

30,31 *Een, die 't prieſterdom De hant reickt:* „een dienaar, een helper." Zoo zeggen wy nog: „een hand reiken, een handjen helpen."

SALMONEUS. — Eerste Bedrijf, — vs. 1—22.

Boekdruk van Gebroeders Binger

Te trecken om gewin, te wiſſelen zijn waeren
Aen munt of koopmanſchap? hoe ſcherp men haer beziet,
De hooftſtadt Elis ſchijnt noch lijckt zich zelve niet,
Maer lucht en hemel, daer Jupijn de hemelraeden
Verdaghvaert door de lucht en ſtarrelichte paden.
Zoo dit een ſchouburgh is; Athene, Pallas ſtadt,
Heeft zulck een ſpeeltooneel noch glori noit gehadt.
Ay, ſtaet een poos: ghy zult den Goden niet miſhaegen
Dat ghy verdwaelden dient, en antwoort op hun vraegen.

DIODOOR.

Mijn kerckgenoot, ay breng dees offerkruick der Goôn
In 't offerkoor: ghy weet ick ben ten hove ontboôn,
En kan, al loopt de tijt, niet laeten ons geburen
Te dienen op hun vraegh, en wat te recht te ſturen.
Mijn naem is Diodoor, aen d' ooſtzy van de kerck
Mijn woning, nu vermomt met dit geſchildert zwerck,
Daer duizent kunſtenaers en geeſten over zweetten.
Dees kerck, recht voor u, wort nu Donderkerck geheeten,
Dees ruimte Godtsvelt, als geheilight aen Godts zorgh;
En ginder rijſt het ſlot, men heet het Godenborgh:
Daer houdt Salmoneus hof met onze Koninginne
Filotimie, zijn bekoorende Godinne,
Die meer op hem vermagh dan Juno by Jupijn.

PIZANERS.

Wat heeft Salmoneus voor? hy mickt in allen ſchijn
Op een byzonder wit: want hoe men 't keere of wende,
Zoo groot een toeſtel ooght op een doorluchtigh ende.

DIODOOR.

Hy heeft verandering van Godtsdienſt in den zin.

PIZANERS.

Een aenſlagh vol gevaers.

DIODOOR.

Indien de Koningin
Hier zwaerigheit in vont, hy zou dees ſnaer niet roeren.
Zy pooght den Koning, als een' Godt, in top te voeren,
Gelijck Godt Jupiter te heffen op 't altaer,
Door offerhande, en tiende, en kerckelijck gebaer,
En wieroock en triomf, en beelden, en gezangen;

49 *Mijn kerckgenoot:* hier ſpreekt Diodoor een zwijgenden tempeldienaar aan.
51 *Al loopt de tijt* voor „al verloopt de tijd."
52,53 *Mijn naem is Diodoor, aen d' ooſtzy van de Kerck Mijn woning.* Wie deze regels op hen zelve las, en niet met het overige in verband, zoû hier ongetwijfeld aan een modernen, eerzamen koster denken. Het woord *kerk*, voor „tempel" gebezigd, is alleen dan te dulden, wanneer de naam der godheid er bygevoegd is, en alle denkbeeld aan een Kristenkerk daardoor van zelf wordt weggenomen.
60 *Zijn bekoorende Godinne:* niet: „zijn *bekoorlijke* godin;" maar; „de godin, die hem in *bekooring*, d. i. in verzoeking, brengt, die hem verleidt." Zie het bewijs in den volgenden regel.
64 *Ende* voor „doel of oogmerk."
66,67 *Indien de Koningin Hier zwaerigheit in vont, hy zou dees ſnaer niet roeren:* min gelukkige en, omdat zy negatief is, eenigzins duiſtere uitdrukking voor 't ſtellige: „hy durft dien aanſlag beſtaan, omdat de Koningin er geen zwarigheid in ziet."

Als eenen, uit wiens ſchoot en boezem wy ontfangen
De zegeningen, daer dit Rijck van overvloeit.
Dat d' aerde vruchten draeght, geboomte en acker bloeit;
De hemel beemden laeft met dau en vruchtbren regen;
De zon 't gewas beſchijnt, beſtraelt met vollen zegen;
Dat lucht en aerde, en zee, van wiltzang tiereliert,
Van viſſchen krielt, en vee, en tam, en wilt gediert;
De man en vrou, in d' echt gezegent, kinders teelen;
Het ganſche Rijck in ruſt, voor bloedige krackeelen,
Gewelt, en overlaſt, en ſterfte, en zwaerigheên
Beſchut zit, eigent hy zijn wijſheit toe alleen.
Geen' anderen Jupijn, noch mindre Godtgenooten.

PIZANERS.

D'aeloude Godtsdienſt wort te ſchendigh dus verſtooten,
En in zijn plaets een nieu gedichtſel aengebeên.
Zich Godt te noemen is een laſter, daer voorheen
Zoo menige eeuwen, noch onze ouders oit van hoorden.

DIODOOR.

Gebruick beſcheidenheit in yver, en in woorden.

PIZANERS.

Wat roept men van zijn beelt, en trotſe wagenprael?

DIODOOR.

Zoo ghy Penejus brugh gezien had, uit metael
Gegooten, en met een den goddelijcken wagen
Op goude raders, en vier paerden, hecht beſlagen
Met blinckend ſtael, gereet langs 't brommende gewelf
Der brugge, en over ſtroom te rennen; ghy zoudt zelf
Gelooven dat Jupijn dees toeſtel beſt zou paſſen.

PIZANERS.

De trotsheit kent geen peil: zy wil al hooger waſſen:
Zoo wort door overdaet 's Rijcks ſchatkiſt uitgeput,
De zenuw van den Staet. geen burgers trecken nut
Uit laſterlijcke pracht, gewoon de lucht te tergen,
Gelijck weleer de rot der Reuzen, niet dan dwergen
Gerekent by de maght der Godtheit, die het al
Wat zich te trots verheft verwezen heeft ten val,
En elcke maght haer peil, van niemant t' overſchrijden,
Door nootlot toegekeurt, heel ſtip, voor alle tijden.

DIODOOR.

Het is niet veiligh hier te waeren dezen nacht,

85 *Gedichtſel* of *verdichtſel*, als wy thands zouden zeggen.
86 *Laſter* voor „euveldaad," gelijk meermalen.
88 *Gebruick beſcheidenheit:* niet dat Diodoor zelf de godsdienstverandering goedkeurt: het tegendeel blijkt uit het door hem geſprokene; doch hy maant de Pizaners tot voorzichtigheid aan, uit vreeze, dat zy zich door onberaden yver in gevaar brengen.
89 *Wat roept men*, voor „wat zegt men alzoo?"
99 *Laſterlijcke pracht* voor „misdadige pracht."
100 *De rot:* V. bezigt dit woord meestal vr. 't Is eerst later als collectivum onz. beſchouwd. Zie BILD. *Geſll. in v.*

Omtrent het hof, ten zy men geen gevaeren acht;
Eene oirzaeck dat dees wijck, nu dootſch, en ſchier verlaeten,
Niet grimmelt van een' drang, gevloeit uit alle ſtraeten,
Nieusgierigh om te zien wat onweêr van geſchil
Hier tuſſchen hof en kerck miſſchien oprijzen wil.
Men heeft, om min het volck t' ontruſten, en te ſtooren,
De nacht en duiſternis voor dees triomf gekooren:
Want wat zich ſchaemt by daegh, en draeit op veel gevaers,
Wort liever 's nachts gezien, als ſchooner by de kaers.
De burgery gedeelt, en al een wijl aen 't mompelen,
Wort naulijx ingetoomt. men vreeſt voor overrompelen.
D' een droomt van nieuwigheên, door eige baet geſtijft,
En d' ander eert al wat den ouden godtsdienſt drijft.
De hemel bluſſch' by tijts dit ſmeulend vier, dees voncken;
Zoo niet, wy zien den Staet in aſch en puin verzoncken.
Wat zeght'er Pize toe?

PIZANERS.

Die Godtsſtadt houdt de zy
Van Jupiter, en viert 't Olympiſch jaergety,
Om 't vijfde jaer, heel ſtip, en zonder t' overtreden.
Pizaners volgen 't oude, en haeten nieuwigheden.
Ganſch Elis loopt gevaer van Staet- en kerckkrackeel.
Dees ſtadt gelijckt bykans een ſchouburgh, en tooneel.
De Goden treden hier te voorſchijn met hun rollen.
Zoo raeckt Jupijn ten ſchimp, en zijn gemeente aen 't hollen.
Godtslaſterlijcke vont! de godtsdienſt raeſt en ſuft,
Wanneerze dient tot ſpel van menſchelijck vernuft.
Men moet de weeligheit der herſſenen beſnoejen,
Het brein verdicht niet goets. de Staet vergeet te bloejen,
Daer nevels van misbruick en ongetoomde drift
De telgen van de jeught beſmetten met vergift
Van eigenzinnigheit, en dertle hoovaerdyen.
De Goden hoeden ons voor zulcke guighleryen;
Een ongebondenheit, te Pize lang getemt,
Dat ſtemt geen ſpeelen, als de Kerck het tegenſtemt.

DIODOOR.

Wy willen ons geſpreck beſpaeren tegens morgen:
Ick ben ten hove ontboôn en ga, niet zonder zorgen,
Naer Bazilides, om te ſpreecken met dien heer,
Te hooren 's Konings wil. der Goden Koning keer'
D' oneenigheden van den Staet ten goeden ende:
Want tweedraght is de bron en ſpringaêr van ellende.

PIZANERS.

De vader Jupiter beſtraele ons met gena,
Dat niet dees tempelvlam in zijnen tempel ſla

113 *Draeit* voor „kans heeft van."

Te Pize, want die ſlagh kon Grieck en ongrieck treffen,
Indien de Koningen zich tegens Godt verheffen
En 't grijze hooftgezagh van 't eeuwigh Prieſterdom
Verdrucken ongeſtraft. wy zien d' orakels ſtom
En elck den vorſten na de mont zien, en gelooven,
Geraeckt Salmoneus en het hof dien hoeck te boven.
Hier hangen wieroockvat en kroon in eene ſchael.
Maer gaenwe naar de brugh en trotſe wagenprael,
Bezien waer 't veilighſt is voor oploop ons te bergen.
Men magh 't gevaer wel zien, maer wacht u dat te tergen.

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

Jupijn, die alles naer uw' wenſch
Beſchickt, waerom is toch den menſch
Door 's Hemels wijsheit in dit leven
Den nabootſeerluſt ingegeven,
Naerdien hy dezen treck miſbruickt,
En niet alleen al wat'er duickt
Beneden u wil nabootſeeren;
Maer hooger vliegen op de veêren
Van zijn vernuft, en al den ſchat,
Dien d'endlooze eeuwigheit bevat
In haeren ſchoot, in 't licht durf brengen;
Al zou hy oock zijn vleugels zengen
In 't eeuwigh vier dat boven hangt,
En 't hof der ſtarren ommevangt.
D' ondanckbre ſtaet naer hooger waerde.
De menſch was gaerne een Godt op d' aerde.

TEGENZANG.

De redenloosheit zoo genoemt,
Oock 't allerminſte dier verdoemt
Dees reuckeloosheit in het dwaelen
En overſpringen van haer paelen.
De dieren volgen het beſtuur
Van hunne leitsvrou, vrou Natuur,
Onnozel, zonder kreuck en rimpel,
Oprecht en ſlecht, en ſtil, en ſimpel,
Genoeght aen 't lot, dat op hun viel;
Oock 't onbezielde en met een ziel

150 *t Grijze hooftgezagh van 't eeuwigh Prieſterdom:* zoû men niet zeggen, dat reeds de Grieken een Paus hadden gehad!

153 Zeker dacht Vondel hier aan de weegſchaal, waar, volgends zijn geestige voorſtelling — zie Deel II, blz. 567 — Gommer en Armijn, hun „wederzijts beſcheyt" in leiden. — Hy bedoelt hier: „men zal moeten zien, welke macht zwaarder weegt, die van 't Prieſterdom of die des Konings."

160 *Den nabootſeerluſt:* dat woord *nabootſeeren*, hier en in vs. 163 zoo kort op elkander gebezigd, maakt den geheelen zin plat en prozaïsch. 't Woord behoort ook geen plaats te vinden in poëzy, vooreerst om zijn bastertuitgang, ten anderen en vooral om dat *bootſe*, als wy vroeger gezien hebben, eigentlijk hetzelfde is als *poets*. Zie Deel I, blz. 277, 577, 637. 't Wordt daar van *apen* gezegd, en behoort daar ook t'huis.

169 *'t Eeuwigh vier dat boven hangt:* de „zon."

173-176 Verſta: „zelfs de dieren, die men redeloos noemt, ja ook het minſte onder hen, zijn wijzer en gaan niet verder dan hun vermogen reikt."

181 *Genoeght aen 't lot* voor „vergenoegd met het lot."

Van groeizaemheit alleen gezegent.
Al wat des menſchen oogh bejegent
Dat roept hem toe: wy zijn verzaet,
Geruſt, vernoeght met onzen ſtaet.
Natuur verneemt noch klaght, noch bede.
Het mindre als 't meerder ruſt in vrede.

ZANG.

De Hooghmoedt ſchept voor ons gezicht
Een' hemel uit een ſtadt; het licht
Uit duiſterniſſe, en nacht, en dampen;
Het aerdtrijck tot een lucht, vol lampen,
Geſtarnte, en glans, die 't oogh verblint.
Men durf hier regen, hagel, wint,
En weêrlicht, blixems, vier en donder,
Oock zelf den Godt Jupijn, van onder,
Braveeren op zijn' hoogen ſtoel.
Zoo ſchijnt de kickvorſch, uit een' poel
Vol modder, 's Konings rol te ſpeelen.
De tempel moet voor ſpeeltooneelen
Den vinger leggen op den mont,
Om zulck een' godeloozen vont
Van Mommerye op haer ſtellaedje.
Een worrem ſpeelt Godts perſonaedje.

TEGENZANG.

De Hoovaerdy houdt ſtreeck noch maet.
Men kentze aen mijnen en gelaet,
De tong en tekens der gepeinzen;
Al wouze een poos haer wit ontveinzen,
Verniſſen met wat glimps en ſchijns;
De wijze zietze door de grijns.
De Prieſters ſpeelen nu voor ſtommen,
En zien dit lofgetuit, dit mommen,
Met hun weemoedige oogen aen.
De huichlaers poogen wel te ſtaen
Ten hove, en oogen ſlechts op voordeel.
De glimp van ſtaet verblint het oordeel
Der Hovelingen en dien ſtaert.
Een Godtsdienſt, daer men wel by vaert
Wort van de menighte aengebeden.
Hier duickt de Waerheit en de Reden.

198 *De kickvorſch: vorsch* laat zich in deftigen ſtijl nog zeggen; — maar 't woord *kikvorsch* is in een lierzang onduldbaar.

200-201 Ongelukkig beeld, en dat zich by geen mogelijkheid laat voorſtellen.

211 *De Prieſters ſpeelen nu voor ſtommen:* deze uitdrukking is in elken opzichte ongelukkig. Vooreerst: hoe kunnen de Prieſters zeggen dat zy *voor ſtommen ſpelen* op 'tzelfde oogenblik dat zy een zestigtal regels achter elkander zingen: en ten anderen, indien het, wat ik onderſtel, hun bedoeling is, te zeggen dat zy, huns ondanks, genoodzaakt zijn, al die lasterlijke tooneelen ſtilzwijgend aan te zien, dan drukken zy zich al zeer ongelukkig uit. *Voor ſtom ſpelen* kan nimmer gebezigd worden, dan waar ſprake is van een „geveinsde, althands van een min waardige, min edele houding."

217 *En dien ſtaert:* welke *ſtaart?* — waarſchijnlijk wordt hier de *menigte* bedoeld, van welke twee regels verder gefproken wordt; maar wat daarvan zij, de *ſtaart* is en blijft hier niet veel anders dan een *rijmſtaart.*

HET TWEEDE BEDRYF.

DIODOOR. THEOFRASTUS. REY VAN PRIESTEREN.

DIODOOR.

Trouwanten, zet dit beelt wat neder op den drempel
Van Donderkerck. nu toeft een luttel voor den tempel:
D' aertspriester Theofrast met al het Priesterdom
Komt bevende uit het koor, zoo grijs hy is, en krom
Geboogen door den last der opgehoopte jaeren,
Gesleeten op de wacht voor kercken en altaeren:
Al is het lichaem zwack, noch flaeut zijn yver niet.

THEOFRASTUS.

Wat of dit marmerbeelt in 't kerckpoortael bediet?
Dit schijnt Salmoneus zelf, of naer Jupijn te zweemen.

DIODOOR.

De Vorst belast u dit in 't heilighdom te neemen,

Te planten op 't altaer, in 't allerhooghſte koor,
Met alle pleghtigheên.

THEOFRASTUS.

Wat zeghtge, Diodoor?
Aenvaertghe dezen laſt?

DIODOOR.

D' aertsprieſter houme onſchuldigh:
Ick ſpreeck in 's Konings naem.

THEOFRASTUS.

Wie kan dien trots geduldigh?

DIODOOR.

Getrooſt d' Aertsprieſter zich des Konings ongena
Te laden op den hals, zoo kan men my de ſcha
Den krack des Prieſterdoms in eeuwigheit niet wijten.

THEOFRASTUS.

O Prieſters, het is tijt u voor Jupijn te quijten.

DIODOOR.

Eerwaertſte vader, hou gemack. ghy Prieſters houdt
Uw handen van dit beelt, mijn zorge toebetrout.
De Koning gaf geen' laſt my tegens u te kanten
Met openbaer gewelt; dus keert, ghy hoftrouwanten,
Ten hove, en zeght hoe ick den wil en laſt van 't hof
De Kerck hebbe aengedient.

THEOFRASTUS.

Wat wort de Kercke al ſtof
Gegeven om met maght hier tegens aen te wercken!
O ſchennis! ô Jupijn, ô gruwel voor Godts kercken!
Geeft nu een ſterflijck menſch zich uit voor eenen Godt?
D' aeloude godtsdienſt wort den ongrieck tot een' ſpot
Door zulcke vreemdigheên, te godtloos, en verwaten
Ten toon geſtelt. hoe nu, godtvruchtige onderzaeten
Van Elis, kuntghe dit met lijdzaeme oogen zien?
De Juno van dit hof wil 't Prieſterdom gebiên:
Zy heerſcht door haeren heer, en durf ons wetten ſtellen.
Nu zietghe eerſt klaer wat quaet onze offervinders ſpellen
Uit vezelen van vee en offeringewant.
Hier draeit dit nachtfeeſt op. dit wort door Hierofant
Beyvert, om zijn' klaeu te ſlaen in al 't gewijde,
En hierom weifelt hy, en trout des Konings zijde:
Maer niemant onder u zal zoo lichtvaerdigh zijn

221 *Te planten op 't altaer:* V. ſtelt zich hier een heidensch altaar voor ingericht op dezelfde wijze als die in de Roomſche kerken.

224 *Wie kan dien trots geduldigh?* hier is 't w.w. (*lijden, verdragen*) weggelaten, en men moet dus onderſtellen, dat Theofraſtus niet uitſpreekt, maar dat hem Diodoor in de reden valt.

228 Dit zegt Theofraſtus tot den Rei. Daarentegen ſpreekt Diodoor

242 tot zijn volgelingen, die het beeld hadden helpen vervoeren.

248 *Trout des Konings zijde* voor „ſtaat hy de party des Konings voor." In 't Fr. is de uitdrukking „épouſer *un parti, une cauſe*," nog in zwang gebleven.

Dat hy om aertſch genot den godtsdienſt van Jupijn
Verzaecke. ick zweere by mijn heilige offerbanden
En hooft, geen' witten ſtier, geen ſmoockende offerhanden
Te wijden aen dit beelt, noch geur noch wieroockvat
Te zwaejen voor 't altaer, al zouden hof en ſtadt
Met koningkrijck met al in vier en bloet verzincken.

REY VAN PRIESTEREN.

Eerwaertſte vader, zacht.

THEOFRASTUS.

Ick meen mijn bloet te drincken
Om dees verwatenheên.

REY VAN PRIESTEREN.

Gewis uw Heiligheit
Wort op de proef geſtelt door zulck een onbeſcheit.
Het hof dat in de kerck noch ſpreecken magh, noch ſtemmen,
Belaeght de myterkroon, en waent haer maght te temmen:
Maer 't Prieſterdom, dat u tot hooft heeft ingewijt,
Zal 't heiligh tempelrecht, aen eeuwen noch aen tijt
Noch weereltſch hooftgezagh gebonden, kloeck verweeren,
Al zou de weerelt in haer' ouden baiert keeren:
Maer aengezien dees ſtorm, zoo ſnel, en onverwacht,
Dus opſteeckt, en het hof zijn opzet dezen nacht
Voltrecken wil, en zich om hoogh noch laegh laet hinderen,
Valt dit bedencken; of ghy met wat zeils te minderen
Niet veiliger door zee zult vaeren voor een poos,
Dan laeten volſtaen, en den godtsdienſt reuckeloos
Beveelen aen 't gevaer van gijpen of van ſtranden,
In zulck een dwarrelinge en buy van mifverſtanden.
Men ga met overlegh: het hangt aen uw beſluit.

THEOFRASTUS.

Hier valt geen middelen: hier heeft de godtsdienſt uit,
Indien wy weifelen, en 't hof naer 't aenzicht doecken.

REY VAN PRIESTEREN.

Men kon behendiger de ſchalckheit dus verkloecken
Om beters wil. de ſcha gaet zomtijts voor de baet.

THEOFRASTUS.

Ick prijze uw ooghmerck, maer 't gevollegh is te quaet.

170 *De myterkroon:* de Griekſche Opperprieſters droegen geen *myterkroon*, zelfs geen *myter*. Maar V. heeft hier, gelijk in 't geheele ſtuk, met Theofraſtus beſtendig den Paus voor oogen.

190 *Dan laeten volſtaen* voor „de zeilen laten volſtaan," in plaats van die te minderen, en dus „het gevaar trotſeeren.

221 *Gijpen:* d. i.: „het ſchielijk omſlaan van de zeilen," 't welk meermalen, vooral voor binnenvaartuigen, het omſlaan van 't vaartuig zelf ten gevolge heeft, en dus met groot gevaar vergezeld gaat.

223 *Men ga met overlegh:* voeg er by: *te werk.*

224 *Middelen* voor „bemiddelen, een middelweg kiezen."

225 *Naer 't aenzicht doecken: — elk doeken naar zijn aangezicht* is een oude Nederduitſche ſpreekwijze en overeenkomſtig met „elk ſchoenen naar de voeten paſſen." Zie TUINMAN, Deel I, blz. 166. *Doeken* beteekent: „iemand een doek aandoen," en volgends Lambert ten Kate werd *doek* in den zin van „een lap doeks," oudtijds bepaaldelijk gebruikt om de „huif, den hoofddoek" aan te duiden, door de eerbare vrouwen algemeen — en heden ten dage nog door klopjens en geeſtelijke zusters — gedragen. Zie TEN KATE Deel II, blz. 172.

Het hof, doortrapt en loos, verleert niet licht zijn luimen.
Begintme om beters wil dien afgodt in te ruimen,
Zoo wort de voet geleght tot ongebondenheên.

REY VAN PRIESTEREN.

Men ruimt, met eenen voet of twee te rugh te treên,
Het velt niet, maer verlieſt wat velts om 't velt te winnen.

THEOFRASTUS.

Zoo wint het hof op ons. waertoe de vyant binnen
Gelaeten die zoo licht gekeert wort voor de poort?

REY VAN PRIESTEREN.

Niet licht, maer met gevaer. het hof vaert echter voort.

DIODOOR.

De Vorſt heeft by zijn hooft en kroon te hoogh gezworen.

THEOFRASTUS.

En ick by Jupiter. geen afgodt zal zijn kooren
Ontheiligen; geen maght van Vorſten onze maght
Verdrucken: liever hier geſtorven op de wacht
Des tempels dan den toom van 't kerckgezagh te miſſen.
Wie zou dees laſtervleck uit onze altaerkleên wiſſen?

REY VAN PRIESTEREN.

Salmoneus heeft de maght der hofbende op zijn hant.

THEOFRASTUS.

De kerck onteeren zet een Rijck in lichten brant.

REY VAN PRIESTEREN.

Hy acht zich ſterck genoegh dien brant des Rijcks te bluſſen.

THEOFRASTUS.

Ganſch Griecken ſtemt met ons in godtsdienſt.

REY VAN PRIESTEREN.

Ondertuſſen
Verliezen wy 't genot des godtsdienſts, en zijn vrucht.
Wy bouwen, zonder 't zwaert, kaſteelen in de lucht,
Indienwe ons op den arm van 't Prieſterdom verlaeten.
Hy kan de maghtigen en hoofden der ſoldaeten
Betaelen met uw erf, en zettenze in 't bezit.

THEOFRASTUS.

Wie hoorde oit onbeſcheit wanſchapener dan dit,
Der geeſtelijcken erf aen 't weereltsdom te brengen!

REY VAN PRIESTEREN.

Gehengt het Jupiter, wy moeten het gehengen.

THEOFRASTUS.

Ick ſtel mijn toeverlaet op Bazilides trou.

REY VAN PRIESTEREN.

Een' hoveling? helaes, een zwack en kranck gebou.

199 *Dien afgodt in te ruimen:* verſta: „een plaats in te ruimen voor het beeld van Salmoneus."

201 *Zoo wort de voet geleght:* de gewone uitdrukking zoû geweest zijn: „zoo *geeft* men *voet;*" maar V. volgt hier, waar 't een ſtandbeeld geldt, dat op een *voet/tuk* moet komen te ſtaan, zijn zucht om met het woord te ſpelen.

208 *Griecken* voor „Griekenland," als gewoonlijk.

THEOFRASTUS.

Geen hoveling zoo kleen, hy vlaint op hooger Staeten.

REY VAN PRIESTEREN.

Ghy mooght het hoopen, doch de hoop zal luttel baeten.

THEOFRASTUS.

Wat brout de hoovaerdy van eenen Vorſt al raimps!
Een vrou, vol ydelheên, vol ſpoocks, vol roocks, vol daimps,
Kan zijn verſtant zoo wijdt misſleiden, en vervoeren,
Dat hy zich niet ontzie zijn Rijcken te beroeren,
Te ſtellen in gevaer: men laete 't beelt hier ſtaen.

DIODOOR.

Ghy moet u op dit ſtuck al daetelijck beraên.

BAZILIDES.

Het ſchijnt of deeze tijt de weerelt om wil wroeten,
Die uit haer aſſen rolt. hoe raecktze eens op haer voeten?
Zy twijfelt ofze dwers of achter gaet, of voor;
Zoo zwindelt haer het hooft. zy houdt noch ſtreeck, noch ſpoor.
De Koning, zonder zoon en manlijcke erfgenaemen,
Wort van de ſpil beheerſcht, die rockent werck te zamen,
Ruſt nimmer nacht noch dagh, en ſpint het werck zoo grof
Dat zy den Staet verwert, en terght, de kerck en 't hof
Als in ſlaghorden zet, door 't broên van vyantſchappen,
Verhit om onderling elckanders hart te trappen.
Mijn zwaert, aen 's Konings eedt gebonden, ſuft en dut
Wat zy te kiezen ſta, het eerlijck, of het nut.
De weereltwijſheit raedtme op eige nut te letten,
En my en mijn geſlacht en afkomſt hoogh te zetten,
By dees gelegenheit: want uit den burgertwiſt
En kerckkrackeelen weet de loffelijcke liſt,
In ſchijn van heelzaemheit, als 't evel is aen 't rijpen,
Met glimp een ſluierkroon en purpren rock te grijpen,
Die Bazilides paſt, des Rijcks vertrouweling,
En opperveltheer. ick verlaetme op deze kling,
Daer mijn geluck aen hangt, en wilze aen weerzy leenen,
En kunſtigh weifelen, doch geen party vereenen.
Zoo ſtuurt men beſt 't gezagh des Konings naer 't bederf
Te berſten op de rots van tweedraght. heeft de verf
Van een verniſte grijns oit iemants oogh bedrogen,
Zy dienme nu: zoo wort een' vos in 't net getogen,

320 *Vol roocks, vol damps:* dat klinkt vrij vreemd: en toch, anderhalve eeuw later klaagden de dames over *rapeurs*, wat letterlijk hetzelfde is.

322 *Zwindelt: zwindelen* is „draaien." Zoo zegt HOOFT:

De menſch, die zich met luſt naar hoogmoed laat ontzindelen,
En hygende van toght naar ydle winſten draaft,
Is eren als een tol, die met geſtadig zwindelen,
Zich zelven ligt den voet en eigen graffteê graaft.

326 *Van de ſpil:* d. i.: „door zijn vrouw."

341 *Heelzaemheit* ſtaat hier voor: „yver, zucht om te genezen."

En valt de looſheit van den jaeger tot een' buit:
Want gaet de Konings Stam met 's levens uurglas uit;
Dit Koningkrijck is mijn, al had een nader voordeel.
De ſcepter hangt aen 't zwaert: de ſtomme ſpreeckt het oordeel,
In ſpijt van Hierofant, hofprieſter van mijn' heer.
De Koningin miſbruickt zijn wulpſheit, om haer eer
Oock boven Junoos troon op ſpinneweb te bouwen.
Zy zet den aert ten toon, en ydelheit der vrouwen,
Die ſpieglen 't aenſchijn, en miſtrouwen zelf den ſchijn,
Uit dwaeze hoovaerdy. zy willen grooter zijn
Dan haer Vulkanus eerſt bootſeerde om ſtof te ſpaeren.
De deught is ſlecht bewaert, daer zy de doos bewaeren,
Vol deught en ondeught, haer nieusgierigheit betrout,
En opgeblazenheit, die 't Rijck dien nevel brout,
Waer uit alree mijn zon en glorie is aen 't rijzen.
Maer zie hoe Hierofant (ick zal zijn' yver prijzen',
En aenvoên,) zich vergramt met mijnen, en gelaet,
Om 't beelt, dat noch ten ſchimp voor onze hooftkerck ſtaet.

HIEROFANT. BAZILIDES.

HIEROFANT.

Daer pronckt het marmerbeelt des Konings, voor den drempel
Van Donderkerck. ô trots! men weigert het den tempel,
De ſchaduw van 't gewelf en godtgewijde dack.
Magh dit beſtaen, zoo heeft het hofgezagh een' krack;
Zoo leght ons eerſte ontwerp van godſtdienſt plat in d' aſſen.
Magh dit beſtaen, wie zal op 's Vorſten kerckwet paſſen?
Wy moeten hier met maght en yver in verzien.

BAZILIDES.

Dat ſtaet alleen aen hem, die magh en moet gebiên.

HIEROFANT.

Die laſt was u betrout: wat had ghy hun geboden?

BAZILIDES.

Zy zouden, in den naem des Konings van de Goden,
Dit heiligh beelt in 't koor verheffen op 't altaer,
Met Prieſterlijck geleide, en kerckelijck gebaer.
Heeft Diodoor, die ſlus den laſt heeft aengenomen,
Dit aengedient, en is 't bevel niet nagekomen,

352 Een *ſtam eindigt* en een *uurglas loopt af:* geen van beiden kunnen eigenlijk gezegd worden *uit te gaan.*

353 *Voordeel:* hier voor „voorrang," welke beteekenis het vroeger mede had, als o. a. blijkt uit KILIAEN, waar 't vertaald wordt met *primus in aliqua re locus.*

356 *En miſtrouwen zelf den ſchijn:* verſta: „en vinden zelfs haar beeld in den ſpiegel niet genoeg *geflatteerd.*"

359,360 *De doos . . . . vol deught en ondeught:* dit ziet op de bekende doos van Pandora.

373 *In d'aſſen:* meermalen zien wy V. dit woord in 't meerv. gebruiken.

378 *In den naem des Konings van de Goden:* t. w. „in naam van Salmoneus zelven."

Zoo loopt de Kerck gevaer van 's Vorſten ongena.
De tijt verloopt, en lijt geen uitſtel.

HIEROFANT.

Ick verſta
De zaeck als ghy. men magh op zulck een ſtuck niet ſlaepen.
Schoon Theofraſtus trots en hoogh is in zijn wapen,
Hy moet' er echter aen, hoe ſtout men dit belett'.
Een grijs gerimpelt hooft, als hy, wort traegh verzet.
Het afgeſleeten kleet verleert niet licht zijn plojen.
Wat hooren we onder 't volck al laſteringen ſtrojen!
Hoe wort het hof betight van wetteloozen dwang!
Dit kan niet langer ſtaen, en ſtilſtaen ſpoet geen' gang.

BAZILIDES.

Hoe 't ga of niet, ick ſta beknelt van wederzijden.
De Koning dringtme hier, en daer de Kerckgewijden.
Ick volghde 's Vorſten laſt, zoo ras ick dien ontfing;
Noch roept men: dit 's de drift van zijn vertrouweling,
En Bazilides wort gelaſtert voor vermeeten,
Voor kerreckſchender en loftuiter uitgekreeten,
Die 't hof naer d' oogen ziet, en Godt noch afgodt acht;
Doch 't moet er eens op ſtaen. ick heb het hof met wacht
By tijts bezorght: al ſloegh de ſtadt en 't volck aen 't muiten,
Men vreeze geen gevaer, van binnen, noch van buiten:
En ſchieten wy te kort in deze razerny,
Zoo ſchen ick den ſoldaet op ſtadt, en burgery,
En d' oude Prieſters aen. zy paejen dan die tanden,
Dat yzeren gebit met loeiende offerhanden.
Ick ken geen Godtheit dan den Koning, en Mevrou:
Laet weifelen wie wil; ick blijf de kroon getrou,
En hanthaef 't hoogh bevel.

HIEROFANT.

Zoo ſpreecken al de braeven,
Die op een' zelven draf en heirbaen heenedraeven,
Hoe ſteil zy opwaert rijs'. de deught is niet gewoon
Te ſtreven op een bedt van roozen naer de kroon,
Maer langs een' ſteilen wegh. zy wil op 's volcks behaegen
Den prijs niet zoecken, noch den helm en 't harnas draegen
Den meeſten hoop ten dienſt. zy weeght, waerdeert en ſchat
De dingen op hun waerde, en toetſt voorzichtigh wat
Haer voorgeſtelt wort, dan beſluit ze, en wraeckt ten leſte,

386 *Trots en hoogh is in zijn wapen:* een uitdrukking, beter ſlaande op den afſtammeling van een oud ridderlijk geſlacht, dan op een prieſter, en dat nog wel op een prieſter van 't Oude Griekenland, waar men van wapens of blazoenen niets afwist.

388 *Loftuiter:* hier voor „loftrompetter, vleier — van den Koning."

389 *Die.... Godt noch afgodt acht:* van iemand van zijn tijd zoû V. gezegd hebben: „die om God noch Duivel geeft."

404,405 *Die tanden, Dat yzeren gebit:* „de wapenen der krijgsknechten?"

411 *Den meeſten hoop:* wy zouden nu ſchrijven: „den *grooten* hoop."

En kieſt, en voert het uit, en geeft zich zelf ten beſte
Voor vaderlant, en vorſt, en tempel, en altaer.
Dus vallen haer, hoe 't loop', geen zwaerigheên te zwaer.

BAZILIDES.

Geheilighde, ghy ſpreeckt niet wulpſch, maer wel ervaeren,
En uw godtvruchtigheit en wijſheit zijn uw jaeren
Ganſch ongelijck, en treên het grijze hair voorby.
De Koning, zonder u, laegh onder en in ly.
D' aertsprieſter Theofraſt, een onverzetbaer drijver,
Staet ſtom voor uw vernuft, verſchrickt voor uwen yver,
En openbaeringen. ghy rieckt in kerckgeſchil
Geheimeniſſe en droom den goddelijcken wil,
Als had ghy mont aen mont de Goden zelfs geſproken.

HIEROFANT.

Het heeft ons noit aen moedt noch aen den luſt ontbroken,
Om diep te gronden waer de wijsheit in beſtaet,
En wat de godtsdienſt eiſcht te reeglen op zijn maet.
Ick weet de vlecken van de dwaeling uit te ſchuren,
Te vaegen van den roeſt. ick raegh de tempelmuren
Van ſpinnewebbe, en ragh, en kleeze in zuiver wit.
Ick kies geen' dop of baſt voor kerne en voedtzaem pit.
Wat overtolligh is beſnoei ick van zijn telgen.
Geen Wijze, die mijn wit kan vatten, zal zich belgen
Dat ick den ouden ſtijl des tempeliers verzet.

BAZILIDES.

Zie Theofraſtus ſchijnt met yverigen tredt
Te naecken: ſpreeck hem aen: de tijt is nu geboren.
Wy willen uw geſpreck van wederzijde hooren.

THEOFRASTUS. HIEROFANT. BAZILIDES.

THEOFRASTUS.

Wat brengt ons Hierofant al weder uit het hof?
Is 't vrede, en eenigheit, of moeite, en twiſtens ſtof?

HIEROFANT.

Wie met den Koning ſtemt, beſtelt geen ſtof tot twiſten,
Als Theofraſten.

THEOFRASTUS.

Zegh, gelijck de Salmoniſten,
De Hierofanten, die het hof naer d' oogen zien,
En traegh beſeffen wat de Goden ons gebiên.

HIEROFANT.

Ghy meent de Koningen: verſtaetghe zulcke Goden,

422,423 Hy wil zeggen: „gy zijt wijs boven uwe jaren, en meer dan zy die oud en grijs zijn."
429 *Des tempeliers: tempelier* ſtaat hier, gelijk meermalen by Vondel, voor „tempeldienaar, prieſter", en *de oude ſtijl des tempeliers* is alzoo ſynoniem met: „de oude kerkorde."
446 *Als Theofraſten*, d. i.: „als Theofrastgezinden;" op gelijke wijze als *Salmoniſten* en *Hierofanten* in den volgenden regel.

Ick ſtel my onder hen, en eere hun geboden.

THEOFRASTUS.

Ghy eertze, wyliên me, doch boven al Jupijn.

HIEROFANT.

Ghy eert de Koningen, als 't pas geeft met een' ſchijn
Van eere, en anderſins onteertze in hunne wetten,
Wanneerghe, in ſte van 't beelt op 't hoogh altaer te zetten,
Zijn Godtheit voor de kerck en al het volck onteert.

THEOFRASTUS.

De Godtsdienſt heeft van oudts dit Elis noit geleert,
Dat d'eens van hant tot hant ontfange kerckbevelen
Gevolght heeft, en Jupijn met goddelijcke ſpeelen,
Altaeren, tempelen, en tempelwoudt geviert.
De wijde weerelt wordt van Jupiter beſtiert.
Hy is de lucht, en 't vier. hy leeft in alle dingen.
Zijn wezen kan alleen door alle wezens dringen.
Zijn Godtheit is de geeſt, die 't al vervult in al,
Wat uit den mengelklomp, niet by een wilt geval,
Maer naer heur vaſt beſluit zijn' leeſt en vorm ontleende.
Wie deze Godtheit oit ontheilighde of verkleende,
Ontſloop niet ſtraffeloos zoo reuckeloos een daet.
Die Majeſteit verſchoont veel boosheit, doch geen ſmaet,
Noch outerſchendery, noch geen godtsla teringen.
Hy is verwaent die Godt den blixem waent t' ontwringen.

HIEROFANT.

Hoe nu? heeft Krete niet uw Godtheit uitgebroet?
De Koribas dat kint met geitemelck gevoedt?
Geborgen in een hol voor 's vaders haet en toren?
Heeft Jupiter dat Rijck, waerin hy was geboren,
Als Koning, niet beheerſcht met zijnen grooten ſtaf?
Gewaeght al 't eilant niet noch heden van zijn graf?
Of is 't een bloote naem, waer van zich elck verwondert?
Aenbidtghe ſlechts den naem? ick reken wel drie hondert
Jupijns, de weerelt door gedient, gevreeſt, geducht.

THEOFRASTUS.

Hoort Jupiter dit aen, en ſtraft hy uit de lucht
Die laſtermonden niet? waer ickme wende, of draeie,
Men dient dien Godt in Krete, op Ide, en in Achaie.

458,460 *Met . . . . tempelwoudt geviert:* de uitdrukking *met tempelwoud vieren* is niet zeer duidelijk, en, wanneer daardoor bedoeld wordt: „eer bewijzen *in* het tempelwoud", ſtellig af te keuren; — doch de bedoeling zal zijn: „door hem, naby den tempel, een bosch toe te wijden."

471 *Heeft Krete niet uw Godtheit uitgebroet:* volgends de fabel was Jupiter te Krete geboren, en in een duister hol, buiten 't oog van menſchen en goden, opgevoed.

472 *De Koribas:* de Koribanten waren Prieſters van Cibele, Jupiters moeder.

478,479 *Driehondert Jupijns:* Hierofant ſpreekt hier eenigzins naar de wijze der latere ſchrijvers over de fabelkunde, die, als zy by onderſcheidene volkeren en dichters ook verſchillende genealogiën, benamingen en mythen van Jupiter vonden, tot de uitkomst geraakten, dat er ook zoo vele verſchillende Jupiters waren geweest. Even zoo zoû men kunnen beweeren dat de Roomſchen een — misſchien nog grooter — aantal moeders des Heeren kennen, omdat zy Maria onder een menigte verſchillende namen vieren, aan welke wederom afzonderlijke legenden verknocht zijn.

Pyrreüs, Homole, en ons Piza dienen hem.
Ganſch Libye is gewoon naer zijne orakelſtem
En raet te luiſteren. wat wil ons hier gebeuren!

HIEROFANT.

Ghy moght u liever om gedroomde fablen ſteuren,
En dolle poëzy, geſpeelt op ſnaer, en lier;
Hoe hy zich zelven kan vermommen, als een ſtier,
Om ſchoone Europe, in ſpijt van Sidons kroon, te ſchaecken;
Hoe hy om Danaë door hof en koopre daecken
Aen goude druppels ſmolt in haeren zuivren ſchoot;
Of Ledaes minne in ſchijn van eene zwaen genoot;
Of Semele in den gloet des blixemſtraels verteerde;
Of Ganimedes met het ſchenckersdom vereerde,
Hem kuſte en wederkuſte, als hy met eenen lonck
Hem aenloegh, en de ſchael vol klaeren nectar ſchonck.
Zit deze Godtheit noch vooraen, in 's hemels orden,
Wat deert Salmoneus, dat hy geen Jupijn zou worden?

THEOFRASTUS.

O Salmoniſt, die Godt zijn wettige eer ontſteelt!

HIEROFANT.

Indien Lykaon lang uw Godtheit had gekeelt,
Men moght, tot 's anders nut, veel zouts en wieroock ſpaeren.
De geur is niet beſteet, dien wy voor haer bewaeren.
Men had veel offervees verſchoont, dat hemelhoogh
En wijdt vergeefs in roock en ſmoock en aſch vervloogh.
De hondertvoudigheit van entlooze offerſtieren
Is jammerlijck beſteet met zulck een' droom te vieren.

THEOFRASTUS.

Zoo ſneedtghe, ons hof ten dienſt, een' nieuwen Dondergodt.

HIEROFANT.

Ghy ſtut den ouden, ſlechts om 't aenzien en genot.

THEOFRASTUS.

Het wettige gebruick, beveſtight door de tijden,
En alle Rijcken, kan ons decken en bevrijden
Voor zoo veel laſterſchuts. zal elck wat hy verdicht
Verbloemen met den naem van godtsdienſt, en zoo licht
Een erfgewoonte, lang geviert, en aengebeden,
Geſterckt met wonderen, van outs, in alle ſteden
En koningkrijcken, ook zoo wijt men menſchen vint,
Verandren naer zijn brein, dan dus dan zoo gezint?

482 *In ſpijt van Sidons kroon:* Europa was de dochter van Agenor, koning van Feniciën.
500 *Lykaon:* deze was een zoon van Pelasgus, dwingeland van Arkadiën, en door zijn wreedheid berucht. Jupiter, die er de bewijzen van gezien had, veranderde hem in een wolf.
505 *De hondertvoudigheit van entlooze offerſtieren* voor „een endloose reeks hekatomben." Echt poëtisch is hier de omzetting der adjectiva, even als by Bilderdijk in den Eerſten Zang zijner *Ziekte der Geleerden*, waar hy byna op gelijke wijze zegt:

Een gruwbre reeks van onafzienbre kwalen.

508 *Om 't aenzien en genot:* de beſchuldiging tegen de R. K. geeſtelijkheid ingebracht.
511 *Zoo veel laſterſchuts:* met dit laatſte woord wordt „het *geſchut*, de pijlen van den *laster*" verſtaan.

Zoo moet de godtsdienſt flux ten ſchimp des volcks gedijen,
Gelijck een weêrhaen zich naer 's vollecks razernyen
En driften draeien: ja de wispelturigheit,
Aen geen gezagh verknocht, noch wet, noch regel, leit
Een' voet, en baent den wegh tot alle godeloosheit,
En ongebondenheên. ga heene, en vier de boosheit
Der weerelt vry dien toom, en toon ons eenen man,
Die zonder 't out gebit de weerelt mennen kan.
Wat volght hier op? wy ſtaen aen Godt noch kerck gebonden.
Schept Goden by de mijl. elck wieroocke aen zijn vonden.
Helaes, ick ſchricke en ys: mijn haeren ſtaen te bergh.
Indien men dezen poel, vol razernyen, tergh',
Ick zie den weereltkloot gedrongen uit zijne aſſen,
Een' Oceaen van bloet tot aen de ſtarren waſſen,
Om zulck een laſterſmet, die niemant zuivren kon,
Te waſſen, als in d' eeu van een' Deukalion.

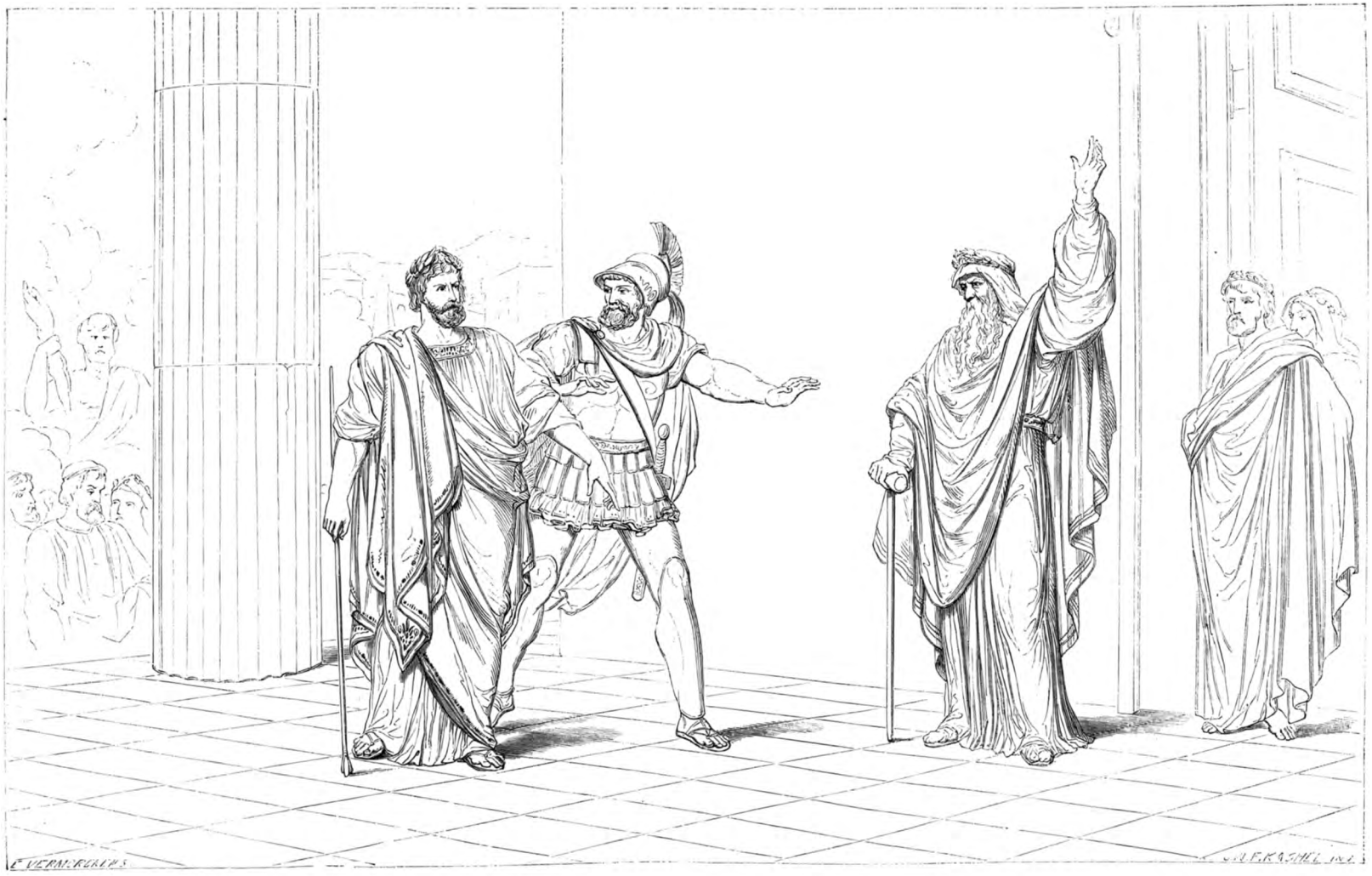
BAZILIDES.

Ghy Heeren, matight u, en ſpreeckt met koele zinnen.
Men kan met ondergaen elckandre beter winnen.

HIEROFANT.

Een ſchrander vogel ſchrickt zoo licht niet voor den ſchijn
En molock van uw kerck, den ſlaependen Jupijn,
Miſſchien in d' armen van zijn boel, met kracht gedwongen,
Daer Juno vaſt om pruilt. wat dultze al geile ſprongen!
En zietze om laegh 't gewelf des heldren hemels aen,
Zy ziet zijn baſtertzoons en ſchoone boelen ſtaen
(Quanſuis een eeuwige eer,) in 't heir der ſtarren prijcken,
En in den hemel zelf Godt Bacchus hem gelijcken,
Gelijck zijn eigen krooſt. zy ziet Alkmenes zoon,
En kropt haer ſtiefmoerſchap en onverzoenbren hoon.
Ick zwijgh zijn ſnoepen en ontelbre zijdegangen,
Van geen' Vulkaen betrapt, noch in zijn net gevangen.
Dit is uw Jupiter, die zulcke rollen ſpeelt:
Dies yver dat ghy zweet, en keer Salmoneus beelt:
Ick ga ten hove, en wil den Koning zoo belezen,
Salmoneus zal 'er ſtaen, of Godt noch Koning wezen.

500-522 Een verdediging van de R. K. kerk; doch even zwak als de aanvallen, van de andere zijde gedaan.
520,521 *Leit Een' voet:* zie het aangemerkte op vs. 291.
523,524 Het zoû dus, volgends Theofrastus, de vraag zijn, niet, welke godsdienst de ware is, maar met behulp van welke men het best de lieden *mennen* kan.
526 *Schept goden by de mijl: de mijl,* vroeger een telwoord, maar naderhand als z.n.w. gebezigd, ſtaat hier voor de „duizend." Zie BILD. *Geſl. in v.*
530,531 *Waſſen:* „klimmen, groeien", en *waſſen,* „ſchoon maken, reinigen," ſtaan hier al zeer kort op elkander, wat noch de welluidendheid, noch de duidelijkheid bevordert.
533 *Deukalion:* men weet, dat in den (Griekſchen) zondvloed alleen Deukalion en Pyrrha geſpaard werden.
534 *Met ondergaen* voor „met wederzijdſche toegeeflijkheid."
537 *Met kracht gedwongen* voor „verkracht."
540 *Of Godt noch Koning wezen:* d. i.: „hy zal er zijn koninklijken ſcepter aan wagen om goddelijke eer te genieten."

SALMONEUS. — Tweede Bedrijf, — vs. 633 634.

Boekdruk van Gebroeders Binger

BAZILIDES. THEOFRASTUS.

BAZILIDES.

Aertsprieſter, kan men dit aenhooren, zonder ſchult?
Jupijn verſchoonme: ick ben ten ende van gedult.
Mijn eedt verplicht dit zwaert voor 't hofgezagh te bucken;
Maer zonder dat, het hieu hem 't beckeneel in ſtucken,
En ſchonck de ſtucken van dat godtverwaten lidt
Den diſch van mijnen Heer, die nu ter tafel zit,
En bancketeert, en drinckt den wijn uit nectarſchaelen,
Om in zijn majeſteit, gelijck een Godt, te praelen
Met al den Adeldom, een' trots vermomden ſtoet
Van Goden. moet men 't hof ten dienſt ſtaen op dien voet;
Wy waren nutter, och veel nutter, ongeboren.
Al heeft de hofbende ons, haer' Overſte, gezworen,
Wy ſtaen gereet dit ampt te weigren, en deze eer.
Behaeght het u, in ernſt, daer leght de degen neêr,
Om geenen valſchen dienſt van Godtheên te beſchutten.

THEOFRASTUS.

Heer Overſte, om de kerck en Godtsdienſt t' onderſtutten,
Bewaer uw ampt, en waeck ten minſte dezen nacht,
Ten dienſt van Jupiter, en 't Prieſterlijck geſlacht.

BAZILIDES.

Hoe kan ick Jupiter en 's Konings gruwel eeren?

THEOFRASTUS.

Met dezen dollen ſlagh van onzen hals te keeren.

BAZILIDES.

Twee Godtheên dienen, d' een waerachtigh, d' andre valſch?

THEOFRASTUS.

Ontzietghe 's Konings vloeck te haelen op den hals?

BAZILIDES.

Geenſins. ick ſta bereit voor Godts altaer te ſterven.

THEOFRASTUS.

Volhardt: ghy zult de gunſt van Godt en ons niet derven.

BAZILIDES.

Wie kan een ſterflijck menſch verheffen, als een' Godt?

THEOFRASTUS.

Beveel dien laſt aen ons.

BAZILIDES.

Het koningklijck gebodt
Niet uit te voeren ſtelt ons voort in ongenade.

THEOFRASTUS.

Wy zwichten niet: wy gaen met Jupiter te rade.

555 *Dat Godtverwaten lidt:* dat zoû op *beckeneel* ſlaan; maar dat zoû geen bruikbare ſpijze zijn. Men zal hier dus de uitdrukking moeten opvatten als ſtond er: „de *leden* van dien *Godverwaten* mensch."

559,560 *Een' trots vermomden ſtoet Van Goden:* verſta: „een hofſtoet, die zich trots vermomd heeft als Goden." Wy zullen nader zien, hoe de hovelingen van Salmoneus de mindere Goden, Jupiters gewone omgeving, moesten voorſtellen.

BAZILIDES.

Oock zwicht Salmoneus niet. het hof braveert de kerck.

THEOFRASTUS.

Geen weereltlijcke maght valt 's hemels maght te ſterck.

BAZILIDES.

De Koning eigent zich het opperſte vermogen.

THEOFRASTUS.

Der Goden Koning ziet dit ſchouſpel uit den hoogen.

BAZILIDES.

Hy ziet het, maer de ſtraf komt overlangſaem by.

THEOFRASTUS.

De hemel weet zijn' tijt, en ruim zoo wel als wy.

BAZILIDES.

De nadruck van de ſtraf leert wetten onderhouden.

THEOFRASTUS.

Door uitſtel van den eiſch geen ſchult wordt quijt geſchouden.

BAZILIDES.

Hoe draeght zich midlerwijl een amptenaer van 't hof?

THEOFRASTUS.

Vermomt.

BAZILIDES.

Hoe magh dit deur?

THEOFRASTUS.

Wy geven u verlof.

BAZILIDES.

Terwijl verloopt de kans om dit ſchandael te ſtooren.

THEOFRASTUS.

Zoo dra niet. toom u in: de tijt is niet geboren.

BAZILIDES.

En ſtuit ghydit; ick zie uw' kercker al bereit.

THEOFRASTUS.

En vangtghe my, dat dient tot mijn verzekertheit.

BAZILIDES.

Ick ſchen mijn handen niet aen 't hooft der godtgewijden.

THEOFRASTUS.

Om beters wil: die wil zal met Jupijn niet ſtrijden.

BAZILIDES.

De Koningin verruckt den Koning: is 't geen ſcha.

THEOFRASTUS.

Der vrouwen hoogmoedt ſleipt een' ſtaert van rampen na.

BAZILIDES.

Der vrouwen hovaerdy heeft menigh heer bedorven.

Dit: namelijk: „dit ſchandaal."
Verruckt voor „voert van 't ſpoor," als meermalen.
Is 't geen ſcha? voor „hoe jammer, hoe ongelukkig." Zoo in de *Granida* van HOOFT:

Van duizent minnaars, is 't geen ſchaa?
Vint m'er getrouw, niet eenen.

THEOFRASTUS.

Die buiten 't vaderlant in ballingſchappen ſtorven.

BAZILIDES.

Geen zorgelijcker punt dan dat op godtsdienſt ſlaet.

THEOFRASTUS.

De kercktwiſt baert doorgaens de ſcheuring in den ſtaet.

BAZILIDES.

En ſtaetbederf, niet licht te beetren, noch te boeten.

THEOFRASTUS.

De rechte godtsdienſt ſtelt een' ſtaet op vaſte voeten.

BAZILIDES.

De Koningin misbruickt dien wulpſchen Hierofant.

THEOFRASTUS.

Die brout dees nieuwigheên, en broeit een peſt in 't lant.

BAZILIDES.

Zijn wulpſcheit waent den wegh te baenen naer de ſtarren.

THEOFRASTUS.

Dat brein is recht geſpitſt op Staeten te verwarren
Door dubbelzinnigheên. zoo breit de ſpin haer net.
Zoo weeftze een ſpinneweb, daer vint zich 't aes bezet.
Zoo raeckt de ſimple vliegh, oock eer zy 't merckt, gevangen:
Een vogel ſtreeft'er door, en zal zich niet verhangen
Aen zulck' een' ſtrick.

BAZILIDES.

De Vorſt blijft evenwel verſtrickt.

THEOFRASTUS.

De Vorſt is wijzer, maer zijn overdwaelsheit mickt
Op 't onbeſchietbaer, van zijn bedtgenoot geſteven,
Die weet door Hierofant dien droom een' glimp te geven.

BAZILIDES.

Zijn aenhang is noch kleen, waer op hy zich betrout.

THEOFRASTUS.

Is d'aenhang kleen, hy is wel loos, en boos, en ſtout.

BAZILIDES.

Om wat te dorven?

THEOFRASTUS.

Dat heel Griecken door zou donderen,
Den tempel van Jupijn, altaer, en beelt te plonderen;
Het grijze Prieſterdom te zetten uit zijn erf,
En voort al 't overſchot te deelen by verſterf.

BAZILIDES.

Men eiſcht alleen dit beelt ten tempel in te voeren.

THEOFRASTUS.

Al 't ander ſmoortmen, om dat hooftpunt niet te roeren:

601 *Te boeten* voor „te herſtellen."
606-611 Hier treffen wy wederom eenige regels aan, gelijk alleen V. ze maken kon.
613 *Overdwaelsheit:* zie Deel V, vs. 725.

Het luidt te haetelijck. waer eerſt de gront geleit,
Ghy zoudt den nadruck zien van deeze nieuwigheit.

BAZILIDES.

Miſſchien hoe Hierofant bekleede uw kerckgeſtoelte.

THEOFRASTUS.

Met reden, daer geen zon op 't hooft ſteeckt in de koelte
En ſchaduw van 't gewelf. hy vlaint op 't kerckgenot.
Wie zou Salmoneus beelt voor dien beroockten Godt
Jupijn niet kiezen, en met offerhanden paeien?
Het voorſpoock van dien ſtorm wort ree gehoort aen 't kraeien
Des weêrhaens van dit hof, die zijnen trotſen kam
Vaſt opſteeckt tegens ons.

BAZILIDES.

Met welck een trotſheit nam
Hy afſcheit, en beloofde u weder op te komen!

THEOFRASTUS.

Laet ſuffers, zonder hart, voor dreigementen ſchroomen:
Ick wijck niet eenen voet voor doot, noch dreigement.

BAZILIDES.

Wie twijfelt, die den moedt van Theofraſtus kent?
Ick ga ten hove om hun geen achterdocht te geven.
Eerwaerdighſte, volhardt. mijn ſtaet en eer en leven
Te waegen, is niet veel, indien het u behoe.
Ick blijf mijn' Vorſt getrou, maer tot het outer toe.

THEOFRASTUS.

Ga heene: hier op moet ghy Jupiter behaegen,
Die waerdigh zijt om 't hooft een ſluierkroon te draegen.
Een weiſlaer houdt ten hove alleen zijn' heer te vrient
Om 't voordeel, en zoo lang 't geluck den meeſter dient;
Doch Bazilides ooght op Godtsdienſt meer dan Staeten.
Op zulck een kerckhelt magh Godts volck zich vaſt verlaeten.

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

Geluckigh is de heer,
Die wel begrijpt hoe teêr
D' aeloude godtsdienſt en Godts wetten
Uit hun nature zijn;
Zoo datze oock zelfs geen' ſchijn
Geen lucht noch glimpen van verzetten
Verdraegen, min verwatenheit
Van laſter, dat de majeſteit
Des Dondergodts geheel verduiſtert.
De louterheit des godtsdienſts luiſtert

Een ſluierkroon: V. heeft dit woord meermalen, en waar 't beter te pas kwam, gebezigd. 't Was een Oostersch of middeleeuwsch, geen Grieksch hoofdtooiſel.

Noch ſcherper dan de fixte tong
Van Themis weeghſchael, die rechtvaerdigh,
Terwijl 't geſchil in twijfel hong,
Het vonnis velde, en ſcheide 't waerdigh
En minder waerdigh juiſt en net.
Oprechte godtsdienſt lijdt geen ſmet.

TEGENZANG.

Den Prieſtren is de wacht
Des godtsdienſts dagh en nacht
Op 't hooghſt bevolen te bewaeren.
De tempel ruſt alleen
Op geenen marmerſteen,
Maer meer op levende pylaeren,
Op 't onbeweeghbre Prieſterdom,
Dat met zijn ſchouderen alom
De feeſten ſtut, en pleghtigheden,
Zoo wijdt de zon komt aengereden,
Van d' ooſter- naer de weſterkim.
Jupijn, de Koning van de Goden,
Munt uit, als 't licht by eene ſchim.
Wy ſtaen getrou voor zijn geboden.
Wie boven hem een Godtheit ſtell',
Wy houden Jupiters bevel.

SLOTZANG.

Wanneer de tempels en de hoven
Verwarren hun gezagh,
Dan gaet het niet als 't plagh,
Dan wort de deught verſchoven,
De ſchaduw ſchijnt het licht
Te ſteuren in zijn' plicht.
Een ieder moet zijn beurt bekleeden.
D' eenſtemmigheit van bey
Gaet lieflijck, als een rey
Van zang en dans, op maet van reden.
Zy onderhoudt den Staet,
Als 't zout der burgeryen,
En ſtelt het volck een maet.
Geluckigh zijn die tijen.

HET DERDE BEDRYF.

PIZANERS. BAZILIDES. SALMONEUS.

PIZANERS.

Is dit een ſtadt van rechte, of woeſtheit en gewelt?

BAZILIDES.

Wat joegh u herwaert aen? hoe hijghtghe dus ontſtelt?
Hoe dus verbaeſt?

PIZANERS.

Jupijn, ô vader van de Goden
En menſchen, help och help. waerheene beſt gevloden?
Waer bergen wy het lijf? waer vinden wy een wijck?

BAZILIDES.

Daer komt de Koning aen, de toevlucht van dit Rijck,
En alle vroomen. zijt goetsmoedts, en wilt niet ſchroomen.

SALMONEUS.

Wie zijt ghe? van wat oort?

PIZANERS.

Van Pize eerſt aengekomen
In 't vallen van den dagh.

SALMONEUS.

Wat deert u dat ghy klaeght?

PIZANERS.

Wy zoecken heul ten hove, en worden voorgejaeght
Van 't opgehitſte graeu. heer Koning, bergh ons leven.
Jupijn heeft Koningen op zijnen troon geheven.
D'onſterffelijcke maght, die klaer op 't voorhooft ſtraelt
Der ſterffelijcken, heeft alle aertſche maght bepaelt,
Uit ſtof in top gebeurt, met laſt aen zijn vertrouden,
Dat zy rechtvaerdighlijck het Recht hanthaven zouden.
Wy, onderzaeten van uw leenrijck en gebiet
Te Pize, twijfelen aen uw genade niet,
Als aen een zelve wet verbonden en altaeren.
't Is Godtheên eigen den ootmoedigen te ſpaeren.

SALMONEUS.

Wie heul zoeckt aen Jupijn, betrouw' hy is niet verr'.
Hier is de majeſteit van Koning Jupiter,
Tot voorſtant van oprechte en onderdaene zielen,
Die wieroock offren, en voor zijne altaeren knielen.
Maer hoe verſtaenwe dit? wat gloeit 'er in uw hant,
Dat als een roode gloet van ſlingerſtraelen brant?

PIZANERS.

De gloende blixem, uit de vuiſt van 't beelt geſmeeten,
Omtrent de kopre ſluis, door 't vinnigh graeu, bezeten
Van helſcheit, en verhit op beeldeſtornery.
Wy berghden dit op ſtraet.

SALMONEUS.

Geef hier, ô razerny!
Hoe ving het oproer aen? verhaelt uw wedervaeren.

PIZANERS.

Terwijlwe by de maen verwondert ſtaen en ſtaeren,
Op 't wonderwerck der brugge, uit erts en klaer metael,
Zoo levendigh als oit Korinthus tot een prael
Aen eenigh Koning ſchonck, en meeſterlijck gegooten;
Terwijlwe 't heiligh beelt, verbaeſt en onverdroten,
Den Godtheit van Jupijn den gouden adelaer
Beſchrijden zien omhoogh, en op den booghpylaer
Den blixem voeren, die de booſheit ſchijnt te dreigen;

700 *Voorgejaeght:* als tegenſtelling van *nagejaagd*. Zie Deel V, blz. 550.

704 Niet dat de Pizaners, die in 't ſtuk als godvreezende lieden worden voorgeſteld, hiermede willen te kennen geven, dat Salmoneus op den troon van Jupijn zoû zitten, maar zy bedoelen, als ook uit de volgende regels blijkt, dat zy zich tot den Koning wendden, als Jupiters ſtedehouder op aarde.

Waer op de burgers uit ontzagh hun hoofden neigen,
En buigen voor dien Godt; zoo wort 'er, van de poort,
In 't noorden, langs den vliet, een mompeling gehoort,
Een oproer. het gerucht, van verre, allengs wat nader,
Wint aen, en heldert op, als beeck by beeck te gader,
Naer eenen boezem bruiſcht, en, van de ſteenrots neer
Geſtort, ten leſte groeit, en aenwaſt tot een meer.
Zoo groeide oock 't oproer aen, in menighte en geluiden,
Eer iemand vatte wat dit onweêr wou beduiden.
Ten leſte dondrenze op, een toomeloos geſpuis
Van alderhanden ſlagh, omtrent de Godenſluis,
Daer ſchreeuwenze overluit: waer zijtghe, ô Salmoniſten,
Met uwen Jupiter? ghy zuivere godiſten,
Wy brengen wieroock aen. ô yverige rot,
Wy brengen wieroock aen: bewieroock uwen Godt:
Maer neen, wy zoecken hem. dees afgodt moet'er onder.
Heeft nu zijn blixem vier, en kan hy met dien donder
Zijn eer verdaedigen, het is verweerens tijt.
Het hagelt kaien. noch gewijt noch ongewijt
Wort aengezien: en wie deze onruſt ondertuſſchen
Wil ſtillen loopt gevaer: dit vier is niet te bluſſchen.
De kaien klincken vaſt op 's Konings bruggeprael,
Tot dat een ſtraetgerucht uit ſchrick hen altemael
Een wijl te rugge drijft. toen ruſtten al de ſteenen.
Een roep ging op: vertreckt, het hof is op de beenen.
Wy naderen, en zien het heiligh beelt geſchent.
De hemel ſchenn' dien ſchelm, van niemant noch bekent.
Wy vinden dit geweer der Godtheit, en vertoonen
Dees ſchennis zommigen, die by de Godtsbrugh woonen.
Het graeu omcingelt ons. een woeſt baldadigh gaſt
Vlieght toe in al dien hoop, en ſchuift zijn ſchelmſtuck vaſt,
Helaes op onzen hals. dit baert een ſtrijt van monden.
Geen onſchult baet, men ſchreeut: ghy zijt op 't ſtuck bevonden,
Op 't plonderen betrapt. in zulck een ſtraetgeſchrey
Roept een: houdt ſtil: dit zijn Pizaners alle bey.
Houdt ſtil: verſchoontze toch; het zijn ons ledemaeten.
Zoo worden wy geberght, en naulijx vrij gelaeten,
Ontſlippen 's doots gevaer, eer iemant ons verraſſ".
Heer Koning, bergh ons lijf.

SALMONEUS.

Voort Bazilides, pas
Gewelt te keeren met een' drommel hoffoldaeten.
Treck heene: ſtil dien twiſt. men zal u niet verlaeten:

738 *En heldert op:* d. l.: „en wordt al klaarder en klaarder." De uitdrukking ſtaat in verband met het daarop volgende beeld der ſtroomende beeken, wier water, naar mate zy zich vereenigd hebben, helderder in 't oog valt.

771 *Drommel:* „drom", als meermalen.

Pizaners, volght hem. nu zal 't blijcken dat men ſchent
Een Godtheit, die geen aerdtſch noch bluſchbaer elemeut
Tot haeren ſcepter voert, maer eenen ſtaf, die reuzen,
Beſtormers van de lucht, het beckeneel kan kneuzen,
Beſtulpen, onder klip, en ſteenrots, en geberght,
De radelooze maght, die onzen donder terght:
Men dient nochtans wel rijp dit opzet t' overweegen.
In zwaere zaecken ſtaet den wijſten raet te pleegen.
Vertreckt trouwanten, daer verſchijnt de Koningin,
Ons Juno met haer ſleip. zy treet als een Godin.

FILOTIMIE. SALMONEUS.

FILOTIMIE.

Wat onraet hooren wy? wie wederſtreeft ons wetten?

SALMONEUS.

Men gaet d' oploopenheit van 't graeu wat nederzetten.

FILOTIMIE.

Het is geraden dat zich ieder hou geruſt.

SALMONEUS.

De brant van oproer wort in 't opgaen licht gebluſt,
Maer zwaerlijck als de vlam ten daecke is uitgeſlagen.
Dat dit geen voorſpel zy van ongemack en plaegen.

FILOTIMIE.

Hoe nu toe? zwicht een Godt, zoo trots en groot als ghy?
Wat vrees ontſtelt uw brein? dit ſchijnt wel ſuffery.

SALMONEUS.

Getrouwe bedtgenoot, ghy zoudt bedachtzaem ſpreecken,
Indien uw wijsheit lette op dit rampzaligh teecken.

FILOTIMIE.

Wat teecken?

SALMONEUS.

Wiſt men wie ons beelt heeft aengerant.
Jupijn, mijn brughbeelt, is de blixem uit de hant
Geloncken met een' ſteen. ons Godtheit miſt haer wapen.
Daer zietghe Godts geweer. hoe is 't met ons geſchapen,
En 't Rijck? wat brommen wy met dezen hemel hier;
Mijn donder heeft geen kracht, mijn blixem vlam noch vier.

FILOTIMIE.

Wy kennen deze nuck. dit ſpelen ons die gaſten.
Dit oproer wort geſtoockt van 't ſchuim der Theofraſten,
Op dat men 't hooghtijt ſteure, ons opzet overſchreeu'.
Maer laetze toezien: want zy tergen geenen leeu,

Zy treet als een Godin voor „haar tred of gang verkondigt een Godin." 't Is een navolging van 't *incesſu patuit Dea* by Virgilius.

Mijn brughbeelt voor „mijn *beeld*, dat op de *brug* ſtaat."

Noch brullende leeuwin, door 't ſteuren van haer neſten;
Maer onze alınogentheên, die rechte burgerpeſten!
Zy dienen uitgevaeght, als vloecken van den Staet.

SALMONEUS.

Pizaners raepten by geval dit op van ſtraet.
Men leght de ſchult op hen. wat zullen wy gelooven?
De ſchult wort dickwijl op onſchuldigen geſchoven,
In zulck een dwarreling van zinnen en verſtant.

FILOTIMIE.

Die ſtout zich tegens d'eer van uwe Godtheit kant,
Heeft zonder twijfel, dit door iemant loos beſteecken,
Op dat het u aen hart en yver zou gebreecken
Om 't godtgeheilight beelt te voeren op 't altaer,
Uit ſchrick en angſt voor moeite, en oploop, en gevaer.
Wort dit geſtuit, zoo legh den ſcepter uit de handen,
Met een den blixemſchicht. zy wetten vaſt hun tanden
Op uw laflhartigheit, die bout de ſtercke brugh,
Waer langs de Wraeck u dreight. men lacht u achter rugh
Wel ſchimpigh na. zie om: zy ſchuifelen, zy ſchimpen
Met dezen Jupiter, om ſtraetgerucht aen 't krimpen.
Een Vorſt, die 't ſpel begint, en 't ſpel ten halve ſtaeckt,
Wat wonder is 't zoo hy om have en hals geraeckt?

SALMONEUS.

In groote zaecken draeft een wijs regeerder zachter.

FILOTIMIE.

Zoo raeckt men niet den ſtroom te boven. hy raeckt achter,
Die niet zijne armen rept, daer 't water voor de boegh
Geweldigh bruiſcht, en ruiſcht. dan kan men niet genoegh.
Zijn krachten ſpannen, en zich reppen in het roeien.

SALMONEUS.

Liet Theofraſtus na zich met dit ſtuck te moeien,
Het ganſche prieſterdom ging willigh aen de hant.

FILOTIMIE.

Geloof dit onweêr komt ons op van deezen kant.
Men ziet hem naer de mont alleen, en niemant anders.
Een laſtertong ontſteeckt zoo veele ſtoockebranders.
D'orakels ſtaen verſtomt voor zijne orakelſtem.

SALMONEUS.

Wat raet in dit geſchil; hoe wint, hoe ſtilt men hem?
De Tempelier wil noo voor Majeſteiten duicken.

FILOTIMIE.

Volhardt dit hooft, zoo moet ghy flux uw maght gebruicken.

SALMONEUS.

Gebruicken? dat ziet verre: en zoo het ons miſluckt?

Stoockebranders voor *ſtookebranden;* maar min zuiver van vorm. *Stookebrand* ſtaat voor „brandſtooker," gelijk *dwingeland* voor „landdwinger"; maar *dwingelander* zal niemand zeggen.

Een ingewortelde aert wort langſaem onderdruckt.

FILOTIMIE.

Hier gelt geen langſaemheit: wy zijn te hoogh geloopen.

SALMONEUS.

Hier gelt beleit, dat zet de heirbaen voor ons open.

FILOTIMIE.

Indienghe deiſt uit ſchrick, zoo wint uw vyant velt.

SALMONEUS.

Men wint door tuſſchenſpraeck dat met geen aertsgewelt
En volle krachten wort gewonnen en verkregen.

FILOTIMIE.

Door tuſſchenſpreecken krijght hy maght op uwen degen.
Hy vlaint op uw geweer, de Godtheit van uw kroon.
Dat winnende, zoo voert hy uw gezagh ten toon,
En ſpeelt met eenen Godt, gelijck met een' gevangen.

SALMONEUS.

Daer zouden wy ons kroon en 't ganſche Rijck aen hangen.

FILOTIMIE.

Wat Rijck? wat kroon? dan zijtghe een Koning, zonder Rijck.

SALMONEUS.

Dan ſtelt rechtvaerdigheit party in 't ongelijck.

FILOTIMIE.

En zoo Rechtvaerdigheit voor 't ongelijck moet bucken?

SALMONEUS.

Dan ſtaen de wetten ſtom: dan ſpringt die draet in ſtucken.

FILOTIMIE.

En echter blijft de heer vermeeſtert van den knecht.

SALMONEUS.

Wat heet dan Recht?

FILOTIMIE.

Al wat de Koning wil is Recht:
Dat lijdt geen tegenſpraeck, beſnoeien, noch bedillen.
Gezagh kan met een' ſlagh den knoop van hooftgeſchillen
Ontwarren, en zoo leght de weerelt. neem vry acht
Op 't geen ick zegh: gebruick uwe onbepaelde maght.
Mijn trou is uit, (indien gy 't vat, en kunt beſeffen,)
Om u tot zulck een' ſtaet van glori te verheffen,
Daer noit geen Koning, geen Monarch toe ſteigren kon,
Terwijl hy leefde, ſchoon hy al de weerelt won,
Wat glans van eere ſta te winnen na dit leven,
Dat is van geen belang. wat luſt ons hier te ſtreven
Naer een onzekere eer? en wat vernuft verſtaet
De zekerheit, hoe 't met de ziel ten leſte gaet,

Uw geweer, de Godtheit van uw kroon: ſtoute, doch in den mond der hooghartige Koningin niet ongepaste uitdrukking voor: „uw zwaard, waarmede alleen gy uw gezach als Koning kunt handhaven."
Zoo leght de weerelt voor „zoo gaat de waereld: zoo is het er in de waereld meé gelegen."
Mijn trou is uit: verſta: „mijn trouwe zucht voor u is er op uit."

Wanneerze eens uit de ſchors des lichaems is gevaeren?
Of zy aen lucht verdwijne, of in een dier loop' waeren,
Terwijl het lichaem vaſt in aſch verteert, of rot?
De Grooten ſcheppen hier hunn' hemel, hunnen Godt.
Dit 's d'eerſte wijsheit: dit 's de hooftdeught van de Wijzen.
Laet ooren jeucken om hun deught te hooren prijzen,
Terwijl de dootbus ruſt, begraeven in een naelt,
Of marmeren gewelf, ten hemel opgehaelt:
Laet dwazen deze pracht en ydelheên bevolen,
En volgh mijn rechtſnoer: dit 's de ſtreeck om niet te doolen.
Miſtroutghe dit, bera u vry met Hierofant.
Natuur beſchonck zijn jeught met goddelijck verſtant.
De Wetenſchap is niet in 't grijze hair gelegen:
Want ouden ſuffen, door een ſtuck te zwaer te weegen.
Spreeck 't hoforakel aen, daer komt hy, juiſt van pas.

HIEROFANT. FILOTIMIE. SALMONEUS.

HIEROFANT.

Ick twijfelde waer Godt Jupijn en Juno was,
Om hunne Godtheên met gedienſtigheên te volgen.
Een ſtorm van oploop ſtack zoo heftigh en verbolgen
Omtrent Penejus op, van waer allengs 't gerucht,
Dan luit dan flaeuwer, quam gebuldert door de lucht,
Dat d' oude torenwacht, om onheil te beletten,
Geraên vont uit den trans te wapen te trompetten,
Daer hy zijn wacht bewaerde, om hoogh in top van 't hof:
Wie brant wil ſtichten is beholpen met dees ſtof,
Een klein begin, om dus wat grooters uit te wercken.
Men kan hier aen den aert van Theofraſtus mercken,
En zien naer welck een wit hy dus by doncker ſchiet.
Heer Koning, het wort tijt dat gy hier in verziet.

FILOTIMIE.

Hofprieſter, zie dien gloet van negen blixemſtraelen.
Jupijn, ten ſpot geſtelt, zal moedeloos zijn praelen
Vergeten; magh men zoo in 't beelt de Majeſteit
Ontwapenen: daer dient niet langer op gebeit.

HIEROFANT.

De plonderaer zal dit voor geen godtſchennis neemen,
Om dat hy 't gulden beelt ziet naer Salmoneus zweemen.
Wanneer een Godtheit wort dus ongeſtraft veracht,
Dan valtze met haere eer. de glori volght de maght:
Waer deze blijckt, daer wortze ontzien, en aengebeden.

SALMONEUS.

Men wint een hooghte allengs, by trappen en by treden,
En raeckt al ſtil op ſtoel, terwijl het niemant merckt.

SALMONEUS. — Derde Bedrijf. — vs. 895.

Boekdruk van Gebroeders Binger.

Hoe kan men zeggen dat hy ruſt, die doorgaens werckt?
De waterdrop wint traegh, noch wintze op ſteen, en yzer.
De ſchaduw gaet haer' gang ront om den zonnewijzer:
De ſtarren ſpoeden wegh, en niemant merckt de vaert.

HIEROFANT.

Het oogh bedrieght wanneer de torens achterwaert,
En onder 't vaeren bergh en oever zich beweegen,
En deizen: dan is ſchijn van reden reden tegen:
Doch een halfziende merckt wat zich beweeght of niet,
Die gaſlaet welck van beide uit zijne plaets verſchiet.
Indien de Majeſteit, na dat wy dit begonnen,
Door toeven in gezagh en aenzien had gewonnen,
Het moſt nu blijcken: en wy zien het tegendeel.
Uwe eer lijdt afbreuck, en zy blijft niet in 't geheel.
De tempel weigert noch 't geheilight beelt te ontfangen.
Het brughbeelt ſtaet geſchent. de meeſte burgers hangen
Aen Theofraſtus: en zoo veele u gunſtigh zijn
Zien om naer hun fortuin. zy ſpeelen met den ſchijn,
En weifelen, vermomt al ſtil van wederzijden,
Om naer de beſte kans, de kerck of 't hof, te glijden.
Men dreef dit ſtuck in 't eerſt met kracht en yver aen.
Nu ſchijnen wy verbaeſt (wat zegh ick ſtil te ſtaen?)
Te deizen. laet de vorſt zijn ſcepter dus verguizen,
Zoo wort het tijt dat wy verhoven, en verhuizen,
En naer een vaſter wijck en vryburgh ommezien:
Want durf men Theofraſt niet eens de tanden biên;
Zijn hovaerdy, gewoon op geene maght te paſſen,
Zal u met heiligh en onheiligh haeſt verbaſſen,
En zetten uit den troon. ick breng mijn inzicht in.
Indien mijn oordeel dwaelt, laet vry de Koningin
Verbeteren, waerin my kennis moght ontbreecken.

FILOTIMIE.

De Koning antwoorde u, dan is 't mijn beurt te ſpreecken.

SALMONEUS.

Dit ſtuck, gelijck ghy zeght, wert heftigh aengevat.
Penejus koopre brugh, en 't brughbeelt, om de ſtadt
En 't Rijck een heerlijckheit en glori te verleenen,
Behaeghden elck in 't eerſte, en al de Prieſters ſcheenen
Vernoeght, zoo lang ons wit hun noch verholen bleef.
Maer toen ghy quaemt ten hove, uw aenzien boven dreef,
En Theofraſtus glans in 't licht ſtont aen ons zijde;
Viel elck aen 't mompelen, gewijde, en ongewijde,

Verhoven voor „van hof veranderen." 't Is een woord van Vondels eigen maakſel, en, daar het even zuiver van ſamenſtelling is als *verhuizen*, hier zeer juist te pas gebracht. 't Is den dichter geöorloofd, ja 't ligt in zijn roeping de taal, mits hy haar geen dwang aandoe, noch tegen haar natuur te werk ga, voortdurend te verrijken.

Verbaſſen: d. i.: „wegblaffen."

Noch heftiger, naerdien wy, Theofraſt ten trots,
Ons zetten wouden in den troon des Dondergodts,
Het wieroock voor ons beelt, de pleghtige offerhanden
Ontſteecken, die men plagh voor Jupiter te branden.
Dit liep gelijck een vier. wat bleef'er ongeroert!
Nu berſt het teffens uit, terwijl men dit volvoert,
En wil volvoeren, en wy zien de donckre wolcken
Ons hangen boven 't hooft. wat raet om alle volcken,
Die Jupiter zijn eer ophouden, met gewelt
Den mont te ſtoppen? wat dees blixemſtrael ons ſpelt
Of niet; dit voorſpoock kan gewis geen heil bedieden.
Men vondt wel Wijzen, die wat nader zich berieden.
Wie tijt wint, is noch van zijn ooghmerck niet verdwaelt.

FILOTIMIE.

De Koning heeft ons met deze antwoort niet betaelt,
Noch in het minſt vernoeght. wie wijs is en voorzichtigh,
Heft' geenſins aen een zaeck zoo zwaer, en zoo gewightigh,
't En zy hy eerſt doorzie en inzie dan eu dau
Wat tegenſpartelen hier over vallen kan,
Het is een klein beſcheit te ſluiten met gedachten:
Wie zou uit dezen hoeck dien zwaeren ſtorm verwachten?
De Wijze weet op 't naeuſt, voor 't ende, en voor het ſlot,
Wat op dien terling loopt. ô licht verblufte Godt!

HIEROFANT.

De maen rijſt hooger uit de kim, gelijck de ſtarren:
Wy dienen nacht en dagh niet onder een te warren
In dees verwarringen van raet en daet. de ſpoet
Is noodigh, zal de Staet op eenen vaſten voet
Geraecken. laet de zaeck beruſten, of beſluiten.

FILOTIMIE.

Indien dit ſtuit, het wil op onze borſt afſtuiten,
En allereerſt op u. wy ſtaen al even ſchoon,
En deelen in 't gemeen wat vaſt hangt aen de kroon.

963 *Jupiter zijn eer:* dit is geen genitivus paraphrasticus voor: „Jupiters eer;" maar by Jupiter wordt hier een voorzetſel onderſteld: en men heeft te lezen, als ſtond er: „die voor, ten gevalle van Jupiter, diens eer ophouden." Even zoo zegt men: „de vrouw die *my mijn ſpijs* kookt, de timmerman, die *hem zijn huis* bouwt," enz.

956 Offchoon er *Wijzen*, en nog wel met een kapitale W ſtaat, zoú ik nog byna gisſen dat het H. S. *wijzer* heeft: in elk geval is de zin: „er waren wel grooter wijsgeeren dan wy, die twee malen over een zaak dachten, alvorens die te verrichten."

958 *Antwoort:* vr. gebezigd. Zie Deel I, blz. 591.

961 *Dan en dan* voor „allenkskens."

963,964 Verſta: „het toont een kleinen geest, per ſlot te zeggen, dat van dien kant zulk een gevaar niet te wachten viel."

965 *Voor 't ende en voor het ſlot: 't End en 't ſlot* is by onze ſchrijvers een zeer gewone uitdrukking en die niemand hindert; maar, wanneer men, zoo als hier, by elk dier woorden nog het voorzetſel herhaalt, vestigt men de aandacht op de tautologie, die er in gelegen is, en zy wordt onverdraaglijk.

966 *Wat op dien terling loopt* voor „wat op het ſpel ſtaat."

971 *Of beſluiten:* verſta: „of laat ons een vast beſluit nemen."

971,972 *Het wil op onze borſt afſtuiten, En allereerſt op u*: verſta: „het zal ons gelden, en u (Hierofant) in de eerſte plaats."

SALMONEUS.

Heer Bazilides komt: laet hooren wat die wachter
Van 't oproer brengt, en of wy voorwaert gaen, of achter.

BAZILIDES. SALMONEUS. FILOTIMIE. HIEROFANT.

BAZILIDES.

Gelooft zy Jupiter, dat onweêr is bedaert.
Ghy hoftrouwanten, treckt nu weder ſlotewaert,
En paſt op uw geweer: het is geen tijt te ſlapen.
Een ieder hou zich reede, en vaerdigh in zijn wapen.

SALMONEUS.

Wel Bazilides, leght de razerny aen bant?

BAZILIDES

Zoo vaſt niet, of men vreeſt van eenen andren kant.
De wacht bezet de brugh.

SALMONEUS.

Verhael uw wedervaeren.

BAZILIDES.

De ganſche ſtadt gewaeght en dreunt van nieuwe maeren,
Geſtroit tot laſter of tot glori van het hof.
De logentael ontbreeckt geen voedtſel noch geen ſtof
Met waerheit ondermengt. dit oproer was beſteecken
(Gelooven wy de Faem,) door een' der woeſte leken,
En wies zoo maghtigh aen, in ſtoutheit, en getal,
Dat zonder mijn ontzet, het heilighdom lagh al
In onzen ſtroom geplompt. alreê zat een geklommen
Den boogh op by het beelt. ontſteecke fackels glommen
Uit alle tralien, en lichtten 't oproer toe,
Als een godtsdienſtigh ſtuck. wanneer het volck de roe
Der ſtraffe ontwaſſen ſchijnt, valt ſchennis noch godtloosheit
Noch geen verwatenheit te ſnoode voor zijn boosheit.
Mijn bende broght den ſchrick in dien verleiden hoop.
De ſchrick verſtroitze flux. de beeldeſtormer ſloop
Behendigh door den drang, die naer ons toe quam dringen.
Dit voorſpoock dreight uw vuiſt den blixemſchicht t'ontwringen:
En blijft dit haperen, ick zweer u by Jupijn,
Ghy zult noch Jupiter, noch t'Elis Koning zijn.

FILOTIMIE.

Heer Bazilides heeft de zaeck op 't hooft getroffen.

781 *Leght de razerny aen bant:* de ſpelling van *leght* voor *ligt*, zoo als men nu hier ſchrijven zoû.
790 *Zonder mijn ontzet* voor „had ik het niet ontzet."
791,793 *Alree zat een geklommen Den boogh op by het beelt:* verſta: „reeds was een (uit de bende) langs den boog opgeklommen, en zat by het beeld."
795 *Een godtsdienſtigh ſtuck: ſtuk* wordt hier gebezigd voor „handeling," even als „ſchelm/*ſtuk*, guite/*ſtuk*," „hij is op 't *ſtuk* betrapt," enz. Zie WIELAND, *Taalk. Woordenb. in* r., waar voorbeelden zijn te vinden van het verſcheiden gebruik, dat van dit woord gemaakt wordt.
798 *Noch geen verwatenheit:* dat *geen* kon hier gemist worden.

HIEROFANT.

Hy treft het op een hair: men magh niet langer ſloffen.

BAZILIDES.

De hofaltaeren ſtaen al vaerdigh by de brugh,
En hondert ſtieren, wit als ſneeu, de witte rugh
Met eickenloof bekranſt. het gout vergult den horen.
D' altaerbijl is gewet, en zout noch offerkoren
Noch offerbant ontbreeckt uw' Prieſter, die vaſt wacht
Op d'aenkomſt van Jupijn, om datelijck met pracht
Van Goden uit het hof, en reien van Godinnen,
Op uw beveelen dit triomfſpel te beginnen,
Zoo ras 't geſtarrente uit de kimme ons hooftpunt raeckt.
't Is noodigh dat men ſpoe: de middernacht genaeckt.

SALMONEUS.

Is d'offerſtaetſie in 't geheel noch ongeſchonden?

BAZILIDES.

Uwe amptenaers, die blanck gewapent om haer ſtonden,
Beſchermden het gewijde, en weecken niet een' voet.
Zy zien uw Godtheit vaſt met yver te gemoet
En wachten Hierofant, die tot een heerlijck teecken
Van uwe Godtheit zelf den offer aen zal ſteecken,
Zoodra men het geluit des donderwagens hoort.

HIEROFANT.

Wy ſtonden lang gereet, alleen ontbreeckt'er 't woort.

FILOTIMIE.

Kan u dees reden niet, laet u de noot beweegen
Om voort te vaeren, of de terling loopt ons tegen.

SALMONEUS.

Heer Bazilides, ga, ſpreeck Theofraſtus aen,
Terwijlwe op 't hof voor 't leſt noch eens te rade gaen.
Hy zal op uw verzoeck miſſchien van zellef ſtrijcken.

FILOTIMIE.

't Is hem geraeden: want het paſt ons niet te wijcken.

THEOFRASTUS. BAZILIDES.

THEOFRASTUS.

Wat brout men al ten hoof? het Prieſterdom verlangt
Naer d' uitkomſt van dit pleit, dat in de weeghſchael hangt,
Die twijfelt naer wat kant zy noch wil overhellen.
Het ſchijnt haer tong bezwijckt, en durf geen vonnis vellen.

1013 Verſta: „zoo ras het geſtarnte in top ſtaat." *Hoofdpunt* is hier „Zenith."

1018 Een zeer natuurlijke vraag, en die de lezer reeds by zichzelven moet gedaan hebben, als hy na het verhaal van het oproer plotſelings vs. 1005 volgg. ſtuitte op de vermelding van de rustige houding, waarin de prieſters om hun altaren ſtonden, enz. Zeer mogelijk, dat V., deze tegenſtrijdigheid by 't overlezen opgemerkt hebbende, die heeft pogen te vergoelijken door de acht vaerzen van vs. 1015 tot 1022 — tuſschen de overigen in te voegen.

Gewiſlijck d'overſlagh wil treffen, door 't gewight
Van zulck een hooftzaeck. valt de Majeſteit te licht,
De Heiligheit zal haer dien hoogen ſprong verleeren.
Wy zien den ganſchen Staet het onderſt boven keeren.
Bedrieght ons 't oogh niet, by den heldren maeneſchijn
En ſchemering, dit zal een van de grooten zijn,
Die heene en weder hier, met wolcken overlommert,
Om dezen Jupiter zich zelven vaſt bekommert.
Gewiſſelijck het is heer Bazilides zelf.
Het ſchijnt hy zoecktme, en treet eerbiedigh naer 't gewelf
Des tempels herwaert aen.

BAZILIDES.

Veel heils, eerwaertſte vader,
Ghy zijt het dien ick zocht.

THEOFRASTUS.

Wel zoon, ay tre wat nader.
Wat port u hier dus ſpa te mijmeren voor 't hof?

BAZILIDES.

O vader is dit vreemt? wat levert men al ſtof
Aen een godtsdienſtigh hart tot zuchten, en tot treuren,
Om deze nieuwigheên! wat wil' er noch gebeuren,
Zoo dit gebeure, daer heel Griecken van gewaeght!
Miſſchien wort heel Europe om zulck een ſtuck geplaeght.
Het hof te dienen, daer de Godtsdienſt heeft te lijden,
Valt laſtigh, hoe men 't ſtelle en ſchick', van wederzijden:
Doch hoe het ga of niet in hof- en kerckgeſchil,
Mijn raetſlot is geſmeedt. ick draegh mijn hart en wil
Geheel den godtsdienſt op, die, zonder eindt van jaeren,
Jupijn by eere hielt, met kercken, en altaeren.
Nu koom ick hier door laſt en wil der Majeſteit,
Om Theofraſtus, die den Vorſt zijn' eiſch ontzeit,
Te troonen dat hy ſchick' den Koning te believen,
En met dien afgodt d'eer des Dondergodts te grieven:
Maer 'k wenſche eer duizendtwerf dat my de donder ſla,
Eer 't grijze Prieſterdom de Godtheit koom' te na.

1032 *D'overſlagh wil treffen:* verſta: „de zegevierende party zal het aan de andere duur betaald zetten."

1034,1035 *De Majeſteit — De Heiligheit:* hier vindt men, en met moderne tytels, weder de tegenſtelling van kroon en wierookvat, en — zie vs. 63 — van koninklijk en prieſterlijk gezach.

1039 *Met wolcken overlommert:* in 't algemeen bezigt men *lommer, belommeren* alleen waar van: „ſchaduw van boomen" wordt geſproken. En te recht. *Lommer* is een verbaſtering van 't Fr. *l'Ombre*, en nu moge dat woord de beteekenis hebben van „ſchaduw in 't algemeen", het is by de overneming in een reeds bepaalden zin toegepast, en moet dien ook blijven behouden. Evenzoo beteekent *rail:* „riggel;" *mail:* „maal, zak", in 't algemeen; doch by ons overgenomen, mag het eene alleen voor: „ſpoorſtaaf", het andere alleen voor: „de briefpost op de Oost" worden gebezigd, en wie ze in anderen zin bezigde, zoû gevaar loopen niet verſtaan te worden.

1050 *Heel Europe* zoû zich zeker weinig geſtoord hebben aan 'tgeen in een klein koninkrijkjen aan Peloponnezus' westkust gebeurde; maar in Theofraſtus ſteekt naar Vondels bedoeling een vry wat hooger perſonaadje dan een Prieſter in Elis.

1055 *Zonder eindt van jaeren:* ſtaat hier voor „altijd, zoolang ik heb geleefd."

1060 *Dat hy ſchick' den Koning te believen:* wy zonden nu, miſſchien minder juist, en zeker minder cierlijk, zeggen: „dat hy het er naar ſchikke, den Koning", enz., of: „het zoo te ſchikken, dat hy," enz.

Vergeefme, ô vader, dat ick uw godtvruchtige ooren
Ontheilige, nu zy dees lafterbootfchap hooren
Uit Bazilides mont. o kerckfchandael! o fmart!
Ick uite's Konings wil: de vader kent mijn hart.

THEOFRASTUS.

Zoo doenwe, zoon. ghy ftrijt voor Jupiter ftantvaftigh.
Men kent den ftijl van 't hof, dat valt zijn dienaers laftigh,
En leertze weifelen tot zoo vervloeckt een ftuck.
Jupijn heeft uit by alle aenbidders van 't Geluck.
Wie hem den neck toekeer', wy zullen niet bezwijcken.
Men drijft zoo licht geen' Godt ten troon uit van zijn Rijcken,
Dat zal Salmoneus zien, en dit hoovaerdigh bloet,
Zijn Juno, die verblint een nieu tooneelfpel broet,
Om op den hooghften trans langs dezen trap te fteigeren.
Al ftont Jupijn dit toe, noch durven wy het weigeren.
Dat 's 't antwoort. eifch niet meer: belief hun, fchoon 't u fmert,
Wy zijn geruft. ghy draeght de kerck met al uw hart.

REY VAN PRIESTEREN.

Waer zullen wy belanden,
Zoo fcheuringh van de kerck gedijt
Tot tweedraght in den ftaet?
Zoo tweedraght haere handen
In 't bloet der burgren verft uit fpijt
En onverzoenbren haet?
De braefte ftylen wancken,
En waggelen van wederzy.
De fuffers vallen af.
Wat leggen 'er al krancken
Op hun verfcheiden, als in ly,
En op den kant van 't graf!
Hoe barnen ons gepeinzen!
Hoe leert het voordeel veinzen!

TEGENZANG.

Noch heiligh noch onheiligh
Wert van de Staetzucht oit ontzien,
En nimmer min dan nu.
Ons Godtheit ftaet niet veiligh.
Men durfze trots den rugge biên,
Van wieroock wars en fchuw.
Haer deught en weldaên worden
Vergeeten, en de gunft van 't hof
Nu boven Godt geftelt.
De noot verdeelt onze orden,
En geeft den wuften weiflaer ftof.
Godtvruchtigheit verfmelt:
Schijnheiligheit ftaet boven.
Gevoelen heet gelooven.

1070 *Aenbidders van 't Geluck:* anders: „zy die naar eerambten jagen."
1103 Hier fchijnt een toefpeling op de twee partijen die zich by vele gelegenheden in 't kollegie van Kardinalen vertoonden, en waarvan de eene gematigdheid, de andere geftrengheid aanprees.

ZANG.

De godtsdienſt wort geprezen,
Als d' eerſte hooftdeught, waert by Godt.
Zoo lang dees ampten geeft,
Aenbidt elck een dat wezen:
Maer geeft het ſtaeten, noch genot,
Daer 't weeligh lijf by leeft;
Vaertwel, godtsdienſtigheden.
Jupijn moet duicken voor 't Geluck;
Die tempel valt te kleen,
Te nacu in alle ſteden.
't Geweten viert den toom in druck.
De menſch is ſtael, noch ſteen.
Wien viert men dan ten leſte?
De miltſte is d' allerbeſte.

TEGENZANG.

Al valt het hof ons laſtigh,
Godts prieſters dienen evenwel
Te ſtreven voor 't altaer,
Geduldigh, en ſtantvaſtigh.
Al valt de Koning Godt rebel,
Men vreeze geen gevaer.
Jupijn den blixemſtrael 't ontwringen,
Heeft endeloozen arbeit in,
Eiſcht meer dan reuzekracht.
Den hemel uit zijn as te dringen,
Te wricken naer zijn' eigen zin,
Beſtaet in niemants maght.
De trotſe menſch moet buigen.
Lact d' uitkomſt dit getuigen.

HET VIERDE BEDRYF.

HIEROFANT. FILOTIMIE.

HIEROFANT.

Nu Bazilides niets op Theofraſtus wint,
Die zijn hardtneckigheit, te krachtigh boos en blint,
Verdaedight, ſtaet ons eens het uiterſte aen te vatten.
Een werck, zoo zwaer als dit, loopt groot gevaer van ſpatten,
Indien men 't ondermijne, en ramme ſlagh op ſlagh.

FILOTIMIE.

Wat middel dunckt u dan het uiterſte.

HIEROFANT.

Uw gezagh
In 't werck te ſtellen.

FILOTIMIE.

Och, hoe ick den Vorſt bejegen,

Hy zwicht van achterdocht, en ſtemtme t'elckens tegen.

HIEROFANT.

Gebruick zijn mogentheit. hy volge u met zijn ſtem
En ſcepter eenen nacht.

FILOTIMIE.

Hoe overſtem ick hem?

HIEROFANT.

U paſt het hem, die niet wil luiſteren, te dwingen.

FILOTIMIE.

Zoo moſt ick verder dan mijn ſtaet en paelen ſpringen.

HIEROFANT.

Ja ſleip hem, wil hy u niet volgen met gemack.

FILOTIMIE.

Dan gaef ick zijn gezagh en Godtheit eerſt een' krack.

HIEROFANT.

Wat tuſſchen u en hem geſmoort wort, blijft verholen.

FILOTIMIE.

De kroon is eerſt aen hem, en leſt aen my bevolen.

HIEROFANT.

En of hy ſuffen blijft, en geen gevaer beſeft?

FILOTIMIE.

Hy zal 't beſeffen, maer te ſpade, als 't onheil treft.

HIEROFANT.

Dat treffen zult ghy zwaerſt bezuren, en gevoelen.

FILOTIMIE.

Rechtſchapenheit zal aen een vrou haer moedt niet koelen.

HIEROFANT.

Ghy zijt by Theofraſt te ſchendigh in den haet.

FILOTIMIE.

Die ſlijt wel, wort hy ſlechts gehanthaeft by zijn' Staet.

HIEROFANT.

Hy dreight het laſterſtuck der Godtheit fel te wreecken.

FILOTIMIE.

Zijn grimmigheit bedaert, indien het werck blijf ſteecken

HIEROFANT.

Men zoent het Prieſterdom met afſtant niet zoo licht.

FILOTIMIE.

Het ſpringt niet verder dan 't beſteck van zijnen plicht.

HIEROFANT.

Dees eiſcht vergoeding van geleden ſchimp en ſchade.

FILOTIMIE.

De Prieſters drijven op der Koningen genade.

HIEROFANT.

Zy ſtellen wetten zelfs den Vorſten, en hun rijck.

FILOTIMIE.

In 't punt van godtsdienſt is de Vorſt hun naeſte wijck.

HIEROFANT.

Hier over kraeit men, dat het hair te berge rijze.

FILOTIMIE.

De Godtsdienſt blijft de zelve, al ſcheelt het in de wijze.

HIEROFANT.

Zagh Theofraſtus dit, ick zagh den Staet geredt.

FILOTIMIE.

Geen tong verzet hem, wort hy door geen maght verzet.

HIEROFANT.

Dat is het eenigh punt, waer op deze as moet draeien.

FILOTIMIE.

Ons dreight een felle ſtorm.

HIEROFANT.

Die zal wel overwaeien.
Men ſteeck' maer ruſtigh af in deze bare zee.

FILOTIMIE.

En waer in 't endt belant?

HIEROFANT.

Op een geruſte ree.
Ick zie van verr' den mont van een behouden haven.

FILOTIMIE.

Behouden, of te gronde, en levendigh begraven.
Ick toetſte u ſlechts, getrooſt al wat my wedervaert.
Wie omziet, en noch vreeſt, is zulck eene eer niet waert.
Een hemel hier op aerde, een Godtheit verre ons leven
Opweegen: maer al wat ick naer mijn oogh beſteven
Bezeilt mijn moedt, die zwicht voor wederſpoet, noch laſt,
Noch dreigementen van Jupijn, noch Theofraſt.
Dees weerelt valt te klein: men ſta naer hooger percken.
Nu middelen beraemt om 't opzet uit te wercken.
Salmoneus moet' er aen, oock tegens wil en zin,
Hy aengebeên als Godt, en ick als een Godin.

SALMONEUS. FILOTIMIE.

SALMONEUS.

Men draeft en woelt vergeefs. geen middel van verdraegen,
Nu Theofraſt zoo los heeft in den wint geſlagen
Wat Bazilides riedt, en 't zamenhaelen koſt.
D' Aertspriester onverwrickt, als een metaelen poſt,
Door gunſt noch ongunſt van zijn opzet is te brengen.
Wy moeten voor een poos wat dulden en gehengen,
En ſtellen 't nachtfeeſt uit, tot op een zachter' luim.

1177,1178 *Verre ons leven Opweegen:* verſta: „wegen vrij wat zwaarder dan ons leven."
1178,1179 *Al wat ick naer mijn oogh beſteven Bezeilt mijn moedt:* verſta: „heb ik eenmaal het oog op een doel, dan bezit ik ook den moed om alles aan te wenden ten einde het te bereiken."
1187 Verſta: „wat Bazilides ook al mocht aanraden, en welke gronden hy al mocht bybrengen."

Schoon Bazilides dringt om al dit tempelſchuim
Te vaegen uit mijn Rijck, en moedigh voort te vaeren.
Een verreziende heer weet zijn gezagh te ſpæren,
Gebruickt het op zijn tijt, en waeght het zonder noot
Zoo licht niet: neen gewis. een tegenſtant, een ſtoot
Helpt al 't gezagh in d' aſch. de Majeſteit is teder.
Zy lijd geen' ſchimp. ſtortze eens in d' aſch, wie brengtze weder
Tot haeren ouden glans, zoo luiſterſchoon als oit?
Dat kon Athene zelf met al zijn Wijzen noit.
Het koningklijck gezagh waſt op, als heilige eicken,
Die hoeven jaeren om hun hooghte te bereicken;
Dies laet ons 't zekere om 't onzekere eergenot
Niet waegen zonder kans. Mevrou, dit is het ſlot,
En hierop afgetreên, eer wy dit paert berijden,
Eer 't ſchichtigh wort, en ons de breidel koom' t' ontglijden.

FILOTIMIE.

Een ſchoone wijsheit: waer heeft die zoo lang geſchuilt?
Het eene beelt ſtaet hier in 't kerckpoortael en pruilt;
Het andere op de brugh. de paerden voor den wagen
Staen reede, om in trioinf uw Godtheit om te draegen.
De Prieſters, 't offervee, zoo groot een toeſtel wacht
En reckhalſt, van verdriet, om met den middernacht.
Den Melckwegh langs, (zoo heet die ſtraet met ſtarre en wolcken
Van wederzy bekleet,) in 't oogh van alle volcken,
U endelijck te zien braveeren, en 't beſluit
Van al dien toeſtel komt ten leſte op uitſtel uit.
Is dat de Majeſteit verzeeckren, en bewaeren?
't Geberghte zweet van laſt, in arbeit om te baeren
En na dien arbeit komt een veltmuis voor den dagh
Dat heet voorzichtigheit, en 't Koningklijck gezagh
Verzekeren. 't gaet wel, waer blijven d' offervieren?
Brengt wieroockvaten, flux: men ſlaghte hondert ſtieren,
Ter eere van den Godt, die dus den blixem voert.
O liever duizent werf dees koorde noit geroert
Dan zich en zijnen ſtam in zoo veel ſmaet gedompelt.
Indien dit haepren blijf, wy worden overrompelt
Van rampen, zonder ende, en plotſling met een' ſlagh
Getroffen, dat men noit om opſtaen dencken magh.

SALMONEUS.

Mevrou, ghy kunt hier aen mijn oprecht hart beſpeuren,

1200 *Athene zelf met al zijn Wijzen:* V. veroorlooft zich hier geen kleinen anakronismus. Er moesten, toen Salmoneus leefde, nog ettelijke honderde jaren verloopen, eer Athene een ſchool van wijsbegeerte bezat.

1212 *Reckhalſt* voor „rekt den hals, verlangt." V. bezigt meer dit woord, in de plaats van *reikhalzen*, als wy thands zeggen.

1213 *Zoo heet die ſtraet*, enz.: een parentheſis, ter onderrichting van 't publiek, niet van den Koning, die de naamrede dier ſtraat wel zal geweten hebben.

1224 *Dees koorde* voor „deze ſnaar."

En hoe ick u in top der Godtheit zocht te beuren,
Te heffen aen mijn zijde, indien 't gelucken wou.
Nu 't weiflende geluck der weerelt, luttel trou,
Ons aenziet met den neck, en komt dit ſpel te hinderen
Door tegenſpartlen, raet ons 't voorſpoock zeil te minderen.
Te ſtrijcken, geenen ſtorm te loopen in den mont.
Dat 's veiliger dan 't ſchip te jaegen in den gront,
En, tegens wint en ſtroom, door al die blinde rotſen
Het uiterſte gevaer te tergen, en te trotſen.
Vergeef het uwen heer, dat hy uw leven berght,
En eer, en ſtaet, en kroon.

FILOTIMIE.

Ghy berghtze niet, maer terght
Een' grondeloozen poel, vol helſche Razernyen,
Brengt teffens my en u en duizenden in lijen.

SALMONEUS.

Uw oordeel en het mijn ſtaen tegens een gekant.
Wanneer ons glori zit, gelijck een ſchip geſtrant:
Dan zal het blijcken wie beſt oordeelt van ons beide,
Helaes, maer al te ſpade. ick waeckte, en overleide
Te nacht het heele ſtuck, terwijl 't geſtarrent doock,
Tot dat de ſlaepgodt quam, en bey mijne oogen loock.
De Droomen volghden hem, die zijne vleugels ſpreide
En om mijne ooren ſloot. ick droomde, en zat en ſchreide
Op 't achterſchip alleen, als 't voorſchip, ſchier te gront
Geſlingert, hulp noch trooſt aen ſtuur noch ſtuurman vondt,
Waer na een noortſche buy met kracht haer vinnen roerde,
De hulck aen laeger wal door klip en ſteenrots voerde:
Toen ſtietze op eene plaet, die ſtroom en baeren ſtuit.
De golven gingen hol, en 't zagh 'er byſter uit.

FILOTIMIE.

Dit voorſpoock hoop ick zal in ydelheit verdwijnen.

SALMONEUS.

Elenden naecken, eer de zon beginn' te ſchijnen.
Mijn geeſt getuight geen heil: het onheil is naby.

FILOTIMIE.

Laet vaeren uwen droom.

SALMONEUS.

Wat eiſcht Mevrou van my?

1230 1235 1240 1245 1250 1255 1260

1231 *Die blinde rotſen:* wellicht bedoelt Salmoneus hiermede „de onverzettelijke Prieſters."

1238 *Haer vinnen:* de klaſſieke zoo wel als de hedendaagſche dichters kennen doorgaands aan den wind *vleugels, wieken, vlerken* toe: onze oude ſchrijvers geven hem ook *vinnen*, bepaaldelijk wanneer het een wind betreft die met regen vergezeld is, of die als een zeewind beſchouwd kan worden. En dan ſtelt men zich den wind als een draak of zeemonſter voor, met *vinnen* niet alleen, maar ook met een *ſtaart* voorzien: vanwaar nog de ſpreekwijze van

Maart
Roert zijn Staart,

voor „'t zijn erge Maartſche buien."

FILOTIMIE.

Dat ghy dees godtstrioinf uitvoeren wilt met orden.
Beveel de zaeck aen ons: laet ons hier mee geworden.

SALMONEUS.

Wat raet om Theofraſt te zetten naer uw hant?
Noch Bazilides, noch de kloecke Hierofant,
Noch mijn gezagh heeft hem het alderminſt bewogen.

FILOTIMIE.

Wie niet gewilligh buight wort met gewelt gebogen.

SALMONEUS.

En buight hy niet?

FILOTIMIE.

Zoo gaet de handel echter voort.
Men klamp' dien Amirael met al ons maght aen boort.
Laet kraecken al wat kan: men zal hem zien verſtommen,
Ons tegenwoordigheit aen uwe zijde brommen.
Bezat de ſtoutheit oit des weerelts derde deel;
Wy laeten zijnen Godt den hemel niet geheel.

SALMONEUS.

Ick ben het ſtuck getrooſt.

FILOTIMIE.

Welaen, om tijt te winnen,
Is 't meer dan tijt dat wy dit heerlijck ſtuck beginnen,
En 's Rijcks geheimraet eerſt verſpreecken in het hof,
Om met een majeſteit op d' aengevange ſtof
Te wercken, en uw beelt, geſtuit voor dezen drempel,
Gewilligh of door dwang te voeren in den tempel:
Dan, na een dans van eere op Godtsvelt, met de pracht
Der Goden voort getreên, daer d' offerhande u wacht,

REY VAN PRIESTEREN. THEOFRASTUS.

REY VAN PRIESTEREN.

Wy treden naer het hof, en bleven nutter buiten.

THEOFRASTUS.

Gaef Jupiter dat wy dien afgodt moghten ſtuiten.
Het waer een parel aen de kroon van 't Prieſterdom.

REY VAN PRIESTEREN.

De Koningin, te trots, te moedigh, ziet niet om
Naer Godt noch Prieſterſchap, om Junoos rol te ſpeelen.

THEOFRASTUS.

En zou men luiſteren naer 't hof en zijn bevelen;

1271,1272 Filotimie doelt hier op de ſtoutheid, waarmede zich Jupiter het derde deel van de wereld — het heelal, gelijk men het zich toen voorſtelde — wist toe te eigenen; en wil tevens te kennen geven, dat zy, als 't op ſtoutheid aankomt, Jupiter de loef durft afſteken.

1276 *Verſpreecken:* hier in den zin van „overreden, bepraten." Zoo vindt men by HOOFT ook in zijn *Ned. Hist.*, 523, *en indien zich de Prins tot geen' afſtandt* verſpreeken *liet.*

Zou een verwaende vrou haer wetten in de kerck
Bekrachtigen? waerom verſcheuren wy dit zwerck,
Dees hemelſchildery en wolcken niet aen ſleters?

REY VAN PRIESTEREN.

Verſchoon het dezen nacht, met hoope van wat beters.
Wat deert ons ſpinnewebbe en kranck tooneeltapijt
Van dezen Jupiter, die met den hemel ſtrijt,
Zijn Juno te geval? hoe laet hy zich miſleien!
Men moght zijn dolheit eer beklaegen en beſchreien
Dan laſteren. wanneer een vrou de Kerck regeert
Dan draeit de weerelt om, dan ſtaet haer hooft verkeert.

THEOFRASTUS.

De vrouwen midlerwijl beſchicken groote zaecken.
Zy ſpoocken door de lucht, gelijck Medeas draecken.

REY VAN PRIESTEREN.

Een heer hou beſt de hant aen 't roer van zijnen ſtaet.

THEOFRASTUS.

By wijlen heeft de heer den naem, mevrou de daet.

REY VAN PRIESTEREN.

Zoo gaet het hier: zoo raeckt het heele rijck op hollen.

THEOFRASTUS.

Dees donderkloot moght hun wel voor de ſcheenen rollen.

REY VAN PRIESTEREN.

Kan Hierofant dien ſtorm, dat onweêr niet voorzien?

THEOFRASTUS.

By wiſſeling van ſtaet zal hy de Kerck gebiên.

REY VAN PRIESTEREN.

Die wulp de Kerck gebiên? hy moght zich billijck ſchaemen.

THEOFRASTUS.

De wulpen weeten minſt wat zeden hun betaemen.

REY VAN PRIESTEREN.

Zy willen dat men hen gelijck orakels hoor'.

THEOFRASTUS.

Zy vangen ſimpelen, en hangenze op by 't oor.

REY VAN PRIESTEREN.

Noch vintmen deftigen, die voor die wulpſcheit duicken.

THEOFRASTUS.

In ſchijn. zy weeten loos hun wulpſcheit te gebruicken.

REY VAN PRIESTEREN.

Misbruicken, zeit ghy liefſt, als in een mommery.

THEOFRASTUS.

Gebruick of misbruick, 't hof zoeckt zijn fortuin hier by.

1280 *Bekrachtigen:* hier voor „beproeven." Zie KILIAAN, die 't woord met *niti, moliri, conari pro viribus* vertaalt.

1285 *Laſteren:* hier in den zin van „afkeuren, laken."

1291 *Dan ſtaet haer hooft verkeert* voor „dan ſtaat zy (de waereld) op haar kop," als wy nu zouden zeggen.

1300 *Een heer hou beſt de hant:* verſta: „'t is verkieslijk, dat de heer (de „man") de hand houde."

REY VAN PRIESTEREN.

Oprechten worden dus aen laeger wal geſchoven.

THEOFRASTUS.

Wie met dees grijns niet ſpeelt raeckt kommerlijck te boven.

REY VAN PRIESTEREN.

Het hof ziet uit, om u te troonen door genot.

THEOFRASTUS.

Wy wiſlen Godts altaer om geenen aerdtſchen Godt.

REY VAN PRIESTEREN.

D' Aertsprieſter ſta maer vaſt: wy zullen niet bezwijcken.

THEOFRASTUS.

Voor 't outer van Jupijn, en zonder ommekijcken.

REY VAN PRIESTEREN.

Met wat bewijzen zal het hof dit ſpel bekleên?

THEOFRASTUS.

Met vonden, zonder gront.

REY VAN PRIESTEREN.

Die zacken ginder heen.

THEOFRASTUS.

Een reden, lang erkaut, beveſtight door de tijden,
Die op elkandre ſlaen, en die de proef kan lijden,
Behout haer waerde, als munt van 't louterſte metael,
Ontziet noch vier, noch toets, noch klanck, gewight, noch ſchael,
Dat zult ghy hooren, nu ick, Godt Jupijn ter eere,
Dien valſchen Godt ten ſchimp, ons zaeck voor 't hof verweere.
Daer treet het ganſche hof ons tegen. houdt u vaſt
Aeu Godt, en zijn altaer: de Godtsdienſt lijdt geen' laſt,
Al ramdenze met kracht ons godtgewijde muren.

REY VAN PRIESTEREN.

Wy zulleu hun gewelt door lijden beſt verduren.

SALMONEUS. THEOFRASTUS. FILOTIMIE. HIEROFANT. REY.

SALMONEUS.

Eerwaertſte vader, hoe, wat drift? wat onbeſcheit
Is dit? zal 't Prieſterdom Salmoneus majeſteit
In 't licht ſtaen? kan men u met reden niet beweegen?
Ghy ſtaet alleen geen' Vorſt, maer Godt op aerde tegen.
Een wijze hoedt zich wel dat hy geen Godtheit ſteurt.

THEOFRASTUS.

Zoo wort onnozelheit, die nergens in verbeurt,
Beſchuldight, zonder blijck en merck van ſchult te noemen.

FILOTIMIE.

Een onbeſchaemde durf zijn ſchande noch verbloemen.

1317 *Voor 't outer van Jupijn:* deze woorden ſlaan op het voorafgaande *d'Aertsprieſter ſta maer vaſt.*
1321 *Een reden, lang erkaut: erkaut* ſtaat hier, als meermalen, in den zin van „doordacht, overpeinsd."

THEOFRASTUS.

Verbloemen! niemant wijſt ons ſchande of misdaet aen.

HIEROFANT.

Ziet ghy 't geheilight beelt niet voor den tempel ſtaen?

THEOFRASTUS.

Zoo 't beelt een misdaet heet, ik heb het niet gehouwen.

SALMONEUS.

Ghy keert het uit de kerck.

THEOFRASTUS.

Men magh geen godtsgebouwen
Ontwijden door een beelt, dat Jupiter ontwijt,
Een Godtheit aen wiens eer ghy zelf verbonden zijt,
Dies wacht u zijn altaer en tempel te beſtormen.

HIEROFANT.

De minſte Koning giet een' Godt in zulcke vormen,
Daer zijne zinlijckheên op ſpeelen. is 't niet waer?
Scheep over naer den Nijl: de ſchrandre Egyptenaer
Schept Goden, zonder endt, uit zijn gedroomde vonden,
Bidt koey, en kalvers aen, en krokodil, en honden,
Griffoen, en gans, en haen, oock zelf ajuin, en loock,
Gedient door offervee, en geur, en offerſmoock.
Dat leert hem Zonneſtadt, in zijn befaemde ſchoolen,
Aen Iſis Prieſterdom van overouts bevolen.

THEOFRASTUS.

Wy keeren ons geenſins aen ongrieck, nochte Nijl.
Het wijze Griecken volght en houdt den ouden ſtijl,
Door Cekrops ingevoert t' Athene, en ſtreng geboden.
Hy leerde ons eerſt Jupijn, den Koning aller Goden
En menſchen te gelijck, aenbidden; vee, en ſtier,
Brantoffer, wieroockgeur, en zuiver offervier
Opdraegen, en dien Godt in marmerbeelden eeren.
Wie dezen Godtsdienſt nu in Elis om wil keeren,
En 't beelt van Koningen op 't heiligh outer plant;
't Gebruick der ouderen, getrou van hant tot hant
Hunn' kindren toegereickt, verandert in de ſteden,
Wort geenſins ingevolght met d' allergrootſte reden.
Wat wijs en wet een Vorſt in zijne Rijcken zet,
D'aeloutſte godtsdienſt is en blijft de hooghſte wet,
En hierom keeren wy dien nieuwen afgodt buiten.

FILOTIMIE.

Laet Cekrops Heiligheên in zijne kercken ſluiten,
En buiten keeren wat hy raedtzaem vint of niet:
Salmoneus is een Godt en heer in zijn gebiet.

1347 *Daer zijne zinlijckheên op ſpeelen:* verſta: „waarin hy behagen ſchept."
1351 *Cekrops:* zoo volgends de oudſte mythe. Een latere maakt van Cekrops, die te Athenen de eerſte gronden der beſchaving lei, een Egyptenaar van afkomst.

De lantzaet hou zich ſtil: men vint en ſtelt geen wetten.
Wie dit mishaeght, vertreck' (men zal 't hem niet beletten,)
Naer Cekrops ſtadt, en zoecke alleen by Cekrops prijs.

THEOFRASTUS.

Geweldigh heerſchen, en met dwang, is geen bewijs
Van wettigheit in 't ſtuck van godtsdienſt en Godts kercken,
By duizent duizenden gezaeit op 't aerdtrijck, wercken
Van menſchenhanden niet, maer Goden opgebout.
D' Almaghtige Jupijn heeft ons zijn' dienſt betrout,
Met dit beding van trou voor Godts altaer te waecken.
Dit wettige beroep verbiet dien dienſt te ſtaecken,
Verbiet een' ſterflijck menſch t' aenbidden voor een' Godt.

HIEROFANT.

Eert Herkles Prieſterdom dan, tegens 't hoogh gebodt
Van Jupiter, zijn' zoon gewonnen by Alkmene?
Waer is de wijsheit nu van Cekrops, en Athene?
Was Herkules geen menſch met ſterflijckheit bekleet,
Toen dat venijnigh hemd, zoo ſchrickelijck en wreet,
Hem naer het lijckvier dreef, daer hy tot aſch verteerde?
Wat plaets leedt opſpraeck, die dien helt met offer eerde?
De zoon van Actor ſlaght den allereerſten ſtier,
Ter eere van dien Godt. de krans van popelier
Bekranſt zijn Prieſterdom. Thebaner en Arkader,
Tyrinte, Tybur, en de Gades dezen vader
Gezangen zingen. hem ontbreekt noch kerck, noch feeſt.
Nu lochen dat hy is een ſterflijck menſch geweeſt,
Zijn daeden dienen u tot onſchult, noch verſchooning,
Te min dewijl hy noit een Rijck beheerſchte als Koning.

THEOFRASTUS.

Alcides heeft men eerſt geoffert na zijn doot.
En, als een Godt, geviert.

HIEROFANT.

Dat onderſcheit is groot,
Het ſcheelt den leſten ſnick en dootſnick tuſſchen beiden,
Dat kan hier Godendom en menſchdom onderſcheiden.

1375 *En zoecke alleen by Cekrops prijs:* verſta: „en zoeke alleen by Cekrops lof te behalen."

1378,1382 Hy wil zeggen: „ſtrijdt het dan met den wil van Jupiter, dat Herkules als een God vereerd worde?"

1391 *De zoon van Actor:* wie hier bedoeld wordt is my niet duidelijk. Er worden in de fabel vele helden genoemd, die den naam van *Actor* dragen: de Molisniden of zonen van den Elidiſchen Actor kunnen hier niet in aanmerking komen, daar zy juist door Herkules werden om 't leven gebracht. Wellicht hebben wy hier aan Menitius, den vader van Patroklus, te denken.

1394 *Tyrinte* een plaats, in Argolïën gelegen.
Tybur: hier voor „de Romeinen" in 't algemeen.
De Gades: het tegenwoordige *Kadix*, voor „Spanje." Men weet, dat de zeeſtraat volgends de mythe ontſtaan was, doordien Herkules de ſteenrotſen Kalpe en Abyla, die vroeger een geheel vormden, van een geſcheurd en der zee een doortocht verleend had.

1396,1397 Verſta: „gy moogt nu vrij loochenen, dat hy een ſterfelijk mensch geweest is, zijn daden bewijzen, dat gy u door uw beweeren verontſchuldigen noch verſchonen kunt."

1400-1402 De woorden van Hierofant moeten natuurlijk ironisch worden opgevat.

THEOFRASTUS.

Ons Godtgeleertheit leert ons klaar hoe veel dit ſcheelt,
Als zy de Godtheit in drie ordens heeft gedeelt,
Het hooghſte Wezen ſtelde in d'eerſte hemelſche orden;
Het tweede in zielen, die van menſchen Goden worden,
Geheilight om hun deught, hoedanigh Herkles was;
Het derde in Deught en Eer. hoe komt nu dit te pas,
Dat wy altaer, en kerck, en beelt, en offer ſchencken
Aan ſterffelijcken ('t is een gruwel om te dencken,)
Al waeren 't Koningen? hier hapert uw bewijs.
Keerom dit ſpeeltooneel: ghy haelt noch eer noch prijs
By mannen van verſtant, by geenerhande volcken,
Met ſchilderhemelen, gemaelde lucht, en wolcken,
En ſtarren zonder vier: men voer' dit beelt in 't hof.
Wie glimpigh mommen wil, die momme niet zoo grof.

FILOTIMIE.

Wert niemant by zijn tijt een godtheit toegeſchreven,
Salmoneus zal dan eerſt naer dezen pallem ſtreven.

THEOFRASTUS.

Mevrou, al waren wy den Koning onderdaen,
Dees tempelſchennis kan niet ongeſtraft vergaen.
Geen Goden lieten oit zich ongeſtraft beſchimpen.
Verbloemen baet hier niet, noch verf, noch ſchijn, noch glimpen.
Geen grooter ſchennis dan die Godt zijn eer ontſteelt,
Het zy door offerſmaet, of een onheiligh beelt.
Wie zich wil ſpiegelen, geen ſpiegels hem ontbreecken.
De nacht verloopt te ſnel, om breet hier af te ſpreecken.
Waer bleef de Reuzerot, die, ſtaende naer den ſtoel
Des Dondergodts, zoo diep in Plutoos jammerpoel
In eeuwigheit verzonck, van boven neêr gekloncken?
Prometheus, die de zon haer levendige voncken
En ſtraelen ſteelt, om 't beelt t' ontvoncken, ſtreckt helaes,
Geketent aen zijn rots, den Arent tot een aes.
Geen Flegias vergeefs Appolloos tempel blaeckte.
Geen Pentheus Bachus feeſt vergeefs beſchimpte, en laeckte,
Noch Glaukus Venns; dees verbeten en gefleurt

1404 De *drie ordens*, hier voorgeſteld, zijn: 1. de Goden; 2. de Halve Goden; en 3. de *heroën* of Helden.
1412,1416 Dit zijn de beste woorden die Theofrastus in 't geheele ſtuk ſpreekt.
1416 *Wie glimpigh mommen wil:* d. i. „wie met een ſchoonſchijnende vertooning bedrog wil plegen." Zie omtrent *glimpig 't Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in v.*
1420 *Vergaen:* eigenl. *overgaan*, voor „afloopen, voorbygaan." Het wordt in dezen zin nog als onperf. w. w. gebruikt, als b. v.: „het is hem ſlecht *vergaan*."
1427 *De Reuzerot*: zie het aangeteekende op vs. 100.
1431 *'t Beelt* ſtaat hier voor: „menschbeeld." Men weet dat Prometheus, den mensch van klei gevormd hebbende, hem het leven inblies door middel van vuur, aan den hemel ontſtolen.
1433 *Flegias:* zie de aant. op het *Berecht*, blz. 38, 4).
1434 *Pentheus:* een Thebaansche Prins, die de feeſten, ter eere van Bacchus gevierd, beſpotte, tot wraak waarover deze hem door zijn eigen moeder Agave en de Bacchanten, zinneloos als zy, liet verſcheuren.
1435 *Glaukus:* deze ſpijsde zijn paarden met menſchevleesch, en werd tot ſtraffe daarvan hun zelf voorgeworpen.

Van 't paert, en d' ander door zijn moeders hant verſcheurt.
De bijl, die Ceres wondt vermeeten aen dorſt randen,
Zagh hoe haer heer zijn ſpier moſt knaegen met de tanden,
Uit dollen honger. och, indien hier raden gelt,
Och ſchen uw handen aen geen tempels door gewelt.

HIEROFANT.

Zoo wordt een lichte pluim, een' roock, een damp verblaezen.
Hy pooght den Koning dus met dreigen te verbaezen,
Vergeefs: wy trooſten ons deze ydele ongena.

THEOFRASTUS.

Verleider van ons hof, de felle donder ſla
Uw boosheit, het bederf, de peſt der vroome heeren.

HIEROFANT.

De Vloecken zijn gewoon in hunnen hoeck te keeren,
Van waerze quamen.

THEOFRASTUS.

Wacht, de Vloecken zijn niet wijdt.

SALMONEUS.

Krackeelen vordert niet. men ſtaecke dezen ſtrijt.

THEOFRASTUS.

Indien het u behaegh', men ſtell' den ſtrijdt ter zijden.
Niet een der Prieſteren zal 's Konings beelt ontwijden:
Het ruſte dezen nacht alleen voor 's tempels poort.
De Koning vaer' terwijl met dees triomffeeſt voort,
Getrooſt hy zich den ſlagh van boven te verwachten.
Wy zullen midlerwijl ons Godtheit offer ſlaghten,
En wieroocken. zy zal gewis dien hoon en ſmaet
Haeſt wreecken aen dit hooft, een' ſtokebrant van 't quaet!

HIEROFANT.

Aen my? de donder kan my hinderen noch deeren:
Maer mooght ghy in dit beelt des Konings wil onteeren,
En koningklijck gezagh, zoo blijckt het al te wis
Waertoe de mogentheit des Rijcks vervallen is.

FILOTIMIE.

Dan waer de gront geleit tot wederſpannigheden.

THEOFRASTUS.

Ziet toe, ghy haelt den vloeck van alle Grieckſche ſteden
En alle ongriecken u te ſchendigh op den hals:
Zoo ſtaen de orakels ſtom: de wichlery is valſch.
Waer toe Jupijn gedient in hondertduizent kercken?

1427,1428 Deze regels doelen op Erezichton die, wegens de beleediging, Ceres, de graangodes, aangedaan, met een onverzaadbaren honger geſtraft werd, ten gevolge waarvan hy, na al het zijne verkocht en verzwolgen te hebben, eindigde met aan zichzelven te knagen. De wijze van voorſtelling, waarby de *bijl* zelve *ziet* wat haar *heer* overkomt, is noch duidelijk, noch gelukkig.

1446,1447 Zoo ik het wel vat, dan ſpeelt V. hier met de dubbele beteekenis van 't woord *vloecken*. Hiërofant gebruikt het in den zin van „verwenſchingen" en zegt daarvan, dat ze op hem, die ze uit, terugſlaan; — Theofrastus neemt het daar-en-tegen in dien van „Eumeniden, ſtrafgodinnen", en antwoordt, dat deze by der hand zijn.

1452 *Dees triomffeeſt:* hier laat V. het onzijdige geſlacht van *feest* wederom varen.

Waer toe zijn beelt, de kroon van zeven wonderwercken,
Zoo heerlijck opgerecht? waer toe 't Olympiſch feeſt
Van Herkles ingevoert, daer zich vernuft en geeſt
En pracht van Koningen en Vorſten vinden laeten,
Als Pize, en Elis, elck om 't vijfde jaer, heur ſtraeten
Van toeloop zien gepropt, en woelen naer heur' wenſch?
Nu wijdt deze eer eens toe een kranck en ſterflijck menſch,
En ziet wat opſpraeck, wat al laſter dit zal draegen.

HIEROFANT.

Zoo dit Salmoneus en zijn Juno kan behaegen,
Wy keeren ons aen 's volcks oploopentheit, noch haet.

FILOTIMIE.

In 't minſte niet.

THEOFRASTUS.

Jupijn, hoe wort uwe eer verſmaet!

FILOTIMIE.

Hier gelt geen weigeren. als 't hof het volck moet ſchroomen
En naer den mont zien, dan is 't verr' genoegh gekomen.

SALMONEUS.

Zoo doet het. zet dit beelt op 't outer: haeſt u, voort.

THEOFRASTUS.

Ghy opent uw bederf in eeuwigheit de poort,
Waer door Godts plaegen vaſt van alſins innetrecken.

FILOTIMIE.

Trouwanten, by der hant.

THEOFRASTUS.

Geen water kan de vlecken
Van tempelſchendery afwaſſchen, geene zee
U zuiveren. helaes, o wee, o wee, o wee.
Stijgh op, o Rey, bezet den godtgewijden drempel.

FILOTIMIE.

Trouwanten, rept u: voert dit godtsbeelt in den tempel.

THEOFRASTUS.

Om Godts wil, Koningin, hou ſtil, verhaeſt u niet,
In tegenwoordigheit van 't oogh, dat alles ziet,
Van 't oor, dat alles hoort, en zonder aenzien oordeelt.
Ten minſte ſpiegel u by tijts, aen 't eeuwigh voorbeelt
Van Niobe, de trotſe en ſtoute Koningin,
Die niet ontzagh, verwaent en met een' dollen zin,
Latonas oefferfeeſt 't ontwijden en te ſtooren,
Op 't ſpoor van Tantalus, haer' vader, die den toren
Der Goden had geterght, met hun geheimenis
Te brengen aen den dagh, waerom hy eeuwigh is
Ter helſche ſtraff' gedoemt. Latone, aldus ontſteecken,
Beweeght Diane en Godt Apollo met haer ſneecken
Te ſtraffen 's moeders hoon, van Niobe geleên,

Wiens kinders niet zoo haeſt vergaderen by een
Voor Thebe, om in het perck hun paerden te berijden,
Of 't hagelt pijlen uit de lucht, van alle zijden.
De trotſche Niobe, half doot, aenſchout dees plaegh,
Bezuurt in al haer bloet, een droeve nederlaegh.
Een dochter wenſchtze alleen, in 't midden van het treuren,
Te bergen in haer ſchoot, maer 't magh haer niet gebeuren:
En zy, die ſlus verwaent de Godtheit terght zoo trots,
Beſterft zoo kil als ys, verandert in een rots,
En leert u wat het is zich tegens Godt te kanten.

SALMONEUS.

Nu Bazilides, voort, vaert voort, ghy hoftrouwanten.

REY.

Jupijn, aenſchoutghe dit, aenſchou wie u onteert.
Gewelt, gewelt! Godts kerck wordt ſchendigh geſchoffeert.

THEOFRASTUS.

Godtvruchte Prieſters, ruſt: treet binnen om in 't midden
Der zwarigheên te koor, den Dondergodt te bidden,
Dat hy zijn heilighdom beſchutte in dit gevaer.

HIEROFANT.

Het ſtuck is uitgevoert, het godtsbeelt op 't altaer.

SALMONEUS.

Nu 't hooghtijt met triomfe en danſſen en gezangen,
Ter eere van ons Rijck en Godtheit, aengevangen.
Laet volſtaen al wat kan. mijn Ganimedes, fier
Op uw diſchſchenckersdom, en ghy, o kamenier
Van Juno, Iris, brengt ons nu de godtsgewaeden.
My paſt die mantel, rijck van licht, en overlaeden
Van ſtarren. reick Mevrou den mantel van azuur.
Alree verandren wy van wezen. de natuur
Der ſterflijckheit begint de Godtheit aen te neemen,
De leeft der menſcheit naer d' onſterflijckheit te zweemen.
Nu heeft de Godtheit haer voltoiſel en beſlagh.
Wy zien de weerelt aen uit eenen andren dagh,
En uit een ander oogh. de velden, en waeranden,
Geberghte en zee en ſtroom ſtaen reede om offerhanden
T' ontſteecken op 't altaer. mijn bedtgenoote, aenvaert
Dien ſcepter, u alleen, u paſt die pauweſtaert,
Zoo rijck en dicht bezaeit met Argus blinckende oogen.

1510 *Laet volſtaen:* gelijkluidende uitdrukking met: „zet alle zeilen by", hier voor „brengt alle pracht aan."

1520 *Diſchſchenckersdom:* een woord, waarby het ambt, door Ganymedes bekleed, wel naar behooren wordt uitgedrukt, maar dat om de dubbele *ſch*, die er in voorkomt, en den valſchen klemtoon, die er volgends het jambiſche metrum op valt, niet welluidend klinkt.

1527 *Voltoiſel:* cierlijk woord en volkomen zuiver van vorming.

1532 *Argus blinckende oogen:* Argus was, gelijk men weet, de honderdoogige wachter, die, op last van Juno, de ongelukkige Iö, die door Jupiter geſchoffeerd en in een koe herſchapen was, moest bewaken, maar door Merkuur in ſlaap gezongen en gedood werd; waarna Juno zijne oogen in den ſtaart der haar geheiligde paauw ſtelde.

De hemel daelt alreede, en opent zijne boogen.

FILOTIMIE.

Apollo, die het al verlicht met uwen glans,
Verſchijn nu op dit feeſt: verheerlijck onzen dans
En ſtaetſi. Vader Mars, die bloedige oorelogen
Beſtiert, verzelſchap ons: dael neder uit den hoogen.
Merkuur, die op de pen van hoedt en hielen zweeft,
Met uwe ſlangeroe verdaghvaert al wat leeft,
En niet en leeft, verſchijn, en help den dans beginnen.
O dochter van Jupijn, en moeder van het minnen,
Verſchijn op deeze feeſt met uwen vluggen zoon.
O ſtrijtbre Pallas, dael om laegh uit 's hemels troon
Met helm en beuckelaer, en ſpeere. dat Diane
Met haeren jaghtſpriet daele in 't ſchijnen van de maene.

SALMONEUS.

De rey der Goden ſtijght uit 's hemels gouden troon.
Men zweefze te gemoet. zy buigen voor ons kroon,
En eeren ons van verre, als eerſte en oppergoden.
O Godtheên, wellekom, die, reede op ons geboden,
Dit Godtsfeeſt eeren wilt, en elck uit zijnen trans
En onzen hemel daelde, om deezen Godendans
Eendraghtigh te bekleên op ſchuiftrompet, op veêlen,
Schalmejen, en muzijck van goddelijcke keelen.
Wy zullen uit den troon van wolcken, aen de zy
Van onze gemalin gezeten, beide bly
Beſtraelen uwen zwier en letten op de zwaejen
Van deezen dans en trant, waerop de ſtarren draejen.

HIEROFANT.

Genoegh gedanſt: uw dans vernoeght de majeſteit
Van onzen Jupiter. De Prieſters ſtaen bereit
Met facklen, offertuigh, en geur van wieroockvaten
U door den Melleckwegh en ſtarrelichte ſtraeten
Op 't ſtaetighſt' voor te treên, te leiden met de pracht
Van Goôn en hoffleip naer de brugh, daer 't offer wacht
Op de aenkomſt van Jupijn.

SALMONEUS.

Mijn Juno, tre naer binnen.
Verwacht ons in het hof met deze feeſtgodinnen.
Terwijl ons prieſterdom zijn offerſchult betaelt:
Dan met triomfe 't hooft der Goden ingehaelt,
Dan mooght ghy en uw ſleip ons triomfant ontmoeten.

1543 *Deeze feeſt:* wederom vr.
1547 *De rey der Goden:* hovelingen en hofjonkvrouwen, die op last van Salmoneus de rol van wezenlijke goden en godinnen vervulden, en die door de koningin in de onmiddelijk voorafgaande regels worden opgeroepen.
1548 *Van verre:* „op eerbiedigen afſtand."
1558 *'t Hooft der Goden:* hy zelf, Salmoneus.

SALMONEUS. — Vierde Bedrijf, — vs. 1547 — 1558.

Boekdruk van Gebroeders Binger.

FILOTIMIE,

Het zal ons luſten u, zoo groot een' Godt te groeten.

THEOFRASTUS. REY VAN PRIESTEREN.

THEOFRASTUS.

O Prieſterlijcke Rey,
Hef aen een droef geſchrey,
En pas de jammerzangen,
Rontom den tempel heen,
Op uw bedruckte treên,
En deerlijcke ommegangen.
O wee, o druck, o ſtrijt,
Ons outer is ontwijt.

REY VAN PRIESTEREN.

Aertsvader, wou Jupijn u ſpaeren,
En uwe grijze hairen,
Om out en ſtram te lijen
De tempelſchenderyen?
Om deze gruwellaſteren
Te hooren, dit verbaſteren
T' aenſchouwen voor uwe oogen,
Met nevelen betogen,
Terwijl uw beenen beven,
De krachten u begeven?
Wat baeten offerhanden?
Wat helpt het wieroock branden?
Wat vorderen gebeden?
De tempelpleghtighheden
Zijn ydel, en verloren.
Och liever noit geboren,
Zoo droegen wy geen kennis
Van dees gevloeckte ſchennis.
De hemel blijft geſlooten.
Hy hoort geen kerckgenooten.

THEOFRASTUS.

O Prieſterlijcke Rey
Vervolgh dit nachtgeſchrey.
Vervolgh uw jammerklaghten,
En klaegh uw droefheit uit,
Op hoop of dit geluit
Den hemel moght verzachten.
O wee, o druck, o ſtrijt,
Ons outer is ontwijt.

REY VAN PRIESTEREN.

Aertsvader, och, wat helpt dit kermen,
Daer ons geen Goôn beſchermen?
Zy vlieden dieze haeten.
De tempel treurt, verlaeten
Van zijne heilighdommen.
De ſchennis zit geklommen
In 't hooge koor der kooren.

't Orakel heeft geene ooren.
Wy klaegen de pylaeren,
Gewelf, en doove altaeren,
Daer torts, noch eicke kranſſen,
Noch kerkbancket, noch danſſen
Den Goden meer behaegen.
Men paſt op donderſlaegen,
Noch blixemvier, noch ſchichten.
Men hoeft geen kerck te ſtichten
Den opperſte ten prijze.
't Is uit met d' oude wijze.
De hemel blijft geſlooten.
Hy hoort geen kerckgenooten.

THEOFRASTUS.

O Prieſterlijcke Rey,
Hou aen met nachtgeſchrey,
Volhardt al ſtil, in 't midden
Van 't binnenkoor met my,
En zet u zy aen zy.
Beſtorm de lucht met bidden.
O wee, o druck, o ſtrijt,
Ons outer is ontwijt.

HET VYFDE BEDRYF.

FILOTIMIE. PIZANERS.

FILOTIMIE.

Jupijn Salmoneus, nu gekent in zijne waerde,
En volle majeſteit door d'offerhande op aerde,
Zoo paſt het Juno mede aen dit Godinnendom
De heerſchappyen van haer koningkrijcken om
Te deelen naer den eiſch. getrouwe feeſtgenooten,
Die nu de rijckſte kroon der Godtheit ziet geſlooten
Om mijn alwaerdigh hooft, hoe zoude ick, in dien ſchijn
Van eere zonder gade, u niet gedachtigh zijn!

1635,1636 Lees: „*nu* Jupijn Salmoneus, door de offerhande, hem op aarde toegebracht, in zijn volle waarde en majeſteit gekend is."

1637-1639 Even als in het vorige bedrijf Salmoneus onder den naam van Jupiter zijn hoftrawanten als goden heeft toegeſproken, zoo richt hier Filotimie, als Juno, haar rede tot hare hofjonkvrouwen en wijst haar godinnen-rollen aan.

1642 *Zonder gade:* „zonder weêrga, ongelijkbaar."

Den grootſten voeght het eerſt gedienſtigheên t' erkennen.
Ghy Venus zult de duif en uwen wagen mennen
In Cyprus, uw gebiet, daer elck uw tortſen voelt.
Idalie, Amathunte, en Pafos zal 't geſtoelt
Van uwe Godtheit zijn: het prieſterdom, met huiven
En roozen om het hooft, u muſch, en zwaen, en duiven
Toewijden op 't altaer, oock maght van wieroockgeur.
Uw Godtheit wort geviert de ganſche weerelt deur.
Ghy zult geſlachten door hunne afkomſt onderſtutten.
Ghy Pallas zult de ſteên met ſpeere en ſchilt beſchutten,
Waerin Meduſaes hooft van zwarte ſlangen krielt.
Athene, door gewelt noch vyantſchap vernielt,
Zal u in kercke en koor met blonde olijven eeren,
En onder uw gezagh veele eeuwen triomfeeren.
Diane, ontfangh te leen boſſchaedje, en wildernis,
En bergh, en dal, en 't Wilt, dat u geheilight is.
Men zal het wufte Wilt, met pijl of net gevangen,
Of winthont, in uw kerck aen 't hoogh gewelſſlot hangen,
En wijden hart en hinde of zwijn uw Godtheit toe.
Maer wie komt ginder, uit zijn' adem mat en moe
Geronnen, en verbaeſt het feeſt der Goden ſtooren?

PIZANERS.

Och, Elis Elis, och, nu is uw ramp geboren.

FILOTIMIE.

Het zijn Pizaners. Hoort, wat jaeght u herwaert aen?

PIZANERS.

Och, Elis Elis, och, hoe wil dit feeſt vergaen?
Jupijn behoe de ſtadt, en 't rijck, en alle vroomen.
De Goden hoeden ons, of 't is hier omgekomen.

FILOTIMIE.

Wie zijt ghy, die de vreught der groote Goden ſteurt?

PIZANERS.

Wy boodtſchappen het hof dat daetlijck is gebeurt.

FILOTIMIE.

De Godtheit triomfeert op haeren zegewagen.

PIZANERS.

Salmoneus is, helaes, van Godt Jupijn verſlagen.
De Koning is een lijck. Salmoneus leght 'er al.

FILOTIMIE.

Wat ſtroit de Faem niet uit, de boosheit te geval!

PIZANERS.

Wy wachten by de ſluis of godtsbrugh met verlangen,
Daer Elis borgery, om hunnen Heer t'ontfangen
Gereet ſtont, en het volck krioelde en t'zamendrong,
D'een ingetogener, en d'ander los van tong.

1660 *Gewelſſlot:* by omzetting voor „ſlotgewelf."

Zy duiden vaſt dit feeſt ten ſlimſten, of ten goede,
Daer zomtijts muitery en oproer onder broedde.
Ontzagh hielt evenwel de menighten in toom.
De midnacht quam vaſt aen, en koeſterde den ſchroom,
En naerheit: het geſtarnte aen 't hoofdpunt ſtont geſteegen,
Wanneer een ſtraetgerucht luidkeels, van alle wegen,
En wijcken opſtak: wijckt, ruim baen: de Koning komt,
Hy treckt den melckwegh door. de meeſten ſtaen verſtomt
Van angſt, en vreezen vaſt voor onheil onder 't hoopen,
Verbaeſde wijven voort aen 't ſchreeuwen, voort aen 't loopen.
Ten lange leſte komt de ſleip en ſtaetſi voort.
De hofbende is hier d'eerſte om door de hemelpoort
Te trecken, en zy bralt met haeren blixemſtandert,
Gevolght van Hierofant, toen 't hooge hof, verandert
In Goden, ieder voert zijn teecken, en zijn draght.
Salmoneus treet, gelijck Jupijn, na deze pracht,
Verdooftze in majeſteit, en eere, en glans, en luiſter.
De blixem is zijn ſtaf, die ſchooner ſtraelt by duiſter.
En Bazilides volght op 't koningklijcke ſpoor.
De hoftrouwant beſtuwtze, een ieder geeft gehoor,
En luiſtert in de ſtilte, om op 't gevolgh te letten.

FILOTIMIE.

Wy letten op 't gevolgh.

PIZANERS.

De zilvere trompetten
Verhieven een geluit, dat aen den hemel klonck,
Zoodra Salmoneus trots te wagen ſteegh, en blonck
Omhoogh, gelijck een Godt, daer duizenden van zielen,
By 't heerlijck ſluisgewelf voor hem ter aerde vielen.
De Prieſters zwaeiden hem, voor 't outer, wieroock toe.
De ganſche hoffleip werd geroep noch juichen moe.
De fackels bloncken klaer, en gaven een gefloncker
In 't goddelijck gewaet, dat ſchooner ſcheen by doncker.
De dertle paerden ſtaen en knabbelen het gout
Van 't knarſſende gebit, en brieſchen trotſch en ſtout
En moedigh op dien Godt, als die zijn godtheit kennen.
Zy trappen van verdriet, om eenmael voort te rennen.
De nieuwe Goôn bekleên in orden van weêrzy
Salmoneus wagenpracht.

FILOTIMIE.

Dat voeght dien Godt, en my.

PIZANERS.

De Koning, by Jupijn in majeſteit geleecken,
Gebiet ten derdemael de feeſttrompet te ſteecken.

1694 *Na deze pracht:* lees: „deze pracht na."
1696 *Op 't gevolgh:* niet op het *gevolg* van Salmoneus, maar op hetgeen verder *volgen*, „gebeuren" moet.

Men hoort een ſtem: valt neêr: valt neêr: aenbidt Jupijn.
Een ieder knielt in 't ſtof, de huichlaer met een' ſchijn
Van rechte eerbiedigheit, kornetten en ſchalmeien
Beſtemmen 't maetgezang met uitgeleze reien.
De paerden op dien toom aen 't draven op de ſluis.
Men hoort een knarſſende en een klinckende gedruis,
De paerdehoeven op 't metael, de goude raeden,
Met dien vermomden Godt in zijn triomf geladen,
Vermengen hun geknars in al dit ongeluit.
De Godtheit van Jupijn ziet hem ten oogen uit.
Hy weet met zijne vuiſt en gloeiendige vingeren
Den blixem in den drang en 's volx gewoel te ſlingeren,
Dat al de ſtadt verſchrickt, en ſiddert om hem heen.
Maer wat gebeurt'er flux? de Godtheit komt beneên
Gedondert uit een wolck, recht aen op 's Konings wagen,
Die ſchrickt, in zijn triomf gedootverft en verſlagen.
Zoodra wy Godt Jupijn op zijnen Arent zien
Verſchijnen, vallen wy op 't aenzicht, op ons knien
Ter aerde. daetlijck berſt een onvoorziene donder
Vervaerlijck uit de wolcke, en treft afgrijſlijck onder
De paerden, en hunn' heer, die ſchiet op zijnen rugh
Gezwint ten wagen uit, de paerden, op de brugh
Aen 't hollen, rucken voort. de wagen door dit rucken,
Dit ſchocken langs de ſtraet, gebroken, en in ſtucken,
Berooft van wagenaer en toom, vergeet zijn vaert,
Verſtroit zijn yſren raên. de paerden, trots van aert,
Die vier en vlam en gloet noch ſtrax ten beck uitſpoogen,
En blixems ſchooten uit het blickren van hunne oogen,
Aen 't ſneuvelen, met kracht uit hun garreel geſpat.
De Koning geeft den geeſt, geplet van 't gloejend radt.

FILOTIMIE.

Och och, Pizaners och, waer bleef mijn uitverkooren?

PIZANERS.

Het volck geraeckte voort aen 't hollen, heet van toren.
Apollo, Mars, Merkuur, het nieuwe Godendom,
De hoffleip, elck verbaeſt zagh naer zijn hielen om,
Geborgen in dien drang, of hallef doot gedrongen,

1727 *Glociendige* voor *glo:iende*. Zie Deel I, blz. 683 en HUYDEC. B. I, 265.

1730,1731 *De Godtheit komt beneên Gedondert uit een wolck:* d. i. — als uit de volgende regels blijkt — „de wezenlijke godheid daalt uit een donderwolk naar beneden."

1735,1736 *Een onverziene donder.... treft:* een wijze van ſpreken, wel gebruikelijk, en vooral by de mindere ſtanden, in uitdrukkingen als: „de donder ſla my! — ik ſta als van den donder getroffen" en dergelijke; doch tegen de waarheid aandruifchende, en zelfs in poëzy niet te verſchonen.

1741 *Vergeet zijn vaert* voor „verliest zijn vaart;" doch ongelijk cierlijker; daar hier nu de wagen als bezielde perſoon wordt ingevoerd. Men kan op dit fraale verhaal in elken zin de regels van BOILEAU toepaſſen:

Là pour nous enchanter tout est mis en uſage,
Tout prend un corps, une âme, un eſprit, un viſage.

1745 *Sneuvelen* voor „nederſtorten."

SALMONEUS. — Vijfde Bedrijf, — vs. 1730—1746.

Boekdruk van Gebroeders Einger.

Gelaſtert, en gevloeckt, van over al beſprongen.
De wraeck des oploops rande om ſtrijt den dooden aen.
Had Bazilides niet het lijck den onderdaen
Ontruckt, de Koning waer, als Hierofant, gereeten,
Verſcheurt van lidt tot lidt, en in den ſtroom geſmeeten.
Hy ſtilde 't oproer met zijn benden, hier gereet,
En wondt het warme lijck in 't pluimaluine kleet,
Dat Etnaes gloet verduurt, en liet het, onder 't krijten
Der woelende gemeente, op d' offerſtapels ſnijten.
Toen ſtack de lijcktorts voort den brant in 't hout, gewijt
Voor d' offerſtieren: maer de hemel ſcheurt en ſplijt,
En ſchiet den blixem in de lijckvlamme uit den hoogen.
Wie kent den blixem niet, wiens gloet, van groot vermogen,
De ſchee des zwaerts verſchoont, door 't leder heenedringt,
En 't fijnſte lemmer, daer de vlam en vonck uit ſpringt,
Tot ſtof en gruis verteert? de lang geterghde vader,
Verſlont geraemte, been, en zenuw, vleeſch, en ader,
Zoo dat'er van het lijck niet anders overſchoot
Dan d'aſſche, die men ras in eene dootbus ſloot.
Door zulck een offer raeckte al d' oploop aen 't bedaeren.
Zoo liep dees treurrol af. Jupijn wil u bewaeren.

FILOTIMIE.

Waer bergh ik 't leven nu? Salmoneus, och, mijn Heer,
De hoop is uit met my; mijn kroon, mijn ſtaet, mijne eer,
Mijn trooſt in eenen ſtorm al teffens dus verloren.
Och beter noit tot ſtaet en majeſteit geboren.
Salmoneus, och, ick heb u reuckeloos verraên,
Vervoert om naer de kroon van Jupiter te ſtaen.
Men wijte my u ramp, ick ick heb u bedorven.
Waer nu in ballingſchap de weerelt door gezworven?
Hier is geen vryburgh, noch geen toevlught in der noot.
Helaes, waer bergh ick my? waer vlught ick voor de doot?
Het graeu genaeckt. helaes, wie broght dien vorſt om 't leven?
Want Jupiter heeft hem dat vier niet toegedreven:
Een koningsmoorder, ſchuim van 't helſch en nijdigh volck,
Heeft ergens, uit de ſchim van een gemaelde wolck,
Hem met een hantgranaet op 't beckeneel geklocken:
Nu ſchuift men 't op Jupijn. waer vinden wy ſpeloncken,
Een' kuil, een' ſchuilhol, naer en droef genoegh voor my?
Maer neen, Salmoneus leeft in volle heerſchappy

1756 *Als Hierofant* voor „gelijk zulks met Hierofant gebeurde."
1758 *'t Pluimaluine kleet: pluimaluin* is 't ware en ſchilderachtige woord voor *amianth*, als men weet een mineraal zout, uit fijne kristaldraden beſtaande, waarvan onontvlambare kleederen vervaardigd worden.
1764-1767 Fraaie regels. Men vergelijke hierby het Catſlaanſche:
De blixem kan een zwaard in hondert ſtucken breken (?!)
Maer laet de ſchede vry.
1767 *De lang geterghde vader: Jupiter*, als de *vader* by uitnemendheid, gelijk ook zijn naam aanduidt.
1786 *Uit de ſchim* voor „uit de ſchaduw" als Deel II, blz. 226.
1787 *Een hantgranaet:* Filotimie ſpreekt hier of zy op de vloot van Tromp gediend had.

Hy roept ons (hoortghe niet?) uit zijnen troon naer boven.
Mijn lief, ick koom, ick koom. geen weereltlijcke hoven
Verquicken my om laegh. mijn heer, ick koom, ick koom.
Waer zijnwe? ſuffen wy, is 't waerheit, of een droom?
Wat baet my nu mijn pracht, de bondel paeuwepluimen?
Nu zijt ghy Juno niet: ghy moet uw Rijcken ruimen.
Wat baet my deze kroon op 't hooft? daer leghtze in 't ſtof.
Men trapze met den voet. ô Godtheit zonder lof.
Legh af dien mantel, die wil nu geen weduw paſſen.
De Majeſteit heeft uit. zy zijn 't gezagh ontwaſſen.
Men daghvaert ons ter ſtraffe. o onderaertſche Goôn,
Waer dwaelt mijn heer? mijn lief, waer heene nu gevloôn?

PIZANERS.

Staetjoffers volghtze in 't hof. het gaet haer aen de zinnen,
Die hoeven ruſt. gaet voor: wy ſpoeden oock naer binnen.

BAZILIDES. REY VAN PRIESTEREN. THEOFRASTUS.

BAZILIDES.

Stantvaſtigh Prieſterdom, waeck op! waer ſchuilt ghy nu?
Waeck op, ſchep moedt: Jupijn de vader hanthaeft u.
Hy heeft ter goede ure uw ongelijck gewroken,
Zijn out altaer beſchut. geen maght heeft hem ontbroken.
Een felle kerckſtorm is u over 't hooft gewaeit.
Eerwaertſte vader, hoe is dit tooneel gedraeit!
Dat leert den Dondergodt naer zijne altaerkroon ſteecken,
Wiens blixemſchichten gloet noch vier noch kracht ontbreecken.
Ick breng de heillooze aſch beſlooten in dees bus,
Salmoneus overſchot, Salmoneus, die noch ſlus
Verwaten heenetrock om Jupiter te ſpeelen.

REY VAN PRIESTEREN.

Groot, groot is Jupiter.

THEOFRASTUS.

Hy handthaeft zijn beveelen.
Orakels, offereer, en tempels, hoogh gebout.
Hy eert het prieſterdom, dat hem in eere houdt,
Hy eert zijn prieſterdom, en kercken, en altaeren.
Dat leert het wereltſch hof zijn' ſtaet en ampt bewaeren.
Nu blijckt het wat' er van dees Godtheit overſchiet.
Die Godt braveerde is nu een hant vol ſtof, een niet.

BAZILIDES.

Waer nu met deze bus, dit dootvat, beſt gebleven?

THEOFRASTUS.

Wie Godt onteert verdient geen eere na dit leven.
Koom herwaert, Diodoor, aenvaert dien offervloeck,
Die godtlooze aſch, en ſtopze in een' vergeeten hoeck

By 't noorder kerckpoortael, en aen de ſlincke zijde
Van 't kerckhof. dat dees bus den tempel niet ontwijde:
Beſtulpze met een' zerck. wie Jupiter veracht
Verdient geene eer by Godt, noch 't prieſterlijck geſlacht.
De godelooze ziel, ten lichaeme uitgedrongen,
Met eenen ſprongk zoo diep in 's afgronts poel geſprongen,
En voor den rechterſtoel van Radamanth gedaeght,
Deiſt t' elckens achterwaert, terwijl Megeer haer jaeght
Ter vierſchaer' met de zweep, om haeſtigh te verſchijnen,
Op 't jammerlijck geluit van hondertduizent pijnen,
Geknars en ketenklanck. de dolle reuzerot
Verwacht met ſmert de komſt van dien verdoemden godt.

BAZILIDES.

Wat wil dat hofgeſchrey, dat bonzen, en dat kraecken?
Hoe ſpreit die naere galm zich over alle daecken?

PIZANERS. THEOFRASTUS. BAZILIDES.

PIZANERS.

Och, Theofraſtus, och, om Jupiter, om Godt,
Och bergh dit Rijckscieraet. het hof, het Godenſlot
Wort door het hofgezin van zijnen ſchat geplondert.
't Gezagh heeft uit: de vorſt, het hooft is doot gedondert,
De Koningin geworght aen eenen gouden ſtrick.

THEOFRASTUS.

Hoe lang Jupijn vertoeft, een eenige oogenblick
Betaelt de ſchenniſſen en tempelſchenderyen.
Dat leert den godtsdienſt en Godts heilighdom ontwijen.
Hoe quam de Koningin aen dit rampzaligh endt?

PIZANERS.

Zy had den rou beklaeght, en haere ſchult bekent
Voor Jupiter, en ſloegh van druck en ſchrick aen 't raezen.
Men leitze in 't hof, of ruſt en ſtilte haer genazen
In 't eenzaem kabinet, op eene ledekant,
En vintze flux geworght, geſtickt aen dezen bant.
Geen geur, noch artſeny, noch kruit herbaerde 't leven.
Op deze maere ſchijnt het ganſche hof te beven,
Te dreunen van 't gekerm. het trooſtloos hofgezin
Vlieght razende en verbaeſt de zalen uit en in,
Niet anders of de ſtadt en 't hof, in rou gedompelt,
En van erfvyanden verweldight, overrompelt,
In brant ſtont, en de vlam, door alle ſtraeten ras
Geſlagen, noch van Godt noch menſch te bluſſchen was.
Wat kon'er tegen ſtaen? daer was gezagh noch orden.

1827 *'t Noorder kerckpoortael:* aan de *Noordzijde* werd altijd de myſtieke beteekenis van de „duiſtere, ongewijde of gevloekte zijde" gehecht.

Elck volghde zijnen luſt en moedtwil, die hem porden.
Een ieder vlamt op roof, en rooft, en grijpt en vat.
Kleenoodie, koſtlijckheit, juweel, geſteente, en ſchat
Wort buit verklaert. men valt aen 't plonderen, aen 't ſtroopen.
Men ramt de kamers op. de ſlooten ſpringen open.
Wy bergen naulix noch den ſcepter, en de kroon,
En 't koningklijck gewaet.

THEOFRASTUS.

Dat u Jupijn beloon'
Voor dien getrouwen dienſt. men moet hier orden ſtellen,
Of hof en tempel valt ten roof voor 's rijcks rebellen.
Heer Bazilides, neem de kroon aen, en het Rijck.

BAZILIDES.

Genade, Aertspriester, och verſchoonme: met wat blijck
Of glimp van wettigheit kan ick de kroon aenvaerden?
Hoewel de Koningen van hunnen ſtam veraerden,
Noch magh geen onderdaen zich zetten in dien Staet
Door onderkruipingen, of reuckeloozen raet:
Men dient den breeden Raet en 't volck hier op te hooren.
Ick heb den Koning en het Rijck mijn trou gezworen,
My met geſtaefden eedt verbonden aen den ſtaf
Van Elis, die dit volck veele eeuwen wetten gaf.
Ick vlam op kroon noch troon, maer wenſche met mijne armen,
Gelijck een' vrijen Staet, d'Eliders te beſchermen.
Dat voeght een' Oppervooght des volcks, en op dien voet
Vernoegh ick allerbeſt de drift van mijn gemoedt.
Men ſtell' den Staet voortaen aen 't keurrecht, niet aen erven:
Dewijl de Deught verhuiſt, en dickwijl by 't verſterven,
Tot onheil van 't gemeen, veranderingen baert.
Zoo wort het weeſdom van dees heerſchappy bewaert.

THEOFRASTUS.

Ghy ſpreeckt godtvruchtigh: maer wat vordert uw verſchoning?
Dees lantsaert eiſcht een hooft, een opperhooft, een' Koning.

BAZILIDES.

Een eenigh hooft vervalt te licht tot dwinglandy.

THEOFRASTUS.

By 't koningsdom gelt eer.

BAZILIDES.

Een rechte ſlaverny.
Het Recht des volcks wort beſt bewaert by veele mannen.

THEOFRASTUS.

Als die veraerden dan gebieden veel tirannen
In plaets van een'.

BAZILIDES.

Is d' een of d' ander luttel vroom,
Zoo houdt de menighte den booſten by den toom.

THEOFRASTUS.

En als de menighte geſpliſt zit door krackeelen?

BAZILIDES.

Dan zit de Staet geſcheurt.

THEOFRASTUS.

Wie kan die ſcheuring heelen?

BAZILIDES.

De reden, en de tijt.

THEOFRASTUS.

Terwijl vervalt de Staet
Van quaet tot erger, en tot een onheelbaer quaet.

BAZILIDES.

Dan vint de kranckheit zelf eene uitkomſt in d' elende.

THEOFRASTUS.

Dan zieltooght al de Staet, en d' arts verwacht het ende.
Is dees een opperhooft, zoo ſchaft hy tydigh raet,
En middel.

BAZILIDES.

Is 't een hooft, dat zijne kunſt verſtaet.
Maer dwaelt dit eene hooft, zoo dwalen al de leden.
Een eenigh voorbeelt is 't bederf van tucht en zeden,
Of d' opgang van de deught. men vraege ervaerentheit:
Zy geeft van hant tot hant het zekerſte beſcheit:

THEOFRASTUS.

Dat monarchyen verr' den vryen Staet verduren.

BAZILIDES.

Men gunne my wat tijts, ten minſte weinigh uren.
Eerwaertſte vader, kan 't uw heiligheit verſtaen,
Ick zal met mijn gemoedt hier op te rade gaen.

THEOFRASTUS.

De hooge noot eiſcht ſpoet, verbiet dit uit te zetten.
Wanneer 't de noot vereiſcht dan zwijgen ſtijl, en wetten.
Zoo ghy dit weigert, nu dees ſtorm van oproer brult,
En 't Rijck verſlinden wil, wort u alleen de ſchult
Van 't algemeen bederf met reden teegeſchreven.
De kerckpilaer zal dees verkiezing ſteunzel geven,
En ſtutten uwen ſtoel in aenſtoot en gevaer.

BAZILIDES.

Eerwaertſte vader, och, dit pack valt veel te zwaer
Voor mijnen zwacken hals: nochtans op uw behaegen
Ontzegh ick niet dien laſt, tot heil des lants, te draegen.

1906 *Is 't een hooft enz.:* verſta: „is, in geval het een opperhoofd is, die zijn kunst verſtaat." By dezen geestigen redetwist vallen de beide partijen, door den drang der omſtandigheden genoopt ſpoed te maken, — zie vs. 1915 — elkander geſtadig in de rede en vullen elkanders zinnen aan.

1911 *Verr' den vryen Staet verduren:* verſta: „het vrij wat langer uithouden dan Republieken." De ongeduldige Theofrastus, die zijn kreatuur op den troon wenſcht te zien, voleindigt hier wederom den zin, door Bazilides begonnen.

THEOFRASTUS.

Zoo zweer dan heilighlijck den godtsdienſt, en Jupijn.

BAZILIDES.

Wy zweeren Gode en u en 't Rijck getrou te zijn.

THEOFRASTUS.

Godtvruchte Helt, en hooft der hoffelijcke benden,
Treck aen dit rijxgewaet, en vly het om uw lenden.
Het Rijck is zonder oir: het kent geen' trouwer vrient.
Ghy hebt Jupijn oprecht, Godts volck getrou gedient.
Nu kniel: aenvaert dien ſtaf, en hanthaef Elis wetten.
Ontfang dees kroon op 't hooft, en wacht u haer te ſmetten,
Door ongodtvruchtigheit of wreede dwingelandy.

REY VAN PRIESTEREN.

Leeflang, heer Koning: heil met uwe heerſchappy.

THEOFRASTUS.

Hoe kan Jupijn den ſtaet der trotſen ommekeeren.
Hy eert ootmoedigen, die zijne Godtheit eeren.
Wat is Salmoneus nu? een bus, een hant vol ſtof,
Filotimie een lijck, een ſtanck van ſtadt en hof.
Heer Bazilides wort op 's Konings troon geheven.
De Godtsdienſt triomfeert, wanneer de boozen ſneven.

1935 *Het Rijck is sonder oir* voor „er is geen wettige erfgenaam van de kroon."

KRITISCH OVERZICHT

VAN

SALMONEUS.

Hoewel de „Salmoneus," als dichtſtuk, even als alle werken uit Vondels rijperen leeftijd, hooge verdienſten bezit, hoewel het wederom uitmunt door treffelijke karakterſchildering, en de fabel met kunst is ineengezet, mist het een hoofdvereischte om als voorbeeld van een uitmuntend treurſpel te worden geprezen, — namelijk alle zedelijke ſtrekking: en daaraan is het toe te ſchrijven, dat het ſtuk na de lezing een geheel tegenovergeſtelde uitwerking op den lezer maakt als die welke, naar des ſchrijvers heimlijke bedoeling had moeten te weeg gebracht worden. Een en ander zal, vertrouw ik, uit de nadere beſchouwing van het ſtuk voldoende blijken.

De wijze, waarop Vondel zijn treurſpel aanvangt, is hoogst gelukkig. Hy heeft daarby hetzelfde denkbeeld gehad als in zijn „Salomon," waar een Joodſche wetgeleerde aan een vreemdeling uit Moorenland, die den luiſter des Konings van Israël is komen aanſchouwen, verſlag geeft aangaande den veranderden ſtaat van zaken te Jeruzalem. Even zoo zijn 't hier inwoners van het naby gelegen Pize, die te Elis komen om het luiſterrijke ſchouwſpel te zien, dat in de aanſtaande nacht zal gegeven worden, en aan wie een kerkdienaar de illuziën ontneemt, welke zy zich gevormd hadden. Deze expozitie is voortreffelijk, wy betreuren ſlechts dat de daarop volgende rei niet getuigt van de gelukkige inſpiratie, die anders Vondel by dergelijke lierzangen bezielde.

In het tweede bedrijf begint eigenlijk eerst de handeling. De Kerkwachter Diodoor komt op met het beeld van Salmoneus, 't welk deze Koning hem gelast heeft, in den tempel te doen plaatſen, opdat daaraan de goddelijke eer, tot nu toe aan Jupiter verleend, zoû bewezen worden. Deze verwatenheid van den Koning, die goddelijk wil geächt worden, — een Lucifer op kleiner ſchaal — maakt het onderwerp uit van het ſtuk. Om nu in dat onderwerp belang te doen ſtellen, had de dichter moeten beginnen met den lezer belang in te boezemen voor den God, wien aldus ſchendig werd naar de kroon geſtoken, en in zijn dienst. By 't bewerken van den „Lucifer" viel dit gemakkelijk; want daar gold het een opſtand tegen den alleen waren en heiligen God; — terwijl hier daar-en-tegen het alleen de vraag was, of de mensch den afgod onttroonen zoû. Om dit

laatſte eenigzins te doen vergeten, had de dichter zijn Jupiter moeten omkleeden met al die macht, grootheid, majeſteit en verdere eigenſchappen, welke in 't algemeen der Godheid worden toegekend, en ons een Jupiter, niet zoo als ons Ovidius en Lucianus, maar zoo als Homerus en de *tragici* hem afbeelden, ja, kon 't zijn, nog in edeler geſtaltenisſe, voorſtellen. Over die voorſtellingswijze nader; voor het oogenblik zij het genoeg te doen opmerken, dat ook by het ontwerpen van dit treurſpel het ongelukkige denkbeeld is opgekomen, om, even als in den „Lucifer," een allegorie te ſchrijven, en wel een zoodanige, waarby de eerdienst van Jupiter, alzoo de gewettigde eerdienst, als type van het Katholicismus, de Salmonisten daar-en-tegen als typen der ketters of Protestanten zouden optreden. Deze wijze van behandeling bracht wederom, mede als in den „Lucifer," het bezwaar met zich, dat de lokale kleur grootendeels verloren moest gaan. Uitdrukkingen, gelijk in vs. 267 en volgg. voorkomen, waar de Opperprieſter, met den tytel van den Paus, „*Uw Heiligheit*" genoemd wordt, waar geſproken wordt van *de myterkroon*, van

't heiligh tempelrecht, aen eeuwen noch aen tijt
Noch weereltſch hooftgezagh gebonden,

enz., offchoon volkomen voegende in den mond van een Roomsgezinde, verplaatſen ons geheel buiten de huishouding van 't oude Griekenland, waar 't ſtuk voorvalt. Geſteld intusſchen, wy hadden er vrede meê, dat de dichter zijn werk wilde doen ſtrekken tot verheffing der Kerk waartoe hy behoorde — en welke Kerk dan ook naar zijne bedoeling in de daad de *perſona moralis* wordt, voor welke hy in dit ſtuk onze belangſtelling vordert — dan had hy moeten zorgen, ons die Kerk in grootheid en beminnelijkheid voor te ſtellen en haren vertegenwoordiger tot een ideaal van ootmoed, waardigheid en godsvrucht te verheffen, een man, gelijk *Joad* in Racines *Athalie*. Dat hy noch 't een noch 't ander heeft gedaan, zal ons ſpoedig blijken uit de beſchouwing van het treurſpel, waartoe wy nu terugkeeren.

Diodoor, gelijk ik zeide, is opgetreden om het beeld van Salmoneus in den tempel van Jupiter te plaatſen; een heiligſchennis, tegen welke zich de Opperprieſter Theofrastus natuurlijk verzet. De Rei (van Prieſters) zoekt dezen te beduiden, dat men *om beters wil* een weinig moet toegeven, en zich niet met geweld tegen den Koning verzetten; want dat Salmoneus anders wel een *ſekularizatie* der goederen van de geestelijkheid kon gelasten. Theofrastus, hoezeer ſchrikkende op het bloote denkbeeld van zulk een *onbeſcheit*, als

Der geeſtelijcken erf aen 't weereltsdom te brengen,

houdt echter zijn ſtreng vast, als ſteunende op de trouw van den veldheer Bazilides, en 't beeld blijft voorloopig op ſtraat ſtaan.

De Prieſters en Diodoor ſchijnen nu ieder huns weegs te gaan, en de man van wien geſproken werd, de Veldheer Bazilides, treedt op, zich in een alleenſpraak verheugende over den twist tusſchen het Koninklijk en Prieſterlijk gezach, en zich vleiende, dat het laatſte zegevieren zal en de Koning om 't leven raken, wat hem, Bazilides, den weg tot den troon ſoû banen; terwijl hy inmiddels beide partyen naar den mond praten en de eene tegen de andere zal opzetten. Reeds dadelijk bewijst hy, hoe het hem met dit loffelijke voornemen ernst is, daar hy den nu verſchenen Hofprieſter Hierofant — een jeugdigen *Mathan* — met loftuitingen overlaadt en hem krachtig aanhitst om den hoon, dien 's Konings majeſteit geleden heeft door de weêrſtrevende handelwijze van Theofrastus, niet ongewroken te laten, waarby hy hem van den byſtand zijner krijgsknechten verzekert. Theofrastus komt hun onderhond ſtooren; en het ſpreekt van zelf, dat Hierofant

en hy elkander met geen vriendelijke oogen aanzien. Er ontſtaat een twist tusſchen hen, waarby de godsdienst van Jupiter door den eenen aangerand, door den anderen verdedigd wordt; maar ongelukkig gaat het hier even als in den twist tusſchen Urſel en Beremond 1) en doet de dichter niet door de party, die gelijk moest hebben, de beste argumenten voordragen. Vondel heeft zich hier door zijn belezenheid en kennis van de oude fabelleer laten medeſlepen en aan Hierofant een *tirade* in den mond gelegd, waarby deze al de gruwelen opſomt, door Jupiter bedreven, en de onomſtootbaarſte bewijzen levert, dat zulk een God geen knip voor den neus waardig is. Theofrastus weet er dan ook letterlijk niets op te antwoorden, en vergenoegt zich met eenige uitroepingen, waarna hy de vraag wijslijk op een ander terrein brengt, en zich verſchanst achter

Het wettige gebruick, beveſtight door de tijden
En alle Rijcken.

zich voorts heftig uitlatende tegen hen, die nieuwigheden in de Kerk invoeren, waardoor het onmogelijk worden moet, de *weerelt* langer te *mennen*. Men herleze aandachtig die geheele plaats, en dan, geloof ik, zal 't ieder als my onbegrijpelijk voorkomen, dat V. — anders toch met een helder brein begaafd — niet gevoelde, hoe hy hier juist een andere uitwerking te weeg moest brengen, dan hy bedoelde. Hy ſtelt den eerdienst van Jupiter voor als type der Roomſche Kerk, en laat aan dien eerdienst dingen ten last leggen, erger dan immer door den grootſten tegenſtander der Kerk zijn uitgebracht — zonder een woord van wederlegging: en van de andere zijde bezigt hy tegen de uitvinders van nieuwigheên — in zijn geest de Protestanten — geen anderen grond, dan dat men anders de *weerelt* niet *mennen* kan. — Waarlijk, men zoû by 't lezen van dit tooneel veeleer denken, dat het uit de pen van een beſtrijder, dan uit dien van een verdediger van 't pausdom gevloeid was.

Bazilides heeft zich zeer voorzichtig buiten den twist gehouden en zich bepaald by het verzoek, dat de *Heeren* zich wat zouden *matigen*.

Wellicht zoû men kunnen aanmerken, dat de houding van den veldheer, hoezeer door de voorzichtigheid geraden, niet overeenſtemt met zijn krachtige taal van kort te voren en hem in verdenking had kunnen brengen bij Hierofant. Maar men bedenke, vooreerst, dat deze als een wulpſche jongeling wordt voorgeſteld, verwaand genoeg om te begrijpen, dat hij alleen bekwaam genoeg is om Theofrastus te ſtaan, en dat zoo lang de twist over theologiſche kwestiën loopt, Bazilides zich als ſoldaat daar altijd gevoegelijk buiten kan houden. Bovendien weet de Veldheer dat hy een man van gewicht is in den Staat, wien de Hofpriester, ook al wantrouwde hy hem, zoû moeten blijven ontzien.

Waarſchijnlijk is het, dat Theofrastus, aan wien, zoodra zy alleen gebleven zijn, Bazilides nu niet minder krachtige betuigingen van trouw doet dan ſtraks aan den Koning, hem beter doorgrondt dan de lichtzinnige Hierofant ſchijnt te doen; doch hy laat het in allen gevalle niet blijken. By RACINE heeft *Joad* ongeveer een dergelijk tooneel met *Abner*, en zegt hem o. a.

Je vois que l'injuſtice en ſecret vous irrite,
Que vous avez encor le coeur Israélite.
Le ciel en ſoit béni. Mais ce ſecret courroux,
Cette oiſive vertu, vous en contentez-vous?
La foi qui n'agit point, eſt-ce une foi ſincère?

1) Zie de „Maeghden", Dl. III, bl. 576.

.... Je crains Dieu, dites-vous, ſa vérité me touche.
Voici comme ce Dieu vous répond par ma bouche:
Du zèle de ma loi que ſert de vous parer?
Par de ſtériles voeux penſez-vous m'honorer?
Quel fruit me revient-il de tous vos ſacrifices?
Ai-je beſoin du ſang des boucs et des génisſes?
Le ſang de vos rois crie et n'eſt point écouté.
Rompez, rompez tout pacte avec l'impiété.
Du milieu de mon peuple exterminez les crimes
Et vous viendrez alors m'immoler vos victimes.

Theofrastus denkt er eenigzins anders over: op de vraag van Bazilides, hoe, by de moeilijke omſtandigheden, waarin zy zich bevinden, een ambtenaar des Konings zich gedragen moet, antwoordt hy, *vermomt:* en op den uitroep van Bazilides: *Hoe magh dit deur? — Wy geven U verlof.* — Het doel heiligt alzoo de middelen by den Opperprieſter: en menigeen zoû in de uitdrukkingen, hier aangehaald, een zeer naieve konfeſſie van de Ultramontaanſche ſtaatkunde kunnen zien: — wat my betreft, ik bepaal my by de betuiging, dat ik niet weet wie verachtelijker is voorgeſteld, de Veldheer of de Prieſter.

Na een fraaien reizang van 't *Onbeweeghbaer prieſterdom* zien wy in het derde bedrijf de Pizaners weêr verſchijnen, die des Konings beſcherming inroepen tegen het graauw. Dit heeft namelijk in een oploop ſteenen geſmeten naar het ſtandbeeld, dat Salmoneus zich onder Jupijns gedaante op de ſtadsbrug had laten oprichten, en den vergulden blikſem, dien 't in de hand droeg, afgeſlagen. De Pizaners hebben dien geborgen en deswege overlast geleden. Salmoneus zendt Bazilides weg om het oproer te beteugelen en gaat nu raadplegen met Filotimie, de Koningin. Eerst alleen, later met hulp van Hierofant en Bazilides, yvert zy ook krachtig om den Koning te bewegen, zijn gezach te handhaven tegen prieſterdom en volk. De Koning aarzelt nog, en geeft aan Bazilides last nog een poging aan te wenden by Theofrastus. De Veldheer brengt deze boodſchap aan den Opperprieſter over, natuurlijk daarby vermeldende, dat hy dit met grooten weêrzin doet. Theofrastus ſlaat, als te verwachten was, alle poging tot ſchikking af, en in een reizang, bewonderenswaardig vooral om de gemakkelijkheid, waarmede de moeilijke maat, door den dichter gekozen, is volgehouden, ſporen de prieſters elkander tot moed en volharding aan.

In 't vierde bedrijf herhaalt Filotimie, na een kort en levendig onderhoud met Hierofant, hare pogingen om Salmoneus een hart onder den riem te ſteken. De Koning, die in dien tusſchentijd een onheilſpellenden droom heeft gehad, blijft nog ſteeds aarzelen, doch geeft eindelijk toe, en zoo wordt er beſloten, dat hy, als Jupiter, een triomftocht zal houden over de brug, door hem gebouwd, en zich goddelijke eer laten bewijzen. Zijn moed wordt echter nog eenmaal op de proef geſteld; dewijl Theofrastus, nu zelf voor hem verſchenen, hem van zijn heiligſchennende voornemens zoekt af te houden. Na een levendig tooneel, — zeker niet een der minſte van het ſtuk — waarin Filotimie en Hierofant van de eene, Theofrastus van de andere zijde elkander alles behalve malsch bejegenen, wordt het beeld, dat nog altijd op ſtraat was blijven ſtaan, met geweld in den tempel gebracht. Salmoneus, die tot dat oogenblik zich maar buiten de diskusſie gehouden had, ſchijnt nu te begrijpen, dat, daar toch eenmaal het beeld *in* de kerk, de kogel ook *door* de kerk is, dat hy, A gezegd hebbende, ook B moet zeggen, en dagvaart zijn hovelingen, als goden vermomd, om met hem den optocht te gaan houden. Vreemd moge het ſchijnen, dat hy daarby aan zijn veldheer Bazilides geen rol gegeven hebbe; doch deze bedenking kan opgelost worden door de overweging, dat Bazilides hem aan 't hoofd der lijfwacht meer dienst kon doen, dan in zijn hoffleep.

en in elk geval kon dan ook de Veldheer, zonder grove inkonſequentie, geen deel nemen aan de plechtigheid, en daardoor openlijk party kiezen in den gevoerden twist. Het bedrijf wordt beſloten door een fraaien klaagzang der Prieſteren, waarby men opmerke, dat Vondel, gelijk dikwijls hy treurzangen, louter ſlepende rijmen bezigt, die ook 't best geëigend ſchijnen.

In 't vijfde bedrijf roept Filotimie op hare heurt de Hofjonkvrouwen om zich heen, aan welke zy godinnerollen uitdeelt. In deze aangename bezigheid wordt zy geſtoord door de Pizaners, die haar het deerlijk uiteinde van Salmoneus, in 't midden van zijn triomftocht door Jovis blikſem getroffen, komen verkondigen. Hun verhaal is een heerlijk brok poëzy, en een der ſchoonſte van Vondel.

Filotimie vlucht in wanhoop naar binnen, terwijl daar-en-tegen Theofrastus en de Prieſters, aan welke Bazilides de asch van Salmoneus komt brengen, zich verheugen. Midden onder die blijdſchap komen de Pizaners, die de Koningin gevolgd waren, hun melden, hoe deze zich geworgd heeft en hoe 't hof geplonderd wordt. Zy hebben echter den ſcepter en de kroon weten te bergen, en brengen die aan Theofrastus, even als vroeger den blikſem aan Salmoneus. Voorwaar die Pizaners verdienden, zoo al geen bodenloon, dan toch zeker bergloon! — Theofrastus biedt nu de kroon en ſcepter Bazilides aan, en deze, na in een levendigen redetwist, zijn rol van veinzaart volhoudende, tegen de hem toegedachte eer geprutteld te hebben, getroost zich eindelijk deze *douce violence*. Men mag echter vragen, of de dubbelzinnige rol, welke hy ſpeelde, wel tot eenige voordeelige uitkomst voor hem zoû hebben kunnen leiden, ware niet Jupiter — die *hem* waarlijk geen dank ſchuldig was — met den blikſem tusſchen beiden gekomen. — Zoo loopt dan het ſtuk ten einde met het omkomen van Salmoneus, die niemand belang inboezemde, met den zegepraal van Theofrastus, waaraan niemand zich gelegen laat liggen, en met de krooning van Bazilides, die niemand ſcheelen kan: en de eenige indruk, die na de lezing overblijft, is de ſpijt, dat niet, met Salmoneus, Filotimie en Hierofant, al de overige perſonaadjen het loon gekregen hebben dat zy verdienden.

Doch, laten wy eenmaal het doel, 't welk ik te recht of te onrecht aan Vondel heb meenen te moeten toeſchrijven, buiten berekening, en beſchouwen wy het treurſpel alleen als de voorſtelling eener gebeurtenis, met geen andere bedoelingen gegeven, dan om aan te toonen wat de onmisbare uitkomst moet zijn van handelingen als die welke het onderwerp dier voorſtelling uitmaken, dan kunnen wy niet anders dan hulde brengen aan de kunſtige wijze, waarop zich de dichter van zijn taak heeft gekweten, en hoe meesterlijk hy het bewijs geleverd heeft, dat, in den ſtrijd tusſchen volhardende list en doldriftig geweld, de zegepraal der eerſte zeker volgen moet, of, zoo men de zaak meer bepaald wil uitdrukken, de prieſterlijke macht, in weêrwil van haar lijdende houding, door haar onverzettelijkheid en bloot geeſtelijke wapenen, op den duur overwinnen zal in haar ſtrijd tegen de waereldlijke macht, ſpijt al de ſtoffelijke middelen, welke deze ten dienſte ſtaan. 't Is waar, zonder de tusſchenkomst van den *Deus ex machina*, van den Jupiter, die Salmoneus verplet, had Theofrastus niet gezegevierd; doch diezelfde Jupiter is hier louter het zinnebeeld van die klippen, waar geweldenaars altijd op ſtuiten en in zedelijken zin het hoofd op te pletter ſlaan, of liever, Vondel wil met het geleverde voorbeeld bewijzen, hoe al wie zich verſtout de Kerk te trotſeeren en nieuwigheden in te voeren, ook al ſtaat hy in top van aardſche macht, kan nedergeblikſemd worden door de ſtraf, die uit een duiſteren hoek van een geſchilderden hemel, of liever als het gevolg van eigen bedrijf, op geheimzinnige wijze en onvoorziens op hem nederſchiet.

Het is vooral de treflijke karakterſchildering van al de optredende perſonaadjen, die ons

het voorgeſtelde tafereel zoo aanſchouwelijk maakt. Men moge al de aanmerking maken, dat Salmoneus een zeer laf en onbeduidend Koning is, het lag waarſchijnlijk in Vondels bedoeling, hem juist daarom zoo nietig voorteſtellen, om daardoor te beter te doen uitkomen, dat alleen iemand zonder beginſelen zich kan laten verleiden om zich zelven in Gods plaats te verheffen. De vrouw wordt hier daarom juist weder, even als in den „Jozef in Egypte", in den „Adam in Ballingſchap", in den „Simſon", als de verleidſter, de oorzaak van alle kwaad voorgeſteld. Is Salmoneus een mislukte Jupiter, Filotimie, die voor Juno wil ſpelen, verdient het ook te zijn; want zy doet in trotschheid, heerschzucht, hoovaardy en lichtgeraaktheid niet onder voor de gade van Jupijn, gelijk ons die door de dichters der oudheid wordt afgebeeld. Verklaarbaar is haar invloed op den zwakken en weifelenden Vorst: en haar krachtvolle, mannelijke geest verloochent zich nergends in het ſtuk, ja zelfs niet wanneer zy het noodlottige einde van haar gemaal vernomen heeft. Het is dan ook weder een meesterlijke trek van Vondel, in vs. 1784 en volgg. Filotimie voor te ſtellen als, liever dan de macht van Jupiter te erkennen, ſtoutweg te loochenen, dat van hem de ſlag komt, die Salmoneus getroffen heeft. Een inborst als de hare breekt, maar buigt niet: en zy eindigt dan ook haar leven in waanzin, niet in berouw.

Niet minder naar waarheid zijn Hierofant en Theofrastus geſchilderd: gene, de jeugdige, loszinnige vrijgeest, die door het verkondigen eener nieuwe leer en het omwerpen van het beſtaande, zich een weg tot eer en grootheid zoekt te banen: deze, de behoudsman by uitnemendheid, het geïnkarneerde Prieſterſchap, de man, die pal ſtaande in 't midden der gevaren, onbevreesd het oogenblik blijſt afwachten dat zijn tegenparty door eigen dwaasheid ten val zal komen: — beiden even weinig naauwgezet omtrent de middelen die zy aanwenden ter bereiking van hun oogmerk.

Van de Pizaners, die de rol van den „Bode" vervullen, en van Diodoor, die maar een ondergeſchikte rol ſpeelt, wil ik hier alleen opmerken, dat in de eerſten de goede burgery wordt afgeſchilderd, de middelklaſſe, die, met de drijfveeren der gebeurtenisſen minder bekend, deze laatſte alleen beöordeelt naar hetgeen zy ziet en hoort, maar met aanwending van een eenvoudig en gezond verſtand, en in Diodoor den ambtenaar, die, tusſchen zijn belang en zijn plichtbeſef geplaatst, den hem opgedragen last, ja, verricht, doch, niet zonder zijn weêrzin waar het pas geeft te openbaren en zich zoo veel mogelijk buiten alle verantwoordelijkheid te houden.

Maar meesterlijk vooral is de teekening van Bazilides: ja het is, of Vondel Marlborough en Fouché vooruit geraden had, om beider aart vereenigd in dit type voor te ſtellen, een Shakeſperiaanſche figuur in een klasſiek kleed geſtoken. Op de behendigſte wijze weet de dubbelhartige veinzaart zijn moeilijke rol te blijven volhouden en het vuur behendig van weerszijden aan te ſtooken. Eerst houdt hy zich, als kon hy niet gelooven, dat de opſtand door de Geestelijkheid was bekookt — zie vs. 987, 988 — en ten ſlotte, als of hy er nooit aan gedacht had de kroon voor zich te verwerven.

Tevens dient hy als toonbeeld van de werktuigen, die een heerſchzuchtige Kerk weet te kiezen, en hoe zy, die zich als zoodanig willen doen gebruiken, tot eer en aanzien geraken.

Het ſtuk werd opgevoerd met de daarby behoorende vertooningen of zoogenaamde ſtomme tooneelen," waarin de „hemel" [1]) kon gebezigd worden. By zoodanige vertooningen werd doorgaans — gelijk wy daarvan een voorbeeld hebben gezien in „de Gebroeders" [2]) — een korte verklaring 't zij opgezegd, 't zij gedrukt. De verklaringen, te dezer gelegenheid door Vondel zelven vervaardigd, luidden als volgt:

1) Zie blz. 31.
2) Zie Deel III, blz. 699, 700.

VERTOONINGEN

IN

SALMONEUS.

I.

SALMONEUS Jupiter, gevolght van Godendommen,
Treet, aengeprickelt van de Staetzucht, naer de brugh,
Daer Elis uitziet om dien Godt te wellekommen.
Wie ſteiler klimt dan 't paſt, kan nauwelijx terugh.

II.

Het Prieſterdom en 't volck, op 't klincken der trompetten,
Aenbidden, offeren een ſterfelijcke maght,
Die met den blixem dreight weêrſpannigen te pletten.
Zoo ſlaet een taeje boogh geſpannen uit zijn kracht.

III.

Hier leght Salmoneus met zijn' Hierofant getroffen,
En in zijn wagenprael geknackt, gebrant, geſchent.
Aldus verleert de wraeck van boven 't ydel ſtoffen.
Wie wijs is, hou zich laegh, en in zijn element.

a *De Staetzucht:* vermoedelijk valt hier te denken aan een bepaalde voorſtelling der *Staatzucht*, als allegoriſche perſonaadje, die werkelijk den Koning ſcheen voort te drijven.
b *Nauwelijx:* hier voor „moeilijk, bezwaarlijk."
c *Aenbidden, offeren een ſterfelijcke maght:* men moet hier *offeren* nemen voor „dienen" of „vereeren met offerhanden;" want neemt men 't in de gewone beteekenis, voor „brengen offers", dan zoû 't een 3den naamval regeeren, terwijl het voorafgaande *aanbidden* een 4den naamval achter zich vordert; en de zin zoû tegen den aart der ſyntaxis aandruiſchen.
d Het zijn hier niet de *aanbiddende prieſters* en *'t volk*, 't is Salmoneus zelf, die by een te ſterk geſpannen, en daardoor krachteloozen boog vergeleken wordt.

De „Salmoneus" was een der weinige treurſpelen van Vondel, die niet enkel by zijn leven, maar ook na zijn dood ten tooneele werden gevoerd; zulks had onder anderen plaats in de jaren 1683 en 1684, toen de ſchouwburg in huur was verſtrekt aan Jan Pluimer en Govert Bidloo. Deze laatſte, in 1649 te Amſterdam geboren, was eigenlijk van beroep een heelkundige en had zich als Doctor in de geneesen heelkunde bereids een naam gemaakt, dien hy later zoo praktisch als theoretisch roemvol wist te handhaven. Ongelukkig was zijn liefhebbery tevens op de poëzy gevallen, en verbeeldde hy zich zelfs een treflijk dichter te zijn, in welke verbeelding hy niet weinig geſterkt werd door de vernuften van zijn tijd. Zeker ontbrak het hem niet aan kennis en geleerdheid, en daarvan dragen de talrijke dicht- en tooneelſtukken, die hy vervaardigde, het bewijs; doch het ontbrak hem, om dichter te zijn, aan drie voorname vereischten, vernuft, verbeelding en zuivere ſmaak. Toch was hy, als later nog in meer dan een opzicht blijken zal, een groot bewonderaar van Vondel, en hy legde dit aan den dag op de wijze die zeker 't meest vereerend voor den dichter wezen moest, te weten, door diens werken ten tooneele te doen voeren. Intusſchen begreep hy, en niet geheel ten onrechte, dat, zoo de kenners al mochten komen om Vondels vaerzen te hooren, de groote menigte nog andere aanlokſelen behoefde, en het was met dit doel, dat hy beſloot den „Salmoneus" op te luiſteren met nieuwe vertooningen, waartoe het ſtuk aanleiding genoeg verſchafte. Was dit nu op zich zelf een goed denkbeeld, vermetel was het, Vondels geſpierde en verheven vaerzen te doen voorafgaan en af te wisſelen met vaerzen van eigen maakſel. Hoe dit zij, als aanhangſel tot den „Salmoneus," en tevens als kenmerk van het punt, waartoe reeds in 't laatst der zeventiende eeuw de dichtkunst gezonken was, laat ik het werk van Bidloo hier volgen. Vooraf wil ik, alvorens van Bidloo af te ſtappen, hier nog vermelden, dat hy in 1688 zijn betrekking van Schouwburg-direkteur verwisſelde tegen die van Lector in de ontleedkunde te 's Gravenhage, waar hy de gunst verwierf van Willem III, die hem tot opzichter benoemde eerst over de hospitalen hier te lande, later over die van het krijgsvolk in Engeland. In 1694 werd hy te Leyden beroepen tot gewoon Hoogleeraar in de heel- en ontleedkunde, en in October 1701 aangeſteld tot lijfarts van Koning Willem. Toen echter deze vorst, reeds in Maart van 't volgende jaar, in zijn armen overleden was, keerde Bidloo naar zijn vaderland terug en aanvaardde weder zijne betrekking, welke hy bleef waarnemen tot aan zijn dood, die in 1713 voorviel. [1])

1) Dit jaartal wordt vermeld in het Biographisch Woordenboek van Van der Aa; waarſchijnlijk is het echter onjuist; immers in het hier later volgende lofdicht, dat in 1715 uitkwam, wordt Bidloo als nog levende aangeſproken.

VOORSPEL

OP

SALMONEUS.

VERTOONERS.

REI VAN GRIEKSCHE HERDERS, EN HERDERINNEN, waarvan zommige ſpreeken, zommige zingen, en eenige danſſen.
REI VAN WICHELAARS, waar van een ſpreekt.
PRIESTERS VAN JUPITER, ſtom.
HIEROFANT, Hofprieſter.
EURIALUS, Medeprieſter, vrind van Hierofant.
PIZANER MAAGDEN, zingende.
JUPITER, in 't Orakelbeeld.
ALTAARKNECHTEN. — KORAALEN.

Het Tooneel verbeeld het Tempelwoud van Jupiter te Piſa, zynde het zelve alom met lichten aan de boomen verciert.

EERSTE TOONEEL.

Eerſte HERDER *uit den Rei.*

SCHOON wy aan Ops, en Pan verplicht,
Hen off'ren onder veldgedicht,
Het reinſte uit jonge geit, en lam,
En vruchtb're koe, uit ſtier, en ram;
Zoo laat ons echter aan Jupijn,
Onz' Opperheer, gedachtig zyn;
De kudde, welke ons by geval,
Van 't groote ſpoor, in 't Tempeldal
Geleide, weelig zat gegraaſt,
Zal met het vallend licht wel haaſt,

1 *Ops:* dezelfde als „Cybele."

De kooi, en ſtal op 't hondsgeblaf,
En rietfluit, die men 't voervolk gaf,
Genaaken, 'k Zie aan lamp, en vier,
Men zal van deezen avond hier,
Voor Jupiter ten offer gaan.
Hef ook een dank- en bêzang aan,
Terwyl wy in 't Olyvegroen,
Onze Altaar-wenſchen zwygend doen.

Zang van eene der HERDERINNEN.

„Heilige, oude, vette blaaren,
„Die geheimen hoort verklaaren,
„Als der Prieſt'ren bede blaaken,
„Om den uitflag hunner zaaken:

„Laat de weêrklank deezer velden,
„Aan Jupijn onz' yver melden;
„Dat hy hoor, wat dank, en beden
„Wy aan zyne kerk beſteden.

Eerſte HERDERIN.

Ja Alfeus, die met droppen
Van de Arkader heuveltoppen,
Langs Olympus neder vloeid,
Beemd, en boſch, en veld beſproeid.
Wy genieten zoo veel zeegen,
Warmte, koelte, droogte, en reegen;
Zoo veel vruchten, zoo veel goed,
Als gy blanke viſſen voed,
Door den grooten wyzen Vader,
D' oorſprong van uw' ruiſchende ader;
Door den Vader van de Goôn,
Die hier neêrdaald uit zyn troon.

Tweede HERDER.

Wil in eeuwigheid getuigen,
Hoe Pizaner Herders buigen
Voor Jupyn; en zyn altaar
Eeren om het vyfde jaar,
Met een feeſt, en offerdieren.
Grieken, 't welk dit feeſt doed vieren,
Met gevecht, en paarde-draf,
Meet hier jaar, en dag by af;

12 *'t Voervolk:* „zy, die de kudde voerden, de drijvers."
18 *„Heilige,* enz. De zang wordt overal in dit voorſpel door „ aangewezen.
27 *Alfeus:* lees *Alféus.*
44 *Grieken:* hier, als meermalen, voor *Griekenland.*

En doed in hun jaarboek ſchryven,
De eer van hunne krygsbedryven.
Hoor, o Jupiter! de zucht,
Die ons needrig hart ontvlucht;
Hoed onze arme riete daaken,
Wil voor vee, en hoeders waaken.
Maar my dunkt, ik zie van verr',
Als de ſlonk'rende avondſter,
De eer der hooffche Prieſter-reijen,
Laat ons uit het kerkdal ſcheijen;
Gaan wy buuren tot de ruſt;
Of zoo iemand 't blyven luſt,
Laat hem 't Altaar achting draagen,
Zich vervoegen by de haagen,
Achter 't ſteêvolck, knecht of boom,
Kleene paſt ontzag, en ſchroom.
Die met my te ruſt wil gaan,
Volg al danſſende achter aan.

Dans van eenige uit de Herders en Herderinnen.

TWEEDE TOONEEL.

Een uit den Rei van Prieſters, zynde Wichelaars.

Chaldeên, die van ontelbaare eeuwen,
Naauw gaade ſloeg op zang, en ſchreeuwen,
Der voog'len; uit hun ingewand,
Den zwaar naſpoorelyken ſtand,
Der niet, of langgebeurde zaaken,
Den menſchen wiſt bekent te maaken.
Uw tempelplicht werd wel geacht,
Dien Cekrops eerſt in Grieken bragt;
Maar wyl in Elis vrucht, noch ſtarren,
Noch vogelvlucht, ons klaar ontwarren,

Langgebeurde voor „lang geleden," of „voor lang gebeurde."

Hoe 's Konings opzet zal vergaan,
Die in der Goden rei wil ſtaan,
De Hemel wil 't ons klaar verkonden.
Heeft hy zyn Prieſters hier gezonden,
Te Piſe, om in dit kerkgewelf,
't Ontwyfelbaare Orakel zelf,
Na d' uitſlag van het ſtuk te vraagen,
Het welk zyn' Majeſteit zal waagen?
Daar treed, op ſtaadig kerkgeluid,
De Hoogenprieſter zelf voor uit.

DERDE TOONEEL.

Reizang van Pizaaner Maagden, HIEROFANT, *Rei van Prieſters van* JUPYN, EURIALUS, *Rei van Pizaaner* [1]) *inwoonders. Altaarknechten dragende offertuig.*

Zang van een uit den Rei.

„Jupyn, die op veel honderd ſteden
„Word aangebeden,
„O onbepaalde Majeſteit!
„Wil den Hoogenprieſter zeeg'nen,
„Die uw' Tempel komt bejeeg'nen
„Met zuivere godvruchtigheid.
„Laat uw' Godſpraak hem verklaaren,
„Wat uw volk zal wedervaaren.

De Rei herhaald deze twee laatſte vaarzen.

„Laat uw' Godſpraak hem verklaaren,
„Wat uw volk zal wedervaaren.

HIEROFANT.

Komt, laat ons, eêr de Maan verrys,

1) *Pizaaner inwoonders:* vreemde en tautologiſche uitdrukking. Waarom ſchreef de man niet eenvoudig *Pizaners?* of moest hy hier Vondel verbeteren?

Met hooggeheiligde offerſpijs,
d' Olympiſchen Jupyn begroeten,
Met meelgebak, en vee ontmoeten:
Jupyn, die uit wit elpebeen,
Uit goud, en erts in beeld geſneên,
Om zynen ſcheedel Schikgodinnen
De oneindige uuren ziet beminnen.
Gy, Offerknaap, begin vaſt werk,
Ga tegen 't Weſten by de kerk,
Reik my het zout; en gy de gommen.
Gy kruik, en wierook, gy de kommen.
Gy byl, en ſchaar en offermes.
Ik zelf zal, na de Atheenſche les,
Der dieren nek met wyn beſproeijen,
De hoor'nen vatten onder 't loeijen.
Gantſch Piſa nu getuigen zal,
Wat ons weêrvaart in kerk, en dal.
Verzelt elkaâr gy amptenaaren,
Tot dat de vlam om hoog gevaaren,
Van 't offervee Jupyn vernoeg',
En ik my tot de vraag vervoeg.

EURIALUS.

De Prieſter kom eerlang met zeegen,
Zijn Amptgenoot, en Koning teegen.

HIEROFANT.

Blyf tot myn' wederkomſt, en waak,
Dat niemand onvoorziens my naak.

101-102 Dit heeft veel van driedubbelen onzin.
115,115 Verſta: „Totdat de rook der opgeſtegen vlam tot Jupijn kome en hy zijn bekomst krijge van 't offervee." Men weet, dat de goden zich met de lucht der offerdieren moesten te vreden ſtellen.

VIERDE TOONEEL.

EURIALUS, *tegen de Reijen der Prieſteren, en Pizaaners.*

Wy gaan, als wy een' uitſlag willen
Verneemen, Delfos, noch Sybillen,

Noch Dodoneër eikeboom,
Noch drievoet, hol, noch helſchen ſtroom,
Met nachtgezang, noch tovervloeken,
Maar Pizaas tempelwoud bezoeken.
Wy bidden Haan, noch Serapis,
En wat nog meêr gewaardigd is,
By Perſſen of Egyptenaaren,
Der dingen toeſtand te openbaaren;
Maar Jupiter om waarheid aan.
Waar toe na mind're Goôn gegaan?
Die Iſtmos, Efeſen, Lokrezen,
Ikoniën of Samos preezen;
Die Liciën of Attica,
Of Klaros aanroept om genâ.
De gouwe pyler, overlaaden
Met 't opſchrift zyner wonderdaaden,
Door zyn vermoogen zelf geregt,
Ons ook alle and're plicht ontzegt
Wy volgen 's Vorſten wil, en wetten.
Wee! die zich ooit hier teegen zetten.

Een uit den Rei der WICHELAAREN.

De Prieſter Theofraſtus mort.
Wat of den goeden Vader port,
Terwyl wy niet als blydſchap hooren,
Deeze algemeene vreugd' te ſtooren?
Hy gaat met ingetoogen geeſt,
Hy ſchud het hoofd, en ſchynt bevreeſt;
'k Zag, toen wy naar de Godſpraak gingen,
Dat onder juichen, danſſen, zingen
Van 't hof, en 't volk, zyn hart, en mond,
Deez' vreugd', noch reis geraden vond.

EURIALUS.

Zyn zuffende ouderdom verleegen,
Zoo dra hy maar iets nieuws ziet pleegen
Wil ſtraks . . . maar zagt, de Prieſter komt.

Een uit den Rei der WICHELAARS.

Hy ſtaat, door aandacht, als verſtomt.

128 *Wat nog meêr gewaardigd is* voor „waar men verder waarde aan hechtte," of: „wat men verder in waarde zoû houden." De uitdrukking is hoogst ongelukkig.

131 Zeer juist; maar bemerkt Eurialus, of de dichter, die hem ſpreken laat, niet, dat al wat hy hier vertelt de grootſte veroordeeling is van 's Konings opzet? en kan er iets ongerijmders uitgedacht worden, dan dat Hierofant aan Jupiter zelf, en nog wel uit 's Konings naam, gaat vragen of deze 't niet kwalijk nemen zal, dat Salmoneus zijn rol opneemt en de hem alleen behoorende eere zich toeëigent?

VYFDE TOONEEL.

HIEROFANT *verſchynt ter zyden de Kerk met de Altaar-knechten, hebbende in zyn' hand 't hart, en eenige andere ingewanden van een Offerdier, 't welk hy, na het bezichtigt te hebben, ter zyden op een brandend Altaar werpt.*

EURIALUS.

Daar ziet hy 't hart, en ingewand,
Hy werpt het in den altaarbrand,
En ſchijnt vernoegd tot ons te komen.

HIEROFANT.

Tot nog toe heeft men niets te ſchroomen.
't Gaat wel; want als deez' kromme ſtaf,
Den Hemel 't eerſte deelmerk gaf,
Vertoonde zich in 't zwoele Zuien,
— Dit kwam ons nooit iets kwaads beduien —
Een duivevlucht: toen die vervloog,
Verhief een Arend zich zoo hoog,
Dat niemand hem meêr na kon ſpooren:
Maar laat ons nu de Godſpraak hooren,
Zoo volgen wy gebod, en plicht;
Zoo kryg de Koning klaar bericht.
Gy, alle hout u van den drempel,
Terwyl ik neêrkniel voor den Tempel.
Wekt met uw Tempelzang, en beê,
De groote Godheid van deez' ſteê.

Gezang van drie te zamen.

„Daal neêr, daal neêr uit 's hemels trans,
„Vervul met ongenaakb'ren glans,

157,158 Dat moet al een vrij vieze vertooning hebben gegeven! Gelukkig dat het, volgends de aanwijzing, *ter zijden* geſchiedde.

161,162 *Als deze kromme ſtaf Den Hemel 't eerſte deelmerk gaf:* een ſymbolisch gebarenſpel, op ſymbolieke, d. i. hier onverſtaanbare wijze, verteld.

„Uw' gewyde tempeldaken,
„Nu gy 't offervuur ziet blaaken,
„'t Geen de Prieſter van ons hof,
„Heeft ontſtooken tot uw lof.
„Alvermoogende Jupyn,
„Doe ons merken „dat uw Kerken,
„Altyd ons een toevlucht zyn.

EURIALUS, *na den zang.*

Daar gaat de deur des Tempels open,
Ik ben vol vreezen, en vol hoopen.

Met het opgaan van den Tempel, ziet men 't beeld van JUPITER.

HIEROFANT *vraagd aan 't Orakelbeeld.*

Salmoneus onze Vorſt, en Heer
Wil, dat men hem als god'lyk eer',
Wy wenſchen, met zyn heil belaân,
Te weeten, hoe 't hem zal vergaan.

Alhier word op de ſpeeltuigen een deftige maat geſtelt, en geſpeelt, tot dat het begint te donderen, en te blikzemen, in en om de Kerk.

EURIALUS.

Jupyn ten kerkbeelde ingevaaren,
Zal ons den uitſlag haaſt verklaaren.
De donder dreunt, de blikzem blaakt,
Een teeken, dat hy ons genaakt.
De Kerk begind, als de aard, te beeven.
Valt neer, nu zal hy antwoord geven.

Het ORAKELBEELD *ſpreekt.*

De Vorſt zal door eens Prieſters raad,
Zoo hy hem hoort, te nacht zich zien verſtooten,
Van leven, eer, en Koningsſtaat
Door hem, van wien hy meeſt heeft hulp genooten.

HIEROFANT.

De Tempel valt van zelve in 't ſlot.
Men volge 't koninglyk gebod,
En ga ten Hoof de tyding draagen,
Die onzen Koning zal behaagen,
En zyn' bekoorlyke Echtgenoot,
Wie deeze dag al lang verdroot,
Het hart in blydſchap zal ontſteeken.

EURIALUS, *met* HIEROFANT, *een weinig ter zyden tredende.*

Is u 't geluk al klaar gebleeken?
Hoe ik het antwoord keer of wend,
'k Zie zwaarigheden zonder end'.
'k Vrees voor den nacht, dien 'k zie genaaken.
De Goden zich gelyk te maaken,
Is van te zorgelyk gewicht;
Spoei niet, men vatte zelden ligt
Des Opperſtens geheimeniſſen.
Laat ons met ſtiller zinnen giſſen,
Wie 't is, die hem heeft hulp geboôn;
Wie 't weezen kan, die hem zal doôn;
Zoo hy een Prieſter komt te hooren.
Wat Prieſter heeft zyn val beſchooren?
Want Theofraſt lieft hem, als wy.

HIEROFANT.

't Zy met dit antwoord zoo, als 't zy;
Hoe 't ook vergaat, wat kan 't ons ſcheelen?
Zoo wy niet in de rampen deelen.
Dat elk maar op den uitſlag pas,
Want lukt het kwalyk, dan ſlechts ras,
De zy van Theofraſt genoomen.
En lukt het; dan is de uur gekoomen,
Waar in ons jonge Prieſterſchap,
Den voet zal zetten op den trap,
Daar nu de Princen zyn gezeeten.
Men moet den Koning voorts doen weeten,
Dat hy alleen te vreezen heeft,
Een Prieſter, die zyn eêr weêrſtreeft.
Dat, komt hy zynen raad te hooren,
Zyn' kroon, en welſtand is verlooren;
Ja, dat hy ſterven zal te nacht,
Door, die hem 't meeſte hulp toebragt.
Maar eer het volk zich kome te uiten,
Laat ons al 't kwaad bedenken ſtuiten;
De tijd zal u myn wit doen zien.
Doed uw' bekommerniſſen vliên;
Gy Reijen, die ons woud verzellen,
Wilt maat op keel, en ſpeeltuig ſtellen,
Waar uit gantsch Elis kan verſtaan,
Dat onze reis is wel vergaan.
En gy, o Burgers! laat uw' voeten,
Met blyden dans het Hof gemoeten

Zang van eenige der PIZAANER MAAGDEN.

„Nu mag Elis uitgelaaten,
„Markt en ſtraaten,
„Met ſtacy bereijen,
„En haar Koning, als godlijk, ter Tempel leijen.

Aan het begin van het tweede Bedryf, zang van KORAALEN.

„De pracht van 't nieuwe feeſt
„De hemel op de aard, verheugd het hof:
„En onzer Prieſt'ren geeſt,
„Laat ons ook zingen tot des Konings lof,
„Hoe groot! hoe groot is de eer?
„Van onzen Vorſt, en Heer!

Zingende MAAGDEN.

„Griekſche, en Lybiaanſche velden,
„Die der Goden Opperhooft
„Dag op dag met zangen looft,
„Wien godvruchtige op u melden.
„Elis toont geen' minder pracht,
„Daar het wierookt, brand, en ſlacht.
„Volgt Salmoneus hofgeboden,
„Prieſters, ſtelt hem by de Goden.

De Rei der Maagden herhaalt de twee laatſte vaarzen.

„Volgt Salmoneus &c.
„Prieſters ſtelt &c.

Dans van Altaarknechten.

261 Verſta wie 't kan. Wellicht ſchuilt hier een drukfout, maar ik zal my geen moeite geven, den zin te verklaren.

TUSSCHENSPEL VAN 'T VIERDE, EN VYFDE BEDRYF.

Het Tooneel vertoond een ſtraat met huizen, Paleizen, en Tempels, ten meerendeele met wolken behangen; aan des zelfs einde ziet men een koop're brug over de Rivier Penejus geſlaagen.

SALMONEUS, BAZILIDES, HIEROFANT, *dragende een wierookvat,* EURIALUS, *Koraalen, Hovelingen als Goden gekleed, Prieſters, Altaarbedienden, Hofjuffers,* ARCHITAS, ZENO, EPICHARIS, *'t gemeene volk van* ELIS.

EURIALUS.

Ziet Jupyn Salmoneus treden,
Billyk werd hy aangebeden,
Welk een Majeſteit,
Welk een glans verſpreid
Zich uit zyne blinkende oogen!
Niemand vreeze zyn vermoogen,
Daar hy in triumf aloin,
Zegend menſch, en godendom.

Zang van ELIDERS.

„Groote Koning van de Grieken,
„Wien de waereld valt te kleen,
„Hef u op met hemelwieken,
„Wilt op uwen waagen treên:
„Nu gy door een wonderdaad
„Grootſch u zelf vergoden laat.

Dans van ELIDERS.

SALMONEUS.

Men ſteeke de trompet.

Salmoneus binnen om op den wagen te gaan.

HIEROFANT.

Val neêr, val neêr, val neêr!
Aanbid, wel eêr uw Vorſt, maar nu uw Opperheer.
Wy zwaaijen 't wierookvat, ten roem van zyn vermoogen.
Gy Goden, hier gedaalt uit 's hemels blaauwe boogen,
Die de eerſleep van Jupyn Salmoneus, die hier zweeft,
En deez zyn nachttriumf een tweeden luiſter geeft,
Gunt ons uw byzyn, wyl zyn' magt ten hemelwaagen
Gaat klimmen, om met glans, en majeſteit te daagen,
Voor de oogen van zyn volk, 't welk vol van angſt geknield,
Aan weêrzy van deez' brug, verlangt, en dringd, en krield.
Wat vloed, wat ſtad hoorde ooit zoo groot een blijdſchap ſchaat'ren
Als Elis, en deez ſtroom Penejus nu hoort klaat'ren?
Peloponezus werd alom van vreugd' geraakt,
Nu haare Vorſt in 't licht van ſtar, en blikzem blaakt;
En boven 't menſchdom, door zyn' Prieſteren geheven,
Eerlang een teeken van zyn' mogentheid zal geeven.

Salmoneus verſchynt op een konſtigen koop'ren waagen op de brug, getrokken van twee paarden, ſlingerende vuur onder het gemeene volk.

Daar komt zyn' Majeſteit in weerlicht voor den dag.

Het begint te donderen.

Hoor, hoor, de hemel beeft van deezen wederſlag,
Dien 't ſchuddende aardryk geeft; de dag verhaaſt te koomen.
Den nagt werd door dit vuur de duiſterheid benoomen.

Het begint in den Hemel te blikzemen.

EURIALUS.

Ach! Hierofant, wat 's dit? de heele hemel brand!

Hier verſchynd Jupiter op een Arend, dryvende Salmoneus van de brug, en blikzemt de zelve in ſtukken.

Ach! Jupiter genaakt, en zyn vergramde hand
Werpt vuur, en blikzems af. Ach! Hemelheer, verſchoning.

SALMONEUS.

Vergeef, aanzie, genaâ.

JUPITER.

Leg daar vermeet'le Koning.

De brug valt in.

Zoo moet uw' godenpraal ten ſpot der menſchen ſtaan.

ARCHITAS.

Waar bergen wy het lyf? wat gaat de hoofdſtad aan?

Jupiter vliegt weg.

Men hoord na by, en verre een oproer, klaagen, zuchten,
Elk vlied, elk beeft, en ſchreid, laat ons ten hove in vluchten.

EPICHARIS.

Komt, laat ons in de kerk het oproer, en de dood
Ontwyken; Elis, ach! wy zyn met u in nood.
Ach! had men Piſa niet zoo roekeloos verlaaten.

ARCHITAS.

Vlied in het hof, hier kan geween, noch klaagen baaten.

Na het SPEL.

Zang van een Vrouw alleen, verbeeldende de Kerkmaayd van ELIS.

„De morgenzon vol vreugde aan 't klimmen,
„Uit eenen nacht vol razerny,
„Begroet deez' nieuwe heerſchappy;
„En heft myn glans weêr uit de kimmen
„Des hemels gramſchap is geſtilt.
„Een dapper man ten troon getilt,
„Zingt dan burgers op zyn' krooning,
„Zege zy den nieuwen Koning!

Zang van ELIDERS, *en* KORAALEN.

„Zege zy den nieuwen Koning!
„Al ons goed,
„Al ons bloed
„Zyne weldaad niet vergoed;
„Zoo men 't ſchatte als een belooning.

„Dat Vorſt Bazilides leef,
„En aan Elis wetten geef,
„Tot zyn' glorie, tot zyn' eer;
„En alle aardſche magt braveer.

REI.

„Laat ons dans, en zangen paaren,
„Op 't geluid van blye ſnaaren,
„Op den klank van fluit, en bom.
„Of maakt u de blydſchap ſtom?

319 *Ten troon getilt:* waarſchijnlijk was 't een *zwaarlijvig* akteur die in de dagen van Bidloos beſtuur de rol van Bazilides ſpeelde.

Z A N G van alle.

„Neen, al had men duizend monden,
„'t Was onmoogelyk den lof
„Van den Koning te verkonden.
„Tempel, ſtad, en ryk, en hof
„Dreunt van blydſchap, nu zy hooren,
„Dat hy is tot Vorſt verkooren.

Dans van worſtelende Slaven.

EINDE.

Dat Bidloo zich niet vergenoegde met het treurſpel van Vondel te doen voorafgaan en af te wisſelen met vaerzen van zijn eigen fabriek, maar zich nog bovendien dorst veroorloven, daarin veranderingen te maken en Vondels vaerzen te bederven, blijkt o. a. zoo uit den tytel als uit den inhoud van een paskwil, hem toegezongen door iemand, die, zoo hy al niet veel beter dichter was dan Bidloo, hem toch in ſmaak en in eerbied voor Vondels poëzy ſchijnt te hebben overtroffen. Het ſtuk is, als hekeldicht beſchouwd, niet onverdienſtelijk, en het behoort by de geſchiedenis van den „Salmoneus," waarom ik er den lezer mede in kennis wil brengen.

LOFDICHT,

TER EERen

D'EDELE HEER,

GOVERT BIDLOO,

GELEERDE IN DE GENEES EN HEELKONST.

Prins der Nederduitsche Poeten.

OVER ZYNE ONVERMOEIDE YVER IN 'T VERANDEREN VAN DE TREURSPELLEN, PHAËTON EN SALMONEUS, VAN DEN DOORLUCHTIGE HEER JOOST VAN DEN VONDEL, HOOGLOFFELYKER GEDACHTEN. VERTOOND OP D' AMSTERDAMSCHE SCHOUWBURG, IN DE JAAREN 1683 EN 1684 TOEN JAN PLUIMER EN BIDLOO DEZELVE IN HUUR HADDEN, EN DAAR NAA WEDEROM VERTOOND IN DE MAANDEN VAN JANUARY, FEBRUARY, EN NOVEMBER, 1715.

TE HAMBURG;
Gedrukt voor HERMANUS DE KONING, Boekverkooper by de Stads Wynkelder, *Met Privilegie*, 1715.

Goede wyn,
Behoeft geen kranſelyn.

VERSTERK ô groote Apol, en gy ô Zanggodinnen
Myn zangluſt, om het werk het geen ik zal beginnen
Te brengen door uw hulp, tot een gewenſt beſluyt.
Dat niemand myne zin die zonder gal is duyd,
Als of ik iemands eer benadeel door myn ſchryven,
'k Ben aan 's mans deugd verknocht, en tracht 't altyd te blyven,
Hoe fel de nyd ook raaſt, en haare krachten ſpilt.
Een Dienaar van de geen die my ten Hemel tild,
Door zyne vierigheid, 't welk meer als eens gebeurd is,
En ook aan d' andre kant al meer als eens betreurd is.

Ik ſpoey dan tot het werk uit een geneegen zin,
Wie luſt heeft luiſter toe, hier gaat myn lofdigt in.
Doorlugte Dichters wil myn yver doch verſchoonen,
Dat ik uw aanwys zoo ge een ſpel wilt doen vertoonen,
Tot glori van uw naam, en luiſter van uw ſtam,
Dat gy het brengen moet, ter Schouwburg t' Amſterdam,
By Amſtels HooftPoëet, die zelfs aan Vondels dichten
De hand durft leggen, om het volk te meer te ſtichten;
't Zy dat hy Phaëton in de Eeridaanſe Vloed
Doet nederſtorten, of Salmoneus door een gloed
Van blixemſtraalen treft, terwyl hy op zyn waagen
De donder nabootſt, in triomph hem om laat draagen,
Geleid door Hierofant, op Elis koopere Brug:
Kom groote letterheld, kom Vondel, zie te rug,
Zie wie uw Godlyk rym, en edele gedachten
Hier omvroet, en verſmeed, uw vaerzen durft verkrachten
Door af en toe te doen, naar vinding zyner geeſt.
Hoe! groote Dichter, hoe! hebt gy niet eens gevreeſt,
Dat zonder dans of zang, uw ſtyl, en Redenering
Het volk mishaagen zou? min ſtrekken zou tot leering,
Indien den danſer zig niet tuſſchen 't deel in ſtak,
En met grimaſſen zo de deftige aandacht brak
Des volks, dat door 't vermaak van danſen, zingen, raaſen,
Na 't einde van uw ſpel van tuyten wiſt nog blaazen.
Gy liet op Bidloo dan dien zwaaren arbeyt ſtaan?
Ach! welk een zwaare laſt? vat hy de Broeders aan,
Wat toon zal Riſpe dan om 's lots veranderingen
By zeeven ſtaaken, met vermoorde neeven zingen?
Wat dans zal Salomon dog danſen? op wat maat
Met zyn Sedonia? als hy voor 't Autaar ſtaat,
En zwaait het wierookvat zyn Koningin ter willen?
Ja, wie zal zonder zang of dans Electra ſtillen,
Terwyl zy treurd en weend om Agamemnons dood?
Uw Godlyk dicht, hoe ſchoon ô Vondel is te bloot:
Wat kan dat volk daar in vermaaken, wat behagen?
Hoor Davids reeden eens, die deftigheid van vraagen
En al de Antwoord van d' Aartspriefter Abjathar,
Hoor al die aanſpraak met d' Aardtsengel Lucifer,
Die zig in 's Hemels Troon hoogmoedig in durft dringen,
Wat is 't? 't is niets, zo m'er niet danſen zal nog zingen:
Zyn-Spanjens Erfprins heeft dat çierſel niet van doen;
Dat 's ander ſlag van Rym, die ſtyl heeft meer fatſoen;
Nog Fabius noch dat behoeven geen verweering,

51 *Spanjens Erfprins:* de ſchrijver doelt hier en vs. 53 op „*Karel, Kroonprins van Spanje*" en op „*Fabius,*" treurſpelen, door Bidloo geſchreven; gelijk hy vroeger, vs. 36, 39, enz. doelt op de treurſpelen van Vondel.

Nog dans, nog zang, zy zyn vol fraaye Redenering,
Daar ſteekt wat meer in, ſchoon 't den botterik niet merkt,
't Zyn ſpellen vol gewoel, daar 's niets dat doorgaans werkt.
Of Gysbregt daar een deel van d' allerbraafſte reeden
Opſnyt van zyn beleg, en wat hy heeft geleeden
Om Grave Floris, in zyn ballingſchap en nood:
't Is mis, men ziet het niet, hier blyft Prins Karel dood,
Daar 't Volk het hoord en ziet, om 't Ledekant te ſpaaren,
Moeſt hy als bootsgezel op 't bulſter heene vaaren,
En dat in 't Spaanſche Hof, door 't drinken van fenyn,
Dat in het glas gloeid als d' Alikantſche wyn,
Des zo de naneef komt eens na zyn lof te vraagen,
Dit 's 't Antwoord: Bidloo heeft gemend de zonnewagen
Van Vader Phœbus, als een twede Phaëton,
Die ſmoorde in de Eridaan, hy in de Hengſte bron.
'k Meen 'k heb u nu voldaan, en ook genoeg bewezen,
ô Digters: zo ge uw werk by 't volk wilt zien gepreezen,
Wie dat gy volgen moet, en ik om uw gedult
Niet meer te tergen met het ſtaaken myner ſchuld,
'k Weet Palm nog Lauwerkroon die waardig zyn uw hàâren
ô Groote Bidloo: voor de Blixem te bewaaren,
Schoon 't onverſtandig graauw, dat ſteeds in hun beſluit
Hoe dat men woeld en ſlaaft, het alles kwalyk duid,
Dat niet met hunne zin en ongebondenheeden
Staag overeenkomt, 't zy dan met of zonder reeden,
Ontfang dan van uw ſlaaf dit Eeuwigduurend Pand
Der vriendſchap, dat 't u ſtrekke een waardige offerhand
Van een die op uw ſpoor, ik zal 't ronduit bekennen,
Uw groote gaaven niet heel wel kan aangewennen;
Maar die uw houden wil voor zulk een avondſter,
Wiens glans hy van ter zy navolgen zal van verr'.

HERMANNUS BRINKHUIZEN.

De herſtelling, door Paus Alexander VII, der Jezuïeten in de Republiek van Venetiën, waar hun vroeger het verblijf ontzegd was geworden, gaf aan Vondel ſtof tot het ſchrijven van het navolgende dichtſtuk, waarſchijnlijk op 't verzoek van zijn vrienden, de Jezuïeten van Antwerpen vervaardigd, althands in die ſtad „ter Druckerye voor de Societeit" gedrukt.

VOOR

ALEXANDER DEN VII,

HERSTELLER VAN JESUS SOCIETEYT, IN DEN STAET VAN VENETIEN.

RESTITUIS REM.

I. ZANG.

HELPTME, o goddelijcke reien,
Zalige englen, daer om hoogh;
Helptme nu, van 's hemels boogh,
JESUS broederſchap geleien,
Daer Sint Mark Ignatius,
Op 't behagen der dry Kroonen,
Welkom heet in zijne zoonen,
Met een blijden vredekus.
ALEXANDER, overgooten
Van Godts Geeſt en poëzy,
Storte zijnen geeſt in my
Uit de zeven Roomſche ſloten.

RESTITUIS REM: „gy herſteldet de zaken." Zie *Aen.* VI, 847, waar dit gezegd wordt van Fabius; welke naam, gelijk wy gezien hebben Deel VI, blz. 633 ook die van den Paus was.

6 *Der dry Kroonen* voor „van den Paus," wiens myter, als men weet, met drie kroonen omringd is.

7 *In zijne zoonen*: *zijne* ſlaat hier op *Ignatius* en niet op *Sint Mark*.

12 *De zeven Roomſche ſloten:* zie een dergelijke uitdrukking Deel VI, blz. 634.

Zijne topſtar, die haer' glans
Uit de bergen door de daelen
Uitſpreit, leide al Godts kooraelen
Op mijn kercklier aen den dans.
Laet Pindaer den renpalm loven:
Deze olijf kan 't al verdoven.

I. TEGENZANG.

Grooten paſſen groote zaecken,
Allergrootſten 't grootſt van al,
Fabius een Hannibal
En zijn torts van 's Tybers daecken
Af te keeren, en dien Staet,
Zoo veele ongeruſte bedden,
Langkzaem door gedult te redden.
Alexander zagh Eufraet
Noch geen' Ganges aen: zijn benden
Overtrocken met een' loop
Aſie, Afrike, en Euroop,
Tot aen 's weerelts uiterſte enden.
D'overwonnen danckt de maght,
Die hem door de neêrlaegh zegent
En, gelijck een Godt, bejegent
Onder 't menſchelijck geſlacht,
Daer de wieroockouters blaecken.
Grooten paſſen groote zaecken.

13 *Zijne topſtar:* van hem, die boven anderen in macht en aanzien uitſteekt, zegt men, dat hy zijn *ſter* d. i.: „zijn geluk- of geboorteſter," in *top* voert. Hier ſtaat alzoo *topſter* voor „in top gevoerde ſter." 't Woord is ongewoon; maar even wettig als *toppunt* en *hoofddekſel.*

16 *Kercklier* voor „aan de *kerk* gewijde lier."

17 *Renpalm* voor „*palm* der overwinning in *'t renperk.*" Hier wordt op de zegezangen van Pindarus gedoeld."

18 *Deze olijf:* er is nog geen ſprake geweest van eenige *olijf;* maar V. bedoelt den vredetak, waarmede Alexander de eendracht tuſſchen de Republiek van Venetiën en de Jezuïeten herſteld had.

20 *Allergrootſten.* zinſpeling op den toenaam *Maximus,* door Fabius gevoerd.

21 *Fabius:* zie het motto.

21-23 Lees: „en het past Fabius, eenen Hannibal en diens toorts af te keeren," enz.

21 volgg. Men vindt hier weder dezelfde toeſpelingen op 's Paufen naam en toenaam als by vorige gelegenheden — zie o. a. Deel VI, blz. 635 volgg. — terug. Wie echter de *Hannibal* is, op wien hier gedoeld wordt, durf ik niet beſlisfen. Misſchien meent V. er Lodewijk XIV mede, met wien, of liever met wiens alvermogenden Minister Mazarin, de Paus alles behalve op goeden voet ſtond: en dan kunnen onder *d' Eufraat* en de *Ganges* de *Seine* en de *Tems* worden verſtaan. Het verdrag, te Pize in 1663 geſloten, bewees echter, dat *Alexanders benden* er niet met zooveel eer afkwamen als die van zijn naamgenoot.

25 *Langkzaem door gedult: cunctando,* als Virgilius het t. a. p. heeft.

26 *Alexander:* „Alexander de Groote," dien hy hier wederom, even als in het reeds aangehaalde gedicht op 's Paufen verheffing om de naamsgelijkenis invoert.

29 *Afrike:* gewoonlijk, wanneer men de *a* van Afrika met een *e* verwisſelt, maakt men de tweede letter greep lang en zegt *Afryke:* hier is die echter kort gebleven.

31 volgg. Hierin ligt een toeſpeling op den eerbied, door de Katholyke waereld aan den Paus betoond. Hy *zegent* hen die voor hem *nederliggen* en bejegent ze gelijk een God of Gods Stedehouder op aarde. Het gezegde was, ten opzichte der volkeren door Alexander den Groote overheerd, niet overal zoo volkomen het geval.

I. SLOTZANG.

Recht. Zoo paſt het ook den leſten
Van de Fabiën Godts huis
Door het zegenrijcke Kruis
Voor te ſtaen, de Turckſche peſten
Af te keeren, en Sint Mark
Op te wecken om Lojole
Te herſtellen in zijn ſchoole,
En geſlote ſtadt en kerck.
Recht. Zoo paſt het ALEXANDER
Den Chinees en Indiaen
T' overwinnen door Godts vaen,
Chriſtus opgerechten ſtander.
Een verdooft op zijnen troon
Fabius, en Flippus zoon.

II. ZANG.

O Gezegende herboorte
Der genootſchap, daer de Leeu
Heerlijck, na een halleve eeu,
JESUS ballingen ter poorte
Weder inhaelt, als een vloot,
Die uit Ofir met haer kielen
Schatten aenbrengt voor de zielen,
En belant met vollen ſchoot.
Nu verſtommen laſterboecken,
Laſtermonden, Haet, en Nijt,
Voor dees zege, na dien ſtrijt
Tegens d' opgehitſte Vloecken.
Zy verkeeren alle in ſteen,
Die den beucklaer wederſtreven,
Daer Godts tittel ingedreven
Noit zoo ſchoon de zee beſcheen,

37,38 *Den leſten Van de Fabiën:* wederom ſtelt de dichter Paus Alexander hier voor als den laatſte uit het geſlacht van de Romeinſche Fabiën.

44 *Een geſlote ſtadt en kerck:* verſta: „in zijn tijdelijk gesloten verblijfplaats en kerk." *Stad* voor „plaats" vinden wy by onze oude ſchrijvers telkens gebezigd, en 't is ook nog overig in 't woord *Stad-houder* (*lieutenant*). Zie verder 't *Uitl. Woordb.* op HOOFT *in v.*

46 *Den Chinees en Indiaen:* by wie zich de Jezuieten hadden onderſcheiden door hunne zendelingſchappen. V. ſchrijft hier *Chinees*, later, b. v. in zijn *„Zungchin,"* beſtendig *Sina, Sinees.*

52 *Der genootſchap:* V. maakt hier *genootſchap* vr., als *manſchap, vroedſchap*, en mijns inziens te recht. *Het* plach by onze goede ſchrijvers meer de *betrekking* aan te duiden, *de* daarentegen de *zaak* of *vereeniging.* Zoo was *het maagſchap* de „band" die verwanten verbond, en werden door *de maagſchap* de verwanten zelve verſtaan. *Het genootſchap* zoû alzoo „de deelneming aan *de genootſchap*" te kennen geven. Het gebruik echter, ſterker dan alle taalregels, heeft in *genootſchap*, gelijk als in *gezelſchap*, het onz. geſl. alleen doen ſtand houden.
De Leeu: die van Sint Markus, alzoo: „Venetiën."

En Antenors heerſchappye.
Duick nu, nacht van Barbarye.

II. TEGENZANG.

Dat het kerckrecht van St. Peter
Eens beginne, en vonnis ſtrijck'
Over 't klagende ongelijck,
Voeght dien ſtoel, en niemant beter.
Die ter poorte uitgaen met Godt,
In een' ſtaetſtorm, zoo verbolgen,
's Heilants droeven kruisgang volgen,
Elck ten ſchimp ſtaen, en ten ſpot,
Worden tot deze eer gewaerdight,
Niet by hantveſt, dwang, en drift,
Maer door eigen kruisgeſchrift,
Als hun meeſter gerechtvaerdight.
Zoo verkeert de doornekrans,
En dat vinnigh tegenkanten
In een kroon van diamanten,
In een' loutren zonneglans.
Ay, wie weigert kruis en lijden?
Triomfeeren volgt het ſtrijden.

II. SLOTZANG..

Zou de ſtoel hen niet beſchutten,
Die den ſtorm van 's afgronts poel
Uitſtaen, en den Roomſchen ſtoel
Met hun halzen onderſtutten?
Zou d'aeloude Sleutelmaght
Niet de ſloten openſluiten,
Die zoo lang den toegang ſtuiten
Voor 't ſtantvaſtighſte geſlacht?
Kan gehoorzaemheit verbeuren
Haer gerechtigheit, en Recht,

67 *Antenors heerſchappye:* reeds vroeger is gezegd, dat, volgends de overlevering, de nakomelingen der Trojanen, die met Antenor waren overgekomen, Venetiën geſticht hebben.
68 *Nacht van Barbarye* voor „nacht van barbaarschheid."
70 *By .... drift:* hier voor „door geweld," welke beteekenis het in 't Eng. nog heeft.
77 *De ſtoel:* „de gouden ſtoel van den Doge," het zinnebeeld van 't gezach der Republiek. *Hen:* „de Jezuieten."
81 *D'aeloude Sleutelmaght:* de macht, aan de Paufen, als nazaten van Petrus, volgends de Roomſche kerkleer, toevertrouwd, om te binden en te ontbinden.
84 *Geſlacht:* hiermede worden de leden van de orde der Jezuieten in 't algemeen verſtaan, als van éénen geeſtelijken ſtamvader herkomſtig.
86 *Haer gerechtigheit, en Recht:* hier wordt onderſcheid gemaakt tusſchen *gerechtigheid* en *recht* en 't laatſte nog wel met een kapitale beginletter gedrukt: zeker niet zonder doel. *Gerechtigheid* wordt hier zeker meer in den zin van „billijke" aanſpraak genomen; terwijl door *Recht* de aanſpraak verſtaan wordt, die volgends het ſtellige *Kanonieke recht* den Jezuieten moest toekomen en hun lang betwist geworden was.

In veel jaeren noit beflecht?
Zou d'onnozele eeuwigh treuren,
Zuchten in dit worftelperck?
Neen het einde kroont het werck.

III. ZANG.

Paduaenfche letterwijzen
Heeten aen den Padusftroom
Hun genooten wellekoom.
Torentrans en kercken rijzen,
Steken 't hooft op, nu de deught
En de wijsheit, dus gefteven,
Schooner luifter van zich geven
Door den opgang van hun jeught.
Moght Valeer den tijt herleven,
Boeten 't fchendigh tijtverlies
In 't gedicht van 't gulden vlies,
Hy zou met dit vaendel ftreven
Door de baren naer de vacht
Van het Kruislam, dat de vlecken
Van het Heidendom kan decken,
En genezen door zijn kracht.
Livius, herfchrijf uw blaeden:
Rome leeft door braver daeden.

III. TEGENZANG.

Weereltwijsheit bout de muren
En den burgerlijcken Staet,
Die verandert en vergaet,
Schoon dees menige eeu kan duren:
Rome, dat zoo heerlijck ftont,
En daer weerelden om flaven,
Leght al lang in puin begraven,
En met al zijn pracht te gront:
Maer de hooftftadt aller fteden,
Die van outs in bloedigh zweet

101 *Paduaenfche letterwijzen:* geleerde Jezuieten van Padua, waar een beroemde fchole van die orde gevestigd was.

109 *Moght Valeer den tijt herleven:* verfta: „mocht Valerius in dezen tijd nog eens leven." *Herleven* wordt hier tegen den gewonen regel, doch dichterlijk als tranfit. gebezigd. Valerius Flaccus, de dichter van de *Argonautica*, was te Padua geboren,

112 *Met dit vaendel:* het vlaggetjen met het Lam Gods tot zinnebeeld?

117 *Livius:* de Romeinfche historiefchrijver van dien naam was mede van Padua herkomftig.

123,130 Verfta: „het oude Rome, dat der Keizers, is te gronde gegaan en ligt in puin; het nieuwe Rome dat is, der Paufen heerfchappy, is nimmer overweldigd." Het gezegde is echter niet volkomen juist, zelfs dan niet, wanneer men het op de geeftelijke macht toepast, die een tijd lang naar Avignon verhuisde.

Onder Chriſtus kruisvaen ſtreet,
Van geen paertshoef wert vertreden.
Hanthaef dan, Veneetſche Raet,
Met een levendigh betrouwen
Die Sint Peters kerckmuur bouwen,
Godt ter eere, en uwen Staet.
Zwaert en kogel ſteên vernielen:
Godt leeft eeuwigh in zijn zielen.

III. SLOTZANG.

Dit herſtellen is Venedigh
Ruim de kroon van Krete waert.
Ottoman ontziet het zwaert
Van den zeeleeu, ſtreng en ſnedigh
In 't verweeren van Godts zaeck.
Hoort hem onder JESUS ridderen,
Zonder ſchricken, zonder ſidderen,
Uit zijn golf, geterght tot wraeck,
Brullen over ganſch Turkyen.
Ziet zijn boeck den Alkoran,
Die geen licht verdraegen kan,
Overtuigen, overſtrijen,
Waer dees zon de nevels breeckt.
Dwaeling zwicht, als waerheit ſpreeckt.

IV. ZANG.

ALEXANDER, help mijn cijter
Met uw maete. Geen Pindaer
Kan u volgen met zijn ſnaer:
't Zy ghy aenſtapt met den mijter
Van Melchiſedech, om pais
In te voeren onder Heeren,
Die door oorlogh 't Kruis onteeren;
't Zy de Noortſtar uw palais
Door Chriſtine koom' begroeten,
Die, gezalft in 't openbaer
Van uw hant, voor 't hoogh altaer
Zich vernedert aen uw voeten,
U voor haeren vader kent,
Toevlucht der verſtroielingen,

128,129 *Ottoman ontziet het zwaert Van den zeeleeu:* Zie Deel VI. blz. 731.
131 *Hoort hem*: t. w. *den Zeeleeuw*.
132 *Zijn boeck:* men weet dat een gevleugelde *leeuw* en een *boek* de zinnebeelden zijn, waarmede St. Markus wordt afgebeeld.
135,136 Deze regels ſlaan op de zendelingſchappen der Jezuiten onder de Mahomedanen.
139 *Door Chriſtine*. Zie blz. 2, volgg.

Help en ſterck my onder 't zingen,
Zulck een' koorzang ongewent.
O Herſteller der getrouwen,
Wie kan uwen lof ontvouwen!

IV. TEGENZANG.

Geen gedachtenis van naelden,
Daer het zwerck om hoogh op drijft,
Langer in heur waerde blijft
Hoe d'Egyptenaers ook praelden,
Als uw voorzorgh trou beſteet
Aen de kudde, uw' ſtaf bevolen,
Die in 't weiden niet kan doolen,
En zijn lammers niet vergeet.
Ghy, die waerdigh, hier beneden,
Chriſtus ſtede en ſtoel bezit,
Als een hooft, beſtelt elck lidt
Zijne plaets, op dat de leden
't Lichaem dienen in 't gemeen,
Elck hun beurt en ampt bewaeren,
Zonder buiten 't ſpoor te vaeren.
Op uw maet en voorzang treên
Alle wettige amptenaeren.
Eene hant vereent veel ſnaeren.

IV. SLOTZANG.

O herſteller der getrouwen,
Leef in eere, wyder dan
't Licht van 't ſtarrelicht geſpan
't Heiligh koningkrijck ziet bouwen;
Dat, van eeu noch grens bepaelt,
Naer uw kerckgezanten luiſtert,
Waer de waerheit, lang verduiſtert,
Uit den naam van JESUS ſtraelt.
Laet de ſchaduw van uwe eicken
Elck beſchutten, die uw woort,
Als een kerckorakel, hoort,
En ontfang dit tot een teicken
Van mijn plicht, u onderdaen:
Neem mijn zang voor wieroock aen.

169-172 Verſta: „hoe de Egyptenaren ook praalden met gedenknaalden, die zich hoog verhieven, geen gedachtenis blijft langer in waarde dan de uwe door de voorzorg die gy beſteedt" enz.
183 *Uwe eicken*: namelijk die van 't familiewapen van Chigi. Zie de afbeelding Deel VI, blz. 634.

Weder werd in dit jaar, als vroeger [1]), een gedicht vervaardigd op het geboortefeest van Le Blon.

1) Zie Deel VI blz 123.

DE GEBOORTE

VAN

DEN HEERE

MICHAEL LE BLON,

VERMAENT DOOR ZIJN JONGE NICHT EN NEVEN OP ZIJN ZEVENTIGHSTE JAER.

YT gegroet, o Grootevaêr,
Nu uw Nicht, en jonge Neven,
Zeven kruiſſen zien, eenpaer,
Voor uw voorhooft net geſchreven.
Zegen ons: wy bidden ſtil,
Dat de Heer u ſpaeren wil,
Hierom roepen wy uw Neven:
Lang, och lang moet Grootvaêr leven.

2 *Eenpaer:* 't bywoord, waarvan *eenparig* en *eenpaarlijk* herkomſtig zijn; het beteekent: „innig verbonden," hier: „in een gevlochten." V. ſtelt zich de zeven kruiſen op Le Blons voorhoofd voor, als waren zy door De Lange of Coppenol in fraaie lettertrekken en krullen daarop geſchreven.

Dit was echter de laatſte reis, dat de eene zeventigjarige grijzaart den anderen bezong. Le Blon ſtierf kort hierop en werd door Vondel met dit gedichtjen herdacht:

TER

EEUWIGE GEDACHTENISSE

VAN WYLEN

MICHAEL LE BLON,

AFGEZANT DER KONINGINNE EN KROONE VAN ZWEDEN,
BY DEN KONING VAN GROOT BRITANJE.

Hier zwijght gedienſtigheit, de gunſt
Van elck, tot elck, en luſt tot kunſt,
Le Blon, eer Afgezant van Zweden
By Groot Britanje, en heuſch van zeden.
Wat of dees rijxtrompet beduit?
's Mans naklanck duurt, de ſtem ging uit.

1,a *De gunſt, Van elck, tot elck:* d, i.: „die ieders genegenheid wegdroeg en iedereen op heuſche wijze wist te behandelen."

5 *Wat of dees rijxtrompet beduit:* die zelfde vraag heb ik by de lezing ook gedaan, zonder er meer voldoend antwoord op te kunnen geven. Offchoon dit gedichtjen in de oude uitgave onder de *graf-ſchriften* is opgenomen, zoû het my niet verwonderen, dat het beſchouwd moet worden als een *by-ſchrift* op een plaat of ander kunſtwerk, ter eere van Le Blon vervaardigd, en waarop zich dan, onder andere allegoriën by 's mans beeltenis, ook een *trompet* zal hebben bevonden.

Zoo was er dan weder een van Vondels tijdgenooten hem ontvallen; doch eene zijner laatſte daden voor zijn overlijden was geweest, onzen dichter dienst te doen, door een arbeid, thands door dezen voltooid, te doen toekomen aan zijn voormalige meeſteresſe, Koningin Kriſtina van Zweden. — Vondel had zich namelijk, als wy reeds uit zijn gedicht op zijn afbeelding door De Koning [1]) leerden, bezig gehouden met het vertalen van Davids Pſalmen, wel niet naar den Hebreeuwſchen tekst, welken hy niet verſtond, maar naar de Vulgata; echter met raadpleging nu en dan ook van andere overzettingen. Het ten einde gebrachte werk verſcheen te dezen jare by de Wed. Abr. de Wees, in klein formaat, en met een opdracht aan meergenoemde Vorſtin.

1) Zie blz. 13.

KONING DAVIDS

HARPZANGEN,

DEN NEDERDUITSCHEN TOEGEZONGEN

DOOR

J. V. VONDEL.

1657.

AEN DE

DOORLUCHTIGHSTE KONINGIN

Christina Maria Alexandra.

CHRISTINE, die de Noortſtar met uw kroonen
En glans verdooft, en al wat kroonen draeght,
En, daelende uit uw vaderlijcke troonen,
Als Godts Gezalfde, in ootmoedt Godt behaeght;
Wy wijden hier in Neêrduitſch aen uw voeten
Het Harpgezangk des Konings, op wiens maet
De hemelen en Englen juichen moeten,
Terwijl hy voor de Bondtkiſt danſt op ſtraet.
Die galm, van outs in 't godtshuis der Hebreeuwen,
Den Opperſten, als wieroock, toegezwaeit,

1,2 Lees hier, om de vergelijking zuiver te maken: „Kristina, die de Noordſtar verdooft met uw glans en al wat kroonen draagt met uwe kroonen."

3 *Uit uw vaderlijcke troonen:* namel. die der Zweden, Gothen en Wenden. De uitdrukking: „*uit* zijn troon dalen" is by V. gebruikelijker dan die „*van* zijn troon dalen." Zie b. v. hierboven in den „Salmoneus" vs. 1072, 1544, 1547. Hy ſtelde zich by het bezigen daarvan geen eenvoudigen „zetel" voor; maar het geheele „paviljoen," binnen 't welk die zetel ſtond.

5 *In Neêrduitſch:* tegenwoordig hoort men meer algemeen: „in 't Neêrduitſch, in 't Fransch, in 't Engelsch," wat vreemd genoeg is, daar in byna alle andere talen het lidw. by deze uitdrukking wegblijft en men *en Français, in English, auf Deutſch* enz., zegt; maar men moet bedenken, dat *en, in, auf* enz. ſtaan voor *dans le, in the, auf dem* enz., en zoo ſtaat ook hier *in* voor *in het*.

8 *Danſt op ſtraet* voor „in 't openbaar, langs den weg." De uitdrukking klinkt ons thands vreemd in de ooren en doet aan „ſtraatdanſers en poetſemakers" denken. Zy ziet op Davids danſen of huppelen voor de ark.

Heeft Chriſtus Kerck en kooren nu veele eeuwen
Geſticht, zoo wijt de zon om d' aerde draeit.
Hy hangt, gelijck een keten, rijck van ſchakels,
Met kunſt verknocht, door 's hemels drift en Geeſt.
Dat Memfis zwijge, en luiſtre naer d' orakels
Van dit muzijck, een eer van 't hooghſte feeſt.
Athene zwichte, en ſtoffe op geene pennen
Van Pindarus, die, om verwelckbren palm
En lauwerier, in 't ydel renperck rennen:
De Godtheit draeft hier op een' eedler galm.
Hier openbaert de Hoop van alle volcken
Zich levendigh, op dien onfaelbren toon,
En dringt met ſtrael op ſtrael door zwerck en wolcken,
Als Godts beloofde en lang verwachte Zoon.
Dees lier herbout geen ſtadt, die met haer muren
En glans verzinckt in bloet, en ſmoock, en ſtof,
Maer Sion, dat alle eeuwen zal verduren,
En eeuwigh groeit in 's Allerhoogſten lof.
De Koning temt den Oorlogh, opgewaffen
Tot elcks bederf, verbrijzelt ſchilt, en dolck:
Zoo luſte 't u den Krijgh t' ontharrenaffen,
Te ketenen, tot ruſt van volck by volck.
Wanneer de Geeſt hem leert de ſnaeren roeren,
Dan vaert de Vre ter poorte in van 't palais:
Gelijck uw drift den Pais alom wil voeren
Ter weerelt in, hoe kranck zy walght van Pais.
Och, of ons Duitſch 't Hebreeuſch gezang kon volgen
In aert en zwier; 't zy d' opperſte Gena
Het menſchdom zalve, of 's hemels wraeck verbolgen
Op donders rolle, en 't volck met blixem ſla.
Ghy, die de kerne en kracht van veele tongen,
Oock 't Neêrlantſch kent, zult, zoo my d' eer gebeurt,

17 *Pennen:* de „vleugels," waarop Pindarus zijn mededinger in 't dichterenrenperk voorbyſtreefde.
18 *Die* ſlaat hier op *pennen*, als uit het volgende *rennen* blijkt; doch de zin is min juist: men rent *op* of *met pennen;* doch de *pennen* zelve *rennen* niet.
20 *De Godtheit draeft hier op een' eedler galm:* verſta — of 't zoû klinkklare bombast zijn: „David, de Godheid tot voorwerp zijner zangen kiezende, ſtreeft op verhevener wijze dan Pindarus naar den eerepalm."
29 *Opgewaffen* behoort by *den oorlogh.*
31,32 Vormen een tusſchenzin tot lof van Kristine.
36 *Hoe kranck zy walght van Pais:* verſta: „offchoon zy, in haar dwaasheid, van geen vrede wil weten."
41 *Oock 't Neêrlantſch:* tot hoe vele vorſten of vorſtinnen van Europa zoude een hedendaagsch dichter dit kunnen zeggen? doch laten wy, liever dan ons in die vraag te verdiepen, opmerken, dat hier — en zoo verre ik weet nergends elders — V. 't woord *Neêrlandsch* voor „Duitsch" of „Nederduitsch" gebruikt.

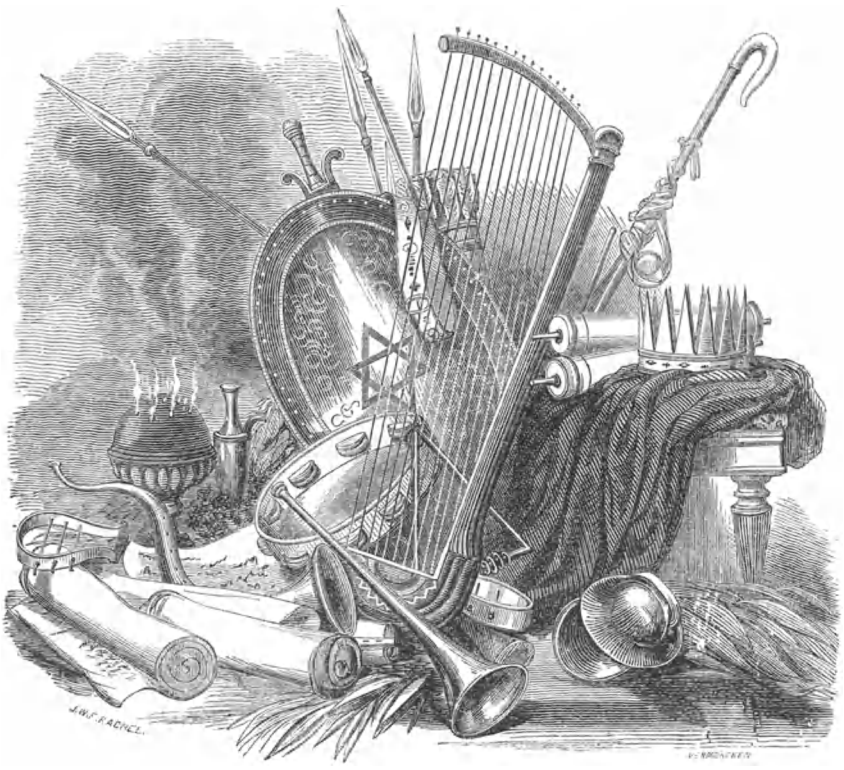
Beſt ſmaecken of ick wel hebb' nagezongen
Den Harpenaer, die heilrijck juicht, of treurt.
Uw heuſcheit plagh den blooden moedt te geven,
Die voor uw' ſtoel bezweecken uit ontzagh.
Door deze hoop, van uw gena geſteven,
Beproef ick wat mijn flaeuwe ſtem vermagh.
De groote naem van David magh vergoeden
Wat hier ontbreeckt aen 's dichters klanck, en maght.
Uw troon verſtoot geen willige gemoeden,
Dat 's d' eigenſchap van 't goddelijck geſlacht.

31 *Gemoeden* voor *gemoederen*, als byna overal.

BERICHT AAN DEN LEZER. [1])

Het heeft de groote Vondel in 't berymen van Koning Davids Harpzangen belieft den Latynſchen en niet den Nederduitſchen text te volgen, gelyk zy gedaan hebben, welkers Harpzangen in de Kerken van Nederland gezongen worden. Derhalve gelieve de Lezer te letten dat de IX. Harpzang van Vondel de IX. en X. der Kerkelyke Harpzangen is, en dus tot den CXLVI. een verſcheelt; waar na de CXLVI. en CXLVII. alleen den CXLVI. der Kerkelyke Harpzangen uitmaakt: de volgende komen over een.

1) Dit Bericht is geplaatst voor een herdruk der *Harpzangen*, uitgegeven by de Wed. van GYSBERT DE GROOT in 1696, en door haar opgedragen aan hare mooje, „de Eerbaare Juff. Cathalina Lootsman, Huisvrouw van den Heer Abraham van der Meer."

EERSTE HARPZANG.

Beatus vir, qui non abiit.

WEL zaligh is de man, die met godtloozen
Niet aenſpant, noch het ſpoor houdt van de boozen,
Noch op de banck des ſnooden ſchimpers zit;
Maer puur uit luſt Godts wetten volght, zijn wit,
En neemt vermaeck aendachtigh t' overleggen,
Zoo 's nachts als daeghs, wat hem Godts wet wil zeggen.

Beatus vir, qui non abiit: de woorden, waarmede de Pſalm in den Latijnſchen text der Vulgata begint, worden by dezen en by de volgende Pſalmen als motto gebezigd, of liever als aanduiding; even gelijk men ook de Panſelijke bullen naar de aanvangswoorden heet.

* *Puur uit luſt:* d. i.: „uit enkelen lust, uit zuiveren lust." Maar 't woord is niet *zuiver* Neêrduitsch en doet geen gelukkige uitwerking.

Dees wort met recht by eenen boom geleecken,
Die, aen den kant van verſche waterbeecken
Geplant, by 't vocht van ſpringende aedren leeft,
En op zijn tijt gewenſchte vruchten geeft,
Oock zonder loof te miſſen t' allen tijen.
Zoo zal die man en al zijn werck bedijen.

Zoo gaet het niet met godelooze dwazen,
Neen zeker: want gelijck het ſtof, voor 't blazen
Des dwarrelwints, en 't bulderend gerucht
Der buien, ſtuift en opvlieght in de lucht,
Wanneer het ooſt beſtorremt wort van 't weſte,
En 't zuidt van 't noort: zoo vaert dit volck ten leſte.

Dus kan de booze, al heeft hy ſchijn van voordeel,
Geenſins beſtaen in Godts rechtvaerdigh oordeel;
Geen boofwicht oock, geketent aen het quaet,
Beſtendigh ſtaen in der oprechten Raet:
Want Godt alleen den wandel kent der vroomen,
En boozen dempt, eer zy hun wit bekomen.

22 *Want:* tegenwoordig zoû men zeggen: „*want* God kent den wandel, en dempt de boozen enz.;" doch ik meen reeds aangeteekend te hebben, dat in Vondels dagen *want*, even als *dewijl, naardien, om dat*, den volgenden zin wijzigde en niet los daarvan ſtond, als nu.

DE II. HARPZANG.

Quare fremuerunt gentes?

HOE raeſt de weerelt zoo verblint?
Wat breeckt het volck al wint?
De Koningen.en Vorſtendommen,
Te ſtout in top geklommen,
Zijn ingeſpannen, troon by troon,
Om Godts gezalfden Zoon
En Gode 't hooft en ſpits te bieden.
Ay, hoor dat bloet eens zieden:
Smijt wech hun banden, en hun juck,
En redt u uit dien druck.
Maer Godt, uit zijn verheve ſtoelen,
Belacht dit ydel woelen.
De Heer belacht hunne ydelheit,
En reuckloos onbeſcheit.
Begint zijn gramſchap uit te breecken,
Hoe grimmigh wil hy ſpreecken,
En hen verbazen met dit woort,
Al dondrende, en geſtoort:
D' Almogentheit heeft ons van boven,
In top van alle hoven,

1 *De weerelt:* de „natiën." Zie de aant. in den *Staten Bybel.*
2 *Breeckt het volck al wint:* zie over *windbreken* het aangeteekende Deel V, blz. 385.
4 *Ay, hoor dat bloet eens zieden:* deze regel, die niet in 't oorſpronkelijke ſtaat, zal hier dezelfde kracht moeten hebben als 't [*ſeggende*] aan 't ſlot van vs. 2 des St. Byb. en beteekenen: „hoor hen in hun overmoed eens ſpreken."
9 *Hun banden:* 't w.: „van God en diens Gezalfde."
11 *Stoelen:* is dit woord hier om 't rijm, of moet het de Verborgenheid der Drieëenheid uitdrukken?
12 *Geſtoort* voor „verſtoord."
13 *D'Almogentheit heeft ons:* de S. B. vertaalt alhier: *Ick doch hebbe mynen Koningh gheſalft* enz. en voert dus God den Vader — maar wederom vs. 7 God den Zoon ſprekende in. Wanneer men echter — den typiſchen zin daarlatende, over welken 't hier niet voegt uit te weiden — eenvoudig door den „gezalfde" David verſtaat, loopt de geheele zin zonder ſprongen los.

Ten Vorſt gezalft, den vloeck ten trots,
Om uit haer hooge rots,
Het heiligh Sion, te regeeren,
En elck haer wet te leeren.
De Vader zelf ſprack tegens my:
Ghy zijt mijn Zoon: want ghy
Zijt heden zelf uit my geſprooten.
Eiſch ruſtigh: 't is beſlooten
Dat ick u een ontelbaer tal
Van volcken ſchencken zal
Tot errefgoet, en vaſte panden,
Zoo wijt de zee de ſtranden
Bevochtight, om den aerdtkloot heen,
Uw onverſterflijck leen.
Ghy zult de wrevlen, trots te moede,
Met eene ſtaele roede
Beſtieren, en aen ſcherven ſlaen
Al die u wederſtaen;
En brijſlenze, als een vat van aerde.
Welaen dan, kent mijn waerde,
Ghy Koningen, mijn' naem ten prijs.
Aenvaert mijn onderwijs,
Die over 't aerdtrijck, als mijn knechten,
De menſchen moet berechten.
Neemt Godt voor oogen, en ontziet
Zijn' toorne in uw gebiet,
En juicht, met ſchrick voor zijn vermogen.
Zijn tucht verſtrecke uwe oogen
Een ſpiegel, eer hy zich vergramm',
Uw' ongerechten ſtam
Verdelge: want zijn wraeck voorhanden
Begint, als vier, te branden.
Geluckigh heeft de man gebout,
Die op Godts Zoon betrout.

DE III. HARPZANG.

Domine, quid multiplicati.

HOE groeit het leger, datme plaeght!
't Weêrſpannigh leger, datme daeght
In 't oorloghsperck,
Wort vreeſlijck ſterck:
Het krielt, en krijt vaſt, rot by rot:
Hy vint geen heul aen zijnen Godt:

Maer ghy beſchutme, o Heer, en ſtuit
Dien hoop, en voert den oorlogh uit,
Als ghy belooft,
En heft mijn hooft,
Ten trots van 't muitende gerucht,
Met vollen zegen in de lucht.

Ick riep, door noot geperſt, tot hem,
Die van den Godtsbergh mijne ſtem
Verhoorde in laſt.
Ick ſliep te vaſt,
En lagh ter doot toe uitgeſtreckt,
Maer zijne hant heeft my geweckt.

Nu vreeze ick niet, hoe ongetelt
Zoo menigh duizent kriele in 't velt.
Op op, mijn Heer,
En berghme weêr:
Want ghy 't gebit in ſtucken ſlaet,
En kneuſt al watme t' onrecht haet.

Verwacht geen heil dan uit de wolck
Van Godt, den zegenaer van 't volck.

15 *Ongetelt* voor „ontelbaar," een vrijheid, niet dichterlijk, maar om 't rijm gebruikt en die afkeuring verdient, om dat de woorden geenszins dezelfde beteekenis hebben.

23,24 Lees: „want gy ſlaat het gebit in ſtukken aan al wie my ten onrechte haten, en gy kneust het (of hen)."

DE IV. HARPZANG.

Cum invocarem exaudivit.

TOEN mijn gebedt ten hemel ſteegh
Verkreegh
Ick trooſt van hem, die my bewaeckt,
En uit gena rechtvaerdigh maeckt:
Mijn toegeſloten hart
Loock op, in 't nijpen van de ſmart.

Ontfarm u mijns: verhoorme toch.
Och, och,
Och, Adams kinders, zeghtme, hoe
Uw hart dus zackt naer d' aerde toe.
Wat mintghe d' ydelheit,
En volght de logen, die u vleit?

't Is noodigh datghe weet hoe hoogh,
In 't oogh
Der Englen, zijn getrouwe ſchaer,
Hy 't heiligh kint zoo wonderbaer
Verheft. Ick kerm tot hem,
Hy rijſt, en luiſtert naer mijn ſtem.

Verſteurt u vry, maer viert met ſchroom
Den toom
Van uwe gramſchap op het quaet,
En houdt de goude middelmaet,

1 *Ontfarm u mijns:* de gewone genit. vorm achter *ontfermen, gedenken, herinneren* en dergelijke woorden is *mijner, uwer, zijner.*

Op datghe u niet beſmet,
Als reden uwen toren wet.

Wanneer 't geſtarrent in der nacht
De wacht
Bevolen blijft, en ghy te bedt
Op al uw doen en laeten let,
Zoo prickelt lijf en ziel
Met rouwe, om al wat Godt miſviel.

Gaet offert Gode geenen ram,
Noch lam;
Maer offert aen zijn Majeſteit
Een offer van rechtvaerdigheit,
En hoopt op zulck een' Heer,
Die kieſt het hart voor kalf, en weer.

Hoe menigh raeſkalt: toont ons wat
Men ſchat
Voor 't heerelijckſte en beſte goet,
Waer naer men billijck jaegen moet,
Nu 't aertſch al t' ongewis
En kort in 's wijzen oogen is.

O Schepper, die het al verlicht
En ſticht,
Ghy merckte ons zielen met dit merck,
Dat van uw helder voorhooft ſterck
In onzen boezem dringt,
Zoo dat het hart van blijſchap ſpringt.

Ghy zegent uwen onderdaen
Met graen,
Olijf, en druif. Ick worp, o Heer,
My plotſling in uwe armen neêr,
En ſlaepe op zulck een' borgh,
Mijn hoop, mijn' trooſt, mijn zorgh.

24 *Als reden uwen toren wet:* deze regel is verre van duidelijk; immers hy kan even goed beteekenen: „als gy reden hebt om boos te zijn": en „wanneer de redenen, die gy hoort, u tot toorn verwekken."

29,30 *Zoo prickelt lijf en ziel Met rouwe:* Vondel dacht hier wellicht aan de lichamelijke kastijding, die by ſommige ſekten als boetedoening gebruikelijk is.

35 *Voor kalf, en weer:* wat beteekent hier *weêr!* Wanneer men het by *kalf* voegt, kan het voor *varre* ſtaan; doch brengt men het tot 't voorafgaande *hoopt* terug, dan is 't *en weder hoopt.*

51 *Olijf:* 't oorſpronkelijke zoowel als de Staten-Bybel ſpreken alleen van „koren en moſt" en van geen *olijf.* Maar die kon de vredelievende Vondel er nooit buiten laten.

DE V. HARPZANG.

Verba mea auribus.

ONTSLUIT, o Heer, uwe ooren
Om mijne ſtem te hooren,
En luiſter, uit uw kooren,
Naer mijn gekrijt:
Want ghy mijn Godt en Koning zijt.

Ick zal, voor 't morgenteecken
Van 't licht, dat door wil breecken,
U met gebeden ſmeecken.
Ick zal, voor 't licht,
Verſchijnen voor uw aengezicht.

Dan zal ick konnen lezen
Uit uw rechtvaerdigh wezen,
En zonder leedt te vreezen,
Hoe u miſnoeght
Al 't onrecht, daer het hart af wroeght.

Oock zullen geene boozen
En rechte godeloozen,
In uwen dienſt verkozen,
Voor u beſtaen,
Maer angſtigh uit uwe oogen gaen.

2 *Uit uw kooren:* als hierboven Harpz. II, vs. 11, *uit zijn ... ſtoelen.*
12,13 *In uwen dienſt verkozen Voor u beſtaen:* lees: „in uwen dienst verkozen *worden*, noch voor u beſtaan." Vs. 18 is hier een ſtoplap, om 't rijm, die noch in den Hebr. text, noch in de Vulgata voorkomt.

Ghy haet de wetverbreeckers,
Verdelght de logenſpreeckers,
Vervloeckt de wreede wreeckers,
Daer 't bloet om ſchreit;
Oock die zijn' naeſten laegen leit:

Maer ick zal met betrouwen
Op uw genade bouwen,
Het Heilighdom aenſchouwen,
En ang en kuiſch
Gaen knielen in uw heiligh huis.

O Heer, ley my beraeden
Op uw gerechte paeden,
Nu veelen my verſmaeden:
Dies lichtme voor,
Dat ick u volge op 't wettigh ſpoor:

Want in geen laſtermonden
Oit waerheit wert gevonden.
Hun hart, te diep om gronden,
Niet anders breit
Dan ſpinneweb, en ydelheit.

Hun keel, van ſtanck doorkroopen,
Stinckt, als een graf, dat open
Een ieder wech leert loopen.
Hun tongen zijn
Bedriegelijck door valſchen ſchijn.

Verdoem, o Heer, die treecken,
Dat, van hun wit verſteecken,
Zich vinden uitgeſtreecken,
Die hier alleen
De vroomen dochten te vertreên.

25 *Ang en kuiſch:* *ang* ſtaat hier voor *bang*, „met vreeze," gelijk de S. B. dan vs. 8 ook heeft: *ick ſal my buygen na het paleys uwer heyligheyt*, in uwer vreeſe.

33 *Nu veelen my verſmaeden:* de Vulgata heeft hier *propter inimicos meos* en de S. B. „om mijner ververſpieders wille," in 't oorſpr. ſtaat letterlijk: „in ſpijt mijner benijders."

38 *Te diep om gronden* voor „te diep om doorgrond te worden."

41,43 Hier heeft V. zich door de eens gekozen maat laten verleiden om de eenvoudige voorſtelling, die 't oorſpronkelijke geeft, te omſchrijven, en tot een walgelijke en ondichterlijke voorſtelling te maken. Men zie ſlechts de Vulgata of den Staten Bybel in.

47 *Van hun wit verſteecken:* d. i.: „hun doel misſende."

48 *Uitgeſtreecken* voor „bedrogen." 't Woord ſchijnt in een overdrachtelijke ongunſtige beteekenis genomen, om het „opſmukken en glad en effen voorſtellen met bedriegelijke bedoelingen" aan te duiden. Zie ook *Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in* v.

49,50 Lees: „die op niets anders zonnen, dan de vromen te vertreden."

Verdrijftze om hunne booſheit,
En byſtre godelooſheit,
Die niet uit ſimple brooſheit,
Maer zonder ſchrick
Godt terghden elcken oogenblick.

Dan zullen de geſlachten,
Die op uw goetheit wachten,
Verheught uit al hun krachten,
Eeu in, eeu uit,
U tegengaen met bly geluit.

Ghy zult de deught beloonen,
En in hun harten woonen,
Zy u met eere kroonen,
O zegenaer
Van uwe oprechte en vroome ſchaer.

Ghy kroont ons hier beneden
Met uw genegentheden,
Na 'et ſtorten der gebeden,
Als met een' ſchilt,
Waer op de haet zijn pijlen ſpilt.

53,54 Verſta: „niet uit zwakheid of onwetendheid, maar moedwillig."
58 *Uit al hun krachten:* voegt men dezen rijmslp by *verheught* dan heeft de uitdrukking alleen de beteekenis van „zeer verheugd;" zoo zegt men nog van iemand, die verblijd is, dat hy „in zijn kracht" is. Maar vermoedelijk zal men de aangehaalde woorden moeten in verband brengen met het later volgende *met bly geluit*.

DE VI. HARPZANG.

Domine, ne in furore.

CH, ſtrafme niet in uwen toren,
Noch leghme mijne ſchult te voren,
In uwe gramſchap, lieve Heer:
Ontfarm u mijns; ick legh ter neder,
Ter doot toe kranck: geneesme weder:
Mijn beenen ſiddren meer en meer.

Mijn ziel is vol ontſtelteniſſen.
Help Godt, hoe lang zalze u noch miſſen?
Och keer uw aenſchijn toch naer my,
En ruck mijn ziel uit zoo veel ſtricken:
Maeck mijnen geeſt van alle ſchricken
Des doots door uw genade vry:

Want niemant, daer de dooden leggen,
Weet prijs en eer van u te zeggen.
Wie looft u in den helſchen kuil?
Ick ging in arbeit van al 't ſteenen.

2 *Noch leghme mijne ſchult te voren* voor „en houd my mijn ſchuld niet voor." *Te voren* is men alleen gewoon als bijw. van tijd te gebruiken. In den zin als het hier genomen wordt, is 't kwalijk te verdedigen. De regel is bovendien een amplifikatie die in den text niet te vinden is.

3 *Mijn beenen ſiddren:* 't is wel een gewone uitwerking van de vrees, dat zy de *beenen*, vooral de knieën, doet ſiddderen; maar hier ſtaat *beenen* voor *beenderen*, *oſſa mea*, als de Vulgata heeft.

13 *In den helſchen kuil:* David ſpreekt van geen *helſchen kuil*, waar ook bovendien geen *dooden liggen*, maar alleen van „'t graf."

16 *Ick ging in arbeit van al 't ſteenen:* ongelukkige uitdrukking om te zeggen: „ik was moede van al 't zuchten." Men *gaat* alleen *in arbeid* van iets dat met veel moeite wordt te voorſchijn gebracht: zoo een vrouw van het kind dat zy baren zal; een dichter van een epos; een minister van een ingewikkelde wet; — maar van zuchten in arbeid te gaan, daarop zoû Bilderdijk met recht toepaſſen:

Maar elk, zoo lang hem de adren ſlaan,
Heeft overvloed van zuchten over
En vindt zich om geen grein meer pover,
Hoe menig er te loor moog gaan.

'k Zal necht op nacht in 't bedde weenen,
En waſſchen het, terwijl ick huil.

'k Zal 't bedt met tranen overſpreien.
Mijn oogh is root en blint van ſchreien:
Van hartzeer wert ick grijs en out,
Om zoo veel haeters, die my praemen.
Nu wijckt, vertreckt van my altſaemen,
Ghy die van recht noch regel houdt:

Want mijn gekerm quam Godt ter ooren:
Godts goetheit wou mijn be verhooren:
Mijn ſmeecken ging hem aen het hart.
Dat nu zoo menige als my haeten
Verbaeſt en ſchaemroot 't velt verlaeten,
En haeſtigh vliên, van ſchrick benart.

18 *Waſſchen het, terwijl ick huil: terwijl* ſtaat hier voor „ten gevolge van," en deze regel geeft alleen, in mijn gelukkigen vorm, hetzelfde te kennen als de volgende.

22 *Nu wijckt:* jammer is 't, dat hier, waar een nieuwe reeks van denkbeelden begint, ook geen nieuw koeplet aanvangt.

24 *Ghy die van recht noch regel houdt*: er ſtaat: *qui operamini iniquitatem;* of, zoo als de St. B. heeft: „alle gy werckers der ongerechtigheit."

DE VII. HARPZANG.

Domine Deus meus.

MIJN Heer, mijn Godt, ick heb op u
Mijn hoop geſtelt.
De vyant komt te velt:
Behoe, beſchutme nu
Voor allen, die verbolgen
My zoecken, en vervolgen:

Op dat de vyant, nu hy brult,
Gelijck een leeu,
Die yſlijck, ſchreeu op ſchreeu,
Het woudt met ſchrick vervult,
En vlamt op hart of hinde,
Niet fel mijn ziel verſlinde:

Gemerckt zich niemant openbaert,
Niet een, die my
Verlos, behoe, bevry.
Wort ick met recht bezwaert,
Of kanmen my verdencken,
Dat ick hem zocht te krencken?

7-15 Parafrazis van 't eenvoudige: „op dat hy mijn ziel niet roove, als een leeuw verſcheurende, terwijl er geen verloſſer is", als 't oorſpronkelijke heeft.

13 *Gemerckt* voor „in aanmerking genomen, aangezien, nademaal." KILIAAN vertaalt het met *cum*. By HOOFT wordt het mede dikwijls gevonden.

15 *Hem*: t. w. *den vyant*. Zie vs. 7.

Of socht mijn wraeckluſt oit uit haet,
Zoo fel en wreet,
Ontſangen leet met leet,
En al dat quaet met quaet
Hem weêr betaelt te zetten?
Zoo moet hy my verpletten:

Zoo vliede ick, zonder wederſtant:
Hy grijp' verſtoort
En trede en trapme voort
Het hooft tot ſtof in 't zant,
Zoo lang tot dat 'er leven
En naem al teffens kleven.

Ontwaeck in uwe grimmigheit,
En hanthaef 't recht
Van uwen trouwen knecht:
Vertoon uw Majeſteit,
En zegenrijcke ſtraelen,
In 's vyants lant en paelen.

Ontwaeck, o Heer, en voer mijn zaeck,
Naer uw beſluit
En laſt, rechtvaerdigh uit:
En 't volck zal met vermaeck
In uwen tempel dringen,
En u ter eere zingen.

Dan zet u wederom om hoogh
Op uwen troon,
Als Rechter, en betoon,
Voor aller menſchen oogh,
Dat ghy, een Heer der volcken,
Hen oordeelt uit de wolcken.

Nu vel, naer mijn gerechtigh pleit,
[Ick ben geruſt]
Naer 't recht, u wel bewuſt,
En mijne onnozelheit,
Het vonnis, zonder voordeel.
O Rechter, ſtrijck het oordeel.

24 *Zoo moet:* men leze liever, met andere vertalers, en ook in verband met hetgeen volgt: *zoo moog.*
25 *Kleven* voor „te loor gaan, blijven ſteken."
28 *Zonder voordeel* voor „zonder my eenigen voorrang, eenig voorrecht toe te kennen, onpartijdig, naar gerechtigheid." Verg. hierboven blz. 57, „Salmoneus," vs. 859.

Ghy Hartekenner, die den twiſt
Zoo grondigh weet,
Laet volſtaen 't onbeſcheet
En onrecht, dat men dus verniſt:
Laet d'onbeſchaemtheit tieren;
Ghy zult den vroomen ſtieren.

Wie recht en billijck handelt, wacht
Van 't billijck Rijck
Om hoogh geen ongelijck,
Maer hulp. De Godtheit acht
Die vroom is en rechtvaerdigh
Zijn hulp en hoede waerdigh.

D' Aertsrechter, opden hooghſten ſtoel,
Van groot gedult
En ſterck, der boozen ſchult
Vaſt aenziet, ſtil en koel,
En dreight hun niet geſtadigh,
Geſtoort en ongenadigh,

Volhardt de booſheit, onverſchrickt
In haer beſluit,
Zoo ruckt hy 't ſlaghzwaert uit,
En ſpant den boogh, en mickt
Met dootelijcke flitſen,
Geſlepe en gloênde ſpitſen.

Bezie nu wat de booſheit baert:
Z'ontfing met druck
Den nijt, die om 't geluck
Des naeſten zich bezwaert,
En baerde niet dan nucken,
Gewelt, en ſchellemſtucken.

17-20 Waar V. deze periode heeft van daan gehaald is my onbegrijpelijk. De Vulgata zoo wel als de St. B. zeggen het tegendeel van 't geen hier voorkomt.

20 *Tieren:* men moet raden, of dit woord hier als „razen" dan wel als „welig wasſen" is op te vatten.

21 *Van groot gedult:* behoort by *d' Aertsrechter*. Op dezelfde wijze ſpreekt men van iemand „van groot verſtand, van groote lankmoedigheid," enz.

70 *Stil en koel:* deze woorden zijn, zoowel als het geheele koeplet waar zy in voorkomen, een para-fraxis van de Vulgata, waar de vertaling verſchilt met die van den St. Bybel. In de eerstgenoemde toch lezen wy: *Deus iudex iustus, fortis & patiens; numquid irascitur per ſingulos dies;* in den laatſten: „Godt is een rechtveerdigh Richter, en een Godt, die alle dagen toornt."

21-24 Vrij duiſtere parafraxis van het eenvoudige *Ecce parturit injustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem*, of, als de Heer S. I. Mulder het cierlijk overzet:

„Ziet! die van misdaad bevrucht is,
Van boosheid zwanger gaat,
Zal teleurſtelling baren."

Zy groef, verblint door wrock en nijt,
Een' diepen kuil,
Dees ſlickte in zijnen muil
En balgh die ons uit ſpijt
Belaeghde dus verbolgen,
En heeft haer zelf verzwolgen.

De ſlagh van 't onrecht en gewelt,
Op my gemunt,
Des booſwichts eigen punt
Heeft hem ter neêr gevelt,
Verleert dat ydel ſtoffen,
En 't beckeneel getroffen.

Nu wil ick Godts gerechtigh hof,
Mijn leven lang,
Met ſnaereſpel en zang,
En noit volvlochten lof,
Verheffen, en ſtoffeeren,
Ten roem en prijs des Heeren.

Die: lees: *„haar, die."*
Haar: de „boosheid." Zie vs. 79.
91-102 Hier is Vondel Vondel weder.
Verleert is hier het deelwoord.
Volvlochten: welluidend en ſpraakkunſtig zuiver woord.

DE VIII. HARPZANG.

Domine Dominus noſter.

O HEER, ons aller Heer,
Hoe ſchiet de zon van uwen naem en eer
Haer heldre wonderſtraelen
Zoo verre om d'aerde, en over alle paelen!
Want uwe heerlijckheit,
Uw goetheit, maght, en wijſheit, uitgeſpreit
In 't ſcheppen, wyder ſpringen
Dan 't groot begrijp der heemlen, en hun ringen.
Het kleentje, dat noch zuight
Aen moeders borſt, van uwen lof getuight,
Zoo klaer, datze al te zaemen,
Die uwen naem ontheiligen, zich ſchaemen.
Wanneer ick, 's avonts ſpa,
Uw werreckſtuck, den hemel gade ſla,
Den loop van ſtarre en maene,
Die ghy geleit op 't ſpoor van haere baene:
Dan ſpreeck ick: hoe bezint
Ghy dus een' worm, een' menſch, een' menſchenkint!
Wat is de roem des menſchen,
Datghe om hem denckt, hem gaſlaet naer zijn wenſchen!
Ghy hebt hem zulcks verrijckt,
Dat hy bykans uwe Engelen gelijckt.
Ghy kroonde hem met mercken
Van eere en prijs tot Heer van alle uw wercken.
Ghy ſtelt hem in uw ſte

11,12 Deze periode geeft het Latijn: *ut deſtruas inimicum et ultorem*, vrij flaauw terug. Tuſchen *zich ſchamen* en „verdelgd worden" is nog een groot verſchil.
21 *Zulcks* voor „zoodanig."

In 't hoogh gezagh der weerelt, over 't vee,
De ſchaepen in de heiden,
En oſſen, die in velt en beemden weiden:
Oock over 't pluimgediert,
Dat door de lucht met vlugge pennen zwiert;
En viſſchen, die zich reppen
In zee, en ſtroom, en daer hun' adem ſcheppen.
O Heer, ons aller Heer,
Hoe ſchiet de zon van uwen naem en eer
Haer heldre wonderſtraelen
Zoo verre om d' aerde, en over alle paelen!

Deze Pſalm is wederom cierlijk berijmd.

DE IX. HARPZANG.

Confitebor tibi, Domine.

GETROUSTE noothulp in mijn ſmart,
Ick wil uit al mijn hart
U loven, en ontvouwen
Uw wonderdaeden op een ry.
Ick wil, in u verhenght en bly,
(Mijn opperſte betrouwen,)
Al juichende met zang en ſnaer,
U eeren in het openbaer.

Ghy broght mijn' vyant op de vlught.
Al 't heir op dat gerucht
Verloor den moedt in 't vechten;
Verſtoof voor uw gezicht beſchaemt;
Toen ghy mijn zaeck ter harte naemt:
En, om 't geſchil te ſlechten,
Gezeten op den troon van 't Rijck,
Mijn haeters ſtelde in 't ongelijck.

Ghy ſnoerde 't Heidendom den mont.
De booſheit ging te gront.
Ghy hebtze aen ſtof gewreven,
Zoo kleen gemorſelt, dat 'er niet
De bloote naem van overſchiet,
Die uitging met haer leven.
De vyant kwam geweer te kort.
Ghy hebt zijn ſteden omgeſtort.

15 *'t Rijck: 't Rijk* by uitnemendheid, „het Godsrijk."

Zijn naem gedachtenis en huis
Verdween met een gedruiſch:
Maer zonder te bezwijcken
Bleef Godt, die zijnen rechterſtoel
Geſtelt heeft boven 't aertſch gewoel,
Om 't vonnis vlack te ſtrijcken
In billijckheit, en met een woort,
Elck recht te geven, dien 't behoort.

Daer zit de Heer, der armen wijck,
Zijn hulp in ongelijck
En druck: en hierom hoopen
En zienze op u in noot en ſtrijt,
Die recht beſeffen wie ghy zijt:
Want al wie derwaert loopen
Om trooſt te zoecken, vinden raet
By u, die niemants klaght verſmaet.

Jeruſalemſche burgers, kroont
Hem, die op Sion woont,
Met Harpzang in zijn kooren.
Verkondight Godts beleit alom
By 't onverlichte Heidendom,
Die 't bloet van zijn' verkoren
Hun afeiſcht, en in harteleet
't Geſchrey der armen niet vergeet.

Ontfarm u mijns, en ſla toch ga
Hoe 's vyants ongena
En haet mijn Recht verdruckte.
Aenſchou het, Heer, die in den noot
My menighmael de poort der Doot,
Door uwe maght ontruckte,
Op dat mijn mont uw' lof getrou
In Davids poorte zingen zou.

Ick zal door u, van 't juck verlicht,
Met vreught voor uw gezicht
Gaen juichen, triomfeeren,
En my verheugen zegenrijck:
Dewijl mijn vyant ſteeckt in 't ſlijck:
Die fors my wou verneeren,
En ſmooren bleef, gelijck 't behoort,
Daer hy my heenjoegh zelf geſmoort.

26 *Met een gedruiſch: cum ſonitu*, als de Vulgata heeft; de uitdrukking komt in den St. B. niet voor.
63,64 Het dubbel gebruik van 't w. w. *ſmooren* is hier wellicht met opzet; doch zeker niet gelukkig.

Wat onbeſneden, tegens Recht,
My looze laegen leght,
Die ſneuvelde in zijn laegen.
Zijn voet bleef hangen in den ſtrick,
Waer me hy heimlijck, zonder ſchrick,
Uw' dienaer zocht te plaegen,
Te vangen: die my ſtricken hing
Door uw beleit zich zelven ving.

De billijckheit des hemels blijckt,
Als Godt het oordeel ſtrijckt.
De godeloozen ſmeeden
Voor andre een moordtuigh, wreet en valſch,
En voelen 't eerſt op hunnen hals.
De booſwicht vaert beneden
Ten afgront, langs het duiſtre padt,
Daer Godt vergeet die hem vergat.

Maer d' arme, die op Godt betrout,
Al zat hy lang benout,
Wort boven niet vergeeten
Ten ende toe. Godt kent elx ſchult.
Der armen lijden, en gedult,
Die heele jaeren ſleeten,
Vergeet de Hooghſte niet altoos,
En d' uitkomſte is niet vruchteloos.

Sta op, ſta op, o noothulp, ſtijf
Geen godeloos bedrijf,
Noch trotſen, dus vermeeten.
Verſchijn in uw gerecht om hoogh.
Verſchrickze met uw grimmigh oogh.
Beſtel een', die, gezeten
In 't recht, hun wetten ſtell', en toon'
Datze aſſche zijn voor uwen troon.

Waer ſteecktghe, o ſchutsheer van 't geſlacht
Der vroomen, met uw maght
Zoo lang en ſtil verborgen?
Waerom verzuimtghe, verre en wijt

Leght: moet hier *legde* of *leide* zijn, als uit het vervolg blijkt.
Voor andre een moordtuigh: de taal, zoo als V. die zelf gewoonlijk ſchrijft, vorderde hier: *voor andren.*
't Eerſt: is hier te veel; want, naar de bedoeling des ſprekers, het *moordtuig* wordt alleen door hen, en niet *later* door de anderen, voor wie 't gemeed was, gevoeld.
Die heele jaeren ſleeten: verſta: „waarin zy geheele jaren ſleten," of: „al gingen er jaren overheen."
Waer ſteecktghe: hier begint de vertaling van 't geen in den St. B. als *Pſ.* X. voorkomt.

Van d' uwen, hen ter rechte tijt
Te redden door uw zorgen,
En hulp, uit hunnen noot, en druck,
Zoo hardt geperſt van 't yſren juck?

Terwijl de rasende tyran,
En 't godeloos geſpan,
Zich zelven verhoovaerdight
Op zijnen voorſpoet, jaer op jaer,
Zucht d' onderdruckte, droef en naer.
De booſwicht ſchijnt gewaerdight
Tot zulck een lot: d' oprechte klaeght
Dat d' Opperſte geen kennis draeght.

De booſwicht wort by elck ge-eert,
En juicht, en triomfeert,
Terwijl hy naer zijn wenſchen
't Geluck der weerelt heeft ten vrient,
Het onrecht hem ten zegen dient,
Gezien by alle menſchen.
Dees beelt zich in, nu 't wel beſlaet,
Dat hy noch rechte gangen gaet.

Dees trotſe, droncken van zijn lot,
Vergramt, verbittert Godt.
Zijn gramſchap, noit bewogen,
Groeit aen, en zoeckt de Godtheit niet,
Die zijn verkeertheit hoort, en ziet.
Hy heeft Godt niet voor oogen.
Waer dees zijn voeten keert of zet,
Zijn wandel is doorgaens beſmet.

Dees ziet uw oordeel niet te moet,
En trapt, gelijck verwoet,
Dien hy zijn' vyant ſchatte,
Voor zijne voetſchabel, en zeght
Met zijn gedachten: ick zit hecht.
Wat ſtoel eit ſchranckte, en ſpatte,
Mijn ſtaet zal duren, hoogh geacht
Door al de ry van mijn geſlacht.

De mont braeckt laſter overal,
Bedrogh, en bittre gal.

110,111 *Schijnt gewaerdight Tot zulck een lot* voor „ſchijnt er toe waardig gekeurd."
112 *Geen kennis draeght:* van wat? hier ontbreekt noodwendig: „hier van, van dezen ſtaat van zaken, van zulk een onbillijkheid," of iets dergelijks.
120 *Schranckte: ſchronken* is „wankelen." Zie Deel VI, blz. 606.

Hy neemt vergift van draecken
Op zijne tong, die baert verdriet,
En ſmart by al wat zy beſchiet.
De rijcken met hem waecken,
Die heimlijck uit zijn laegen paſt
Dat hy d' onnozelheit verraſt.

Hy vlamt op d' armoede, ieders vloeck,
Beſpietze uit zijnen hoeck,
Gelijck in donkre holen
De wreede leeu verborgen leit.
Hy loert op d' arme onnozelheit,
Op dat hy, ſtil geſcholen,
Den armen vange, en in zijn net
Magh ſleipen, daer hem niemant redt.

Dan valt hy den gevangen ſtijf
Met al zijn maght op 't lijf,
Grijpt toe, en houdt hem onder
De klaeuwen van zijn tiranny:
Want hy beſluit: wie hindert my?
Godt keert zich in 't byzonder
Aen niemants klaghten, nochte ziet
Het goet en quaet, dat hier geſchiet.

O Heer, ſta op, hef op uw hant,
En drijf 't gewelt in 't zant.
Vergeetze niet t' ontzetten,
Die overweldight, arm en bloot,
Uw hulp behoeven in der noot.
Geweldenaeren wetten
Hun booſheit, in der armen ſmart,
Met dit beſluit al ſtil in 't hart:

Waerom zou Godt, de hooghſte maght,
Zich om der armen klaght
Vergrammen, en verſtooren?
De Godtheit, hooger dan het zwerck
Gezeten, moeit zich met geen werck
Van 's aerdtrijcks ingeboren,
Noch recht noch onrecht, leeft geruſt,
Van 's menſchen handel onbewuſt.

142 *Wat sy beſchiet:* „wat sy (de tong) met haar swadder beſpuwt."
143 *Paſt* voor „oplet, loert."
178 *Leeft geruſt:* lees, duidelijkheids halve: „en leeft gerust."

Neen zeker, neen: wel degelijck
Ziet Godt, der vroomen wijck,
Den druck, de zwaericheden
Der kermenden van boven af.
De dwingelant zal zijne ſtraf
Gevoelen hier beneden.
Hy zal uw handen niet ontvliên,
En dan zijn reuckelooſheit zien.

Ghy zijt der armen toeverlaet,
De vader, vooght en raet
Der ouderlooze weezen.
Och, breeck des ongerechten maght,
Den arm der boozen door uw kracht:
Men vint gewis na dezen
In hem geen booſheit, nochte ſmet,
Hoe ſcherp men op zijn' handel let.

De Heer zal heerſchen naer zijn' zin
Alle eeuwen uit en in,
De boozen uit zijn paelen
Verdrijven al de weerelt door.
Hy weet en luiſtert met zijn oor,
Eer zy hun leedt verhaelen,
De be der armen, en hun ſmart,
En kent de ſpraeck en tong van 't hart.

Beſcherm en hanthaef in haer Recht
De wees, die onder leght,
Zoo veel verſchovelingen,
Voor hun verdruckers. helpze ras,
Op dat de menſch, ſlechts ſtof en aſch,
Zich wachte te beſpringen
D' Almogentheit van 't hemelſch hof,
Te ſterck voor zulck een broſſe ſtof.

197,199 *Luiſtert ... de be: luiſtert* vorderde eigentlijk *naar* achter zich; doch V. voegt wel meer, waar hy twee w. w. bezigt, 't een bedrijvend, 't ander onzijdig, het voorz. weg. *Luistert* kan ook voor „beluistert" ſtaan.

205-208 De Vulgata zegt eenvoudig: *ut non apponat ultra magniſicare ſe homo ſuper terram.*

DE X. HARPZANG.

In Domino confido.

CK zet al mijn betrouwen vaſt
Op Godt, als druck my overlaſt.
Hoe durft ghy booſwicht ondertuſſchen
Noch tot my zeggen: volgh de muſſchen,
En vliegh uit uw vervolgers oogh
Behouden naer een' bergh om hoogh:

Dewijl de laegeleggers nu
Hun boogen ſpannen tegens u,
De pijlen op hun pezen zetten,
Om alle oprechten te verpletten,
Te treffen zeker en gewis
Uit hunne laege, en duiſternis.

De booſheit durf, ô Heer, uw wet,
Die ghy voltrockt, en zonder ſmet
Ons voorſchreeft, uit zijn harte vaegen,
En uwen trouwen dienaer plaegen.
O ſtout en reuckeloos beſtaen,
Wat heeft d' onſchuldige miſdaen?

De Godtheit, boven wolck en zwerck,
Gezeten in des hemels kerck,
Op zijnen rechtſtoel, dry mael heiligh,
Slaet zijn gezicht en oogen veiligh
Op d' onderdruckten, ſtarooght ſterck,
En onderzoeckt een ieders werck.

2 *Overlaſt* voor „bezwaart, benaauwt." Zie KIL. *in v.*

Hy ondervraeght den vroomen man,
En 't onrechtvaerdige geſpan.
D' Alziende let op ieders handel,
Der goeden en der quaden wandel.
Hy haet zich zelven, al te blint,
Die d' ongerechtigheit bemint.

De hemel ſtort, tot 's boozen ſtraf,
Een regenvlaegh van ſtricken af,
En vlam, en zwavel, vier, en voncken.
Hem wort een bittre kelck geſchoncken
Van blixem, donder, ſtorm en wint,
Als d' Opperſte zijn wraeck ontbint:

Want Godt bemint het recht gewis,
Gelijck zijn aert rechtvaerdigh is.
Hy ſchept behaegen in 't rechtmaetigh,
En haet het kromme en eigenbaetigh.
Hy ziet van boven uit zijn ruſt
D' oprechten aen met liefde en luſt.

34,35 *Een ... kelck ... Van blixem, donder*, enz. klinkt wel wat al te hyperbolisch.

39 *Rechtmaetigh:* een woord, dat ſedert het begin dezer eeuw zeer in de mode gekomen is, en het vroeger gebezigde *gerecht* byna geheel heeft verdrongen. Vondel bezigt het, zoo verre ik weet, nimmer in dien zin, en ook hier niet, waar 't voor tegenſtelling van *het kromme* (zie vs. 40) wordt gebezigd en dus niet voor „rechtvaardig" of „gerecht," maar eenvoudig voor „recht." 't Woord is voor 't overige goed, als gevormd van *recht* en *maat;* en kan nimmer aangevoerd worden om *doelmatig, planmatig, ſtelſelmatig* en dergelijken te wettigen.

DE XI. HARPZANG.

Salvum me fac.

EHOEME, o Heer, de Heiligen verminderen,
En ſpatten uit het loot
Van uwe wet. de deught van Adams kinderen
Neemt af, te bros en ſnoot.
Oprechte trou is heden wijt te zoecken.
Bedrogh behoudt het velt.
De logen pooght den naeſten te verkloecken.
Het hart is niet geſtelt
Gelijck de ſnaer der tonge, en haere klancken,
Vol valſcheit en bedrogh.
O Godt, beſnoey 's bedriegers tong en rancken,
En zulcke ſtoffers toch:
De ſtouten, die zich ſtoffende bedriegen,
En roepen overluit:
Betoom u niet: ontzie u niet te liegen:
Zet zoo uw paelen uit.
Wie is zoo groot, die onzen mont kan toomen?
Wie ſtelt ons tonge een maet?
Maer wat zeght Godt? Ick zal van boven komen,
Ten trooſt en toeverlaet
Der hulpelooze en trooſtelooze harten,
Van zuchten moede en mat,

2,3 *Spatten uit het loot Van uwe wet:* deze uitdrukking wordt in het oorſpronkelijke niet gevonden; zy is echter volkomen bybelsch, en verſtaanbaar bovendien. Al wat *uit het lood* ſpat, of ſpringt, wijkt noodzakelijk af van den rechten weg.

4 *Te bros en ſnoot:* dit moet tot *Adams kinderen* gebracht worden.

6 en 10 *Bedrogh:* de herhaling van 't zelfde woord is hier noch cierlijk, noch gepast.

9,10 Hetgeen hier ſtaat dient omgekeerd, en gelezen te worden: „de ſnaar der tong is niet geſteld gelijk het hart," of, eenvoudiger: „de tong ſpreekt anders dan het hart gevoelt."

DE XI HARPZANG.-Vs. 147-184.

J.W.F. Kachel del.

C.Ed.Taurel sculps.

En voeren hen getrou, en vry van ſmerten,
In een behoude ſtadt.
Godts woorden zijn zoo louter als metaelen,
Als zilver, in den gloet
Des viers beproeft, geloutert zevenmaelen,
Getoetſt ten overvloet.
Ghy, ſchutſheer der onnooſlen, zult ons hoeden
Voor dit veraert geſlacht.
De ſnooden ſtaen naer tijdelijcke goeden,
Onruſtigh dagh en nacht.
Zy winnen in getal door uw vermogen:
D' onnozelheit ontziet
De maghtigen, ter aerde neêrgebogen,
En beeft voor hun gebiet.

25 *Zoo louter als metaelen:* hier ſtaat het meerv., om 't rijm, voor 't enkelv., en bovendien moet het woord nog worden opgevat in den zin van „*edel* metaal," gelijk uit de nadere omſchrijving in de volgende regels blijkt.

1-30 Hier is meer de uitlegging gevolgd, door de exegeten aan 't ſlot van dezen Pſalm gegeven, dan de text zelf. De Vulgata heeft: *In circum impii ambulant. Secundum amplitudinem tuam multiplicaſti homines.*

DE XII. HARPZANG.

Uſque Domine.

HOE lang vergeetghe my zoo ſtraf,
En zetme, o Godt, uit uw gedachten?
Hoe lange keertghe op mijne klaghten
Uw heilzaem aenſchijn van my af?

Hoe lang, o Godt, zal ick, verſtroit
Van zinnen, treuren dus elendigh?
Hoe lang zal druck mijn hart inwendigh
Doorgaens dus knaegen, meer dan oit?

Hoe lange zal mijn vyant my
Dus trappen, trotſen, en braveeren?
Och! wil uwe oogen herwaert keeren.
Verhoor mijn bede: ick legh in ly.

Verlicht mijne oogen, en gezicht,
Eer ickze luicke, en 't licht ontbeere,
Dat niet mijn vyant triomfeere,
En ſtoffe: ick won 't hem af: hy zwicht.

1,2 *Lang — lange:* men lette hier op het bezigen nevens elkander der beide vormen.
12 *Ick legh in ly:* deze uitdrukking heeft David, die geen zeeman was, noch tot een zeevarend volk behoorde, natuurlijk niet gebezigd; doch Vondel was het gebruiken van termen, aan het zeewezen ontleend, zoo van kindsbeen af gewend, dat hy waarſchijnlijk by het te pas brengen daarvan naauwlijks aan hun oorſprong dacht.

Al mijn verdrnckers jnichen bly,
Zoo ras ick wanckele ten quade:
Doch 'k heb mijn hoop op uw genade
Alleen gebont, die hanthaeft my.

Mijn hart ſpringt op, als ghy my redt.
Ick wil u loven met gezangen:
Voor zoo veel deught, van u ontfangen.
'k Heb op mijn harp een wijs gezet.

21 *Zoo veel deught, van u ontfangen:* hier hebben wy wederom *deugd* in den zin van: „weldaad, gave, goed," Vergelijk Deel III, vs. 257.

24 De vertaling van dezen Harpzang is wederom bykans even krachtig en fraai als 't oorſpronkelijke, wat daaraan toe te ſchrijven is, dat Vondel zich hier aan den text gehouden en zich van omſchrijvingen en herhalingen onthouden heeft.

DE XIII. HARPZANG.

Dixit inſipiens in corde.

'ONWEETENDE en bedorve rot
Sprack in haer hart: daer is geen Godt,
Die voor de weerelt zorge draeght.
Legh af de vrees, die dwazen plaeght,
En volgh al wat uw hart behaeght.

Uit dezen ſtinckpoel rees een peſt,
Die 't al bedorf, van ooſt tot weſt.
De reuckeloozen, onberaên
Geweecken van de rechte baen,
Den wegh der doolinge inneſlaen.

Men ſchimpt, in dees bedorve lucht,
Met eerbaerheit, en deught, en tucht.
Het onkruit waſt, en wint vaſt velt.
Het vruchtbre zaet verſtickt, en ſmelt,
Tot dat men niet een' vroomen telt.

De Heer zag neêr van 's hemels tin
Op 's menſchen werck, op ieders zin
En wit, uit 's hemels heldren dagh,
Of hy noch eenen Wijzen zagh,
Een' die naer Godt zocht, als men plagh:

1 *Rot* voor „bende" en, als dit, vr. genomen. Zie blz. 48.

4 *Uit dezen ſtinckpoel*: uit welken? uit het hart van *de bedorren rot* of uit dien der verdorvenheid? De text, waarvan de eerſte drie ſtanzaas van dezen Harpzang de omſchrijving leveren, luidt in de Vulgata eenvoudig aldus: *Dixit inſipiens in corde ſuo: non est Deus. Corrupti ſunt et abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* — Over 't geheel heeft zich V. hier weder een belangrijke uitbreiding van 't oorſpronkelijke veroorloofd.

Zy waren al van d' eerſte ſtut
Geweecken, altemael onnut.
Het onkruit waſt, en wint vaſt velt.
Het vruchtbre zaet verſtickt, en ſmelt,
Tot dat men niet een' vroomen telt.

Hun keel is als een open graf,
De tong bedrieghlijck, ſchalck, en ſtraf.
Hun lippen ſmeecken, ſchoon van ſchijn,
Beſmet met adderenvenijn,
Om elck te trecken aen hun lijn.

De mont braeckt vloecken overal,
En laſter, gift, en bittre gal.
De voeten vliegen, als verwoet,
Verhit van dorſt, om menſchenbloet
Te ſtorten in hunn' overmoedt.

Zy rechten alſins, waerze gaen,
Bederf en jammernisſen aen.
Zy kenden noit het vredepadt,
Noch ſchrickten, teffens uitgeſpat,
Voor Godt, die ieders miſdaet ſchat.

Och, wort dees godelooze ſchaer
Heur gruwelen niet eens gewaer,
Die mijne kudde dus verteert,
Mijne arme ſchaepen ſtroopt, en ſcheert,
En dagelijx, als ſpijs, verteert!

Zy riep den naem des Hooghſten niet
Om hulp aen, toen zy, als een riet,
Van vreeze beefde, zonder gront,
En ydel zich in vreeze vont,
Daer billijck niet te vreezen ſtont:

23-25 De herhaling van de woorden, van vs. 13—15 voorkomende, is 't oorſpronkelijke nagevolgd.

28 *Smeecken:* hier voor „vleien."

33-35 Van deze voorſtelling, aan *Rom.* III: 15 ontleend, ſtaat niets in den text. Bovendien, waar Paulus ſpreekt van de *voeten* der overtreders, die *snel* zijn *om bloed te vergieten*, bezigt hy een elliptiſche uitdrukking, die niemand hindert; doch hier levert Vondel, door die nader te omſchrijven en van *voeten* te gewagen, die *verhit van dorst* zijn en *menſchenbloed* willen *ſtorten*, een onmogelijke voorſtelling.

39 *Teffens* voor „allen te ſamen." *Teffens, t'zeffens, zeffens, ſeffens, zevens* en *t'zevens* zijn ſynoniem en zien — volgends TEN KATE — alle op het mengen door middel van de *zeef*. De innige verwantſchap van het byw. met het w.w. *befeffen*, „begrijpen, bevatten," is duidelijk te zien; 't w.w. *zeffen* of *ſeffen*, byeen gaâren," is verouderd. WEILAND acht *teffens* en *tevens* ſynoniem en zegt, dat beiden zijn ſameugeſteld uit *te* en *even;* doch ten onrechte. Er beſtaat een werkelijk verſchil tusſchen de twee, en alleen voor het laatſte, dat in den regel als byw. van tijd genomen wordt, is de afleiding, die W. opgeeft, aannemelijk.

40,42 In deze regels ſpeelt V. twee malen met het woord *vreeze*, enkel om de ſtanza te vullen. De Vulgata heeft: alleen: *illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.*

Want d' Opperſte is rechtvaerdigh, acht
Geen godtloos, maer het vroom geſlacht.
Ghy boozen hebt den raet geſloopt
Des armen, die zich niet verloopt,
En vaſt op 's hemels byſtant hoopt.

Wie zal uit Sion Jakobs zaet
Herſtellen in behouden ſtaet?
Het huis van Jakob, Israël
Zal juichen met gezangk, en ſpel,
Als Godt 't gevangen volck herſtell'.

53-55 Dit is niet zeer duidelijk; maar dat is hier de Vulgata juist ook niet en de St. B. even min.

53 *Geſloopt:* aan 't woord *ſloopen* werd in die dagen veelal de beteekenis gegeven van „uit elkander ſlaan." Zoo bezigt Hooft het althands *Ned. Hist.* 673, 359 (fo,) „bejaghende de kornetten van Aarſchot, die hy daatelijk aanranste, *ſloopte*, naajoegh," enz. Zie voorts *Uitl. Woordenb. in v.*

54 *Die zich niet verloopt:* in gelijken zin vindt men 't woord by Hooft: *Brieven* 164, 15: „Hoe (de Predikant Smout) zoo tegen de hooge Overigheit als quae bondgenooten, met ergerlijke redenen zich heeft *verloopen*," d. i.: volgends 't *Uitl. Woordenb.*, „zich door drift van redenen heeft vergrepen." Zoo zegt men ook nog heden, met een bastertwoord: „zich *vergaloppeeren*."

DE XIV. HARPZANG.

Domine, quis habitat.

WIEN guntghe, o Godtheidt, te verſchijnen
Voor 't hooge koor, daer Cherubijnen
De bondtkiſt decken met haer ſchacht?
Wien zal 't gebeuren dagh en nacht
Op uwen heilgen bergh te ruſten,
Het lieffte dat een hart magh luſten?

Die, niet beſmet in zijnen wandel,
En gantſch rechtvaerdigh in zijn' handel,
De voeten in Godts ſchaduw zet,
De klaere waerheit ſpreeckt, die met
Zijn harte ſtemt, en zonder liegen
Zijn tong kan ſpaenen van bedriegen:

Die, om des naeſtens heil te ſtutten,
Zijn ſchade en ſchipbreuck pooght te ſchutten,
Zijne ooren ſtopt voor 't laſterwoort,
Dat hy tot 's anders nadeel hoort,
Veracht dat ongebonden wezen,
En looftze, die Godts ſtrengheit vreezen:

3 *Schacht:* de ſynekdoche is hier te ongepaster, om dat er ſprake is van meer dan een Cherubijn.
7-9 Lees: „die niet beſmet *is*," enz. „*en die* de voeten," enz.
10,11 *Die met Zijn harte ſtemt* voor „die ſpreekt als hy 't meent." In deze periode zijn de eenvoudige woorden van den text: „wiens hart waarheid ſpreekt," tautologisch uitgewerkt.
12 *Spaenen* is *ſpeenen*, „onthouden."
14 *Zijn:* verſta: „diens."
17 *Dat ongebonden wezen:* 't voorz. *dat* zoû hier doen denken, dat dit vaers van 't geen voorafgaat afhing, wat echter geenszins het geval is. *Ad nihilum deductus est in conſpectu ejus malignus*, heeft de Vulgata.

Die geene onwaerheit ſtout be-eedight,
Noch niemant door bedrogh beledight,
Noch 'ſarmen vleeſch en bloedigh zweet
Met woeckerende tanden eet,
En noit 'ſonnooſlen Recht wou krencken,
Bekoort door gaven, en geſchencken.

Wie dus kan leven, zonder ergh,
Zal eeuwigh ruſten op Godts bergh.

19 *Die geene onwaerheit ſtout be-eedight*: deze uitdrukking is zwakker dan die van 't oorſpronkelijke, welke medebrengt: „die een eed geſtand doet, ook tot zijn eigen ſchade."

DE XV. HARPZANG.

Conſerva, me Domine.

EHOEDER van uwe uitgeleze troepen,
Behoeme voor 't genaeckende gevaer:
Want ick niet ruſte in noot u aen te roepen,
Waer op mijn hoop, als op een' trooſtpylaer,
Gebout is. 'k Heb uw Godtheit aengehangen,
Die, rijck van heil, van my niet hoeft t' ontfangen.

Dit 's d' oirzaeck dat ick d' uitgekoore zoonen,
Uw heiligh volck, in 't lang beloofde lant,
Hun errefdeel, de handt boodt, waerze woonen,
En holpze aen ruſt, en in een' vaſten ſtant.
Ghy zelf getuight hoe ick voor uw genooten
In 't openbaer mijn hart heb uitgegooten.

Maer toenze na verzwackten in hunn' yver,
Verlietenze u, hun toeverlaet, en lot.
Afgodery wint velt door haeren drijver.
Elck volght zijn' droom, en dient zijn' eigen Godt,
Tot datze in 't endt en ſpade naer hem ſpoeden,
Godt kennen voor den oirſprong aller goeden.

7-12 Deze regels zijn een paraſrazis van wat David zegt, dat de Heer hem behagen deed ſcheppen in de edelſten des lands. Wellicht dacht V. daarby, vooral by 't ſchrijven der laatſte twee regels, aan den wakkeren ſtrijd, door hem voor zijn Kerk gevoerd.

13 *Na* voor „daarna, naderhand."

Ick wil geenſins, ten ſmaet van uw geboden,
Den offerdiſch des afgodiſts bekleên,
Mijn lippen aen den bloetkelck van zijn goden
Noch offerbloet beſmetten, neen, o neen.
Ick wil geenſins die gruwelen verbloemen,
Noch hunnen naem gewaerdigen te noemen.

'k Verwacht van Godt mijn erflot na dit ſtrijden.
De rijcke loon des kelcks van mijn verdriet,
En zwaericheên, en overbitter lijden
Verwacht ick van het oogh, dat alles ziet.
Ghy zultme, o Heer, en niemant zal 't beletten,
In 't wettigh erf, my toebeſchoren, zetten.

Het beſte lot is my ten deel' gevallen.
Mijn erfdeel munt in alle loten uit:
Dies loof ick Godt, wiens gunſt my boven allen
Gezegent heeft. hy ſteef mijn raetſbeſluit
Met kenniſſe en verſtant, om recht te micken,
En 't hooghſte lot voorzichtigh uit te picken.

Hy prickelde mijn hart en mijn gedachten
Inwendigh, ſpa tot midden in den nacht.
'k Had hem alleen voor oogen, onder 't wachten
Op zijn genade en goetheit: want zijn maght
My hanthaefde, op dat ramp noch ongelucken
Godts dienaer van zijn wacht en ſchiltwacht rucken.

Dit's d'oirzaeck dat de blijſchap in mijn harte
Niet ſchuilen kan, maer uitberſt op de tong,
Die huppelt na het uitſtaen van de ſmarte:
En ſchoon de Doot mijn ſterflijckheit beſprong,
Mijn lichaem zal geen' worm in d'aerde ſpijzen,
Maer ſluimeren met hoope van verrijzen·

Want ghy, o Godt, zult nimmermeer gedoogen
Dat mijne ziel in helſche duiſternis
Gedompelt blijf, noch 't lichaem uit elx oogen
In 't graf verrott': het lichaem, dat u is
Geheilight, zal noch kan, na'et bitter ſterven,
Geenſins vergaen, verrotten, noch bederven.

20 *Afgodiſts*: ik zet het den besten deklamator, dit woord zoo uit te ſpreken, dat men, gelijk de maat het hier vordert, niet meer dan drie lettergrepen hoort.
42 *Rucken*: de taal vorderde hier: *rukten* of *zouden rukken*.
44 *Vergaen, verrotten, noch bederven*: dit klinkt vrij pleonastisch: te meer, dewijl er reeds vs. 52 van *verrotten* geſproken was. De regel laat zich echter verdedigen, wanneer men er een klimax in ziet en dan leest: „geenszins *te niet gaan, verrotten*, noch zelfs bederven."

Ghy leertme klaer de baen des levens kennen,
De baen naer Godt, en Godts onſterflijckheit;
Beſtraeltme met uw blijſchap, onder 't rennen,
Die neêrſtraelt van uw aenſchijns Majeſteit.
Uw rechte hant begaeft, na deze elende,
Den hoopenden met blijſchap, zonder ende.

57 *Onder 't rennen:* „onder 't opvaren ten hemel (?)."
59 *Begaeft:* dit woord, tegenwoordig alleen nog flechts als verl. deelw. gebruikt, was vroeger zeer in zwang.

DE XVI. HARPZANG.

Exaudi, Domine, Juſtitiam.

O BILLIJCK en rechtvaerdigh rechtgeſpan,
Gewaerdigh toch te hooren
Mijn goede zaeck, en gun den vroomen man
Zijn klaghte voor uwe ooren
T' ontvouwen: neigh uwe ooren naer mijn be,
En lippen, met geen logen
Noch ſchoonen ſchijn van recht verbloemt, waerme
De vierſchaer wort bedrogen.
Aertsrechter, vel het vonnis met uw' mont,
En ſla uw oogh beneden
Naer mijnen eiſch, op billijckheit gegront,
En onvermoomde reden.
Ghy hebt mijn hart door 't vier des drux beproeft,
En onderzocht by duiſter,
En vond geen ſmet, noch ſchult, die onſchult hoeft,
Of wijt gehaelden luiſter.
De daet beſtemt den wil, de mont het hart.
Ick hiel de ſteile wegen
Van uwe wet in tegenſpoet, en ſmart,
En riep, zomtijts verlegen,
Met mijne ſlaeute, en onvermogen: Heer,

1 *Rechtgeſpan* voor „rechterſtoel," van waar het *recht*, de vierſchaar, *geſpannen* wordt.

10 *Sla uw oogh beneden*: V. bezigt meer 't eenvoudige *beneden* zonder er *naar* by te voegen, wanneer de rest van den zin de meening duidelijk genoeg maakt. Zoo b. v. hebben wy in *Salmoneus* vs. 1730 gelezen:

De Godtheit komt beneên
Gedondert uit een wolck,

en wy volgen nog zijn voorbeeld, als wy zeggen: *kom beneden*, voor „kom *naar* beneden."

15,16 *Geen... ſchult, die onſchult hoeft, Of wijt gehaelden luiſter:* dat is: „geen ſchuldige, die noodig heeft zich met vergezochten glimp van redenen te verſchonen."

Verſterckme op uwe paden.
Beveſtigh toch mijn treden meer en meer,
Op datze van uw raeden
En heiligh ſpoor niet glyen onverhoedts.
Ick hiel met mijn gebeden
En roepen aen gedurigh met meer moedts,
Dewijl ghy van beneden
Gewoon zijt my te hooren. Oppermaght,
Neigh d' ooren naer mijn ſmeecken,
En hoor mijn ſtem, en droeve jammerklaght.
Vertoon een wonderteecken
Van uw genade en barremhartigheit
In my, dat alle ſtaeten
Van menſchen zien wat heil ghy hun bereit,
Die zich op u verlaeten.
Beſcherm my, als den appel van uw oogh,
Voor deze tegenſtrijders
Van 's hemels maght, uit 's hemels troon om hoogh.
Beſchutme voor benijders,
In ſchaduw van uw vleuglen, voor 't gezicht
Der vloecken, die my drucken.
ijn vyanden beleegren my heel dicht.
Mijn ramp en ongelucken
Vermurwen hen zoo luttel, datze 't hart
Voor mijne klaghten ſluiten,
Hun trotſheit my met ſchimp en wrevel tart.
Zy houden my van buiten
Rondom bezet, en ſlaen hunne oogen neêr
Alleen op aerdtſche zaecken,
En dreigen my gedurigh meer en meer
Bedecktelijck te raecken:
Gelijck een leeu, die grimmigh vlamt op buit,
Als 't jonck van een leeuwinne,
In 't neſt geſpeent, al ſtil en heimlijck uit
Zijn hol ziet, dol van zinne,
En heet op roof. ontwaeck, beſcherremheer,
Verras hem in zijn laege,
En ruck hem flux met kracht ter aerde neêr.
Ontſla my van dees plaege.
Ontruck zijn hant den ſchicht met uwen arm,
Eer wy getroffen ſneven.
O Rechter, ſchey den godeloozen zwarm,
En die op d' aerde leven
Van weinigen, die hier, gedruckt en bang,

28,29 *Van beneden... my te hooren:* ook hier wederom zoû men al licht zeggen: „neen, van *boven* hoort Godt naar de ſmeekingen;" maar de bedoeling is: „dewijl gy gewoon zijt, my te hooren, *van beneden* tot u roepende."

Voor wreveligen duchten,
Die hier volop gemeſt, hun leven lang,
Gedijen by de vruchten
Der aerde, en 't zaet verborgen in den buick
Der ackeren. zy braſſen,
En koeſtren ſlechts het lichaem door miſbruick
Van overvloet. zy waſſen
In afkomſte aen, verzaet van weelde en luſt,
En laeten aen hunne erven
Het overſchot, dat geen begeerten bluſt,
En niemant volght in 't ſterven:
Maer ick, o Heer, verzaet van uwen eiſch
Te houden en uw rechten,
Zal endtlijck u in 't hemelſche palais
Aenſchouwen met uw knechten:
Daer zal uwe eer, en glans, en heerlijckheit,
Bedeckt met geen gordijnen,
Mijn' geeſt verzaên, wanneer uw Majeſteit
Den vroomen zal verſchijnen.

76 Een Horatiaanſche regel, die in den zin niet te pas komt; want het nalaten van ſchatten aan een talrijk kroost wordt hier juist als eene der meest begeerlijke zaken voorgeſteld. — Voor 't overige loopt deze Harpzang vloeiender en is minder met herhalingen overladen dan de onmiddelijk voorgaanden.

DE XVII. HARPZANG.

Diligam te, Domine.

LVOÊNDE Godt, en Heer van alle Heeren,
U wil ick al mijn leven dienen, eeren,
En minnen: want ghy zijt mijn kracht, en borgh,
Mijn toevlught, mijn verloſſer, trooſt, en zorgh.
Ick zal op Godt, als op mijn noothulp, hoopen.
Mijn ſchutsheer, als de ſtormers op my loopen,
Dan keer ick hen op u, mijn' horen, af,
Die my verloſt, bevrijt, en hoedt voor ſtraf:
Dies wil ick u aenbidden, eeren, loven,
Zoo raeck ick al mijn vyanden te boven.
De ſtricken van d'afgrijſſelijcke Doot
Belaeghden my: de helſche booſheit ſchoot,
Gelijck een ſtroom en waterval van ſluizen
Ter rotſe af naer de laeghte neêr komt bruizen,
Met kracht op my, die, teder en ontſtelt,
Niet opmoght, noch kon ſtaen voor dit gewelt.
De rampen van d'afgrijſſelijcke helle
Belaeghden my vervaerelijck en felle.

4 *Trooſt en zorgh* voor „Vertrooster" en „Verzorger." Opmerking verdient het, dat het laatſte woord, ook heden nog, in 't gewone ſpraakgebruik zoo wel gebezigd wordt voor „degene die verzorgt," als voor „het voorwerp der zorg," doch in dit geval doorgaands met het bezittel. voornw. vooraf.

6 *Als de ſtormers op my loopen:* alles behalve cierlijke uitdrukking, en 't *op my loopen* voor *op my aanloopen* maakt haar onzuiver bovendien.

7 *Op u, mijn' horen:* de text ſpreekt van *cornu ſalutis*, „een hoorn der behoudenis, des heils." V. ſpeelt met het woord en maakt er een krijgswapen van.

8 *En hoedt voor ſtraf:* er is in den text geen ſprake van *ſtraf*. 't Woord ſtaat hier bloot om 't rijm, in de plaats van „leed, ongeval" of iets dergelijks, dat de zin zoû medebrengen.

9,10 De tegenſtelling, die in 't oorſpronkelijke voorkomt: *invocabo Deum et ab inimicis ſalvus ero*, of, krachtiger nog, met het praeter.: „ik riep den Heer aan en werd verlost," gaat hier geheel verloren.

12,14 Hyperbolisch genoeg voor 't eenvoudige *torrentes iniquitatis*.

13 *Felle:* dit zoû voor een adj. kunnen gehouden worden; doch dan moest er ook ſtaan: *vervaerelijcke;* even als elders *lange* voor *lang*, is hier ook het adv. *fel* met de ſtomme *e* verlengd.

De ſtricken van d' afgrijſſelijcke Doot
Verraſten my, die aenquam naeckt en bloot.
In zulck een' angſt, beſtormt van 's vyants troepen,
Begon ick Godt, mijn noothulp, aen te roepen.
Ick riep hem aen, zoo luidt men roepen kon:
Mijn nootklaght drong door 't zwerck en boven zon
Den hemel in, en klonck in 't koor der kooren,
Godts heilighdom, in zijn ſcherpluiſtrende ooren.
Mijn jammerklaght drong door, van boogh in boogh,
Daer Godt zich zette in zijnen troon om hoogh.
Op 't ſchudden van Godts hooft in 't ander leven
Begon al d' aerde in 't ronde bang te beven,
Te ſchudden, en te ſiddren uit ontzagh,
De grondveſt van 't geberghte, ſlagh op ſlagh,
Te dreunen, en te davren, tot een teecken
Dat d' opperſte vergramt was, en ontſteecken
Op d' aerde om laegh, en 't ſteigrende geberght,
Om 't ſnode volck, dat Godt door booſheit terght.
Hy ſnoof een' roock ten neuze uit in 't vergrammen.
Zijn aengezicht ontſtack, en ſtont in vlammen,
En in een' brant van koolen, root van gloet.
Dus zette hy verbolgen zijnen voet
In een karros van wolcken, om te daelen
Van boven neêr uit zijne goude zaelen.
Een nevel zweefde om zijne voeten heen,
En ſchaduwde zijn goddelijcke treên.
De Cherubijns, terwijl hy zat geklommen,
Zoo hoogh in top, voor zijnen wagen glommen.
Hy vloogh en voer verbolgen en gezwint.
Hy zweefde en vloogh op vleugels van den wint,
Geſpannen in 't gareel voor zijnen wagen.
Hy ſchool bedeckt in duiſterniſſe en vlagen.
't Gehemelt van zijn' wagen, als hy rent,
Is eene wolck, een waterwolck zijn tent.
Een donckre wolck bedeckt hem onder 't vaeren.

18 *Door 't zwerck en boren zon:* hier ware een van beiden verkieslijker geweest: *door zwerk en boren zon* of *door 't zwerk en boren de zon.*

19 *Daer Godt zich zette* voor „daar God gezeten is." De uitdrukking is vrij ongelukkig en zoû den onnadenkenden lezer al licht in den waan brengen, dat God zich, op Davids jammerklacht, in zijn troon zette.

20 *In 't ander leven,* voor het *heiligdom Gods,* waarvan in het vorige koeplet geſproken is. Te zeggen dat *God zijn hooft ſchudt in 't ander leven,* is, wel beſchouwd, wartaal, en meent men er mede de plaats, waar men eenmaal een *ander leven* hoopt te genieten, dan is de ſchakel van denkbeelden, welken men doorloopen moet om tot die benaming te komen, te lang om het gebruik daarvan te wettigen, te lang om geduld te worden.

26-29 Fraaie regels, en den vertaler der klasſieke ſchrijvers waardig; maar toch ontbreekt er de Oosterſche gloed aan en misſen zy den eenvoud, die juist het oorſpronkelijke hier zoo krachtig maakt.

44 *Schaduwde* voor *be-* of *overſchaduwde;* doch min juist: *ſchaduwen* is „ſchaduw aanbrengen," *ombrer; beſchaduwen* is *ombrager, couvrir d'ombres.*"

47 *Hy vloogh en voer:* beter, om den klimax. „*hy voer en vloog;*" het oorſpr. heeft ook: „adſcendit *ſuper cherubim et* volavit."

Voor zijnen glans, en ſchricklijck aenzicht baeren
En berſten wolck en dichten nevel uit
Met blixemen, en hagel, en geluit
Van donderſlagh en wederlicht naer onder.
De Godtheit laet zich hooren in den donder,
Van boven uit den hemel en de lucht.
De Hooghſte laet zich hooren in 't gerucht
Van hagelſteen, in wederlicht, en voncken.
De blixemſtrael wort naer beneên gekloncken,
Gelijck een' pijl, met d' allerſterckſte hant.
Aldus verſtroit hy over 't ganſche lant
Zijn vyanden, en weêrlicht op de bergen,
En ſchricktze met zijn onweêr, die hem tergen:
Dan openbaert zich d'oirſprong van de bron
En ader, daer geen ooghſtrael zincken kon.
Wy zien den gront des aerdtboôms met onze oogen,
Wanneerghe, o Godt, o almaght, uit den hoogen
Het element begraeut, en ſnel verbaeſt,
En bulderende een buy van gramſchap blaeſt.
Hy reickte my de hant in dees gevaeren,
En redde en trockme uit grondelooze baeren,
En watereu, en diepten, daer ick zonck.
Hy redde my by tijts, eer ick verdronck,
Uit 's vyants maght, Godts dienaer, al te maghtigh,
Ontſloeghme van mijn haeters, die te krachtigh
Braveerden met eene uitgelaete ziel,
Toen ick te zwack en onvermogend viel.
Zy randden my in 't bitterſt van mijn lijden
Baldaedigh aen. de Hooghſte holpme ſtrijden,
En zette my op 't vrije en vlacke velt,
In veiligheit en d' eerſte ruſt herſtelt,
Naer 's hemels wil en opperſte behaegen,
Uit liefde en gunſt, zijn dienaer toegedraegen.
De hemel, die een billijck oordeel velt,
Naer elx verdienſte, en goet en quaet vergelt,
Zal my gewis vergelden naer mijn wercken,
Geregelt naer de voorgeſchreve percken
Van zijne wet: dewijl ick mijne ziel
En hart en hant van ſmetten zuiver hiel:
Dewijl ick paſte aendachtelijck te treden

66 *En ſchricktze* voor „en verſchriktze."
68 *Zincken:* of „peilen," wat woorden eener beteekenis zijn.
69-72 Verſta: „de bodem onder de wateren wordt zichtbaar, wanneer Gy deze wegblaast in uw gramſchap."
71 *Begraeut:* is „heftig beknort, door gebulder vervaard maakt," *incupat*, zoo als ook de Vulgata heeft.
77 *Al te maghtigh:* ouderwetsch, voor „zeer machtig."
77-80 *Te maghtigh — te krachtigh — te zwack:* dat herhaalde *te*, 't welk omtrent dezelfde verſterkende beteekenis heeft als het *zoo* in de vaerzen van Tollens, doet hier geen gelukkige uitwerking.
81,82 Omſchrijving van het Lat. *eduxit me in latitudinem*, „hy voerde my uit in de ruimte."

Op 't zuiver ſpoor van zijne wet, en zeden,
En niets beſtont, dat naer godtlooſheit helt,
Beſpieglende zijn' wil, my voorgeſtelt,
Zijn rechten uit liet ſchijnen in mijn' handel,
Gans ſmetteloos hem diende in woort en wandel,
En ſpeende my van onrecht en het quaet.
De Heer wil my beloonen naer mijn daet,
En my met recht vergelden naer mijn wercken,
Geregelt naer de voorgeſchreve percken
Van zijne wet: dewijl ick mijne ziel
En hart en hant van ſmetten zuiver hiel,
En wandelde, als voor d' alaenſchouwende oogen,
Door mommery noch veinzery bedrogen.
Wie heilighlijck zich regelt naer uw wet,
Dien handelt ghy oock heiligh, zonder ſinet.
Wie niemant quetſt, beledight, noch beſchadight,
Die wort van Godt verſchoont, en trou verdaedight.
Den zuivren en eenvoudigen ontmoet
Ghy zuiver en oprecht: weêrſpannigh bloet
Den ſchalcken en bedriegren en verkeerden
Verleert ghy al de treecken, die zy leerden.
Wie zich verkeert by zijnen naeſten droegh,
Betaelt ghy met de munte, die hy ſloegh:
Want ghy verheft ootmoedigen en blooden,
Behoudtze en redtze uit hun gevaer en nooden,
Verneêrtze die hoovaerdigh heenegaen,
En ſtout hun oogh en winckbraeu opwaert ſlaen.
Ghy onderhoudt mijn licht in aerdtſche dampen.

99 *Zeden:* hier voor *ritus*, als meermalen.

101 *En my met recht* enz.: hier wordt byna woordelijk herhaald wat vroeger gezegd is. Eene gelijke herhaling vinden wy in den 8t. B. (Pf. 18) vs. 21 en 25.

105 *Alaenſchouwende:* variatie op *alziende*, en toch niet hetzelfde: dit laatſte geeft het vermogen, het andere de daad te kennen.

106 *Bedrogen:* dit kan ſtaan voor „die zich niet laten bedriegen," maar ook: „die ik niet bedroog." De lezer kleze.

109 *Dien handelt ghy oock heiligh:* verſta: „met dien handelt gy ook als met een heilige." *Handelen*, dat thands zelden anders dan onz. gebruikt wordt, werd by onze vroegere ſchrijvers bedr. gebezigd, en te recht. KILIAEN geeft het ſamengeſtelde *behandelen*, dat het oudere en betere woord verdrong, niet op, en het gebruik, dat in dezen de overhand verkreeg boven de zuivere ſpraak, liet *handelen* alleen de beteekenis van „handeldrijven" of van „onderhandelen."

109 *Beſchadight* voor „ſchade berokkent," of, overdrachtelijk, „leed veroorzaakt." 't Woord wordt thands alleen maar gebezigd als 't een zaak, geen perſoon, geldt.

111 *Ontmoet* voor „bejegent."

113 *Schalcken* voor „arglistigen," *astuti*. Ook DATHEEN ſpreekt in zijn Pſalmberijming herhaaldelijk van *ſchalckheyt* en *geveynsdicheyt* als ſynoniemen, en by HOOFT komt het woord *ſchalk* zoo alleen als in de ſamenſtelling herhaaldelijk in dezelfde ongunſtige beteekenis voor.

119 *Heenegaen:* dit woord, wanneer het met een ander w.woord verbonden is, heeft niet de bloote beteekenis van „weggaan, vertrekken," maar geeft doorgaands een verſterkende kracht aan hetgeen volgt, waarby zelfs het eigenlijke denkbeeld van *gaan* meermalen komt te vervallen. Zoo b. v. zegt een koopman aan zijn bediende: „gy zult *heengaan* en die rekeningen eens nazien," zonder dat degeen tot wien hy ſpreekt zich ter uitvoering van dien last van den leſſenaar, waaraan hy gezeten is, behoeft te verwijderen. Zoo kunnen eigenlijk hier vs. 119 en 120 worden opgevat als ſtond er eenvoudig: „verneêr hen die trotsch en vermetel zijn."

O Godt, volhardt in duiſterniſſe en rampen
En jammer my te lichten met uw licht.
Voor uwe kracht, die voor geen heiren zwicht,
Geen lockaes van bekooringen kan duren.
Ick ſpring met Godt oock over 's vyants muren.
De wegen van den Allerhooghſten zijn
Geenſins beſmet met valſchen glimp, en ſchijn.
Zijn zetrede is zoo zuiver, en te loven,
Als louter gout, geloutert in den oven,
En hy beſchut, als met een' beuckelaer,
Wie hem betrout in 't barnen van gevaer:
Want waer is toch, o afgodiſte blinden,
Waer is een Godt behalve hem te vinden,
Die boven heerſcht in 't onverwonnen ſlot?
Waer is een Godt zoo groot, als Jakobs Godt?
De zelve Godt omgorde my rechtſchapen
Met maght en moedt, als met een ſcheutvry wapen,
En onderhiel mijn leven, zonder vleck
Van laſteren en laſterlijck gebreck.
Hy ſterckte in noot en zorgelijcke ſmerten
De zenuw van mijn beenen, ſnel als harten,
En holpme ſnel opſteigren bergh en rots,
Mijn' vyant en vervolgeren ten trots.
Hy ſteef mijn hant en zenuwen in 't vechten,
En gaf mijn' arm, om wonder uit te rechten,
Een kracht zoo ſterck, als een metalen boogh,
Hanthaefde my geweldigh van om hoogh
Met zijne hant en goddelijck vermogen,
Waer door ick ben zoo hoogh in top getogen.
Uw tucht beſchaeft al mijne oneffenheên.
Uw ſcherpe tucht beſnoeit mijn hart alleen.
Ghy wackert en beſtiert mijn forſſe treden,
Zoo datze niet bezwijcken in hun ſchreden.
Ick zit met kracht mijn haeters op den hiel,
En grijpze, en keer niet eer ick hen verniel',
'k Verplet hun heir, hier baet geen tegenwroeten,
Zy ſneuvelen en ſtorten voor mijn voeten.
Ghy gort my met ſtantvaſtigheit en moedt,

123 Deze regel is een ſtoplap, waartoe de text geen aanleiding geeft, en die den zin hier bederft.
130 *Zijn zetrede:* met *zetrede* verſtaat V. *inzetting*, „wet," *Gefetze*. Zie Deel VI, blz. 715.
133 *Afgodiſte blinde:* de uitgang *iſt* of *istisch* geeft deelneming aan een godsdienſtige fekte te kennen; zoo: „de *Janſeniste* kerk, een *Meniste* leeraar, een *Kalvinistiſche* preék."
140 *Laſteren en laſterlijck gebreck:* beide uitdrukkingen worden hier in dezelfde beteekenis, en wel in die, waarin zy meermalen by V. voorkomen, n. l. van „ondeugd," genomen.
141-144 De woorden van den text: „hy maakte mijn voeten aan die der hinden gelijk en ſtelde my op de hooge plaatſe," zijn hier vrij verward terug gegeven.
147 *Zoo ſterck, als een metalen boogh:* zoo heeft de Vulgata. De St. B. vertaalt: „zoo dat een ſtalen boogh met mijne armen verbroken is."

En zet bedeckt mijn vyanden den voet,
Zoo datze, in 't zant geſtruikelt, deerlijck zuchten,
Alle andren my den rugge biên, en vlughten,
Verſtroit op 't velt al wat my vloeckt en haet.
Zy riepen Godt toen aen in droeven ſtaet:
Maer Godt ontzey hun nootklaght aen te hooren,
Noch holpze niet, noch had hier toe geene ooren.
'k Zal 't overſchot verpletteren, als ſtof
Voor wint verſtuift. ick zal het godtloos hof,
Als ſlijck op ſtraet, noch vaegen uit elx oogen.
Ghy zultme voor 's volx laſter uit medoogen
Verdaedigen, en ſtellen te gelijck
Op mijnen troon, ten Vorſt, tot hooft van 't Rijck.
Het Heidendom, en d' onbeſnede bende,
Een volck, dat ick voor d'onzen nimmer kende,
Heeft my gedient, en hoorende uit de faem
Mijn' opgangk, heeft mijn' uitgebreiden naem
Ontzien, en voort mijn wetten aengenomen:
Mijn zoonen, de voorheen godtvruchte vroomen,
Verlochenden, van 's hemels wet vervremt,
Mijn' naem, en wet, dus lang by hen beſtemt:
Mijn zoonen, dus vervremt, en aen 't verbaſteren,
Ontzien zich niet mijn' naem en wet te laſteren,
En hincken, al bezoedelt en beſmet,
Op 't rechte ſpoor der aengenome wet.
Noch leeft mijn Godt, gezegent, en te prijzen.
'k Zal d' oirzaeck van mijn heil op mijne wijzen
En ſnaereſpel verheffen, als mijn ſtut,
De Godtheit, die my voorſtaet, en beſchut,
De volcken leert voor mijnen ſcepter knielen,
Den heilant, die voor 't ſchenden en vernielen
Der haeteren my hanthaeft, en beſchermt,
En uit gena zich over my ontfermt.
Ghy zultme, o Godt, verheffen, als uw eigen,
Ten trots van al die uw' gezalfden dreigen,
En my ontſlaen van onrecht, en gewelt:
Dan zal mijn keel, en harp, op maet geſtelt,

160 *En zet... den voet:* 't zelfde als „licht den voet," als men nog zegt.

163,166 *Maer Godt ontzey hun nootklaght aen te hooren, Noch holpze niet, noch had hiertoe geene ooren:* zoo als er nu ſtaat, zoû, volgends de tegenwoordige taalregels, God hen *wel* geholpen en *wel* naar hunne klachten geluisterd hebben. Maar men herinnere zich, dat de dubbele ontkentenis nog in Vondels dagen niet, gelijk nu, voor bevestiging gold; terwijl, wat hier 't gebruik van *noch* op zich zelf betreft, hy dit waarſchijnlijk noodig achtte in verband met het voorafgaande *ontzey*, waarin *ont* mede een ontkentenis uitdrukt.

168 *Het godtloos hof:* er wordt noch in de Vulgata, noch in den oorſpr. text, van eenig *hof* geſproken; er ſtaat eenvoudig: „ik ruimde hem weg als ſtraatſlijk."

173,174 *En hincken... Op 't rechte ſpoor der aengenome wet:* dit is by de eerſte lezing onverſtaanbaar. V. wil zeggen: „zy weten het rechte pad, dat der aangenomen (d. i.: der goddelijke) wet, niet te houden." De Vulgata heeft eenvoudig *claudicaverunt a ſemitis ſuis.*

183 *Als uw eigen* voor „als uw eigendom." De woorden ſtaan echter niet in den text.

Uw' grooten naem, in 't midden van de volcken,
Verheffen aen den hemel, en de wolcken.
Ghy zegent en verheerlijckt Jeſſes zoon,
Den Koning, uw' gezalfden, op den troon
Door uw genade, en levert ſtof te zingen
Aen David en zijne erfnakomelingen,
Eeu in, eeu uit beveſtight, en bekent,
Zoo lang de zon om 'sweerelts ronde rent.

DE XVIII. HARPZANG.

Coeli enarrant gloriam.

DE hemelen ontvouwen
Godts eer, en heerlijckheit.
De hemelſche gebouwen
Godts maght en majeſteit
Elck melden in zijn wercken,
Elck roepen te gemoet:
O menſchen, leert hier mercken
Dat d'Almaght, wijs, en goet,
Verborgen voor uwe oogen,
Zich zichtbaer openbaert,
U optreckt hemelwaert
Naer zijn ſtarlichte boogen.

Dit wort u aengewezen,
Verkondight dagh op dagh.
Dit wort u aengeprezen,
Van nacht tot nacht, als 't plagh.
Men kent geen tong, noch taelen,
Noch volck, daer 't hoogh geſticht
Dit nalaet te verhaelen,
Verſtomt in zijnen plicht.
Dees ſtem klinckt door al d'aerde,

16 *Als 't plagh:* ongelukkige rijmlap zonder beteekenis.
20 *Verſtomt in zijnen plicht:* ook deze regel is een bloot aanvulſel. Om den zin te verſtaan, moet men nu lezen: „daar het hooge geſticht (het uitſpanſel) zoo verre zijn plicht zoû vergeten, dat het naliet, dit te verhalen."

Alom befaemt, bekent.
Dit klinckt aen 's weerelts endt,
Waer 't licht de lucht verklaerde.

De Godtheit ſtelde boven
Het allerſchoonſte ſchoon,
De zon, in 't opgeſchoven
Rijck pauwelioen, zijn' troon:
Daer komt zy, aengenaemer
Dan eenigh bruidegom
Uit zijne bruiloftskamer,
Met glans te voorſchijn, om,
Gelijck een berghreus, ruſtigh
Te rennen op haer baen,
Uit d' ooſtkim weſtwaert aen,
Heel onvermoeit, en luſtigh.

Zy loopt haer baen ten ende.
Men vint noch volck, noch rijck,
Dat niet haer klaerheit kende,
Haer hitte te gelijck
Niet voelde, of kon ontduicken:
Noch zet dit wonderwerck,
Voor die Godts wet gebruicken,
Geen goddelijcker merck
Als 's hemels wil en waerheit,
Zoo zuiver en zoo net
Verkundight in zijn wet,
Die neêrſtraelt uit Godts klaerheit.

Zy kan de luſten toomen,
Herſcheppen hart en geeſt.
Zy tuight getrou den vroomen
Hoe Godt wil zijn gevreeſt.
Zy koeſtert zuigelingen
Met wijſheit, als met melck.

22 *Befaemt:* hier in goeden zin, voor „wijd vermeld door de faam." Zoo ook Deel VI, blz. 505 en elders. Vergel. ook *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in r.*

24 *Waer 't licht de lucht verklaerde* voor „waar 't licht ſcheen," doch 't moest *verklaart* zijn, om 't voorafgaande *klinkt*, dat in praes. ſtaat, of wel er moest *ooit*, of iets dergelijks bygevoegd zijn: *waar 't licht* ooit *de lucht verklaarde.*

28 *Pauwelioen:* even als 't Lat. *pavo* by ons *paauw* luidt, zoo wordt ook regelmatig van *pavilio*, *pauweljoen* gemaakt.

33 *Een berghreus:* volgends de Vulgata, die hier *gigas* heeft. De St. Bybel heeft *held.*

38-41 Ook hier beſtaat er verſchil tuſſchen de Vulgata en den St. B. By de eerſte leest men: *nec est qui ſe abſcondat a calore ejus:* de tweede heeft: „ende niets is verborgen voor hare hitte."

42-45 Niet zeer duidelijk en zelfs geheel niet teruggevende wat de Vulgata zegt: *lex domini immaculata convertens animas.*

49 *Zy:* t. w. „de wet."

53,54 *Zuigelingen — melck:* de Vulgata ſpreekt wel van *parvuli*, de St. B. van *ſlechten* „onnozelen;" maar van *zuigelingen* en *melk* is by geen van beiden ſprake.

Godts recht en regel dwingen
Tot recht, en reeglen elck,
Verheugen het geweeten.
Godts tafelwet is klaer,
En lichtze toe, die naer
In ſchaduw zijn gezeten.

Godts wet leert ieder veiligh
Hem vreezen, en zijn roe;
Een vrees, die, nut en heiligh,
Ons loont en kroont, noit moe
Van zeegnen en vergelden
Alle eeuwen in en uit.
Godts wil en wetten velden
Noit vonnis, noch beſluit,
Dat valſch was, maer, eenaerdigh
Met Godts natuur en Godt,
Bewijſt dat zijn gebodt
Oprecht is, en rechtvaerdigh.

Geen goudt, geene eedle ſteenen
Zijn zoo bekoorelijck,
Wat ſtraelen uit hun ſcheenen,
Als Godts geboden, rijck
En dierbaer uit hun wezen.
De honigh in den mont,
En raeten, uitgelezen
Op eenen morgenſtont,
Den ſmaeck zoo niet bejegenen.
Uw dienaer ſlaetze ga,
En ſpoort in 't gaſlaen na
Hoe rijcklijck zy hem zegenen.

57 *Het geweeten:* neen: „het *hart.*" Een „verheugd *geweten*" is een uitdrukking, die zelfs om den wille van 't rijm niet verſchoond mag worden.

58 *Godts tafelwet: tafelwet* ſtaat hier voor: „de *wet*, op twee *tafelen* beſchreven." De ſamenſtelling van 't woord zoû echter, volgends ons taaleigen, een andere beteekenis mede brengen. Een *tafelwet* is een wet, geſchreven om te regelen wat tot de *tafel* betrekking heeft, gelijk een *jachtwet* de voorſchriften behelst betreffende de *jacht*, een *belastingwet*, betreffende de *belastingen*, enz. enz.

61 *Veiligh:* dit rijmwoord is hier niet alleen overtollig, maar zelfs eenigzins in tegenſpraak met hetgeen volgt. Men kan toch moeilijk te gelijk leeren, Gods *roede* te vreezen en er *veilig* voor te zijn.

67-72 Deze zin loopt niet rond en laat zich beter begrijpen dan ontleden. Men leze: „Gods wil en wetten velden nooit vonnis of beſluit, dat verkeerd was: maar *het was altijd* overeenſtemmende met God en zijne natuur, en *daardoor bewijzende*, dat zijn gebod oprecht en rechtvaardig is."

69 *Eenaerdigh:* „van een en dezelfde of gelijke geaartheid:" — een *on*aardig rijmwoord.

74 *Bekoorelijck:* de tusſchenvoeging der *e* brengt hier den klemtoon van *koor*, waar hy by behoort, over op *lijck*, dat toonloos behoort te zijn en verlamt daardoor en het woord en het vaers.

75 *Scheenen*: beter *ſchijnen*. Zie de aanmerking op vs. 24.

80 *Op eenen morgenſtont:* hinkende en geheel te onpas hier aangebrachte regel. Moet hier de uitdrukking verſterkt worden door de byzonderheid, dat de honig juist 's ochtends (op de nuchtere maag?) gebruikt wordt?

81 *Slaetze ga: ze* ſlaat hier op *Gods geboden.*

Maer wie kan zijne feilen
Begrijpen? wat vernuft
Kan 's harten afgront peilen,
Zoo 't brein des menſchen ſuft?
O Hartekenner, reinigh
Mijn onbekent gebreck,
Het zy dan groot, of weinigh.
Behoeme voor de vleck
Van vreemde en onbeſneden,
En hun geñootſchap toch,
Vol dwaelinge en bedrogh,
En ſtrijdigh tegens reden.

Zoo langze op my niet winnen,
Ick hen noch volgh, noch hoor,
Blijft mijn gemoedt van binnen
Gezuivert na als voor.
Ick wiſch hun laſterplaegen
Zorghvuldigh af van my.
Mijn ſpraeck zal u behaegen,
En mijn beſpiegling, vry
Van ſcheemren, u gevallen,
Mijn noothulp, eenigh lot,
Verloſſer, goede Godt,
En hooghſte lot van allen.

101 *Laſterplaegen* voor „beſmettende ondeugden."
104,105 *Mijn beſpiegling, vry Van ſcheemren:* lees eenvoudig: „de overdenking mijns harten," *meditatio cordis.*

DE XIX. HARPZANG.

Exaudiat te Dominus.

DE Heer verhoore u onder 't juck
Der zwaericheên. de naem
Van Jakobs Godtheit zy in druck,
Wat vyant u oock praem',
Uw ſcheutvry wapen, ſtaf, en ſtut.
Hy zende u byſtant toe
Van 't heilighdom, en Arons hut,
Beſcherme u met zijn roe,
Uit Sion, zijn gewijde rots.
Hy zy gedachtigh aen
Uwe offerhande, en eer, voor Godts
Altaeren, onderdaen
Hem opgedragen, en de roock
Van uw brantoffer vaer'
Met eenen aengenaemen ſmoock,
En vlam, van 't vette altaer,
Ten hemel, daer hy heerſcht, en zit.
Hy ſchencke u in uw ſmert
Dat ghy beſchiet het zuiver wit
Van uw godtvruchtigh hart.
Hy geve u wat ghy raetzaem ſchat.
Wy zullen, na den val
Van 's vyants maght, op 't velt geſpat,
Met bly triomfgeſchal
Godt loven, die hun heir vertradt.

De Heer verleene u al
Het heil, waerom uw yver badt,
En namaels bidden zal.
Nu weet ick, van om hoogh verlicht,
Dat d' Opperſte, aen de be
Van zijn' gezalfden dier verplicht,
En aen deze offerſte,
Hem zal verleenen al wat dient
Tot zijn behoudenis.
Hy zal hem, als Godts trouwe vrient,
Genadigh en gewis
Verhooren van den heilgen boogh
Des hemels, en hem vaſt,
Door zijnen arrem van om hoogh,
En almaght, tegens laſt
Beveſtigen op zijnen ſtoel.
Dat andren hunnen trooſt,
In 't midden van dit aerdtſch gewoel,
Vry zetten, weſt en ooſt,
Op oorloghswagens, ruitery,
En paerden: wy alleen
Gewinnen Godt op onze zy
Door vierige gebeên:
Wy roepen in den hooghſten noot
Godts naem aen, anders geen.
Geen maght van heiren is zoo groot,
Daer Godt by valt te kleen.
Zy, die zich hielden aen 't verbont
Van menſchen hulp en kracht,
Zijn uitgeroit tot in den gront,
Geſneuvelt met hun maght:
Maer wy, die op Godts voorſtant ſtaen,
Verrezen voor elx oogh,
Zien nu met vreught den hemel aen,
En ſteecken 't hooft om hoogh.
Behoe uw' Koning, lieve Heer.
Verhoor ons in 't verdriet,
Wanneer wy roepen, dat geweer
Beſchaemt uw helden niet.

34 *Offerſte:* „offerſtede, offerplaats."
57 *Die op Godts voorſtant ſtaen* voor „die op Gods beſcherming ſteunen." In gelijken zin als hier wordt het woord *ſtaan* ook gebezigd by Hoort in de *Ned. Hist.*, 3e D., Amſt. 1677. 41, 14. *De kardinaal, midts de Landvooghdes al 't gewight der dingen op hem* ſtaan *liet,*" enz.
61 *Dat geweer: Godts voorſtant* namelijk, waar vs. 57 van geſproken is. — Deze Pſalm is keurig van ſtijl en berijming.

DE XX. HARPZANG.

Domine, in Virtute.

DE Koning, die zoo krachtigh,
Door 's hemels maght en kracht,
Verdelghde al 'svyants maght,
Zal, aen Godts hulp gedachtigh,
Zich zelf verheugen voor
Den Koning aller Heeren,
En vrolijck triomfeeren,
Nu hy, gezegent door
Godts byſtant en behaegen,
Den prijs heeft wechgedraegen.

O vader aller menſchen,
Ghy gaeft uw' dienaer milt,
Nu 's vyants heirkracht ſmilt,
Al wat zijn hart kon wenſchen,
Onthielt hem niet het goet,
Waerom zijn lippen baden.
Ghy waert met uw genaden,
Waermede ghy hem zoet
En milt en minzaem queeckte,
Gereet, eer hy u ſmeeckte.

5,6 *Voor, Door:* deze voorzetſels, hoezeer aan 't einde van den regel geplaatst, zullen by de lezing niemand hinderen; neen, maar in tegendeel een bevalligen overgang tot den volgenden regel vormen. Is de ſtrofe echter geſchreven om op muzyk gezet te worden, dan zullen diezelfde eindrijmen by den zang waarſchijnlijk zeer ongelukkige uitwerking doen.

17 *Genaden: genade*, in den zin van *gratia*, heeft geen meerv. Zie 't aangeteekende, Deel III, blz. 466, betreffende *weelde, zaligheid*, en dergelijke woorden. Wy moeten dus hier *genaden* opvatten in den zin van „gunſten."

Ghy kroonde hem met ſtraelen
Van gout en diamant,
Zoo trots als iemant ſpant,
Om op zijn hooft te praelen
Met zulck een rijcxcieraet.
Hy badt: och, reck mijn dagen:
Ghy liet u dit behaegen,
En reckte zonder maet,
Zijn levenstijt en uren,
Die d'eeuwigheit verduren.

Ghy gaeft hem eenen luiſter
Van eere en heerlijckheit
En glans en majeſteit.
Doorluchten ſchijnen duiſter
By 't voegelijcke licht
Van zijne aenvalligheden,
En glanſſen, die hem kleeden,
Waer voor de trotſte zwicht.
Ghy ſtelt hem aller wegen
Ten voorbeelt van Godts zegen:

Geen zegen, die verflensbaer
En tijdlijck is, en kort,
Maer nimmermeer verdort,
En levert hem dus wenſchbaer
De vreught, die, noit bepaelt,
Daer boven in uw boogen,
Van uw gezicht en oogen
En aenſchijn nederſtraelt;
Een vreught, die, ganſch volkomen,
Noit ende heeft genomen.

Dewijl de Koning ſtadigh
Zich aen den ſterckſten houdt,
En op dien pijler bout,
Den Hooghſten, die genadigh
Hem zegent, zal hy niet
Bezwijcken, nochte ſneven,
Noch ſidderen, noch beven,

21 Wat hier volgt laat V. op Kristus ſlaan.
25 *Voegelijcke* voor „behagelijke." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in v.* VOEGEN.
43 *Maer nimmermeer verdort:* hier had noodwendig achter *maer* herhaald moeten worden: „*een zegen, die.*" Gelijk er nu ſtaat zoû men er uit moeten opmaken, dat de *zegen*, waarvan geſproken wordt, *verflensbaer* enz. ware en *nimmer meer verdorde.* 't Is hier dezelfde onnaauwkeurigheid van ſtijl, waarop ik, ſprekende van *Harpz.* XVIII, 67—72, gewezen heb.
48 *Noit bepaelt* voor „grenzeloos."
56 *Sneren:* hier wederom voor „ten val raken, te gronde gaan."

Gelijck een wanckel riet,
Noch dobbren op en neder
In 't bulderende weder.

Uw rechte hant zal treffen
Uw vyanden in 't velt,
En al die met gewelt
Zich tegens u verheffen.
Uw rechte hant zal ſtraf
Uwe errefhaeters raecken,
Die uwen naem verzaecken,
En wannenze uit, als kaf,
Dat niemant in dit leven
Zal weeten waerze bleven.

Ghy zult hen, als een oven,
Vol gloets, het boſch en rijs
Verteert, gelijck zijn ſpijs,
Verſlinden, als ghy boven
Uw gramſchap uit de lucht,
Vol weêrlicht, en vol wolcken,
Ontdeckt, ten ſchrick der volcken,
Met ſchrickelijck gerucht,
Wanneer de wraeck, ontſteecken
Als vier, uw' ſmaet zal wreecken.

Ghy zult hunne erven t' zamen,
De telgen met den ſtam,
Verdelgen door uw vlam,
Van 't aerdrijck, als hun naemen;
Dewijl dees ſnoode rot
Met onbeſnede handen
U ſchèndigh aen dorſt randen,
En menſchen, zonder Godt,
In 't raedtſlaen t' zamen zwoeren,
Dat niemant uit kon voeren.

Ghy zultze nederhouwen,
En hun gewonde rugh

60 *In dit leven* voor „hier op aarde." Deze ſtoplap zoû echter aanleiding kunnen geven tot de vraag, in welk leven men die *errefhaters* dan terug zal vinden?

71,72 Verſta: „gy zult hen verſlinden, gelijk een oven het rijshout verſlindt."

81,82 Verſta: „gy zult, door uwe vlam, hen met hun afkomst, ja zelfs hunne namen, van de aarde doen verdwijnen."

86 *Onbeſnede handen:* „met ruwe, ſchendige handen." *Onbeſneden* is „onbeſchaafd," even als „*welbeſneden* gelijkluidend is met „welgevormd." Ten Kate vertaalt *beſneden* met *forma venusta praeditus.*

88,89 Verſta: „en als godlooze menſchen raadſlagen tegen u ſmeedden, die toch geen hunner in ſtaat was ten uitvoer te leggen."

Zal dienen tot een brugh
Voor die op u betrouwen.
Zy zullen onder 't vliên
Het overſchot der uwen,
Niet zonder angſt en gruwen,
In volle glori zien
Verheerlijckt, en verheven
In 't onvergangbre leven.

O eeuwige regeerder,
Die op-en-ondergangk
Betoomt, en houdt in dwangk,
Dat uwe maght vermeerder.
Wy zullen eeuwen langk
Uw' lof op harpen ſpeelen,
En met geſpanne keelen,
En heerelijck gezangk
Verheffen uw vermogen,
Zoo hoogh in top getoogen.

107 *Met geſpanne keelen:* men *ſpant* wel een *luit* of een *harp*, maar geen *keel*. Intusſchen is de uitdrukking te verdedigen, wanneer men hier *ſpannen* in den zin neemt van „vereenigen," zoo als in de uitdrukking „den Raad *ſpannen*, ſamen*ſpannen*," enz. en het dus *met* vereende *keelen* wordt. Zie voorts TEN KATE, Deel II, blz. 400.

DE XXI. HARPZANG.

Deus Deus meus.

MIJN Godt, mijn Godt, nu ſla van 's hemels boogen
Op my uwe alziende oogen.
Wat 's d' oirzaeck, och, dat ghy in dezen ſtaet
Van druck my dus verlaet?
Uw noothulp yſt van mijne jammerklaghten.
Ghy zetze uit uw gedachten.
Mijn Godt, ick ſlijt den dagh in dit verdriet,
En ghy verhoortme niet.
Ick kerm by nacht, en zucht naer 's hemels boogen
En vintme niet bedrogen.
Ghy, die uw koor en heilighdom bewoont,
Wort daer met lof gekroont
Van Jakobs huis. onze oude vaders bouden,
Als zy hun kracht miſtrouden,
Hun hoop op u in noodt, en tegenſpoet:
Hun hoop ruſte op dien voet:
En ghy verhoorde in jammer, en elende,
Hun jammerklaghte in 't ende,
Verloſte hen uit hunne zwaericheên,
Toen elck verlaeten ſcheen.
Zy hielden aen by u om hoogh met roepen:

10 *En vintme niet bedrogen:* deze woorden ſchijnen niet te ſtrooken met de bedoeling des Pſalmdichters noch met hetgeen voorafgaat en volgt: zy zeggen althands het tegenovergeſtelde van wat in den St. B. ſtaat: *en ick en hebbe geen ſtilte.* De Vulgata: *et non ad inſipientiam meam,* is hier niet zeer duidelijk en heeft ook V. in de war gebracht.

Ghy redde Jakobs troepen.
Zy hoopten op uw hulp, gelijck 't betaemt,
En ſtonden noit beſchaemt:
Maer ick een worm, geen menſch, gelijck in wezen,
Van ieder een miſprezen,
Ben als een ſnoot uitvaeghſel by 't gemeen.
Al wie my ziet, elck een
Belacht, beſchimpt, verſpuwtme, vloeckt, en laſtert.
Hun lippen zijn verbaſtert
Van reden, en het brein van geeſt berooft.
Een ieder ſchudt zijn hooft,
Begrenickt my, en ſpalckt den mont dus open:
Hy plagh op Godt te hoopen:
Godt helpe hem, behoede nu zijn kint,
Indien hy 't zoo bemint.
Ghy hebtme, o Heer, uit moeders lijf ontfangen.
Mijn hoop en trooſt bleef hangen
Aen u, toen ick aen moeders borſten hing,
Mijn mont haer melck ontfing.
Uw gunſt heeft my gequeeckt, en uitgekooren,
Zoo ras ick wert geboren,
Ghy waert mijn Godt, van moeders lichaem aen.
Nu pas me by te ſtaen:
Verlaetme niet, nu my zoo veele elenden
Genaecken, geen bekenden,
Niet een, niet een [ick zie vaſt weſt en ooſt,]
My byſtaet, ſtut, en trooſt.
Veel kalvers, norſſe en vet gemeſte ſtieren
Omringen my, en tieren,
En loejen vaſt met opgeſpalckten muil,
En ſchrickelijck gehuil:
Als leeuwen, die uit roofluſt hongrigh brullen,
En boſch en woudt vervullen
Met naer geſchal. mijne aders uitgebloet
Zijn, als een watervloet,
Ganſch uitgeſtort door 't vloeien en door 't lecken:
Door pijnigen en recken
Mijn zenuwen en al mijn leden vaſt
Geſpannen, en van laſt

22 *Begrenickt:* *grenikken* of *grinniken* is „grimaſſen maken," en van daar: „ſpottend aanzien."
27 *Ontfangen:* de Vulgata heeft *extraxiſti* „uitgetogen," en dit ſtemt ook met de vertaling van den St. B. overeen. Er volgt echter: „op u ben ik geworpen." Verg. hier de aantt. van den St. B. op vs. 11.
46 *Geen bekenden:* de *n* achter dit woord is hier of een aanduiding van 't meerv. en dan moet er achter verſtaan worden: *my byſtaan*, enz., of zy ſtaat er om 't rijm. In elk geval is het voorbeeld niet na te volgen.
54 *Boſch en woudt:* een ſchijnbaar tautologiſche uitdrukking; doch in der daad zijn *bosch* en *woud* verſchillend: 't eerſte is aangeplant, althands aangelegd; 't ander is een „wildernis" en wordt ook daarmede in onze oude taal geſtadig verwiſſeld.
55-57 De Vulgata heeft hier alleen: *ſicut aqua effuſus ſum:* „ik ben als water uitgeſtort."

En 't laſtigh pack des lichaems ganſch bezweecken.
Het al te vinnigh ſteecken
Van deze zon des drucks, de zon van ſinert,
Mijn afgepijnight hart
Inwendigh ſmolt, als was voor eenen oven.
Mijn krachten zijn verſtoven,
Bezweecken, als een potſcherf, bros en kranck.
Mijn tong bleef, zonder klanck,
Verdort en droogh aen mijn gehemelt hangen.
Het graf, om my t' ontfangen,
Staet open. ick ter doot gewont, dus ſtraf,
Ga met een' voet in 't graf.
Ick ben omringt van veele dolle honden,
En baſſers, nu ontbonden,
Die bijten, fel en bits op my ontſtelt.
De bloetraet om my velt
Mijn vonnis vaſt. zy graven fel, en wroeten,
En drijven door mijn voeten
En handen ſtael, en yzer, dat het knelt.
Daer hang ick, en men telt
Mijn beenders, door het ſpannen van de leden,
Van boven tot beneden.
Daer hang ick, tot een ſchouſpel en vermaeck
Der noit verzaede wraeck,
Zoo moedernaeckt, gelijck ik wert geboren.
Mijn kleeders, hun beſchoren
Ten roof, zijn nu de vrybuit van den wrock.
Mijn naedelooze rock
Den krijghsman valt ten deele in deze dwerling,
Op 't oordeel van den terling.
Nu mis ick 't al: ten minſte, o toeverlaet,
In dezen droeven ſtaet,
O vader, redme in 't uiterſt van mijn lijden,
En helpme, helpme ſtrijden,

es *Deze zon des drucks:* er wordt in 't oorſpr. van geen *zon* geſproken en het beeld is ook niet gelukkig. Men kan een *druk* voorſtellen als wegende, als pletterende, als ſlingerende, als overſtelpende, en alzoo figuurlijk gewagen van een *berg*, een *hagelbui*, een *ſtorm*, een *vloed*, een *zee* van *druk;* maar men hoort nimmer ſpreken van een *druk*, die verbrandt, verſchroeit of verzengt: — en 't woord kan dus niet verbonden worden met eenig ander dat het denkbeeld van *hette* of *vuur* mede brengt. Bovendien wordt de *zon*, ook dan zelfs als zy hevig, ja, als hier, *vinnig* ſteekt, nimmer genomen tot zinnebeeld van een boosaardig wezen.

es *Smolt* voor „deed verſmelten," als meermalen.

ee,er *Verſtoven, Bezweecken, als een potſcherf:* hoewel men kan aannemen, dat de dichter hier twee verſchillende beelden bezigt, en eerst zijn *krachten* by „ſtof" vergelijkt, dat *verſtuift*, daarna by een *potſcherf*, die *bezwijkt* of „breekt," zoo is toch in dat geval de vereeniging van die twee beelden in eenen zin af te keuren, dewijl de voorſtelling er verward door wordt en onjuist. Een *potſcherf breekt* wel, maar *verſtuift* niet licht.

co *Daer hang ick:* men weet, dat deze Pſalm door de (Kristen) bybelverklaarders vrij algemeen beſchouwd wordt als een typiſche voorſtelling van het lijden van Kristus aan het kruis. V. wil dit nog aanſchouwelijker maken en laſcht er daarom tot tweewerf toe den uitroep in *Daer hang ick*, die niet in 't oorſpr. voorkomt, en in de daad een meer koddige dan aandoenlijk-dichterlijke uitwerking doet.

En worſtelen, in 't nijpen van den noot;
Met d' onverzoenbre Doot.
Ontruckme, o Godt, nu 's Doots geſleepe klingen,
Die door mijn' boezem dringen
Tot in het hart, te dootelijck gewont.
Ontruckme dezen hont.
Ontweldighme uit der leeuwen muil en toren,
En breeck en kneus den horen
Van 't fel gediert, dat eenen horen draeght,
En my doorſtoot, en plaeght,
Die met gedult en ootmoet, dus in lijden,
Den bittren ſtrijt moet ſtrijden:
Dan zal ick al mijn' broedren uwen naem
En loffelijcke faem
Ontvouwen, en in 't midden van de ſchaeren,
Die in uw naem vergaêren,
Verheffen met lofzangen, en muzijck,
Ter eere van uw rijck.
Godtvruchtigen, begint nu met gezangen
Eenſtemmigh aen te vangen
Van 's hemels lof. o Jakobs afkomſt, prijs
Godts almaght, goet en wijs,
Op 't hooge feeſt. o Iſax waerde zoonen,
Verheft en eert zijn troonen,
Die voor 't gebedt des armen, als hy klopt,
Zijne ooren ſluit noch ſtopt,
Noch met den neck my aenziet uit zijn kooren,
Maer met genadige ooren
Mijn klaghten hoorde, en in het naere graf
My 't leven weder gaf;
Dies zal uw lof in mijn vergaderingen
Door zwerck en wolcken dringen,
Van ooſt tot weſt. ick zal voor 't aengezicht
Der vroomen, dier verplicht
Aen mijn belofte, u mijn beloften houden.
Uwe armen en vertrouden

100 *Ontruckme dezen hont:* welken *hond?* er is van geen hond geſproken: ſtond er eenvoudig *den hond*, gelijk in den St. B. vs. 21 van *het geweld* des honds geſproken wordt, dan zoû er niets op de uitdrukking te zeggen vallen, maar 't aanwijzend voorn. brengt hier den zin in de war en den lezer van 't ſpoor.

101 *Ontweldighme uit der leeuwen muil:* dit moest noodwendig zijn: „*aan* der leeuwen muil." *Ontweldigen* beteekent: „onttrekken aan geweld;" wanneer men alzoo zegt *aan den muil ontweldigen*, dan geeft men daarmede te kennen: „verloſſen van het *geweld*, dat de *grijpende muil* pleegt," doch *uit den muil ontweldigen* beteekent: „het onttrekken aan het geweld, door de ledige ruimte, de plaats waar het voorwerp zich bevindt, gepleegd," wat onzin is. Men *haalt* iemand *uit* het water; doch men *ontweldigt* hem *aan* de kracht van den ſtroom, *aan* de baren, die hem verzwelgen wilden, *aan* den watersnood.

103 *'t Fel gediert, dat eenen horen draeght:* door hier al te duidelijk te willen zijn, is V. 't niet geweest. Hy bedoelt den *eenhoorn*, doch men zoû de gebezigde woorden kunnen laten ſlaan op elk gehoornd dier.

Genieten daer uw heilige offerſpijs,
En wecken zadt, uw' prijs
En eer, in al die Godt van harte zoecken:
Die harten, voor geen vloecken
Des doots bevreeſt, verduren eeu en tijt,
Die 't ſterflijck leven ſlijt.
De volcken, die, zoo wijt en zijt gelegen,
Hunn' oirſprong overweegen,
Zien opgeweckt naer 's levens oirſprong om:
En al het redendom
Zal 's hemels juck gehoorzaem helpen draegen,
Al 't heidendom gewaegen
Van zijnen naem, en knielen in het ſtof,
Voor Godt, en 't hemelſch hof,
Den eigenaer en Heer van alle dingen,
Wiens heerſchappy zal dwingen
Alle onbeſneên. de rijcken, hier verzaet
Van weereltsdom, en ſtaet,
Gewilligh zich aen zijnen diſch begeven,
Genieten 't eeuwigh leven
Door d' offerſpijs, aenbidden Godt den Heer,
En 't ſterflijck volck valt neêr
Op 't aengezicht ter aerde, als opgetoogen,
Voor zijn doorzichtige oogen.
Nu zal mijn ziel en leven niet vergaen.
Mijne afkomſt zal voortaen

131 *U'w heilige offerſpijs*: zoo ook vs. 150 en 51:

Genieten 't eeuwigh leven
Door d' offerſpijs.

Ik heb er niets tegen, dat V. hier het leerſtuk van de mis te pas brengt; doch moet doen opmerken, dat hy verder gaat dan de *Vulgata*, die vs. 27 alhier zegt: *Edent pauperes et ſaturabuntur:* d. l.: „de armen zullen eten en verzadigd worden," en vs 30 *Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terrae*: d. l.: „al de vetten der aarde hebben gegeten en (hem) aangebeden." Zie echter *Altaergeheimeniſen*, Deel IV, blz. 54 en het aldaar aangeteekende op vs. 414.

137-140 Er ſtaat, zoo in de Vulgata als in den St. B., niets anders, dan dat alle einden der aarde het gedenken en zich tot den Heer bekeeren zullen.

140 *En al het redendom:* V. is hier nog al in de weer met woorden, die op *dom* eindigen, zie vs. 142 en 148: dat is driemaal in acht regels, wat zeker een paar keer te veel is. Wat nu het woord *redendom* betreft, zoo herinner ik my niet, het ergends ontmoet te hebben, en ik zoû ook het gebruik daarvan niet gaarne aanprijzen. HUYDECOPER ſchijnt zich (Pr. II, blz. 485) te vereenigen met de meening van den ſchrijver der *Idea Linguae Belg. Gramm.*, dat de ſubſtantiva, op *dom* uitgaande, zouden beteekenen *eene gerechtelijke toebehoorte, ende dewelke iemand by den Rechter ſoude moeten worden toegekent.* Ik laat deze verklaring in 't midden; offchoon ik meen, dat daartegen nog al iets ware in te brengen; doch ik wil doen opmerken, dat zich aan *dom* bijna altijd het denkbeeld verbindt eener „verzameling" of „vereeniging." Zoo is het *menſchdom:* de „verzameling der menſchen," het *engelendom* „die der engelen;" zoo verſtaat men door: het *Bisdom* „de gezamentlijke plaatſen, die onder een Bisſchoppelijk gebied behooren: door den *eigendom* „de vereeniging der goederen, die iemand toebehooren:" door *weereltsdom* — zie vs. 148: de „waereldſche dingen zonder uitzondering." En zoo zal dan ook waarſchijnlijk V. hier met *redendom* bedoeld hebben: „alle redelijke" of „van reden voorziene ſchepſelen." Maar *reden* te nemen voor „redelijke wezens" is wat heel ſterk en het wil er by my niet in. Op die wijze voortgaande zouden wy, niet alleen, gelijk hierachter *Harpz.* XXXVIII vs. 77 *Ballingsdom*, en *Harpz.* XXXIX vs. 83 *onrechtvaerdighdom* bekomen, welke woorden zich nog eenigzins verdedigen laten, maar is er geen reden om niet even goed *verſtandsdom*, *geleerdheidsdom*, *roemsdom*, enz. te krijgen: wat de duidelijkheid der taal niet byzonder zoô bevorderen.

Hem dienen, en naer zijn behaegen eeren.
Het nieu geſlacht des Heeren
Zal luiſtren naer den klanck der heiltrompet.
De hemel zal Godts wet
En 't hemelſch recht verkundigen door raeden,
Geboôn, en wonderdaeden,
En leeringen den volcken, die Godt riep,
En door zijn woort herſchiep.

DE XXII. HARPZANG.

Dominus regit me.

D'ALMAGTIGE is mijn herder, en geleide.
Wat is 'er datme ſchort?
Hy weit my, als zijn ſchaep, in vette weide,
Daer gras noch groen verdort.
Hy drenckt mijn ziel in koele bronne en beecke.
Indien mijn geeſt verſtroy'
En afdwael' van de kndde, en rechte ſtreecke,
Hy brengtze weêr te koy.
Hy brengt my op de heirbaen van zijn wetten
En 't goddelijcke recht,
Om zijnen naem en eer in top te zetten,
Door 't lof van zijnen knecht.
Al zworf ick om in naere en donckre dalen,
Beſchaduwt van de doot,
Noch vreeſt mijn hart geen ongelnck, noch qnalen:
Hy ſtaetme by in noot.
Ick maghme vaſt op zijnen ſtaf verlaeten,
En tronwen herders ſtock.

DE XXII HARPZANG. De navolging van dezen Pſalm is uitmuntend en ſchittert wederom als een Vondeliaansch juweel tusſchen de voorgaande en volgende uit. Waarſchijnlijk was die dan ook niet met de rest en als een deel der opgevatte taak, maar reeds vroeger en uit voorliefde of voorkeur, vervaardigd. De Pſalm toch moest hem aantrekken, en wellicht paste hy den inhoud daar van op zich zelven en op zijn roeping toe. Krachtens zijn recht als dichter toch kon hy uitroepen, dat God zijn hair en hoofd met oliegeur zalfde, ter verblijding des aanſchijns, enz. en als trouwe ſoldaat van het door hem omhelsde geloof, dat hy Arons tempel nimmer verlaten, maar op zijn wacht zoû ſterven.

6 *Verſtroy'*: zoû *verſtrooit* behooren te zijn; doch V. veroorlooft zich wel eens meer, den indicativus met den ſubjunctivus te verwiſſelen, wanneer het rijm dit vordert, en wy willen er hem vooral niet hard over vallen by 't lezen eener zoo keurige vertaling als die van dezen Pſalm.

Hy deckt voor my, ten ſchimp van die my haeten
Met onverzoenbren wrock,
Een' vollen diſch, gelaên met leckernyen.
Hy zalft mijn hair en hooft
Met oligeur, om 't aenſchijn te verblijen
Door glans, die druck verdooft.
Wat wort aen my een ſchoonen kelck gegeven
Vol wijns! Godt ſtort zijn hart
Genadigh uit, ten beſte van mijn leven,
Ten trooſt van alle ſmart.
Ick zal Godts huis en zegenrijcken tempel
Bewoonen dagh en nacht,
En nimmermeer verlaeten Arons drempel,
Maer ſterven op mijn wacht.

DE XXIII. HARPZANG.

Domini eſt terra.

L d'aertboôm, en wat d'aertboôm in zijn paelen
En ronden ring beſluiten kan alom,
Oock menſch, en dier, die daer hunn' adem haelen,
't Is altemael Godts goet en eigendom:
Want Godt is zelf de Schepper aller dingen.
Hy boude op zee dat wonderbaer gebou,
En wiſt het meir met duin en ſtrant te dwingen,
Op dat de menſch dit ront bewoonen zou.
Maer och, wie zal den bergh des heils beklimmen,
En veiligh ſtaen in 's hemels Heilighdom,
Daer Serafijns en Cherubijnen glimmen,
En Englen Godt beſtuwen om en om!
Onnooſlen, die hun hart noch hant bevlecken,
En die geen' tijt in ydelheên verquiſt,
Of met een grijns van eeden pooght te decken,
Tot 's naeſten ſcha, zijn valſch bedrogh, en liſt.

1-3 De aanhef van dezen Pſalm treft in 't oorſpr. vooral door zijn grootſche eenvoudigheid: „De aarde is des Heeren en hare volheid." Door hier wederom in byzonderheden af te dalen verzwakt en bederft V. den indruk ten eenemale.

4,7 Deze regels bevatten niet ſlechts een uitbreiding, maar, wat erger is, een afwijking van 't oorſpronkelijke, 't welk zegt, dat God de waereld op de zeeën gegrond, en op de rivieren gevestigd heeft.

7 *Wiſt het meir met duin en ſtrant te dwingen: Duin* is hier, als meermalen, voor „verhevenheid, hoogte" genomen. Zie o. a. D. VI. blz. 665, vs. 159.

8 *Maer och:* deze interjektie is een ſtoplap, die tusſchen hetgeen voorafgaat en volgt zeker redegevend verband doet ontſtaan, dat den indruk van 't een als van 't ander wegneemt. De bedoeling van den aanhef is in korte woorden deze: „De aarde behoort den Heer die haar geſchapen heeft. Wien zal hy in zijn nabyheid gedogen? Den reine van harte." Deze eenvoudige zin kan uit Vondels omſchrijving ſlechts met moeite worden opgedolven.

12 *Onnooſlen:* ging er vooraf *wie zullen?* dan ware het meerv. hier gepast: nu is 't een taalfout.

14 *En die:* lees: *en hy die.*

De hemel zal dien vroomen man miltdadigh
Verrijcken: wat hy drijft en treckt ter hant,
Godts rijckdom valt hem heilzaem en genadigh
Van boven toe, gelijck een dau op 't lant.
Dit is 't geſlacht der vroomen, die Godt minnen,
En zoecken, als hun eenigh deel en lot.
Dit zijnze, die met opgeſpanne zinnen
Verlangen naer de komſt van Jakobs Godt.
Aertsengelen, Gekroonden, die daer boven
Gezeten zijt in uwe majeſteit,
Sluit op, zet op de poort van 't hof der hoven;
Sluit op, zet op de poort der eeuwigheit:
De Koning komt: de Koning is voorhanden,
Van wiens gezicht alle eer en glori ſtraelt:
Onthaelt den Heer, die over alle landen
En rijcken heerſcht, in grootheit onbepaelt.
Wat Vorſt is dit? wat Koning magh dit wezen?
Het is de ſtercke onoverwinbre Helt,
D' Almogentheit, voor wie de heiren vreezen,
Wanneerze vecht en triomfeert in 't velt.
Aertsengelen, Gekroonden, die daer boven
Gezeten zijt in uwe majeſteit,
Sluit op, zet op de poort van 't hof der hoven;
Sluit op, zet op de poort der eeuwigheit:
De Koning komt: de Koning is voorhanden,
Van wiens gezicht alle eer en glori ſtraelt:
Onthaelt den Heer, die over alle landen
En rijcken heerſcht, in grootheit onbepaelt.
Wat vorſt is dit? het is de Heer der Heeren,
D' Almogentheit, de bron van alle maght,
De Koning zelf, wien alle Vorſten eeren,
Die alle maght in top houdt door zijn kracht.

18 *Treckt ter hant:* dichterlijk voor „neemt ter hand."
23 *Opgeſpanne zinnen:* zoo ook in den *Lucifer* vs. 45:
Ingedruckt met kracht van d' opgeſpannen *zinnen.*

DE XXIV. HARPZANG.

Ad te, Domine, levavi.

EN ander zoecke naer zijn' luſt
Aen ſchepſels heul, en trooſt, en ruſt:
Ick ſtelle op d' ongeſchapenheit,
Vol maght, en kracht, en majeſteit,
Al mijn betrouwen, hef mijn oogh
En hart naer u, mijn Godt, om hoogh:
Want ofme dan mijn vyant praemt,
Ick ſta verlegen noch beſchaemt,
En ick, noch geen die op u ſteunt,
Op 'sheemels hulp en almaght leunt,
Moet zwichten, wort ten ſchimp geſtelt
Van 's vyants aentoght en gewelt.
Des boozen hoop en toeverlaet
Zoeckt vruchteloos zijn' trooſt aen 't quaet;
Naerdien hy zwicht voor ſtercker maght.
Och, toonme, Heer, in 'sweerelts nacht
En ommewegen, al den ſchat
Van uwe wet, en 't rechte padt,
En wijsme 't ſpoor van uw gebodt,
Waer langs men wandelt recht naer Godt.
Geleyme in 't onbeſchaduwt licht
Van uwe waerheit. leer en ſticht

En onderwijsme: want ghy kont
Door leſſen, op uw wet gegront,
Mijn ziel behoeden, en ick ſla
Het oogh alleen op uw gena
Den ganſchen dagh, noit hoopens moe,
Van 's morgens af tot 's avonds toe.
Gedenck aen uw bermhartigheên,
Bermhartigheên, van outs voorheen
Genooten by den ouden ſtam,
En al 't geſlacht van Abraham.
Gedenck niet hoe mijn teere jeught
Lichtvaerdigh van de baen der deught
Te glijden plagh, en, licht verleit,
Bevleckt wert door onweetenheit,
En wulpſcheit, die, te reuckeloos,
Uit dwaelzucht onheils omwegh koos.
Gedenckme naer uw ſtrengheit niet,
Maer naer uw goetheit, die geen riet,
Dat teêr en kranck is en geknackt,
In ſtucken breeckt, en nederſmackt.
De Godtheit is volkomen goet,
En ganſch rechtvaerdigh van gemoedt,
Dit 's d' oirzaeck dat zy door haer wet
De menſchen affchrickt van de ſmet
Der miſdaet, die zy niet verſchoont,
En klaer in dezen ſpiegel toont,
Op dat het menſchdom zich getrou
Voor zulcke vlecken hoeden zou.
Godt ſtuurt zachtzinnigen, en leit
Ootmoedigen daer 't onderſcheit
Van goet en quaet hun wort getoont,
En hoe hy ieder ſtraft of loont.
Godt gaet het menſchdom op het ſpoor
Van zijn genade en waerheit voor,
En ſtiert hem, die zijn gangen zet
Naer 's hemels heilverbont, en wet.
Ghy zult, o Heer, om uwen naem
En overal bekende faem
Van uw genade en waerheit voort
[Niet langer toornigh en geſtoort,]
Naer uw belofte, vol gedult,

29,30 *Bermhartigheên... voorheen:* hier laat de dichter *heen* op *heen* rijmen: een *rime riche*, aan hoedanige hy zich anders zelden ſchuldig maakt.

36 *Onweetenheit:* zoo ſchreef V. en zoo ſchreven de goede ſchrijvers zijner dagen. De moderne *weetenheid* ſchijnt aan *onweetendheid* de voorkeur te geven.

48 *In dezen ſpiegel* n. l. „in dien der wet."

51-54 De oorſpr. text: „hy zal de zachtmoedigen in het recht leiden en hun zijn weg leeren," is vrij wat duidelijker dan deze omſchrijving.

Uitwiſſchen mijne groote ſchult
Van misdrijf. hoe geluckigh is
De man, die, vol bekommernis,
Godt dient, met lichaem, ziel en geeſt,
Dien goedertieren vader vreeſt.
Hy wandelt met een' vaſten tredt
Naer 's hemels voorgeſtelde wet.
Die man zal nuttigen al 't goet,
Den uitgeſtorten overvloet,
Aen ieder van om hoogh belooft,
Waer van hem tijt noch eeu berooft.
Zijn zaet bezit het wettigh erf
Van 's vaders leen, indien hy ſterf,
En zet al wat hem toebehoort
Op kinders en kints kinders voort:
Want Godt behoet, gelijck zijn' vrient,
Die hem godtvruchtigh eert en dient.
Hy hanthaeft dat geſlacht met luſt,
En toont waer zijn verbont op ruſt;
Als hy zich door zijn wet verbint
Te zegenen, die hem bemint,
Ontziet, en vreeſt zijn leven langk.
Dit 's d' oirzaeck dat ick, zwack en kranck,
Mijne oogen naer den hemel ſla,
En dagh en nacht op Godts gena
Verlange, en wachte alle oogenblick
Dat hy mijn voeten van den ſtrick,
Den valſtrick der bekoorlijckheit
En looze laegen, my geleit,
Ontſla, en ſlaecke van dien knoop.
Aenſchoume, o aller vroomen hoop,
Genadigh, nu ick ſneeck en bidt,
En eenzaem en verlaeten zit.
D' aenvechtingen zijn zwaer, en groot:
Verloſme uit dezen angſt en noodt.
Aenſchou toch mijn' verworpen ſtaet,
En zwaericheit. vergeefme al 't quaet,
Waeraen ick al te ſchuldigh ben,
En my met reden ſtrafbaer ken.
Aenſchou mijn' vyant, hoe hy vaſt
In maght en aental groeit en waſt.
Aenſchou hoe onrechtvaerdigh ſtout
Hy my uit haet in vreeze houdt.
Behoe mijn ziel, en ruck met kracht
My uit de klaeuwen van zijn macht.
Ick hoope op u, gelijck 't betaemt,

Dies ſta ick billijck niet beſchaemt.
Onſchuldigen en vroomen my
Begunſtighden, die uwe zy
Bleef houden, ongeknackt van moedt.
Verlos al Jakobs volck en bloet,
Geperſt van 's vyants laſtigh juck,
Uit zijnen noot, en angſt, en druck.

DE XXV. HARPZANG.

Judica me, Domine.

LWEETEND Rechter, die verſtaet
Een ieders recht, oock zonder blijcken,
'k Verlang dat ghy ter vierſchaer gaet,
Om eens het vonnis vlack te ſtrijcken,
't Geſchil te ſcheiden tuſſchen my
En mijne onbillijcke party:

Want ick aen 't recht van mijne zaeck
Niet twijfel, en in mijn geweeten
Ben vry geſproken door een ſpraeck,
Die Godt verſtaet, zoo hoogh gezeten.
't Gemoedt, dat voor my ſpreeckt en pleit,
Getuight van mijne onnozelheit.

Dewijl ick mijn betrouwen zet
Op uw rechtvaerdigheit in 't wijzen
Van ieders vonnis, zonder ſmet,

7-12 Van wat in dit koeplet ſtaat is in 't oorſpronkelijke niets te vinden.
13 *Zonder ſmet:* voor zoo verre wy met Vondels ſtijl bekend zijn, kunnen wy die woorden niet aanmerken als behoorende tot *ick*, maar moeten ze wel by *vonnis* of liever nog — want een *vonnis zonder ſmet* is geen gewone uitdrukking — by *rechtvaerdigheit* brengen. 't Is echter geen goede eigenſchap van een uitdrukking, wanneer zy even goed by 't eene als by 't andere woord uit den zelfden volzin gebracht kan worden.

Zoo durf ick niet voor d' uitſpraeck yzen,
Noch angſtigh vreezen, hoe dit vall',
Dat ick het pleit verliezen zal.

O hartekenner, onderzoeck
En proef inwendigh hart en nieren,
Als gout in 't vier: ſla op het boeck
Van mijn gedachten, zin en zwieren,
En breng mijn ooghmerck en bejagh,
Gelijck ghy 't vint, nu aen den dagh:

Dewijl ick uw bermhartigheit
Geſtadigh zette voor mijne oogen,
En, door uw voorbeelt aengeleit,
Mijn' naeſten holp naer mijn vermogen,
En in uw waerheit, heel geruſt,
Gewandelt heb met liefde en luſt.

Noit zat ick, als een raetsgenoot,
By blinde en ydele afgodiſten,
Noch volghde hen, die, valſch en ſnoot,
Met onrecht hunnen tijt verquiſten.
Ick haette de vergadering,
Daer niet dan boofheit omnueging.

Ick zet my nimmer op de banck
En offerdiſch der godeloozen,
Maer heb met luſt mijn leven langk
Uw hut tot mijn vertreck gekozen:
Daer waſch ick met d' onnooſle ſchaer
Mijn hant, en kniel voor Godts altaer:

Daer hoor ick 's Allerhooghſten lof
Met zangk en ſnaereſpel ontvouwen,
En hael in top hoe 't hemelſch hof
Ons al zijn wondren liet aenſchouwen.
Ick minne uw huis, vol heerlijckheit,
Den troon van uwe Majeſteit.

Verwijſiue, o Heer, niet met de rot
Der ongerechtigen en boozen.
Verdelgh mijn leven niet, o Godt,

17 *Dit:* kan een zetfout wezen voor *die;* doch kan ook op het vs. 15 voorafgaande *ronnis* ſlaan.
21 *Zwieren* voor „gemoedsbewegingen." *Zin en zwier* is eene dier alliteratiën, in ons ſpraakgebruik zoo geliefd, als *huis en hof, man en muis, kind noch kraai* enz.
31 *Raetsgenoot:* een goed woord en aan te bevelen by alle leden van raadskollegiën, die zich nu behelpen met het omſlachtig: „medelid in den Raad."

Met bloetraên en met godeloozen,
Wier hant, in 's naeſten bloet geverft,
Geen gaven noch geſchencken derft:

Want mijn geweeten ſpreecktme vry,
En houdtme onnozel. mijn verlangen,
Verloſme, ontferm u over my.
Mijn voet ging doorgaens rechte gangen.
Ick zal u loven in den ring
En drang van uw vergadering.

51 *Bloetraên:* 't woord *bloedraad* heeft by ons, als op den „Raad van Beroerten" toegepast, een andere beteekenis verkregen dan die, welke V. hier daaraan bedoelt te geven. Met *bloetraên* meent hy „lieden, die bloedige raadſlagen hebben, bloeddorſtige lieden." Verg. *Harpz.* XXI, vs. 76.
Godeloozen: zoo ſchreef V. in den regel, wanneer hy 't woord om den wille van maat of kadans verlengde: anders vinden wy by hem *godtloos* en *godtloosheit*. Af te keuren is naar mijne meening de ſchrijfwijs *goddeloos*, als alleen ten gevolge eener lijnerige uitſpraak van 't woord in zwang gekomen. Het meerv. heeft *goden* en geen *godden*.

DE XXVI. HARPZANG.

Dominus illuminatio mea.

ANNEER mijn geeſt in duiſternis
Van rampen vreeſt,
Dan wort mijn aengevochten geeſt
Van Godt, die 's vroomen trooſter is
En hulp, verlicht;
En mijn gezicht,
Benevelt van de zwaericheên,
Aenſchout hoe mijne hulp verſcheen
Van mijn' behoeder, noit volprezen.
Wat aenſtoot ſtaet my dan te vreezen?

D' onwederſtaenbre Majeſteit,
Die 't al beſtiert,
Den toom van 's weerelts benrten viert
En kort naer heur voorzienigheit,
Beſchut, in ſpijt
Van haet en nijt,
Mijn leven voor der boozen rot.
Ick ken geen' ſchutsheer dan mijn Godt,
Die my beſchut alle oogenblicken.
Voor wiens gewelt hoef ick te ſchricken?

10 *Aenſtoot:* hier in zijn krachtige beteekenis van „aanval," *aggreſſus.*
12 *Beurten* voor „gebeurtenisſen." *Beuren* is *evenire: beurt* dus letterlijk *eventus.* Verg. TEN KATE, Dl. II, blz. 589.

Indien mijn haeters, op de been,
Gelijckerhant
Vervaerlijck tegens my gekant,
Genaecken, om mijn lijf en leên
Met hun gebit,
Op roof verhit,
Te ſcheuren en verſlinden wreet,
Dan ziet men al wat naer my beet,
Den tant gewet had op mijn leven,
Den moedt ontzincken, daerze ſneven.

Al trocken heele heiren aen
Op my alleen:
Ick vrees gewiſlijck voor niet een,
Noch alle, die my wederſtaen.
Mijn moedigh hart
Vreeſt ſpits, noch ſnart:
Al vellenze al 't geweer op my:
Ick trecke d' Almaght op mijn zy,
En hoop op Godt, mijn' onderſtutter,
Mijn licht, behoeder, en beſchutter.

Ick badt den Heer om eene zaeck,
En hoop dat hy,
Die my verhoort, dees bede my
Niet weigren zal, dat 's met vernaeck,
[Zoo lang het bloet
Mijn geeſten voedt,
En 't leven in het lichaem houdt,]
In 't huis, aen Arons wacht betrout,
Mijn tijt en leven ſtil te ſlijten,
In ſchaduwe van Godts tapijten:

Op dat ick daer Godts heerlijckheit
Beſpieglen magh,
En, opgetogen nacht en dagh,
Zijn welluſten, en majeſteit,
En ſchoonheit zien,
Die my bediên
En wijzen eene rijcker kerck,
Gewelft noch hooger dan het zwerck,

22 *Gelijckerhant:* „te gelijk," *uno impetu.*
30 *Daerze ſneven* voor „terwijl zy ſneven," of „vallen." De vorm was gebruikelijk in Vondels tijd en komt herhaaldelijk by hem voor.
37 *Al vellenze al 't geweer:* wat bedoelde V. hier te ſchrijven? *al vellen ze* allen *'t geweer?* maar dan kon *allen* niet tot *al* worden ingekort; of: *al vellen ze al* hun *geweer!* maar dan had *hun* niet in *'t* moeten veranderd worden. Of heeft het tweede *al* geene andere beduidenis dan het eerſte, dan ſtaat het woord eens te veel.

Daer Godt verheerlijckt, onbetoogen
Van wolcken, ſtraelt in zalige oogen.

In ſchaduw van zijn pauweljoen
En heiligh koor,
Ontduick ick rampen, ſchuil 'er voor
Mijn vyanden, die vreeſlijck woên:
En hy beſchut
My in zijn hut,
In tijt van noot voor ongeluck,
Voor hagelbui, en ramp, en druck·
En, veiligh in zijn tent verborgen,
Ontſla ick my van aerdtſche zorgen.

Hier ruſt ick ſtil, bewaeckt van Godt,
En 't alziende oogh.
Ick zit getrocken hemelhoogh,
Als op een' vryburgh, en een ſlot
Gebout heel trots
Op eene rots,
En zie mijn' vyant over 't hooft,
Die ziet, van alle hoop berooft,
Hoe Godt het hooft, waer op men loerde,
Dus ſcheutvry in dees hooghte voerde.

'k Liet mijn gedachten over al
Godts wonderdaên
En wonderbaere wercken gaen,
Verbaeſt om dit ontelbaer tal:
Dit gafme ſtof
Hem prijs en lof
En danck op 't offren, in zijn tent,
Gelijck ick doorgaens ben gewent.
Toen wijdde ick hem met groot verlangen
Mijn keel, en harp, en harpgezangen.

Vergunme, o Godt, deze eene be,
Dien eenen ſchat,
Waerom ick u zoo vierigh badt:
Ontferm uit uw gewijde ſte

81 *Pauweljoen:* zie het aangeteekende hierboven op blz. 199.
78 *Op eene rots:* de plaatſing van dat lidw. *eene* maakt er een telwoord van en verwekt eene diſſonant in de muzyk van dezen fraai berijmden harpzang, en vooral omdat het woord voorkomt in een zoo korten vaarsregel, die er door verlamd wordt, tenzij men *éène* leze, wat de zin niet meêbrengt.
80 *En danck op 't offren:* in *opofferen*, 't woord, dat hier bedoeld wordt, valt de nadruk op 't voorz. *op* en doordien hier de elſchen van 't rhythmus den nadruk doen overſlaan op de eerſte lettergreep van *t' offren*, wordt de regel voor wie hem alleen hoort, onverſtaanbaar.

U over my.
Mijn hart ſprack vry
Met een betrouwen: Godt, mijn licht,
Ick zagh u ſtaegh naer 't aengezicht,
En zal uit alle mijn vermogen
U, niemant anders, zien naer d' oogen.

Och, keer uw aenſchijn nimmermeer
Van my, dat ick
Dien heldren glans en blijden blick
Van uw genadigh ooge ontbeer'.
Och, keer zoo ſtraf
Uw oogh niet af
Van uwen dienaer, dat hy niet
En wanckele, gelijck een riet,
Noch ſtruickele, als ghy hem uit toren
Verlaet, en weigert te verhooren.

Och, zijt mijn noothulp, en verlaet
My niet in noot,
Van uwen toeverlaet ontbloot.
Verſina my niet in dezen ſtaet
Van leedt en laſt.
Sta vaſt, ſta vaſt,
O Godt, ick ben, nu dus gering,
Verlaeten, als een vondeling,
Van mijnen vader, en mijn moeder:
Ghy naemt my op, als vooght, en hoeder:

Nu ſchrijfme toch een' regel voor,
Een wiſſe wet,
Waernaer ick 's levens wandel zet,
En ley my op het rechte ſpoor,
Om 's vyants wil,
Die loos en ſtil
My zoeckt te leiden van mijn wacht.
Och, voerme niet in 's haeters maght,
Wiens valſche tuigen my belaegen,
En in het liegen ſchept behaegen.

99 *Uit alle mijn vermogen:* breng *alle* naar vs. 87 terug en laat hier *al* in de plaats komen. 't Is waar, de Bybelvertalers ſchreven *Joh.* V: 22, Alle *het oordeel*, en VIII: 2, Alle *het volck*, gelijk mede *Handel.* IX: 14, Alle *uw huys;* zoodat V. zich met dat voorbeeld eenigzins rechtvaardigen kon. Echter vinden wy *Handel.* III: 9, Al *het volck*, en ſchreef HOOFT reeds in zijn *Waarneemingen* § 9, „Al *voor 't artikel ſchijnt niet gedeclineert te willen zijn; want* Hy deed *alle* den arbeidt *wordt niet gezeidt; maar:* hy deed *al* den arbeidt," enz. Adjektieven, voor het artikel ſtaande, behooren nimmer verbuiging te ondergaan. Zie HUYDEC. Pr. II, 366.

100 *En in het liegen ſchept behaegen:* hier vorderde de taal noodzakelijk: *die* (d. i. de *hater*, van wien vs. 128 geſproken is) *in het liegen* enz.

Ick hoop in Godts onſterflijckheit
Deze erfenis,
Die zijn geſlacht beſchoren is,
T' aenſchouwen, ſchoon het lange beidt.
Verwacht hem dan,
Gelijck een man,
En hou u moedigh in uw ſmart,
Uit een getrooſt en ruſtigh hart,
Aen Godt, met alle godtgetrouwen,
Als aen den pijler, daerze op bouwen.

132 *Deze erfenis.* Zie boven vs. 41—50.

140 De vertaling van dezen Pſalm munt uit door zangerigheid en cierlijke vormen, en is, in weerwil dat zy mede vrij wat uitweidingen bevat, over 't geheel duidelijk van ſtijl.

DE XXVII. HARPZANG.

Ad te, Domine, clamabo.

O Heer, om hoogh in top gezeten,
Ick roepe, en heb my heeſch gekreeten
Met droevigh kermen en geſteen:
En zwijghtghe noch op mijn gebeen?

Indien ghy zwijght in mijn bezwaeren,
Zoo ſlaght ick die ten grave vaeren
Om laegh naer d' onderaerdtſche poort,
Ganſch trooſteloos, en onverhoort.

Verhoor mijn klaghten, en gebeden,
Als ick u aenſchrey van beneden,
Mijn handen hef naer 't heiligh koor,
Op hoop van byſtant en gehoor:

Zoo zultghe my niet, dus beneepen,
Als boozen, naer den afgront ſleepen,
En niet verdelgen, als de quaên,
Die hoopeloos te gronde gaen:

Die ſchijnende naer vre te haeſten,
Van vrede ſpreecken met hunn' naeſten,
En, met een ſchijn van pais verniſt,
Slechts tweedraght broeden, haet en twiſt.

Betaelze naer hun valſche vonden,
En booze en godelooze gronden:
Beloonze naer hun werck en zin,
En ſchenck het zelve ſap hun in.

Zy leerden wonderwerck en zegen
Des hemels langſaem overweegen,
Dies brengt Godt al hun werck te ſchant,
En bout hun werck niet met zijn hant.

Gelooft zy Godt, die met zijne ooren
Zich heeft gewaerdight my te hooren.
Mijn hoop, mijn ſchutsheer in den ſtrijt,
Ghy hoort mijn bede t' aller tijt.

Mijn beenders, uit het ſtof geheven,
Herbloejen weder, en herleven,
Dies loof ick uw genade en kracht
Uit al mijn hart, uit al mijn maght.

De ſterckte van zijn volck en ſtaeten
Is Godt, waerop zy zich verlaeten.
Hy hoedt den Koning in 't verdriet,
Dien hy met eere zalven liet.

O Heer, behoe uw volck, en zegen
Uw erfdeel, tot uw' dienſt genegen.
Beſtuurze, en zetze, eeu in eeu uit,
In eere, van geen tijt geſtuit.

25,26 Hier zegt de vertaler, althands naar onze hedendaagſche opvatting der gebezigde woorden, juist het tegendeel van wat hy bedoelt te zeggen. Het oorſpr. Latijn heeft: *non intellexerunt opera Dei:* d. i.: „zy hebben de werken Gods niet begrepen;" doch V. laat hen, hoewel dan *langzaam, het wonderwerk en den zegen des hemels leeren overwegen*, alzoo: „wel begrijpen."

28,30 *Mijn beenders..... Herbloejen*: men kan wel figuurlijk ſpreken van een *bloeiende jeugd*, een *bloeiend ſtamhuis*, een *bloeiend rijk*, een *bloeienden ſtaat van zaken:* In een woord, het denkbeeld van *bloeien* in den zin van „kracht of welvaart bekomen" hechten aan een abſtrakt wezen; maar door een werkelijk beſtaand voorwerp, dat geen bloem of plant is, te laten *bloeien*, ſchept men een onbeſtaanbaar en ſtuitend beeld. *Beenderen* kunnen des noods gezegd worden te *groeien*, te *winnen in kracht;* maar niet te *bloeien* of te *herbloeien*.

DE XXVIII. HARPZANG.

Adferte Domino, filii Dei.

GHY, die Godts kinders zijt geworden,
Treet aen, treet aen:
Treet aen, een ieder, op zijne orden,
Langs d' offerbaen.
Brengt Gode uw zuivere offerhanden
En bock, en lam,
Brantoffers om tot aſch te branden
In d' outervlam.
Brengt alle eenſtemmigh Godt den Heere,
Vol majeſteit,
Zijne offerhanden, hem ter eere,
Uit danckbaerheit.
Brengt prijs, en eer, en lof alt'ſamen
Den Heere alleen,
Wiens naem verdooft alle andre naemen
By zijn Hebreen.
Aenbidt hem in zijn heilighdommen,
In zijne tent,
Wiens ſtem alle andre hoort verſtommen,
Aen 's weereldts endt.
De ſtem der Godtheit hoort men klateren,
Op zee en ſtroom.
Zy dondert ſchricklijck, houdt de wateren
Door ſchrick in toom.

1 *Godts kinders:* volgends de Vulgata, die *filii Dei* heeft; in den St. B. ſtaat: „gy kinderen des machtigen."
10 *Wiens ſtem alle andre hoort verſtommen:* dat een *ſtem hoort*, en nog wel *hoort verſtommen*, is ſtout metaforisch geſproken; en toch klinkt de metafoor niet ongepast of ongerijmd in den toon, waarop deze Lofzang geſtemd is.

Godts ſtem heeft nadruck en vermogen,
Als hy zich wreeckt.
Godts ſtem klinckt heerlijck uit den hoogen,
Wanneer hy ſpreeckt.
Godts ſtem kan hemelhooge cederen
Ter aerde ſlaen,
Kan Libans cederboſch vernederen.
Waer boomen ſtaen,
Zy maeltze aen ſtof. de boomen ſpartelen,
In lucht en zon,
Als 't kalf op Liban danſt by dartelen,
Als Sarion,
En zijne eenhorens veulens ſpringen.
Godts ſtem om hoogh,
Als vier, door wolcken heen kan dringen
Uit 's hemels boogh.
Zy berſt met weêrlicht uit, en blickert,
En ſtraelt en licht
Met blixemſtraelen, gloeit en flickert
In ons gezicht.
De ſtem der Godtheit treft de heide,
En wildernis.
De ſtem der Godtheit ſchept een weide,
En ackerdiſch:
Daer Kades, zonder groen en lover
En overvloet.
Geen voedtſel ſchiet voor dieren over,
Noch menſchen voedt.
Godts ſtem de hinden helpt aen 't baeren,
Na baerens wee.
Zy dringt door ſchaduw, loof en blaeren,
Van ſte tot ſte.
De danckbren ſpoeden naer Gods dreinpel,

31,32 De vroegere uitgaven hadden eene komma achter *vernederen*, en een punt achter *ſlaen;* waardoor de tweede regel een onverdedigbare ſtoplap werd. 't Spreekt toch wel van zelf, dat er in een cederboſch boomen ſtonden. Kennelijk behoort *Waer boomen ſtaen* tot hetgeen volgt, en ik geef het ook in dien zin terug.

33-37 De Vulgata heeft hier *et comminuet eas tanquam vitulum Libani:* de St. B.: „ende hy doetſe huppelen als een kalf."

35 *Als 't kalf op Liban danſt by dartelen.* dit zal moeten zijn: *by dartele kalveren;* doch dat moet uit den zin geraden worden. V. ſpreckt hier noch verſtaanbare, noch zuivere taal.

36 *Als Sarion:* of *Sirion*, een gebergte ten noorden van Judea. V. is hier van den text der Vulgata afgeweken, die van *Sarion* geen melding maakt.

37 Ook een alles behalve welluidende regel, en dien men dient over te lezen, eer men hem goed begrijpt. Van hier af tot aan het ſlot van dezen Harpzang is V. weder geheel zich zelf.

48-52 Het oorſpr. ſpreekt hier van *heide, weide*, noch *ackerdiſch* en zegt eenvoudig: „de ſtem des Heeren doet de woestijn beven: de Heer doet de woestijn Kades beven."

48-52 Ik heb my vruchteloos gepijnigd om een goeden ſamenhang in deze regels te vinden: de zin loopt niet rond en de bezorger der uitgave van 1723, die, vs. 52, voor *roedt* heeft gezet *bloedt*, ſchijnt er eveuzeer mede in de war geweest te zijn. Men kan *Kades* doen afhangen van 't voorafgaande *ſchept;* maar het maakt den zin niet veel duidelijker.

En kroonen hem
Met lofzang in zijn' heilgen tempel,
Met hart en ſtem.
De Godtheit giet, na 'et lange tergen,
Een ſpringvloet uit
De wolcken, en verdrinckt de bergen,
Daer 't zwerck op ſtuit.
Hy zal, als Koning, oock regeeren
Op zijnen troon,
En eeuwigh alles reguleeren
Naer 's hemels toon.
Hy ſterckt zijn volck en erfgenooten
Uit zijn palais,
En zegent eeuwigh Jacobs loten
Met vrede en pais.

67 *Reguleeren:* een bastertwoord, dat in Vondels tijd minder ſtuitte in poëzy, dan 't nu zoû doen; doch dat toch onnoodig was in onze taal, die 't woord *regelen* bezat, en daarom gerust verworpen kon worden.

68 *Toon:* hier: „goedvinden," *probatio.* Zie KIL. *in* v.

69 *Erfgenooten:* een goed woord, hier misſchien alleen om 't rijm ſtaande, doch zeker verkieslijk boven „mede-erfgenamen."

DE XXIX. HARPZANG.

Exaltabo te, Domine.

'k IL u met mijn harp verheffen,
O Godt, mijn toeverlaet,
Die, waer haet mijn hooft wil treffen,
My wacker gadeſlaet,
Hanthaeft, en niet wil gedoogen
Dat 's vyants overmoedt
Stof vindt zich met vreught te boogen
Om mijnen wederſpoet.
'k Riep u aen, o noit volprezen,
In mijn flaenhartigheit,
En ghy hebtme voort genezen
Door uw bermhartigheit.
Heer, ghy rucktme uit 's afgronts kaecken
En opgeſpalckten muil,
Dwingt de Doot, dien roof te flaecken,

1,2 *'k Wil ũ | met mijn | harp ver | heffen,*
Ó God, | mijn toe | verlaat.

Soortgelijke afwisfeling van het trocheïsche en jambiſche metrum is ſomwijlen door onze dichters, en ook zeer enkel, gelijk hier, door Vondel beproefd; doch nimmer met een gelukkig gevolg. Indien zy voor den maker zeer vermoeiend is geweest, zy is het niet minder voor den lezer, die by 't aanvangen van elken regel van de eene op de andere melody overſpringende, dan ook by iederen regel 't gevoel heeft of hy een ſchok krijgt. Ik wil althands gaarne de weddingſchap aangaan, dat ook de beſte declamator niet in ſtaat zal zijn, een reeks uitmuntende vaerzen, maar op deze wijze alterneerende, voor te dragen, zonder ergends tegen het rhythmus te zondigen.

7 *Zich met vreught te boogen: zich bogen* is een letterlijke vertaling van 't Fr. *ſe glorifier:* in dien zin komt *bogen* van *boog* „bloemkrans," naar 't oude gebruik van by feestvieringen zich met kranſen te kroonen. Zie TEN KATE, DI. II, blz. 142, en HOOFT, *Uitl. Woordenb. in v.*

Daer met een naer gehuil
Bleecke doôn ter helle vaeren,
Naer 's afgronts duiſtren poel.
Zingt den Heere op ſpel en ſnaeren,
Ghy die, aen Arons ſtoel
En zijn heiligh koor verbonden,
Godt zonder ſmetten dient.
Looft, belijt met volle monden
Godt, die, der vroomen vrient,
Uit zijn heilige gedachten
U niet heeft uitgevaeght:
Want op Jakobs erfgeſlachten
En 't volck, dat hem behaeght,
Is hy eeuwigh niet verbolgen,
Maer ſlechts een korte tijt,
Daer genade en gunſt op volgen,
En 't leven zonder ſtrijt.
Schoon men ſchreit tot 's avonts ſpade,
Van rouwe in 't hart gewont,
's Morgens trooſt ons zijn genade,
Recht als de morgenſtont
Blijſchap weckt in alle harten.
Toen ick in weelde zat,
Rijck gezegent, vry van ſmarten,
Sprack ick te trots en prat:
Ick zit vaſt voor al mijn leven.
Wie zet my uit mijn' ſtaet?
Heer, ghy hebt me in top geheven,
En naer uw' wil en raet
Dus beveſtight op den zetel
Met eere en majeſteit.
Op dat ſtoffen, zoo vermetel,
Uit trots en onbeſcheit,
Keertghe uwe alverquickende oogen
En aenſchijn af van my,
'k Vondt my in mijn' roem bedrogen,
En ſtoute hoovaerdy.
'k Voelde ontſteltenis van binnen,
Daer ging een hol gety
En een barning in mijn zinnen.
Mijn hoop geraeckte in ly.
Ick hervat mijn klaghtigh ſneecken,
Roep: Heer, wilt ghy voortaen
My van uw gena verſteecken,

50,52,54,56 *My, hooraerdy, gety, ly.* Vier rijmen op y die elkander volgen. In gewone alexandrijnen ware die herhaling af te keuren; in een gedicht als dit is zy niet onbevallig.

En moet ick ondergaen;
Wie treckt voordeel uit mijn ſterven,
En 't ſtorten van mijn bloet,
Daer mijn lichaem moet bederven,
In ſtof en aſch gewroet?
Kunnen ſtof en aſch u eeren,
Of uwe oprechte trou
In 't beloven andren leeren?
Godt hoort van 't hoogh gebou,
Daer hy heerſcht, mijn deerlijck kermen,
En zijn genegenheit
Ziet my aen met groot ontfermen
In mijn verlegenheit.
Godt verhoortme, zonder beien,
Herſchept mijn ongeneught
In een' lofzang, en mijn ſchreien
En rou in volle vreught.
Godt ruckt, daer ick zat en treurde,
Met eenen zack in d' aſch,
My den zack van 't lijf, en ſcheurde
Mijn treurkleet ſnel en ras.
Hy omgort met feeſtgewaeden
En blijſchap mijn gemoedt,
Op dat ick zijn groote daeden,
Weêr op den ouden voet,
In mijn heerlijckheit gezeten,
Met zangk en ſnaereſpel
Breet en heerlijck uit zou meten,
En, vry van aerdtſch gequel,
Eeuwigh zijnen lof verbreien.
Mijn hulp in 't hemelſch hof,
Nimmer blijft mijn zang geſcheien
Van uwen rijcken lof.

70,72 *Genegenheit, verlegenheit:* hier heeft V. met of zonder opzet een dubbel rijm gebezigd, in den trant van die waarin de bevallige WIJCKZANG

Katrijn, die met Diaen ten reie gaet...
..*De lucht met galm van uw ſchalmeie* ſlaet, enz.

(Deel II, blz. 223) geſchreven is, doch juist om dat niet de laatſte alleen, maar de laatſte drie lettergreepen der aangehaalde woorden op elkander rijmen, bekomt men voor de twee *ſtaande* rijmen, welke 't gedicht vorderde, twee *ſleepende* in de plaats.

77,78 *Ruckt — en ſcheurde:* hier behoorde te ſtaan *rukte* en *ſcheurde*, of, nog liever, *rukt* en *ſcheurt*, om dat in vs. 81 wederom het praef. *omgordt* voorkomt. Doch de voorbeelden zijn maar al te menigvuldig, dat V. zich niet aan 't overſpringen van den eenen tijd van 't w. w. op den anderen ſtoorde, zoodra maat of rijm dit ſchenen te vorderen.

DE XXX. HARPZANG.

In te, Domine, ſperavi.

Ick bouwe nu mijn hoop op u,
Op u alleen, gelijck voorheen,
Zoo kan mijn hoop niet wancken,
Noch ſpatten nochte ſchrancken.
Ghy oordeelt recht: verlos uw' knecht,
En neigh uw oor naer hem. verhoor
Zijn bede, zonder toeven,
En ruck hem, die met ſchroeven
Van druck geperſt wort, en benart,
Uit deze elende, en bittre ſmart.

O Godt, beſcherm my met uw' arm.
Verſtreckme, o Godt, een ſterckte en ſlot,
En vryburgh van vertrouwen,
Waerop ick blijf behouwen:
Want ghy in ſtrijt mijn ſterckte zijt,
Mijn toeverlaet in bangen ſtaet,
En zult uwe eer verbreiden,
Als ghy my vranck zult leiden,
Daer ick, uit uwen ſchoot gevoedt,
Geruſt en veiligh zit behoedt.

1 Men lette op het middelrijm in den 1en, 2en, 5en en 6en vaersregel van elk koeplet.
10 *Daer* voor „ter plaatſe waar."

Ick zal de plaegh, en ſtrick, en laegh,
Daer 't heiloos bloet bedeckt mijn' voet,
En been, me wil verſtricken,
Ontglippen, zonder ſchricken,
Door uw gena, die vroegh en ſpa
My waerſchuwt voor 't verraders ſpoor,
Dewijl ghy my verdaedight,
En doorgaens begenadight,
Waerdoor de rijxverraeder, blint
Miſleit, aen my geen vatten vint.

'k Beveel mijn' geeſt ganſch onbevreeſt,
Zoo 't lichaem ſtrant, in uwe hant,
O Godt, die my in rouwe
Van uw beloofde trouwe
Noch noit verſtaeckt. de boosheit ſlaeckt
Haer' roof en buit, als ghy haer ſtuit,
My vrijdt naer uw behaegen,
Uit 's vyants hant en laegen.
Ghy haet hem, die vergeefs om raet
By ſpoock en hantbekijckers gaet.

Ick bouwe nu mijn hoop op u,
Op u alleen, gelijck voorheen,
En zal, na noot en lijden,
Noch juichen, en verblijden
In uw gena, al komtze ſpa
In noot en laſt, noch ſtaetze vaſt,
En wort ons niet ontoogen.
Ghy ziet, van 's hemels boogen,
Mijn nedrigh hart aen, naeckt en bloot,
En redtme in 't nijpen van den noot.

Ghy laetme niet, tot mijn verdriet,
Van 's vyants maght en ſtercke wacht
Beſluiten, en omringen,

22 *Bedeckt:* is hier een adverb. voor „op bedekte wijze, met heimelijke list."
26 *'t Verraders ſpoor:* even zoo Pſalm XXVIII blz. 233, vs. 37, *zijne eenhorens veulens.* Er zoû eigenlijk moeten ſtaan: *het des verraders ſpoor, zijne des eenhoorns veulens;* doch tot vermijding der hardheid werpt men in ſpraak of ſchrift een der beide lidwoorden weg. Geſchiedt zulks echter, als hier, met het lidw. dat in genit. ſtaat, dan vormt men gemeenlijk de beide ſubſtantiven tot een en men zegt: *de zonsondergang, de koningskroon, het kinds-gedeelte.*
29 *De rijxverraeder:* „de Boze."
30 *Vergeefs:* dit woord ſchijnt hier te veel: en in de daad wat doet het tot waardeering van het feit, of het vergeefs, dan met goed gevolg wordt gepleegd? De St. B. heeft alleen: „Ick hate degene, die op valſche ydelheden acht nemen," maar de Vulgata: *Odifti obſervantes vanitates ſupervacue:* en dit laatſte woord heeft V. met *vergeefs* terug zoeken te geven.
41-48 *Ick.... zal.... verblijden In uw gena:* tegenwoordig zoû men ſchrijven: „ik zal *my* verblijden in uw gena;" doch vroeger werd *verblijden* even als *verheugen* zoowel intranſit. als tranſit. gebruikt. Zie KIL. *in v.*, en het aanget. Deel IV, blz. 606 en elders.

Hoe ſterck zy my beſpringen:
Maer vrijdtme, en ſtelt op 't vlacke velt,
Gezwint en lucht zijn' klaeu ontvlucht,
My op mijn vrije voeten,
Daer zy aenſchouwen moeten
Hoe ick, van 's vyants bant geſlaeckt,
Aen mijnen vrydom ben geraeckt.

Ontferm, o Heer, u mijns al weêr:
Want ick wort hardt, al weêr benart,
Nu ghy, ontvonckt van tooren,
Mijn klaght ontzeght te hooren.
Mijne oogen ſtaen van traen op traen
Benevelt dicht, mijn ziel van 't licht
Der hulpe ſchijnt verſteecken.
Mijn leden zijn bezweecken:
Want hartewee mijn leden ſlijt,
En zuchten kort mijn levens tijt.

De noot verzwackt, en armoe knackt
Mijn kracht, en leên, ſmilt vleeſch, en been.
Ick ſta ten ſchimp des haeters
En ſnooden Godtverlaeters.
Mijn nabuur lacht, beſchimpt, veracht
Mijn' droeven ſtaet. mijn kennis laet
Uit vrees my aen te hangen.
Een ieder gaet zijn gangen,
En vlught van my in mijnen noot,
Vergeetme ganſch, als waer ick doot.

Geen leeme ſcherf op wal en werf,
Geen aerde vat wort min geſchat,
Wanneer het breeckt aen ſtucken,
Als ick, vol ongelucken,
Nu zit gehoont van al wat woont
Rondom my heen, van ieder een
Moſt ick dat laſtren hooren
Met mijn geduldige ooren.

se *Lucht* voor *luchtig*, als vroeger meermalen.

ei *Ontferm, o Heer, u mijns al weêr:* deze regel bewijst, dat, zoo V. ook elders *mijns* en niet *mijner* heeft geſchreven — zie het aangeteekende bladz. 155 *Harpz.* IV, vs. 7 — hy zulks met opzet, en niet om den wille van 't metrum heeft gedaan. Immers had hy anders hier kunnen ſchrijven: *u mijner weer.*

76,77 *Mijn kennis laet.... my aen te hangen:* verſta: „mijn bekenden mijden allen omgang met my." *Laet* ſtaat hier voor *laat na.*

81-83 De St. B. zegt: „Ick ben geworden als een bedorven vat:" de Vulgata: *factus ſum tanquam vas perditum:* welk laatſte woord even goed „verloren" als „bedorven" kan beteekenen. V. neemt het in beide beteekenisſen op en ſtelt ons daarom eerst een vat of ſcherf voor, op wal en werf (beter ware „*of* werf") onbeheerd ſtaande, en vervolgends een dat gebroken en te niet gegaan is.

Een ieder ſprack 'er 't zijne toe,
Noit laſteren noch ſcheldens moe.

Mijn vyant boos en godeloos,
Verruckt uit haet en wrock, hiel raet
Met zijne rotgezellen
Om mijne ziel te knellen:
Ick hoopte op Godt, mijn heilzaem lot,
En ſprack: ghy zijt, in noot en ſtrijt,
Mijn ſchutsheer, en beſcherмer,
Mijn toevlught, en ontfermer.
Mijn maght, en kracht, en levenslot
Haugt aen den levendigen Godt.

Ontruck met kracht my uit de maght
Van 's vyants hant, die 't ſamenſpant
Met andreu, en verbolgen,
My vreeſlijck durf vervolgen.
Uw aengezicht en ſtrael verlicht'
Uw' trouwen knecht, gelijck het pleght.
Behoe my uit genade,
En ſla mijn treden gade.
Ick die u aenriep, als 't betaemt,
Sta voor mijn' vyant niet beſchaemt.

De booze blijf in zijn misdrijf
Beſchaemt al heel. de helſche keel
Verzwelgh' hem. dat alomme
's Bedriegers mont verſtommе,
Die 't zuiver recht van uwen knecht
Met logentael en valſch verhael
Bewimplen wil boosaerdigh,
Hooghmoedigh, en hoovaerdigh,
Op dat men my verongelijck',
En 't vonnis tot zijn voordeel ſtrijck'.

Hoe groot is 't goet en d' overvloet,
De lieflijckheit, die ghy bereit
En ſtil hebt uitgelezen,
Geſpaert voor die u vreezen?
Wie u betrout, zich aen u houdt,
En, 't loopt hoe 't loopt, vaſt op u hoopt,

100 *Gelijck het pleght:* om het rijm, voor *placht*. In de daad is tusſchen *plecht* en *placht* alleen een dialektverſchil, en wordt de eerstgenoemde vorm nog dagelijks in de ſpreek-, hoezeer dan niet meer in de ſchrijftaal, gebezigd.

110 *Sta:* dit woord ſtaat hier in optat., even als in vs. 111 *blijf* en vs. 113 *verzwelgh*.

Verleent ghy naer zijn wenſchen
't Beloofde in 't oogh der menſchen,
Die zich verwondren om 't geluck,
Dat vroomen toevloeit in den druck.

De vroome ruſt met hart en luſt,
Van 't aerdtſche ſchuw, alleen op u,
Beſchout, terwijl de werrelt
Vaſt woelt en ommedwerrelt,
Uw aengezicht, het ſchoonſte licht,
Daer hy beſchut in uwe hut,
Voor 's haeters wrock verborgen,
Voor niemant hoeft te zorgen,
Die met zijn tonge, vol vergift,
Hem wederſtaet uit booze drift.

Geprezen zy mijn Godt, die my
Byzonderlijck en wonderlijck
Met gunſt heeft overgooten,
Als in een ſtadt beſlooten,
Van overal met muur, en wal,
En wacht bezet. ick ſprack, geplet
Van druck in 't hart bewogen:
Hy ſtoot my uit zijne oogen.
Dus, kermende naer 's hemels boogh,
Verhoort ghy mijn gebedt om hoogh.

Bemint den Heer, ghy die zijne eer
Alleen bezint, en haer bemint:
Want Godt, de bron der klaerheit,
Zoeckt ſimpelheit en waerheit,
En hy vergelt het boos gewelt,
Van alle quaên, die ſtout beſtaen
Onnozelen te praemen.
Strijt moedigh al te zaemen,
En grijp een hart, o Godts geſlacht,
Die al uw heil van Godt verwacht.

127 *Verleent ghy:* verſta, met terugſlag op 't geen voorafgaat: „*hem* verleent gy." Aan de onnaauwkeurigheid, die hier voorkomt, maakt V. zich meer ſchuldig, en velen doen 't nog, die geen Vondels zijn.
128 *Te zorgen* voor „te vreezen."
142 *Byzonderlijck en wonderlijck:* hier geldt dezelfde aanmerking als welke ik op vs. 71 en 72 van den vorigen Harpzang maakte, tuſſchen welken en dezen Harpzang deze overeenkomst beſtaat, dat V. in beiden proeven heeft willen geven van het gemak, waarmede hy de moeilijkheden van maat of rijm overwon; maar hoezeer hy met betrekking tot beiden daarin geſlaagd is, zoo is de keuze van het metrum oorzaak, dat alleen de laatſte dier berijmingen zich met onverdeeld genoegen laat lezen.
149 Verſta: „Gy verhoort om hoog het gebed van my, die dus mijn gekerm opzond naar 's hemels boog." 't Is een Latijnſche konſtruktie, doch wier aanwending in 't N. D. doorgaands alleen ſtrekt om den zin te verwarren.
151,152 De St. B. heeft hier: „Ghy alle fyne gunſtgenooten;" de Vulgata *omnes sancti ejus.*

DE XXXI. HARPZANG.

Beati quorum remiſſae ſunt.

EL zaligh magh men zulck een' houden,
Wiens ſchulden Godt heeft quijtgeſchouden;
Wiens misdaên Godts gena bedeckt.
Wel zaligh, wien betaeling ſtreckt,
Dat Godt hem geen verloop toereecken,
En in wiens geeſt geen valſcheên ſteecken.

Om 't zwijgen van mijn boos geweeten
Is mijn gebeent verout, verſleeten;
Terwijl ick kreet den dagh ten endt.
Ick voelde en kende mijne elendt,
Toen dagh en nacht uw hant uit toren
My druckte en prickte als met een' doren.

Ick heb mijn zwaar vergrijp beleden,
En u mijne ongerechtigheden
Niet meer verborgen. 'k ſprack: welaen,
Ick wil my zelven melden gaen,
En Gode ontvouwen al mijn boosheit:
En ghy vergaeftme mijn godtloosheit.

5 *Wien betaeling ſtreckt, Dat Godt hem geen verloop toereecken:* dat wil zeggen, zoo ik 't anders wel verſta: „voor wien betaald is, welke betaling ten gevolge heeft, dat hem geen interesſen worden afgevorderd." Van deze koopmansrekening maakt echter de text geen gewach.

8 *Verout:* de St. B. heeft *verouderd*, en dit heeft het gebruik ook gewettigd; offchoon *verouden* even goed is als *vernieuwen*.

Hierom zal elck, geneight te boeten,
By tijts zich werpen voor uw voeten,
Eer hem de ſpringvloet heeneruck'.
Ghy zijt mijn toevlught, als my druck
Omringt. mijn blijſchap, helpme dringen
Door al die my met maght omringen.

'k Zal uw verſtant, zeght Godt, verwecken,
En dezen wegh, dien ghy moet trecken,
U komen wijzen van om hoogh.
Ick zal met mijn zorghvuldigh oogh
U naerſtigh gaſlaen, en regeeren,
En nimmer 't aenſchijn van u keeren.

Slacht paert noch muil, van reên verſteecken.
Betoom en breidel dees gebreecken
Der woeſten, die u tot geen wit
Verkiezen, met een montgebit
En muilprang. zondaers moeten bloeden,
Als Godt hen geeſſelt met veel roeden.

Maer Godts gena, voor vroomen open,
Omlegert hen, die op hem hoopen.
Verheugh, verbly u in den Heer,
Rechtvaerdigh volck, en wien men meer
Vroomhartigh en oprecht magh noemen,
Ghy mooght op Godt met reden roemen.

25 *Verwecken* voor „opwekken, verlevendigen." Vergelijk het aanget. Deel VI, blz. 744.

31-33 Het oorſpr. heeft: „wees niet gelijk een paard, gelijk een muilezel, die geen verſtand heeft."

32,34 *Die u tot geen wit Verkiezen:* de St. B. vertaalt hier: „*opdat* 'et (het paard of de muilezel) tot u niet en *genake;*" de Vulgata: *qui non approximant ad te:* „die tot u niet genaken," of: „die niet in u hun doel zien," als V. het heeft opgevat.

35 *Muilprang:* is 't zelfde als „toomprang, gebit." Men weet, dat Prins Maurits er een nieuwen uitvond, en Simon Stevijn naar aanleiding daarvan een werkjen ſchreef *over de toomprangkunst.*

41 *Vroomhartigh* is „braaf," *probus,* zie KIL. *in v.* Hoewel zuiver N. D., is 't uit onze latere woordeboeken verbannen.

42 *Op Godt met reden roemen* voor „u in God verblijden;" doch min naauwkeurig. *Op iets of op iemand roemen* ſtaat gelijk met „zich op iets" of „iemand beroemen" en levert dus een anderen zin op. Waar *roemen* genomen wordt voor „verheffen, zich verblijden," enz. bezigen onze Bybelvertalers het voorz. *in:* zoo b. v. Pſ. XLIV: 9: *In Godt* roemen *wy den gantſchen dagh; Jes.* XLI, vs. 16: In *den Heyligen Israëls zult ghy* u roemen.

DE XXXII. HARPZANG.

Exultate, juſti, in Domino.

HY allen, die gedachten woort en zeden
Weeght in de ſchael van billijckheit en reden,
Verheught u, juicht voor 't hemelſch hof:
Oprechte herten paſt Godts lof.
Ontvout Godts eer: laet die ten hemel vaeren,
Op cyterklanck, op galm van vijf paer ſnaeren,
En zwaeit, noit ſpel noch zingen moe,
Den Hooghſte een' nieuwen lofzang toe:
Want Godts belofte en woorden gaen geregelt,
En worden trou in al zijn werck bezegelt,
Beveſtight, en zijn heilverbont
Beſchaemde noit dien zuivren mont.
Het luſt hem met genade te bedouwen
Al die zijn woort omhelzen, en betrouwen:

6 *Op galm van vijf paer ſnaeren:* t. w. „op den galm of klank van den pſalter." De pſalter of 't pſalterion was een vierkant kastjen, boven ſpits toeloopende en aan eene zijde met een ſtervormige opening, waarvoor de ſnaren, tien in getal, waren gespannen.

7 *Noit.... zingen moe: moede, zat,* en dergelijke woorden plachten by onze vroegere ſchrijvers gewoonlijk den genit. te regeeren, en men ſchreef *peinzens moé, des levens zat,* enz. Hooft zelf ſchreef in zijn oordeel over Vondel, hierboven Deel IV, blz. 443 aangehaald: „*my deert des mans, die* geenes dings *meer* moede *ſchijnt dan* der ruste." Thands bezigt men den genit. zelden wanneer er een lidw. of voornw. by het z.naamw. ſtaat, en men ſchrijft: „*ik ben* het leven moede;" „*hy werd* zijn drcigen moede;" maar: *peinzens, ſtrijdens,* enz. *moede.* Wie acht ſlaat op de *nuances* van beteekenis der woorden, zal ontdekken, dat dit al of niet bezigen van het artikel niet de ware reden is van het al of niet bezigen van den genit., maar dat dit laatſte een dieperen grond heeft, en in de zaak zelve gelegen is. In elk geval had V. hier behooren te ſchrijven: *van ſpel noch zingen moé,* of wel *ſpels noch zingens moe.*

11,12 *En zijn heilverbont Beſchaemde noit dien zuivren mont:* verſta: „en wie een verbond met Hem aanging, ondervond dat Zijn beloften zeker waren."

13 *Bedouwen:* Zoo *Herſch.* XI. 640. *Het bootsvolk hangt den riem op zy. Geen maets verflouwen.* Dit gebruik van *ou* voor *au* of *aau* is by de ſchrijvers uit Vondels tijd zeer gemeen; offchoon die ten minſten eerlijk genoeg waren, wanneer *ou* hen beter diende, ook *ou* te ſchrijven. Onze hedendaagſche dichters, voor zoo verre zy zich het nemen eener dergelijke vrijheid om *ou* en *au* te doen rijmen mede veroorloven, zijn minder naauwgezet, laten b. v. *flaauw* op *rouw* volgen en noemen dat een rijm. Ik mag het lijden; doch het is een rijm voor de achterbuurten; en voor deze ſchrijft men geen poëzy.

Het luſt hem godelooze en vrient
Te loonen naer dat elck verdient.
Al d' aerdtkloot is gepropt van Godts genade.
Hy ſchept, behoedt en ſlaet zijn ſchepzel gade,
Vooral den menſch, begaeft met al
Wat lijf en ziele dienen zal.
Hy ſpant door kracht van 't Woort des hemels boogen,
En houdt 't gewelf des hemels voor onze oogen
Door zijnen Geeſt en adem vaſt
Gegront op zijnen eigen laſt.
Hy houdt de zee, om 't aerdtrijck heen gegooten,
Als in den buick van eene fleſch geſlooten,
En ſluit den afgront, als een' ſchat,
In zijne kolck, en watervat.
Laet d' aerde dan deze almaght, dit vermogen
Met ſchrick ontzien, en met godtvruchtige oogen
Godt vreezen, die, om d' aerde heen,
Den gront bewoonen, en betreên:
Want 's hemels kracht en almaght kan elck mercken
Uit 's hemels wil en uitſpraeck, daer de wercken
Op volgen. wat Godt wil, en zeit,
Dat ſtaet 'er, dat 's geſchapenheit.
Godts wijſheit kan zeer licht den raet der dwazen
En volcken, als het ſtof, als miſt, verblazen.
Hy ſtoot der menſchen aenſlagh om,
En maeckt den raet der Vorſten ſtom:
Maer Godts beſluit en raetſlot zullen blijven
Eeu in, eeu uit. wat Godt met kracht wil drijven,
Dat voert hy ſterck en ruſtigh uit,
Van ſtam tot ſtam, van ſpruit tot ſpruit.
Geluckigh is het eigen volck des Heeren,

20 *Zal* voor „mag." In onzen dagelijkſchen ſpreektrant is dit gebruik van *zullen* voor *mogen* nog algemeen.

24 *Gegront op zijnen eigen laſt:* dit is volgends de natuurwetten juist. Door de drukking van de eene luchtlaag op de andere, is de benedenlucht veel zwaarder dan de bovenlucht, zoo dat de dichter met recht mag zeggen, „dat de Hemel op zijn eigen last gegrond is."

25,26 Het beeld, hier voorgeſteld, wordt in den text niet gevonden, en is bovendien noch cierlijk, noch juist. Het is niet cierlijk, om dat de *buik van een fleſch* een onedele uitdrukking is en in poëzy niet t' huis behoort; het is niet juist, om dat er ſtrijd is tusſchen de twee deelen van den zin, en men zich de zee niet te gelijk kan voorſtellen als *om 't aardrijk heen gegoten*, en alzoo „de aarde omvattende," en *in den buik van eene fleſch geſloten*, en alzoo „door de aarde omvat."

27,28 Deze regels zijn niet gemakkelijk te ontcyferen. Trouwens, noch hetgeen de Vulgata heeft: *ponens in theſauris abyſſos*, noch de vertaling van den St. B. „Hy ſtelt den afgront ſchatkameren," zijn veel duidelijker. Men raadplege de uitlegging, in deze laatſte overzetting gegeven.

30-32 *En met godtvruchtige oogen — betreên:* verſta: „en laten zy, die den grond rondom de aarde bewonen, de oogen met godsvrucht naar God opſlaan." Deze regels zijn tautologisch van 't begin tot het einde.

36 *Geſchapenheit:* een woord, dat niet zeer fraai klinkt en ook geen opgang gemaakt heeft. Het zoû naar zijn ſamenſtelling beteekenen: „wat de eigenſchap heeft, *geſchapen* te zijn," even als *bedrevenheid, geregeldheid, verſlagenheid*, „wat de eigenſchap bezit, *bedreven, geregeld, verſlagen* te zijn;" doch dan is het hier minder gepast, waar bloot: *dat is geſchapen*, ja zelfs bloot: *dat is*, genoegzaam ware. Het is te bejammeren, dat de eerſte helft van dezen Harpzang niet in harmony is met de tweede, die keurig bewerkt is en heerlijke regels bevat.

Dat Godt omhelſt, en zijnen naem wil eeren,
Het volck dat eeuwigh en altoos
Hy voor zijn lot en erfdeel koos.
D' Alziende ſloegh zijne oogen naer beneden,
En zagh alom de menſchen heenetreden:
Hy zagh, uit zijn geſpanne tent,
De menſchen tot aen 's weerelts endt:
D' Alziende, die een ieders hart bootſeerde,
En klaerlijck kende al wat om laegh verkeerde,
En elx gedachten, werck en wit,
Van daer hy op zijn' zetel zit.
Hy kon om hoogh uit zijnen ſtoel aenſchouwen,
Hoe nimmermeer een Koning blijft behouwen
Door zijne heirkracht, en 't gewelt,
Dat hy gewapent brengt te velt:
Hoe ſterckheit en gewelt van reuzenarmen
Den ſterckſten reus in 't vechtperck niet beſchermen
Wanneer hy voorttreet, trots en ſterck,
En vecht in 't bloedigh worſtelperck.
De ruiter noopt het paert vergeefs met ſpooren,
En brieſcht in 't heir, en ſchuimbeckt heet van toren,
Zoo onder 't vechten, daer elck wijckt,
De kracht van 't ſterckſte paert bezwijckt.
De groote kracht en ſnelheit des betrouden
Kan zijnen Heer en meeſter niet behouden,
Noch 't leven bergen in den noot
Voor 't zwaert der onontvlughtbre doot:
Maer merck, Godts oogh bewaeckt en ſlaet hem gade
Al wie Godt vreeſt en ſteunt op zijn genade,
Ontruckt hun zielen van de doot,
En voedtze in bittren hongerſnoot.
't Godtvruchtigh hart met zijne medeſtanders
Ruſt hierom vaſt op Godt, en niemant anders,
Op Godt, die zeker en gewis
Der vroomen hulp en ſchutsheer is.
Uit deze bron ontſpringt in druck en ſmarten
De vreught, gelijck een beeck, in vroome harten.
Op Godts gewijden naem, en Godt
Betrouwen wy ons hooghſte lot.
Och, zegen ons, o Heer, en uw geſlachten,
Gelijckwe op uw genade en goetheit wachten,
Met uw gena, de rijcke vrucht
Van ons gebeên, van zucht op zucht.

75 *Hun zielen:* V. bezigt hier en in vs. 76 het meerv., terwijl hy in vs. 73 en 74 het enkelv. had gebezigd, wat niet ſtrekt om de duidelijkheid van den zin te bevorderen.

DE XXXIII. HARPZANG.

Benedicam Dominum.

CK wil in weelde en ongeluck,
Het ga zoo God wil, op een wijs
En maet, die mijnen geeſt verruck',
Godt doorgaens loven, hem te prijs.
Ick wil mijn keel op toonen wetten,
En eeuwigh 's hemels lof trompetten.

Mijn zang zal eer inleggen by
De Godtheit, wien ick eere ſchenck.
D' ootmoedige, die 't hoort, zal bly
En vrolijck aentreên op mijn' wenck,
Wanneer ick roep: nu ſpant te gader,
En looft met my dien grooten vader.

Toen mijne ziel was in de klem
Riep ick hem vierigh aen, en hy
Boogh d' ooren naer mijn droeve ſtem,
En jammerklaght, en ruckte my
Uit alle elende, en zwaericheden,
Die my benauden hier beneden.

4 *Hem te prijs:* overtollige rijmlap; het ſpreekt van zelf, dat, wanneer men iemand *looft*, zulks geſchiedt *hem ten prijze.*

7,8 Dit is volgends de Vulgata, die heeft: *in Domino laudabitur anima mea;* de St. B. vertaalt: „ſal haar roemen in den Heere."

Stijght op naer Godt in uwe ſmart.
Zijn trooſt verlichte u, als de damp
Des drucks benevelt zin en hart:
Zoo ſtaet ghy niet beſchaemt in ramp.
Toen d' arme klaeghde, in 't overſtulpen
Des drucks, wert hy van Godt gehulpen.

De Godtheit zent haer' Engel neêr.
Dees legert zich rondom den man,
Die Godt ontziet, en 's hemels eer
Zoo loflijck uitbreit, als hy kan:
En Godt, in goetheit noit volprezen,
Verloſtze uit noot al die hem vreezen.

Och, merckt eens op, en verght den ſmaeck
Der tonge van 't bekoort gemoedt
Dat dees u melde, op haere ſpraeck,
Hoe liefelijck, hoe honighzoet
De Godtheit is. geluckigh bouwen
De Wijzen, die op Godt betrouwen.

Ghy Heiligen, van 's hemels geeſt
Gedreven naer het hooghſte lot,
Ziet toe, dat ghy de Godtheit vreeſt,
En nimmer quetſt het hoogh gebodt:
Want die Godt vreezen onbezweecken
Geen hulp noch nootdruft zal ontbreecken.

De rijcke, vreck in overvloet,
Leedt armoe, hongerde, onverzaet
Van roof en onrechtvaerdigh goet:
Maer die Godt zochten vroegh en laet
Ontbrack 't in armoe, hoe verlegen,
Noch noit aen ſchat van trooſt en zegen.

Komt herwaert, mijn ſcholieren koomt;
Ick zal u leeren door Godts Geeſt
Hoe Godt den zoon beloont, die ſchroomt
Zijn' naem te quetſen, en hem vreeſt.
Wie wil zijn levens tijt verlengen,
Zijn dagen zaligh overbrengen?

31-35 De dichter, gebonden aan het eenmaal gekozen beſtek zijner ſtanzaas, zag zich hier genoodzaakt, het eenvoudige „proeft en ziet, dat de Heer goed is," in een vloed van woorden te verdrinken.

33 *Op haere ſpraeck:* een zegswijze, gelijk in vorm en beteekenis met die van: „op haar wijs, op haar toon," enz.

42 *Geen hulp noch nootdruft zal ontbreecken:* dit moest zijn: „*zal* hun ontbreken." Evenzoo vs. 47: Hun *ontbrack*. Zie het aangeteekende op *Harpz.* XXX vs. 127.

43 *De rijcke:* dit is overeenkomſtig de Vulgata, die *divites* heeft; de St. B. heeft: „de jonge leeuwen," wat zeker heel wat verſcheelt.

Wie zaligh leven wil en bly,
Betoom' beſnoey' zijn tong van quaet,
Van dubbelheit, bedriegery,
En logentael, en valſchen raet,
Schuw' quaet, zoeck' 't goede met verlangen,
Zoeck' vrede, en volge vredegangen:

Want Godt bewaeckt het vroom geſlacht
Van boven met zijn alziende oogh,
En neight zijne ooren naer hun klaght,
Maer dreight vergramt van 's hemels boogh
De boozen t' zamen te verdelgen,
Den naem des ſtams met al zijn telgen.

De vroome riep den hemel aen,
En 's hemels Heer verhoorde hem,
Verloſte hem, die, overlaên
Van druck, den druck melt met zijn ſtem.
Godt legert zich om droeve harten,
En zalft ootmoedige in hun ſmarten.

De zwaericheên der vroomen zijn
Ontelbaer: maer hun Godt alleen
Verloſt, na 'et nijpen van de pijn,
Zijn volck uit alle zwaericheên,
Bewaert hun beenders op hun ſmeecken,
En laet niet een in ſtucken breecken.

De doot der godeloozen is
De ſlimſte en jammerlijckſte ſtaet.
Hy dwaelt van 't padt des heils gewis,
Die den oprechten plaeght, en haet.
Godt vrijt de zielen van zijn knechten:
Het heilwit treffen alle oprechten.

70,80 *Mors peccatorum peſſima*, zegt hier de Vulgata; de St. B.: de boosheyt ſal den Godtloozen dooden.

DE XXXIV. HARPZANG.

Judica, Domine, nocentes me.

GERECHTE aertſrechter, vel uw oordeel.
Verwijs mijn' vyant, zonder voordeel:
Ick eiſche recht.
Beſtry met maght mijn tegenſtrijders.
Beſtry de haeters en benijders
Van uwen knecht.
Grijp aen geweer, en ſchilt, en wapen.
Waeck op: verdaedigh my rechtſchapen.
Nu vel de ſpeer,
Bie ſpits mijn haeters, die verbolgen
My ſchrickelijck en wreet vervolgen.
Verſterckme, o Heer:
Nu ſpreeckme een' moedt in, en betrouwen,
En zegh: ghy wort door my behouwen:
Zijt onvertſaeght:
Zy moeten al te ſchande koomen,
Die, ten bederve en val der vroomen,
Mijn ziel belaeght.
Zy moeten al te rugge deizen,
Beſchaemt ſtaen, die erghliſtigh peizen
My plat te treên.
Dat zy, als ſtof voor wint, verdwijnen.
Godts Engel jaege, op zijn verſchijnen,
Hen voor zich heen.
Dat zy het ſpoor, als ziende blinden,
By duiſternis niet konnen vinden,

18 *Belaeght:* dit moest *belagen* zijn, terwijl zoo wel 't onderwerp *zy* als 't w. w. *komen* in 't meerv. ſtaan.

En d' Engel fel
De vlughtigen en bloode zielen
Vervolge en ſtijf zitte op de hielen,
Zoo ſtraf als ſnel:
Naerdienze, boos en onbeſcheiden,
My heimelijcke laegen leiden,
Te ſtreng, en ſtraf,
My ſmaet toedreven menighvuldigh,
Daer ick, onnozel en onſchuldigh,
Geene oirzaeck gaf.
Dat deze ſtricken, die zy hangen,
Nu zelfs de laegeleggers vangen,
Eer zy 't vermoên:
Dat zy, die heimlijck ſtricken zetten,
Nu vallen in hun eige netten,
En angelroên.
Maer mijn gemoedt zal, na dit lijden,
In Gode juichen, en verblijden,
En zich met luſt
Verquicken over zijn' behoeder,
Beſchutter, zegenaer, alvoeder,
In ſtilte en ruſt.
Mijn ziel en beenders zullen ſpreecken:
Wie wort, o Heer, by u geleecken
In maght en kracht,
In goetheit, wijſheit, en genade,
En liefde, die hem vrijt voor ſchade,
Die op u wacht?
Ghy kunt verdruckten licht beſchermen,
Ontrucken uit des ſtercken armen,
Wie zucht, en klaeght,
Ontrucken arme en droeve ſchaeren
Den klaeuwe der geweldenaeren,
Die d' armen plaeght.
Men klamptme aen boort, om 't recht te buigen
Met valſche tongen, en getuigen.
'k Worde ondervraeght,
En ondertaſt van onbekenden,

58 *Nu zelfs de laegeleggers* voor *de lageleggers zelven*, gelijk V. julſter en duidelijker, met behoud van 't metrum, had kunnen ſchrijven.

61,62 *Nu vallen in hun eige netten, En angelroên:* hoe men *in* een *hengelſtok valt* is my niet zeer klaar. V. heeft hier blijkbaar aan *vallen in* de beteekenis gehecht van: „gevangen worden door," en er toen gedachteloos die *angelroên* bygevoegd; of wellicht ſtond er eerst voor *vallen in* een andere uitdrukking, die zich beter aanſloot by al wat er volgde, en welke hy later meende te verbeteren. Ieder ſchrijver weet, hoe licht door zulke vermeende korrektiën, hetgeen eerst alleen flaauw was, volſlagen *onzin* wordt.

66,68 *Zich ... Verquicken* voor „zich verheugen."

71 *Alvoeder:* dit woord vordert, even als *oudvader, grootmoeder, witwerker*, en alle dergelijke, waar een adjectiv. voorop is geſteld, den nadruk op dat adject. en het ſtaat hier dus niet op zijn plaats.

Die my onſchuldigh laſtren, ſchenden,
Heel onvertſaeght.
De godtvergeete godeloofheit
Vergelt genoote deught met boofheit,
En goet met quaet,
Om my al teffens te bederven,
En uit te rojen, en t' onterven,
Met raet en daet:
Maer ick, als zy my overſtreden,
Schoot haire kleeders aen mijn leden,
En vaſte in d' aſch,
Riep Godt om trooſt aen in dees ſmarte,
En voelde zijnen trooſt in 't harte,
Die my genas.
'k Heb my by mijn party gedraegen,
En zocht mijn haeters te behaegen,
Als warenze elck
Mijn naeſte bloetvrient, en mijn broeder,
Gezooght van eene zelve moeder
Met eene melck.
'k Verneêrme om hen, die my benijden,
Als een, die treurt uit medelijden,
In 't rougewaet:
En zy, verheught in mijn bezwaeren,
Voorzien met ſcherp en roên, vergaêren,
En houden raet:
En ick, die quaet noch ergh vermoede,
Zit ſtil, en ben niet op mijn hoede:
Maer Godt verſtoort
Dien raet en aenſlagh, loos gebrouwen.
Dit ſchijnt hun echter niet te rouwen.
Zy vaeren voort.
Zy zoecken mijn gedult te perſſen
Met ſchimp, daerze op hun tanden knerſſen,
Dit boos geſlacht.
Mijn Godt, wanneer ziet ghy eens neder?
Verlos en redt mijn ziel toch weder
Uit 's haeters maght.

76-78 Deze regels ſluiten niet op den text. Noch in 't oorſpr. noch in eenige vertaling is ſprake van eigen genezing; alleen van een gebed voor de genezing eens vyands.

79 *By mijn party*: lees: „jegens mijn (tegen)party."

80 *Met ſcherp* voor „met geſcherpt geweer." Hoewel men nog wel in 't gemeenzaam geſprek hoort zeggen: „kinderen moeten niet *met ſcherp* ſpelen," is echter, wat zonderling genoemd mag worden, de uitdrukking, voor zoo verre zy gebezigd werd om zwaarden, dolken pijlen, ſpeeren of ander wapentuig, met *ſcherpe* ſneden of punten voorzien, aan te duiden, langzamerhand in onbruik geraakt en daar-en-tegen toegepast op wapens die *niet ſcherp* zijn. Immers de uitdrukking „*met ſcherp* laden," in tegenſtelling van „met los kruit" was, wel beſchouwd, een ſtoute beeldſpraak, toegepast op *kogels*, die, meer dan iets ter waereld, doen denken aan iets, dat niet *ſcherp* is noch wezen kan. 't Is waar, men heeft in de laatſte jaren ook puntige, althands kegelvormige projektielen gebezigd, en zoo zoû de uitdrukking weêr gepast kunnen geächt worden.

Verlos mijn ziel, eer zy verflaeuwe,
Mijne eenige uit der leeuwen klaeuwe:
Ick zal uw' lof
In uwe groote Kercke ontvouwen,
In 't midden van de godtgetrouwen,
Op deze ſtof.
Verheughze niet, die, dus verbolgen,
My onrechtvaerdighlijck vervolgen,
En zonder reên
My haeten, en met minzaeme oogen,
In ſchijn van vrientſchap, loos bedroogen,
En ondertreên.
Zy ſpraecken tegens my van vrede,
Verbloemden gram met deze rede
Hun valſch bedrogh.
Zy riepen: hey [met ope monden]
Wy zien het geen waer naer wy ſtonden.
Wat ſchort'er noch?
O Godt, ghy zaeght het: zwijgh niet langer.
O Godt, nu wijck niet van uw' zanger.
Ontwaeck, o Heer,
En luiſter naer mijn recht: bezegel
Het vonnis naer uw recht en regel.
Ick eiſch niet meer.
Verheugh geen' vyant met mijn ſmarte,
Dat zy niet roemen in hun harte:
Schep moedt, ſchep moedt:
Wy hebben hem, als roof, verſlonden.
Beſchaem en ſchrick hem, die ontbonden,
Zijn' wraeckluſt voedt:
Die zich verheugen in mijn klaghten.
Vertſaegh verſtroize in hun gedachten,
Die my verbluft,
En ſtoffen dat zy my bedroogen,
Door liſt en treken overmogen
Die treurt, en ſuft.
Verheughze die mijn zaeck beſeffen,
Godt eeuwigh loven, en verheffen,
En zijnen knecht
Eene uitkomſt gunnen. 'k zal u loven,
Die al mijn ongelijck van boven
In 't endt beſlecht.

104 *Mijne eenige: unicam meam* zegt de Vulgata. de St. B.: „myne eenſame."
114 *Ondertreên* is een variatie op „onderkruipen, ondergaan."
116 *Zy riepen: hey:* dit *hey* is een vertaling van het *euge, euge* der Vulgata. De St. B. heeft *ha, ha.*

DE XXXV. HARPZANG.

Dixit injuſtus, ut delinquat.

P het punt van overtreden
Tegens reden,
Sprack de haeter van Godts wet
In zijn harte. Zijn gedachten
Godt niet achten,
Op wiens vrees hy nimmer let:

Want hy handelt voor Godts oogen
Staegh met logen,
Schalckheit, en bedrogh, en liſt,
Om door 't onrechtvaerdigh leven
Stof te geven
Aen Godts wraeck, dus opgehiſt.

Ieder hoort hem doorgaens liegen.
Van bedriegen
Is zijn mont vol, by elck een.
Hy wil van geen tuchtles hooren,
En zijne ooren
Luiſteren naer recht noch reên.

's Nachts op 't bedde ſmeedt zijn booſheit
Godelooſheit.
Alle zijdegangen ſtaen
Voor hem op: geen kromme wegen

1-12 De Vulgata heeft: *quoniam dolose egit in conspectu ejus: ut inveniatur iniquitas ejus ad odium*, wat hier niet volkomen is terug gegeven.
21 *Op* voor *open*, als meermalen.

Staen hem tegen,
Zijn te ſlim om in te ſlaen.

Uw bermhartigheên bereicken
't Hooghſte teicken
Aen den ſtarrelichten boogh,
En de trou van uwe waerheit,
Rijck van klaerheit,
Raeckt het driftigh zwerck om hoogh.

Uw rechtvaerdigheit, in 't kroonen
En beloonen
Van een ieders vroom gerucht,
Steigert hooger dan de duinen,
Dan de krninen
Van 't geberghte, zon en lncht.

Uwe vonniſſen, gebleecken
En geſtreecken
In 't beleit, dat nimmer ſliep,
Uit uw hooge rechterſtoelen,
Zijn als poelen,
Als een afgront, ons te diep.

Heer, ghy hoedt en knnt beſtieren
Menſch en dieren
Door nwe alvoorzienigheit.
O hoe hebt ghy uw genade
Vroegh en ſpade
Rijck en heerlijck uitgebreit!

In de ſchaduw van uw veêren
Daer verkeeren,
Daer verſchuilen zich geruſt

23 *Slim* voor „verkeerd, boos."
30 *Het driftigh zwerck* voor „het drijvend zwerk," of voor „het zwerk waar gedurig wolken drijven."
31-33 Dat iemands *vroomheid* beloond wordt laat zich begrijpen, maar iemands *vroom gerucht*, d. i.: „de roep van vroomheid, waar hy in ſtaat," dat is wat ſterk.
34 *Hooger dan de duinen:* weder die ongelukkige *duinen!* Een gewone vlieger *ſtijgt hooger.* Goed, dat er 't gebergte eens bykomt.
36 Verſta: „dan *de zon en lucht:*" men zoû nu kunnen denken dat hier ook van de *kruinen van de zon en lucht* geſproken werd.
39 *In 't beleit:* liever: „*door* of *met* het beleid, te weten, het rechtsbeleid."
41 *Als poelen:* van *poelen* wordt in den text niet geſproken; en de vergelijking van Gods vonnisſen met *poelen*, waaraan zich van zelve het denkbeeld van ſtank, onreinheid en ongezondheid hecht, is dan ook niet gelukkig.
42 *Als een afgront, ons te diep:* hoe kan de dichter hier beweeren, dat Gods vonnisſen ons *te diep* zijn, wanneer hy vs. 37 zeide, dat zy ons *gebleken* waren?
43 *En kunt beſtieren:* zwak, voor 't eenvoudige en hier ook bedoelde: *beſtiert.*
49-54 De St. B. heeft hier: *dies de menſchenkinderen onder de ſchaduwe uwer vleugelen toevlucht nemen:* wat een helder en fraai beeld voorſtelt: door *vleugelen* in *veêren* en *menſchen kinderen* in *harten* te veranderen, levert V. een beeld, dat vooreerst minder grootsch, en ten anderen vrij onduidelijk is.

Harten, die al hun betrouwen
Op u bouwen,
Van uw voorzorgh wel bewuſt.

D' overvloet van uwe hoven
Schenckt van boven
Hun volop tot aen den boort,
En ghy drenckt de godtgeruſten
Met uw luſten,
Als met beecken voort en voort:

Want ghy zijt, o rijcke vader,
Bron en ader
Van het leven, zonder endt.
Wy beſpieglen uit dees naerheit
In uw klaerheit
't Eeuwigh licht in 's hemels tent.

Brey toch uw bermhartigheden
Uit beneden
Over ieder, die u kent.
Kroon het zuiver hart rechtvaerdigh,
Dat, u waerdigh,
Met geen vlecken is geſchent.

Dat de hoovaerdy haer trede,
En haer ſchreede
Nimmer zette op mijnen vloer,
Noch de hant des zielverleiers
En des vleiers
My niet meſleipe aen haer ſnoer:

Want daer ſneuvelden en vielen
Booze zielen
Op die glibberige baen,
Uitgedreven met haer allen,
En gevallen
Om noit weder op te ſtaen.

60 *Voort en voort* voor „al voortdurende." Zie XCIV *Harpz.*, vs. 29.

70 *Rechtvaerdigh:* dit woord is hier niet dan een rijmlap, te ongepaster, om dat na hetgeen de dichter vs. 31 volgg. tot verheffing van Gods rechtvaardigheid gezegd heeft, zoodanige aanmaning noodeloos, ja onbetamelijk geächt mocht worden.

73,74 *Haer trede, En haer ſchreede:* welk onderſcheid is er tusſchen die beide ſuhſtantiva? zy beteekenen hier letterlijk hetzelfde, even als vs. 79 *ſneuvelden* en *vielen*.

75 *Op mijnen vloer: non mihi veniat pes ſuperbiae*, zegt de Vulgata; wat beter ware vertaald met „dat de trotschaart my niet onder den voet krijge."

DE XXXVI. HARPZANG.

Noli aemulari in malignantibus.

BENY geenſins de boozen,
Misgun den godeloozen
En onrechtvaerdigen geen' ſpoet,
Noch weelde, en rijckdoms overvloet,
Noch ga hier over morren:
Zy zullen ſnel verdorren,
Als hoy en gras, gezwint op 't lant
Ter neêr gevelt van 's maeiers hant.

Pas ſlechts op Godt te bouwen,
Uw hoop, en uw betrouwen.
Volgh 't goede na, met vreught, en luſt.
Bewoon uw ackerlant geruſt:
Godts rijckdom zal u voeden
Door aenwas veeler goeden.
Indienghe Godt met blijſchap eert,
Hy ſchenckt u wat uw hart begeert.

Ontvou den Heer der dingen
Alle uw bekommeringen:
Hy zal uw Recht voor elx gezicht
Te voorſchijn brengen in het licht:
Uw zaeck zal heerlijck praelen,
Gelijck de middaghſtraelen,
De klaerheit van des hemels lamp,
Die klaerder ſchijnt na miſt en damp.

3 *Spoet* voor „voorſpoed."
17 *Den Heer der dingen:* vrij plat voor „den Heer van al 't geſchapene," doch 't is juist het gemis van dat woord *al*, waardoor de platheid ontſtaat. *Aller dingen Heer* ware te dulden.

Gehoorzaem 's hemels reden,
En yver met gebeden.
Misgun het niet, door nijt geport,
Dat eenigh ſchelm gezegent wort.
Betoom d' oploopentheden,
En dolheit, ſchuw van zeden.
Laet vaeren afgunſt, en verdriet,
En volgh het ſpoor der boozen niet:

Want alle godeloozen
En godtvergeete boozen
Zal Godt verdelgen tot den gront:
Maer wie zich houdt aen Godts verbont,
En uitziet naer 't beloofde,
Met opgerechten hoofde,
Wort met zijn zaet, van lidt tot lidt,
Gehanthaeft in 't belooft bezit.

De godeloozen duren
Niet lang, maer luttele uren.
Indienghe naerſpoort waerze zijn,
Ghy vint noch voetſtap, plaets noch ſchijn:
Maer wie zich draeght geduldigh,
Zachtzinnigh, en onſchuldigh,
Bezit zijn wettige erfenisse
Met vrolijckheit in vollen vre.

De booſwicht leght vaſt laegen
Om 't vroome hart te plaegen,
En knerſſetant, van wrock en ſpijt,
En loert op hem, en baſt, en bijt:
Doch Godt belacht de quaeden,
En alle looze raeden;
Dewijl hun tijt van ſtraf genaeckt,
Eer iemants haet de vroomen raeckt.

De godelooze en wreede
Het zwaert ruckt uit de ſcheede,
En ſpant den boogh, om 't oprecht hart
En d' onderdruckten in hun ſmart

25 *Gehoorzaem 's hemels reden:* met andere woorden: „zwijg den Heere, berust in den Heer."

26 *Oprecht:* wanneer een voorzetſel met een zelfſt. n. w. is ſamengeſteld, verkrijgt het den klemtoon, als in *ópſtel, áánval, uítweg, íntrede*, enz. Had alzoo in *oprecht* het laatſte woord de beteekenis van *jus*, dan zoû *oprecht* die van „een hooger recht" hebben en de nadruk op 't voorz. vallen; maar *recht* is hier „rechtvaardig" en *oprecht*, „zeer rechtvaardig," en in ſamenſtellingen blijven adjectiva den klemtoon behouden, en zegt men *algóed, opperbést, eigenwijs, rierkánt(ig), rerzót*, enz. en had ook hier *oprécht* en niet *óprecht* moeten ſtaan.

Te moorden, en te treffen,
Eer zy 't gevaer beſeffen:
Maer d' Almaght breeckt hun' boogh en flits,
En veltze door hun zwaert, en ſpits.

Het kleen bezit des vroomen,
Rechtvaerdighlijck bekoomen,
Is verre beter dan het goet
Des rijcken vrecks, vol overvloet:
Want Godt lijdt geen verdrucken,
Breeckt 's rijcken arm in ſtucken,
En hanthaeft den oprechten menſch,
Die hem betrout naer 's hemels wenſch.

D' Alziende kent den handel
En onbeſmetten wandel
Des vroomen, en zijne erfenis
Blijft eeuwigh zeker, en gewis.
Oock ſtaenze niet verlegen
In tijden, dor van zegen:
De rijcke Godt verzaetze in noot
Van honger uit zijn' milden ſchoot.

De booswicht gaet verloren.
Godts vyanden, te vooren
In ſtaet verheven, boven aen,
Vergaen, als roock, als zy vergaen.
De booze vrecken leenen.
Al is de tijt verſcheenen,
Zy leggen noch hun ſchult niet af,
Noch boeten 't geen de ſchultheer gaf.

De godtgetrouwe menſchen,
Die vroomen voorſpoet wenſchen,
Bezitten ſtil hun errefgoet,

35 *Vergaen, als roock, als zy vergaen:* by dergelijke herhalingen van het woord is het niet onverſchillig voor de beteekenis, hoe men de twee deelen van den volzin ſchikt. Zegt men: „als hy ſlaat, ſlaat hy geducht," „als ik kom, kom ik vroeg," dan is het voornamelijk op het duchtige der ſlagen, of het vroegtijdige der komst dat de ſpreker de aandacht gevestigd wil hebben; maar zegt hy daar-en-tegen: „hy ſlaat geducht, als hy ſlaat," „ik kom vroeg, als ik kom," dan ſchijnt hy het zeer twijfelachtig te ſtellen of die ſlagen wel ooit gegeven zijn, of die komst wel immer zal plaats hebben. Zoo ook zoû men hier, indien het rijm 't veroorloofde, liever lezen:

Als zy vergaen, vergaen als roock.

35,36 Vertaling: „de boze gierigaarts leenen (van anderen); doch als de tijd van teruggave is gekomen voldoen zy hun ſchuld niet, en betalen niet wat hun ſchuldeiſcher hun verſtrekt heeft." Voor dezen omhaal van woorden heeft de Vulgata eenvoudig: *mutuabitur peccator et non ſolvet*, en de St. B.: *de godlooſe ontleent ende en geeft niet weder.*

36 *Schultheer:* hier beter en edeler woord dan „ſchuldeiſcher." Met dit laatſte verſtaat men hem, die zijn recht invordert, met het eerſte bloot hem, die 't recht bezit. 't Is voor 't overige gelijkſoortig met *Leenheer.*

Gezegent uit Godts overvloet:
Maer die de vroomen vloecken,
En hun bederfnis zoecken,
Vergaen, verdwijnen, zonder fchijn
En blijck waer zy gebleven zijn.

Godt ftiert des vroomen gangen,
En wandel, met verlangen
En luft tot zijn behoudenis.
Zoo ras zijn voet aen 't glibbren is,
Koomt Godt hem onderftutten,
En met zijn hant befchutten:
Waerom d' oprechte en vroome man
Geen lidt in 't vallen pletten kan.

'k Was eertijts jongk van jaeren:
Nu draegh ick grijze hairen,
Noch zagh ick vroomen noit op ftraet
Verlaeten van hunn' toeverlaet,
Noch 's vroomen zaet belachen:
Noit zagh ick 't nootdruft prachen,
En bidden, naeckt, en arm, en bloot,
Van deur tot deur, geperft uit noot:

Maer doorgaens in zijn leven
Was dit gereet te geven
Met open fchoot, en volle hant,
Uit liefde en goddelijcken brant.
Dees man, wat hem bejegent,
Blijft even rijck gezegent
In al zijne afkomft, die Godt vreeft,
Gedreven van Godts milden geeft.

Ontfla u van het quaede.
Volgh 't goede niet te fpade.
Bezit geruft, eeu in, eeu uit,
Uw erf, daer Godt de vloecken ftuit:
Want Godt, om hoogh daer boven,
Rechtvaerdigh in 't beloven,
Liet noit zijn Heiligen bezwaert,
Die hy in eeuwigheit bewaert.

114 *Dit:* t. w. „'s vroomen *zaet,*" waarvan vs. 109 gefproken is.
117 *Dees man:* altijd nog „'s vroomen *zaet:*" dit overfpringen van 't figuurlijke op 't reëele is verwarrend en vermoeiend voor den lezer.
125 *Om hoogh daer boven:* dit ftaat wederom gelijk met een *porte-brisée-deur.*

Godt ſtraft doorgaens de boozen.
Het bloet der godeloozen
Vergaet, verdort, en laet geen vrucht,
Gedachtenis, noch goet gerucht.
Wie vroom is, en rechtvaerdigh,
Acht Godt zijne erfnis waerdigh,
En hanthaeft hem in 't wettigh erf,
Eeu in, eeu uit, voor lantbederf.

Der Wijzen lippen vloeien
Van wijſheit. zy beſproeien
Hun tong met lieflijckheit, en wat
De vroede waert acht opgevat.
Hun hart bewaert Godts wetten.
Geen looze ſchalcken zetten
Den vroomen heimelijck den voet,
Waerdoor hy valt, en ſneuvlen moet.

De booze met zijn ſtappen
Zocht vroomen te betrappen,
Te brengen loos om lijf en ziel,
Zoo hy hen ergens overviel.
Godt brengt dien raet in ſchanden,
Houdt vroomen uit zijn handen,
En ſchoon men hen verwezen ziet,
D' Alweetende verwijſtze niet.

Verwacht Godt onverlegen,
Bewaer zijn ſpoor en wegen:
Hy zal u hanthaven in ſtaet
En erf, als ſnoot geſpuis vergaet.
Ick zagh wel eer d' onvroomen,
Zoo trots als cederboomen
Op Liban, rijck van loof en kroon,
Voor al de weerelt ſtaen ten toon.

128 *Godt ſtraft doorgaens de boozen:* neen, zal men zeggen, God ſtraft *altijd* de bozen; — doch men merke op, dat *doorgaens* hier niet moet genomen worden in den zin van „eenestal;" maar in dien van „voortdurend."

133 *Wie vroom is:* lees: „*hem*, die vroom is."

136 *Voor lantbederf:* deze woorden behooren by 't voorafgaande: *en hanthaeft hem*, en beteekenen dus: „dat zijn land, zijn *erf*, niet bedorven worde."

137,138 Dat de lippen der *wijzen* ook *wijsheid* verkondigen, was der vermelding niet waardig; de text ſpreekt dan ook niet van *wijzen*, maar van den *rechtvaardige*.

139,140 *En wat De vroede waert acht opgevat* voor „en wat de wijze der opneming waardig acht." Uitdrukkingen als *waard gezien, waard geprezen, waard genoemd*, voor „ziens-, prijzens-, noemenswaardig," en zoo ook hier *waert opgevat* voor „opvattenswaard," komen dikwijls by V. voor. By dezen vorm is 't infin. *te worden* verzwegen.

150 *Uit zijn handen:* „uit de handen des bozen."

153 *Onverlegen*, voor „zonder verlegen te zijn," is buiten gebruik geraakt.

155 *Hanthaven in ſtaet:* de dactylus *handhaven* bederft hier de kadans van 't vaers.

Ick ging voorby dat heenen,
En merck, hy was verdweenen.
Ick zocht rondom naer erf, en gront,
En vont de plaets niet, daer hy ſtont.
Bewaer d' onnoozelheden,
Gerechtigheit, en reden:
Want deze zijn het overſchot
Des vrederijcken mans van Godt.

Alle ongerechte boozen
En 't erf der godeloozen
Vergaen. wie Godt betrout behoedt
Zijn erfdeel, en gezegent goet:
En d' allerhooghſte ontfarmer
Is ſchutſheer en beſchermer
Der vroomen, als het lijden druckt,
Daer hy hen met zijn hant uitruckt.

Godt helptze in noot en lijden.
Hy zalze trou bevrijden,
En rucken uit der boozen maght,
En hun gewelt door 's hemels kracht.
Hy zal die op hem hoopen,
Naer dezen vryburgh loopen,
Behoên in tijt van tegenſpoet
Door zijn genade, wijs, en goet.

161 *Ick ging voorby dat heenen:* V. heeft hier en tegen de maat en tegen den zin gezondigd. Tegen de maat; want de nadruk behoorde op *dat* te vallen, en wie er by 't lezen op drukt, bederft den regel: — tegen den zin; want wat wordt met *dat* bedoeld? de *onvroomen*, de *Liban* of *al de weerelt?* waarſchijnlijk de eerstgenoemde, als men oordeelt uit hetgeen volgt: hy *was verdwenen*. Maar waarom ſchreef V. dan niet: *voorby* hem *heenen*.

162 *En merck* voor „en zie!"

163,166 De Vulgata heeft: *Custodi innocentiam et vide aequitatem:* de St. B. „Let op den vromen ende ſiet na den oprechten." — Men merke hier wijders op dat weder, om 't rijm, verkeerdelijk *onnoozelheden* voor *onnoozelheid* wordt gebezigd.

167 *Het overſchot* voor „het deel, het erfdeel."

DE XXXVII. HARPZANG.

Domine, ne in furore tuo.

CH ſtrafme niet, terwijl uw graimſchap blaeckt,
Uw toren gloeit om mijn gebreecken;
Naerdien uw pijlen in my ſteecken,
En uwe hant my heeft zoo diep geraeckt.

Uw toren liet niet heels aen al mijn lijf.
Mijn miſdaet, waerdigh te beweenen,
Verjaeght de ruſt in mijne beenen.
'k Ben over 't hooft gedompelt in miſdrijf.

Ick draegh mijn ſchult, gelijck een zwaeren laſt.
Mijn wonden ſtincken, en vervloejen,
Om al mijn dwaesheên, die my moejen.
Ick blijf gekromt, en ben aen jammer vaſt.

Ick ga bedruckt geheele dagen lang.
Mijn lenden zijn vol zuchts, vol ſchimpens,
Mijn krancke leên vol pijn, vol krimpens.
Ick legge in ly, en ſchreeu; mijn hart is bang.

Ghy kent, o Godt, al 't geen wat ick begeer.
Mijn zuchten is u niet verborgen.
Mijn hart, vol onruſt, krielt van zorgen.
Mijn kracht is wegh: mijne oogen zien niet meer.

7 *Verjaeght de ruſt in mijne beenen:* zin en taal vereischten hier: *verjaagt de rust* uit *mijn* gebeente.
14 *Vol ſchimpens:* moet dit beteekenen: „vol gebreken, die men beſchimpt?" of is *ſchimp* hier 't zelfde als *ſchamp*, waarvan *ſchampen* voor „ſchaven" en „ſchampſchot?" Ik durf dit niet beſlisfen.

Bekende en vrient quam teffens op my aen,
En viel met maght my dapper tegen.
De trouſte ſtont van verr' verflegen.
'k Leedt laſt van al die naer mijn leven ſtaen:

Die wenſchen dat my niet ontmoeten magh
Dan ramp en ſmaet, om zich te wreecken,
Slechts logentael en laſter ſpreecken,
En leggen toe op valſcheit al den dagh.

Ick ſta en zie, als doof, dien handel aen:
Gelijck de ſtomme, en ſpraeckeloozen;
En, als de doove by de boozen,
Schijn een die hun niet weet te wederſtaen.

Naerdien ick heb mijn hoop gezet op Godt,
Zult ghy, mijn Heer, mijn Godt, my hooren.
Ick ſprack: laet haeters, heet van toren,
Niet huppelen, om mijn rampzaligh lot.

Zy ſtoffen, en braveeren hemelhoogh,
Terwijl mijn wanckle beenen beven.
Ick ben de roên ter ſtraf gegeven.
Mijn lijden ſtaet geſchreven voor mijn oogh.

'k Beken recht uit hoe groot een ſchult ick droegh,
En legge toe om die te boeten.
Mijn vyant, die my voor zijn voeten
Ziet leggen, juicht, en heeft nu kans genoegh.

't Getal, dat my met onrecht haet, wint aen.
Zy ſchenden my, die goet beloonen
Met quaet, en zich ondanckbaer toonen,
Naerdien ick hou de rechte en wiſſe baen.

Mijn Heer, mijn Godt, verlaetme nimmermeer,
Noch wijck van my met uw genade.
Uw byſtant koome my te ſtade,
Mijn Godt, mijn heil, behouder, ſtut, en Heer.

DE XXXVIII. HARPZANG.

Dixi: cuſtodiam vias meas.

Ick nam in 't heimelijck by my
Een opzet om voortaen,
Van alle ſlibberingen vry,
Mijn' wandel ga te ſlaen,
Te letten dat mijn tonge niet,
Ter ſinette van mijn ziel,
Tot 's naeſten ſmaet en nadeel iet,
Oock 't minſte niet, ontviel.
Ick toomde omzichtigh mijnen mont,
Wanneer een booſwicht quam
Om my te tergen, zonder gront
En oirzaeck, boos en gram.
Ick ſtont, als ſtom, en ſpraeckeloos,
Vol ootmoedt, en gedult,
En wert bedroeft dat hy dus boos
My quetſte, zonder ſchult.
Mijn hart wert heet van brant en gloet,
En mijn beſpiegeling
Ontſtack een vier in mijn gemoedt,
Als my ter harte ging
Mijn naeſtens ſnoode ondanckbaerheit,
En zwackheit, en vergrijp,
In weêrwil van Godts majeſteit.
Ick ſprack, bedacht en rijp,

Op mijne ſpraeck, in mijn gebedt:
O Heer, ontdeckme toch
Wat merckpael ghy mijn leven zet.
Hoe lange duurt het noch?
Hoe groot is 't jaertal van mijn' tijt,
Op dat ick eenmael weet
Wat my noch ſchort, eer 't leven ſlijt?
Want ghy mijn dagen meet.
Mijn tijt is niet een oogenblick
By u, die eeuwigh leeft.
Al wie hier, wel in zijnen ſchick,
Aen aerdtſche dingen kleeft,
Is blint en ydel, min dan niet.
De menſch, die heerlijck ſchijnt,
Vergaet, eer 't iemant merckt en ziet,
Gelijck een ſchim verdwijnt,
Gelijck een ſchijnbeeldt, en ontzet
Zich ydel om het goet,
En 't weereltſch, dat de ziel beſmet.
Hy ſpaert een' overvloet
Van ſchat en rijckdom, zonder tal,
En weet, noit grabblens moe,
Niet eens wien hy dit laeten zal,
Noch kent het eindt waertoe.
Maer nu, o Heer, wat is het geen,
Waerop ick hoopen magh?
Zijt ghy, o Godt, nu niet alleen
Mijn rijckdom en bejagh?
Is al mijn erfgoet niet om hoogh?
O Heer, verlosme dan
Van al mijn misdaen, voor uw oogh
Bedreven nu en dan.
Ghy gaeft my over tot een' ſmaet
Van dit verdwaeſt geſlacht:
Ick hielme ſtom, en ſprack geen quaet,
Hoe ſnoot men my veracht:
Dewijl 't uw wil is dat ick ly.
Nu keer uw plaegen af:
Want, Heer, uw hant genaeckte my,
En trof mijn hart zoo ſtraf,
Dat ick bezweeck, toen uwe ſtem
My ſtrafte ſtreng en hardt,

25 *Op mijne ſpraeck:* zie hierboven *den* XXXIII *Harpz.* blz. 249, vs. 33.

33,34 *Mijn tijt is niet een oogenblick By u:* duidelijker zoû V. hier zijn meening hebben uitgedrukt, indien hy geſchreven had: „mijn tijd (de duur mijns levens) is nog minder dan een oogenblik," enz.

41,42 *Ontzet Zich ydel* voor „woelt vergeefs." *Ontzetten* ſtaat hier in de beteekenis van *removere.* Zie KIL. *in v.*

Die, om mijn miſdaên in de klem,
Van u gegeeſſelt wert.
'k Verging allengs, gelijck een ſpin,
Die 't ingewant verſpint.
Hy quelt vergeefs zijn hart en zin,
Die niets by 't ydel wint.
O Heer, verhoor toch mijn gebeên,
En ſmeecken in elend.
Verhoor mijn zuchten, en geſteen,
Die mijne traenen kent.
Och, zwijgh niet in mijn ballingsdom,
Zoo wijt van uwen troon.
Ick doole als vreemt, gelijck alom
Mijn vaders zijn gewoon.
Vergeefme al 't quaet, dat ick beken.
Verkoel mijn' gloet, eer ick
Niet langer hier in wezen ben,
Na 's levens oogenblick.

66 *Gelijck een ſpin: araneam*, als de Vulgata heeft; de St. B. ſpreekt van een „mot." V. werkt in den volgenden regel, die geheel van hem is, het beeld verder op gelukkige wijze uit. Men weet dat de ſpin haar webbe weeft uit de lijmachtige ſtof, die uit haar ingewand wordt afgeſcheiden. Zie o. a. Prof. HARTING, de *Bouwkunst der Dieren*, Groningen, 1861.

77 *Ballingsdom* voor „ballingſchap:" 't woord heeft geen fortuin gemaakt. Zie het aangeteekende op *redensdom*, XXXI *Harpz.* vs. 140.

DE XXXIX. HARPZANG.

Expectans expectavi.

Ick hebbe lang voorheen,
Tot aen den hals toe diep gezoncken
In angſt, naer Godt alleen
Gewacht, en d'uitkomſt, ſchier verdroncken:
Ten leſte luiſtert hy
Naer mijn gebeên, en hoort mijn kermen,
Ontruckt genadigh my
Den jammerpoele met zijne armen,
Dit ſlijm van zwaericheen.
Hy zet my op mijn vrije voeten,
Behouden op een' ſteen,
En wijſtze waer zy treden moeten.
Hy gaf my nieuwe ſtof,
Om Gode danckbaer toe te zwaejen
Een' heerelijcken lof.
Alle andren, die mijn kans zien draejen
Op Godts voorzienigheit,
En niet by nootlot, noch in 't wilde,
Maer op 't alwijs beleit,
Wiens werck van 't ooghmerck noit verſchilde:

a *D'uitkomſt, ſchier verdroncken:* by de eerſte lezing zoû men denken, dat deze woorden by elkander behoorden; doch by vergelijking met het voorgaande beſpeurt men, dat *ſchier verdroncken* tot *ick* (vs. 1) moet worden terug gebracht.

e *Dit:* lees: „aan *dit.*"

11 *Op een' ſteen:* dit is volgends de Vulgata, die *ſuper petram* heeft; de St. B., 't zij om een minder zwakke uitdrukking te kiezen, 't zij om alle toeſpeling op *Petrus* te vermijden, heeft: „op een rotsſteen."

Deze allen hoopen, ſchuw
Van ramp, op u in hunne elende:
Dies is hy zaligh nu,
Die Gode, eer hy zijn aenzicht wende,
Betrout, en op hem hoopt,
Naer menſchenhulp en kranck vermogen.
Wanneer de kans verloopt,
Niet ommeziet, noch wordt bedrogen
Door eene valſche ſtut.
Wat wercktghe, o Heer, al wonderdaeden!
Wie kent den diepen put
Van uw gedachten, en uw raeden,
Te duiſter om te raen?
Wiens brein begrijpt uw' ſtijl en orden
In 't op- en- ondergaen?
Wie kan by u geleecken worden?
Ick heb ten deel de blaên
Van 's hemels wondren opgeſlagen,
Aen anderen gemelt:
Maer om die teffens voor te draegen,
't Getal is ongetelt,
En blijft ontelbaer zonder ende.
Ghy eiſcht, o Heer, geen' brant
Van offerhande in deze elende,
Noch offer van ons hant.
Ghy moet mijne ooren toebereien.
Brantoffer eiſcht ghy niet
Voor 't miſdrijf, waerdigh om beſchreien.
Ten leſte ſprack ick: ziet
Ick koome zelf, en ſchenck mijn leven,
Mijn vleeſch tot offerboet.
Zoo ſtaet in 't boeck van my geſchreven.
Ick koome wel gemoedt
Om uwen wil te werck te ſtellen.
Mijn Godt, dat is mijn wil.
Men kan uw' wil en woorden ſpellen
Uit letteren, al ſtil
En heimlijck in mijn hart geſneden.
'k Verkondige al uw recht
In uwe kercke hier beneden.
De lippen van uw' knecht

21,22 *Schuw Van ramp:* is dit in den zin van „ſchuw *door* ramp," of van „ſchuw *voor* ramp" In beide gevallen is het hier te verdedigen; doch wel meest in het eerſte. In den text ſtaat het niet.

22 *Raeden* voor „raadsbeſluiten," als meermalen.

46 *Ghy moet mijne ooren toebereien: aures perfecisti* zegt de Vulgata, welk laatſte woord misſchien een fout des overſchrijvers is voor *perforasti:* „gy hebt my de ooren doorboort," zegt de St. B. Vergel. de aant. aldaar.

Uw' wil en rijcken lof ontvouwen.
Ghy hartekenner weet
Hoe ick uw' lof zocht op te bouwen.
Uw trou, die niet vergeet
Te ſchencken uw beloofde gaven
Aen elck, die u behaeght,
Ick in mijn hart noit liet begraven.
Een ieder heeft gewaeght
Van uwen lof, als ick verhaelde
Hoe ghy elck een met luſt
Behoede, en naer zijn werck betaelde.
Waer op uw waerheit ruſt.
'k Heb deze waerheit niet verborgen,
Noch uw bermhartigheit
Voor menighten bedeckt uit zorgen:
Maer toonde uw heerlijckheit.
Nu laet my uw bermhartigheden
En waerheit nimmermeer
Gebreecken, die op mijn gebeden
My ſtutten tot uwe eer:
Want jammerniſſen zonder ende
Omringen my alom.
De booſheên van der boozen bende
En 't onrechtvaerdighdom
Beleegren my met kracht te zamen.
Ick kan niet overzien
De ſmerten, die my teffens praemen.
Mijn hairen zijn miſſchien
Zoo dicht niet op mijn hooft gewaſſen.
Mijn teder hart bezwijckt.
Ghy zult, o noothulp, op my paſſen,
My helpen, dat het blijckt.
Zy moeten ſchricken, en vertſagen,
Beſchaemt en ſchaemroot ſtaen,
Die mijne ziel zoo fel belaegen,
En wenſchen te verſlaen.
Zy moeten al te rugge wijcken
En ſchricken, die my quaet
En onheil wenſchen. zy bezwijcken
Met hunnen valſchen raet,
Die voor my ſtoffen, en braveeren.

85 *'t Onrechtvaerdighdom:* zie het aangeteekende XXXI *Harpz.* vs. 140 en den vorigen, by *ballingsdom.*
89,90 *Mijn hairen zijn miſſchien Zoo dicht niet op mijn hooft gewaſſen:* vul aan: „als mijn ſmarten talrijk zijn." Het hier voorkomende *miſſchien* bederft den zin. Wanneer men een gelijkenis bezigt, hyperbolisch als deze, moet men er geen woord invoegen, dat by den ſpreker zelven eenigen twijfel aan de juistheid daarvan ſchijnt aan te duiden en er daardoor de kracht van verzwakt. Voeg b. v. tusſchen de belofte, aan Abraham gedaan, „dat zijn nakroost ontelbaar zal zijn als het zand der zee," het woordeken *byna* en de beeldſpraak is niet langer ſtout, maar wordt belachlijk.

Verheughze, o Heer, verbly
Al die u zoecken, en u eeren,
En roepen: Gode zy
Nu eer en prijs, en t' allen tijden.
Datze allen, die ghy hoedt,
Zich in uwe eer en lof verblijden:
Maer ick, die, arm van goedt,
Nootdruftigh ben, getrooſtme heden
Dat Godt mijn vader leeft,
En voor my zorgh draeght, hier beneden.
Mijn hulp, die voor my ſtreeft,
Mijn Godt, mijn ſchutſheer, magh 't geſchieden,
Verzuim niet my de hant te bieden.

DE XL. HARPZANG.

Beatus, qui intelligit.

ELZALIGH is de man,
Die op den noot der armen
Verſtandigh letten kan,
Hunn' nootdruft uit ontfarmen
Ter harte neemt, zoo veel hy magh:
Godt zal hem in den droeven dagh,
In 't nijpen van zijn lijden,
Oock helpen, en bevrijden.

De Heer, die elck bewaert,
Zal hem ten ſchutsheer ſtrecken,
Schoon hy ten grave vaert,
Uit aſſche en ſtof verwecken,
Geluckigh in 't gezegent lant
Ter neder zetten, voor de hant
Des vyants hem verweeren,
En alle ſlaegen keeren.

1 *Letten kan:* niet hem wordt de zaligheid toegekend, die de armen in hun nood *kan* byſtaan, maar hem, die 't werkelijk *doet*. Dat woordjen *kan* bederft hier den geheelen zin.

9 *Die elck bewaert:* een bylap, die in tegenſpraak is met hetgeen herhaaldelijk door den Pſalmist gezegd wordt, dat de Heer de godloozen en onrechtvaardigen *niet* bewaart, maar als rook en damp verdwijnen doet.

11 *Verwecken* voor „opwekken."

Godt zal op 't krancke bedt
Zijn afgepijnight leven
Niet laeten ongeredt,
Noch trooſtloos heeneſneven,
Maer 't kranckbedt ſchudden naer zijn' luſt,
Op dat de krancke zachter ruſt',
Op 's hemels hulp, verſcheenen
Ten trooſt na deerlijck ſteenen.

Ick ſprack: genees mijn hart,
En ziel, door uw vermogen.
'k Beken, o Godt, met ſmart
Mijn misdaet voor uwe oogen
Bedreven, het veraert geſlacht
Vervloeckte my, en riep met kracht:
Wel wanneer zal hy ſterven,
Met naem, met al bederven?

De booswicht, toen hy quam
Ter deure in my beſpieden,
Ontveinsde, [als ick verſtam
Wat hem zijn boosheên rieden,]
Met mompлen het beſteemt verraet.
Zijn gal liep over van het quaet,
In zijnen geeſt begreepen,
Om my ten val te ſleepen.

Dan gaet hy weder uit,
En melt hoe 't ſtaet geſchoren.
Het gruwelijck beſluit
Wort fluisterende in d'ooren
Gemompelt, daer de haet zich kant,
Met alle vloecken t'ſamen ſpant,
En ſchalcken op my wachten,
Met ſchendige gedachten.

Het vonnis wort gevelt
En over my geſtreecken
Met onrecht, en gewelt,
Gelijck het was beſteecken:
Maer ſchoon ick dus verwezen wort,
Wie hindert my, zoo haeſt en kort,

39 *Begreepen* voor „vervat."

40-56 De St. B. ſpreekt enkel van 't belasteren en beſchimpen des kranken door zijn vyanden: „Een Belials fluck kleeft hem aen: ende hy die nederleyt en ſal niet weder opſtaen." De Vulgata heeft echter: *Verbum iniquum conſtituerunt adversus me; Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat.*

Uit dezen ſlaep t' ontwaecken,
Daer 't graf mijn lijck moet ſlaecken?

Mijn diſchgenoot, die met
My aenzit onder 't eeten,
Daer ick mijn hoop op zet,
Is fel op my gebeeten,
En overleght in zijn gemoedt
Om den onſchuldigen den voet
Te zetten, dat hy ſneve,
En 't leven hem begeve.

Maer nu, o ſtercke Godt,
Ontfarm u op mijn ſmeecken,
Om mijn onſchuldigh lot.
Verweckme tot een teecken
Van uw genade en mogentheit,
Ter eere van uw majeſteit,
Dat ick, die vroomen krencken,
Dien zelven dranck magh ſchencken.

Hier aen beken ick dat
Ghy my bemint van harte:
Dewijl geen vyant prat
Magh groejen in mijn ſmarte.
Ghy hebtme om mijn onnozelheit
Bemint, gekroont met majeſteit.
Ten hemel opgetogen
Voor uw genadige oogen.

Gezegent zy, van ſtam tot ſtam,
De groote Godt van Abraham.

57,58 *Mijn diſchgenoot die met My aenzit onder 't eeten:* dit klinkt weder als *een dubbele porte-briſée-deur.* Maar bovendien ſpreekt de text alleen van „de man des vredes, die mijn brood at."

61-64 Hier is weder een groot verſchil tusſchen de Vulgata, wier vertaling V. heeft nagevolgd of uitgebreid, en den St. B. In de eerſte lezen wy: *magnificavit ſuper me ſupplantationem;* in de laatſte: „heeft de verſenen tegen my grootelyx verheven."

66 *Verweckme* voor „richt my op."

71 *Dat ick, die:* verſta: „ opdat ik hun, die."

72 *Beken* voor „erken," als meermalen.

75 *Geen vyant prat:* dat klinkt een weinig Dathenlaansch; — doch *prat* is hier geen adject, dat by *vyant* behoort, maar een adverb.

DE XLI. HARPZANG.

Quemadmodum deſiderat.

LS het afgejaeghde hart
Haeckt naer verſche waterbronnen,
Zoo verlangt mijn ziel, van ſmart,
Rouwe en klaghten afgeronnen,
Naer mijn' Godt: mijn ziel verlangt
Dorſtigh naer de bron van 't leven,
Godt, aen wien elx leven hangt.
Wanneer wort my eens gegeven
Godt t' aenſchouwen in zijn licht,
Voor zijn aenſchijn te verſchijnen?
Traenen ſtaen in mijn gezicht,
Nacht en dagh, van deerlijck quijnen.
Traenen zijn mijn ſpijs en lot,
Als zy daeghlijx ſchimpigh ſpreecken,
Tot mijn ziel: waer is uw Godt?
Dit herdenck ick, en met ſmeecken
Stort dus mijn gedachten uit:
Wanneer zal ick, hartdoorgronder,
Opgaen, daer uw hut beſluit
Zulck een heilighdom, en wonder?
Daer Godts huis het heilighdom
Overſchaduwt, en uw kooren

10 *Voor zijn aenſchijn te verſchijnen:* indien hier dit *ſchijn* opzettelijk tweemalen is aangebracht, kan ik dien inval niet gelukkig noemen.

My, die juiche op ſnaer en bom,
Als een feeſtgaſt, zingen hooren?
Mijne ziel, wat zijt ghy droef?
Waerom ſtoort ghy mijn gedachten?
Hoop op Godt, ſchoon hy vertoef:
Want ick zal, na druck en klaghten,
Hem belijden met gedicht,
Als, hy my ten trooſt verſcheenen,
Voor zijn heilrijck aengezicht,
Alle nevels zijn verdweenen.
Toen ick op mijn zwackheit zagh
Was mijn ziel beroert van binnen.
Onder mijn bedruckt geklagh
Zweefden helder voor mijn zinnen
De Jordaen, een grens van 't rijck,
En oock Hermon, daer uw wercken,
Blincken voor een iegelijck,
Die aendachtigh op leert mercken.
Toen uw maght door tegenſpoên
My wou proeven, quamen bruizen
Grondelooze watervloên,
Als een waterval van ſluizen,
Met een ſchrickelijck geſchal:
Alle uw diepe waterbaeren
Gingen hoogh van overal
Over d' opgerechte hairen
Van mijn hooft, tot dat de tijt
Van uw noothulp wort geboren,
Ghy genadigh my bevrijt,
Ick by nacht mijn' zang laet hooren.
'k Hou met bidden in mijn ſmart
Aen by u, die my by 't leven
Houdt, en voedt. 'k zal met mijn hart
Mijn' hanthaver d' eere geven.
Och, waerom vergeetghe my?
Waerom ga ick treurigh bucken,
Midlerwijl mijn weêrparty
My beſpringt, en wil verdrucken?
Midlerwijl ick vaſt verga,
En mijn beenen daeghlijx ſlijten,
Mijn vervolgers voor en na
Daeghlijx my mijn ramp verwijten,

30 *Hy my ten trooſt verſcheenen:* een losſtaande zin, voor: „ nadat hy my ten troost verſchenen is." Dergelijke *nominativi abſoluti* bezigen wy nog wel, echter alleen met het part. praes., als wy b. v. zeggen: „ſtaande de vergadering," „hangende het geſchil," enz. Zie HUYDECOPER, Deel III, blz. 317.

35 *Een iegelijck: lijk* in *iegelijk* is niet alleen kort, maar klinkt zelfs by 't uitſpreken van 't woord als of er *l'k* ſtond, zoo dat het op *rijk* eigentlijk niet rijmen kan.

Roepen: wel waer is uw Godt?
Waer is nu uw Godt te vinden,
Uw betrouwen, burgh en, en ſlot,
Om u van verdriet t' ontbinden?
Mijne ziel, wat zijt ghy droef?
Waerom ſtoort ghy mijn gedachten?
Hoop op Godt, ſchoon hy vertoef:
Want ick zal, na druck en klaghten,
Hem belijden met gedicht,
Als, hy my ten trooſt verſcheenen,
Voor zijn heilrijck aengezicht,
Alle nevels zijn verdweenen.

DE XLII. HARPZANG.

Judica me, Deus, & diſcerne.

GODT, nu oordeel uwen knecht,
En onderſchey zijn zaeck en recht
Van 't heiloos bloet, beſchutme toch
Voor zijn gewelt, en loos bedrogh:
Want ghy zijt al mijn toeverlaet.
Waerom verſtoot ghy my met ſmaet,
En laet my treurigh heenegaen,
Die tegens geen vervolgh kan ſtaen?
Verlichtme toch door uwen dagh
En waerheit, dat ick klimmen magh
Door hun geleide, zonder ergh,
In 't heilighdom, op uwen bergh.
Daer zal ick offren met uw ſchaer
Mijn offerhande op uw altaer,

2 *Van 't heiloos bloet:* de St. B. heeft hier: „Doet my recht o Godt, ende twiſt gy mijne twistſake, bevrydt my van *het ongoedertieren volck*, van den man des bedrogs ende des onrechts." De Vulgata daar-en-tegen heeft: *judica me, Deus, et diſcerne cauſam meam de gente non ſancta ab homine iniquo et doloſo erue me.* Men ziet, dat de woorden, welke V. hier niet zeer gelukkig met *heiloos bloet* vertaalt, in de eerstgenoemde overzetting by het eerſte, in de andere by het tweede gedeelte van den zin gevoegd worden.

6 *Vervolgh* voor *vervolging.*

11 *Zonder ergh:* een ongelukkige rijmlap, te meer afkeurenswaard, omdat men moet raden, wat er mede gemeend wordt. Immers *zonder erg* kan even goed beteekenen: 1o. „argeloos," gelijk b. v. in de uitdrukking *zonder erg of liſt*, door V. zelven vaak gebezigd, als 2o. „zonder te dolen" — volgends de verklaring van Bilderdijk, die 't woord afleidt van *arren* of *erren*, „dolen" — en 3o. „zonder last of ramp" — naar de uitlegging van Ten Kate, die het uit het worteldeel *ar* of *er* betrekt, waarvan de grondbeteekenis zag op der ouden bezigheid tot des levens onderhoud, en waarvan hy b. v. ook *arbeid, erbarmen, ernst, kermen, aarde, erf*, enz. afleidt.

Voor u, herſchepper van mijn jeught,
En eenige oirzaeck van mijn vreught.
O Godt, mijn Godt, ick wil u daer
Verheffen op mijn cyterſnaer.
Mijn ziel, hoe treurt ghy dus ontſtelt?
Wat droefheit is het, die u quelt?
Betrou op Godt, en neem gedult:
Want ghy hem noch verheffen zult,
Als hy zijn heilrijck aenſchijn toont,
En blijft de Godtheit, die u kroont.

15 *Herſchepper van mijn jeught:* met die *herſchapen jeugd* doelt V, zeker op de „wedergeboorte." In den text wordt daar niet van geſproken.

DE XLIII. HARPZANG.

Deus, auribus noſtris audivimus.

Y hoorden 't al van outs met eigene oren:
De vaders lieten klaer,
O Groote Godt, ons uwe daeden hooren,
Te groot en wonderbaer:
Uw wonderen en wercken, dieze zagen
In hunnen tijt, zoo breet,
Zoo wijt bekent in d' overoude dagen.
Uw hant verſtroide en ſmeet
Het Heidendom uit zijn bezit, en ſteden,
En plante Jakobs zaet
Op dezen gront. ghy plaeghde alle onbeſneden,
En zetteze uit hunn' ſtaet.
Godts ſtammen niet door krachten van hunn' degen
Geraeckten in 't bezit,
Noch wonnen door hunne armen eenen zegen,
Zoo groot en rijck als dit:
Maer uwe hant en arm, o maght van boven,
Zet hen in 't wettigh goet.

4 *Te* ſtaat hier wederom voor *zoo* of voor *zeer*.

10 *Zoo groot en rijck als dit:* even als in den XXXVI *Harpz.*, vs. 127, met *dat*, zoo zitten wy hier verlegen met *dit:* raadpleegt men den zin, dan zoû 't pronom. tot *zegen* moeten worden terug gebracht; doch dan moet er ſtaan *dezen;* raadpleegt men de ſyntaxis, dan ſtaat *dit* op *bezit;* doch dan loopt de zin ſcheef.

17 *O Maght van boven:* gezochte en wonderlijke benaming om de Godheid aan te duiden.

18-20 *Zet.... ontvoncken:* het geldt in deze regels de herinnering der groote weldaden, in overoude dagen door den Heer aan Israël bewezen, en het gebruik van 't praeſens kwam hier dus niet te pas, ten ware dat diezelfde tijd in 't geen onmiddelijk voorafgaat, als tot het meer aanſchouwelijk maken der voorſtelling, ware gebezigd geweest.

De ſtraelen van uw aenſchijn, waert te loven,
Ontvoncken huunen moedt:
Want ghy, o Heer, ſchiept wonderlijck behaegen
In Abrahams geſlacht.
O Godt, ghy zijt mijn Vorſt, en keert de plaegen
Van Jakob af met kracht.
Wy willen door uw maght den vyant wannen,
Verſtooten uit de ſteên,
Door uwen naem, die Jakobs huis aenrannen,
In 't oorloghsperck vertreên.
Ick ſtel mijn hoop voortaen op geene boogen,
Noch pijl geverft in bloet:
Mijn ſlaghzwaert zal my niet beſchutten mogen:
Want ghy hebt ons behoedt,
Bewaert voor al die Iſraël beſtreden,
En wat uw erfdeel praemt.
Ons haeters en verdruckers hier beneden
Hebt ghy in 't velt beſchaemt.
Wy zullen bly, zoo lang men Godt hoort noemen,
In uwe majeſteit,
In uwen naem met recht en reden roemen,
Tot in der eeuwigheit.
Nu hebt ghy ons verdreven, en verſtooten,
En ghy, o Allemaght,
Treckt nu niet meer te velt met uw genooten,
Noch ſtijftze door uw kracht.
Ghy laet ons vliên voor 's vyants ſpits, en ſchachten,
Geeft ons hun wraeck ten buit.
Ghy levert ons, als ſchapen, om te ſlaghten
Tot ſpijs, door uw beſluit.
Ghy laet ons wijt in 't Heidendom verſtrojen,
En zonder waarde om niet,
Als ſlaven, dus verkoopen, en verſchojen,
Benepen van verdriet.
Wy mogen, op de merckt geveilt, niet gelden.
Wy ſtaen tot een verwijt

27 *Aenrannen* voor *aanranden*, als *ſchennen* voor *ſchenden*, *mellen* voor *melden* enz. KIL. geeft *rannen* op als een verouderden vorm van *runnen* of *rennen*.

31,32 *Ghy hebt ons behoedt, Bewaert:* dit praeterit. is volgends de Vulgata: de St. B. heeft het praeſens.

42 *Allemaght* voor *Almacht;* kwalijk; want het woord verliest er zijn beteekenis door. *Almacht* is: „de geheele macht." *Allemacht* is óf: „de verzameling, óf de aanwending van *alle* bekchikbare *machten*." Evenzoo is *alledaagsch:* „wat alle dagen voorkomt," en zoû *aldaagsch* beteekenen: „den geheelen dag door." Zoo is *alwijs, algoed* „geheel wijs, geheel goed;" *alleman*, „alle lieden."

43 *Met uw genooten:* de St. B. heeft hier „met onſe krijghsheyren," de Vulgata: *in virtutibus nostris.*

48 *Tot ſpijs, door uw beſluit:* ik heb de vrijheid genomen, hier een komma te plaatſen, die in de vorige uitgaven niet ſtond, en wier gemis den zin onverſtaanbaar maakte.

49 *In 't Heidendom:* beter: *onder 't Heidendom;* dit laatſte ſtaat toch voor „de Heidenen." Vrg. den St. B.

51 *Verſchojen:* d. i.: „als zwervers rondzenden." Zie het vroeger aangeteekende omtrent *ſchooier.*

54 *Verwijt:* d. i.: „ſmaet" als in den St. B., *opprobrium*, als in de Vulgata ſtaat.

Des nagebuurs, der boozen, die ons ſchelden.
Men ſchimpt, belacht, en bijt,
En terght ons vaſt rondom, van alle zijden.
Ghy ſtelt ons hier ten ſpot
En ſpreeckwoort voor de geen, die ons benijden,
Vervreemt van Jakobs Godt.
Zy ſchudden 't hooft. ick moet my billijck ſchaemen.
Ick duick den ganſchen dagh,
Sta ſchaemroot: want men ſchantvleckt ons met naemen.
Al wat ons overmagh
Vervolght ons, dus afgrijſſelijck gebeeten.
Dit komt ons op den hals,
Die uwe wet in 't minſte niet vergeeten,
Noch afgekeert en valſch
Uw heilverbont onteeren door gebreecken
Voor uwen hoogen troon.
Ons hart is niet van u te rugh geweecken,
Noch van uw wetgeboôn.
Ghy liet niet toe dat wy in onzen wandel
Vervielen van uw baen.
Ghy hebt ons hart verneêrt door 's vyants handel,
En taſte ons vinnigh aen.
Ghy liet de doot ons met haer ſchaduw decken.
Vergaten wy Gods naem?
Beſtonden wy de handen uit te ſtrecken
Naer afgoôn, ſnoot van faem?
Zou Godt dit niet beſtraffen, zich des belgen,
Die hartekenner heet?
Wy worden om uw' naem, als Abrams telgen,
Den ganſchen dag dus wreet
Ter doot gevoert, gelijck het ſchaep gerekent,
Ter ſlaghtbanck voor de bijl
Gedreven, als een offer ſtaet getekent,
Naer ſlaghters wijs, en ſtijl.
Ontwaeck, o Heer, hoe ſlaept ghy nu zoo lange?
Ontwaeck, o Godt, ontwaeck.
Vertoef niet tot op 't uiterſt: 't valt ons bange.
Beſcherm ons goede zaeck.
Hoe keert ghy dus uw aenſchijn van ons allen,
Vergeet ons by te ſtaen
In onzen noot, en druck, en ongevallen,
Uit noot ter doot belaen?
Ick heb mijn ziel vernedert tot op d' aerde,
In aſſche, ſlijck, en ſtof;

Men ſchantvleckt ons met naemen: vreemde omſchrijving voor: „men geeft ons ſcheldnamen."

Daer kleef ick met mijn lichaem, zonder waerde,
Aen 't ſlijm. o hemelſch hof,
Waeck op, en help ons in verlegenheden.
Verlos ons, lieve Heer,
Om uwen naem, met traenen aengebeden,
Om 's hemels prijs en eer.

99 *Zonder waerde:* dat kan een terugſlag zijn op 't geen vs. 50 voorkomt; offchoon ik het eer eenvoudig voor een rijmlap houde.

DE XLIV. HARPZANG.

Eructavit cor meum.

EEN heilzaem woort, waer van het hart ging zwanger,
Berſt uit mijn' mont. de geeſt kan nu niet langer
Geduren, of een lofzang moet 'er uit.
Ick wy den Vorſt mijn wercken, en geluit.

Mijn tong zal my een goude pen verſtrecken,
Die hare kunſt ontvout met luchte trecken.
O Vorſt, ghy ſpant by onze jeught de kroon
Der ſchoonheit, want geen menſch was oit zoo ſchoon.

Een dau van gunſt beſproeit de roode tippen
En roozen van uwe aengenaeme lippen:
Want Godt om hoogh, in 't eeuwigh raetsbeſluit,
Goot over u zijn' ſchoot vol zegens uit.

O dappre Vorſt, nu wapen u ten ſtrijde,
En gort het zwaert zeeghaftigh op uw zijde.
Treck op, vaer voort, verwin, behou het velt,
En triomfeer in 't rijck, o braefſte Helt.

1-6 Het is jammer, dat V. den aanhef van dit heerlijke lied, die in 't oorſpronkelijke geheel op zich zelf ſtaat, niet in een enkel koeplet heeft weten ſamen te vatten. Nu begint de eigenlijke Pſalm in 't midden van een koeplet.

7 *Onze jeught:* „de menſchenkinderen," heeft de St. B., de Vulgata: *filii hominum.*

Uw rechte hant verdadight u te krachtigh,
Dewijlghe zijt in woort en daet waerachtigh,
Rechtvaerdigh en genadigh van gemoedt,
By ieder, die uw Hoogheit valt te voet.

Uw ſcherp geweer en pijlen zullen treffen
De harten, die zich boven u verheffen.
Ghy zultze, die den Koning wederſtaen,
Te plette treên, en uit den velde ſlaen.

O Godt, uw ſtoel, bepaelt door tijt noch uren,
Kan d' eeuwigheit der eeuwen zelf verduren.
De ſcepter van uw onverwinbaer rijck
Een ſcepter is van recht en van gelijck:

Want billijckheit is al uw luſt en leven.
Ghy hebt geſtoort het onrecht uitgedreven;
Dies Godt, uw Godt, met olie u begoot,
En vreughdezalf, meer dan uw' lotgenoot.

Uw feeſtgewaet verquickt uwe onderdaenen
Door aloë, gemengt met mirretraenen,
En kaſſigeur, zoo dra, zoo menighmael
Ghy hun verſchijnt uit uwe yvoore zael.

Het koninckliijck en jeughdigh vrouwetimmer
Verveelt die reuck van uwe kleedren nimmer:
Die Schoonheit rent met een gemeene zucht,
En loopt om prijs u na in zulck een lucht.

De Koningin in purper en ſcharlaken,
Die ſtijf van gout en rijck borduurſel kraecken
En ſteenen, gaet aen uwe hooge hant,
Gelijckze ſtaet in 's Bruigoms hart geplant.

O Dochter, hoor, zie om, en neigh uwe ooren,
Om naer uw lief en zijnen raet te hooren:

21 *Te plette:* even goed als *te pletter*, of *te plettere*, wat Hooft wel eens bezigt. *Te plette treên* is „plat trappen," *te pletter treên* „trappend verpletteren." *Plette* is van *pletten*, *pletter* van 't frequent. *pletteren*.

23 *Uren:* hier voor „wisſelingen," *vicissitudines*. Zie KIL. *in v.*

26 *Een ſcepter.... van gelijck: gelijk* is hier *aequitas*, waar voor wy thands „billijkheid" zeggen — zie vs. 29. — 't Woord is als ſubſt. nog by ons overgebleven in gezegden als: „*ik heb* gelijk; *het* gelijk *is aan zijne zijde;*" terwijl het tegenovergeſtelde *ongelijk* zich op nog ruimer veld gehandhaafd heeft, als b. v. in de uitdrukkingen: „iemand *ongelijk* aandoen; het *ongelijk* afweeren," enz.

32 *Meer dan uw' lotgenoot:* „boven uwe medegenooten", zegt de St. B. Vergl. de uitlegging van dat woord daar ter plaatſe.

37 *Vrouwetimmer:* hier voor „harem." „Koningsdochteren" zegt het oorſpr.

39 *Die Schoonheit* voor „die ſchoone vrouwen," als blijkt uit hetgeen volgt *met een gemeene* (d. i. „gelijke") *zucht*.

Vergeet uw volck, en zet uit zuivre min
Uw vaders hof en ſtam uit uwen zin.

Dat zal den Vorſt ontſteecken met verlangen,
Om in zijn hart zoo ſchoone een bruit 't ontfangen:
Want hy is toch uw Heer en Godt alleen,
Die overal zal werden aengebeen.

De Jofferſchap van Tirus, en de Grooten,
En maghtighſten van hoven en van ſloten
Verlangen om uw aenſchijn eens te zien,
En u ſchenckaedje en gaven aen te bien.

O Koningskint, hoe moedigh men zou boogen
Op zoo veel ſchoons van aenſchijn en van oogen,
Op gout, geſteent, borduurſel, en gewaet;
't Inwendigh dooft al 't uiterlijck cieraet.

Nu gaetze, en wort gebroght naer zijn paleizen:
Haer volgt een ſleip van Maeghden onder 't reizen;
Geen ſlechte ſleip, maer van het naeſte bloet,
Op datze zoo 't gezalfde Hooft gemoet'.

Men leitze blijde en juichende op den drempel,
Geleitze braef, ter ſtede in, naer den tempel.
Haer afkomſt volght op 't vaderlijcke ſpoor.
Zy voertze op ſtoel de wijde weerelt door.

Haere afkomſt zal, o Heer, uw' naem verbreiden,
Van ſtam tot ſtam: de tongen zullen weiden
In 's Hooghſten lof met ongelijck geluit,
In eenen zin, alle eeuwen in en uit.

es *Zy voertze op ſtoel:* van dat *op ſtoel voeren* der Koningin (met welke V., als natuurlijk in dezen Pſalm een lied op het geeſtelijk huwelijk van Kristus met de Kerk ziende, deze laatſte heeft verſtaan) heeft het oorſpr. geen woord.

71 *Met ongelijck geluit:* namel. „in verſcheiden taal."

DE XLV. HARPZANG.

Deus noſter refugium.

LS 's vyants dreigementen
En 't woeſte Heidendom,
Uit zijne legertenten,
Ons dreigen; als alom
Ons zwaericheên omringen,
Is Godt ons toeverlaet,
De maght, die hen kan dwingen,
Ons helpen in dien ſtaet
Van jammerniſſe en lijden.
Dus ſchricken wy ganſch niet
In aengevochte tijden;
Al wanckelde, als een riet,
Het aerdtrijck, en al plompen
De bergen in de zee
Ten afgront, met hun rompen
Geſpreit in 't lang en 't bree:
Als Godt zijn kracht wil vergen,
Dan bruiſſchen alle vloên,
Dan daveren de bergen,
Gegeeſſelt van zijn roên.

In 't ruiſſchen, in dat klateren
Des afgronts zonder gront,
In 't ſterck gedruiſch der wateren
En watervloeden ſtont
Godts ſtadt al even veiligh,
En vrolijck, en geruſt,
Daer Godt zijn hut zoo heiligh
Heeft ingewijdt met luſt:
Want Godt, daer wy hem bidden
En eeren naer zijn wet,
Staet onbeweeght in 't midden,
En helpt ons in 't gebedt,
Geoffert in den morgen
Godtvruchtighlijck aen hem.
Laet andre volcken zorgen:
Want op Godts donderſtem
Zy van verbaeſtheit beven:
Dan ſtorten Rijcken in,
Het hof wort neêrgedreven
Met toren, trans, en tin.
De Godt van onzen vader,
Van Jakob, houdt ons ſtaen,
En hanthaeft ons te gader,
Als andren ſnel vergaen.
Koomt herwaert, leert eens mercken
Godts daeden, wonder groot,
Godts maght en wonderwercken
Rondom den weereltkloot.
Hy jaeght alle oorelogen
Ter weerelt uit, zoo wijt
De zon aen 's hemels boogen
Op haeren wagen rijdt.
Hy knackt de taeje boogen.
Hy breeckt het wapentuigh,
En brant den ſchilt voor d' oogen
Des krijghsmans, woeſt en ruigh.
Godt ſpreeckt om elck te leeren:
Koomt herrewaert, en ziet
Hoe ick, de Heer der Heeren,
In 't onbeſneên gebiet

21-23 In plaats van deze regels heeft de St. B. eenvoudig: „de beeckskens der rivieren ſullen verblijden de Stadt Godes," en de Vulgata: *fluminis impetus laetificat civitatem Dei.* 't Schijnt dat V. zich hier door dat *impetus* heeft laten medeſleepen en 't *laetificat* — althands in de eerſte vier regels — over 't hoofd gezien.

25 *Zorgen:* hier weder voor „bezorgd zijn."

29-30 Er is in den text geen ſprake van eenig *neêrgedreven hof.*

50-52 Ook van dit hier te onpas aangebrachte Heidenſche beeld eener *op haar wagen rijdende zon* is in het oorſpr. geen woord te lezen.

Bekent ben, en verheven,
Van 't een in 't ander lant,
Door wonderdaên, bedreven
Met mijne ſtercke hant.
De Godt van onzen vader,
Van Jakob, houdt ons ſtaen,
En hanthaeft ons te gader,
Als andren ſnel vergaen.

DE XLVI. HARPZANG.

Omnes gentes plaudite.

KOOMT nu hier uit alle landen:
Alle volcken, koomt nu voort:
Klapt nu vrolijck in uw handen.
Juicht van blijſchap, noit gehoort,
Gode lof toe, naer zijn waerde:
Want hy toont zich heerelijck,
Schrickelijck, en groot op d'aerde,
Als een maghtigh Koning, rijck
Van gehoorzaeme onderzaeten,
Wijder dan men menſchen telt.
Hy heeft volck van alle ſtaeten
Onder ons gebiet geſtelt,
En den Heidenſche onbeſneden
Onderworpen ons gezagh.
Hy verkoos ons hier beneden
Tot zijn erfdeel, op 't verdragh
En verbont met onzen vader,
Jakob, zijnen waerden knecht.
Godt ſtijght op, den hemel nader

2 *Koomt nu voort: voortkomen* en *te voorſchijn komen* worden meermalen als woorden van eenerlei beteekenis gebruikt.

6 *Heerelijck:* hoe men dit woord ook verkieze te ſpellen, het kan nooit anders uitgeſproken worden dan *heerl'k*, en dus wel aan 't eind van een ſlepend, maar niet van een ſtaand vaers voorkomen.

9,10 *Rijck Van gehoorzaeme onderzaeten: rijk* had vroeger by onze meeste ſchrijvers den geniti. achter zich, even als 't Lat. *dives*. Thands neemt *rijk* doorgaands het voorz. *aan* of *in* achter zich.

10 *Wijder dan men menſchen telt:* alzoo zijn er onder die *onderzaten* (vs. 9) die geen *menſchen* zijn? — Misſchien *engelen?* Maar er wordt hier (zie vs. 7) van het gebied over de *aarde* geſproken.

Met geſchal, gelijck hy pleght.
Godt vaert opwaert met bazuinen,
Met gezangen, en geſchal,
Naer des hemels trans en kruinen.
Zingt de Godtheit overal.
Zingt den Koning naer zijn waerde
Lof toe: zingt hem glori toe:
Want hy Koning is op d'aerde,
Zingt aendachtigh. zijne roe
En zijn ſcepter zal regeeren
Over 't ganſche Heidendom.
Godt zit, als een Heer der Heeren,
Op den rijxſtoel, die alom
Hem gewijt is. groote Heeren,
Groote Vorſten zijn vergaêrt.
Wat des Hooghſten naem wil eeren,
Wat het oudt verbondt bewaert,
En, met Abraham verbonden,
Godt wil dienen naer zijn maght
En vermogen t'allen ſtonden,
Is nu dapper op zijn kracht.

DE XLVII. HARPZANG.

Magnus Dominus & laudabilis.

De bouheer van Jeruſalem,
Godts ſtadt, is wijs, en maghtigh;
Dies zy, met een gemeine ſtem,
Zijn grootheit looft eendraghtigh,
Op zijnen heilgen bergh, en rots.
Dees ſtadt wordt opgebout dus trots,
Om ſtormen te verduren,
Op Sion, aen den noorder kant,
Met blijſchap van 't geheele lant.
O groote Konings muren.

In al haer huizen is de ſchat
Des rijcken Godts t' aenſchouwen:
Want Godt blijft ſchutsheer van de ſtadt,
Wiens poorten hy holp bouwen.
De Koningen van overal
Vergaêren, binnen haeren wal
Vereenight, zienze nader
Verwondert met verbaeſtheit aen,
Als die voor 't hooft geſlagen ſtaen,
Gedootverft al te gader.

XLVII — Een zang zonder vlekjens, ſchoon als de reien in Vondels treurſpelen.
8 *Aen den noorder kant:* waar nl. de tempel ſtond.

Hun vrees gelijckt den baerens noot
Van eene zwangre vrouwe.
Zy treft hen, als een ſtorm de vloot
Van Tharſis treft met rouwe.
't Gezicht beſchaemt geenſins de faem
Van haeren uitgebreiden naem.
Het is de ſtadt des Heeren
Der heirkracht. 't is de ſtadt van Godt,
Van Godt gebout met muur en ſlot,
Om eeuwen te regeeren.

In 't midden van uw heilighdom,
In 't harte van uw kooren,
Wy uw bermhartigheit alom
Zien voor uw volck geboren.
Uw naem, en faem, en Recht bekent
Doorklincken loflijck 's weerelts endt.
De bergh van Sion zinge:
De dochter, die uit Judaes ſtam
In 't vrolijck licht des levens quam,
Op Godts getrouheit ſpringe.

Verſterckt de muren van Godts ſtadt,
Omringtze met haer veſte.
Trompetze uit toornen, hoogh en prat,
Behartight, haer ten beſte,
Te ſtercken toren, muur, en poort,
En bout de huizen immer voort,
Op dat ghy 't mooght verhaelen
Aen alle uw afkomſte, op een ry,
En uw kints kinders, ſtil en bly
Gezeten in haer paelen.

Dan hoort elck een hoe Godt zijn maght
Hier openbaert te wonder:
Hoe heerlijck Godt hier dagh en nacht
Zijn kracht toont in 't byzonder,
Eeu in, eeu uit, voor ieder een:
Hoe, in de hoofdſtadt aller ſteên,
Hy, op zijn' ſtoel gezeten,
Ons al genadighlijck behoedt,
Zoo lang regeert, als eb en vloet
Hun beurten niet vergeeten.

13 *Trompetze uit toornen, hoogh en prat:* ſtoute en echt Vondeliaansch figuurlijke uitdrukking om te zeggen: „bouwt ter harer verdediging hooge en ſterke torens, van welkêf trans haar lof worde uitgetrompet."

DE XLVIII. HARPZANG.

Audite haec omnes.

KOOMT herrewaert, hoort toe, ghy volcken
Die al den aerdtkloot overdeckt,
Zoo wijdt de hemel wort met wolcken
Betrocken, als de lucht betreckt:

Koomt herrewaert, hoort toe, en luiſtert
Naer my, al die hier adem ſchept,
Zoo wijdt de nacht den dagh verduiſtert,
En die op d'aerde uw woonplaets hebt:

Ghy, die op d'aerde zijt geboren
Uit menſchen, gebootſeert uit ſlijck,
En menſchenkindren, koomt my hooren:
Hoort al te zamen, arm en rijck:

Mijn mont zal u de wijſheit leeren,
Met een voorzichtigheit, by my
In 't hart, ten lof en prijs des Heeren,
Beſpiegelt heel geruſt en vry.

Mijn oor zal op Godts inſpraeck wachten,
En luiſtren wat gelijckenis,
Wat raetſel ſchiete in mijn gedachten,
Dat oirbaer voor mijn' leerling is.

Ick wil mijn zetrede openbaeren,
En rijck ontvouwen door gezangk,
Gehuwt aen ſpel van harp en ſnaeren,
Een' goddelijcken toon, en klanck.

Wat hoef ick voor dien dagh te ſchricken,
Als Godt het ſtrenge vonnis velt?
Met reden: komt de Doot my pricken:
Omcingelen met haer gewelt;

Ick kan my niet voor haer verbergen.
Zy ſtoffen ydel op hun kracht,
En ſchatten, die den hemel tergen,
Met onrechtvaerdigh goet, en pracht.

Geen broeder kan zijn' broeder vryen,
Geen menſch den menſch met have en ſchat.
Geen goet verloſt hem uit zijn lyen,
Hoe rijck hy is, en trots, en prat.

Geen prijs wort tegens iemants leven
Gewogen, noch verloſt de ziel.
Hy ſlaeft gedurigh, en moet ſneven,
In 't endt: noit maght dit tegenhiel.

Hy weet een wijl van geen verrotten,
Terwijl de Wijze vroeger ſterft.
De Doot ten leſte rijcke zotten
En dwazen van hun goet onterft.

Een vreemdling erft, wanneerze reizen,
Den rijckdom, die den vreck begaf.
Hy wiſſelt hoven en palaizen
Voor een verrot en ſtinckend graf.

Die tent beſchaduwt hunne neven,
Bedeckt kints kinders in het ſtof.
Op zercken ſtaet hun naem gedreven.
Hun titel blinckt in huis, en hof.

21 *Zetrede:* „ſtelling, ſpreuk," als meermalen.
33 *Vryen* voor „bevrijden," als meermalen.
34 *Met have en ſchat:* nl. „die men als losprijs zoû willen geven."
41,42 De zin van 't oorſpr., ook in de Vulgata en in den St. B. duidelijk teruggegeven, komt hier op neder: „De rijke ziet immers hoe zelfs wijzen ſterven, en zoû hy dan beſtendig leven?"
45 *Een vreemdling erft:* de St. B. zegt hier eenvoudig dat „*zy haar goet aan* anderen *overlaten*;" de Vulgata echter heeft: *relinquent* alienis *diritias ſuas*, wat Vondels uitdrukking genoegzaam wettigt. *Wanneerze reizen:* „naar de andere waereld" namelijk.
48 *Een verrot en ſtinckend graf:* een *lijk* verrot, een *lijkkist* insgelijks; maar het *graf* zelf, ten zij men het van hout gemaakt hebbe, wat wel nergends gebeurt, kan niet *verrot* genoemd worden.

De menſch, van Godt begaeft met reden,
Die menſch en dieren onderſcheit,
Kon haer gebruicken, noch beſteden,
Noch kende 't lot, hem toegeleit.

Hy ſcheen het vee gelijck geſchapen,
Miſdeelt van reden, en vernuft,
En blijft aen 't zichtbaer zich vergaepen,
Terwijl zijn brein in 't hemelſch ſuft.

Hun wandel ſtreckt hun zelfs ter ſchande.
Zy ſcheppen luſt in ydlen roem:
Zy gaen, als ſchaepen, achter lande
Ter ſlachtbanck, zat van kruit en bloem.

Hun ziel vaert droef ter helle neder.
Zy voeden wormen met hun lijck.
't Rechtvaerdigh hart verquickt noch weder,
Beheerſcht de booze in 't hemelſch Rijck.

Daer rijſt de zon van 't ander leven.
De maght des rijcken, krachteloos
En oudt, wort nu geen prijs gegeven,
In 't helſch gekerm, verdoemt, en boos.

Maer Godt verloſt my uit de klaeuwen
Des afgronts, als hy my onthaelt.
Laet om geen rijcken 't hart verſlaeuwen,
Hoe trots zijn huis vol glori praelt:

Want, zoo hy ſterft, wat kan het baeten
Te praelen in het rijck bezit?
Hy moet zijn' ſchat op d'aerde laeten.
Geen aenzien volght hem, hoe hy bidt:

Dewijl zijn geeſt Godt plagh te loven,
In 's levens voorſpoet, vry van druck.
Hy loofde, o zegenaer daer boven,
U ſlechts voor 't lot van aertſch geluck.

Hy volght in 't graf zijn vaders ſtammen,
Daer 't eeuwigh licht hem niet verſchijnt,

ω-ω Hoe de rechtvaardige in (of uit) het hemelsch rijk de boozen, die ter helle gevaren zijn, zal *beheerſchen*, is my niet duidelijk. 't Woord wordt echter evenzeer in de Vulgata en in den St. B. gevonden. Waarſchijnlijk zal de oorſpr. dichter bedoeld hebben: „zal over hen *triomfeeren*."
ω *Zijn vaders ſtammen:* verkeerd voor „zijn ſtamgenooten, hen, die van denzelfden vader afſtammen."

En Godt hem ſtraft met groot vergrammen,
In duiſterniſſen afgepijnt.

De menſch, van Godt begaeft met reden,
Die menſch en dieren onderſcheit,
Kon haer gebruicken, noch beſteden,
Noch kende 't lot, hem toegeleit.

Hy ſcheen het vee gelijck geſchapen,
Miſdeelt van reden, en vernuft,
En blijft aen 't zichtbaer zich vergaepen,
Terwijl zijn brein in 't hemelſch ſuft.

90 *Terwijl zijn brein in 't hemelſch ſuft:* ook Vondels brein *ſufte* (*dormitabat*), toen hy dezen Harpzang berijmde. Over 't geheel is hy beter geluimd als hy krijgs-, klaag- en zegezangen overbrengt, dan wanneer hy als leerdichter moet optreden en zich dan verplicht ſchijnt te achten den text met eenige gemeenplaatſen te vermeerderen.

DE XLIX. HARPZANG.

Deus, Deorum Dominus, locutus eſt.

De groote Godt, Aertsrechter aller Goden,
Verhief zijn ſtem, en daeghde op zijn geboden
Al wat op d'aerde in 't ront is neêrgezeten,
Van daer de zon in 't Ooſt de lucht komt meeten,
Tot daerze in 't Weſt voorover onderzinckt,
En, root van gloet en gout en purper, blinckt.

Uit Sion, als het licht de wolcken doorſchijn,
Komt hy, op 't ſchoonſte en heerelijckſt', te voorſchijn.
De Godtheit komt zich levende openbaeren
Met majeſteit, in 't oogh van alle ſchaeren.
Hy komt niet ſtil gereên uit 's hemels poort,
Maer met gedruiſch, dat elck hem ziet, en hoort.

Een vier, een glans gloeit voor zijn aenzight henen.
De donder dreunt. een buy van hagelſteenen
Stort neder. vier en weêrlicht brant, en blickert.
De blixem ſtraelt door al de lucht, en flickert
Verſchricklijck in het oogh: een ieder gruwt.
Dat onweêr is de wacht, die Godt beſtuwt.

3 De wijze van 't menschdom zittende voor te ſtellen, en nog wel *in 't rond*, is niet gelukkig, en de text geeft ook geen aanleiding tot dezen zinverlammenden regel.

7 *Doorſchijn:* om 't rijm, voor *doorſchijnt*.

17 *Gruwt:* dit woord is hier het ware niet om het denkbeeld uit te drukken. Men *gruwt* van hetgeen ſlecht, walgelijk, afzichtelijk, misdadig is enz.; maar men „beeft," men „ſiddert" enz., voor hetgeen eerbied en ontzetting wekt.

Als 't onweêr, lang in arrebeit, Godt baerde,
Verdaeghde hy den hemel, en al d' aerde,
Van boven tot beneden, als getuigen,
Die voor zijn maght en majeſteit zich buigen.
Hy daeghtze voor zijn' ſtoel, een heldre wolck,
Tot onderſcheit en ſchifting van zijn volck.

Hy ſpreeckt: vergaert mijn heiligen te zaemen,
Die zich mijn wet en erfverbont niet ſchaemen,
En naer mijn' wil godtvruchtige offerhanden
My offeren, en op d' altaeren branden.
De hemel ſpreeckt Godts Recht en vonnis uit.
D' Aertsrechter zelf beſtemt het hoogh beſluit.

De Godtheit zeght: mijn volck, hoort toe: ghy telgen
Van Jakob, hoort, eer wy het quaet verdelgen,
Zal ick mijn' wil ontvouwen, en verklaeren.
Ick ben uw Godt, uw Godt, zoo lange jaeren
Aertsvaderen bekent. ick ſtraf u niet
Om offerhande, als 't minſt, daer Godt op ziet.

Uw yver heeft in 't offren noit ontbroken:
Want d' outers van brantoffer doorgaens ſmoken
Voor mijn gezicht. uw yver wijdt de rammen
Vaſt dagelijx aen vier, en outervlammen.
Ick eiſch geen kalf, gemeſt op uwen ſtal,
Noch bocken van uw kudde uit weide, en dal.

Ick zelf ben Heer van runderen en oſſen,
En al het wilt, geweit in bergh, en boſſchen.
Ick ken en tel ontelbre vogelvlughten,
Die zich in zon en lucht om hoogh verluchten.
Ick eigen my al wat in beemden bloeit,
Wat heerlijck op den acker waſt, en groeit.

Zoo hongersnoot mijn hongrigh hart quam knaegen,
Ick hoefde u niet te bidden, noch te klaegen:
Want ick ben Heer en eigenaer van d' aerde,
En al wat zy, gelijck een moeder, baerde.
Meent ghy dat ick op ſtierenharſten wacht,
Of bloetkelck drinck van bocken, verſch geſlacht?

Ga, offer Godt godtvruchtigh met verlangen
Danckoffers, rijck van lof, en lofgezangen.

19 Verſta: „als God uit de onweerswolk te voorſchijn kwam, opdaagde."
22 *Het quaet* voor „de boosheid, de bozen."

Betael hem uw beloften. roep geſtadigh
Hem aen in noot, dat hy u begenadigh':
Dan wil ick u verloſſen: op die ſtof
Zult ghy alom verheffen 's hemels lof.

Maer tegens hen, die 't hoogh gebodt vertreden,
Spreeckt Godt: waerom wilt ghy mijn wet verbreeden,
Mijn heilverbondt ontvouwen met uw lippen;
Dewijl uw hart mijn tuchtles pooght t' ontglippen,
Mijn heiligh woort, gebodt en wil onteert,
Mijn zuivre wet zoo ſtout den rugh toekeert?

Ziet ghy een' dief, en vyant van Godts orden,
Ghy ſpoeit, en wenſcht zijn roofgenoot te worden.
Ghy draeght uw deel in overſpel, noch grover.
Van boosheit loopt uw mont te toomloos over.
Uw loſſe tong, van ſchalckheit nimmer vry,
Breit louter liſt, en zielbedriegery.

Wanneer ghy zit by uwe laſterbenden,
Dan moet uw tong uw' eigen broeder ſchenden,
Uw moeders zoon betighten met veel ſchennis,
Terwijl ick zwijgh: dan acht ghy my uw kennis
En u gelijck: maer 'k zal u t' zijner tijt
Eens toonen, op mijn' rechtsdagh, wie ghy zijt.

Behartight dit, en let eens op wat beters,
O reuckelooze en dwaze godtvergeeters,
Eer ghy met kracht ter vierſchaer wort betrocken,
Daer niemant u verloſſe uit 's hemels wrocken.
Laet uw gemoedt my eer inwendigh biên.
Hier leght de baen, waer langs ghy Godt kunt zien.

81 *Verbreeden:* hier, met den gewonen klankwisſel voor „verbreiden."
85 *Hier leght de baen:* ja, hier was V. weder op de goede baan gekomen, waar hy by 't berijmen van den vorigen Harpzang was afgedwaald. Hier vinden wy de keurigheid van diktie, de zuiverheid van vaersbouw en van ſtijl, die hem kenmerken, terug en, behoudens de aanmerking op vs. 3, geen dier lamme en zinſtorende uitweidingen, als andere Harpzangen ontcieren.

DE L. HARPZANG.

Miſerere mei, Deus, ſecundum.

NTFARM n mijns, o Godt, in mijne elende,
Naer uw genade en goetheit, zonder maet:
Naer uw genade en goetheit, zonder ende,
Wiſch t'effens nit mijn dootſchnlt, al te qnaet.
Och, waſch mijn hart, zoo ſchnldigh aen nw' toren,
En zniver my, die zoo bezoedelt ben;
Naerdien ick nn mijn misdaets ſchantvleck ken,
En mijn misdrijf my 't elckens komt te voren.

'k Heb tegens u, voor n alleen misdreven,
Op dat ghy blijft rechtvaerdigh in nw woort,
En, heenegaende in 't recht het vonnis geven,
My overtnight, en ſtom maeckt, als 't behoort:
Want merck ick ben in onrechts ſinette ontfangen.
Mijn moeder was 't, die my in zonde ontfing.
De waerheit was 't, die n ter harte ging,
En 't oprecht hart, nw opperſte verlangen.

Ghy toonde my zoo veel geheimeniſſen,
En raetſels van uw wijsheit, diep, en rijck.

15 *Die u ter harte ging:* men zoude, ook met het oog op de vertaling in den St. B.: *Gy* hebt *lust tot waerheyt*, al licht tot de gedachte komen, dat hier de verl. tijd alleen om 't rijm gebezigd was, en toch is dit het geval niet. De Vulgata, die doorgaands, wat de tijden der w.woorden betreft, van den St. B. verſchilt, heeft ook hier weder *veritatem dilexisti*.

Met hyzoop zult ghy al mijn ſmet afwiſſchen,
En waſſchen my van zondigh ſlijm, en ſlijck.
Dan zal ick ſneeu in zuiverheit verdooven:
Dan zal de vreught doorſchateren mijn oor:
Dan is 't al vreught en blijſchap wat ick hoor;
En 't kranck gebeente, aen 't hupplen, zal u loven.

Mijn Heer, och keer uw aenzicht van mijn zonden,
En wiſch toch al mijn laſtervlacken uit.
Herſchep in my [zoo worde ick rein bevonden,]
Een zuiver hart, daer enckel lof uit ſpruit.
Vernieu mijn' geeſt, en wil, en luſt van binnen.
Verſtootme, o Heer, niet van uw aengezicht.
Onttreckme niet uw' Geeſt, die my verplicht
U heilighlijck van harte te beminnen.

Geef my dees vreught, die uit uw heil komt bortelen
Gelijck een bron, en lijf en ziel verquickt;
En laet uw wet in mijnen boezem wortelen,
Door uwen geeſt, een kracht, die 't al beſchickt:
Dan zal ick zelf de trouweloozen leeren
De rechte baen, waer langs men ſtijght naer Godt.
De reuckelooze en godelooze rot
Zal, ſchuw van 't quaet, zich naer den Schepper keeren.

O Godt, dien ick met recht mijn heil magh noemen;
Ontſlame van dees bloetſchult, lang beſchreit,
Op dat mijn tong al juichende magh roemen
Van uw genade, en uw rechtvaerdigheit.
Ghy zult, o Heer, mijn lippen openbreecken,
Op dat mijn mont uw' lof en eer trompett';
Want waert ghy meer gedient met offervet,
Gewis ick had uw offerhande ontſteecken:

Maer ghy zijt min gedient met offerdieren.
Brandtoffer, dat uw majeſteit behaeght,
En ghy verkieſt, voor kalveren, en ſtieren,
Is 't needrigh hart, gebroken, en vertſaeght.
Dat uwe gunſt, o Heer, tot Sions beſte
Gedy', naer 't hart, het welck ghy tot haer hadt.

21-24 Regels als deze zijn weer een dozijn moralizeerende Harpzangen waard.
33 *Bortelen:* een oude en lang gemiste kennis, die wy na een tijdsverloop van veertig jaren ongeveer by Vondel terug vinden. Zie Deel I, blz. 32.
42 *Dees bloetſchult:* zie vs. 4.
50-52 Deze regels zal men ten minſten twee malen moeten lezen eer men den zin recht verſtaat. 't Schort aan 't woordtjen *dat* in vs. 50, 't welk te gelijk als nomin. by *behaeght* en als accus. by *verkiest* moet gebracht worden: welk dubbel gebruik van 't zelfde pronomen by V. zeer gemeen is, doch waartegen tcken reize behoort gewaarſchuwd te worden.

Zoo bloey', zoo groey' Jeruſalem, uw ſtadt,
Ten hemel toe, met uitgeleide veſte.

Dan zal de ſmoock der offerhanden vaeren
Ten hemel, die verquickt wort door dees vlam.
Dan zal men u opofferen koe, en ram,
En kalf, en ſtier, op godtgewijde altaeren.

DE LI. HARPZANG.

Quid gloriaris in malitia.

O Aertsverraeder, die dus zwelt
Van hoovaerdye, en op uw maght,
Door moort, en wreetheit, en gewelt
Verworven, roemt, en elck belacht;
Hoe ſtoft ghy dus op uw beleit?
Uw tong geſleepen, als een vlim,
Breit laegen, als de ſchaduw ſcheit,
Tot dat de zon duickt op de kim.
Ghy ſchept meer luſt in ongena
Dan in ontfermen. logenſpraeck
Te ſpreecken luſt u vroegh en ſpa,
Veel meer dan waerheit, vry van wraeck.
O ſchalcke tong, die nimmer ruſt,
En u op looze laegen ſcherpt,
Ghy velt onnozelen met luſt,
Die ghy met vreught ter aerde werpt.
Hierom zal Godt ten leſte u me
Verdelgen in den gront, en fel
Verjaegen uit uw hutte, en ſte,
In ballingſchap, als een' rebel.
Hy zal met tack en wortel u
Uitrojen uit het vaderlant,
Daer ghy uw' adem tot noch toe

6 *Vlim* voor *vlijm*, als meermalen. Zie Deel I, blz. 605.

22 *Tot noch toe: tot nog toe*, met den nadruk op het middelſte woord, beteekent „tot *nu* toe, tot heden;" en dat bedoelt V. ook te dezer plaatſe. Maar door den klemtoon, gelijk hier 't metrum vordert, te laten verſpringen, verkrijgt men *tót noch tóe*, waaruit hy die 't gedicht op die wijs hoorde lezen, al licht verſtaan zoú dat de toegeſprokene zijn *adem* noch *tot* noch *toe geſchept* had: en hy zoú met reden vragen, wat dat eigentlijk beteekende?

Geſchept hebt in geruſten ſtant.
Oprechte harten zullen 't zien,
En ſchricken, en belachen hem,
Die elck wou trappen, en gebiên.
Zy ſpreecken met een' mont en ſtem:
Dit is de man, die Godt niet koos
Tot zijn' beſchermheer, als 't behoort,
Maer boude zijne hoop altoos
Op rijckdom, die den dwaas bekoort:
Die, opgeblazen en vol wint,
Zich op zijne ydelheit verliet,
En, onverzet en onbemint,
Al wat hy overmoght verſtiet:
Maer ick, gelijck een vruchtbre olijf,
Sta weeldigh in Godts hof geplant,
En houme aen Godts gena, die ſtijf,
My eeuwigh hanthaeft met haer hant.
Ick zal u loven 't aller tijt,
Die trotſen uitroit, vroomen loont.
Ick hoop op u in noot en ſtrijt,
Die 't heiligh volck met zegen kroont.

28 *Met een' mont en ſtem:* „uit eenen mond."
30 *Stijf* voor „onveranderlijk."

DE LII. HARPZANG.

Dixit inſipiens in corde.

' onweetende en bedorve rot
Sprack in haer hart: daer is geen Godt,
Die voor de weerelt zorge draeght.
Legh af de vrees, die dwazen plaeght,
En volgh al wat nw hart behaeght.

Uit dezen ſtinckpoel rees een peſt,
Die 't al bedorf van ooſt tot weſt.
De menſchen, langer niet belaên
Voor ſtraffe, van de rechte baen
Den wegh der doolinge inne ſlaen.

Men ſchimpt in dees beſinette lncht
Met eerbaerheit, en denght, en tucht,
Het onkruit waſt, en wint vaſt velt.
Het vrnchtbre zaet verſtickt, en ſmelt,
Tot dat men geene vroomen telt.

De Godtheit zagh van 's hemels tin
Op 's menſchen werck, op ieders zin
En wit, uit 's hemels heldren dagh,
Of hy noch eenen Wijzen zagh,
Of die naer Godt zocht, als men plagh:

Deze Harpzang is nagenoeg gelijkluidend met den *Dertienden*. Alleen leveren reg. 15 en 16 eenig verſchil op, en worden in dezen Harpz., koeplet 6, 7, 8 en 11 van den XIII Harpz. en wederkeerig daarin koeplet 8 van dezen gemist.

Zy waren al van d' eerſte ſtut
Geweecken, altemael onnut.
Het onkruit waſt, en wint vaſt velt.
Het vruchtbre zaet verſtickt, en ſmelt,
Tot dat men niet een' vroomen telt.

Och, wort dees godelooze ſchaer
Heur gruwelen niet eens gewaer,
Die mijne kudde dus verteert,
Mijne arme ſchaepen ſtroopt en ſcheert,
En dagelijx, als ſpijs, verteert.

Zy riep den naem des Hooghſten niet
Om hulp aen, toen zy, als een riet,
Angſtvalligh beefde, en zich bevont
Van vrees getroffen, en gewont,
Daer billijck niet te vreezen ſtont:

Want Godt verſtroit de beenders van
Het godtvergeeten raetsgeſpan,
Dat menſchen ſlechts naer d' oogen ziet.
Zy gaen ter ſchande met verdriet:
Want Godt belachtze, en achtze niet.

Wie zal uit Sion Jakobs zaet
Herſtellen in behouden ſtaet?
Het huis van Jakob, Iſraël
Zal juichen met gezangk, en ſpel,
Als Godt 't gevangen volck herſtell'.

45 *Herſtell'* voor *herſtelt*. Dit nemen van den optat. voor den indic. waar 't rijm zulks vordert, is ons ook in den 49 Harpzang voorgekomen en zeer gemeenzaam by Vondel.

DE LIII. HARPZANG.

Deus, in nomine tuo ſalvum.

BESCHUTME, o Heer,
Door uwen grooten naem alleen,
Gelijck weleer,
En koom door uwe maght
Den rechterſtoel bekleên,
Op mijne klaght.

O Heer, verhoor
Mijn jammerklaghten, en gebeên,
En neigh uw oor
Genadigh naer de ſtem
Van 't hart, dat hier beneên
Is in de klem:

Want vreemden ſtaen
My tegen, en een ſtercke rot
Ruckt op my aen,
En mickt met ſpiets, en boogh,
Ontziet Godts maght, noch Godt,
Noch 't alziende oogh:

Ay, ziet, en merckt,
Godt helpt en hanthaeftme in veel ſtrijts.
Ghy, die my ſterckt,
Keer 's vyants vloecken op zijn hooft.

Verdelghze, o Heer, in tijts,
Als ghy belooſt.

Gewilligh zal
Ick offeren op uw altaer,
Met bly geſchal
Uw' naem verheffen aen de lucht,
O goetheits bron en aêr,
Waer toe ick vlught:

Dewijlghe my
Verloſt uit druck, en angſt, en zorgh,
Ick mijn party
Zie vallen door uwe ongena,
Daer blijde, als uit een' borgh,
Ick 't gade ſla.

24 *Als ghy belooft* voor „naar uw belofte;" maar dan ware het, naar ons ſpraakgebruik, beter geweest, hier het praeter. dan het praefens te bezigen.
25 *Borgh* is *burg, burcht.*

DE LIV. HARPZANG.

Exaudi, Deus, orationem meam.

HOOR mijn gebeden, o noit bezweecken.
Heer, nu verwaarloos geenſins mijn ſmeecken.
Luiſter van boven wat ick zal ſpreecken,
Noothulp daer boven.
Quellingen quetſen mijne gedachten.
Vyanden dreigen, vreeſlijcke maghten
My daeghlijx praemen, en op my wachten,
Deerlijck verſchoven:
Want zy te gader, vol godeloofheit,
My, in mijn droefheit, kranckheit, en broofheit,
Wraeckgierigh plaegen, en naer hun boofheit,
Laſtren, en ſchenden:
Dat roert mijn harſſens, krenckt mijne zinnen.
Schricken verflaeuwen 't hart nu van binnen.
Dootſchricken ſteecken met al hun vinnen,
In mijne elenden.

Deze Harpz. onderſcheidt zich weder door de kunſtige en zangerige maat. Ook is hy opmerkelijk wegens het gekozen metrum, hier niet zoo zeer om dat het meer dan gewone moeilijkheid medebracht, maar om dat Vondel, die zulk een rijke verſcheidenheid van maten gebezigd heeft, zich anders byna nimmer, als hier, van aaneengeſchakelde zoogenaamde *adonii* bediend heeft. Men houde by de lezing wel in 't oog, dat de lengte of kortheid der voetmaten niet in 't N. D., als in 't Latijn, van het getal der medeklinkers of klinkers afhangt, maar zich alleen naar den klemtoon regelt; niet overal echter is die regel door V. behoorlijk in acht genomen.

Angſten en ſchricken mijn leên bewogen.
Schaduw van droefheit deckte mijne oogen.
Wie, ſprack ick, geeftme nu uit den hoogen
Vleugels van duiven?
'k Zou heenevliegen, om ruſt vertrecken.
Toen vloogh ick verre naer vreemde plecken,
Daer my woeſtijnen, en boſch bedecken
Voor 's vyants kluiven.
Daer bleef ick wachten op mijn' Ontfermer,
Die my, kleenhartigh en deerlijck kermer,
In zulck een onweer, als een beſchermer,
Haeſt quam bevrijden.
Smijtze te gronde: deel hunne tongen:
Want ick hun oproer en looze ſprongen
Zagh binnen Sion, ſchendigh gedwongen.
O ſnoode tijden.
Oproer hiel ſchiltwacht rondom de muren:
Binnen was jammer. wie konze ſturen?
Weêrſpannigh onweêr ruiſchte, en bleef duren
Nachten en dagen.
Woecker, en valſcheit, en eige baeten,
Liegen, bedriegen ſcheen uitgelaeten
Door alle wijcken, door alle ſtraeten.
Deerlijcke plaegen!
Had mijn dootvyant my dus gaen zoecken,
En boos gelaſtert in alle hoecken;
'k Had het geleden, en zijne vloecken
Geenſins gewroken:
Had die my haette, door zijn braveeren,
Mijn naem geſchonden; 'k had zonder deeren,
Lijdtzaam verdraegen al dit ſchoffeeren,
En ſtil gedoocken:
Maer dus te lijden, in mijne elende,
Van mijnen halsvrient, van mijn' bekende,
Van eenen leitsman uit mijne bende,
Dat quetſt in 't harte:
Die, aen mijn zijde ten diſch gezeten,
Een zelve ſpijze plagh met my t' eeten,
Godts tempel opging, zonder te weeten
Van twiſt of ſmerte.
Dat hen de Doot vry ter aerde velle,
Met haere keten knevele, en knelle,
Levendigh heeneſtorte ter helle,
Die my verklicken:

Deel hunne tongen: d. i.: „breng verwarring in hunne ſpraak: verdeel hen onderling."
Verſta: „want ik, ſchandig gedwongen, zag" enz. Vergelijk de aant. in den St. B. op deze plaats.

Want alle booſheên, die boozen loonen,
In hunne hutten onder hen woonen,
Met hun verkeeren, tuchtigen troonen
In looze ſtricken:
Maer in het midden van zulck een lyen
Riep ick om noothulp: Godt quam my vryen.
's Morgens, en 's avonts, en t' allen tyen
Zal ick hem roepen,
Zal ick hem klaegen in het byzonder:
Hy zal my hooren kermen van onder,
Haeſtigh verloſſen, elck tot een wonder,
By alle troepen.
Hy zal my hoeden voor die genaecken,
Mijn banden breecken, zijn' dienaer ſlaecken.
Veel huisgenooten zich ſtil verſpraecken
Om my te grijpen.
Godt zal my hooren: laetze vry zweeren.
Godt zalze ſtraffen, hun dit verleeren,
Die den oprechten wenſchen te deeren,
En dus te nijpen:
Want die veraerden, en noit genezen,
Even hartneckigh, Godt nimmer vreezen.
Hy ſteeckt zijn hant uit, loont zulck een wezen
Naer zijn verdienſte.
Zy overtreden wet en verbonden.
Hy wreeckt hun misdaedt, die dit beſtonden,
Straftze, en verſtroit al hun ſnoode vonden
Op 't ongezienſte.
Gladder dan oli vallen in 't ſpreecken
's Verraeders lippen, liſtigh beſtreecken,
Maer quetſen feller, wonden, en ſteecken
Scherper dan ſchichten
Werp al uw zorgen op Godt den vader:
Hy zal u voeden: voor geen' verraeder
Zal een oprechte, Godts voorzorgh nader,

61 *Die boozen loonen:* een rijmlap, te meer afkeurbaar, omdat hy onduidelijk is. Waarſchijnlijk moet de geheele zinſnede aldus gelezen worden; „want al die buit, dien zy als loon hunner boze daden in hun hutten vergaêrd hebben, lokt vrome lieden" enz.

63 *Tuchtigen troonen:* hier zoû men by den eerſten opſlag het z. nw. voor 't w.woord nemen en denken dat er ſprake is van „*troonen*, die *getuchtigd* worden;" maar men leze hier *troonen tuchtigen*, d. i.: „verleiden eerzame lieden." *Tuchtig* is „aan den tucht onderworpen," en de tegenſtelling *ontuchtig* beteekent: „zich aan geen tucht ſtorende." Men verwarre dit *tuchtig* van *tucht* niet met *tuchtig* of *tochtig*, dat van *tocht*, „trek," komt, en door KILIAEN vertaald wordt met *naturæ inſtinctu in Venerem rapi*. Zie wijders TEN KATE, D. II, op *trek*.

71,72 *Elck tot een wonder, By alle troepen:* verſta: „tot verbazing van een iegelijk, die zich onder die (vyandelijke) troepen bevindt."

75 *Veel huisgenooten:* vergel. vs. 53, 54.
Zich ſtil verſpraecken voor „ſpraken heimelijk met elkander af." Zie over *verſpreken* hierboven, blz. 87.

81 *Die veraerden, en noit genezen:* verſta: „de ontaarden en onverbeterlijken."

83 *Wezen:* „beſtaan, gedrag."

88 *Op 't ongezienſte:* „op het onvoorzienst," als meermalen.

Endeloos zwichten.
Ghy zult de boozen uit hunne ſtoelen
Entlijck verneêren in 's afgronts poelen.
Bloetraeden, ſchalcken hun ſtraf gevoelen,
Eer zy ten halven
Hunn' tijt beleven, en hunne jaeren:
Maer ick zal hoopen, in mijn bezwaeren,
Godt, op uw goetheit, die my kan ſpaeren,
Heelen, en zalven.

DE LV. HARPZANG.

Miſerere mei, Deus, quoniam.

NTFERM u over my,
Mijn vyant houdt niet op van treden,
O Godt, ick legh al heel in ly.
Ick wort den ganſchen dagh beſtreden.
Hy onderdrucktme fel, en perſt,
Dat my het bloet ter keele uitberſt.

Mijn vyant op de been,
In 't harrenas met heele benden,
My al den dagh op 't hart komt treên,
In 't groejen van zoo veele elenden.
Hoewel ick voor uw oordeel gruw,
Noch zet mijn ziel haer hoop op u.

Ick zal in Godt, mijn hooft,
Ten hooghſte zijn getrouheit prijzen,
Die 't geen hy met zijn' mont belooft
Oock ſterckt. mijn geeſt zal nimmer yzen
Voor vleeſch, en bloet, of iemants arm,
Zoo lang de hemel my beſcherm'.

Zy wiſten al den dagh
Mijn woort en rede te miſduiden.

11 *Gruw:* wederom treffen wy dit woord aan in den zin van: „ſchrik, vrees." Zie XLIX *Harpz.* vs. 17.
14 *Sterckt* voor „bevestigt."
16 *Beſcherm':* om 't rijm, voor *beſchermt.*

Zy leiden alle uit onverdragh
Op mijn bederf toe by henluiden.
Al hun gedachten liepen uit
Op mijn bederf, hun raetsbeſluit.

Zy zullen mijn gezin
Verneeren, en mijn huisgenooten,
En houden hunne ſchalckheit in,
Beſpieden wat 'er wort beſloten,
Slaen, 's morgens vroegh en 's avonts ſpa,
Het ſpoor van mijnen wandel ga.

Gelijck hy mijne ziel
Ten val wil brengen, en mijn leven,
Zoo zult ghy die my laſtigh viel
Oock in zijn' moedtwil laeten ſneven.
Ghy zult de ſchenders van mijn huis
Tot ſtof verbrijſlen, en tot gruis.

'k Heb u mijn rol in 't lang
Verhaelt, en d' oogen uitgekreeten.
Ghy zaeght mijn traenen langs de wang
Afrollen, hebtze oock niet vergeeten,
Maer reeghtze, als parlen, aen een ſnoer,
En telde al wat my wedervoer.

Zoo houdtghe uw trou en woort,
En hierop ziet men die my haeten
Ten velde uitjaegen, als ghy hoort,
Daer ick van ieder zit verlaeten,
Mijn jammerklaghten t' aller tijt:
Want ghy mijn Godt en ſchutsheer zijt.

Ick zal in hem, mijn hooft,
Ten hooghſte zijn getrouheit prijzen,
Die 't geen hy met zijn' mont belooft
Oock ſterckt. mijn geeſt zal nimmer yzen
Voor eenigh menſch of ongeval,
Zoo lang my Godt beſchutten zal.

21 *Onverdragh* voor „onverdraagzaamheid." Tuſchen de beide woorden beſtaat echter 't zelfde verſchil als tuſchen *onbeſcheid* en *onbeſcheidenheid*, *ondeugd* en *ondeugendheid*, enz.

22 *By henluiden* voor „by zich zelve." 't Woord klinkt ons, in dien zin, thands bijſter vreemd in 't oor.

23,24 Verſta: „zy zullen leden van mijn gezin of huisgenooten van my worden," wat een uitbreiding is van 't *inhabitabunt* der Vulgata, waarvoor de St. B. heeft „ſy rotten te ſamen."

27 *Mijn rol:* t. w.: „de *rol*" of „lijst mijner ellenden."

27-42 De Vulgata heeft hier: *Vitam meam annuntiari tibi: poſuisti lacrymas in conſpectu tuo, ſicut et in promiſſione tua:* de St. B.: „gy hebt mijn omſwerven getelt: leght mijne tranen in uwe fleſche: en zijnſe niet in uw register?" V. geeft een derde en zeer dichterlijke variatie op den text.

'k Heb mijn belofte in 't hart
Geteeckent, zalze u oock betaelen
Met danckbaerheit naer mijne ſmert,
En wijt en breet uw' lof ophaelen.
Genoote deught eiſcht danckbaerheit,
Een wieroock voor uw Majeſteit:

Want ghy mijn ziel de doot
Ontruckte, en mijnen voet voor 't glyen
En ſtruickelen bewaerde in noot.
'k Zal, als herboren, met verblyen
Voor Gode wandelen in 't licht,
Dat neêrſtraelt van zijn aengezicht.

DE LVI. HARPZANG.

Miſerere mei, Deus, miſerere.

GODT, daer boven,
Ontferm u mijns,
Aldus verſchoven,
Met luttel ſchijns
Van eens te raecken
Uit 's vyants klaeu,
Gebit, en kaecken.
Mijn hart wort flaeu.
Ontferm u heden,
En hoor mijn klaght
Van hier beneden.
Zoo lang de wacht
Van uwen vlogel
My overdeckt
Vrees ick geen' vogel,
Hoe fel gebeckt,
Tot dat de booſheit,
Die my genaeckt,
De godeloofheit,
Die vlammen braeckt,
In 't endt bezadigh',
En my ontſla.
Ghy, die genadigh

4 *Met luttel ſchijns:* even als in 't Fr. *ſans la plus légère apparence.*
23 *Ghy:* verkieslijker ware hier: *U.*

My vroegh en ſpa
Van 's vyants troepen
Beſchut en redt,
U zal ick roepen
In mijn gebedt.
O trooſt der volcken,
Uit uwen troon,
Gebout op wolcken,
Zoo hoogh, en ſchoon,
Zondt ghy op d' aerde
My noothulp toe.
Wat my vervaerde,
Noit brullens moe,
Zijn' roof moſt ſlaecken:
Zoo raeckte ick vry.
Die laſter braecken,
En ſchendigh my
De borſt intreden
Smijt ghy te gront,
Daer ieder heden
Met open mont
Hen hoont en laſtert,
Nu wijdt van Godt
En heil verbaſtert,
En ieders ſpot.
Godt zondt, in 't branden
Van zijne trou,
Gelijck twee handen,
Van 't hoogh gebou,
Uit 's hemels klaerheit,
Bermhartigheit,
En zuivre waerheit,
Doorgaens bereit
De hoop te vryen,
Des vyants maght
In 's vroomen lyen
Te ſlaen met kracht.
Toen ruckte op 't ſchreeuwen
Godt my van 't neſt
Der wreede leeuwen,
Een booze peſt.

45-48 Behooren by *Hen* in vs. 45.

62 *Van 't neſt:* beter: „*uit* het nest." Men kan alleen datgene ergends *van af* nemen, wat zich daar *op* bevindt: zoo neemt men het „dak" *van* het „huis," den „vogel," de „leeuwin," van het *nest*. Maar de „meubelen," den „voorraad," het „geroofde," neemt men *uit* het huis, *uit* het nest. *In casu* zat nu de ſpreker niet *op* het nest te broeden; maar wordt voorgeſteld door de *wreede leeuwin* daar *in* gelleept te zijn.

Ick ſliep onruſtigh
Om 't groot gevaer,
En ganſch onluſtigh
By 's vyants ſchaer.
De booze ſpitſen
Hun tanden wreet,
Als ſpiets, en flitſen.
Een ieder beet
En neep van woorden
En tongeſmet,
Als zwaerden, moorden,
Te ſcherp gewet.
O Godt, laet blijcken
Uit uwen troon
Dat 's vyants Rijcken
Voor uw geboôn
En oordeel zwichten.
Laet d' aerde alom
U kercken ſtichten,
Het Heidendom
Uwe eer beſeffen
En, nimmer ſtom,
Uw' naem verheffen
Op 's vroomen ſpoet.
Zy leggen ſtricken
Voor mijnen voet,
Die my verklicken.
Ick buck van laſt
En dootſche ſchricken.
Zy graven vaſt,
Om my te ſmooren,
Een' diepen kuil,
En gaen verloren,
Van dezen muil
Des doots verſlonden.
O Godt, mijn hart,
Aen u verbonden,
Wil vreught en ſmert
Van u verbeiden,

67 *Onluſtigh:* een woord, wel wat zwak, by de kracht en den gloed der overige uitdrukkingen.
82-88 Al het hier voorkomende is een parafrazis van het eenvoudige: *In omnem terram gloria tua* der Vulgata.
87,88 *Uw' naem verheffen Op 's vroomen ſpoet:* een dichterlijke wending, die hier een zeer gelukkige uitwerking doet. Met nog grooter recht dan men zich verheffen kan op het geluk dat men aan anderen verſchaft heeft, kan men Gods naam verheffen om den *ſpoed* („voorſpoed") dien Hy den vromen ſchenkt.
97 *En gaen verloren:* lees, tot goed verſtand van deze zinſnede: „en gaan *zelve* verloren.
100-106,108-114 De herhaling in deze regels is 't oorſpronkelijke nagevolgd.

En uwe hant,
Die zal my leiden
In 't rechte lant
Tot allen ſtonden.
O Godt, mijn hart,
Aen u verbonden,
Wil vreught en ſmert
Van u verbeiden,
En uwe hant,
Die zal my leiden
In 't rechte lant.
Ick zal u loven
Met zang, en ſnaer.
Mijn eer, ſta boven.
Mijn ſpeeltuigh, vaer
Om hoogh met prijzen.
Mijn cyter, ſpeel
Nu danckbre wijzen,
En volgh mijn keel.
Ick zal vroegh morgens
Ten koore intreên,
En na veel zorgens
Uw' lof bekleên.
By alle tongen
Wort, Heer, uw' lof
Door my gezongen
Op deze ſtof.
Mijn zang zal weiden,
Zoo wijt het licht
Den nacht komt ſcheiden,
Voor elx gezicht:
Want uw genade
Stijght hooger dan
Ghy gaet te raede
In 't hoogh geſpan
Van 's hemels klaerheit,
Van boogh in boogh,

16 *Die:* geen overtollige ſtoplap, als die welke men dagelijks in 't gewone geſprek hoort, b. v. „uw vader *die* is gekomen," „mijn kind *dat* is ziek," enz.; maar een krachtiger bevestiging van wat voorafgaat. Even goed had V. hier b. v. *zy* kunnen bezigen. Plaatſe men op gelijke wijze in de beide aangehaalde voorbeelden een komma achter de woorden *vader* en *kind*, dan zullen *die* en *dat*, met nadruk uitgeſproken, niet meer tot verlamming, maar tot verſterking van den zin dienen.

17 *Sta boven:* d. i.: „rijs op, verhef u," *exſurge*, als de Vulgata 't heeft.

17 *By alle tongen* voor „by alle natiën."

20 *Op deze ſtof:* namel. „op die der dankbaarheid voor redding uit gevaren."

26-139 Lees hier eenvoudig: „Stijgt hooger dan de hemelen." De uitdrukking, „dat Gods genade hooger ſtijgt dan Hy te rade gaat in den Hemel," ſtelt God voor als of Hy verſchillende lokalen bewoonde, in het eene waarvan Hy *te rade ging*, zijn raadſlag of overleggingen hield, terwijl Hy in een hooger vertrek zijn *genade* uitoefende, die dan, naar Vondel 't op zijne wijze poogt uit te drukken, *hooger ſtijgt dan zijn oordeelen.*

En uwe waerheit
Reickt hemelhoogh,
Tot aen de wolcken,
En 't driftigh zwerck,
En ſchijnt den volcken
Van verr' te ſterck.
O Godt, laet blijcken
Uit nwen troon
Dat 's vyants Rijcken
Voor nw geboôn
En oordeel zwichten.
Laet d' aerde alom
U kercken ſtichten
In 't Heidendom.

145,146 Verſta: „en blijkt reeds van verre den volken onwederſtreefbaar te zijn. *Te ſterck* ſtaat hier weder in den ouden zin van: „boven bedenking ſterk."

DE LVII. HARPZANG.

Si vere utique juſtitiam.

INDIEN men vraeght wat 's hemels laſt
En Recht u leert;
Zoo vel, o menſch, gelijck het paſt,
Een oordeel, dat geen licht ontbeert,
Maer billijck en rechtvaerdigh
Ten hooghſte is prijzens waerdigh:

Want in uw harte leghtghe alleen
Op booſheit aen,
En loutere ongerechtigheên,
Die met uw oordeel niet beſtaen,
U uit uw' mont verdoemen.
Hier hellept geen verbloemen.

Uw handen [midlerwijl ghy leeft
Een korte tijt
Op d' aerde, die een' gruwel heeft
Van zoo veel moort, en twiſt, en ſtrijt,]

4 *Een oordeel, dat geen licht ontbeert:* liever: „geen oordeel, dat licht ontbeert."
6 Lees: „ten hoogſte prijzenswaardig is."
7 *Want:* hier wederom in den zin van „immers."
13-18 De fraaie leenſpreuk van 't oorſpronkelijke wordt in deze overzetting ten eenenmale gemist, er ſtaat namel. „gy werkt ongerechtigheid in uw hart: gy weegt het geweld uwer handen op de aarde (gy doet het geweld op aarde overwegen)."

Zijn afgerecht op vechten,
En moetwil aen te rechten.

De menſch, van 's moeders lichaem af,
Vervreemt van Godt,
Die hem de wet van reden gaf.
Hy dwaelt verblint van 't hoogh gebodt,
Braeckt laſteringe, en logen,
Als 't licht hem ſchijnt in d' oogen.

Zijn dolle moetwil ſlacht de ſlang,
En 't loos ſerpent,
Dat d' ooren voor den toverzang
En toon te ſtoppen is gewent,
En met geene opene ooren
's Bezweerders rijm wil hooren.

Het luiſtert naer geen' toveraer,
Die zich verſtaet
Op guichelkunſt, en loos gebaer:
Alleens verworpt en vlught en haet
Het menſchdom vroegh de reden,
En tucht, en goude zeden:

Maer d' Almaght, die de boofheit wreeckt,
Den aertstyran
De tanden in den bloetmuil breeckt.
De maght en kracht der Godtheit kan
Den leeu de kies ontrucken,
En kneuſt 't gebit in ſtucken.

Hy gaet te niet, gelijck een beeck,
Die haeſt verzant,
Heel ſnel verloopt, en in haer ſtreeck
Terſtont verdrooght. de hemel ſpant
Zijn' boogh, en mickt: zy vallen,
Begraven met hun allen.

19-25 *De menſch — het menſchdom:* over de verdorvenheid van het *menschdom* in 't algemeen is geen ſprake in den text, die alleen bepaaldelijk de *godlozen* noemt.

21 Deze regel ſtaat niet in den text en is zeifs hier eenigzins in weêrſpraak met de rest van de ſtanza, waarin een *redeloos* voorthollend mensch wordt geſchilderd.

24 *Als* voor „in weêrwil dat."

27 *Toverzang* voor „zang der bezwering." 't Woord *zang* is hier wel is waar oneigenlijk gekozen; want de bezweerders mompelden of prevelden hun tooverſpreuken; doch 't laat zich verdedigen door 't Lat. *incantatio*, waarby ook niet altijd aan een bepaald *zingen* behoeft gedacht te worden.

37-42 Fraaie en krachtvolle regels.

45 *In haer ſtreeck:* waarſchijnlijk moet dit ſynoniem luiden met: „in haar loop."

45,46 Er is eenige tegenſpraak tusſchen de twee deelen dezer zinſnede; want een water dat *verloopt, verdroogt* niet, althands niet terſtond, maar vormt zich elders een bedding. De Vulgata heeft hier *ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens;* waar ook de vergelijking eenigzins mank gaat: de St. B. „Laetſe ſmelten als water, laetſe daer henen drijven."

Zy ſmelten, weecker dan het was,
Dat heeneſmelt.
Godts vier ſtort op hen, als een plas,
En ſtroom, met ſchrickelijck gewelt.
De zon gaet met hun onder,
In 't onweêr van Godts donder.

Eer noch de dorens tot een haegh
Zijn opgegroeit,
Zoo wort van Godt de menſchenplaegh
Geheel verdelght en uitgeroeit,
En levende ingezwolgen,
Terwijl hy is verbolgen.

D' oprechte ziet des hemels wraeck
Met blijſchap aen,
En zoeckt zijn handen met vermaeck
In 't godelooze bloet te baên,
Om door dit ſchricklijck bloeden
Voor bloetſmet zich te hoeden.

Dan roept elck: zoo de deught gewis
Haer' lof behaelt,
Gewiſſelijck d' Almaghtige is
De rechter, die elck een betaelt,
En toeleght in dit leven
Naer 't geen hy heeft bedreven.

49 Vondel ſpreekt hier van *was*, volgends de Vulgata, die *cera* heeft. De St. B. ſpreekt van een *ſlak* in den ſmeltoven (zie de noot te dier plaatſe).

51-54 De Vulgata heeft hier *ſuperceciãit ignis et non viderunt ſolem;* de St. B.: „laetſe (als) eener vrouwe misdracht de ſonne niet aenſchouwen," wat zeker nog al verſcheelt.

63-66 Hoe men zich van *bloed/met* hoedt door zich in *bloed* te *baden* is my niet zeer duidelijk. De text ſpreekt ook van die *bloed/met* niet, maar zegt eenvoudig, dat de vrome zijn voeten in 't bloed der goddeloozen zal waſchen.

67-68 *Gewis — gewiſſelijck:* een van deze beide woorden kon, zoo niet om 't rijm, dan toch om den zin, zeer goed gemist worden.

DE LVIII. HARPZANG.

Eripe me de inimicis meis.

GODT, nu hoef ick byſtant
Alleen van u.
Ontruckme mijnen vyant:
Verlosme nu,
In 't nijpen van mijn lijden,
Voor al die my beſtrijden.

Ontruckme nu den boozen,
Vol overmoedt.
Behoeme voor godtloozen,
Geverft in bloet:
Want zy my ſterck beſpringen,
En in hun netten vingen.

1-3 *Byſtant — vyant: byſtant* en *drytant* hebben wy reeds in den *Palamedes* zien rijmen vs. 1433.

En aengebeên om byſtant
Dees zee bezadigt met zijn drytant;

en ik keur dat rijm even min af als die van *voorbeeld* op *oordeelt*, *ſchoonheid* of *ten toon ſpreidt*, *wijsheid* en *prijs leit* en vele andere, by onzen dichter voorkomende; de Dichter, gelijk HUYDECOPER zeer te recht in zijn *Proeve* II, 81 aanmerkt, moet hieromtrent zijn oor en zijn ſmaak raadplegen. By dergelijke rijmen zoû ik echter ſteeds als voorwaarde ſtellen, dat elke klank in 't eene woord ſteeds dezelfde waarde had als de wederklank daarvan in 't andere; gelijk dit b. v. het geval is met *y* en *and*, met *oor* en *eeld*, met *oon* en *eid*, met *ijs* en *eid* in de aangehaalde voorbeelden. Maar *byſtand* en *vyand* beantwoorden aan de geſtelde voorwaarden niet. *Byſtand* is ſamengeſteld uit twee woorden, die, by de uitſpraak, ieder een byzonderen nadruk vereiſchen en elke lettergreep is alzoo lang: *vyand* daar-en-tegen is een oud deelwoord, waarin de *y* kort is of althands geen byzonderen nadruk vordert; terwijl *and* ten eenemale toonloos is: om welke redenen deze woorden alleen voor 't oog, maar nimmer voor 't gehoor, als rijmen kunnen worden aangemerkt.

11 *Vingen:* neen: „byna vangen zouden."

Noch heb ick recht gehandelt,
Hun niet miſdaen,
En onbeſmet gewandelt
Op uwe baen.
Gemoetme, aenſchoume nader,
O Godt van onzen vader.

Verſchijn eens uit de wolcken,
Dat elck u ziet,
En oordeel alle volcken.
Ghy zult u niet
Ontfermen over allen,
Die vroomen overvallen.

Zy zullen zich te ſpade
Bekeeren, die
Ick door uwe ongenade
Verhongert zie,
En uitgekeert, als honden,
Die anderen verſlonden.

Zy zullen om de muren
Van uwe ſtadt
Gaen dwalen, nergens duren,
Van padt tot padt,
En kermen heele nachten
Met droeve jammerklaghten.

Een zwaert ſtack in hun woorden,
En hunnen mont,
Waerme zy andren moordden.
O booze vont!
Zy fluiſterden in d' ooren:
Wie kan dien bloetraet hooren?

Maer ghy zult zelf beſchimpen
Der boozen Raet,
Die zal van dootſchrick krimpen,
Voor 's hemels haet.
Uw maght zal geen geſlachten
Der godeloozen achten.

25,26 De Vulgata heeft *convertentur ad vesperam*: de St. B. „tegen den avond keeren zy weder."
29 *Uitgekeert*: ſtaat dit hier voor „geweerd, verſtooten," *averſi*? Zie KIL. Men zoû hier aan een zetfout kunnen denken, en *uitgeteerd* lezen, wat wel by *verhongerd* fluiten zoû, ware 't niet dat het woord, vs. 89, evenzoo terugkeerde. Intusſchen, honden, *die andere verſlonden*, kunnen niet zoo dadelijk 't een of 't ander heeten te zijn.
41,42 Verſta: „zy fluisterden elkander in: wie kan onze bloedgierige raadſlagen hooren?"

Ick wilme op u verlaeten,
En op uw kracht.
Ghy treckt om die my haeten
Voor my te wacht.
Uw hemelſche genade
Beſchutme niet te ſpade.

Godt zal my openbaeren
Hoe hy 't gewelt
Der aertsgeweldenaeren
Ter neder velt.
Och, dempze niet te zamen,
En teffens met hun naemen.

Verſtroize door 't vermogen
Van uwen arm:
Mijn ſchutsheer uit den hoogen,
Verſtroy dien zwarm:
Zetze af die ghy, als zoonen,
Gezet had op hun troonen.

Ghy ſtraftze om hunne laſteren,
Die lip en mont
Bevlecken, door 't verbaſteren
Van uw verbont.
Men vangt ze aen alle zyen
Om hunne hoovaerdyen.

Zy werden om hun vloecken
En logentael
Verſmaet in alle hoecken,
En altemael
Verdelght in uwen toren,
En gaen gheel verloren.

Dan zullen zy aenſchouwen
Dat Jakobs Godt
Al die op hem betrouwen,
Gelijck zijn lot,
Verkieſt, en houdt in waerde
Aen 't uiterſte der aerde.

50,60 Vergel. de aant. in den St. B. te dezer plaatſe.
65 *Zetze af:* t. w. van de *troonen*, waarvan in den volgenden regel geſproken wordt.
69 *Verbaſteren:* hier tranſit. gebruikt, in den zin van *adulterare*, „vervalſchen, onteeren." KILIAEN vertaalt het ook met *corrumpere rem ſinceram*. In gelijke beteekenis komt het mede by HOOFT voor — zie *Uitl. Woordenb.* op *verbastaarden* — doch niet in onze hedendaagſche woordenboeken.
84 Lees: „tot aan de einden der aarde." De uitdrukking, door V. gebezigd, levert een geheel anderen zin op, of men moet *uiterſte* in den zin van „uiteinde" nemen.

Zy znllen zich te ſpade
Bekeeren, die
Ick door uwe ongenade
Verhongert zie,
En uitgekeert, als honden,
Die anderen verſlonden.

Zy znllen om de muren
Van uwe ſtadt
Gaen dwaelen, nergens dnren,
Van padt tot padt,
En kermen heele nachten
Met droeve jammerklaghten.

Men zalze zien verjaegen,
En weſt, en ooſt
Verhongert hooren klaegen,
Daerze ongetrooſt
Gaen morren onverzaedight
Van Godt noch menſch verdaedight.

Terwijl hen plaegen treffen
Zal ick uw kracht,
O Heer, met zang verheffen
Uit al mijn maght,
En juichende, in het rijzen
Van 't licht, uw goetheit prijzen:

Dewijl ghy mijn beſcherмer
En toevlught zijt,
Mijn trooſt, en mijn ontfermer,
In druck en ſtrijt.
'k Zal u, mijn hulp daer boven,
Met zang en ſnaeren loven.

85-90 Deze herhaling treft men ook in 't oorſpronkelijke aan.

DE LIX. HARPZANG.

Deus, repulisti nos.

GHY hebt, o Heer, ons algelijck
Van uw gezicht
Verstooten, en het ganſche rijck,
Waervoor elck zwicht,
Verwoest door 's vyants handen,
In 't branden
Van uwe wraeck,
Die met vermaeck
Ons voerde in vreemde landen.

Ten leste hebt ghy u ontfermt
In onzen noot,
En uwe stammen, afgekermt,
In uwen schoot
Ontfangen, vry van stricken,
En schricken,
Na lang bederf
Herstelt in 't erf,
Daer zy hun hart verquicken.

1-3 *Ghy hebt.. ons.. verflooten:* dit is een letterlijke vertaling van het *repulisti nos* der Vulgata, maar zy misleidt den lezer, die gelooven moet, dat de Dichter klaagt, nog steeds verstooten te zijn. Het tegendeel is echter waar; want de Psalm is een zegezang ter viering der overwinning, op de Edomieten behaald, en wijst in den aanvang niet op de nog bestaande, maar op de vroegere ongenade, waarin Gods volk vervallen was. Er had dus, even als in den St. B., moeten staan: *Gy* hadt *ons verflooten. Verflooten, verjagen, verdrijven, verbannen,* en alle dergelijke woorden vereischen, zoodra er te kennen moet gegeven worden, dat de verwijdering heeft opgehouden, den meer dan volm. verl. tijd.

Het ganſche lant, toen ghy de ſtut
Van uw gena
Den gront ontruckte, heeft geſchudt,
En tot elx ſcha
Gedavert, dat de reeten
En ſpleeten
Verſlonden ſtal,
En vee, en al
Wat neder wert geſmeeten.

Genees de wonden van den Staet,
Gelijck een arts,
Die vier en yzer neemt te baet,
En na veel ſmerts
Het kranckbedt heelt, dat krançken
Hem dancken:
Dewijl hy trou
Hen heelen wou
Door pijn en bittre drancken.

Ghy gaeft naer uw geſtrengheit elck
Een harde proef,
En ſchonckt ons heilſaem dezen kelck
Des drucks zoo droef,
En heelde alle ons gebreecken;
Een teecken
Dat wie u vrucht,
Uw pijlen vlught,
Van u niet wort verſteecken.

Behoe my dan door uwe hant:
Verhoor mijn be,
Op dat ick, hooft en Heer van 't lant,
De vroomen me
Magh trooſten, en bevrijden
In lijden,
En ongeluck,
En noot, en druck,
In 't ſchocken van de tijden.

Godt heeft door mijnen mont belooft,
En ſprack in 't endt:
'k Zal Sichem trooſten, als haer hooft,

43 *Vrucht* voor „vreest."
44 Van die *pijlen*, en het *vluchten* daarvoor, 't geen vrij zonderling harmonieert met hetgeen voorafgaat en volgt, wordt in den text niet geſproken.

En Jakobs tent
En lanthut niet vergeeten,
Maer meeten
Op mijn beſluit
Haer paelen uit,
Tot ruſt voor d' ingezeten.

Manaſſes lantſchap, vleck en ſtadt,
En Efraïm,
Vol dapperen; en Galaäd,
Hoe hoogh men klimm',
Hoe wijdt en zijt zy ſtrecken,
Zijn plecken
My lief en waert,
Om Joſefs aert,
Mijn' dienaer, zonder vlecken.

Ick gaf aen Juda kroon en ſtaf
Tot 's vollex tucht,
Waer onder Moab zich begaf,
Een pot, vol vrucht
En ſpijs, niet licht te breecken.
De ſtreecken
Der Idumeen
Zal ik vertreên,
De Filiſtijn my ſmeecken.

Wie voertme nu tot Edom toe,
En in de ſtadt,
Die, ſterck van muren, op haer hoe,
Elck trooſt zoo prat?
Zult ghy 't, o hoogh geprezen,
Niet wezen,
Die ons verſtiet?
Wel trecktghe niet,
En leertze ons heirkracht vreezen?

58,59 *Jakobs tent en lanthut:* t. w. de landſtreek, naar deze genoemd, Succoth: en zoo heet nog het loofhuttenfeest der Israëlieten. Zie de aant. in den St. B.

71 *Om Joſefs aert:* hier waarſchijnlijk voor „Jozef" zelf. In 't oorſpr. wordt hy niet genoemd.

76,77 *Een pot, vol vrucht En ſpijs:* V. ſchijnt hier den text niet goed begrepen te hebben. Er is hier geen ſprake van een pot met *vruchten* of *ſpijze*, beide voortreffelijke zaken: in tegendeel drukt zich de Hebreeuwſche Zanger hier omtrent Moab en Edom, Israëls vyanden, alles behalve gunſtig uit.

85 *Elck trooſt:* te zeggen, dat de ſterkte der muren *elk* (dat zal dan zijn: „al de ingezetenen") *troost*, komt my vrij gezocht voor. Doch bovendien voegt *prat*, d. i. „trotsch, hoogmoedig," weinig by *troost:* en hebben wy waarſchijnlijk aan een drukfout te denken. Men leze:

Elck trotſt *zoo prat*,

en de zin is volkomen goed.

90 *Die ons verſtiet:* lees: „die ons verſtooten had."

O eenige verloſſer, ſta
Ons by in noot:
Want menſchen ſchutten niemants ſcha:
Zy ſtaen te bloot:
Uw maght kan ons bevrijden
In 't ſtrijden:
Ghy kunt alleen
De hoop vertreên
Van al die ons benijden.

DE LX. HARPZANG.

Exaudi, Deus, deprecationem meam.

GODT, verhoor mijn be
Zijt op mijn ſmeecken ree.
Mijn ſtem heeft, in mijn ſmart
Beneepen, en benart,
Van d' aerde, laegh gezoncken,
Ten hemel toe geklоncken,
Van waerghe, als ick 't u verghde,
My op een ſteenrots berghde.

Ghy gaeftme op mijn geſchrey
Genadigh het geley:
Toen ick de wraeck ontvloot,
Gaeft ghy my hoop in noot,
En noopte haer met ſpooren,
Verſtreckte my een toren,
Daer ick, ontlaſt van zorgen
Beſchut wert, en geborgen.

Ick zal, tot 's levens endt,
My veiligh in de tent
Van uw voorzichtigheit
En voorzorge en beleit

5,6 Verſta: „van de aarde omlaag tot den hemel omhoog."
19 *Voorzichtigheit* voor „voorzienigheid." Zie Deel VI, blz. 535.

Verſchuilen voor de pooten
Der felle roofgenooten,
In ſchaduw van uw veêren,
Daer my geen vloecken deeren:

Want ghy hebt mijn gebeên
En jammerlijck geſteen
Verhoort voor mijn bederf.
Ghy zetze in 't wettigh erf,
Die, aen uw' eedt verbonden,
Ontzien uwe eer te wonden,
U altijt kruipen nader,
Als 't kint zijn' lieven vader.

Ghy zult mijn levens tijt,
Hoe ſnel die heeneglijt,
Verheugen, en de ry
Van 's Konings jaeren bly
Noch veele jaeren recken,
Zoo wijt zy konnen ſtrecken,
Van kindren op kints kinderen,
Wier telgen niet verminderen.

Hy zal in 't eeuwigh licht,
Voor 't heilighſte aengezicht,
Op zijnen troon gewijt,
Verduren eeu en tijt.
Wie polſt in deze naerheit
Den afgront van Godts klaerheit
En waerheit, en genade?
Wie ging met Godt te rade?

Dies wil ick doorgaens heen
Uw' naem met zang bekleên,
Met galm van keele en ſnaer
U loven voor 't altaer,
U mijn belofte houden,
En, nimmer quijt geſchouden,
Mijn kerckſchult u betaelen,
Zoo lang de zon blijf ſtraelen.

31 *Hoe ſnel die heeneglijt*: een ſtoplap, die hier niets ter zake afdoet en, wat erger is, in tegenſpraak is met de onmiddelijk volgende regels, waarin van een *rekken* der levensjaren geſproken wordt.

41-48 De ſamenhang tuſſchen de eerſte vier en de laatſte vier regels is niet te vatten: vooral het woord *deze naerheit* voor „op deze aarde" maakt den zin onverklaarbaar. De St. B. heeft, iets duidelijker, ſchoon toch nog een opheldernde noot vorderende: „Hy ſal eeuwighlijck voor Godts aengeſichte ſitten: bereydt goedertierenheyt ende waerheyt, datſe hem behoeden," de Vulgata: *Permanet in aeternum in conſpectu Dei: miſericordiam et veritatem ejus quis requiret?*

46 *Den afgront* voor „de diepte," een latinisme, dat een verkeerd denkbeeld geeft.

DE LXI. HARPZANG.

Nonne Deo ſubjecta erit.

ou mijn hart voor Godt niet buigen,
Aen wiens gunſt mijn welſtant hangt?
Godt is 't die my ondervangt:
Hierom val ick niet in duigen.

Durft ghy langer t' ſamenſpannen,
Vyanden van Godts geſlacht?
Ghy zult ſtorten door zijn maght
Al die vroomen aen durft rannen.

Langer zal uw Rijck niet duren
Dan een wandt die overleunt,
Van geen' kalckbant onderſteunt,
Loſſer dan gereete muren.

a Gaarne zag ik in dezen anders zoo fraai berijmden Harpzang dit vaers in *duigen vallen*, en door een ander vervangen. De hier gebezigde uitdrukking moge zeer verdragelijk zijn in 't gemeenzame diskoers, in poëzy klinkt zy te triviaal; dewijl, wanneer men haar bezigt, zich onfeilbaar het beeld van een *ton* aan onzen geest voordoet: en de vergelijking met een *ton* behoort niet tot de verhevene. Alleen dan kan de uitdrukking nog verdedigd worden, wanneer er ſprake is van zoodanige zaken, die door *hoepels*, *banden* of *kringen* worden ſaêmgehouden of waarvan men zulks onderſtelt. Zoo mag men, zelfs in poëzy, zeggen: „dat de *aarde*, dat het *heelal*, in duigen ſpat," omdat men zich zoo wel de aarde als het heelal kan voorſtellen als *bollen*, door *cirkels* in hun verband bewaard, en zoodanige ſpreekwijze alsdan wel figuurlijk is, maar geen eigenlijke vergelijking bevat. Waar het echter, als in den aangehaalden regel, een mensch geldt, is de uitdrukking geheel misplaatst; want een mensch valt in *ſtukken*, maar — of 't moest een Silenus zijn — niet in *duigen*.

a *Aen — rannen:* als meermalen voor *aanranden*.

Stoute ſchalcken onderſtonden
My t' ontweldigen mijn kroon,
Die voor vroomen hing ten toon:
O bedriegelijcke vonden!

Maer ick liep, met dorſt verlegen,
In de renbaen tot aen 't endt:
Daer hun hart my vloeckt, en ſchent,
En de mont niet ſpreeckt dan zegen.

Laet, o ziel, hierom uw' yver
Niet verflaeuwen in gedult,
Dat uit Godt vloeit, vry van ſchult.
Hou ſlechts aen, en ren noch ſtijver:

Want mijn Godt is mijn behouder,
En mijn helper, trooſt, en raet,
Die my hanthaeft in mijn' ſtaet,
Sterckt, en ſtut met zijne ſchouder.

'k Zal in mijn' behouder roemen,
Daer mijn hulp en heil uit ſtraelt,
En mijne eer van nederdaelt,
Hem mijn hoop en noothulp noemen.

Hoopt op Godt, vergaderingen,
Die vergaêrt op zijn gebodt.
Stort uw harten uit voor Godt,
Die de vyanden kan dwingen.

Maer ganſch ydel is 't vermogen
Van de menſchen altemael:
Want zy wegen in Godts ſchael
Lichter dan bedrogh, en logen.

Zet dan nimmer uw betrouwen
Op uw onrechtveerdigh lot.
Vloeit u rijckdom toe van Godt,
Wacht u ſtaet daer op te bouwen.

14,15 Van die *ten toon* gehangen *kroon* ſpreekt het oorſpr. niet.

17 *Met dorſt verlegen:* vrij zonderlinge wijze om 't eenvoudige „dorſtig" uit te drukken. Ik moet hierby doen opmerken, dat de Vulgata hier heeft: *cucurri in ſiti.* In den St. B. wordt van dien *dorst* geen gewach gemaakt.

19,20 Keer duidelijkheidshalve deze regels om, en lees: „met den mond zegenen, in hun hart vloeken zy my."

42 *Op uw onrechtveerdigh lot:* verſta: „op uw fortuin, door onrecht verworven."

'k Hoorde 't hooghſte orakel ſpreecken,
Eens voor eeuwigh, en gewis,
Dat hy d' eenige Almaght is,
Gunſt noch goetheit hem ontbreecken.

Hy zal 't oprecht hart verſtercken
Met zijn' byſtant, hulpe, en trooſt,
En vergelden weſt en ooſt
Elck naer zijn verdienſte en wercken.

DE LXII HARPZANG.

Deus, Deus meus, ad te.

GODT, in 't kriecken en genaecken
Des dageraets, als ick
Aenſchou den eerſten blick
Van 't licht, begint mijn hart t' ontwaecken,
En ziet u voor my ſtaen,
En ziet de Godtheit aen,
Begint dan wederom te blaecken
Van loutren minnegloet.
O ſtrael van mijn gemoedt!

Mijn ziel heeft naer de bron der bronnen,
Naer Godt gedorſt met ſmert,
Mijn opgetogen hart,
Van groot verlangen overwonnen,
Naer u, o Godt, geſnickt,
Als een woeſtijn verſtickt,
Daer vliet noch bronaêr vloejen konnen,
De heide uit ieders oogh
Verdort leght, wilt, en droogh.

14 *Geſnickt: ſnikken* en *ſnakken* zijn 't zelfde. Tegenwoordig doet het gebruik 't eerstgemelde alleen bezigen voor: „'t nokkende geluid, dat door opſtijgende tranen veroorzaakt wordt," terwijl het andere de beteekenis van „verlangen, ſmachtend begeeren," heeft. Zie Deel II, blz. 65.

17 *De heide:* Vondel ſtelt zich hier een Nederlandſche woestijn voor, die uit een barre *heide* beſtaat; doch in de Aziatiſche groeit zelfs geen heide.
Uit ieders oogh voor „verder dan iemands oog kan reiken."

Zoo quamen mijn gedachten dringen
In 't hemelfch heilighdom,
Aendachtigh, ftil, en ftom,
Verruckt in mijn befpiegelingen,
Van uwe almogentheit,
En eere, en majeſteit,
Zoo hoogh als mijn gedachten gingen,
Te vatten dieper dan
Mijn ooghftrael reicken kan:

Want uw bermhartigheit te fmaecken
Aendachtigh, en geruſt,
Dat is een fchat, en luſt,
Die 't leven in deze aerdtfche daecken
Te boven gaet, zoo wijt
Als eeuwigheit den tijt,
Het eeuwigh, van geen punt te raecken.
Mijn lippen, hier is ſtof
Te weiden in Godts lof.

O Godt, zoo wil ick al mijn leven
U loven dagh en nacht,
En blijde uit al mijn maght,
Met harte en handen opgeheven,
Verheffen uwen prijs,
Schakeeren mijne wijs
Door zulck een' rijckdom, my gegeven.
Wat pack houdt my beneên?
Dit zoeck ick, dit alleen.

Mijn ziel zal by Godts lof gedyen,
En groejen zonder fmet,
Gezont, geruſt, en vet,
Mijn mont en lippen Godt belyen
Met blijfchap onverlet.
Heb ick u op mijn bedt
Gelooft, eer 't licht ons quam verblyen;
'k Zal u, mijn noothulp, graegh
Meer offeren by daegh.

'k Zal in de fchaduw van uw fchachten
Ophupplen, nimmer fchuw.
Hoe hangt mijn hart aen u!

31 *In deze aerdtfche daecken:* Latinisme, in onze taal weinig gepast: 't had voor 't minst „onder *deze daken*" moeten zijn.
45 *Dit zoeck ick:* t. w. „U te loven, enz." Zie vs. 38.

Uw rechte hant, zoo ſterck van krachten,
Behoedt en hanthaeft my.
De Haet en Razerny
Die in hun laegen op my wachten,
Bevonden in der daet
Hoe los hun toelegh gaet.

Zy worden zonder eer begraven,
En vaeren nederwaert,
Gefneuvelt door het zwaert,
Ten aze van den vos, en raven.
De Koning juicht met Godt,
Geprezen van zijn lot-
En erfgenooten, die zich gaven
In 't heilige verbont.
Zoo ſtopt hy 's vyants mont.

67 *Van den vos, en raven:* de zuiverheid der taal eischte hier: *van vos en raven;* of: *van den vos en de raven.*

72 Deze zang is wederom, vooral wat de laatſte koepletten betreft, klaar van ſtijl en kunſtig van vorm.

DE LXIII. HARPZANG.

Exaudi, Deus, orationem meam.

O GODT, verhoor nu mijn gebedt,
Wanneer ick ſmeecke en roepe, redt
Mijn ziel, ontſlaze van de plaegen
Des vyants, die my komt belaegen.
Ghy hebtze menighmael bewaert
Voor zijnen bloetraet, ſtil vergaêrt,
Om uit te wercken zijne booſheit.
Zy wetten, liſtigh en vol looſheit,
Hun tonge, ſcherper dan een zwaert,
En ſpanden, ſtout en onvervaert
Alle eens gezint, de taeje boogen,
[Een bittre zaeck] naer hun vermogen
In 't heimlijck, om met beetre kans
Het hart des onbevleckten mans
Te raecken, eer hy 't kon beſeffen.
Zy zullen onverhoedt hem treffen,
En niet eens ſchricken voor dat ſtuck.
Zy hebben tot zijn ongeluck
Het heiloos vonnis ree begreepen,
En ſpraecken, liſtigh en geſlepen,
Of zy hun looze ſtricken noch
Verbloemen konden met bedrogh:
Wie zal dit mercken? z' onderſtonden
Te polſſen ofze een dootſchult vonden

In zijnen omgang, eene ſinet
In zijnen wandel, tret op tret;
Maer polſten ydel, als de blinden,
En konden geene verwe vinden,
Die hun verraet een verwe gaf.
D' onnooſle trooſt zich deze ſtraf,
Geeft Gode prijs, en wenſcht dat d' eere
Des Opperſten hier door vermeere:
Dus recht dit gruwzaem moortbeſluit
Niet meer dan kinderpijlen uit.
Zy worden door hunne eige tongen
Veroordeelt, en met kracht gedwongen
T' ontſchuldigen d' onnozelheit.
Zy ſtaen verbaeſt, nu hun beleit
Te kort ſchiet, moeten al te zamen
Zich voor het oogh der menſchen ſchaemen,
Die 't zien en mercken. ieder vlught,
En vreeſt, en beeft op dit gerucht.
Men hoort Godts wonderwercken donderen.
Nu kennen zy de groote wonderen
Van zijne daeden. d'uitkomſt leert
Hoe Godt het al tot glori keert.
Nu zullen alle oprechte vroomen,
Verheught in Godt, geen haeters ſchroomen.
Zy zullen hoopen op de wacht,
Die ſchiltwacht houdt voor 't vroom geſlacht,
En alle oprechten, hier verſchoven,
Den naem des Allerhooghſten loven.

28,29 *Konden geene verwe vinden, Die hun verraet een verwe gaf:* uitermate cierlijk is hier de ſpeling met het woord *verwe*, en my er nu ook eene veroorlovende, moet ik zeggen, dat die *verwe* aan het vaers een fraaie *kleur* byzet.

31 Een fraai en in echt Vondeliaanſchen ſtijl geſchreven gedicht.

DE LXIV. HARPZANG.

Te decet hymnus in Sion.

GODT, 't is billijck dat ons teru
U love op Sion met gezangen,
En elck in uw Jeruſaleru
Zijn kerckbelofte met verlangen
En offerſchulden rijck betael'.
Verhoor naer uw belofte ons bede,
Zoo zal wat leve en adem hael'
Uw' naem aenbidden, hier ter ſtede.

Der oudren wederſpannigheit
Heeft ons met zich ten val getogen:
Maer uw verzoenbre majeſteit
Verzoent ons weêr uit mededoogen.
Ter goeder ure zagh hy 't licht,
Dien uw gena heeft uitgelezen
Om in uw tenten Arons plicht
T' aenſchouwen, daer ghy wort geprezen.

Wy zullen, in uw heilighdom
Verzaet, van rijckdom overvloejen.
Uw kerck, vol heiligheit alom,
Vol wonderen, zal 't Recht zien bloejen
In 't harte, dat u onbeſmet
Hier dient, en eert naer uw behaegen,

En wil, en ingeſtelde wet,
Uw volck en ſtammen voorgedraegen.

Verhoor ons, Heer, die ons behoedt,
Met eenen allerley geſlachten,
Die, wijt van over zee, vol gloet,
U zoecken, en hun heil verwachten
Uit uwen ſchoot, van uwe hant,
Die maghtigh is, en op hun gronden
Het hemelhoogh geberghte plant,
Aen 't aertrijck onverwrickt gebonden.

Ghy, die met maght zijt toegeruſt,
Beweeght den afgront van de wateren,
Die bruizen luit, van kuſt tot kuſt.
Men hoort de watervallen klateren,
De ſtroomen ruiſchen op uw woort.
Zy overſchrijden peil, en paelen,
En kennen oever nochte boort,
Als zy te lande in adem haelen.

De volcken ſchricken, die, op 't lant
Gezeten, uwe donders hooren,
Uw teeckens zien, de lucht vol brant
En blixem, voorboôn van uw' toren.
Ghy zijt het, die hun hart verblijt
Met d' op- en ondergaende ſtraelen
Der zonne, en vader van den tijt,
En licht en ſchadnw, die niet faelen.

Ghy ſlaet uw oogh op elx gebreck,
Bezichtight d' aerde, en ſchencktze uw' zegen
Volop, datze ons een tafel deck'
Met vee, en vruchten na de regen.
Uw voorzorgh giet de killen vol,
En diſcht ons ſpijs op, dat elck huppelt,
Zoo dickwijl d' aer op d' ackers zwol,
Daer 't honigh dout, en znivel druppelt.

Ghy drenckt de vore op 't dorre velt.
De kruiden groejen datze piepen.
Geen acker wert met dorſt geqnelt,

40 *Als zy te lande in adem haelen:* verſta: „als zy (de *ſtroomen*), na tuſſchen hun oevers een tijd lang beklemd of *benaauwd* te zijn geweest, zich, als 't ware om *adem* te ſcheppen, over 't land uitſtorten. —" De uitdrukking is cierlijk, doch mist de vereischte duidelijkheid.

53 *De kruiden groejen datze piepen:* zie over dit *piepen* het aangeteekende Deel VI, vs. 641.

Zoo dick de greppels overliepen
Van verſchen regen nit de lncht.
Ghy kroont het jaer met nw genade,
Als 't lant verquickt, en vee, en vrucht
Gedijt, en toeneemt vroegh en ſpade.

De wilderniſſen worden vet
Van vrucht. de heuvels gaen ten reie.
De ram en kudde, niet beſmet
Van evel, ſcheeren klip, en heie,
Gedijen by het geurigh kruit.
De daelen ſtaen gedoſt met koren,
En loven Godt met zoet geluit.
Zoo wort Godts lof alom geboren.

72 Een keurige en den dichter van den „Rijnſtroom" weder volkomen waardige lierzang.

DE LXV. HARPZANG.

Jubilate Deo, omnis terra.

L het aerdtrijck valle aen 't loven,
Valle aen 't zingen van Godts lof,
Schencke vrolijck prijs daer boven
Aen den Vorſt van 't hemelſch hof,
Zegge: o Godtheit, boven 't zwerck,
Hoe verſchricklijck is uw werck!

Voor uw ninmer telbre maghten,
Al de weerelt door beſaemt,
Staen d' afgodiſche geſlachten
Logenachtigh, en beſchaemt.
Al het aerdtrijck bidde u aen,
Zinge en ſpeele u onderdaen.

Koomt nu herwaert: leert eens mercken
En hem kennen, wijs en goet,
En almaghtigh in zijn wercken,

6 *Hoe verſchricklijck is uw werck:* het woord *verſchriklijk*, hoezeer gerechtvaardigd door het *terribilia* der Vulgata, wordt in onze taal doorgaands in ongunſtige beteekenis genomen, en doet daarom hier geen gelukkige uitwerking, waar van *lofzingen* en een *vrolijke* gemoedsgeſteldheid geſproken wordt.

7 *Voor uw ninmer telbre maghten:* de St. B. zegt hier: „voor de grootheid uwer ſterckte," de Vulgata: *in multitudine virtutis tuae*, wat wel op 't zelfde neêrkomt, doch zich ook leende tot de uitlegging die V. er aan gegeven heeft, als werd er van den „Heer der heirſcharen" geſproken.

Groot en rijck van overvloet,
Schricklijck in zijn' raet, en rijp,
Boven menſchelijck begrijp.

Hy kan zee en meer uitmaelen,
Stroomen ſtuiten, en hun kolck,
Zet de vloeden hinderpaelen,
Tot een' doorgang voor zijn volck,
Dat al juichende in den Heer
Heeneſtapt door ſtroom, en meer.

Eeuwigh heerſcht hy uit den hoogen,
Met een ongeleende maght.
Niemant ſchuilt voor d' alziende oogen.
Wie hem terght op zijne wacht
Stoffe niet: want Godts gewelt
D' allerſterckſten nedervelt.

Looft dees Godtheit, o ghy volcken,
Onze Godtheit, anders geen.
Voert zijn' lof tot aen de wolcken.
Hy verzekert mijne treên,
Mijne voeten, datze niet
Slibbren, wanckelbaer als riet:

Want ghy proeft ons, hier verſchoven
In veel rampen, als metael,
Als het zilver in den oven,
Dat, geloutert door den ſtrael
Van de vlamme, laet in 't ſtof
Wat toevalligh is en grof.

Ghy verſtoot ons in de banden
Van den vyant, leght zijn juck
Op ons necken met zijn handen,
Laet ons trappen in den druck,
Laet hem ons, van helm berooft,
Trappen op 't ontwapent hooft.

10 *Hy kan zee en meer uitmaelen:* de dichter kan figuurlijk God voorſtellen, als de ſluizen des hemels openzettende, bergen verplaatſende, de zee in 't drooge veranderende, de ſtroomen terug doende vloeien, omdat dit alles wonderwerken zijn, die alleen door Zijn Almacht kunnen worden verricht; maar aan het uitmalen van een waterplas verbindt zich geen denkbeeld hoegenaamd van iets wonderdadigs. Er had ten minſten moeten worden bygevoegd: *in één oogwenk, op 't wenken van Zijn hand,* of iets dergelijks, waardoor alle gedachte aan de aanwending van ſtoffelijke middelen werd buiten geſloten.

41,42 *Laet in 't ſtof Wat toevalligh is en grof:* deze byvoeging is van Vondel, en hoogst dichterlijk. Waar 't zilver door het vuur gelouterd wordt, ſcheiden alle grove of toevallig in de erts aanwezige beſtanddeelen zich daarvan af.

Daerze lachen, dat het ſchater,
Voertghe ons heene in ſlaverny,
Door de proef van vier en water.
Endtlijck ſteltghe ons vranck en vry,
Daer de rugh geen juck gevoelt,
En de ſchaduw 't hart verkoelt.

'k Zal my in uw hut verblijden,
En brantoffer op 't altaer
Uwen naem ter eere wijden,
Mijne kerckbeloften daer
U betaelen, Godt, mijn hooft,
Als mijn mont u heeft belooft.

'k Heb my in den noot verbonden,
Met mijn' mont u toegeleit
Puick van vee, door 't vier verſlonden,
Ram, en runders, vet geweit,
En den bock, uw offerdier,
Aen te ſteecken in het vier.

Koomt, en hoort het, 'k zal met vreughden,
Die Godt aenbidt, en ontziet,
U ontvouwen wat al deughden,
Wat al weldaên ick geniet,
En genooten heb van Godt,
Oorſprong van mijn heilgenot.

Hy verwecktme tot gebeden:
Ick verhef hem met mijn tong.
Zoeckt mijn hart hem hier beneden
Noch in boosheit, wulpſch en jong;
Zeker, Godt in 't hemelſch hof
Heeft geene ooren tot dien lof.

Hierom hoort hy toe en luiſtert,
Als ick hem reinhartigh ſmeeck',

50 *Schater:* de vorige uitgaven hebben hier *ſchatert*, wat blijkbaar een ſlaafs nagevolgde zetfout in den eerſten druk was; V. bezigt toch herhaaldelijk den ſubj. waar dit hem in 't rijm beter voegt.

54 *Verkoelt* voor „verfriscbt."

61,63 Verſta: „ik heb u brandofferen beloofd."

63 *Verſlonden* voor „te verſlinden," even als, vs. 66, *Aen te ſteecken.*

65 Verſta: „en zoenoffer." Er wordt hier gezinſpeeld op den „zondebok."

68,69 Lees: *U, die,* enz.

76 *Jong:* dit woord bederft den zin. Het oorſpr. zegt hier ongeveer: „had ik onrecht in mijn hart bedoeld; de Heer zoude my niet verhoord hebben;" had nu V. den imperf. ſubjunct. behouden, dan hadden de woorden *wulpsch en jong* achter *had ik*, als ter nadere toelichting gepast kunnen geächt worden; doch nu hy het praef. indic. bezigt, verliest daardoor de zin allen ſamenhang.

80 *Reinhartigh:* even goed als *gulhartig, trouwhartig, openhartig*, enz., doch zelden gebezigd.

En, van vlack noch vlies verduiſtert,
Ongeveinſt den hemel ſpreeck',
De gebedtgalm, onbezwaert
Van het aerdtſch', ten heinel vaert.

Hoogh gelooft zy Godt daer boven,
Die genadigh op my let,
Noit mijn bede heeft verſchoven,
En zijn' dienaer helpt en redt
Zoo genadigh hier beneên
Uit het ſlijm der zwaricheên.

81 *Vlack noch vlies:* namel. „op de oogen."

DE LXVI. HARPZANG.

Deus miſereatur noſtri.

NTFERM u over ons, o Heer,
Ontferm u toch,
En ſtort op ons uw' zegen neêr,
En laet nu noch
Uw aenſchijn ons beſchijnen,
Den miſt des drucks verdwijnen:
Ontferm u toch:

Op dat wy in den glans van 't licht,
't Welck uit u ſtraelt,
Uw heirbaen krijgen in 't gezicht,
En onverdwaelt
Aenſchouwen 't heil der volcken,
Dat uit ontſlote wolcken
Op d'aerde daelt:

Dat al het volck u diene en eer'
Met volle vreught:
Dat al het volck uw' lof vermeer',
En elck verheught
U toejuich', die de reden
En 't Recht voert in de ſteden,
En ſtiertze in deught:

Dat al het volck u diene en eer'
Met volle vreught:
Dat al het volck uw' lof vermeer',
En elck verheught
Aenſchouwe hoe nu d'aerde
Haer vrucht ten leſte eens baerde,
Tot 's volx geneught:

Dat Godt omhoogh, de waere Godt
Van Abraham,
Ons zegene, als zijn eigen lot:
Dat Godt zijn' ſtam
Nu zegene, alle paelen
Hem offerſchult betaelen,
En zuivre vlam.

35 Een recht zangerig en welluidend lied.

DE LXVII. HARPZANG.

Exſurgat Deus, & diſſipentur.

IJS op, en koom te voorſchijn:
Rijs op, o ſtercke Godt,
Op dat uw klaerheit doorſchijn',
En jaege al 's vyants rot
En heir voorheene, dat het zwicht,
Met zwaert, en boogh,
Voor 't grimmigh oogh,
Den ſtrael van uw gezicht.

De booswicht moet verdwijnen,
Gelijck een roock in 't velt,
Als 't weecke was voor 't ſchijnen
Van vier en vlamme ſmelt:
Zoo moet de lantvloeck, die u haet,
En afgekeert
Uw wet onteert,
Vergaen met al zijn' ſtaet.

Laet vroomen, die u eeren,
Nu juichen voor uw' troon,
En vrolijck bancketteeren,
Elckandre op feeſten noôn
Met blijſchap, om dat God regeert,
En, in zijn hof

Onthaelt met lof,
Alle eeuwen triomfeert.

Heft aen, om Godt t' ontfangen,
Een goddelijck muzijck.
Onthaelt met zegezangen
Den Koning in zijn Rijck.
Bereit den toegangk tot zijne eer.
Hy rijdt op raên
Ten Weſten aen.
Zijn naem is Godt de Heer.

Nu juicht hem toe te gader.
't Geweldenaers geſpan
Verſchrickt voor Godt, den Vader
En momber vooght en man
Van onderdruckte wees en weeu,
Die ieder recht,
Haer pleit beſlecht,
En hanthaeft eeu op eeu.

Hy wort in 't hart geſlooten,
Als in zijn heilighdom.
Hy roept zijn huisgenooten,
Verbintze van alom
Tot een gezin door eenen bant,
Geruſt en ſtil,
Naer 's hemels wil,
Gezegent door zijn hant.

Hy, boven wien geen ſtercker
Zijn volck bevrijt, en berght,
Ontſluit 's gevangens kercker,
Verloſt oock die hem terght,
Verquickt het hart, dat dor en droogh
In wildernis
Begraven is,
Uit aller menſchen oogh.

30,31 *Hy rijdt op raên Ten Weſten aen:* V. heeft hier de overzetting der Vulgata met die van den St. B. vereenigd. De eerstgemelde zegt: „*qui adſcendit ſuper* occaſum;" de tweede: „*die in de vlacke velden* rijdt." — Merken wy echter in 't voorbygaan op, dat op *raên* (raderen) *rijden*, voor „op wielen, op een rijtuig" niet zeer welluidend klinkt.

40,50 De St. B. heeft hier: „Een Godt, die de eenſame ſet in een huysgeſin; voert uyt die in boeijen gevangen zijn; maer de afvallige wonen in het dorre:" de Vulgata heeft: *Deus qui inhabitare facit unius moris in domo, qui educit vinctos in fortitudine, ſimiliter eos qui exasperant, qui habitant in ſepulchris.* Men ziet, er is niet weinig verſchil tuſchen de twee vertaliugen, die zich geen van beiden door buitengewone klaarheid onderſcheiden, en 't is geen wonder, zoo die van V. nog duiſterder werd.

Toen ghy uw kudde leide,
En voortrockt van de zee
Door wilde woeſte heide,
Heeft d' aerde op uwen tre
Gedavert, en de lncht gedout
Van hemelſch man,
Dat Godts geſpan
En volck in 't leven hondt.

De bergh, daer Moſes klavert
De kruin op, om de wet
T' ontfangen, heeft gedavert,
Gedreunt voor Godts trompet,
Die uit den donder nederklonck,
Uit vier en licht
Van Godts gezicht,
Dat elck in d' oogen blonck.

Uw erfdeel wort gezegent,
Wanneer ghy vroegh en ſpa
Uit zwerck en wolcken regent,
De dorheit uit gena
Bevochtight met een' verſchen dou,
En 't lant, als 't rijt,
Verdrooght, en ſplijt,
Stoffeert met rijcken bou:

Dan gaet het vee te weide,
En ſcheert het nienwe gras:
Dan ſchaftghe op velt en heide
Nootdruftigen gewas,
En koren, rijck in overvloet,
Hun toegeſtort
Ten trooſt: dan wort
Het hongrigh hart gevoet.

Godt zegent zijn Gezanten
Met wijsheit, raet, en kracht,

61 *Gedout:* niet voor „geſtuwd," maar *gedauwd.*

62 *Hemelſch man:* er wordt noch in 't oorſpr., noch in de Vulgata, noch in den St. B. van *hemelsch man* geſproken, en de manna-regen had ook te dier gelegenheid geen plaats.

65 *Klavert: klaveren* voor *klaauweren*, is 't zelfde als „klauteren." Zie HUYDEC. *Pr.* I, 391.

78 *Als 't rijt: rijt* is hier niet van *rijden*, maar van *rijten*, een activum, doch dat hier als neutr. gebezigd wordt, even als zulks elders ook wel pleegt te geſchieden met *ſcheuren, knakken, breken*, en dergelijke w.woorden.

89-112 Deze plaats, ook in 't oorſpr. vrij raadſelachtig, is daardoor te meer voor verſchillenden uitleg vatbaar. Vondels berijmde exegetiſche overzetting, waarby de text op de zendingen onder de Heidenen wordt toegepast, is niet alleen fraai, maar wint het in duidelijkheid van die van den St. B.

Om zijnen naem te planten.
De Koning, groot van maght,
By Godt bemint, zijn huis verrijckt,
Als 't volck den roof
Van 't ongeloof
Met vreught en blijſchap ſtrijckt.

Indien men ruſt in 't midden
Van 't out en nieu verbont,
En aenhoudt Godt te bidden,
Te dienen t' aller ſtont,
Dan blinckt Godts volck, ten hemel vlugh,
Als zilver ſtraelt,
En gout, gemaelt
Om 's duiven hals en rugh.

Als d' Almaght uit den hoogen
De Koningshoofden ſtelt,
En zalft door 't hoogh vermogen
Een ieder in zijn velt,
Op Selmon, daer hy heerſcht, en zit
Op zijnen bergh,
Zoo vet als mergh,
Dan blinckt de Moor ſneeuwit.

Godts bergh, vol ſneeus, vloeit over,
Is ſtremſelrijck, en vet.
O bergen, groen van lover
En gras, waerom verzet
Ghy u hier tegen om den prijs?
Godts bergh alleen,
En anders geen,
Gelijckt het paradijs.

Hier heeft hy luſt te waeren,
Te woonen zonder endt.
Toen Godt quam afgevaeren
In zijne wagentent,
Met tienmael duizent tot geley,
Naer Sina, Godts

101,104 De deelen der vergelijking ſtemmen hier onderling niet overeen. *Gods volk* moest, ten opzichte van het *blinken*, by de *duif* geleken worden; doch deze zijne bedoeling drukt V. niet behoorlijk uit, wanneer hy zegt dat *Gods volk blinkt*,:... gelijk *gemaald goud en zilver op 's duiven huls en rug*; immers wordt op die wijze *Gods volk* by 't *goud* en *zilver* geleken; maar wat dan by de *duif* en haar *rug*?

124 *Wagentent*: er is geen ſprake in den text van een nederdaling Gods in een *wagentent*. De St. B. ſpreekt van Godts *wagenen* (dat zijn „krijgswagenen") en gevolg; de Vulgata van een *currus Dei multiplex*, en dit *currus*, in ſingul. gebezigd, heeft V. verkeerd opgevat.

Gewijde rots,
Ging 't Engelſchdom ten rey:

Maer Godts gezalfde en brave
Koomt heerelijcker voort,
Verrezen uit den grave,
Verweldight 's afgronts poort,
Vaert zegenrijck, met zijnen roof,
En 's kerckers ſlot,
Om hoogh naer Godt,
Die hem onthaelt ten hoof.

Hy ſchenckt hem rijcke ſchatten,
Ten dienſt voor ieder een,
Voor hun oock, die niet vatten
Dat Godt in 't vleeſch verſcheen.
Gelooft zy Godt, die dagh op dagh
Ons baent het padt
Naer 's hemels ſtadt,
Daer ieders hoop op zagh.

Dees Godt is ons behouder
En heilant in den noot
Hy voert op zijne ſchouder
De poorten van de Doot,
En ſlot en grendel hemelwaert,
Ontruckt ons al
Dit jammer dal.
Geen dootsklaeu hem vervaert.

Hy kneuſt de beckeneelen
Der vyanden, en ſlaet
Die tegens zijn beveelen
Veraerden in het quaet
De kruinen in, en neemt hem wis
Die boos en ſtout
Den onwegh houdt
In dicke duiſternis.

120 *Maer Godts gezalfde:* dit koeplet en de beide volgende zijn meer dan een parafrazis. Van die geheele toepaſſing op Kristus ſtaat in den text geen iota.

120-126 De zin, beiden in de Vulgata en in den St. B., luidt hier: „Gy zijt opgevaren in de hoogte: gy hebt de gevangenſchap gevangen." V. past dit, meer bepaald, op de helle- en hemelvaart van Kristus toe.

129,130 *Die niet vatten Dat Godt in 't vleeſch verſcheen:* de St. B. zegt eenvoudig: „de wederhoorige," de Vulgata: *non credentes.*

145-149 Van deze geheele vergelijking van Kristus met Simſon is in den text geen woord te vinden.

157-160 Verſta: „en neemt den booswicht wis („ſekuur") onder handen in de hel." Ook dit alles is byvoeging van Vondel.

Hy zeght: ik heb beſlooten
In 's hemels raet alree
Van Baſan hen te ſtooten,
Te plompen in de zee,
Op dat mijn volck zijn' voeten vleck',
En verwe in bloet,
De hont verwoet
Het bloet des vyants leck'.

Men zagh, o Godt, u haelen
Als Koning in het koor,
Daer heiligheên uit ſtraelen.
De Vorſten traden voor
Uw' wagen in den maeghderey,
Op ſnaer, en trom,
Bazuin, en bom,
Kornet, en kerckſchalmey.

Looft Godt, daer ghy te gader
Vergadert: zingt hem lof,
Die vloeit, gelijck eene ader,
Uit Jakob, rijck van ſtof.
Daer treet de jonge Benjamin,
Zoo groot van geeſt,
En eert Godts feeſt,
Vol viers, verruckt van zin.

Daer ziet men Juda praelen
Met ſcepter, kroone, en pracht,
En Nepthali zijn paelen
Verlaeten, en 't geſlacht
Van Zabulon vol yver treên,
Niet flaeu noch koel
In dit gewoel
Het hooge feeſt bekleên.

Beveel dit in den hoogen
Uw maght, o Godtheit: ſterck
In ons door uw vermogen
Uw aengevangen werck.

161-168 Deze opvatting is glad verkeerd: er is geen ſprake in den text van een uitwerpen der vyanden, maar integendeel van een terugvoeren van Gods volk uit Bazan.

179,180 *Die vloeit, gelijck eene ader, Uit Jakob, rijck van ſtof:* vrij onverſtaanbare vertaling van het eenvoudige *de fontibus Jacob* „gy die uit) de ſpringaderen Jakobs geſproten zijt."

182 *Zoo groot van geeſt: in mentis excessu* zegt de Vulgata. De St. B. heeft echter: „die over hen heerschte," en doet de tegenſtelling uitkomen, dat uit den ſtam des jongſten zoons de heerſcher (Saul) over Israël geboren werd.

Gekroonden met gemeene ſtem
Vereeren u
Hun gaven nu
In 't nieu Jeruſalem.

Beſtraf de woeſten. ſtieren
Zijn nu te hoop vergaêrt,
Daer 't volck, misbruickt als dieren,
Van Godt en reên veraert,
Om uit te fluiten ongetoeft
Wat u belijt,
En in dien ſtrijt,
Als zilver, wort beproeft.

Verſtroy de krijghsgezinden.
Gezanten koomen uit
Egypte uw' tempel vinden.
De Mooren, zwart van huidt,
Verzoenen zich met 's hemels troon,
Nu 't nieuwe licht
Hun blint gezicht
Verlicht, zoo klaer, en ſchoon.

Zing Godt, o maght der aerde:
Zing Godt: zing onzen Godt,
Die d' eerſte, naer zijn waerde,
Zich zet in 't hemelſch flot,
En ooſtwaert ſtijght van boogh in boogh,
En dringt al door,
Van koor in koor,
Uit aller Englen oogh.

Merckt op, hoort toe, en luiſtert:
Hy dondert fel en ſchel:
Eert Godt, die, noit verduiſtert,
Zijn' glans in Iſraël
Liet ſchijnen. ziet hem uit de wolck,
Zoo maghtigh groot
En heerlijck, bloot
Verſchijnen voor zijn volck.

201-208 Noch deze ſtrofe, noch de Vulgata, noch de St. B. zijn hier byzonder duidelijk. De Heer Mulder heeft: „Verſchrik het wild gedierte des riets: de ſchaar uwer helden valle de kalveren der volken aan; terwijl Gy op zilveren bedden rust."

205 *Ongetoeft:* d. i.: „zonder hen te *toeven* of eenig onthaal te geven." Zie over *toeren* Deel VI, blz. 604.

210 Van dat *nieuwe licht* wordt in den text niet geſproken; doch 't kon in Vondels parafrazis, waarby alles tot het Nieuw Verbond en het Evangelie van Kristus herleid wordt, in verband met het overige niet gemist worden.

De Godt der vaedren, veiligh
Op 's hemels troon, verklaert
Zijn maght in elcken Heiligh
Te wonderlijck. hy baert
Gewelt en maght, als opperhooft,
In zijne schaer
Te wonderbaer.
Hy wort in top gelooft.

DE LXVIII. HARPZANG.

Salvum me fac, Deus.

GOEDERTIEREN vader,
Behoeme toch, en bergh uw eenigh zaet:
Ick was de Doot noit nader,
Nu 't water waſt, en op de lippen ſtaet.
Ick ben in ſlijm gezoncken
Tot aen den hals, en voel geen' gront om laegh:
Ick ſmoor, bykans verdroncken
In zee. de ſtorm verrucktme vlaegh op vlaegh.
Ick riep in zwaericheden
Mijn keel dus heeſch, en zagh mijne oogen blint;
Terwijl ick van beneden
Uit hoop mijn oogh naer Godt hief, die my mint.
Mijn haeters, die my quellen
Onſchuldighlijck, en zonder recht en reên,
Zijn eer dan 't hair te tellen,
Dan hairen, die mijn beckeneel bekleên.
De boozen, die boosaerdigh
My zonder ſchult dus waſſen over 't hooft,
Nu ſtouter, onrechtvaerdigh

2 *Uw eenigh zaet:* ook hier wordt door V. terſtond weder niet zooveer David, als Kristus ſprekend ingevoerd.

15,16 Behalve dat die herhaling van *hair* en *hairen* niet fraai klinkt, en dat er in elk geval had moeten ſtaan *de hairen*, zoo zegt V. hier juist het tegenovergeſtelde van wat in den text ſtaat; zoo wel volgends de opvatting van de Vulgata als van den St. B., klaagt de Pſalmist dat het getal zijner haters dat zijner hairen overtreft.

My eiſchen 't geen ick niemant hebbe ontrooſt.
Ghy hebt het afgekeecken
Wat dwaesheit my, o Godt, ten ſchimp gedijt.
Voor u zijn geen gebreecken
Bedeckt, die elck my toeſchuift, en verwijt.
Maer laet, o Heer, mijn lijden
En jammer niet beſchaemen noch verſlaen,
Die uwen naem belijden,
En op uw maght en hulp, als pijlers, ſtaen:
Dat zy niet trooſtloos zwichten
Om my, dus ſtraf mishandelt, en te fel;
Want zy hun heilhoop ſtichten
Op u, o ſtut van 't ſtamhuis, Iſraël.
Gewiſſlijck uwent halve
Verdraegh ick nu zoo veel ſchandael, en ſmaet.
Mijn aenſchijn, met geen zalve
Begooten, treurt, verdruckt, beſchimpt, gehaet.
Ick ſchijn by mijnen broeder
Een vreemdeling, zijne oogen onbekent;
By d' afkomſt van mijn moeder
Een uitheemſch gaſt, van 's weerelts uiterſte endt:
Want luſt tot uw tapijten
En heilighdom verſlont, verruckte my.
Wat boozen u verwijten,
Dat laſtren treft mijn hart, om u in ly.
Indien ick 't hooft bedecke
Met aſſche, en vaſt, dat ſtrecktme tot verwijt.
Zoo ick een' zack aentrecke,
En hairen kleet, men ſchimpt met my van ſpijt.
Het poortgerecht, aen 't ſchimpen,
Belacht en maeltme uit ſchimp te ſchendigh af,
Die droncken 't licht zien krimpen
Zijn zingende beholpen met mijn ſtraf.
Ick midlerwijl met ſmeecken
Verbidze, die my quetſen, zonder ſchult,
Houde aen met u te ſpreecken,

21 *Ghy hebt het afgekeecken* voor „gy weet," is vrij gezocht.
31 *Hun heilhoop ſtichten* voor „hunne hoop op heil bouwen."
49 *Het poortgerecht: qui ſedebant in porta* heeft de Vulgata: de St. B. *Die in de poorte ſitten.* De ſtadspoorten waren in de oude tijden de plaatſen waar zich lediggangers en nieuwsgierigen vergaderden, de „koffyhuizen" van dien tijd: en, naar het my voorkomt, wil dus de Hebreeuwſche zanger niets anders zeggen dan: „als ik de poort in- of uitga word ik door hen, die er zitten, uitgejouwd." Het woord *poort* heeft V. echter aan *poorterſchap* en van daar aan *poortgerecht* doen denken, als ware het een ſoort van „rechtbank, ingeſteld om tuſſchen de poorters recht te ſpreken," over welke zich de ſpreker beklaagt. Offchoon er in de daad in Israël ook wel rechtszaken in de poorten werden afgehandeld, geloof ik niet, dat zulks hier de opvatting van V. wettigt.
51 *Die droncken 't licht zien krimpen:* de Vulgata zegt alleen *qui bibebant.*
52 *Zijn zingende beholpen met mijn ſtraf* voor „vermaken zich, met van mijn ſtraf te zingen."
54 *Verbidze* voor „bid voor hen." 't Ziet op 't bidden van den gekruisten Kristus voor zijn vyanden.

Beveele, o Godt, u d' uitkomſt met gedult.
Verhoor dan mijn gebeden
Naer uw gena, die rijck is zonder endt.
Behoe den aengeſtreden,
En ſterck uw woort en waarheit, wijdt bekent.
Verlos my uit den ſlijcke,
Eer ick verſmoor'. bevryme voor den haet,
En red, eer 't hart bezwijcke,
Mijn leven uit dien afgront, zonder maet:
Dat my geen ſtorm verdelge,
Daer zulck een ſtroom en zeegetijde gaet,
Geen diepte my verzwelge,
De put zijn' mont niet ſluit, die open ſtaet.
Verhoorme, o Heer, daer boven,
Om uw gena, die endtloos is en groot.
Begunſtigh den verſchoven
Naer uw gena, die neêrvloeit uit uw' ſchoot.
Verhoorme ſnel in lijden,
Eer my de noot verſlinde, en ondertreck'.
Keer 't aenzicht niet ter zijden,
Noch wil uw kint niet aanzien met den neck.
Behoe mijn ziel voor 't ſtranden.
Verlos haer uit de barning van den vloet.
Ontruckze 's vyants handen
En 's vyants arm, en zoo veel wederſpoet.
Ghy kent alleen mijn ſchanden,
Ontſteltenis, verwijt, ſchandael, verdriet.
Ghy kent die my aenranden.
Van hun verwacht ick leedt, en anders niet.
Ick zocht een' medelijder,
En vondt geen' trooſt. ick wert met gal gevoedt.
Mijn haeter en benijder
Schonckme edick, toen my dorſte, ſlaeu te moedt.
Hun eigen diſch gedije
Hun tot een' ſtrop, vergeldinge, en ſchandael.
Geen licht hun oogh verblije.
Dat zy gebuckt naer 't graf gaen altemael.
Aertswreecker, giet uw' toren
Op henliên uit, en taſtze razende aen.

61 *Uit den ſlijcke:* de meer by V. voorkomende, en niet van deftigheid ontbloote ablat. vorm.

65 *Ick zocht een' medelijder:* de St. B. heeft hier: *ick hebbe gewacht nae medelijden;* doch deze uitdrukking geven de woorden van V. niet terug. Wel is, ſtreng genomen, „iemand, die *medelijden heeft,*" iemand, die *mede lijdt,* dus „een medelijder," maar het gewone ſpraakgebruik verſtaat door dit laatſte alleen den zoodanige „die hetzelfde leed ondergaat," niet hem, „die leed heeft *om* eens anders leed."

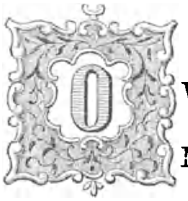
68-106 Deze regels hebben wel hun grond in 't oorſpronkelijke, maar zy hadden V. moeten weêrhouden den pſalm, als hy gedaan heeft, Kristus in den mond te leggen. Nu zijn de felle vervloekingen, hier geüit, niet ſlechts in weêrſpraak met den geest des zachtmoedigen lijders, maar ook met de voorbeden in vs. 54 vermeld.

Men zie hun ſteên verſtooren,
Hun huizen woeſt, en dootſch, en ledigh ſtaen:
Want dien ghy hebt geſlaegen
Vervolghden zy, vermeerden, ſlagh op ſlagh,
Zijn wonden, en zijn plaegen:
Dat ſchenck hun in, ten ſpiegel, en ontzagh.
Vermeerder hun misdaeden,
En ſtapel ſtaêgh het een op 't ander quaet,
Datze uw gerechte paden
Niet wandelen, noch zy, noch al hun zaet.
Wiſchtze uit den boeck van 't leven,
Dat eeuwigh duurt, en nimmer zy hun naem
Met vroomen opgeſchreven.
Verdelghze met hun bloet, en naem, en faem.
Ick ben wel arm, en druckigh:
Maer ghy, o Godt, behoedt my. 'k zal met lof
Uw' grooten naem geluckigh
Met zang op zang verheffen op dees ſtof.
Dat zal u meer behaegen
Dan eene vaers, wiens hoorens door de huit
Eerſt botten alle dagen,
Wiens teere klaeu allengs noch groeit, en ſpruit.
Laet uw gewillige armen
Dit aenzien, zich verheugen. zoeckt verblijt
Hem die u kan beſchermen,
Zoo leeft uw ziel in Gode zonder ſtrijt:
Want Godt verhoort de zijnen,
En d' armen, breeckt 's gevangens banden los.
Laet al wat leeft verſchijnen,
Hem loven aerde, en hemel, zee, en boſch.
Godt waeckt voor Sions muren,
En ſterckt de ſteên van Juda voor 't bederf,
Dat zy de nijt verduren:
Daer woont d' oprechte, en erft het lant ten erf.
Het heiligh zaet der vroomen
Bezit het lant geruſt in volle vre,
En al die na hun koomen,
Verbonden aen Godts dienſt, bezitten 't me.

97 *Dien ghy hebt geſluegen* voor „dien gy (vaderlijk) gekastijd, beproefd hebt."
115 *Alle dagen* voor „met den dag, van lieverlede."
117 *Uw gewillige armen:* naar de Vulgata, die *pauperes* heeft. De St. B. vertaalt: „de sachtmoedige."

DE LXIX. HARPZANG.

Deus, in adjutorium meum.

NOOTHULP in gevaeren,
Nu helpme, en let
Wat angſten my bezwaeren.
Och, haeſt u, redt
My flux: ick roep om byſtant.
Beſchaem, vertſaegh
Mijn' haeter, en dootvyant.
Beſchaem, verjaegh
Die mijn bederf begeeren.
Verjaegh, beſchaem
Die my met ſchimp braveeren
Om uwen naem.
Verheugh hem, dat hy ſpringe,
Al die u zoeckt.
Dat hy u lof toezinge,
En, hoe men vloeckt,
U eere, als zijn' behoeder.
Maer ick ben arm,
En naeckt, dies helpme, alvoeder.
Beſchut, beſcherm,
Bevry ons, zonder toeven,
Nu wy uw hulp behoeven.

5-7 Zie omtrent de rijmen *byſtant* en *vyant* het aangeteekende hierboven, op den LVIII Harpz.
22 Dezen Harpzang te vergelijken met den XXXIXſten hierboven, blz. 271, van vs. 92 tot het ſlot. In 't oorſpronkelijke worden byna dezelfde woorden gebruikt.

DE LXX. HARPZANG.

In te, Domine, ſperavi, non.

Ick boude op u, o Heer,
De hoop van mijn behoudeniſſe,
Dies ſta ick, wat my anders miſſe,
Niet ſchaemroot, nu noch nimmermeer.
Verlosme van al wat boosaerdigh
My onderdruckt: want ghy rechtvaerdigh
Den booswicht naer zijn boosheit loont,
Onnozelen bevrijt, en kroont.

Behoeme, neigh uw oor
Genadigh naer uw knechts gebeden.
Verſtreck uw' dienaer, dus beſtreden,
Een wacht, van achter en van voor,
Een vaſte vryburgh, en beſchutter.
Ghy zijt mijn toevlught, onderſtutter,
En ſteenrots. ruckme uit 's vyants maght,
Die wetteloos uw wet veracht.

Ghy ſtercktme met gedult,
En waert, van mijne jonge jaeren,
Mijn hoop, en trooſt, terſtont na 't baeren,
Toen mijne moeder wiert vervult

1-21 Een vrij omſlachtige en tautologiſche parafrazis, om eenvoudig uit te drukken wat het oorſpr. zegt, dat God hem geholpen en geſteund heeft van het oogenblik zijner geboorte, welk laatſte denkbeeld hier vs. 18, 19, 21 en 23, dus niet minder dan vier malen in zes regels, telkens met een andere formule, voorkomt.

Met blijſchap, ick begon te leven,
Hebt ghy mijn zenuwen geſteven,
En waert, van 's moeders lichaem aen,
Gewoon my ruſtigh by te ſtaen.

Dat gafme rijcke ſtof
Van u te zingen, en te dichten.
Nu ſchijn ick, dus geraeckt aen 't zwichten,
In d' oogen van het volck en 't hof
Een wonderſpoock, en ganſch te ſneven:
Maer ghy zult kracht en ſterckheit geven:
Dan vloeit mijn mont van 's hemels prijs,
En 't licht gaet onder op mijn wijs.

Verſteeckme van mijn kroon
En rijck niet in mijne oude daegen.
Laet uw' gezalfden niet verjaegen,
Nu hy verzwackt, uit zijnen troon:
Naerdien mijn vyant dus verwaeten
Durf roemen: Godt heeft hem verlaeten:
Naerdien de raet, van my vervremt,
My laegen leght, en t' ſamenſtemt.

Men roept uit eenen mont:
D' Almaghtige is van hem geweecken.
Vervolght hem: vat hem: hy blijft ſteecken,
Daer niemant aen zijn zijde ſtont.
Verwijder niet, nu zy 't beſpieden.
Gewaerdigh my de hant te bieden.
Beſchaem, en ſtop den laſtermont.
Beſchaem, beſchimp hem, die my wont.

Maer mijne hoop houdt aen,
En ſtapelt lof op lof in 't zingen.
Mijn mont, te toomen noch te dwingen
Van blijſchap, volght de zonneraên,
En vaert ten hemel, van beneden,
Trompet hoe Godts gerechtigheden

32 *En 't licht gaet onder op mijn wijs* voor „en ik zing uw lof tot in den avond." De wending is dichterlijk, maar ongelukkig niet zeer helder.

39,40 *Qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in animam meam.* V. heeft dit *custodire animum* opgevat in den zin van „zorg hebben voor iemands ziel," en ſpreekt daarom van een *raet;* maar 't is: „iemands ziel (of „leven") beloeren", en in die beteekenis vat ook de St. B. het op.

45 *Verwijder:* hier, even als *verga, verduijn, verblijf, vertoef,* intranſit. genomen. De vorm is zeer ongewoon, en niet zeer wettig.

48 *Beſchimp hem* voor „laat hem met ſchimp (of „ſmaad") bedekt worden," als zoowel de St. B. als de Vulgata 't nagenoeg uitdrukken.

51,52 *Mijn mont... volght de zonneraên* voor „ik zing den gandſchen dag." Het beeld is van gelijken aart als vs. 32 voorkomt; doch hier bovendien in een heidenſchen vorm uitgedrukt.

Oprechten kroonen, boozen ſlaen,
Deze op- en d' andere ondergaen:

Want ick my niet verſta
Op aerdtſch vernuft, en menſchetreecken,
Maer op Godts almaght, klaer gebleecken,
En zijn rechtveerdige gena,
Die niemant zal verongelijcken.
Van jongs op hebtghe, o Godt, door blijcken
My dit geſterckt, dies eert mijn zang
Uw wonderen mijn leven lang.

Bezwijckme dan, o Godt!
Geenſins in d' afgeleefde dagen,
Dus grijs, te zwack om laſt te dragen,
Op dat mijn geeſt en lippen, vlot
En vlugge uw' ſtercken arm, en krachten
Aenſtaende ſtammen en geſlachten
Bazuinen mogen overal,
Zoo lang hun afkomſt leven zal:

Dat ick de loftrompet
Van Godts almogentheit magh ſteecken,
En zijn rechtvaerdigheit, gebleecken
Daerze elck zijn grens en paelen zet,
Elck een in hemel en op aerde
Bejegent naer zijn' eiſch en waerde.
Wie is zoo wijs, zoo ſterck, zoo rijck?
Wie d' onbegreepenheit gelijck?

Wat hebtghe al ramp en druck,
Hoe groote elenden my beſchoren!
Daerna, bedaert in uwen toren,
Mijn' geeſt herſchaepen, met geluck
Gezegent, en door uw vermogen
Uit 's afgronts muil en klaeu getogen.
Hoe hebtghe uw heerlijckheit vergroot,
Mijn hart verquickt op uwen ſchoot.

55,56 *Oprechten kroonen, boozen ſlaen, Deze op- en d' andere ondergaen:* deze regels, die men vruchteloos in het oorſpr. zoû zoeken, drukken juist het tegenovergeſtelde uit van wat V. bedoelt. Volgends de woordvoeging toch zoû *deze* ſlaan op 't naast byſtaande *boozen*, en *d' andere* op *oprechten*, en volgends de meening is 't juist omgekeerd.

57-61 De Vulgata heeft: *memorabor juſtitiae tuae ſolius:* en het is dit *tuae ſolius* waarop V. in deze vijf regels een exegeze levert.

62,63 *Door blijcken... geſterckt* voor 't eenvoudige „geleerd," als 't oorſpr. heeft. Ook by KILIAEN vinden wy *ſterken* met *hortari* en *confirmari* vertaald.

65 *Bezwijckme dan, o Godt:* zie Deel III, blz. 417.

70 *D' onbegreepenheit:* een nieuw en fraai woord, hier door V. gesmeed, en volkomen uitdrukkende wat bedoeld wordt.

Ick zal op mijne harp
Van uw getrouwe waerheit ſpeelen,
En uwen lof mijn luit beveelen,
Geſtelt op 't oor heel luiſterſcherp.
O Jakobs heilige beſchermer,
Mijn keel zal huppelen, niet armer
Van galm, gelijck mijn ziel, die ghy
Geberght hebt, daerze lagh in ly.

Van dat het morgenlicht
Verrijſt, tot daer de zon haer ſtraelen
Te water voert in 't nederdaelen,
Zal mijne tong, aen zang verplicht,
Uw hemelſch recht met lof ſtoffeeren,
Als mijn vervolgers angſtigh keeren,
En ſchaemroot vlughten, en verbaeſt,
Daer Godts bazuin triomfe blaeſt.

92 *Luiſterſcherp*: zie Deel IV, blz. 619.

DE LXXI. HARPZANG.

Deus, judicium tuum regi.

U geef den Koning op den troon
Uw oordeel, om partyen
Te ſcheiden: geef des Konings zoon
Uw' ſtijl van recht, om t'allen tyen
Uw volleck, zonder gunſt of haet,
O Godt, te rechten, klachtige armen,
In hunnen onderdruckten ſtaet,
En rechtszaeck, billijck te beſchermen.

De vrede bloeje door uw rijck,
Waer menſchen bergen deckeu.
Het recht beſlechte alle ongelijck,
Zoo wijt en breet de heuvels ſtrecken.
Hy hanthaef 't recht, waer d' armoe zit,
Behoe nootdruftige, en haer kinders,
En toome, als met een montgebit,
Den laſtermont des eerverſlinders.

Dit rijck zal langer duren dan
De zon en maen haer ronden
Voltrecken, teeckens zetten van
Het jaer, en maent, en dagh, en ſtonden,
Van ſtam tot ſtam. zijn Koningsdom
Verquickt elx hart. hy daelt. als regen

En dau op velt en vacht, alom
Van hitte dorſtigh, en verſlegen.

Gedurende zijn heerſchappy
Zal 't billijck recht, aen 't bloejen,
En vrederijckheit, zoet en bly,
Met vollen zegen overvloejen,
Zoo lang de maen om d' aerde rent.
Hy zal, van zee tot zee, de paelen
Des rijx uitbreiden. 's weerelts endt
Bepaelt zijn rijck, en ſtuit zijn ſtraelen.

Voor zijnen ſtoel zal 't Moorſche hof
Met zijn Moorjaenen knielen,
De vyant kuſſen hant, en ſtof.
Gekroonde en koningklijcke zielen
Van Tharſis, eilanden, en zee
Hem gaven offren. groote heeren,
Gekroonde Arabers, Saba me,
Dien Koning met ſchenckaedjen eeren.

Wat kroonen op den tulbant draeght
Op d' aerde zal hem kennen,
Zoo wijt de faem van hem gewaeght
Het woeſte volck zich laeten mennen
Van zijnen teugel. wat bedruckt
En onderdruckt zit zal hy vryen.
Den hulpeloozen hals ontruckt
Hy 't yſren juck der dwinglandyen.

Hy begenadight d' arremoe,
Behoedt de hulpeloozen,
En breeckt den woeckraer, nimmer moe
Van knaegen, en den vrecken boozen
Den woeckertant uit hunnen beck,
En eert het bloet, dat van die wreeden
Als ſlijm geacht, en op den neck
Met ſnaet getrapt wort, en getreden.

Hy zal lang leven, en gebiên.
Arabie hem wijden

23 *Vacht* voor „vee." Zie Deel IV, blz. 573.

24,26 Dat V. hier het woord *bloed*, dat ook in 't oorſpronkelijke gevonden wordt, behoudt, en voor *de hulpeloozen* zelve neemt, is goed en wel; doch hy vergeet, dat men geen *bloed*, op den *nek* kan trappen, vooral niet zulk *bloed*, dat *als ſlijm* geächt is. De figuur is hier niet konſequent volgehouden en daardoor onnatuurlijk.

Arabiſch gout op zijne knien,
Den Koning eeren t' allen tijden,
En dancken 't ganſche leven lang,
Al d' aerde milt haer vruchten baeren
Op hooge bergen, zonder dwang
Van kouter, rijck van volle jaeren.

Het koren zal op Liban ſtaen,
Daer cederboomen groejen,
En ruiſſchen. d' aerde levert graen.
De ſteden zullen heerlijck bloejen,
Gelijck 't bedaude gras op 't velt,
Daer 't room, en melck, en honigh regent.
De naem van dezen vredehelt
Zy eeuwighlijck van Godt gezegent.

Zijn naem verduurt de zon, gewent
Te ſchijnen op haere orden.
Wat volck op d' aerde hem bekent
Zal in zijn' naem gezegent worden.
Al 't Heidendom ontvout zijn' lof.
Gelooft zy Jakobs Godt byzonder,
Die ſtam op ſtam verrijckt met ſtof
Tot prijs, geſchept uit 's hemels wonder.

De naem van deze Majeſteit
Is waerdigh prijs t' ontfangen,
Te volgen 't ſpoor der eeuwigheit,
Op onvermoeide lofgezangen.
Dees Majeſteit beſtraelt alom
Den aerdtboôm, en 't geſlacht der menſchen.
Gelooft zy 't eeuwigh Koningsdom.
Het bloeje en groey, gelijck wy wenſchen.

63-67 Het fraaie beeld, dat het oorſpr. ons levert: „zaait men ſlechts een overgeſchoten handvol koren op de bergen, de halmen, die er van ontſpruiten, zullen ruiſchen als het woud op den Libanon," is hier in een tal van woorden omſchreven, of liever, geheel verdwenen. 't Is waar, V. heeft de vertaling der Vulgata pogen te volgen, die heeft: *superextolletur ſupra Libanum fructus ejus*, maar die in elk geval geen *koren* tuſchen (of onder?) *cederboomen* laat groeien.

DE LXXII. HARPZANG.

Quam bonus Iſrael Deus.

OE goedertieren en genadigh
Bejegent Jakobs Godt in ſmert
Het zuiver en beſneden hart
Van zijn beſneên geſtadigh!

Te zorghlijck ſlipperden mijn treden
Bykans op 't gladde daer ick tradt,
En gle bykans van 't rechte padt,
In mijn gemoedt beſtreden:

Want qualijck kon ick dit gedoogen
Dat Godt den boozen vrede gont,
't Geluck van zelf hun in den mont
En tegen komt gevloogen.

Zy ſchijnen op geen doot te paſſen,
En leven lang. ontmoet hun iet,
Hun leedt is ſlechts een kort verdriet:
Zy ſchijnen 't leedt ontwaſſen.

Zy worſtlen met geen zwaericheden,
Gelijck rechtvaerdigen om laegh,
Gevoelen niet de roede en plaegh,
Die 's vroomen rugh doorſneden.

Dus ziet men hen het hooft opſteecken,
Met onrechtvaerdigheit bekleet,
En godeloosheit, die niet weet
Dat Godt het quaet zal wreecken.

Men ziet by 't onrecht hen gedyen,
Gezont, en vet, en heel geruſt.
Zy volgen wat hun harte luſt,
En weeten van geen ſtryen.

Zy ſpreecken ſtout al watze dencken,
En zien noch Godt noch menſchen aen,
Ontzien door laſtren, daerze ſtaen,
Geenſins Godts eer te krencken.

Zy ſpalcken hunnen mont wijt open,
Verlaſtren Godt om hoogh, helaes.
Hun tonge ſcheltze hier voor dwaes
Die op de Godtheit hoopen.

Mijn volck zal hierom zich bekeeren,
En zien den uitgang en het ſlot
Van 't leven, dat, vervreemt van Godt,
Dus rolt naer hun begeeren.

Zy ſpraecken: hoe wort boven kennis
By Godt genomen van ons werck?
Is Godts gedachtenis zoo ſterck?
O reuckelooze ſchennis!

D' ontruſte ſprack: ay ſla uwe oogen
Op hem, en zie hoe ſchoon hy bloeit,
Hoe 's booswichts huis dus overvloeit
Van rijckdom, en vermogen.

Toen ſloot hy: 'k heb dan zonder reden
Mijn hart gezuivert, en mijn hant
Gewaſſchen, in onnooſlen ſtant,
Van ſmetten hier beneden.

Ick wert den ganſchen dagh geſmeeten,
Gegeeſſelt. mijn verdriet begon
Des morgens, en de weſterzon
Zagh d' oogen uitgekreeten.

21 *Daerze ſtaen* voor „waar zy zich ook mogen bevinden."

En ſprack ick: Godt heeft zich vergreepen
In d' orden, die, om hoogh geſtelt,
De boozen zegent, vroomen quelt,
En plaeght, van druck beneepen.

Zoo zoude ick Godts geſlacht verdoemen,
En eige kinders hier beneên,
Die doorgaens hunnen ſtrijt volſtreên.
'k Zou Godt onbillijck noemen.

Om Godts geheimraet te grondeeren
Bevont ick, alvoorziende Godt,
Mijn brein te zwack, en ſtont voor 't ſlot,
En ruſte op uw begeeren:

Tot dat ick in uw heilighdommen
Godtvruchtigh hoorde een ſlot van 't pleit,
En hoe elck uitgang boven leit,
Daer d' Englen voor verſtommen.

'k Vernam hoe gladt de rijcken ſtonden,
Hoe ghy verhieft de ſtoute ziel,
Op datze zoo veel laeger viel
Door al haer ſnoode vonden.

Hoe ſchichtigh zijnze neêrgevallen,
Met hunnen ongerechten ſchat,
In aſch begraven, als een ſtadt
Geſtort met poorte, en wallen!

Gelijck een droom voor 's wackren oogen
Verdwijnt, zult ghy hun beelt oock me
Vernietigen in 's hemels ſte
Door 't onbepaelt vermogen.

Mijn hart ontſtack in 't overmeeten
Van uw beleit: mijn ingewant

61 *Zoo zoude ick Godts geſlacht verdoemen:* de St. B. heeft: „ſoo ſoud'ick trouwloos zijn aen het geſlachte uwer kinderen," de Vulgata: *nationem tuorum filiorum reprobavi.*

71 *Elck uitgang:* van wat? van de *heiligdommen?* of van *'t pleit?* De St. B. ſpreekt van *haer eynden* en laat, als blijkt uit de noot, dat woord op *de godlozen* ſlaan, van welke godlozen echter in de laatst voorafgaande vaerzen niet geſproken is, maar eerst in de volgende geſproken zal worden. De Vulgata vertaalt *intelligam in noviſſimis eorum*, waar het evenmin duidelijk is, wat men van dat *noviſſimis* te maken heeft en op wie men dat *eorum* terug moet brengen. 't Is alzoo onzen dichter niet kwalijk af te nemen, indien hy geen klaarder lezing geeft en vergeefs gepoogd heeft er met het byvoegen van die *verſtommende Engelen* iets van te maken.

79,80 *Als een ſtadt Geſtort met poorte, en wallen:* die figuur is wat zeer hyperbolisch en ſtout. Een mensch kan, b. v. om zijn lengte, of om zijn ſtevigheid, met een *toren* vergeleken worden, maar er een *ſtad, met poort en wallen*, van te maken, kan er, naar de regels eener gezonde rhetorika, niet door.

85 *Mijn hart ontſtack:* de St. B. ſpreekt van een *opgeſwollen* hart, de Vulgata van een *cor inflammatum.*

Verging. 'k beken mijn onverſtant,
En niets hier van te weeten.

Ick nam uw juck op, neergebogen
Gelijck het domme en ſtomme vee,
En liet my leiden heel gedwee,
Door uwe maght bewoogen.

Ghy hieltme by den toom van reden,
En leide my naer uwen eiſch,
Gewellekomt in uw paleis,
En hof, vol heerlijckheden.

Wat ſtaet my boven Godt te wenſchen,
En 's hemels glori, rijck van ſchat?
Wat kan my d' aerde geven? wat
Zijn naeckte en arme menſchen?

Mijn leden en mijn hart bezwijcken
In 't overweegen van dit goet,
O Godt, mijn hart, mijn erf, mijn gloet,
En lot, als d' eeuwen wijcken!

Want wie zich blint van u verwijder,
Vergaet. wie 't hart aen boelen hangt,
En afgoôn, ſtraf van Godt ontfangt,
Ten ſpiegel van een yder.

My is niet nutter dan, verbonden
Aen Godt te dagh en nacht,
Mijn hoop te bouwen op zijn maght,
Noit kranck noch zwack bevonden.

Om al Godts wercken uit te breiden,
En rijck t' ontvouwen met mijn ſtem
Op Sion in Jeruſalem,
Noit van zijn' lof geſcheiden.

105-106 *Verwijder — yder:* woorden, die thands niet meer ſchijnen te rijmen en 't nog best deden voor veertig jaren, toen men nog vrij algemeen, in kerk en rechtzaal zoowel als in het dagelijksch geſprek, *yder* met de y-klank hoorde uitſpreken. Zonderling is het, dat men in die dagen daar-en-tegen *ydel* als *iedel* uitſprak, welke uitſpraak thands, behalve in de hoog beſchaafde kringen, voor die met de y-klank heeft plaats gemaakt.

113 *Uit te breiden* voor „te verbreiden, alom te verkondigen."

DE LXXIII HARPZANG Vs. 25, VOLG.

J.W.F. Kachel del.

C.F.d. Taurel sculps

DE LXXIII. HARPZANG.

Ut quid, Deus, repuliſti.

OE hebtghe, o Godt, ons dus elendigh
Verſtooten in uw grimmigheên?
Verſtooten eeuwigh, en onendigh?
Hoe gloeit uw aenzicht naer beneên
Van gramſchap, die uw koy laet ſneven,
Den wolven tot een' roof gegeven?

Gedenck toch hoe ghy haer vergaerde
Tot eene kudde by den Nijl,
Gelijck een herder, haer bewaerde
Van aenvang, naer uw goetheits ſtijl,
En voerdeze over velt, en heide,
Gevoedt, geſterckt door uw geleide.

Ghy holpt uw erfdeel aen 't vermogen
Van ſtaf en Koningklijcke kroon,
En zette hen, voor ieders oogen,
Op Sion, uwen bergh, en troon,
In 't hof, waeruit ghy woudt regeeren,
En in uw ſtammen triomfeeren.

Hef op uw vuiſt, en klinck de boozen
Ter aerde, datze nimmermeer
Verrijzen, deze godeloozen,
Erfvyanden van 's hemels eer.

Wat ſtont het godtskoor niet te lijden,
Toen zy uw heilighdom ontwijdden.

Uw haeters ſtoften, en braveerden,
In 't midden van het hooge feeſt.
De vloecken, die uw koor onteerden,
En hun ſtandaerden onbevreeſt
Op torens planten, och, verſtonden
Geenſins wiens heilighdom zy ſchonden.

Zy hieuwen uw ſtepoorten neder,
Met zwaert en heirbijl, wreet en ſtout,
Gelijck men eicken boom, en ceder,
In 't boſch met bijlen nederhout.
Men ſtack de krijghstorts in den tempel.
De koevoet ſchon uw deur, en drempel.

Al 't onbeſneêndom ſprack vermeeten
By zich in 't harte uit eenen mont:
Valt aen, zoo blijft Godts feeſt vergeeten,
En uitgeroit tot in den gront.
Geen ſtaetſi zal hun namaels luſten.
Zoo zal de feeſtdagh eeuwigh ruſten.

Wy zien geen wonderteeckens langer,
Verneemen geen Profeeten meer,
Noch hooren geen orakels, zwanger
Van trooſt. wy treuren zonder Heer:
Alleens of Godt ons had vergeeten,
En zuchten liet aen 's·vyants keten.

O Godt, hoe lang zal uw erfvyant
Braveeren over ons bederf,
Uw volck, verſteecken van uw' byſtant,
Hem u zien tergen op uw erf,
Uw' naem beſchimpen, en verachten,
Nu wy vergeefs op d' uitkomſt wachten?

Zult ghy uw hant niet eens uitſteecken
Uit uwen boezem, ons ten trooſt?
Ghy waert ons Koning, 't is gebleecken,
En Godt, eer 't oogh den dagh in 't ooſt
Zagh rijzen. uwe maght bewaerde
Ons midden in den ring der aerde.

1-51 Zie den LVIII *Harpz.*

Uwe almaght metſt de roode golven,
Gelijck een' muur, en houdtze ſtaen,
Daer al de draecken in gedolven,
Als in een graf, te gronde gaen.
Ghy kneuſt het draeckenhooft uit toren,
Ten aze van de rave en Mooren.

Ghy klinckt een bronaer uit de ſteenen,
Daer ſpringen klaere beecken uit.
Ghy ſchutte dees Jordaen voorheenen,
Die zagh met ſchrick haer kil geſtuit.
Ghy ſtelde licht en ſchaduw paelen,
Schiept morgenroot, en zonneſtraelen.

Ghy vat den aerdtkloot, dicht geſlooten
In zijnen ring, omringt van vloên.
Den zomer hebt ghy overgooten,
Bemaelt met verwe en levend groen:
En ſchoon de winter 't velt verwildert,
Uw geeſt en kunſt de lent herſchildert.

Gedenck hoe 't volck, van u verbaſtert,
Het heilige omwroet, en ſchoffeert,
Uwe almaght vloeckt, beſchimpt, en laſtert;
Hoe reuckloos zaet uw' naem onteert,
Uwe almaght terght en trotſt baldaedigh,
In zijnen wrevel onverzaedigh.

Och, geef uw tortelduif de raven
En wilde dieren niet ten aes.
Vergeet niet eeuwigh uwe ſlaven,
En armen, dus getrapt, helaes.
Zijn wy te ſnoot voor u gevonden,
Zoo eert ten minſte uw heilverbonden.

81,82 *Metſt de roode golven, Gelijck een' muur:* gelukkig ſpreekt de text geen woord van dat *opmetſen* of *opmetſelen der golven*. Ik heb reeds in een aant. op 't *Paſcha*, Deel I, blz. 25 aangetoond, hoe men in Vondels tijd — en hoe misſchien ſommige letterknechten ook nu nog — zich by den doortocht der kinderen Israëls door de Roode Zee, aan weêrskanten van hun pad, een rechtſtandigen watermuur voorſtelde.

86 *Ten aze van de rave en Mooren:* voeden de Mooren zich met *drakenhoofden?* — 't Is echter niet V. die hun die vreemde ſpijze toedicht, 't is de Vulgata: *dedisti eum escam populis Ethiopum;* de St. B. vertaalt *den volcke in dorre plaetſen*, en wil er dan, blijkens de aanteekening, „de wilde dieren des velds" onder verſtaan hebben. De uitlegging is vernuftig; of zy juist is beſliſſe geleerder dan ik.

88 *Onverzaedigh:* nog eenmaal bezigde V. dit woord, en wel in de *Herſchepp.* VI B. vs. 448.

Ik vraeghde nietemin, uit weetzucht onverzaedigh —

Zie HUYDEC. *Pr.* II, 171, waar hy V. ſtreng berispt over het gebruik daarvan, offchoon tevens erkennende, dat het by oudere ſchrijvers gevonden wordt niet alleen, maar ook zelfs door KILIAEN is opgenomen. Hy bedriegt zich echter, gelijk dit blijkt uit meer dan een voorbeeld, door V. LELYVELD aangehaald, wanneer hy beweert, dat de dichters het alleen om 't rijm gebezigd hebben. Ik zal de verdediging van 't woord niet op my nemen, te minder, dewijl een onderzoek of 't wettig geächt moet worden, vrij doelloos wordt, nu niemand het meer gebruikt.

Want 's vyants huizen allerwegen
Zijn elck een roofneſt, opgevult
Met ſchatten, door gewelt verkregen,
En onrecht. laet beproeft gedult,
Tot wanhoop toe, niet ganſch verſchoven.
De droeve en arme zal u loven.

Rijs op, en hanthaef eens genaedigh
Het recht der vroomen, uwe zaeck.
Gedenck hoe reuckloos volck baldaedigh
U daeghlijx ſchent, en terght tot wraeck.
Vergeet niet hoe uw haeters grimmen,
Hun laſtren altijd hooger klimmen.

DE LXXIV. HARPZANG.

Confitebimur tibi, Deus.

WY willen u, o Godt, belijden,
Belijden, u ten prijs,
Uw naem aenroepen t' allen tijden,
O Almaght, goet, en wijs.
Wy willen uwe wonderwercken,
Zoo wijt alom geſpreit,
Trompetten. als de tijt zijn vlercken,
Zeght Godt, heeft afgeleit,
Zal ick rechtvaerdigh vonnis vellen,
En ſcheiden goet, en quaet,
Elck zijnen rechten loon beſtellen.
De ganſche weerelt ſtaet
Geſmolten in begeerlijckheden,
Bedorven in den aert,
Met haere inwoonders daer beneden:
Doch zijt geenſins bezwaert:
Ick heb beveſtight die pylaeren,
Waeraen op zulck een' dagh
De bloem, gezift uit alle ſchaeren,
Zich veiligh houden magh.

12 *De ganſche weerelt:* de St. B. ſpreekt alleen van „*'t Lant* en alle ſijne inwoonders," en uit den geheelen ſamenhang blijkt dat de Pſalmist hier op 't rijk van Israël doelt. V. heeft zich laten van 't ſpoor leiden door 't woord *terra* der Vulgata, dat zoo wel voor „de Aarde" als voor „het Land" kan worden genomen.

18 *Op zulck een' dagh:* t. w. *als de tijd* — zie vs. 7 — *zijn vlerken heeft afgelegd*, „ten dage van 't jongſte gericht." Het oorſpr. ſpreekt echter noch van 't jongſte gericht, noch van dien gevlerkten Kronos.

'k Vermaende alom die godeloozen:
Ay ſtaeckt uw onrecht toch,
Ghy adderengebroet, en boozen,
Houdt op uw horens noch
Te kanten tegens 't alvermogen.
Verheft uw horens niet
Zoo trots, ten ſchimp van 's hemels boogen.
Betoomt uw tong, en ziet
Eerſt wat ghy ſpreeckt. ay terght den toren
Des hemels niet, wanneer
Ghy laſtert, en d' alhoorende ooren
Te na ſpreeckt, en Godts eer:
Want ooſt, noch weſt, noch woeſte bergen
U niet bedecken voor
Den rechter, die zich niet laet tergen,
En alle nevels door
Kan dringen met zijn alziende oogen.
Hy zet den eenen af,
En komt den anderen verhoogen.
Hy grijpt den kelck van ſtraf
En wraeck, vol bittren wijn geſchoncken,
En droeſſem, ſchenckt rondom.
Het grontſop is niet uitgedroncken.
De boosheit zal alom
Dien kelck van wraeck noch moeten zwelgen,
Zoo wijt de weerelt ſtreckt.
Ick zing doorgaens voor Jakobs telgen
Godts lof, noch noit bevleckt.
De hooghſte rechter wringt de hoornen
Den booswicht uit het hooft,
Verheft den kam der uitverkoornen,
Gelijck hy heeft belooft.

21 *D' alhoorende ooren:* even wettige uitdrukking als „de alziende oogen;" maar wegens haar onwelluidendheid zelfs in geen proza te dulden.

23,24 *Want ooſt, noch weſt, noch woeſte bergen U niet bedecken:* dat ſtaat niet in den text, en evenmin in de Vulgata. 't Is waar, de vertaling aldaar: *quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a deſertis montibus:* hangt in de lucht, en de zin is niet dadelijk op te maken; maar uit het verband kan men toch afleiden, dat hier, even als in den St. B., wordt geſproken van het *verhoogen van den horen;* d. i., in ſchriftuurtaal, „het bekomen van hooge waardigheden," die uit geene opgenoemde ſtreken den boze, zonder Gods toelating, zullen toevloeien.

47 *Doorgaens:* hier wederom niet in den zin van „van tijd tot tijd," maar, als meer by V., voor „doorgaand, gedurig."

DE LXXV. HARPZANG.

Notus in Judea Deus.

In 't onbeſnedendom, ten ſpot
Van al wat reên gebruickt,
Bootzeert elcks brein zijn' eigen Godt,
En afgodt, die niet ruickt,
Noch hoort, noch ziet, noch iet kan ſmaecken,
Noch voelt, noch weet van 's weerelts zaecken:

De waere Godtheit wort alleen
In Judaes Rijck ge-eert:
Daer klinckt haer lof door Jakobs ſteên.
De Godtsdienſt triomfeert
Op Sion, daer 't den Hooghſten luſte
Te kiezen zijn verblijf en ruſte.

Hier knackt hy met zijn donderſtem
Den ſtaelen boogh in 't velt,
Van 't krijghsheir, dat Jeruſalem
Beſtorremt met gewelt.

1-6 De Pſalmist begint dit lied onmiddelijk met den lof des *waren* Gods; V. heeft begrepen, de grootheid van dezen beter te zullen doen uitkomen, indien hy eerst wees op de nietigheid van de *gewaande* Goden der Heidenen; en daarom dit koeplet van eigen vinding vooropgezet. De eigenlijke tegenſtelling, die kracht aan de redenering moest geven, blijft echter weg. Na (op vrij prozaïſche wijze) verteld te hebben, dat de afgoden alle zintuigen misten, had de dichter in een volgende ſtrofe moeten betoogen, dat de ware God die wel bezat; — maar dan nog zoû *dit* bewijs van meerderheid niet veel te beduiden hebben.

5 *Noch iet kan ſmaecken* voor „noch het zintuig van den *ſmaak* bezit." *Smaken* ſtaet hier voor „proeven."

12 *En ruſte:* dat woord *rust*, 't welk niet in den text ſtaat, harmonieert beter met het rijm, dan met het *knakken, breken, trappen* enz., waarvan in de volgende ſtrofen geſproken wordt.

13-18 De text ſpreekt alleen van 't knakken der bogen. V. heeft de beeldſpraak willen verſterken door er die *donderſtem* in te brengen; doch juist daardoor een verward en onmogelijk beeld geleverd.

Hier breeckt en trapt hy veltſtandaerden,
En boogh, en beuckelaer, en zwaerden.

Toen ghy van 't eeuwige geberght
Met uwen blixemſtrael
Te voorſchijn quaemt, zoo lang geterght,
Verſtovenze altemael,
Verbaeſt van ſchrick, verſtroit, verſlegen,
Verbijſtert, en ter doot verlegen.

Hoe menigh duizent ſliep hier voort
Den dootſlaep in zijn tent!
En die, verrijckt door roof en moort,
Dus ſtoffen, zien in 't endt
Hoe zy verarmt met lege handen
Naer huis gaen, en hunne eige landen.

Ghy, Jakobs ſchutsheer, gaeft uit wraeck
Uw vyanden dien ſlagh,
Daer elck, van eenen yſren vaeck
Betovert, nederlagh,
Die ſlus, noch trots te paert gezeten.
Uwe almaght trotſten zoo vermeeten.

Uw gramſchap blaeckte afgrijſſelijck.
Wie wederſtaet dien gloet!
Men hoorde van het hemelſch Rijck
U kneuzen 's vyants moedt,
Toen ghy, geneight het quaet te wreecken,
Rechtvaerdigh 't oordeel uit quaemt ſpreecken.

Het aerdtrijck daverde van ſchrick
Op zulck een donderwoort,

19-28 Deze regels ſchijnen vrij gedachteloos neder geſchreven. De Vulgata heeft eenvoudig: *Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis* („van de roofbergen," zegt de St. B.) *turbati ſunt omnes inſipientes corde. Dormierunt ſomnum ſuum: et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus ſuis.* Men ziet, het geldt hier de ſchildering van de nachtelijke overrompeling van een leger in den ſlaap. V. echter laat de oorlogslieden, eerst, *al te maal* verſtuiven; vervolgends *menig duizend* den doodſlaap in zijn tent ſlapen; dan, hen die dus ſtoffen of braveeren (wie? de *verbaasde* en *verſlegen* vluchtelingen? of zy, die den *doodſlaap* ſliepen?) met leége handen naar huis gaan: en, eindelijk, *elk*, die nog ſluks trotsch *te paard* zat, van een *yſren vaak betoverd nederliggen*. Had hy zich de moeite gegeven, wat hy ſchreef nog eens bedaard na te lezen, eer hy 't drukken liet, wy zouden het nu niet bejammeren, dat wy hem hier op vierdubbele tegenſpraak betrappen.

25,26 *Sliep hier voort Den dootſlaep:* men kan hier *voort* by *ſlaap* voegen, en dan is de zin: „bleef ſlapen, maar ging van den gewonen in den doodſlaap over," of men kan, gelijk ik liever doen zoû, *voort* opvatten in de beteekenis van „terſtond."

31 *Afgrijſſelijck:* de *e* in dit woord wordt niet uitgeſproken en de laatſte lettergreep is toonloos, zoo dat *grijnſelijk* een zuiveren dactylus vormt, geheel misplaatst aan 't ſlot van een ſtaanden regel, die hierdoor van maat en van rijm verſtoken blijft. Zie het aangeteekende op *heereliick* blz. 277,291.

33-36 *Terra tremuit, et quievit*, is al wat de Vulgata hier zegt: en dat eenvoudige „trillen" en weêr „tot ruste komen" is verhevener en treffender dan al de *verba ſonantia et tonantia*, die V. er by te pas brengt.

En yſlijck weêrlicht, blick op blick,
Eer 't ſtilzweegh. ghy quaemt voort
Ter vierſchaere, om oprechte vroomen
Te redden, en de quaên te toomen.

Hierom gedenckt het danckbaer hart
Uwe onvergeldbre deught,
En viert, genezen van zijn ſmart,
Uw feeſt met volle vreught,
Triomfe, en blijde zegezangen,
Voor 't goet, van uwe hant ontfangen.

Ghy, die om Godts altaeren zwiert,
Belooft de Godtheit lof.
Brengt offergaven, juicht, en viert
Haer vrolijck: hier is ſtof
Van prijs en danck en offerhanden,
Voor volck van allerleie ſtanden.

Nu wijdt dien ſchrickelijcken Heer
Zijn gaven: want zijn maght
Kneuſt Vorſten 't hooft, en veltze neêr,
En traptze op 't hart met kracht.
De groote Koningen der aerde
Hy in zijn ſtrenge wraeck noit ſpaerde.

43 *Blick op blick:* fraaier, dan dat hy gezegd had *blikſem op blikſem*, en toch gelijk van beteekenis. TEN KATE vertaalt *blik* met *lux micans, fulgus coruscans, vibratio luminis*, zoo wel als met *contuitus* en *adſpectus*. Hiervan *bliktanden, zonneblik, blik* (voor vertind en daardoor „*blinkend* yzer"). Velen onder onze hedendaagſche ſchrijvers verwarren *blik* (voor „flikkering van 't oog") met het *oog* zelf en *blikken* met *zien*, terwijl tusſchen genoemde woorden hetzelfde verſchil beſtaat als tusſchen *vlam* en *kaars*, *opſpringen* en *gaan*.

49 *Het danckbaer hart:* de Vulgata heeft hier *cogitatio hominis confitebitur tibi et reliquiae cogitationis diem feſtum agent tibi*, welke lezing de opvatting van V. volkomen wettigt; de St. B. daar-en-tegen: „de Grimmigheyt des menſchen ſal u loffick maken: het overblijffel der grimmigheyt fult gy opbinden."

53 *Ghy, die om Godts altaeren zwiert:* wederom goed volgends de Vulgata: *qui in circuitu ejus affertis munera*. De St. B. zegt: „alle gy die rontom hem zijt," d. i.: „die zich aan hem houdt."

54 *Belooft de Godtheit lof* voor „doet gelofte aan de Godheid."

61-66 Tot die onaangename ſchildery, God voorſtellende als Koningen den kop inſlaande en hun op 't hart trappende, geeft de text geen aanleiding.

65 *De groote Koningen:* 't oorſpr. zegt alleen dat God den Koningen vreeslijk is. Had V. dit gezegde willen verſterken, dan had hy moeten ſchrijven: de *grootſte* Koningen, en dan nog moest er blijken, dat zy ſtraf „verdiend" hadden.

DE LXXVI. HARPZANG.

Voce mea ad Dominum.

'k HEB mijn ſtem naer Godt geheven,
Riep hem aen van hier beneden:
Hy begon gehoor te geven,
Op mijn klaghten, en gebeden.
Als ick zat beklemt in banden
Zocht mijn ziel hem in den hoogen
's Nachts met opgeſtreckte handen,
En mijn hoop wert noit bedrogen.
Mijne ziel, bedruckt en klaghtigh,
Nam geen' trooſt aen in haer ſmerte:
Maer zy wert aen Godt gedachtigh,
Die verſcheen met trooſt in 't harte.
Ick beſpiegelde Godts daeden,
's Hemels wonderbaere gangen,
En mijn geeſt, met Godt beraeden,
Zweem van yver, en verlangen.
Eer de wacht was afgetogen
Waeckten d' oogen om te ſmeecken.
Ick zat, ſtom van onvermogen,
Heel verbaeſt, en kon niet ſpreecken.
Ick gedacht aen d' oude tijden,

7 *Met opgeſtreckte handen:* „met opwaarts, tot God geſtrekte handen," *manibus meis contra eum*, als de Vulgata hier heeft. Vondels uitdrukking is hier cierlijker dan die van den St. B.: „mijn hant was uytgeſtreckt."

8 *En mijn hoop wert noit bedrogen: et non fum deceptus*, heeft de Vulgata; de St. B. „en liet niet af."

Volghde d' eeuwigheit der jaeren,
Overwoegh hoe tijdlijck lijden
Endelooze vreught zal baeren.
's Nachts, als menſch en dieren ſlaepen,
Leide ik over, voor het daegen,
Tot wat endt wy zijn geſchaepen.
'k Liet dees oefning my behaegen,
Om met heilige gepeinzen
En gebeên mijn' geeſt te vaegen,
En ſprack dickwijl zonder veinzen:
Zou Godt eeuwigh en onendigh
't Menſchdom onverhoort verwerpen,
Ons verlaeten, dus elendigh,
En zijn graimſchap eeuwigh ſcherpen?
Zou Godts goetheit en genade
Zijne gramſchap niet verzachten?
Zijn bermhartigheit te ſpade
Eeuwigh weigren Godts geſlachten?
Is 't ontfermen hem vergeeten?
Hebben d' onbermhartigheden
Zijn bermhartigheit verſleeten?
Acht hy langer geen gebeden?
Toen begon ick op te waecken,
En ſprack dus ten lange leſte:
Dit 's Godts hant, die wou ons raecken,
En beſtraffen, ons ten beſte:
Die de ſtraf verkeert in zegen,
En genade treckt uit toren.
'k Ging Godts wercken overweegen,
En zijn wondren, lang te vooren
Van 't begin zoo klaer gebleecken
By zijne oude bontgenooten.
'k Overwoegh elck wonderteecken,
Werck, en ooghmerck onverdrooten.
Endtlijck borſt ick van verwonderen
Uit, en ſprack met vreught volmondigh:
Godt, van alles af te zonderen,
Wie begrijpt uw wegen grondigh?

11,12 Hetgeen de St. B. hier tuſchen voegt, en wat ook in 't oorſpr. ſtaat: „ick dachte aen mijn ſnaren-ſpel," is in de Vulgata niet opgenomen, en alzoo ook niet by V. te vinden; wat jammer is; want het had hem een fraai beeld geleverd.

26,29,30 *Daegen, behaegen, vaegen:* hier vinden wy in dit anders regelmatig met afwisſelende rijmen geſchreven lied, drie op elkander rijmende regels.

29-31 't Oorſpr. heeft eenvoudig: „en onderzocht mijn geest."

30 *Te ſpade:* verſta: „te ſpade betoond;" doch een barmhartigheid, die *eeuwig geweigerd* wordt, komt niet *te ſpade*, maar komt in 't geheel niet.

41 *D'onbermhartigheden:* verſta: „de zonden der menſchen."

46 *Die wou ons raecken:* klinkt in onze dagen vrij plat.

56 *Godt, van alles af te zonderen: Deus in ſancto via tua* heeft de Vulgata.

Ghy zijt heiligh, en rechtvaerdigh.
Al uw werck is zonder ſmetten.
Godt, almaghtigh, wijs, goetaerdigh,
Wie durf iemant naeſt u zetten?
Waer is uws gelijck te vinden,
Zulck een maght, en wondre grootheit
Als de Godt der godtgezinden?
Groote Godt, voor wien elck bloot leit,
Ghy recht wondren uit voor allen.
Alle volcken zien de blijcken
Van uwe almaght heerlijck brallen.
Ghy verloſte uit Faroos Rijcken
Jakobs zoons, en Jozefs zoonen,
Uw verkoornen, door uwe armen
Uit Egypten, daerze woonen.
Toen ghy d' uwen woudt beſchermen
Zagen u de roode wateren,
Zagen u de woeſte baeren,
En al d' afgront is voor 't klateren
Van uw zweep te rugh gevaeren.
Dat gedruiſch der holle golven
Was verſchricklijck, en de wolcken
Gaven vier en vlam, en dolven
Faroos heir en oorloghsvolcken.
Uwe blixempijlen treffen,
En de felle donderklooten,
Eer 't de vyanden beſeffen,
Ros en wagen nederſchooten.
Van uw weêrlicht davert d' aerde,
En de weerelt dreunde, en beefde,
Toen uwe almaght brulde, en baerde,
Zich een' wegh, daer niemant ſneefde,
Baende in grondelooze baeren,
En ghy ſtapte, o maght der ſtercken,
Daer geen vloên uw' ſtap bewaeren,
Daer geen oogh uw ſpoor kan mercken.
Groote Herder, ghy geleide
Uwe kudde uit ſlavernye,
Door de zoons van Amram, beide
Leitsmans van uw heerſchappye.

74 *Daerze woonen:* dit moest, om het voorafgaande *verloste* ook *daerze woonden* zijn, tenzij men hier te verſtaan hebben „*en bracht* hen daar ze wonen." Vergel. den LXXVII Harpz. vs. 158 hierachter.
76 *De roode wateren:* die der *Roode* Zee.
80 *Baerde* voor „groot geluid maakte," als meermalen.
81 *Niemant:* t. w. „van hen, die Gy geleiddet."
83 *Maght der ſtercken* voor „o Gy, aan wien alle ſterken hun macht te danken hebben."
70 Deze Harpzang is weder een juweel.

DE LXXVII. HARPZANG.

Attendite, populo mi.

HOORT toe, mijn volck, en uitgeleze ſtammen,
Die Jakobs Godt uw kalvers, en uw rammen
Opoffert, en hem aenbidt naer zijn wet,
Koomt herrewaert: hoort wacker toe, en zet
U neder om naer mijnen zang te luiſteren.
Ick wil u 't geen de tijden ſchier verduiſteren
Door ouderdom, ontvouwen, en de blaên
Van Godts geheime orakels openſlaen,
Die, onder 't loof van vergeleecke dingen
Geſchoolen, van 't begin in ſchaduw hingen,
Wat anders in den zin dan in den klanck
Der ſpraeck bediên. mijn goddelijck gezangk
Zal wonderen ontvouwen, en vermelden
Al wat van outs de vaders ons vertelden,
En leverden doorgaens, van hant tot hant,
Van mont tot mont: wat elck heeft voortgeplant
In 't harte van zijne afkomſte, en verhaelde
Voor wonderdaên, waeruit Godts almaght ſtraelde.
De Godtheit gaf door Moſes, haeren tolck,
Een wijze en wet aen Jakobs bloet en volck,
Ontvoude zes paer ſtammen haer behaegen,
Gaf oudren laſt haer wetten voor te draegen

9 *'t Loof van vergeleecke dingen:* d. i.: „de ſchaduw der typen." *Loof,* dat *ſchaduw geeft,* ſtaat hier voor de *ſchaduw zelve.*
15 *Doorgaens* voor „gedurig," als meermalen.

Hun kinderen, op dat al d' afkomſt dit
Van hant tot hant voortreickte, en 's hemels wit
En wil begreep, en al die nederdaelen,
Van telge in telgh, haer ſpruiten dit verhaelen,
Om hart en hoop te veſtigen op Godt,
Godts werck niet in den wint te ſlaen, 't gebodt
Des Opperſten met aendacht naer te ſpooren,
Op datze niet hardtneckigh hem tot toren
Verwecken, als hun vaders, die het hart
Niet reeglen naer Godts wet, en in hun ſmart
Op hem niet ſtaen: als Efraïm, getoogen
In 't vlacke velt, geweer, en zwaert, en boogen
Ter aerde ſmackte, en gaf zich op de vlught.
Zy ſtonden niet by Godts verbont. zijn tucht
Verſmaedden zy te volgen in hunn' wandel.
Zy wiſchten al Godts weldaên, woort, en handel,
En wonderen, getoont in 't openbaer,
En uitgevoert in d' oogen van zijn ſchaer,
Uit hunnen zin. hy wrocht, op datze ontglipten
Het yſren juck, veel wondren in Egypten,
En 't vlacke velt, voor 't rijckshof Taneos.
Hy klooft de zee, en voertze, vry en los
Van ſtaele boey, door 't water, zonder ſchepen,
Daer hy den vloet, als in een fles gegreepen,
Hielt ſtaen, en voerde op 't ſpoor 't verkoren volck,
Dat hy by daegh geleide in eene wolck,
By nacht in vlamme, en eene vierkolomme.
Hy klonck de rots in wilderniſſe: alomme
Sprong water heene, als uit een waterkolck.
Hy klonck de rots, en laefde 't dorſtigh volck,
Als uit een beeck: noch tergenze met morren
Godts toren, daer de gronden ganſch verdorren,
In 't ſteecken van de zon. zy vreezen niet
Den Opperſten te tergen door verdriet
En ongedult. zy durven Godt beproeven,
Bezoecken of hy al wat zy behoeven
Oock opdiſſche, en men eiſcht hem ſpijs en vleeſch
Uit hongers noot. hier ſchreeut de keel zich heeſch,

33 *Als Efraïm:* zie 1 Samuel IV.
43 *'t Rijckshof Taneos:* de Vulgata ſpreekt van „een veld *Taneos*," de St. B. van „de velden Zoans."
46 *Den vloet, als in een fles gegreepen:* die *fleſch* wordt in 't oorſpronkelijke niet gevonden; de Vulgata zegt *quaſi in utre*, 't welk dan ook meer overeenkomſtig de antieke voorſtellingswijze is; immers Eolus houdt ook by Homerus de winden in *zakken* verborgen. Doch 't zij dan *fleſch* of *zak*, in allen gevalle brengen ons de Vulgata en Vondel een begrijpelijker denkbeeld voor den geest dan de St. Bybel, die de wateren *in een hoop* pakt, wat geen mensch, zoo lang zy althands niet bevroren zijn, zich kan verbeelden.
48,49 *In eene wolck — in vlamme:* voeg er by: „gehuld." Beide woorden ſlaan natuurlijk op *hy*.
50 *Klonck* voor „floeg," als meermalen.

Die twijfelt nu aen dien alvoênden vader,
En zijne maght. nu rottenze te gader,
En ſchreeuwen: hoe deckt Godt in dees woeſtijn
Een' vollen diſch, nu wy verhongert zijn!
Al klonck hy korts een waterbron uit ſteenen,
Die in de heide, als waterbeecken, heenen
Quam vloejen; kan hy graen en eenen diſch
Beſtellen aen zijn volck, dat hongrigh is?
De Godtheit hoort de ſtouten murmureren,
En drijftze wegh. men ziet haer aenſchijn keeren
In enckel gloet. zy ſteeckt de tent aen brant,
Straft Jakobs bloet uit gramſchap in dien ſtant;
Dewijl 't mistrout aen 't eeuwigh alvermogen,
En op zijn hulp niet ſteunt, en mededoogen:
En noch gebiet d' alvoênde dat de wolck
Haer' ſchoot ontvouwe, en uitſtorte over 't volck,
Dat hem mistrout. hy opent 's hemels deuren.
Zoo dra de lucht en zwangre wolcken ſcheuren
Wort al het velt met hemelſch man bedout.
De lucht ſchaft zaet voor 't zaet, dat Godt mistrout.
De menſchen, die Godts naem zoo ſnoot onteeren,
Gaen nu ter feeſt met Englen bancketteeren,
Verzaet van ſpijze en vollen overvloet.
Hy jaeght den wint in 't ooſten: 't zuiden moet
Hem dienen, en de quackelvlughten waejen
Uit zee op 't lant, als ſtof, en zant, en paejen
Het leger, daer zy vallen op de kuſt,
Van tent tot tent. elck een verzaet zijn' luſt,
En ſmaeckt al wat zijn hart luſt, hier gezeten.
Geen leckre tong beklaeght zich over 't eeten.
De quackel gle noch naulijx door den balgh
En keel des vraets, of hem ſtack voort de walgh
Van quackelvleeſch, en manne, als of die vielen
By wilt geval, daer zy hun leger hielen.
Zy morden al t' ondanckbaer tegens Godt,
En terghden hem, die toornigh rot by rot
Met plaegen trof om 't misbruick van zijn gaven.

73 *Mistrout:* hier, even als *twijfelt*, en in gelijken zin intranf. en met den dat. gebezigd. 't Is een latinisme, en vrij ongewoon.

83 *Met Englen bancketteeren:* de Vulgata noemt het manna *panem angelorum*, en de St. B. het *brood der Machtigen*, waarby in de kantteekening verklaard wordt, dat *Machtigen* en *Engelen* hier ſynoniem zijn. 't Oorſpr. noemt het „hemelkoren," wat zeker de fraaiſte benaming is. De voorſtelling, als of het manna werkelijk een ſpijs was, niet door natuurlijke oorzaken ontſtaan, maar uit de keuken of voorraadſchuur der Engelen voortgekomen, iets in zijn ſoort niet ongelijk aan het ambrozijn, waarmede de fabel den Godendisch belaadt, is dus by Vondel niet alleen zeer vergeeflijk, maar zy was nog vrij algemeen tot op korten tijd geleden, voor dat men de zekerheid verkregen had, dat dergelijk nederdalen van manna nog wel plaats vindt, en het wonder niet zoo zeer in het voedingsmiddel zelf beſtond als wel in den buitengewonen overvloed waarin het nederdaalde.

87 *Daer zy vallen op de kuſt:* de „kwackelvlughten" namelijk, die van over zee kwamen.

Daer wort de ſterckſte en leckerſte begraven:
Noch ſtruicklen zy, mistrouwen 's hemels maght,
En wonderen, als een verhardt geſlacht.
Zy ſtorven ſnel, en raeckten om het leven,
Zoo ſchichtigh, als een roock, voorbygedreven.
Als Godt hen ſloegh dan hoorden zy Godts ſtem,
En keerden met berou by tijts naer hem,
Gedachten aen zijn weldaên, hun bewezen,
Hoe hy hen holp, en byſtont: en zy prezen
De hooghſte maght, die 's vyants heirkracht dwong.
Zy eerden hem ſlechts met den mont: de tong
Sprack logentael: het hart wort valſch bevonden,
En hangt niet trou aen Godt, en zijn verbonden:
Hy evenwel volhardt in zijn gena,
En, haeſt verzoent, al komt hun boete ſpa,
Verdelghtze niet al teffens, maer langkmoedigh
Betoomt zijn wraeck, en giet niet, wreet en bloedigh,
Zijn gramſchap op een' ſprong uit, maer bedaert.
Hy kent te wel des menſchen broſſen aert,
Hoe lichtelijck zy ſlibbren, zwaerlijck rijzen.
Hoe menighmael, en op hoe veele wijzen
Verbittren zy zijn wraeck in 't woeſte velt,
En tergen hem tot gramſchap, daer men ſmelt
In 't ſteecken van de zon, op dorre landen!
Zy keerden wel boetvaerdigh weêr, maer ſpanden
Weêrſpannigh reis op reis aen met hun rot,
En morden en beproefden hunnen Godt,
Verbitterden het heiligh hooft der ſtammen.
Zy dencken niet, terwijlze hem vergrammen,
Hoe zijne hant in 't nijpen van den druck
Hen vryde; hoe zijn hant dat laſtigh juck
Van hunnen hals en rugge heeft geſchoven.
Zoo had de maght des Opperſten van boven
Zijn teeckens aen den Nijl ten toon geſtelt,
En wonderen by Taneos in 't velt.
Men zagh hem ſtroom en put in bloet verkeeren.
De regen is ondrinckbaer. krekels teeren
Op bloeſſem, en op vruchten. zael by zael
Van vorſchen krielt. de plaegh eet d' ackers kael.
De ſpringkhaen ſnoept. de hagel ſlaet de wijnen.
De rijp verſlint de moerbay. runders quijnen,
Geſlagen van den hagel in de wey.
De blixem zengt de beemden. 't veltgeſchrey

112,124 Twee fraaie en het denkbeeld van morrenden tegenſtand recht uitdrukkende regels.
122 *Taneos:* zie vs. 43.
133-148 Korte en kernachtige voorſtelling der tien plagen.

Getuight hoe breet Godts graınſchap ongebonden
Gaet weiden: hoe zijn wraeck, hun opgezonden,
Gaet grazen door den Engel, tot bederf
Van vee, en volck, en vrucht, en lant, en erf.
Hy ſtelt zijn wraeck geen perck, verſchoont geen zielen,
Daer teffens vee en menſchen nedervielen.
Hy velde alom den eerſtgeboren zoon,
Zoo wijt de Nijl het hooft buight voor de kroon,
En trof de tent van Cham, en d' eerſtelingen,
Daer zijne zoons dus lang den oegſt ontfingen.
Hy leide zijn geſlacht, van ſte tot ſte,
Gelijck een kudde, een lamrenkudde, in vre
Den herder volght, door wildernis, en heide,
Getrooſt in hem, en 't hemelſche geleide.
Zy ſiddren niet, noch ſtaen in noot verſchrickt,
Daer d'afgront gaept, en 's vyants heirkracht ſlickt.
De zelve maght, niet ſtraffeloos te tergen,
Voert Jakobs troep, daer zy het hooft der bergen,
Den heilgen bergh van Sion, innewijdt
Tot haeren dienſt, bemaghtight in den ſtrijt,
Door haeren arm, die hier den onbeſneden,
Voor hun gezicht, gejaeght had uit de ſteden,
Haer volck het lant by loting toegeleit.
Hier plante Godt de ſtammen, om geſpreit
De hutten van den vyant te bewoonen.
Zy tergen hem, beproeven hem, en hoonen
Door wantrou weêr zijne almaght in den troon,
En paſſen op Godts wetten, noch geboôn.
Zy keeren Godt den neck toe, en verlaeten
Zijn heilverbont, zoo heiloos en verwaeten,
Gelijck voorheen hun vaders, ſlimmer dan
Een boogh, die blint met omgekeert geſpan
Zijn' meeſter wont. zy durven afgoôn zetten
Op heuvels, en de wraeck des hemels wetten
Op 't berghaltaer door beelden, daer Godts haet
Geen' afgodt lijdt, die aen zijn zijde ſtaet.
Dat klinckt zoo haeſt de Godtheit niet in d' ooren,

150 *Daer zijne zoons dus lang den oegſt ontfingen:* dit ſtaat niet in den text en is door V. er bygevoegd tot een herinnering van den vloek Noachs over de zonen van Cham. Zie *Genes.* IX.

156 Deze regel ſlaat op het verdrinken der Egyptenaren in de Roode Zee.

170 *Heiloos:* men ſchrijft thands, en beter, *heilloos;* want het woord beſtaat uit *heil* en *loos*, „ledig." Vergel. HUYDECOPER, *Proeve* II, 14. De ſpelling van V. is echter niet aan ſlordigheid, veel min aan onkunde te wijten: maar opzettelijk laat hy vrij beſtendig, waar in faëmgeſtelde woorden het eerſte met dezelfde letter ſluit als waarmede het tweede aanvangt, eene dier beide letters — vermoedelijk om de welluidendheid — weg.

172 *Geſpan* voor „ſpanning."

171,173 *Een boogh, die blint met omgekeert geſpan Zijn' meeſter wont:* het oorſpr. heeft hier alleen: „een bedriegelijke boog."

Zy belght zich dit, en berſt voort uit in toren,
Verſtroit het heir van Jakob in den ſlagh.
Zy ruckt hierop de tent om, daerze plagh
Te zweven op de ſchacht der Cherubijnen,
Ten trooſt des volx te Silo te verſchijnen,
En leverde de kiſt van 't heilverbont,
Daer hunne maght en zegen in beſtont,
De heerlijckheit, daerze alle naer verlangen,
In 's vyants hant, ontheilight, en gevangen.
Godts heirkracht wort verſlonden van het zwaert.
Zijn erfdeel zit verlaeten, onbewaert.
De bloem der jeught, de ſterckſte jongelingen
Vergaen door 't vier. de huwbre maeghden gingen
Nu trooſteloos, en werden niet beklaeght.
De Prieſter ſtort in 't zwaert. de weeu, verjaeght,
En onderdruckt, terwijl de mannen ſterven,
Loopt onbeklaeght om 's mans gebeente zwerven.
Na dat de hooghſte en ſtrenge majeſteit
Hen naer verdienſte. in haer verbolgenheit,
Geſtraft heeft, zoo begintze te bedaeren,
Waeckt op, gelijck een reus, in krijgh ervaeren,
In zijnen ſlaep en dronckenſchap geſmoort,
Ten bedde uitrijſt. hy klampt den vloeck aen boort,
En valt in 't heir. De Filiſtijnen vlieden,
Die elck om 't eerſt hem dootſch den rugge bieden,
Terwijl hy zich in hun ſlaghordens mengt,
En eeuwighlijck die maght ter ſchande brengt.
Noch leedt Godt niet dat zy hun hut herſtelden,
Daer Silo ſtaet gebout op Joſefs velden.
Hy koos den ſtam van Efraïm niet uit
Ter heerſchappy', maer gafze aen Judaes ſpruit,
Die moedigh uit dien leeuſtam was geſprooten.
Hy heilighde voor 's hemels bondtgenooten
Den hoogen bergh van Sion naer zijn' luſt,
Daer in zijn tent de goude bondtkiſt ruſt.
Hier boude hy de godtshut als een' tempel,
Het eenigh dack, daer zijn gezicht den drempel
Van hof en poort bewaeckt, zoo lang het licht
In 't ooſten rijſt, en ſtraelt op ons gezicht.

178 volgg. Vergel. 1 *Samuel* IV.

191 *En werden niet beklaeght: et non ſunt lamentatae* zegt de Vulgata; de St. B. heeft: „en worden niet geprefen," en verklaart dit met: „er werden geen liederen ter viering van haar bruiloft gezongen."

186-200 De voorſtelling is hier noch verheven, noch juist. De text ſpreekt van geen *reus*, maar van een „held" of „machtige." Ook het *tanquam crapulatus a vino* der Vulgata is weinig edel, waar 't iemand geldt, met wien de Godheid vergeleken wordt. De St. B. heeft: „Doe ontwaeckte de Heere als een ſlapende, (als uit den ſlaap) als een heldt die juycht van den wijn."

200 *Hy klampt den vloeck aen boort:* d. i.: „hy grijpt den vloekwaardige aan."

205 *Zy:* namel. „de kinderen Israëls."

Hy zalfde 't hooft van David, zijn' getrouwen,
Verkoos hem uit de weide, en vee-landouwen,
En ſchaepſtal, dicht gepropt van vruchtbaer vee,
Om Jakob, die Godt dient in d' offerſte,
En Jakobs bloet te hoeden, en te weiden.
Hy weideze oock onnozel, en beſcheiden,
Beſchutte 't volck voor 't Filiſtijnſch gewelt
Uit zijnen troon, by d' oppermaght geſtelt.

DE LXXVIII. HARPZANG.

Deus, venerunt gentes.

GODT, de heidens zijn verwoet
Gevallen in nwe eige ſtadt,
En ſchoone kerck, en errefgoet.
De torens leggen plat,
Uw onter, koor, en wet
Ontheilight, en beſmet.
Jernſalem, in aſch geſmoort,
Gelijck een tuinhnt, leght verſtoort.

Zy meſten, na dien wreeden moort,
De hongerige vogels vet
Met vroome lijcken, voor de poort
Geſlingert, een bancket
Voor kraey, en rave, en gier.
Het wilde woeſte dier
Bekomt op 't velt zijn' leckren eiſch,
En boet zijn' luſt met heiligh vleiſch.

Zy hebben om Jernſalem
Het bloet, als water, nitgeſtort,

1-8 De vertaling der Vulgata *poſuerunt eam in pomorum custodiam* heeft V. hier in de war gebracht en Jeruzalem doen vergelijken met een verbrande *tuinhut*, wat een noch edel noch duidelijk beeld oplevert. De St. B. zegt: „ zy hebben Jeruzalem tot een puinhoop geſtelt."

Daer door der dooden heefsche ſtem
Geen menſch bewoogen wort,
Na zulck een felle ſtraf,
Die hun een' kuil en graf
Beſtelle, en na de bleecke doot
Ter aerde helpe, in moeders ſchoot.

Wy leggen plat, tot een verwijt
Den wrevelziecken nagebuur,
Ten ſchimp en hoon van Haet en Nijt,
In 't ronde om onzen muur.
Mijn Heer, mijn Godt, hoe lang
Zultghe onzen ondergang
Vervolgen in uw gramſchap? o
Hoe ſlaetze voort, als vlam in ſtro!

Ay ſtort veel eer uw' toren uit
Op volck, dat geene Godtheit kent,
En geef die Rijcken tot een' buit,
Daer elck uwe eere ſchent,
En uwen naem verſmaet.
Zy hebben toch uit haet
Verſlonden Iſax vetten oegſt,
En tot een' puinhoop 't lant verwoeſt.

Gedenck aen d' oude misdaet niet.
Dat uw' gena geen uitſtel zoeck':
Want wy verteeren van verdriet.
Bevry ons voor dien vloeck.
Verlos, verlos ons, Heer,
Ter liefde van uwe eer.
Vergeef, om uwen naem alleen,
Al wat misdreven is voorheen:

Op dat het Heidendom uit ſpot
En ſchimp niet zegge nu en dan:

19 *Daer door der dooden:* viermalen *d* als aanvangletter is wat veel; maar dit is nog 't minſte: de eenvoudige woorden van den text: „er was niemand die hen begroef," zijn hier door V tot zes allerongelukkigſte regels, van vs. 19—24 uitgedijd. Die *dooden*, die toch nog een *heefsche ſtem* hebben, maar er niemand mede kunnen bewegen om hen *na* hun *bleeke dood* in een *kuil*, en in een *graf*, en *ter aarde, in moeders ſchoot* te beſtellen, zijn V. onwaardig.

25 *Wy leggen plat:* namel. „op den grond, in 't ronde om den muur." Zie vs. 28.

31 *Vervolgen* voor „voortzetten."

39,40 *Oegſt, woeſt:* Zie *de Gebroeders* vs. 77, Deel III, blz. 652.

De huisman ploeght vergeefs, al d' ackers leggen woeſt
De weitijt onbeloont van een' ondanckbren oegſt.

Het rijm bewijst op nieuw hoe men in dien tijd de *g* niet of maar flaauwtjens hooren deed.

44 *Bevry ons voor dien vloeck:* dat V. hier de praep. *voor* en niet *van* gebruikt, toont aan, dat wy *bevry* in den zin van „behoed" moeten opnemen. *Vloeck* ſtaat hier wederom, als in vs. 200 van den vorigen Harpzang, voor „vloekwaardige."

Waer is hun heilant, en de Godt,
Die Jakob helpen kan?
Eer 't heidenſch volck dit hoor',
En toeroepe in ons oor,
Daer wy om 't laſtren ſchaemroot ſtaen,
En zien 't met roode wangen aen.

De wraeck van uwer knechten bloet,
Het welck zoo wreet vergoten wert,
Het zuchten des gevangens moet
U raecken aen het hart.
Ontruck nu, en beſcherm,
Met uwen ſtercken arm,
Der dooden overſchot en krooſt,
Den onderdruckten tot een' trooſt.

Zet vry den nabuur zevenwerf
Dat ſtuck betaelt, en ſchenck hem weer
Dien kelck des ſmaets, aen 's hemels erf
En u, der ſtammen Heer,
Geſchoncken, zoo verblint,
Verwaten, en ontzint,
Op dat een ieder zie en weet'
Wat lachen baert in nabuurs leedt.

Maer wy, uw volck, een kudde, lang
Geweit met uwen trouwen ſtaf,
Beloven u met ſpel en zang
Te volgen tot ons graf,
En na onze uitvaert zal
Het vrolijck lofgeſchal
Van kint en kints kint, nimmer moe,
U loven tot den hemel toe.

54 *Toeroepe: toeroepen* kan als bedr. w. w. niet zonder objekt gebruikt worden. Verſtaat men echter *toe* in den zin van „er op los" als in de uitdrukking „ſla maar toe," „praat maar toe," dan kan de weglating van 't woord *ons* er door.

55,56 *Schaemroot — met roode wangen:* wederom eene van die tautologiſche uitdrukkingen, veroorzaakt en door het haastige der berijming en door den band van het koeplet.

DE LXXIX. HARPZANG.

Qui regis Iſraël, intende.

GETROUWE herder der genooten,
Uit Jakob, Iſax zoon, geſprooten,
Och, lniſter toch naer mijne klaght,
Die Jozefs zoon en vroome knaepen,
Gelijck een kndde onnooſle ſchaepen,
Gevoert hebt uit hnn vyants maght.

Ghy, die op gonde Chernbijnen,
Daer nwe ſtammen voor verſchijnen
In 't heilighdom, verheerlijckt zit,
Verſchijn op Efraïms gebeden,
En Benjamins gekerm beneden.
Verſchijn Manaſſe, die n bidt.

Ontwaeck, en koom met maght te voorſchijn,
Op dat nw hnlp en byſtant doorſchijn,
Ons veilige voor 's haeters jnck.
Ontdeck nw aenſchijn. treck onze oogen
Door 't licht van trooſt naer 's hemels boogen,
Zoo ſtaenwe ontlaſt van ronwe en druck.

O opperhooft van 's hemels benden,
Hoe lang znlt ghy nw aenzicht wenden

19 *Opperhooft van 'shemels benden:* vertaling van 't *Domine Deus virtutum* der Vulgata. De uitdrukking is echter niet gelukkig; want zy kan nooit aan een hooger perſonaadje dan aan den „Kommandant van een garde," des noods aan een „Veldmaarſchalk" doen denken, nimmer aan den Koning zelven.

Uit gramſchap van uw knechts gebedt?
Hoe lang ons ziel met traenen ſpijzen,
Met traenen laven, heenewijzen
Van uw gena, dus onverzet?

Ghy hebt ons landery en muren
Geſtelt ten ſchimp der nageburen.
De vyanden braveeren vaſt.
Ontdeck uw aenſchijn. treck onze oogen
Door 't licht van trooſt naer 's hemels boogen,
Zoo ſtaenwe eens vry voor overlaſt.

Ghy voerde uw' wijngaert van de kanten
Des Nijlſtrooms, om dien hier te planten,
Daer ghy het volck verjoeght met ſmaet.
Ghy, als ons hooft voorheen getogen,
Plant hier dien wijnſtock met vermogen,
Wiens vrucht en wortel 't lant beſlaet.

Zijn ſchaduw deckt geberghte, en ſtroomen.
Zijn groente deckt Godts cederboomen.
Hy ſpreit zijn rancken aen de zee,
En zoomt d' Eufraet met vruchtbre looten,
Zoo rijck en weeligh voortgeſprooten,
Tot blijſchap van de druiveſne.

Hoe hebt ghy, noit verzaet van wrocken,
Dien hoogen tuinmuur omgetrocken?
Dien wijnoegſt elck gedoemt ten buit?
Het wilde zwijn en boſchdier randen
De vrucht aen, ruckten met hun tanden
Den wijnſtock met den wortel uit.

O opperhooft van 's hemels benden,
Zie neêr, aenſchou alle onze elenden
Van boven. ſla uw' wijngaert ga.
Herſnoey en bint zijn rancken weder,

22 *Ons ziel* voor *onze ziel*, vroeger meer door V. gebezigd dan in zijn gedichten van dezen en lateren tijd.
25 Die *landery* en *muren* zijn hier alleen om 't rijm.
33 *Het volck:* namel. „de Egyptenaren."
Verjoeght: zie omtrent den vorm *joeg* en *jaagde* HUYDEC. Pr. II, 116.
34 *Voorheen* voor „vooruit," als meermalen.
38 *Zijn groente deckt Godts cederboomen:* dat ſtaat noch in 't oorſpr. noch in de Vulgata en kon er ook niet ſtaan: wel: „zijn ranken (des wijngaarts) waren als cederboomen Gods;" d. i.: „als zeer groote cederboomen."
41 *Tot blijſchap van de druiveſne:* de *druiveſne* ſtaat hier voor „de druiveſnijders, de wijngaardeniers."
43 *Noit verzaet van wrocken:* dit ſtaat in den text niet en 't is ook al erg genoeg, gedurig van een *wrokkenden* God te hooren; maar 't is ſtellig geen Schriftuurtaal, God voor te ſtellen als *nimmer van wrokken verzadigd.*

Die ghy geplant hebt. zie toch neder
Wat ſtam ghy plante uit uw gena.

Ghy zult uw wijnbergh, aengeſteecken
En omgewroet, rechtvaerdigh wreecken,
Als ghy verſchijnt het heiloos bloet.
Och, of uw hant uwe afkomſt eerde,
En 't menſchenbeelt, dat zy bootſeerde,
Herſtelde op eenen vaſter voet.

Wy zullen u niet meer verlaeten.
Behoe ons toch voor die ons haeten.
Zoo blijft uwe eer in haere kracht.
Ontdeck uw aenſchijn, treck onze oogen
Door 't licht van trooſt naer 's hemels boogen,
Zoo ruſt uw volck, gelijck het plaght.

57 *Als ghy verſchijnt het heiloos bloet:* verſta: „als gy *aan* of *voor* het heilloos bloed (aan de bozen) verſchijnt."

DE LXXX. HARPZANG.

Exultate Deo adjutori.

UICHT den hemel vrolijck toe,
Die ons hanthaeft in bezwaeren.
Zingt voor Jakobs Godt, noit moe.
Neemt uw harp, en boin, en ſnaeren.
Blaeſt met uw bazuin voortaen
't Feeſt in met de nieuwe maen,
Daer de ſtammen op vergaeren:

Want het ſtamhuis heeft dien laſt,
Als een wet, van Godt ontfangen,
Joſefs zoonen toegepaſt,
Als zy vrolijck, met verlangen,
Uit het rijck van Memfis gaen,
En Godts wetſpraeck, noit verſtaen,
Hooren, daer Godts wolcken hangen.

5 *Voortaen:* kan hier niet worden opgevat in zijn heden ten dage alleen geldige beteekenis van „in 't vervolg," want dan zoû men er verkeerdelijk uit opmaken dat bazuingeſchal op 't feest der nieuwe maan een nieuwigheid ware: maar KILIAEN vertaalt het woord ook met *de caetero*, „voorts, wijders," en dat beteekent het hier.

10 *Joſefs zoonen toegepaſt* voor „geſchonken, gegeven." Een andere beteekenis heeft *toepaſſen* in de uitdrukking „iets ergends op toepaſſen."

11 *Als:* hier in de beteekenis van „daar."

12 *Godts wetſpraeck, noit verſtaen:* door wie niet verſtaan? — Ik verſtond dezen regel niet en kreeg eerst licht by 't raadplegen van de vertaling des Heeren Mulder: „Toen Hy uittoog over Egyptenland, hoorde ik eene my onbekende taal." Men vatte dus *noit verſtaan* op in den zin van „nooit vernomen, onbekend," maar van een *wetſpraeck* is ten deze geen *ſpraak*. In de *ſpraak* of *toefpraak*, die de Pſalmist in dezen zang den Heer in den mond legt, worden de jaren der omzwerving in de woestijn den volke in 't geheugen terug geroepen.

14 *Daer Godts wolcken hangen:* de „wolkkolom," die de Israëliten by hun uittocht vergezelde.

Hy ontlaſt 's volcks moeden hals,
Daer hunne armen manden ſleepen.
Ghy riept my met veel geſchals,
[Zeght hy] aen, van druck beneepen.
'k Heb u van dat juck bevrijt,
En bedeckt in ſtorm, en ſtrijt,
Toen de haeters naer u greepen.

'k Hebbe oock uw gedult beproeft,
Toenghe aen 't water murmureerde.
Hoor, mijn volck, die licht behoeft,
'k Zal u leeren, o verkeerde,
Zoo ghy hoort naer mijn gebodt;
Eer my niet, gelijck een' Godt,
Dien uw out geſlacht noit eerde:

Want ick ben uw Godt, en Heer,
Die u uit Egypten leide.
Luick uw' mont op: zorgh niet meer:
'k Zal u voên. maer wat ick zeide,
Ghy, mijn volck, gaeft geen gehoor.
Jakobs afkomſt ſloot het oor,
Schoon ick haer den diſch bereide.

'k Lietze naer hunn' luſt begaen,
Volgen hun verzierde vonden.
Had mijn ſtam zich laeten raên,
Aen mijn wetbaen zich verbonden,
'k Had den vyant voorgejaeght,
Den verdrucker uitgevaeght,
In mijn grimmigheit verſlonden.

15 *Hy ontlaſt 's volcks moeden hals:* dit is letterlijk naar de Vulgata: *divertit ab oneribus dorſum ejus:* de St. B. voert reeds hier den Heer ſprekende in, en zegt: „Ick hebbe ſijnen ſchouder van den last outtrocken."

22 *Toenghe aen 't water murmureerde:* t. w. „aan de wateren van Meriba," *apud aquam contradictionis,* zegt de Vulgata: en V., anders gewoon aan den text zoo veel *toe te voegen,* had hier geen ter opheldering onmisbaar woord behooren *weg te laten.*

27,28 *Eer my niet, gelijck een' Godt, Dien uw out geſlacht noit eerde:* met andere woorden: „eer my niet gelijk een vreemden God;" wat echter niet hetzelfde is als hetgeen de text zegt: „eer geen vreemden God." De Israëliten toch vervielen wel nu en dan tot afgodery, maar hadden nimmer *hun* God als een *vreemden* God geëerd. Stond er

Eer als my, geen vreemden God,
Dien uw oud geſlacht nooit eerde,

dan liep de zin volkomen goed. Het kan echter zijn, dat V. hier, als elders, niet enkel op de Israëliten, maar ook vooral op zijn geloofsgenooten het oog had, en hun te verſtaan wilde geven. „eert God niet op andere wijze, dan uw vaderen deden."

31 *Luick uw' mont op:* wederom letterlijk het *dilata os* der Vulgata; maar *op-* of *openluiken* heeft in onze taal een zwakkere beteekenis dan het *dilatare* in 't Latijn: *ſpalk uw mond op* ware hier verkieslijker geweest en meer in overeenſtemming met het volgende: *ik zal u voên.* „*Doet* uwen mont *wijt open,*" zegt de St. B.

37-49 Men lette hier op het zangerige en cierlijke van den volgehouden rijmſlag der ſlepende rijmen.

30 *Wetbaen:* cierlijke ſamenſtelling voor „de baan der wet."

Maer zy werden trouweloos
En vermomt voor my bevonden,
Huichelaers, die doorgaens boos
Hunnen wetheer wederſtonden:
Schoon ik hun met manne en vrucht
Spijze toegoot uit de lucht,
Honigh tapte uit ſteene gronden.

45 *Doorgaens* voor „beſtendig," als *doorgaands*.
46 *Wetheer:* kostelijk en fraai woord, in 't welk en de „wetgever" en de „wethouder" en de „heer krachtens de wet" begrepen zijn.
47 *Met manne en vrucht: vrucht* ſtaat hier om 't rijm; maar men moet, om 't rijm, God geen onwaarheid laten zeggen.
48 *Toegoot:* keurig aangebracht, om de gedachte aan een ſterken mannaregen op te wekken.

DE LXXXI. HARPZANG.

Deus ſtetit in ſynagoga.

HET aldoordringend Wezen,
Het alziende oogh der Oppermajeſteit,
Voor wien niets ſchuilt, maer alles open leit,
Voor wien het al moet vreezen;

D' Aertsrechter is gezeten
In 't midden van den raet der aerdtſche Goôn
En rechteren, en oordeelt uit zijn' troon
Hun oordeel, en geweeten.

Hoe lange velt ghy echter,
Zeght Godt om hoogh, hoe lange velt ghy noch
Een vonnis, zwart van valſcheit en bedrogh,
O ongerechte Rechter?

Hoe lange veltghe een oordeel
Naer gunſt, en ziet den grooten naer den mont?
Helpt weezen, en nootdruftigen terſtont,
En ziet op gunſt, noch voordeel.

6 *Aerdſche Goôn:* als meermalen voor „aardſche vorſten," doch hier als Bybelterm beter te pas komende dan in opdrachten en welkomstzangen.

9,10,12 *Hoe lange:* V. achtte zeker met onze Bybelvertalers den vorm *lange* deftiger dan *lang;* waarom hy hem in deze berijming veelal gebruikt.

14 *En ziet den grooten naer den mont:* wy zouden thands ſchrijven *de grooten;* misſchien minder goed. Waar 't w. w. in onzijdige beteekenis gebezigd wordt, ſchijnt de dativus verkieslijker en alzoo ook: *ſla* uwen *vyanden niet naar 't leven: lees* uwer *moeder in 't hart.*

Laet nootdruft niet verdrucken.
Helpt armen voort. bevrijtze voor 't gewelt
Des maghtigen, wiens maght en aenzien gelt,
Daer weerloos recht moet bucken.

De rechters zijn onkondigh,
Onweetende in de zaeck en 't overlegh.
Zy taſten blint, als blinden, naer den wegh,
Verſtaen 't geſchil niet grondigh.

Door 't jammerlijck verkorten
Van 's vromen recht, uit blintheit, zucht tot baet,
Is Rijck by Rijck' vol oproers, en de ſtaet
Geſchockt moet inneſtorten.

De Godtheit, hoogh gezeten,
Sprack uit den ſtoel van 't noit geſchockte rijck:
Ghy zijt Godts zoons, en Gode in maght gelijck:
Maer oordeelt niet vermeeten:

Want alle zult ghy ſterven,
Als d' armſte menſch. de doot ſcheit lijf en ziel.
Ghy zult vergaen, gelijck d' Aertsengel viel.
De worm zal 't lijf bederven.

Aertsrechter over d' aerde,
Ontwaeck, o Godt, en hanthaef 's vroomen zaeck.
O eigenaer der weerelt, neem eens wraeck:
Straf 't onrecht naer zijn waerde.

21 *Onkondigh:* een zeer wettige vorm, doch niet verkieslijk, daar *onkun* minder wanluidend klinkt dan *onkon*.

22 *Blint, als blinden:* en, of 't nog niet genoeg was, voegt V. er vs. 26 nog eens by: *uit blintheit*. Indien wy 't nu nog niet weten, mag men ons ook wel van *blindheid* beſchuldigen. Voor al dien omhaal zegt de Vulgata eenvoudig: *in tenebris ambulant*.

34-36 *De doot ſcheit lijf en ziel, enz.:* deze zin is niet te verklaren ten zij men leze: „by den dood ſcheiden ziel en lichaam. Met uw ziel zal 't gaan als met den gevallen aartsengel: en uw lichaam zal een prooi worden der wormen." De invoering van dien *Aartsengel* is van Vondel; de text ſpreekt alleen van „een machtige" en de bedoeling is: „gy zijt Goden, zonen des Allerhoogſten; doch als menſchen zult gy ſterven, en als vorſten vallen." Vergel. de vertaling des Heeren Mulder.

DE LXXXII. HARPZANG.

Deus, quis ſimilis erit tibi.

ALMAGHTIGE, eer van 't eeuwigh rijck,
Wie is u gelijck,
In gewelt, en kracht,
Dapperheit, en maght?
Zwijgh nu langer niet.
Let op ons verdriet:
Want uw vyant ſteeckt met luid gerucht
't Hooft op in de lucht,
Houdt erghliſtigh raet,
Brout verraet in ſtaet,
Vlamt op ons bederf,
Dreight uw heiligh erf.
Hoorze roepen: mannen, ruckt by een.
Nu verdelght hun ſteên,
Volck, en vee, en ſtal,
Dat niet een van al,
In ganſch Israël,
Blijf, die 't na vertell'.
Och, zy zweeren alle uit eenen mont
Tegens uw verbond.

10 *Verraet in ſtaet:* de *vyand*, van wien vs. 7 geſproken wordt, is, als uit hetgeen volgt duidelijk is af te nemen, een buitenlandſche, die geen *verraad in den ſtaat* brouwt.

16 *Een van al:* dit behoorde „een van *allen*" te zijn; doch V. veroorlooft zich omtrent *al* en *allen* wel meer vrijheden.

't Idumeeſch tapijt,
Iſmaël, vol ſpijt,
Treên in een verbant,
Zweeren hant aen hant:
Moab, zoon van Loth, en Agars bloet,
Gebal, Ammon wroet
Mede in dit beſteck,
Neffens Amaleck,
Paleſtijner me,
En Tyrier aen zee.
Aſſur treckt met d' afkomſte aen van Loth
Tegens Jakobs Godt.
Strafze als Madian,
Siſara, en dan,
Alsghe aen Ciſſons kant
Jabin velde in 't zant:
Daerze t'Endor ſtreefden, droef en ſtraf,
Zonder zerck, en graf,
D' aerde d' aders dronck,
Het gebeente ſtonck
Van zoo menigh helt
Voor den wint in 't velt.
Trefze, en ſlaze, als Gedeon zoo vroegh
Seb en Oreb ſloegh,
En vorſt Sebea,
Neffens Salmona,
Al met hun geweer
Trots gevelt ter neêr.
Trefze, als ghy wel eer de Vorſten troſt,
Daer de boosheit ſtoft:
Wroet vry Sion om

21 *'t Idumeeſch tapijt:* al licht zoû een lezer hier kunnen vragen: „wat is dat voor een *tapijt*, dat met Ismael in *één verband treedt* en nog wel *hand aan hand zweert!* en werkelijk zoû het antwoord niet gemakkelijk zijn, indien men de gewone overzettingen niet ter opheldering kon raadplegen. De Vulgata heeft *tabernacula* en de St. B. *tenten:* en deze ſtaan voor „de bewoners," wat een zeer gewone en voor ieder verſtaanbare figuur aanbiedt. Maar al waren nu die tenten of tabernakels van tapijtwerk, zoo wordt het toch wat gezocht, en vordert te veel ſprongen van onze verbeelding, ons op te willen dringen, dat wy door *'t Idumeeſch tapijt* de „Idumeërs," of „'t volk van Edom" hebben te verſtaan.

23,24 Zie *Richteren* VII: 13, 22.

25 Zie *Richteren* IV: 2.

26 *Dan:* dit *dan* ſchijnt hier alleen om 't rijm aangeoracht.

27 *Streefden* voor „ſtreden." Zie KIL. *in v.*
Droef: niet voor „treurig," maar voor „ſomber."

27-42 Zie *Jos.* XVII: 11 en *Richteren* V: 9.

38,39 Lees: „de aarde dronk hun bloed, zonder hun een zerk of graf te ſchenken." De uitdrukking *de aders drinken* ſchijne wat ſterk, zy kan even goed van de *aarde* gezegd worden als van een *mensch*, dat hy *een vleesch dronk.*

40,42 *Stonck... Voor den wint:* de woorden van den text: „zy zijn geworden tot drek der aarde (tot mest)," zijn zeker niet uitermate kiesch; doch het beeld, dat V. ons levert, is bepaald walgelijk.

43 *Trefze:* t. w. de volkeren, waarvan in vs. 21—31 geſproken is.
Als Gideon: dit ſtaat wel niet in den text; maar het bewijst hoe V. bijbelvast was; want de twee hierna genoemde Vorſten werden werkelijk door Gideon verſlagen. Zie *Richteren* VIII: 19.
Zoo vroegh: „in 't begin der middelſte nachtwake."

Met zijn heilighdom.
Wint vry Jakobs ſteên,
Als uw erflijck leen.
Stercke Godt, nu draey hen, als een radt.
Waeize, als kaf langs 't padt
En het velt gezwint
Heenvlieght voor den wint,
Dat 'er endtlijck niet
Niet van overſchiet'.
Als de vlam een' bergh, het vier een woudt
Weghbrant, fel en ſtout,
Zultghe in 't onweêr van
Uwe gramſchap man,
Ros en wagen voort
Dempen, root van moort.
Waeck eens op, en ſtelze om uwen hoon
Schaemroot klaer ten toon,
Op datze uw naems eer
Zoecken meer en meer.
Laetze ſchaemroot ſtaen,
Die uwe eer verraên.
Heer, verſtroize in ſchande eeu in, eeu uit.
Dempze om 't loos beſluit,
Dat de blinde rot
U aenbidde, als Godt,
D' eerſte maght alleen,
Om al 't aerdtrijck heen.

55 *Als een radt: ſicut rotam* zegt de Vulgata: „als een wervel," de St. B. In beide vertalingen ſchijnt echter de bedoeling van 't oorſpronkelijke „als ſtuifzand," niet begrepen en de metaforiſche uitdrukking letterlijk opgenomen te zijn.

61,62 *Als de vlam een' bergh... weghbrant:* een vlam brandt wel weg wat op den berg ſtaat of groeit; maar den berg zelf! dat is wat ſterk.

69 *Op datze uw naems eer:* dit vaers is geheel tegen het rhythmus; wat vooral in trochaïſche vaersmaat onuitſtaanbaar is.

DE LXXXIII. HARPZANG.

Quam dilecta tabernacula.

O HEER der hemelſche heirkrachten,
Hoe aengenaem zijn Godts geſlachten,
De tenten, daer uw Bondtkiſt ruſt!
Mijn ziel bezwijckt van groot verlangen,
Om in uw zaelen, eens ontfangen,
Te woonen naer mijn' wenſch en luſt.
Mijn hart en leden juichen, ſpringen,
Uit treck naer 't leven aller dingen.

Men ziet de muſſchevleugels roejen,
Een ruſtplaets zoecken om te broejen:
De tortel vint in 't ende een neſt,
En berght haer jongen in die wooning:
Maer ick, o almaght, Godt, mijn Koningh,
Zoeck ruſt, van yver aengepreſt,

1 *Heirkrachten* is een daktylus, en de nadruk behoort nimmer, als hier, op de tweede lettergreep gelegd te worden.
2 *Godts geſlachten:* verſta „aan Gods geſlachten."
3 *Eens ontfangen:* verſta „als ik daar eens zal ontfangen zijn."
8 *'t Leven aller dingen:* „den levenden God."
9 *Men ziet de muſſchevleugels roejen* voor „men ziet hoe de musſchen hun vleugels reppen" of „rondvliegen." De voorſtelling, zoo als V. ze geeft, is meer dichterlijk wat de gedachte, dan logisch of zelfs zuiver wat vorm en uitdrukking betreft.

15 En vindtze alleen op uwe altaeren,
O Heer der hemelſche heirſchaeren!

Wel zaligh leeft hy, die den drempel
Bewoont van uwen heilgen tempel,
U daer verheft eeu in, eeu uit.
20 O drywerf zaligh moet men achten,
Die hulp en byſtant wil verwachten
Van u alleen, en vaſt beſluit
In 't heimelijck by zich in 't harte
Naer u te klimmen uit dees ſmerte:

25 Uit dit elendigh dal van traenen
Een heirbaen zich naer Godt te baenen,
Naer 's hemels ſtadt, vol ruſt, en vreught:
Want ghy, o Wetheer, ſtort uw' zegen
Van boven over den verlegen.
30 Zy gaen van d'eene in d'andre deught,
Tot datze op Sion triomfeeren,
Voor 't aenſchijn van den Heer der Heeren.

O Heer der hemelſche heirſchaeren,
Verhoor mijn bede in dit bezwaeren.
35 O Jakobs Godt, geef my gehoor.
Beſchermer van uw volck, zie heden
Van boven, hoor naer mijn gebeden.
Aenſchou my van uw zaligh koor
In 't aenſchijn van den overgooten
40 Met oly, meer dan zijn genooten:

Want zaliger is 't in uw zaelen
Zijn hart een dagh eens op te haelen,
Dan duizent jaeren elders heen
Te zwerven. liever zat ick achter
45 Alle andren, als een tempelwachter,
Aendachtigh in een' hoeck alleen,
Dan in der godeloozen hutten,
Die reuckeloos de boosheit ſtutten.

15 *Op uwe altaeren: altaria tua*, zegt de Vulgata, zonder toevoeging eener praep.: „by uwe altaren," zegt de St. B. — V. geeft een derde lezing, doch die, ten zij men er „op de trappen van uw altaar" onder verſta, een vrij zonderling beeld oplevert.

30 *Van d'eene in d'andre deught:* neen, „van kracht tot kracht," gelijk de St. B. zegt, en de Vulgata evenzeer; maar V. heeft of het *virtutes*, dat in 't Latijn ſtaat, verkeerdelijk in de beteekenis van *deugd* genomen, of dit woord in den zin van „krijgsdeugd" opgevat.

39,40 *Van den overgooten Met oly, meer dan zijn genooten:* ongelukkige regels, en, die men een paar keer lezen moet, eer dat men begrijpt, dat hier bedoeld wordt: „van hem, die, meer dan zijn medegenooten, met olie overgoten is."

De Heer bemint genade, en waerheit.
Genade, en zegenrijcke klaerheit
Vloeit neder uit zijn' rijcken ſchoot.
Geen vroome, van onnozel leven,
Wort van den ſchat, by hem te geven,
Onterft, noch van Godts erf ontbloot.
Almaghtighſte, geluckigh bouwen
De harten, die op u betrouwen.

46-48 Een fraai en zangerig ſlotkoeplet!

DE LXXXIV. HARPZANG.

Benedixiſti, Domine, terram.

GHY hebt, o goede vader, weder
Het eertijts bloejend lant
Herſtelt in zijnen eerſten ſtant,
Na dat de vyant alles neder
Gevelt had, volck en oegſt
Geplondert, en verwoeſt.

Nu bloejen bergh, en dal, en ſteden,
En beeck, en beemt, en boſch.
Uw ſtamhuis gaet nu, vry en los
Van boey en keten, heenetreden,
Verloſt van 's vyants juck,
Na zoo veel ſmert, en druck.

Ghy hebt 's volx misdaet quijt geſchouden,
Het hart, van ſchult bevleckt,
Met uw genade en gunſt bedeckt,
Uw graamſchap by den toom gehouden.
Ghy keerde uw roede en ſtraf
Van Jakobs lenden af.

Behoeder van uwe eige ſtammen,
Behoe toch in 't gemeen

Ons van uw wetperck t' overtreên.
Ghy zult voortaen u niet vergrammen.
Keer af, ten zoen geneight,
Den vlegel, die ons dreight.

Zoude uwe gramſchap, eens ontſteecken,
Dus branden zonder endt,
Als in zijn eigen element,
Om d' oude ſchulden, en gebreecken?
En breitghe uw gramſchap uit
Van ſtamme in telge en ſpruit?

Ghy zult, o Godt, niet meer geſteven
Van uw verbolgenheit,
Maer van genade eer aengeleit,
Ons eenen nieuwen adem geven.
Uw volck, niet langer ſchuw,
Herſchept zijn vreught in u.

Ontvou ons uw bermhartigheden,
Voltoy, voltoy in 't kort
Wat aen ons eeuwigh heildom ſchort.
Mijn hart zal luiſtren naer Godts reden,
Dewijl hy uit zijn wolck
Den vre bazuint voor 't volck;

Den vre der heilige erfgenooten,
Wier harten zijn verzet.
Godtvruchtigen wort in 't gebedt
Het lang beloofde heil ontſlooten.
Zoo houdt Godts glori ſtant
In ons gezegent lant.

Rechtvaerdigheit en Vrede groeten
Elckandre, mont aen mont.

21 *Wetperck:* wel te onderſcheiden van *wetbaen*, dat wy blz. 403 aantroffen. 't Eerſte beteekent het *perk*, de „grens," door de *wet* den overtreder geſteld: het tweede, de *baan*, door de wet ter bewandeling voorgeſchreven.

22 *Ghy zult voortaen u niet vergrammen:* dit ſtaat hier in optat., als wilde de dichter zeggen: „Gy zult toch wel niet altijd toornig wezen."

27 *Als in zijn eigen element:* lees hier, voor *zijn*, *haar*, en verſta: „als of zy (uw gramſchap) alleen lust kon ſcheppen in ontſtoken te zijn."

30 *Van ſtamme in telge en ſpruit:* zeer cierlijk voor: „van geſlachte tot geſlacht."

34 *Ons eenen nieuwen adem geven:* „ons doen herademen, herleven."

39 *Heildom:* een woord, ter zijde te ſchuiven met andere onbekookte ſamenſtellingen op *dom*, waarop vroeger reeds gewezen is.

44 *Verzet* voor „bekeerd." Wil men 't echter nemen in den zin van „ſchadeloos geſteld (voor geleden leed)," ik heb er vrede meê. In dien zin wordt het in 't *Uitl. Woordb.* op HOOFT genomen en als voorbeeld aangehaald de plaats uit de *Brieven* (uitg. 1738 fo.) 560. 3.8. „Deeſe (mijne) ſchaade... is nochtans genaadelijk geboet van Godes goedertierenheit, die ook de uwe mildelijk *verzetten* kan."

Men ziet bermhartigheit, gewont
Van Liefde, Waerheit heuſch gemoeten,
Geruſt en heel vernoeght,
Als twee gezuſtren voeght.

De Waerheit ſpruit met vreught uit d' aerde.
Rechtvaerdigheit ten toon
Ziet neêr uit haeren hoogen troon.
Godts goetheit zal, zoo 't aerdtrijck baerde,
Verheugen onze lucht
Met een gewenſchte vrucht.

Rechtvaerdigheit ſchijnt voor Godt heenen.
Zy ſtraelt van 's hemels zon,
Der heldere lichten aêr en bron,
En baent den wegh met haere beenen,
In 't onverlichte dal,
Voor d' eeu, die volgen zal.

51,52 *Bermhartigheit, gewont Van Liefde:* dat *gewond* komt hier vreemd, en wederom alleen om 't rijm, te pas. Te zeggen, dat de borst van deze of gene *perſoon* van liefde *gewond*, voor „getroffen" was, zoû alreeds geen gelukkige uitdrukking geächt worden; maar de eene *deugd* door de andere te laten *wonden* is, recht geſproken, onzin. De St. B. heeft zeer eenvoudig ſchoon: „de goedertierenheyt ende waerheyt ſullen malkanderen ontmoeten; de gerechtigheyt ende vrede (malkanderen) kuſſen."

58 *Zoo 't aerdtrijck baerde:* verſta: „na dat het aardrijk de waarheid (zie vs. 55) heeft voortgebracht."

59 *Onze lucht* voor „onze landſtreek," gelijk de text ook heeft. Men kan echter dezen met den volgenden regel opvatten als ſtond er: „Onze lucht met de liefelijke geuren dier gewenschte vrucht verkwikken."

60 Die *Rechtvaerdigheit*, die *met haere beenen* den weg baant, is der Barmhartigheid, door de Liefde gewond, wel waardig. V. heeft zich zeker in de war laten brengen door „de voetſtappen van den Heer," als de text heeft.

DE LXXXV. HARPZANG.

Inclina, Domine, aurem tuam.

Neigh, o Heer, uw oor naer my.
Verhoorme toch, dewijl ick ſtry
Met armoede in verlegen ſtaet,
Nootdruftigh, zonder trooſt, en raet.

Behoe mijn ziel nu, eerze ſneef,
Dewijl ick vroom en heiligh leef.
Behoe uw' knecht, die op u bout,
En in uw hulpe zich betrout.

Ontferm, o Heer, op mijn geklagh,
Dat by u aenhoudt al den dagh.
Verheugh uw' dienaer in zijn ſmert,
Die opwaert ſtijght met zin en hart:

Want ghy bejegent zacht en zoet
En minzaem een bedruckt gemoedt.
D' aenbidders van uw Majeſteit
Verrijcktghe uit uw bermhartigheit.

s *Eerze ſneef* voor „wegzinke onder 't leed."
s *In uw hulpe zich betrout:* men zegt: „*op* iemands hulp *vertrouwen*;" maar „*in* iemands hulp *gerust zijn*," en 't is dit laatſte dat hier met *zich betrouwen* bedoeld wordt.
o *Ontferm:* even als *verwijder* — zie blz. 367 — hier niet wederkeerig, maar onzijdig genomen. De vorm is echter in verheven poëzy niet ongepast noch zelfs ongewoon

Dat mijne klaght uwe ooren raeck'.
Uw goetheit luiſtre naer mijn ſpraeck.
Als druck en droefheit my verſtoort,
Roep ick u aen, die my verhoort.

O Godt, geen Godt is u gelijck.
Geen werck gelijckt u in zijn blijck.
Wat volck by uwe maght beſtaet,
Dat zal u eeren in der daet.

Al 't aerdtrijck knielt voor uwe faem,
Verheft uw' heerelijcken naem;
Dewijl ghy groot zijt, zwacken ſterckt,
Als d' eenige, die wondren werckt.

Geleime, o Heer, op uwe paên,
Op dat ick volge uw waerheits baen.
Mijn hart verheugh' zich meer en meer,
En vreez' godtvruchtigh 's hemels Heer.

'k Belijde u trou uit al mijn ziel
En harte, o Godt, voor wien ick kniel.
Ick zal uw' naem, eeu in, eeu uit,
Verheffen met mijn' zang, en luit:

Want uw bermhartigheit is rijck
In my. ghy ruckt genadighlijck
Mijn ziel uit 's afgronts kolck en poel
Door maght van uwen hoogen ſtoel.

De boozen randden met gewelt
My dapper aen, ter doot ontſtelt:
De rot der ſtercken viel my aen.
Zy docht niet dat my Godt houdt ſtaen.

Bermhartigh zijtghe, en vol gedult,
Vergeeft genadigh onze ſchult.
Bermhartigh zijtghe, en ſterckt uw woort
Getrou naer waerheit, als 't behoort.

Zie neêr, ontferm u over my,
En hanthaefme in dees razerny

22 *Blijck* voor „voorkomen, voordoen," *apparence*. De text zegt: „er zijn geen werken, aan de uwe gelijk."
48 *Als 't behoort:* een gedachteloos nedergeſchreven rijmlap, die in een bede tot God om hulp vrij ongepast luidt, en ſterk afſteekt by 't *zoo 't u behaeght* in vs. 51.

Des vyants, en, zoo 't u behaeght,
Behoe den zoon der dienſtbre maeght.

Vertoonme een trooſtrijck merck en licht,
In mijn vervolgers aengezicht,
Op dat mijn haeters moedt bezwijck',
Als ghy my ſterckt en trooſt zoo rijck.

52 *Den zoon der dienſtbre maeght:* hier maakt V. den Pſalmist tot den zoon van een ſlavin, en daartoe gaf de text geen aanleiding. De Vulgata heeft *ancillae tuae*, „uwer dienstmaagd," en de biddende perſoon wil eenvoudig te kennen geven, dat zijn moeder God diende.

DE LXXXVI. HARPZANG.

Fundamenta ejus in montibus.

HOE grontvaſt ſtaet Jeruſalem
Op bergen, Gode toegewijt!
Hoe lief zijn Sions poorten heim,
Noch liever dan in d' oude tijt
De tenten van 't gezegent heir,
Dat herwaert quam van 't roode meir!

O Koningklijcke Prieſterſtadt,
O Godtsſtadt, op hoe groot een' prijs,
Hoe heerelijck wort ghy geſchat!
En noch denckt Godt op rijcker wijs
Uw veſten uitgeleit te zien,
Door aenwas van uitheemſche liên:

Als Memfis aenſtappe op den roep
Van uwe faem, en Babilon
Godts naem bely, met troep by troep,
En andre vreemden, die de zon
Beſchijnt, en Tirus, en Moorjaen
Uit yver zich hier nederſlaen.

1,2 't Schijnt dat onze dichter, by 't vertolken van dezen Harpzang, minder nog op Jeruzalem dan wel op Rome 't oog heeft gehad, en op de vereeniging van alle volkeren onder haar geestelijk gezach: wat b. v. ten klaarſte blijkt uit vs. 19—24, waarin gezinſpeeld wordt op de ſtichting der *Koningklijke Prieſterſtadt* (zie vs. 7) door Petrus.

Hoe wil dit klincken, als men zeit,
Dat hier een menſch geboren is,
Die zelf den grontſteen heeft geleit
Van deze veſten, en gewis
Zoo maghtigh is, en zoo geroemt,
Dat ieder hem den hooghſten noemt!

De Heer zal zelf dit wonderwerck
Bazuinen en beſchrijven door
Het volck, en d' Overheên, die ſterck
En overtalrijck, na en voor,
Geboren worden uur op uur,
En woonen binnen uwen muur.

Jeruſalem, hoe liefelijck
Wil deze t' zamenwooning van
Uw burgren klincken, als muzijck
Van keelen, en een ſnaergeſpan!
Al wat men in u hoort en ziet
Is vrolijckheit, en anders niet.

21 *Hoe liefelijck:* hoe *liefelijk* ook voor 't overige de melody van deze vertaling zij, moet ik omtrent het ſtellen van dit woord aan 't ſlot van een regel verwijzen tot het aangeteekende op den XLI *Harpz.* vs. 39.

DE LXXXVII. HARPZANG.

Domine Deus ſalutis meae.

OIRSPRONG van al mijn behoudeniſſe,
Ick hou doorgaens by u met klaghten aen,
Terwijl de beurt van dagh en nacht niet miſſe,
By 't ſchijnen van de zon en van de maen.
Mijn bede ſtijge, als wieroock, voor uw lampen,
En aengezicht. verhoor mijn klaght niet ſtraf;
Dewijl mijn hart is overkropt van rampen,
Mijn leven ſtaet met eenen voet in 't graf.
Men achtme als een', die, in een' poel aen 't zincken,
Om byſtant ſchreit. ick ſlacht, helaes, een hart,
Dat hulpeloos den kelck des doots zal drincken,
En trooſte my vrywilligh zulck een ſmert.
'k Gelijck het lijck, dat, vechtende in zijn wapen,
Den geeſt gaf, en, gewont op 't vlacke velt,
Begraven wert, en ſchijnende te ſlaepen
In 't graf, by u is uit den zin geſtelt;
Een lijck, daer ghy uw hant hebt afgetoogen.
Mijn haeter zont mijn ziel ter helle neêr,
Daer duiſternis, de nacht des doots, geene oogen
Met licht vertrooſt, waer zich de doode keer'.

3 In dezen regel zegt de dichter op zeer onduidelijke wijs hetzelfde wat hy in verſtaanbare taal zegt in den volgenden regel.

6 *Straf:* dit woord ſchijnt in openlijke tegenſpraak met het voorafgaande *verhoor;* maar men moet dit laatſte opnemen in den zin van „hoor aan, luister naar."

10 *Een hart:* wat meent V. hier, een *hert* (*cervus*) of een *hart* (*cor*)? Waarſchijnlijk het laatſte, offchoon het *drinken* meer by het eerſte voegt.

Uw gramſchap, die my heeft van u verſtooten,
Staet pal, en vaſt gelijck een koopren muur.
Ghy hebt uw vloên van gramſchap uitgegooten
Op my alleen, en teveus uur op uur.
Mijn vrieuden en bekeuden zijn geweecken,
Vervloecken my, als een' waer voor elck gruwt.
Men vangtme, ick ſta. mijn oogen zijn bezweecken,
Ganſch hulpeloos, daer my een ieder ſchuwt.
Ick roepe u aen met uitgeſtreckte handen
Den ganſchen dag, van dat de zon verrijſt,
Tot datze helt naer zee, en duin, en ſtranden,
En daelen wil op 's aerdtrijxs zoom, en lijſt.
Maer waerom vaer ick droef naer 't rijck der dooden?
Hebtghe ooit den doôn uw wonderdaên vertoont?
Verweckte oit arts de doôn, die 't leven vlooden,
En looft een doode uw naem, om hoogh gekroont?
Zal koudt gebeente oock uw genade en waerheit
Verkondigen in 't graf, van ſtanck verrot?
Zal 't lijck uw recht en wondren in een naerheit,
Die 't al vergeet, oock kennen? o mijn Godt!
'k Houde evenwel geſtadigh aen met ſineecken:
Mijn bede wacht u voor den dageraet.
Hoe kuntghe, o Heer, my van uw hulp verſteecken,
My aenzien met den neck in dezen ſtaet?
Ick ben dus naeckt, en bloot, en arm geboren.
Mijn lijden ſtont van kintsbeen voor mijn oogh.
'k Heb d' ootmoet in mijn ſmert ten troon gekoren.
Zie 't heiloos volck met druck aen, van om hoogh.
Uw toren treftme, en komt mijn dagen korten.
Hy treft mijn hart met dootelijcken ſchrick,
Die bruiſt, en komt, als water, op my ſtorten,
En bruiſt, en ruiſt, beſtortme alle oogenblick.
Ghy ſchrickt het al, dat elck van my verwijder,
En vrient en maegh. de naeſte, die my kent,
Verlochent my, en vlught verbaeſt. een yder
Verlaetme in druck, en 's levens uiterſte endt.

22 Verſta: „maar waarom vaar ik in duiſternis, zonder het licht uwer genade, naar 't Doodenrijk?"
29,30 *In een naerheit Die 't al vergeet*: gelijk in den text ſtaat: „in 't land der vergetelheid."
47,48 Deze regels geven volſtrekt niet terug wat de Vulgata heeft: *exaltatus autem, humiliatus fum et conturbatus.* De St. B. zegt: „ick drage uwe vervaereniſſen, ick ben twijffel-moedigh;" maar van dat *zien van omhoog op 't heiloos volk* lees 1k nergends een woord.
51 *Die bruiſt*: namel. *uw toren.*
53 *Verwijder*: zie blz. 367.

DE LXXXVIII. HARPZANG.

Miſericordias Domini.

CK ſtelle, o Godt, op uw bermhartigheden,
Die eeuwigh uit u ſtraelen naer beneden,
Mijn zanggezinde en opgeſpanne keel.
De waerheit van uw trouwe, oprecht en eêl
In 't houden van 't beloofde heil te geven,
Van ſtam tot ſtam, aen d' ouders, en hun neven,
Zal leven op mijn tong, en mijn gezang
Uw trou bekleên met lof mijn leven lang:
Want ghy hebt eens belooft aen uw' getrouwen,
En ſpraeckt: ick zal in 't hof des hemels bouwen
Het vaſt gebou van mijn bermhartigheit:
Daer wort mijn trou en waerheit, eerſt voorzeit,
Beveſtight om onendelijck te duren
In mijn palais, en ſtarrelichte muren.
Ick heb met mijn genooten een verbont
Geſlooten, en by eede met mijn' mont
Aen David, Godts gezalfde, trou gezworen,
Belooft zijn zaet, ter heerſchappy geboren,
Te zeegnen, en hanthaven op den troon,

1 *Zanggezinde:* een fraai en welluidend woord.
Opgeſpanne keel voor „opengeſpannen, tot een lied geſpannen keel." Ik zie hier, dat V. 't woord werkelijk in den zin bedoeld heeft, dien ik blz. 207 als onjuist berispte.
5,6 Verſta: „in 't houden van wat gy beloofd hebt, namelijk, heil te verleenen aan" enz.
10 *Te zeegnen, en hanthaven:* zie omtrent het weglaten van *te* by een tweede werkwoord, het aangeteekende, Deel I blz. 159.

Daer d' eeuwigheit zal duren, als zijn kroon.
Ick wil dien ſtoel beveſtigen met eere,
Van ſtam tot ſtam, dat hem geen onheil deere.
De hemel, hoogh gewelleft boven zwerck
En zon, bazuint, o Godt, uw wonderwerck.
't Ontelbaer tal der Heilgen, van uw klaerheit
Om hoogh verlicht, trompet uw trou, en waerheit,
Die 't wapen drukt op uw belofte, en woort:
Want boven wort uw lof niet eens geſtoort,
Daer geen van al, die op de ſtarren danſſen,
Uw Majeſteit gelijck is; geene tranſſen,
Vol Engelen, uw zoons, in 't hemelſch Rijck,
In heerlijckheit en eere u zijn gelijck.
O Godt, die, wijt van onzen nacht, daer boven
Verheerlijckt zit in 't hof van alle hoven,
Ghy zijt zoo groot, en ſchricklijck, dat elck gruwt,
Die uwen ſtoel van licht rondom beſtuwt.
O overſte der heirkracht in de ſtreecken
Des hemels, Heer, wie wort by u geleecken?
Almaghtige, waervoor elck nederſtort,
Uw waerheit is de riem, die u omgort.
Uw maght gebiedt de zee, en diepe ſtroomen.
Zy kan den ſtorm, en 't yſlijck onweêr toomen,
Wanneer de zee met een ontſtelt gelaet
Al ſchuimende aen de lucht en ſtarren ſlaet.
Uw maght verneêrt de trotſen, datze ploffen,
Als een gewonde, in 't vlacke velt getroffen
Van 's vyants pijl. uw vyants drang en zwarm
Verſtroitghe, als ſtof, met uwen ſtercken arm:
Want hemel, aerde, en zee, en duin, en ſtranden,
Al d' aerde, en watze omvat, op uwe handen
Gedraegen, u aenbidden, als hun ſtut.
Ghy hebt de zee en noortwint, die haer ſchudt,
En ringeloort, gewrocht door uw vermogen.
De hooge top van Hermon, opgetogen
Tot aen de lucht, en Thabor, in het ooſt,

20 *Daer d' eeuwigheit zal duren, als zijn kroon:* een gewoon dichter zoû den duur van de *kroon* of „het rijk" van Kristus (op wien hier gedoeld wordt) vergelijken by dien der *eeuwigheid:* V. keert het om en maakt het denkbeeld daardoor nog grootſcher en verhevener.

25 *Zoo groot, en ſchricklijck, dat elck gruwt:* zie omtrent het gebruik in ſoortgelijken zin van de woorden *ſchrikkelijk* en *gruwen,* het aangeteekende LXV *Harpz.,* vs. 6 en XLIX *Harpz.* vs. 17.

30 *Uw waerheit is de riem, die u omgort:* V. heeft het *Veritas tua in circuitu tuo* der Vulgata hier op cierlijke en aanſchouwelijke wijze vertolkt.

30-31 De hier voorkomende beeldſpraak wijkt wel wat af van die van 't oorſpronkelijke, en misſchien zweefde Vondel wel wat te veel de Heldenſche Atlas voor den geest; maar toch is de voorſtelling echt dichterlijk en grootsch.

32,33 V. ſpreekt hier als Hollander, die over den Noordewind klaagt; en de regels, hoezeer fraai en onberispelijk, geven niet terug wat de text zegt. Het beeld, door onzen dichter daarin gebruikt, is ondergeſchikt aan 't geen voorafgaat; de Pſalmist kiest er een nieuw en zegt: „'t Noorden en Zuiden hebt gy geſchapen; Thabor (het Westen) en Hermon (het Oosten) juichen in uwen naam."

Aen 't juichen in uw' lof, zien op den trooſt
Van uwen arm en almaght, en getuigen
Dat alle maght voor uwe kracht moet buigen.
Ick wenſche dat uw hant haer maght ontvou',
Uw rechte hant gelooft werde om haer trou.
Wanneerghe gaet ten troone om, zonder voordeel
En gunſt, 't geſchil door uw rechtvaerdigh oordeel
Te ſcheiden, treên Rechtvaerdigheit en 't recht
Vooruit, ter ſte daer ghy 't oneffen ſlecht.
Bermhartigheit en Waerheit u geleiden,
Als voorboôn om partyen net te ſcheiden.
Geluckigh is het volck, dat zich verheught
In zijnen Godt, met kennis van die vreught.
Het volck, o Heer, zal blijde in alle paelen,
In 't licht, dat van uw aenſchijn neêr komt ſtraelen,
Oock wandelen met kennis van Godts wil,
En huppelen van blijſchap, nimmer ſtil,
Op uwen lof, ten hemel opgetoogen,
En draegen moedt op 't heilrecht, dat alle oogen
Zien blincken uit uw' troon, vol majeſteit:
Want u alleen, en uwe heerlijckheit
Wort d' eere van 's volx maght en kracht gegeven,
's Volx werck uw gunſte en wille toegeſchreven,
En wat zy oit vermoghten, of voortaen
In uwen naem tot 's hemels prijs beſtaen:
Want ghy, o ſtam, van uw gewijde loten,
Hebt Jakobs huis gewijt tot bondtgenooten;
Toen ghy voorheen verſcheent in een gezicht
Uw' heilige Profeeten, rijck van licht,
En ſpraeckt: ick hebbe een' herder uitgekozen,
Een' dappren helt, ten dwangk der godelozen,
Verheven tot een' Koning over 't Rijck.
'k Vondt David, mijn' getrouwen, 's vromen wijck,
En zalfde 't hooft van dezen godtverkooren
Tot hooft des Rijcks met mijnen olihoren.
'k Zal zijnen ſtaf hanthaven met mijn hant,
Met mijnen arm hem houden in dien ſtant.
Hy zal geenſins voor zijnen vyant ſuffen,
Noch 's haeters maght hem quetſen, noch verbluffen.
'k Zal 's vyants heir verdelgen voor zijn lucht,
De vloecken ſnel verſtrojen op de vlught.
Mijn Waerheit en Bermhartigheit zal volgen,

89,90 De hier uitgedrukte *wensch* is overeenkomſtig de vertolking der Vulgata. De St. B. zegt eenvoudig: „Gy hebt eenen arm met macht, uwe hant is ſterck."
92 *Met kennis van die vreught*: verſta: „en weet, wat het beteekent, zich in God te mogen verheugen."
93 *Paelen* voor „landen."

En op het ſpoor de vyanden verbolgen
Verjaegen; hy, gezegent in mijn' naem,
Zijn' horen hoogh verheffen op die faem.
Zijn mogentheit zal zee en baeren toomen,
Zijn rechte hant regeeren meer, en ſtroomen.
Dan roept hy my voor zijnen vader aen,
En Godt, en hulp, hanthaver op de baen
Van heil en ſpoet. ick wil dien eerſtgeboren,
Ter heerſchappy geſchapen, en gekooren,
Verheffen boven al wat kroonen draeght,
Daer d' avont valt, en 't licht des morgens daeght
Uit 's aerdtrijx kimme. ick wil hem zonder ende
Beſchermen uit genade voor elende,
En veiligen, en houden hem 't verbont,
Dat ick zoo dier bezwoer met mijnen mont.
Ick wil zijn zaet voor eeuwigh innewijden,
En zetten op den troon, van eeu noch tijden
Uit zijnen gront geſchockt, en noit verzet:
Maer zoo 't gebeur' dat d' afkomſt mijne wet
Den rugh biede, en zich zelf naer mijn behaegen
En Rechten niet oprecht en vroom wil draegen;
Zoo zy mijn Recht ontheiligen, mijn woort
En zuivre wet niet houden, als 't behoort,
Dan wil ick alle ontwijders van Godts regel
Bezoecken met mijn ſtrenge roede, en vlegel,
Nochtans niet heel van mijn bermhartigheit
Verſteecken, noch van 't goet hun toegezeit,
Noch 't heilverbont. bezegelt met mijn lippen,
Ontheiligen in d' allerminſte ſtippen.
'k Heb heiligh dus gezwooren, eens voor al,
Daer David my niet valſch in vinden zal:
Zijne afkomſt zal eeu in, eeu uit, regeeren,
Zijn vaſte ſtoel geen' glans noch licht ontbeeren:
Gelijck de zon voor 't hemelſch aengezicht,
De volle maen met haer volwaſſen licht
Gedurigh ſchijnt: gelijck de regenboogen,
Geſchildert aen den hemel voor elx oogen,
't Aelout verbont met Noah, mijnen knecht,
Na 't ondergaen der weerelt opgerecht,
Getuigen, door geene eeuwen afgeſleeten.
Maer hoe? ghy hebt uw erfdeel neêrgeſmeeten,
Verworpen, en verſteecken van Godts trooſt,
En uw' gezalfde in ballingſchap naer 't ooſt
Van hier gevoert, uw' jongſten wil gebroken,
Uw' knecht onterft van 't erfgoet hem beſproken,
Het heilighdom der kroone ſtraf ontwijdt,

Den tuinmuur van uw' wijnbergh, lang benijt,
Geſloopt, verdelght, waerom alle oogenblicken
Elck ſiddren moet, daer niemant plagh te ſchricken.
De wijnbergh leght nu open, zonder wijn,
Den doortoght van den haet en Filiſtijn
Ten roove en buit, ten ſchimp der nageburen.
De vyant ſtoft op d' afgebroke muren.
De laſtermont braveert ons op het puin.
De noothulp van ons zwaert dien vruchtbren tuin
Niet meer beſchut. ghy hebt dien tuin verſteecken
Van uwe hulp, toen 't leger in quam breecken.
Ghy hebt al 't Rijck en Rijcxcieraet onteert,
Den ſtoel des rijcks ter aerde in 't ſtof verneêrt
Ghy kort den tijt van 't eeuwigh Rijck de veeren,
En Davids bloet, in ſte van trioinfeeren,
Staet ſchaemroot en verlegen om dees ſtraf.
Hoe lang, o Heer, keert ghy uw aenſchijn af
Van Godts geſlacht, verbittert zonder ende?
En is uw toorne, als vier, in onze elende
Ontſteecken, niet te bluſſchen? Ick beken
Mijn brosheit. Heer, ghy weet wat ſtof ick ben.
Hoe ydel en hoe kort is 's menſchen leven,
Een' oogenblick, een hant breet tijts gegeven!
Wie leeft op d' aerde, en kan den doot ontgaen?
Wie zijne ziel van 's afgronts klaeu ontſlaen?
Waer is, o Heer, uwe oude trou, te voren
By eede 't zaet van David toegezworen?
Gedenck, o Godt, aen uwer knechten ſmert,
En ſmaet, en wat al vloecken ick in 't hart
Verkroppen moet, nu al het volck, verbaſtert
Van uwen dienſt en kroon, uw' naem verlaſtert,
Ons dagh op dagh in 't aenſchijn ſpuwt, en bijt,
Den val van uw' gezalfden ons verwijt.
Gelooft zy Godt, den Hooghſten, t' allen dagen.
Het ga zoo 't wil: zijn wil zal ons behaegen.

DE LXXXIX. HARPZANG.

Domine, refugium factus es.

HANTHAVER van al wat wy hier aenſchouwen,
Ghy waert alleen ons toevlucht, en betrouwen,
En hoop, van ſtam tot ſtam:
Eer uwe hant verhief der bergen kruinen,
Den aerdtkloot vormde, eer 't zeeſtrant met zijn duinen
In 't licht te voorſchijn quam,
Waert ghy en blijft de Godt van eeuwigheden,
Die eeuwigh leeft. verſteeck toch hier beneden
Den laegh verneêrden menſch
Niet van uw gunſte, en levendige ſtraelen.
Ghy riept: o menſch, bekeer u: blijf niet dwaelen.
Bekeer u naer Godts wenſch:
Want duizent jaer zijn voor uwe alziende oogen
Gelijck de dagh van giſtren, ſnel vervloogen.
Des menſchen jaeren zijn
By niet geacht in 't rekenen: zy duren
Niet langer dan een ſchiltwacht van dry uren,
By nacht, en maeneſchijn:

17 *Een ſchiltwacht van dry uren:* 't woord *ſchildwacht* wordt in het hedendaagſche ſpraakgebruik niet meer gebezigd dan óf voor den „post," óf voor „de perſoon, die op post ſtaat." Hier echter ſtaat het voor „nachtwaak." Een *ſchildwacht van drie uren* is wat men aan boord noemde een „quartier." Men weet, dat de nachtwaak verdeeld is in vier gedeelten, ieder van drie uren. Zie mijn *Zeemans-Woordeb.*

18 *En maeneſchijn:* die *maneſchijn* is hier vrij overtollig en alleen om 't rijm.

Gelijck het gras vroegh opgaet, ſlaet aen 't quijnen,
Vroegh bloeit, verwelckt, en 's avonts moet verdwijnen,
En afvalt, en verdort.
Uw gramſchap kon den draet des levens knacken,
Uw grimmigheit des menſchen ſtant verzwacken,
Die ſchichtigh is, en kort.
Ghy ſtelde klaer ons boosheit voor uwe oogen:
Ons tijts beloop, van wolck noch miſt betoogen,
Stont voor uw aengezicht:
Toen kortten meer en meer ons lange dagen.
Uw grimmigheit en aengeterght mishaegen
Verkortten 's levens licht.
Wy ſlijten hier ons jaeren met de zinnen,
Die ydel ragh en ſpinnewebben ſpinnen,
Gelijck de ſpinnekop.
Hier duurt de tijt ſlechts vijfmael veertien jaeren.
De ſterckſte kan geen tachtentigh vergaêren:
Dat is zijn hooghſte top.
De korte tijt van 't leven hier beneden,
Wat baertze? niet dan moeite, en zwaerigheden,
En arbeit, en verdriet.
In 't endt begint de geeſt en moedt te ſlappen,
En d' ouderdom let beter op zijn ſtappen,
Als hy zijn ſtruickling ziet.
Wie kan, o Heer, uw grimmigheit beſeffen,
En reecknen al de plaegen, die ons treffen,
Als 't menſchdom u verſtoort.

10-21 *Gelijck het gras — verdort:* er is hier vergeten te zeggen, wie of wat met het gras vergeleken wordt, en daardoor hangt de zin in de lucht. Voorts *bloeit* het gras gewoonlijk niet na dat het *aan 't kwijnen* is geſlagen; en is de geheele voorſtelling alles behalve gelukkig. De Vulgata heeft hier echter ook: *Mane ſicut herba tranſeat: mane floreat, et tranſeat: vespere decidat, induret et arescat:* de St. B.: „in den morgenſtont *ſijnſe* gelijck het gras (dat) verandert: in den morgenſtont bloeyt het, ende het verandert: in den avont wort het afgeſneden ende het verdorret."

26 *Ons tijts beloop:* vertaling van het Latijn: *ſaeculum nostrum:* de St. B. heeft: „onſe heymelijcke zonden."

29 *Aengeterght:* ik meen *aantergen* by Bilderdijk te hebben aangetroffen, doch kan my de plaats niet herinneren. 't Woord, al ſtaat het in geen woordeboeken, is volkomen goed van vorming en uitdrukking.

31-33 De Vulgata heeft hier: *anni nostri ſicut aranea meditabuntur;* de St. B.: „wy brengen onſe dagen door als een gedachte."

35 *Tachtentigh:* vreemd moge het by den eerſten opſlag ſchijnen, dat, terwijl de tientallen tuſſchen *twintig* en *honderd* in, wat het aanwijzende cyfer betreft, aan 't oog dezelfde vorming vertoonen als die tuſſchen *twaalf* en *twintig*, zoo dat men *dertien* en *dertig*, *vijftien* en *vijftig*, *negentien* en *negentig* ſchrijft, er met *acht* een verandering plaats heeft en men niet even als *achttien* ook *achttig* ſpelt, maar *tachtig*, 't geen nog wel, in 't gewone geſprek, *tachentig* luidt. Een weinig nadenkens zal echter elks verwondering doen ophouden. Immers die voorgevoegde *t* of eigentlijk *'t* is niet uitſluitend eigen aan 't getal *tachtig*, maar ſtond vroeger ook voor de overige tientallen: en men ſchreef *'t dertig*, *'t veertig*, *'t vijftig*, *'t zestig*, *'t zeventig* en *'t negentig*. By *'t dertig* ſmolten al ras *t* en *d* in een; uit *veertig* en *vijftig* verdween de geſchreven *'t*, doch bleef niet-te-min aan de uitſpraak een wijziging geven, waardoor men de *v* in die getallen niet uitſpreekt als in *vier*, *veertien* of *vijftien*, maar als ſtond er *feertig* en *fijftig*. Even zoo *zegt* men *feſtig*, *feventig*, en is — wanneer men zuiver ſpreekt — in *negentig* de oude uitſpraak bewaard gebleven. Wat de *en* betreft in *tachtentig*, die is ongetwijfeld haar oorſprong verſchuldigd aan een gevoel voor welluidendheid, om dat *tachttig* al te hard klonk, en misſchien tevens daaraan, dat men, doortellende: *ze-ven-tig*, *tacht-en-tig* *ne-gen-tig* zeide. De St. B. verzachtte het reeds op *tachentig*.

Laet ons uw maght, gelijck uw wraeck, bevroeden.
Stort wijsheit uit, en gietze in ons gemoeden,
En leert ons voort en voort.
Vertoon ons weêr uw aenſchijn, als voorheenen.
Verhoor uw knechts, en dienaers, die hier ſteenen.
Zy vallen u te voet:
Dan zal uw gunſt ons vroegh verquicking geven:
Wy zullen voor u juichen al ons leven,
Verheught, en wel gemoedt:
Dan zal de vreught des tijts, dus lang geſleeten
In druck, en ramp, ons leeren ramp vergeeten,
En boeten druck, en ramp.
Verlicht uw knechts, en ſterck hen, en hun zoonen
In uwen dienſt, terwijlze op aerde woonen
In 's levens korten damp.
De Godtheit lichte ons allen met de ſtraelen,
Die uit zijn' troon van boven nederdaelen
Op alles wat hier leeft.
O Godt, beſtier ons werck naer uw behaegen.
Beſtier ons werck, en hantwerck t' allen dagen,
Eer ons de tijt begeeft.

46 De Vulgata heeft hier: *Dexteram tuam ſic notam fac;* de St. B.: „Leert (ons) alſoo onſe dagen tellen."
48 *Des tijts:* verſta: „des tijdelijken levens."

DE XC HARPZANG.

Qui habitat in adjutorio.

WIE, overſchaduwt uit den hoogen
Van Godt, en 't opperſte alvermogen,
Gedoken zit, en in
En onder d' allerwiſte hoede
Van 's hemels ſchutsheere en zijn roede,
Geruſt van harte en zin;
Die magh met recht en reden ſpreecken:
O Godt, wat hulp kan my ontbreecken?
Mijn toeverlaet in noot,
Ghy hanthaeft my, elck een te krachtigh,
En zijt mijn Godt en hoop: waerachtigh
Nu vrees ick ſlagh, noch ſtoot:
Want ghy verloſt my uit de ſchricken
Van 's jaegers net en looze ſtricken,
Schut vloeck, en dreigement.
Hy zal u decken met zijne armen,
Zijn pen en ſchaduwe beſchermen
Uw hoop tot in het endt.
Hy zal u decken met de klaerheit
Van zijn beloſte en vaſte waerheit,
Als met een' beuckelaer:
Dan zal geen grijns van duiſterniſſe
Verſchricken uw beproeft gewiſſe,

5 *Roede* voor *virga*, „ſtaf, ſcepter." Zie KIL. *in v.*

In lijfs- en zielgevaer.
Ghy zult by lichten dagh niet zwichten
Voor pijlen, en geſchoote ſchichten,
Noch ſpoock by duiſter nacht;
By klaeren middagh voor geen plaegen
Van geeſten, en hun blinde laegen,
Bedeckt en onverwacht.
Laet duizent aen uw ſlincke ſneven,
Tien duizenden den geeſt opgeven
Aen uwe rechte zy;
Laet raecken al wat fix kan raecken;
Geen onheil zal uw ziel genaecken:
Ghy blijft beſchut, en vry.
Ghy zult, beſchut door uw betrouwen,
Der boozen val met luſt aenſchouwen,
En zien hoe 't quaet hen loont.
Ghy zijt, o Godt, mijn hoop gebleven,
De trooſt en vryburgh van mijn leven.
De vroome blijft verſchoont.
De hut des vroomen voelt geen' vlegel:
Want d' Englen volgen 's hemels regel.
Zy zien op 't hoogh gebodt,
Dat hen verbint op u te letten,
Waer ghy uw treden heen zult zetten,
Geruſt, getrooſt in Godt.
Zy draegen 's hemels bondtgenooten,
[Op datze hunnen voet niet ſtooten,
Noch ſtruicklen aen een' ſteen,]
Op hunne handen, die dienſt ſchuldigh,
Eu waecken wacker en zorghvuldigh
Rondom den vroomen heen.
Ghy zult op giftige adders trappen,
Op 't hooft van bazilisken ſtappen,
Gezont, en friſch, en bly.
Ghy zult verpletten leeu, en draecken.
Hun moortvenijn zal u niet raecken,
Hoe dootelijck het zy.
Godt zeght: dewijl hy my betroude,
Zijn hoop op 's hemels toezicht boude,
Beſchut, behoede ick hem,
Daer hy ten doele ſtaet in 't midden:
Dewijl zijn hart volhardt met bidden
Ontwaeck ick op zijn ſtem.
Hy zal my roepen, en mijne ooren
Staen open om zijn be te hooren.

43 *V'legel* voor „ſtraffende roede," als meermalen.

DE XC HARPZANG.

J.W.F. Kachel del.

C. Ed Taurel sculps.

Ick ſta van 's hemels boogh
Hem by in noot en ongelucken,
En wil zijn ziel 't gevaer ontrucken,
Verheerlijcken om hoogh.
Ick wil des vroomen oude en tijden
Verlengen na dit korte lijden,
Hem toonen al het goet
Van trooſt, en 't heil, dat Godts geſlachten
Alleen uit 's hemels ſchoot verwachten,
In vollen overvloet.

73 *Oude* voor „ouderdom," als meermalen.
78 Deze zang is een der fraaiſte uit de geheele verzameling.

DE XCI. HARPZANG.

Bonum eſt confiteri Domino.

O HOOGHSTE Majeſteit,
Het voeght ons u met zangen
En harpe en ſnaer t' ontfangen.
Uw goedertierenheit,
Met 's morgens eerſte klaerheit,
Te zetten in haer kracht,
En van uw trouwe en waerheit
Te zingen over nacht.

Het voeght ons nu de keel
Te ſtellen op tien ſnaeren;
De keel en zangk te paeren
Met cyterſpel, en veêl:
Want uwe ſchepſelingen
Verquicken 't hart, noit moe.
Ick juich nu onder 't zingen
U om uw handwerck toe.

3 *t' Onfangen:* in den zin van „onthalen, verheffen, prijzen."
11 *Keel en zangk* zijn hier ſynoniem: een van beiden kon dus voegzaam gemist worden.
13 *Schepſelingen* voor *ſcheppingen.* Maar eenmaal buiten hier ter plaatſe vond ik dat woord gebezigd, en wel by onzen dichter in zijne *Herſchepp.*, X Boek, vs. 209:

Hy, zoo ver de zonneſchijn
Zich uitbreit, is een heer van alle ſchepſelingen.

Ik geloof niet, dat iemand zich geneigd zal vinden, Vondel in 't gebruik van dit woord — by hem waarſchijnlijk alleen om 't rijm gebezigd — na te volgen.
16 *Uw handwerck:* min juist voor „'t werk uwer handen."

Hoe zijn uw wercken, Heer,
Zoo heerlijck onder 't zingen!
En uw beſpiegelingen,
Wat zijnze een grondloos meer!
Wat brein kan die grondeeren!
Geen dwaze polſt dien gront.
Geen dwaze kon oit leeren
Hoe zulck een werck beſtont.

Wy kunnen ſpa bevroên
Dat ſnoodaerts heerlijck bloejen,
Gelijck men 't gras ziet groejen,
In beemden, friſch en groen.
Men ziet de booze opluicken,
Die ſlimme gangen gaen,
En zoet van bloeſſem ruicken,
En trots en heerlijck ſtaen.

Wat baet hun dit, o Heer?
Hoe hoogh en fors zy brallen:
Zy klimmen om te vallen,
En ſtorten eeuwigh neêr:
Maer ghy, o bron der dingen,
Onendigh een en al,
Beſluit den ring der ringen,
Bepaelt van maet noch tal.

Uw vyanden alom
Uw vyanden bezwijcken.
De maghtigen, en rijcken,
Het onrechtvaerdighdom
Verſtrojen, en verdwijnen,
Verſtuiven met der haeſt,
(Hoe heerlijck zy oock ſchijnen,)
Als hoy, daer 't onweêr blaeſt.

Ghy zult met uwe hant,
Gelijck eenhorens pleegen

18 *Onder 't zingen:* ongelukkige rijmlap, waaruit men zoû kunnen afleiden, dat de dichter de werken van den Heer alleen dan waardeerde, als hy zong.

21 *Grondeeren*: als meermalen, voor „doorgronden." V. zegt hier in vs. 20, 21 en 22 letterlijk hetzelfde, en wel zonder veel variatie.

25 *Wy kunnen ſpa bevroên:* neen, niet *wy*, maar de *dwaze*, waar vroeger van geſproken is.

39 *Beſluit den ring der ringen:* door te zeggen dat God *den ring der ringen beſluit* wil V. te kennen geven, dat Hy eeuwig is. Men weet, dat de cirkel het zinnebeeld der eeuwigheid is. De uitdrukking, hier gebezigd, is echter niet juist.

44 *Onrechtvaerdighdom:* zie omtrent dit woord het aangeteekende XXXI *Harpz.* vs. 140.

45 *Verſtrojen* voor „zich verſtrooien," als meermalen.

49-53 Hier is V., wat hem meer gebeurt, weder geheel in de war met de deelen der vergelijking. Immers, als men den zin ontleedt, dan ſtaat er letterlijk: „Gy zult.. mijn hoorn verheffen gelijk eenhorens plegen te groejen."

Te groejen door Godts zegen,
Mijn' horen, vaſt geplant,
Verheffen, mijne jaeren
En oude in d' eerſte kracht
Genaderijck bewaeren,
En ſtercken door uw maght.

Mijne oogen zullen zien
Hoe mijne erfhaeters krimpen,
Hoe al die my beſchimpen
Van zelf ten velde uit vliên.
Ick zal van verre hooren
Mijn vyants ondergangk,
Die ſtout my had gezworen
Te zien in zijn bedwangk.

't Rechtvaerdigh zuiver hart
Zal, als de pallem, bloejen,
Als Libans ceder groejen,
En tieren zonder ſmert.
Al wat in 't huis des Heeren,
Godts voorhof, ſtaet geplant,
Zal bloejen, en vermeeren,
Gezegent door zijn hant.

Zy groejen maghtigh aen,
En hunne grijze jaeren
Noch weeligh vruchten baeren,
Beſchut van loof, en blaên.
Zy noemen Godt rechtvaerdigh,
Die elck het zijne geeft,
Of kroont, of ſtraftze waerdigh,
Naer elck bedreven heeft.

70 *Of ſtraftze waerdigh* voor „of ſtraftze naar waarde." *Waerdigh* en *naer elck bedreven heeft* beteekenen precies hetzelfde.

DE XCII. HARPZANG.

Dominus regnavit decorem.

DE Heer der Heeren, hier beneên,
Is in zijn heerſchappy getreên,
En zette, op zijnen hoogen troon,
In volle ſtaetſi zich ten toon,
Bekleede zich met majeſteit,
En koningklijcke heerlijckheit,
En maght, en kracht in 't eeuwigh licht.
Hy heeft den aerdtboôm, die niet zwicht,
Noch wanckt, noch ſchranckt, noch overhelt,
Op zijnen grontſlagh vaſt geſtelt.
Godt zette tegens overlaſt
Den ſtoel van zijn vooghdye vaſt,
In 's weerelts aenvang naer zijn' zin,
Maer was in wezen voor 't begin
Der weerelt, en van eeuwigheit.
Die kent noch tijt, noch onderſcheit
Van eeuwen, jaeren, maent en dagh.
O eenigh opperſte gezagh,
Na dat ghy vloên en ſtroomen ſchiept,
En wateren, zoo diep verdiept,

1,2 *Is in zijn heerſchappy getreên, En zette:* het ſpringen van den volmaakt in den onv. v.l. tijd is niet goed te keuren, althands niet in den zelfden zin. V. had zich hier voor alle berisping kunnen vrijwaren, door achter *getreên* een punt te ſtellen en dan te vervolgen: „*Hy* zette." — Er ware dan op de fraaie parafrazis van dezen Harpzang, die in 't oorſpronkelijke maar uit vijf korte ſtrofen beſtaat, geen aanmerking te maken geweest.

Verhief de zee zich, fors en fel,
Verhief de zee zich, hoogh en ſnel,
Met heeſch gedruiſch op 't woeſte ruim:
De zee verhief zich, en het ſchuim
Begon te bruiſchen ſlagh op ſlagh,
En liet zich hooren nacht en dagh
Met maght van waetren overal.
O waterſprong! o zeegeſchal,
Te wonderlijck, als zonder ſlot!
Noch wonderlijcker was de Godt
En Heer van zee en waterſtroom,
Die alle golven houdt in toom,
En, daer hy in de hooghte zit,
De baeren dwingt met een gebit.
En twijfelt iemant aen die maght?
Zy wort bezegelt in haer kracht.
De mont en pen van Moſes tuight
Hoe al dat zeegewelt zich buight,
En zwicht voor Godts Almogenheit,
Die d' elementen ſchift, en ſcheit.
Uw Kerck, o Godt, die heiligh is,
Als 't voeght, deze erfgetuigenis,
Door wonderdaen geopenbaert,
Eeu in, eeu uit, voor elck bewaert.

29 *Als zonder ſlot:* „waar het *ſlot* niet van te vinden is," of, met andere woorden, „waarvan de wijze hoe het geſchiedt, ons geheim blijft."
42 *Als 't voeght:* behoort by *bewaert* in den ſlotregel.

DE XCIII. HARPZANG.

Deus ultionum Dominus.

GHY, die een wreecker zijt
Van 't quaet, ten trooſt van elck, die onrecht lijdt,
Ghy wreecker, noit beſproocken,
Hebt, zonder gunſt of haet, elx leedt gewroocken.
O Godt, 't is tijt dat ghy,
Die rechter zijt in 's weerelts heerſchappy,
Gaet over d' ongelijcken
Der wreevlen eens een billijck oordeel ſtrijcken.
Hoe lang, o Heer, hoe lang
Gedooghtghe dat het onrecht ga in zwang,
En, zonder 't quaet te doemen,
Geweldenaers zich van hun boosheit roemen?
Zy ſtoffen in uw Rijck,
En groejen alle in ſchendigh ongelijck,
En valſche godeloosheit,
Braveeren elck in hun bedreve boosheit.

4 *Hebt ... elx leedt gewroocken:* V. heeft hier het *Deus ultionum libere egit* zoo opgevat, als of er ſprake was van een reeds voltrokken wraak, die, als uit het vervolg blijkt, nog voltrokken moet worden.

7 *Ongelijcken* voor „ongerechtigheden," maar *ongelijk* heeft geen meerv. en bovendien een andere beteekenis.

8 *Wreevlen: wrevel* wordt thands in het gewoon geſprek ſchier alleen meer gebruikt voor „kitteloorig, ontevrede." In poëzy handhaaft het echter zijn oude beteekenis nog van „boosaardig." Blz. 379 vs. 84, troffen wy evenzeer het woord *wrevel* in den zin van „boosheid" aan, en in een der Bybelſche prenteboeken der vorige eeuw leest men op gelijke wijze onder een voorſtelling van de menſchen voor den zondvloed: „en de aarde wordt vervult met *wrevel*."

11 Lees: „*En* gedoogt gy, *zonder 't kwaad* te doemen, *dat* enz."

15 *Valſche godeloosheit:* dichterlijk voor „godlooze valsheid."

Zy hebben, Heer, verruckt
Door eige baet, uw eigen volck verdruckt,
En naemen hun behaegen
Uw erfdeel fel te perſſen, en te plaegen.
Zy hebben arme weeu
En vreemdeling vermoort in 't moortgeſchreeu,
En ouderlooze weezen
Om hals gebroght, oock zonder ſtraf te vreezen.
Zy ſtoffen: Godt de Heer
Zit hoogh en droogh: hy ziet zoo laegh niet neêr.
De Godt van Joſefs vader
Verneemt het juiſt zoo ſtip niet al te gader.
Onweetende geſlacht,
Ghy dwazen, neemt eens op uw boosheit acht.
De planter van onze ooren,
Van 't ſcherp gehoor, zou die uw ſpraeck niet hooren?
De Godtheit, die noit ſliep,
Zou die niet zien, die 't oogh bootſeerde, en ſchiep?
Beknelt hy geen geweeten,
Die wijsheit leert, en geeſſelt den vermeeten?
D' Alweetende verſtaet
Wat ieder veinſt, en peinſt, elx ydlen raet.
Men moet geluckigh prijzen
Dien Godt zijn wet ontvout door 't onderwijzen;
Op dat hy in den damp
Des onheils zich leer' maetigen in ramp,
Tot dat de boozen huilen,
En ſtorten in hun diepgegrave kuilen:
Want d' Opperſte verſtoot
Zijn volleck van zijn aenſchijn niet in noot.
Hy zal in 't ruſtloos leven
Zijn erfdeel niet verlaeten, noch begeven;
Tot dat de dagh van Recht
Alle ongelijck rechtvaerdighlijck beſlecht',
En, 's hemels ſtoel ten prijze,
't Rechtvaerdigh hart ten trooſt, het vonnis wijze.
Wie neemt mijn zaeck in acht,
Verdaedight my voor 's boozen valſche klaght?
Wie ſtaet en houdt mijn zijde,

26 *Zit hoogh en droogh:* een echt Hollandſche ſpreekwijze; de beſte plaatſen toch hier te lande zijn die, waar men geen last van de vochtigheid en van 't water lijdt. Hier echter ſtelde V. de woorden een weinig gedachteloos neêr. Te zeggen, dat God „*hoog* gezeten" is, is een gewettigde uitdrukking, om dat *hoog* alsdan den zin heeft van: „verheven;" — maar: dat „God *droog* zit" beteekent niets en klinkt zelfs belachlijk. 't Is waar, de uitdrukking wordt hier in den mond van ſpotters gelegd; maar toch ontciert zy een deftig gedicht.

41,42 *Op dat hy... zich leer' maetigen in ramp:* neen: „opdat zijn ramp door u gematigd worde," *ut mitiges ei a diebus malis*, als de Vulgata, „om hem ruste te geven van de quade dagen," als de St. B. heeft.

Daer 't boos geſlacht mijn zuiver Recht benijde?
Wie anders dan de Heer,
De noothulp, en beſchermer van mijne eer?
Want zonder Godts bewaeren
Mijn geeſt was lang by 's afgronts ſchim gevaeren.
Wanneer ick riep: mijn voet
Zal ſlibberen, ten zy ghy my behoedt;
Dan holp my uw genade;
Dan quam uw hulp en goetheit my te ſtade.
Naer maete van de ſmert
En droefheit van mijn aengevochten hart,
Verblijdde, in ſpijt der booſten,
Zich mijne ziel, toen my uw hulp quam trooſten.
Zoude onrecht uwen troon
Aenhangen, die door 't juck der wetgeboôn
Vermaſt den hals der menſchen,
Zoo datze u niet behaegen naer hun wenſchen?
De ſchalcken mogen ſtaegh
D' oprechte ziel beſpieden uit hun laegh,
En 's vroomen bloet vergieten,
Na datze hem verdoemden, en verſtieten:
Maer Godt blijft in den ſtaet
Van druck en angſt der vroomen toeverlaet.
Mijn Godt is mijn betrouwen.
Ick wil mijn hoop op 's hemels byſtant bouwen.
Hy ſchenckt elck loon naer 't werck,
Verdelght de quaên, en valt dien hoop te ſterck.
Zijn maght verpletze aen mortel,
Verdelghtze, en roit hen uit met tack en wortel.

60 *Schim* voor „ſchaduw," als meermalen.
69-72 Verſta: „zoudt Gy onrecht kunnen dulden, Gy die ons het juk hebt opgelegd, de wet, te zwaar om immer zoo betracht te worden, dat wij U, ook al ſtreven wy er naar, zouden kunnen voldoen."

DE XCIV. HARPZANG.

Venite, exultemus Domino.

OOMT nu herwaert: laet ons ſpringen,
Huppelen, ter eere van
Godt, die ons behoeden kan.
Laet ons voor Godts aenſchijn zingen,
En krioelen, zang en ſnaer
Huwen, om dien zegenaer
Met muzijck en harpe en klancken
Uit een danckbaer hart te dancken:

Want de Godtheit, die wy eeren,
Is onendigh groot van maght,
Wijsheit, goetheit, een geacht
Koning boven alle Heeren,
Alle Goden. hy beſpant
Al den aerdtkloot met zijn hant.
Alle bergen zijn hem eigen,
Die de lucht en wolcken dreigen.

D' oceaen, en alle ſtranden
Zijn Godts ſcepter onderdaen.
Hy ſchiep zelf den oceaen,
En bootſeerde met zijn handen
Al den aerdtkloot. eert dien Heer.
Komt, en valt op 't aenzicht neer.
Roept hem aen, die ons het leven
En den adem heeft gegeven:

Want hy is ons Godt, en hoeder,
Eenigh eigenaer van al:
Wy zijn ſchaepen van Godts ſtal.
Hy beſtelt zijn kudde voeder,
Weide, en nooddruft voort en voort:
Zoo ghy nu zijn ſtemme hoort,
Och verhardt, gelijck voorheenen,
't Hart zoo hardt toch niet als ſteenen:

Als voorheene in wilderniſſen,
Daer men Godt om nooddruft verght,
Zijne gramſchap proeft, en terght,
Schoon zy man noch bronaêr miſſen:
Daer de vaders wondren zien,
En Godts almaght in 't gebiên,
Evenwel door murmureeren
Hem noch proeven, en onteeren.

Dit geſlacht volhardt in boosheit,
[Sprack hy endtlijck] durf te zwaer
My verſtooren veertigh jaer
Uit verſtocktheit, niet uit broosheit·
Och, zy volgen niet de baen
Van mijn wet om recht te gaen:
Hierom zwoer ick, heet van toren:
Geene ruſt is hun beſchoren.

Voort en voort voor „voortdurend," als meermalen.
In wilderniſſen voor „in de woeſtijn."
Man: „manna."
In 't gebiên: namel. in zijn „geboden of wetten."
Proeven voor „verzoeken." Zie vs. 35.

DE XCV. HARPZANG.

Cantate Domino canticum.

INGT den Heere nieuwe lieden.
Laet al d' aerde door gebieden
Godt te zingen. zingt den Heere
Eenen lofzang toe van eere.
Dat men dagh op dagh hartgrondigh
Zijne zaligheit verkondigh'.
Men verkondige allen volcken
Zijne glori, waer de wolcken,
Drijven. laet vry 's hemels wonderen
Door de weerelt heene donderen:
Want hy groot is, en te prijzen,
Hooger dan ons galmen rijzen,
Schricklijck, boven alle maghten:
Want der onbefneên geflachten
Goden zijn vervloeckte geeften,
Van de minften tot de meeften.
Onze Godtheit fchiep de kringen
Van den hemel en zijn ringen.
Lof en fchoonheit zijn de ftraelen,

12,15 *Der onbefneên geflachten Goden:* hard, voor „de Goden van de geflachten der onbefnedenen."
13 *Zijn vervloeckte geeften:* de St. B.: heeft *alle de Goden der volckeren zijn afgoden.* De Vulgata echter heeft: *Omnes dei gentium daemonia:* en, gelijk wy meer gezien hebben, men was in Vondels dagen van meening, dat Baäl, Moloch, Milkon, enz. enz. even als Jupiter c. s. geen denkbeeldige, maar werkelijk beftaande wezens waren, boze geeften, die zich onder die namen lieten vereeren.
17,18 Wat zijn de *kringen* van de *ringen* of de *ringen* van de *kringen* — want wat is hier nomin., wat genit.? — anders, dan die *kringen* of *ringen* zelve?

Die uit Godt op d' aerde daelen.
Al wat heiligh is en heerlijck,
Wat eerwaerdigh is en eerlijck,
Majeſteit en glori brommen
Uit zijn wezens eigendommen,
Zijn gewaeden, die de leden
Van d' alomheit rijck bekleeden.
Koomt, o onbeſneên, te gader,
Brengt dien Godt, der dingen vader,
Eer en prijs toe. brengt dien Heere
En zijn' naem een' geur van eere.
Brengt dien Godt uit alle landen
Offergaven, offerhanden.
Gaet naer zijn' gewijden drempel,
En aenbidt hem in den tempel.
Laet al d' aerde zich beweegen
Voor zijn aenſchijn, rijck van zegen.
Gaet verkondight allen volcken:
Godt koomt heerſchen uit de wolcken.
Hy hervormt het volck op d' aerde
Door zijn wetten, hoogh van waerde,
Dat elck vaſt ſtaet op zijn rechten.
Hy komt ongelijckheit ſlechten.
Laet de lucht van blijſchap ſchateren,
D' aerde hupplen. laet de wateren
Juichen, en wat in de golven
Onder water leght gedolven.
Laet de kampen vee en vruchten
Zich verheugen met genughten,
Alle boſſchen, alle boomen
Hupplen, als zy Godt zien koomen:
Want hy koomt naer 's weerelts ſtreecken,
Om het vonnis uit te ſpreecken
Over 't aerdtrijck, met een klaerheit
Van rechtvaerdigheit en waerheit.

23 *Brommen* voor „roemrijk klinken," als meermalen.
26 *D'alomheit* voor „'t heelal."

DE XCVI. HARPZANG.

Dominus regnavit, exultet.

De Heer betoomt de weerelt uit den hoogen.
Het aerdtrijck juiche: elck eilant heff' zijn oogen
En hart met vreught naer d' Oppermajeſteit,
Die 't al beſtiert wat voor zijn voeten leit.

Al hangt Godts troon rondom met dicke wolcken
En duiſternis voor 't aengezicht der volcken
Bedeckt, noch ſtaet zijn recht en oordeel vaſt,
Dat op bedrogh, op gunſt noch ongunſt paſt.

Verſlindend vier, trouwanten, ſnel als winden,
Vooruitgeſtiert, vernielen en verſlinden
De vyanden der Godtheit, die zich wreeckt,
En ſtraft al wat haer vierſchaer tegenſpreeckt.

Al d' aerdtboom ſcheen in brant te ſtaen door 't flickeren
Van wederlicht en blixemen en blickeren:
Het aertrijck, dat de lucht ontſteecken zagh,
Wert doots van ſchrick, en dreunde ſlagh op ſlagh.

't Geberghte, dat de ſtarren pooght te trotſen,
Verſmolt, als was voor 't vier, en alle rotſen
Verſmolten reis op reis voor 't wederlicht
Van Godts gelaet, en grimmigh aengezicht.

13-20 Dit ſtaat in den St. B. in den tegenwoordigen, V. bezigt, in navolging der Vulgata, den verleden tijd.

De hemel zelf verkundight hoe rechtvaerdigh
D' Almogentheit, alleen den ſcepter waerdigh,
Haer koningkrijck, de weerelt, hier gebiet,
Daer ieder een Godts glori ſchijnen ziet.

Beſchaemtheit verf de wangen van hun allen,
Die voor het beelt des afgodts nedervallen,
En roemen op gelijckeniſſen van
Hunne ydelheit, die niemant helpen kan.

Ghy Engelen, valt neder, om in 't midden
Van 't hemelſch koor, het Eenighſte aen te bidden:
Dat Sion dit verneeme, en zich verbly,
Als Godt verdelght de blinde afgodery.

Judea, tot zijn Dochter uitgekooren,
Kan zonder vreught en huppelen niet hooren
Hoe 't hooghſte Recht den ſnoden dienſt verfoeit,
En d' afgoôn eiſcht vernielt, en uitgeroeit:

Want Een, in top der hemelen gezeten,
En boven al die Godt of Godtheên heeten,
Ontluiſtert Goôn en ongoôn, van den trans
Der hemelen, met zijnen ſtercken glans.

Wie hem omhelſt met liefde, zonder maete,
Dat die met ernſt de boosheit vliede, en haete:
Want Godt de ziel der Heiligen bewaert,
En vrijtze voor 't gewelt, dat heur bezwaert.

Het licht van vreught verſchijnt, na veele ſmarten,
Rechtvaerdigen, en alle oprechten harten.
Rechtvaerdigen, verheught u in den Heer,
Ontvout zijn' naem, en heiligheit, en eer.

21-23 De krachtige eenvoud van 't oorſpr., waar Gods Almacht in breede trekken zoo treffend wordt verkondigd, is hier door een omhaal van woorden vervangen en de uitwerking gemist.
26 *Des afgodts:* lees: „*eens* afgods;" de text ſpreekt van beeldendienst in 't algemeen.
28 *Die niemant helpen kan:* beter ware hier *kunnen*, zoo 't rijm dit gedoogde; het is toch niet zoo zeer de *ydelheid*, als wel de *gelijkeniſſen* dier ydelheid, over wier onvermogen hier geſproken wordt.
33 *Judea, tot zijn dochter uitgekooren:* de Vulgata heeft *filiae Judae.*

DE XCVII. HARPZANG.

Cantate Domino canticum.

INGT den Heer van wint en donder
Nieuwen lof:
Want hy werckt een heerlijck wonder.
Hier is ſtof.
Met zijn hant en heilige armen
En zijn kracht
Kan hy veiligh zich beſchermen,
Op zijn wacht.
Hy laet blijcken allen volcken
En ontvout
Zijn gerecht, dat uit de wolcken
't Velt behoudt.
Hy gedenckt zijne erfgenade,
Lang belooft
Aen zijn ſtamhuis, niet te ſpade,
Als hun hooft.
Alle landen, alle paelen
Zagen bloot
't Heil der weerelt nederdaelen

1 *Den Heer van wint en donder:* de text heeft enkel „den Heer" en dat is vrij wat verheveuer dan deze rijmlap.

2-3 De Vulgata heeft hier: *Salvavit ſibi dextera ejus et brachium ſanctum ejus;* de St. B.: „Sijne rechterhant ende de arm ſijner Heyligheyt heeft hem heyl gegoven."

13 *Zijne erfgenade: miſericordiae ſuae et veritatis ſuae,* zegt de Vulgata, 't laatſte is door V. onvertaald gelaten.

Uit Godts ſchoot.
Dat al d' aerde juiche, en zinge
Tot Godts eer,
En op harpen danſſe, en ſpringe,
Keer op keer.
Speelt den Heere op veêl, en luiten.
Zet een wijs
Op trompet, kornet, en fluiten.
Zingt hem prijs.
Huppelt voor des Konings troonen.
Aerde, en zee,
Al die om den aerdtkloot woonen
Hupplen me.
Laet de ſtroomen van de landen
Nu verheught
Vrolijck klappen in hun handen,
Rijck van vreught.
Dat de bergen zich beroeren:
Godt verſchijnt,
Om elx lantrecht uit te voeren,
Dat nu quijnt.
Hy zal al het aerdtrijck rechten
Naer zijn wet,
't Ongelijck des volx beſlechten,
Zonder ſmet.

27 *Kornet:* „kleine hoorn."
33 *De ſtroomen van de landen* voor „de landſtroomen."

DE XCVIII. HARPZANG.

Dominus regnavit, iraſcantur.

TOEN 't heidendom was uitgedreven
Regeerde Godt dit Rijck.
Laet alle Godts bandijten razen,
Al d' aerde te gelijck
Van moeite, twiſt en oproer beven,
Dat zal hem niet verbazen,
Die uit den Cherubijnetroon
Elck zwichten heet voor zijn geboôn.

De Heer is 't eenige alvermogen
Te Sion, en zit hoogh
Verheven boven alle volcken,
In top van 's hemels boogh.
Laet elck, van yver opgetogen,
De Godtheit aen de wolcken
Verheffen, en zijn' naem en lof,
Die grooter is dan 't hemelſch hof:

Want heiligh, ſchricklijck, en vervaerlijck
Is d' eerſte majeſteit,
En 's Konings majeſteit beminde
Het Recht, zoo vlack als 't leit.

2 *Godts bandijten:* dat zal moeten beteekenen: „die door God in den *ban* zijn gedaan;" doch de uitdrukking is verre van duidelijk of gelukkig te zijn.

Ghy ſtelde een wijs en wet eenpaerlijck
Voor alle uw wetgezinde,
En hanthaeft Jakob, uwen knecht,
Door loon en ſtraf by 't wettigh Recht.

Verheft dan onzen Godt te zamen,
En bidt de voetbanck aen,
Die Godt gewijt is, en zijn treden.
Volght Moſes onderdaen,
En Aron mede, welcker naemen
Het prieſterdom bekleeden,
Als Samuel, en by hunn' tijt
Godts naem aenbaden, hoogh gewijt.

Zy hielden aen Godt aen te roepen:
Hy hoorde hen terſtont,
Sprack met hen uit een wolckkolomme.
De wetten by Godts mont
Geſtaeft voor Jakobs twalef troepen,
Bewaerden zy alomme:
En ghy verhoorde, o Jakobs Godt,
Hun bede, en klaght, van 't eeuwigh ſlot.

Op hunne aendachtige gebeden,
Voor 's volx vergrijp geſtort,
Bedaerde nw ſtrenge gramſchap weder,
Die u ter ſtraffe port.
Ghy liet u zoenen van beneden.
De boozen voelden wreeder
En ſtrenger uw gerechte wraeck,
Tot voorſtant van uw erfdeels zaeck.

Verheft dan onzen Godt te gader,
En offert zonder ergh,
Op zijnen heilgen bergh,
Den heiligen en hooghſten vader
Want zulck een heiligheit
Dien lof van ons verbeit.

21,22 *Tu paraſti directiones*, heeft de Vulgata; de St. B.: „Ghy hebt billyckheden bevestigt."
28 *Onderdaen* voor *onderdanig*, als meermalen.
29 *Naemen* voor „erfgenamen, nakomelingen." 't Woord is, volgends Weiland, by onze oude ſchrijvers meer in dien zin gebruikt, en ook in Bybeltaal wordt het niet zelden voor de perſoon zelve genomen.
31 *Als Samuel:* uit dit *als* zoû men opmaken, dat *Samuel* een *prieſterdom bekleed had*, wat het geval niet geweest is noch zijn kon. De text noemt hem dan ook alleen als „aanroeper van Gods naam."

DE XCIX. HARPZANG.

Jubilate Deo, omnis terra.

LLE ſtreeckèn,
Geeft een teecken
Van verblijden,
Vry van lijden,
Aen den hoogen
Opgetogen
Heer der Heeren.
Koomt hem eeren
Met verlangen.
Zet uw gangen
Naer zijn' drempel.
Dat de tempel
En zijn tranſſen
Met u danſſen.
Leert, genooden,
Dat geen goden
By Godt haelen,
En zijn ſtraelen,
Noch geen ſnootheit
By zijn grootheit.

5,6 *Aen den hoogen Opgetogen:* ſtaat waarſchijnlijk voor „*aan den* hoog *opgetogen,*" voor „hoog verheven," want door te zeggen dat *de Heer der Heeren opgetogen* is, geeft men iets anders te kennen dan hier bedoeld wordt.

19 *Snootheit* voor „geringheid," als meermalen.

Hy bootſeerde
Fatſoeneerde
Ons te gader.
Wie is vader
Van zijn leden,
Hier beneden?
Wy, Godts knaepen,
Zijn de ſchaepen
Van zijn weide.
Men geleide
De Levijten
Naer tapijten
Van Godts hutte,
Onderſtutte
's Hemels wijzen.
Valt aen 't prijzen
In Godts zaelen,
Eu poortaelen.
Zet met loven
Hem daer boven
In zijne eere.
Geeft hem d' eere
Dat hy ſtadigh
Is genadigh,
Zoet, zachtzinnigh,
En aenminnigh:
Dat zijn goetheit
En zijn zoetheit
Eeuwige uren
Zullen duren,
En de klaerheit
Van zijn waerheit,
Zijne trouwe,
Vry van rouwe,
Op geen ſpruiten
Zullen ſtuiten.

17 *Knaepen* voor „knechten, dienaars," als meermalen.
33-36 Verſta: „dat zijn trouw, zonder dat hem zulks ooit ophoude, zich aan elken tak van onzen ſtam voortdurend openbare."

DE C. HARPZANG.

Miſericordiam & judicium.

HET luſtme, o Godt, van uw bermhartigheit,
En hoogh gerecht, dat deught de kroon bereit,
Te zingen, 't hart te raecken,
Mijn harp en ſnaer te ſtellen op dien trant,
Uw zuivre baen te volgen met verſtant,
Als ghy my zult genaecken.

Mijn wandel was in 't midden van mijn hof
Onnozel, net geſtelt op uwen lof,
Mijn hart en geeſt eenvuldigh.
Mijn ooghmerck was rechtvaerdigh, zonder ſmet.
Ick haette fel d' ontwijders van uw wet,
En leefde ganſch onſchuldigh.

Geen ſnoode ſchalck, geen booswicht hing my aen.
Ick kende geen, die ſlimme gangen gaen,

9 *Eenvuldigh:* dialektvorm voor *eenvoudig.*

14,15 *Ick kende geen die... mijnen omgang mijdden:* het ſpreckt van zelf, dat de ſpreker geen grooten overlast kon hebben van de zoodanigen, die hem ontweken, en er is althands niets bevreemdends in, dat hy hen niet kende; doch het Lat. *declinantem a me malignum non cognoſcebam* ware dan ook juister vertolkt geworden door: „ik wilde niets weten van den boze, die een weg ging, afwijkende van den mijnen." 't Blijkt ook uit het vervolg — zie vs. 19—24, 31—36, 39—42, dat het afweeren van booswichten het hoofdonderwerp uitmaakt van den Pſalm. De St. B. heeft t. a. p.: *het verkeert herte ſal van my wijcken: den booſen en ſal ick niet kennen.*

En mijnen omgang mijdden.
Ick ſtrafte hen, die heimlijck 's naeſten faem
Onteerden, en den geur van zijnen naem
Bedorven, en benijdden.

Ick kende voor geen' diſchgenoot, die fier
Zijn hoovaerdy door zijnen trotſen zwier,
Gezicht en gang liet blijcken,
Noch noode hen die, nimmer te verzaên,
Uit gierigheit naer ſchat en rijckdom ſtaen,
En 't volck verongelijcken.

Ick zagh doorgaens naer trouwe dienaers uit,
En trou, die 't hof voor rijxverraedren ſluit,
En eeuwigh houdt geſlooten.
Oprechten, die langs 't onbevleckte ſpoor
Den omwegh vliên, ontfing ick gaerne voor
Trouwant, en amptgenooten.

Geen trotſaert, wien, tot alle mans verdriet,
De hoovaerdy ten aengezichte uit ziet,
Zal mijn palais bewoonen.
Ick kan geen' ſchalck, die valſch is, loos en licht,
En logens giet, ten hove in mijn gezicht
Verdraegen, noch verſchoonen.

Ick waerſchoude al de ſchelmen met den ſlagh,
En overviel hen vroegh, voor dau, voor dagh,
Om uit Godts ſtadt te keeren,
Te dempen al dien ongerechten aert,
Die oproer ſtoockt, der burgren hals bezwaert,
En op hun zweet wil teeren.

15 *Mijdden:* even als *wijden, benijden* — *wijdde, benijdde, gewijd, benijd* hebben, plach ook *mijden* regelmatig *mijdde, gemijd* te vormen. DE DECKER ſchijnt de eerſte te zijn geweest, die het partic. ongelijkvloeiend maakte, toen hy in zijn *Lof der geltz.*, blz. 85 ſchreef:

Hier door (zoo Paulus zegt) word hoerdoms ſmet gemeden —

en blz. 101

Paſt deze pruel de leden
Van 't Hooft, 't welk alle pruel als peſtrier hceft gemeden?

welk *gemeden* HUYDECOPER, *Pr.* III, 429, „zeer ongewoon" noemt, beweerende zelfs, dat DE DECKER hierby noch voorganger noch navolger heeft gehad. 't Eerſte is mogelijk; doch, wat het laatſte betreft, wat zoû Huydecoper wel zeggen, indien hy eens weder kon komen opdagen, en gewaar werd, hoe de gelijkvloeiende vorm voor den ongelijkvl. ſchier zonder uitzondering heeft plaats gemaakt.

21 *Geen trotſaert:* naar de Vulgata, die *qui facit ſuperbiam* heeft; in den St. B. ſtaat: „Wie bedrog pleegt."

25 *Logens giet:* voor „logens verzinnen" plach men vroeger zeer gemeenlijk te zeggen: „*logens gieten*," en iemand die daarvoor bekend ſtond heette men „een *gietlogen*."

DE CI. HARPZANG.

Domine, exaudi orationem meam.

HEER, verhoor mijn ſmeecken.
Mijn ſchrejen klimm' tot u.
Keer 't aenſchijn niet zoo ſchuw
Van my, als 't hart, verſteecken
Van trooſt, is in de klem.
Neigh d' ooren naer mijn ſtem.

Zoo dick ghy my hoort ſteenen
Verzacht terſtont de pijn:
Dewijl mijn dagen zijn,
Gelijck een roock, verdweenen,
En mijn gebeent verſchroockt,
Als branthout, zwart beroockt.

Ick ben, als 't hoy, geſlagen,
Getroffen van om hoogh.

2 *Schrejen:* uit deze ſpellingswijze, zij moge dan van V. zelven of van den drukker zijn, zoû ik afleiden, dat men 't woord in die dagen *ſchrec-jen*, even als *ſchrce-wen*, uitſprak, en welligt is de hedendaagſche uitſpraak *ſchrei-en* een navolging van 't H. D.

11 *Verſchroockt:* d. i.: „verſchroeid, ſaêmgekrompen."

13 *Ick ben, als 't hoy, geſlagen:* letterlijke vertaling van het Lat. *percuſſus ſum ut foenum:* wat echter geen duidelijk beeld voor oogen ſtelt: immers, *hooi* pleegt men niet te *ſlaan*. Men moet hier alzoo een van beiden als de bedoeling des Oosterſchen dichters aanmerken, of dat hy zich vergelijkt by

Een ſtroobosch, door den ſlaf des jammers uitgedorscht,

gelijk BILDERDIJK het zoo heerlijk uitdrukt, waar hy van Evaas boezem ſpreekt: — of wel, dat hy, van zijn hart klaagt, dat het als *gras geſlagen* en *verdord* is, en in den laatstgemelden zin neemt de Staten-overzetting het op.

Het hart is dor, en droogh.
'k Vergat door al het klaegen
En kermen in der noot,
Mijn' nooddruft, en mijn broot.

Door 't zuchten, in die pijne,
Verſmolt mijn vleeſch: ick ſcheen
Een geeſt, en vel, en been,
Geleeck in een woeſtijne,
Den pellikaen, heel ſtuur,
Of nachtrave in den muur.

Ick waeckte, en ſlachte muſſchen
Om hoogh op 't eenzaem dack.
Wat vyant was verſprack
My ſchendigh ondertuſſchen.
Wat ſlus my eere gaf,
Zwoer my zijn vrientſchap af:

Dewijl ick aſch moſt eeten,
In ſte van broot; om dat
Ick traenen mengde in 't nat
Des kelcks: want ghy gebeeten
Verplet my voor uw oogh,
Dien ghy verhieft zoo hoogh.

Verloopen zijn mijn jaeren,
Gelijck een ſchim vergaet,
Die nimmer ſtille ſtaet.
Verdort zijn al mijn aêren,
Gelijck 't gemaeide gras
In hoy verkeert zoo ras:

Maer ghy, o Heer, blijft leven
Door eeuwen, zonder tal,
En uw geheughnis zal,
Door al de ry der neven
Van 't outſte en jongſt geſlacht,
Gedurigh zijn geacht.

25,26 *Muſſchen Om hoogh op 't eenzaem dack:* het meerv. *muſſchen* bederft hier de gelijkenis. *Muſſchen* op een *dak* zijn zelden melankoliek en veelal luidruchtig; er is hier dan ook geen ſprake van: „*muſſchen* op een *eenzaam* dak," maar van: „een *eenzame musch* op 't dak," en dit laatſte beeld is waar en ſchilderachtig. Immers muſſchen zijn gezellige vogels, die in hoopen by elkander kruipen: en zulk een vogel, alleen zijnde, moet zich uitteraart ongelukkig vinden.

27,28 *Verſprack My ſchendigh* voor „belasterde my." 't Woord *verſpreken* is ons reeds in vrij verſchillende betcekenis voorgekomen.

Ghy zult, noch nan aen 't rijzen,
Aen 't heiligh Sion, daer
Men roockt op uw altaer,
Bermhartigheit bewijzen:
Want die genadetijt
Genaeckt, en dwaelt niet wijdt:

En uwe knechten draegen
Alreede in hoop zoo tron,
De ſteenen aen dien bou,
Hun opperſte behaegen.
Zy zien uw lant, o Heer,
Medoogende aen van veer.

De Heiden zal vertſaegen
Voor uwen naem, ontzien,
Ge-eert by allen, wien
Ghy ſcepters geeft te draegen,
Dewijl Godt Sion bout,
Daer elck zijn' glans aenſchont.

Hy zagh met goedige oogen
Op 't nederigh gemoedt,
Het welck hem viel te voet,
Eerbiedigh, en geboogen.
Hy keerde zich niet ſtraf
Van znlcke aenbiddren af.

Nu laet dit al met orden
[Op dat het blijf gedacht
By 't volgende geſlacht,]
Heel net beſchreven worden,
Op dat nakoomeling
En neef Godts glori zing'.

Want Godt zagh uit de wolcken,
En van zijn heilighdom

49 *Ghy zult, noch nau aen 't rijzen:* de St. B. heeft hier: „gy zult opſtaen;" de Vulgata *Tu exſurgens*, en V. had, deze volgende, beter het denkbeeld kunnen teruggeven van een „oprijzenden" of „ontwakenden" God. Zijn *noch nau* maakt de uitdrukking onduidelijk en lam.

50,51 *Daer Men roockt op uw altaer: daer* is hier geen bywoord van plaats, maar ſtaat „als meermalen by V., in den zin van „terwijl," zoo dat hier geenszins gedoelt wordt op offerhanden, die gelijktijdig met het vervaardigen van den Pſalm gebracht werden, maar op de zoodanige, die de dichter zich voorſtelt, dat weder plaats zullen hebben wanneer de Heer aan Sion *barmhartigheid bewijzen* zal. In het oorſpr. wordt echter van dat *op 't altaar rooken* geen gewach gemaakt.

55-58 Er is in 't oorſpr. geen ſprake van nieuwe ſteenen door Gods knechten tot den bouw aan te dragen, maar van de oude, in puin vervallen ſteenen, waaraan zy hun belangſtelling toonen: *Quoniam placuerunt ſerris tuis lapides ejus et terrae ejus miſerebuntur*, zegt de Vulgata, en met reden moeten wy ons verwonderen, dat V. deze aandoenlijke voorſtelling niet teruggegeven, maar integendeel een geheel ander beeld daarvoor in de plaats geſteld heeft.

Ter aerde neder, om
Alle afgezuchte volcken
Te ſlaecken uit gevaer
Der boejen, hardt en zwaer;

Om van hun yſre keten
T' ontſluiten door zijn' raet
Der omgebroghten zaet;
Op dat het uit moght meeten
Op Sion 's Heeren naem,
En ongemeete faem;

En zijnen lof verklaeren
Door ganſch Jeruſalem;
Daer weerelden voor hem,
Gelijck een hart, vergaêren,
En Vorſten van ontzagh
Hem dienen dagh aen dagh.

'k Ging dus dees rede tegen
In 't bloejenſt van mijn jeught:
Ontdeckme, die 't vermeught,
Mijn levens korte wegen,
En ruckme niet zoo vlugh
Ter halve baen te rugh.

Uw jaeren doen hun ronden
Geſlachten uit en in.
Ghy grontveſte in 't begin
Den aerdtboôm zonder gronden.
Den boogh des hemels ſpant
Ghy met uw ſtercke hant.

't Gewelf, met licht geladen,
En ſtarren, zon, en maen,
Zal ſlijten, en vergaen,
Verouden, als gewaeden:
Ghy, rijck van maght en eer,
Verandert nimmermeer.

Wat kreitſen om ons drijven,
Ghy wiſſelt t' zijner tijt

Der omgebroghten zael: naar de Vulgata: die *filios interimatorum* heeft; in den St. B. ſtaat: „de kinderen des doots," d. i.: „zy die ter dood gedoemd waren."

Gelijck een hart: de meening is ongetwijfeld *gelijk* tot *een hart;* want „een enkel hart" kan niet gezegd worden te „vergaderen."

Paucitatem dierum meorum nuntia mihi, heeft hier de Vulgata; de St. B.: „mijne dagen heeft Hy verkortet."

Hen, als een kleet verſlijt:
Maer uwe jaeren blijven:
Uw wezen blijft alleen,
Gelijck het was voorheen.

Alle uwer knechten zoonen,
En hun onſterflijck zaet,
Die zullen, eens van quaet
Bevrijt, Godts ſtadt bewoonen,
Beſtendigh, en altoos,
In 't eeuwige endeloos.

117 *Als een kleet verſlijt:* neen, *als een kleed*, dat *verſlijt*. Zie omtrent dit weglaten van een woord, dat tot aanwijzing der gelijkenis onmisbaar is, het aangeteekende by HUYDECOPER, *Proeve*, Deel I, blz. 146, en elders.

DE CII. HARPZANG.

Benedic, anima mea, Domino.

ELAEN, mijn ziel, hef aen met ſchoone wijzen
Den zegenaer van al wat leeft te prijzen,
Ten hemel toe.
Wat in my leeft koom' nu al teffens boven,
Beginne Godts gewijden naem te loven,
Noit lovens moe.
Welaen, mijn ziel, hef aen de bron der dingen,
Den zegenaer der weerelt lof te zingen
Voor al zijn deught.
Vergeet geenſins met uitgeleze klancken
Den Opperſten voor al zijn deught te dancken
Met danckbre vreught.
Hy heeft u alle uw ſchulden quijtgeſchouden,
Uw ſmet geheelt, in 't uiterſte u behouden,
In ſtervens noot.
Hy kroont u met genade, en uit ontfarmen
Omhelſt u weêr met zijn genadige armen
Op zijnen ſchoot.
Hy ſchenckt uw harte al wat uw hart kan wenſchen.
Hy reckt uw jeught voorby het perck der menſchen,
Herbaert u weêr,
Als d' adelaer, die 't al verbluft in 't rennen,

20 *Voorby het perck der menſchen:* niet zeer duidelijk voor: „voorby het perk, waar 's menſchen jeugd ophoudt."

Wanneer hy ſtijght met zijn herbore pennen
Zoo hoogh en veer.
Hy deelt alom den ſchat uit van zijn goeden,
En helpt aan recht de lijdende gemoeden,
Geplet ter neêr.
De Godtheit wees aen Moſes haere paden,
Aen Jakobs huis haer wet, en wil, en raeden,
Op hunne reis.
De Godtheit is langkmoedigh, en genadigh,
Bermhartigh, en geduldigh, ſtaet niet ſtadigh
Op 's hemels eiſch.
Godts gramſchap heeft haer tijden, en hare uren.
Zijn dreigement zal d' eeuwen niet verduren.
Hy handelt niet
Naer ons vergrijp, noch ſtraft het overtreden
Niet naer den eiſch en ſtrengheit van zijn reden,
Hoe ſcherp hy ziet:
Want zijn gena heeft nergens peil, noch teiken.
Zy kan van d' aerde aen 's hemels toptrans reiken,
Voor die hem vreeſt.
Zoo wijdt het ooſt te rugge wijckt van 't weſte,
Zoo verre worpt hy 't misdrijf, ons ten beſte,
Die 't hart geneeſt.
Gelijck doorgaens een vader uit ontfermen
Zijn kinders neemt in zijn bermhartige armen,
Zoo handelt Godt
De kleenen, en godtvruchte godtgenooten.
Hy weet wel uit wat ſtof wy zijn geſprooten,
En kent ons lot.
Hy overweeght onze afkomſt, ſlecht van waerde,
Gebootſt uit ſtof, een hantvol aſſche, en aerde.
De menſch vergaet,
Gelijck het gras, de bloem op velt en kampen
Verdort, verdwijnt door rijp, en miſt, en dampen,
En niet beſtaet:
Want 's levens kracht vergaet, en ſtort ras neder,
Verhuiſt van hutte, en d' oude keert niet weder
Van waerze quam:
Maer Godts gena, van eeuwigheit geboren,
Verzoent, eeu in eeu uit, des hemels toren
Met 's vroomen ſtam.
Godts heilrecht zalft de ſtammen in de ſpruiten,

ω *Teiken* voor „grensteeken, afbakening."
ωω *Worpt hy 't misdrijf:* namelijk: „uit ons hart."
ωω Deze voorſtelling is niet in 't oorſpr., doch wel waardig, dat zy er in ſtond, en over 't geheel is deze Harpzang prachtig van diktie.

Die zijn verbont in hunnen boezem ſluiten,
Oprecht en vroom,
Die zijn geboôn, en wil, en wetten leeren,
En zijnen naem in wil en wandel eeren
Met angſt en ſchroom.
Hy heeft zijn' ſtoel gebout op lucht, en wolcken,
Van waer hy heerſcht, als Koning aller volcken.
Verheft dien Godt,
Ghy Engelen, en hemelſche heirkrachten,
Geweldigen, en onderdaene maghten
Van 't hoogh gebodt.
Verheft den Heer, o groote hofgezanten,
En maghtigen, en trouwe hoftrouwanten,
Die op hem paſt.
Verheft den Heer, en prijſt zijn wonderwercken,
Zoo wijt hy heerſcht. mijn ziel, verhef dien ſtercken,
Naer zijnen laſt.

DE CIII. HARPZANG.

Benedic, anima mea, Domino.

ELAEN, mijn ziel, hef aen met ſchoone wijzen
Den zegenaer van al wat leeft te prijzen.
Mijn Heer, mijn Godt, hoe heerlijck ſtraeltghe in 't oogh
Der volcken uit uw heerlijckheit om hoogh!
Ghy hebt om hoogh de ſchoonheit, en 't vermoogen,
En loflijckheit, en wijsheit aengetoogen,
Als een gewaet, en zit voor elx gezicht
Behangen, en bekleet met hemelſch licht,
Een' mantel, rijck van zonnegout en ſtraelen.
Ghy ſpant het hof der hemelen, vol zaelen,
Met kunſt gewelft, in 't ronde uit, als een tent
Van vachten, van het een aen 't ander endt.
Ghy overdeckt het vier, in top geſchoven,
Met eene zee van wateren daer boven.
Uw wagen is een wolck, waer voor uw hant,
Wanneer ghy vaert, de winden inneſpant,
Die door de lucht op hunne vleugels drijven.
De Geeſten, die, vol viers, uw wetten ſtijven,
Gebruickt ghy tot uw' ſtoet, en boôn van 't hof.
Ghy hingt den kloot der aerde, zwaer en grof

1,2 Dezelfde aanhefregels als in den vorigen Harpzang; doch ook in 't oorſpr. beginnen de beide Pſalmen eveneens.

18,19 V. maakt hier Gods *Geesten* tot *Boden*, de St. B. omgekeerd Gods *Engelen* (of „Boden") tot *geesten*; 't is waar dat de dubbele accus. in de Vulgata, *qui facis Angelos tuos ſpiritus*, zoo wel de eene als de andere opvatting gedoogt

Van lichaem, in de lucht, daer zonder leunen,
En zonder op geleende maght te ſteunen,
Ganſch onverwrickt en dicht op een gepackt,
De zwaerte naer heur eigen midpunt zackt,
En van zich zelf geſtut wort, en gedraegen,
Oock niet vermoeit door eeuwigheit noch dagen.
De zee in 't ront, zoo grondeloos en breet,
Bedeckte d' aerde in 't eerſt, gelijck een kleet.
Het water, eer de vloên en waetren zoncken,
Hiel hoogh geberghte en rotſen diep verdroncken:
Maer toen ghy 't ſchuim begraeude, vloot het voor
En ſchrickte, waer de donder in zijn oor
Van boven klonck: verdroncke bergen haelden
Hunn' adem in de lucht: de velden daelden:
Elck element koos 't perck, dat ghy hun weeſt.
Ghy ſtelde een peil de wilde zee, die vreeſt
Het peil, by u gezet, voorby te trecken,
En 't aerdtrijck weêr met golven t' overdecken.
Ghy laet de bron en bronaêr uit het dal,
En bergh en rots, zoo helder als kriſtal,
Ontſpringen, om het dorſtigh vee te drencken,
En in het woudt den ezel verſch te ſchenckeu,
Wanneer hy raeſt en gigaeght, ſchier verſmacht
Van fellen dorſt, naer koele bron, en gracht
In wildernis. hier neſtelen de vogels
In tack, en haege, of drijven op hun vlogels,
En zingen uit de rotſen, dat het klinckt.
De ſteile top van bergh en ſteenrots drinckt
Den regen, en den dau, die uit de wolcken
Het aerdtrijck laeft. uw ſchoot verzaet de volcken
Met ooft, en vrucht, en voedtzaem veltgewas.
Ghy weit het vee met voeder, loof, en gras,
En voedt den menſch, terwijl hy ſlaeft, met kruiden;
Teelt terwe, en zaet, tot voedtſel voor de luiden.
De wijn verheught den geeſt. d' olijf verquickt
De ſmert. het graen het hart verſterckt eer 't ſtickt.
Het groene woudt, en Libans cederboomen,

20-26 De text zegt, „dat God de aarde op haar grondvesten heeft geſteld, en dat zy in eeuwigheid niet wankelen zal." Vondels omſchrijving is echter zeer gelukkig en met de fyziſche wetten overeenkomſtig.

43 *Gigaeght:* zie Deel VI, blz. 320.

47 *En zingen uit de rotſen:* naar de Vulgata, alwaar wy lezen: *de medio petrarum dabunt voces.* Dit zouden dan „uilen" en andere „nachtvogels" zijn; want deze alleen zijn gewoon „geluid te geven van tuſchen de *ſteenen.*" De St. B. heeft „een ſtemme gevende van tusſchen de *tacken,*" wat in allen gevalle een liefelijker beeld aan de hand doet.

56 *Eer 't ſtickt:* wat? *het graan,* of *het hart?* Waarſchijnlijk zal de bedoeling zijn, dat het brood den mensch voor ſtervensnood bewaart, doch zy is al zeer ongelukkig uitgedrukt, en wanneer men leest van *graan,* dat een *hartverſterking* aanbrengt, is men geneigd minder aan „ſpijze," dan aan hetgeen men „korenbrandewijn" noemt, te denken.

Van Godt gezaeit, bevochtight hy met ſtroomen
Van regen, en met verſchen morgendou.
Hier bout de muſch haer neſt uit zorge, om trou
Haer teêr gebroet en jongen te bewaeren.
Hier neſtelen en broeden d' ojevaeren,
Aenleiders van 't gevogelte op hunn' tijt.
De harten gaen op bergen hoogh en wijt
Te weide in 't wilt. hier berght in rots en klippen
De haes zijn lijf, en weet den hont t' ontglippen.
De vader van het licht ontſteeckt de maen
Op haeren tijt. de zon weet op te ſtaen,
En zinckt in 't weſte, op 't uurwerck, haeren luiſter:
Dan valt de nacht op 't aerdtrijck zwart, en duiſter:
Dan ſlaeckt het boſch wat in zijn ſchaduw ſchuilt:
't Gedierte, op roof verhit, valt uit, en huilt:
Het leeushol brult om roof met al zijn jongen,
Eiſt aes van Godt, door hongers noot gedrongen,
Tot dat, de zon aen 't rijzen, zy hun beſt
Vergaderen, en weder gaen te neſt.
Nu gaet de menſch naer acker, vee, en ſtallen
Zijn daghwerk ſpoên, tot dat de zon, aen 't vallen,
Den avont roept. o hooghſte Majesteit,
Hoe ſtraelt uw maght, en wijsheit, en beleit
Uit al uw werck, volwrocht in dry paer dagen!
Uw wijsheit nam haer opperſte behaegen
In dezen bou. uw wijze maght bezit
Dit groot Heelal, en waert van lidt tot lidt.
Ghy overſpant den oceaen, de ſtranden,
De ruime zee, en waetren met uw handen,
Daer 't element, van viſſchen, zonder tal,
Gedurigh krielt: daer grooten overal
De vlechten van de groene baeren kemmen
Met vinne, en ſtaert, de kleenen weeligh zwemmen
By duizenden, tot 's viſſchers onderhoudt.
Hier durf by ſtorm de zeeman, al te ſtout,
Zich, op een' balck, en 's waters ongenade,
Betrouwen dagh en nacht, en 's avonts ſpade.
Hier ſpeelt en drijft de walviſch, als een klip,
En eilant, tot een ſchrick van menigh ſchip.
Al wat 'er drijft en tuimelt in de vloeden
Ziet naer uw hant, die al wat leeft kan voeden,
Te zijner tijt. ghy opent en ontſluit
Uw hant, en deelt elck een zijn nooddruft uit:
Zy neemen 't aen: maer keert ghy uwen zegen

Herodii domos dux est eorum, zegt de Vulgata: de St. B. „des ojevaers huis zijn de denne-boomen."
Op 't uurwerck: verſta: „op vaste tijden."

En aenſchijn van hun af, zy ſtaen verlegen.
Onttreckt ghy hun uw kracht, zy keeren ras
Tot ſtof, vergaen, en worden ſtof, en aſch.
Indien het u belieft hun kracht te geven,
En ziel en geeſt, men zietze weder leven,
En d' aerde treckt een ander aenzicht aen.
De Godtheit zy, eeu in, eeu uit, voortaen
Geheilight, en ten hemel toe geprezen:
Die prijs gedy tot blijſchap van Godts wezen:
Terwijl zijn werck elcks mont tot lof verplicht.
Het aerdtrijck beeft alleen voor zijn gezicht.
Taſt hy geberghte en ſteenrots aen, zy ſchricken,
En roocken. ick wil mijn gemoedt verquicken
In 't loven van dien grooten eigenaer,
Zoo lang ick leef, en hem met zang en ſnaer
Uit danckbaerheit verheffen hier beneden,
Zoo lang de geeſt zal zwieren door mijn leden.
Mijn lof behaeg' den hemel doorgaens heen.
Ick ſchep mijn vreught uit Godt, en anders geen',
Dat d' aerde al die des Hooghſten lof mishaegen,
De boozen, zie, als ſtof voor wint, uitvaegen.
Wel aen, mijn ziel, looft Godt, uw leven langk
Met harpe, en ſnaere, en hemelſch maetgezangk.

DE CIV. HARPZANG.

Confitemini Domino.

ERHEFT met zangk der dingen Heer en vader,
En roept den naem des Opperſten te gader
Eendraghtigh aen. trompet in 't Heidendom
Zijn wercken, rijck van wonderen alom.
Huwt keel en ſnaer te zamen, hem ter eere.
Ontvout op 't rijckſt de wondren van dien Heere.

Uw lofzang drave op zijnen heilgen naem.
Uw hart verblijde, in 't natreên van Godts faem,
Zich op dien lof. zoeckt lof in hem te loven,
En groeit hier in, dat hy geprezen boven
Alle andren ſta. zoeckt, ſtijgende in het licht,
Geſtadigh aen zijn heilrijck aengezicht,
Ons hooghſte goet. gedenckt aen al de wonderen,
Die wijdt en zijt in ieders ooren donderen;
Hoe Godt Natuur verbaeſde, als hy haer perck
Te buiten ging door menigh wonderwerck;
Hoe hy zich niet wou binden aen haer' regel,
Toen zijne maght de boozen met den vlegel
Van 's hemels wraeck verplette, ſtreng en ſtraf,
Of uit de lucht zijn ſtamhuis wetten gaf.
U ſpreeck ick aen, o vader Abrams zoonen,
Aenbidders van den ſtoel en troon der troonen;

8 *In 't natreên van Godts faem:* ſtaat hier eenvoudig voor „terwijl gy den Heer zoekt."

O Jakobs zoons, gekooren door het lot
Des heilverbonts ten dienſt van eenen Godt.
De zelve Godt, het hooft der godtgenooten,
[Wiens heerſchappy, van grens noch eeu beſloten,
Veel wijder dan de kloot der aerde ſtreckt,
Zoo wijt de lucht met wolcken hangt gedeckt,]
Gedacht in 't ende aen erfbelofte, en zegel
Van zijn verbont, geſtelt tot eenen regel,
Eeu in, eeu uit, en wat hy had geboôn
Aen duizenden, den vader, en den zoon,
Aen ſtam, en telgh, zoo lang de menſchen leven.
De Hooghſte dacht wat wet hy had gegeven
Aen Abraham, en wat zijn mont zoo dier
Aen Iſack zwoer; wat hy aen Jakob hier
Zoo ſtreng geboodt, en hoe, door gunſt gedreven,
Hy 't ſtamhuis had in 't heilverbont verheven,
Dat d' eeuwen zou verduuren, toen hy ſprack,
Die noit de trou van zijn belofte brack:
'k Zal Kanaän aen u en uwe neven
Ten eigendomme en errefdeele geven.
Zy waren toen noch dun gezaeit in 't lant,
En zaten bloot, als vreemden, ſlechts een hant
Vol zielen, op genade by elckander.
Zy zworven vaſt van 't eene volck naer 't ander,
Van Rijck tot Rijck: maer Godt, die zorge droegh,
Gedooghde niet dat iemant handen ſloegh
Aen dezen ſtam, en ſtrafte zelfs de Vorſten,
En Koningen, die hen aenranden dorſten.
Hy dreighde, en ſprack, die Koningen gebiet:
Ziet voor u: raeckt mijne erfgezalfden niet:
Vergrijpt u niet aen my, in mijn Profeeten.
D' Almogentheit, die 't al kan overmeeten,
Riep uit de lucht den honger naer den Nijl,
Die al het graen, des levens ſtut en ſtijl,
Verteerde: maer hy ſtuurde lang te vooren
Een' helt voorheen: want Joſef, vry geboren,
Wert voor een' ſlaef aen Potifar verkocht,
Die ſmeet hem in de boejen: daer bezocht
Hy hoe het ſmert, wanneer het zwaert van rouwe
Zijn hart doorſneet, op d' aenklaght van mevrouwe,
Tot dat in 't endt de ſchencker in zijn kracht,
Aen Faroos diſch, de profecy gedacht.
De Koning liet hem haelen uit het duiſter,
En ſlaeckte voort den knaep van boey en kluiſter.

60 *Bezocht* voor „ondervond, proefde."
62 *In zijn kracht;* verſta: „herſteld *in zijn* vorige *kracht* (*potestas*, „ambtsbediening")."

Godts rede ontſtack zijn hart, gelijck een vier
En fackel brant. het hooft der volcken, fier
En hoogh in top van Memfis troon gezeten,
Verloſte hem van kercker, en van keten.
Hy zette hem, onthaelt met eere en lof,
Ten Heere, in 't groot bewint van Rijck en hof,
Om Overſten en grijzen voor te lichten,
En met zijn licht van wijsheit hen te ſtichten.
Dit 's d' oirzaeck dat het ganſche ſtamhuis quam
In 't rijcke Egypte, en Jakob 't erf van Cham
Zoo lang bezat, daer d' afkomſt, ſterck aen 't groejen,
Veel ſchooner door Godts zegen ſcheen te bloejen
Dan 't zaet des lants, dat Jakob vyant was.
De zegenaer van Iſack, op dat pas,
Beſtelde Egypte oock ſtof om hen te haeten,
Die zegenrijck zich op Godts arm verlaeten.
D' Egyptenaer, vol nijts, leght, nimmer moe,
Doortrapt en ſchalck op onderdrucken toe
Van 't volck, dat Godt voelt leven in zijne aderen,
Hem eert en bidt, op 't ſpoor der oude aertsvaderen.
De Godtheit zondt hun Moſes, 's hemels tolck,
En Aron, Godt gewijt, ten dienſt van 't volck.
Hy ſterckt hunn' laſt door menigh wonderteecken,
Door wonderdaên, in 't lant van Cham gebleecken.
Hy deckte 't lant met ſchaduwen, en nacht,
En duiſternis, dewijl 't veraert geſlacht
Den hoogen laſt der Godtheit niet wou hooren,
Uit bittren haet, gevat op Godts verkoren.
Godts maght miſſchept de wateren in bloet,
En ſnoort den viſch, by 't element gevoedt.
Egypte krielt van vorſchen, die hier dwaelen
Van huis tot huis, oock zelfs in 's Konings zaelen.
De krekel en de paertsvliegh quelt het rijck.
De hagel ſlaet de vruchten in het ſlijck.
De blixem zengt den acker in 't verheffen
Der buien, die de vijgh en wijnſtock treffen,
En boſch en boom met wortel, tack en al
Uitrucken op geberghte, in woudt, en dal.
De ſpringkhaen, en ontelbre kevers teeren
Op weide, en loof: zy groejen en vermeeren,
Verſlinden gras en koren te gelijck.
De hemel treft al d' oudſte zoons van 't Rijck,
En d' eerſte ſchoof en vrucht der ackerbouwen.

76,77 *En Jakob 't erf van Cham Zoo lang bezat:* zoo vertaalt V. 't *accola fuit in terra Cham* der Vulgata. De St. B. heeft: „ende Jacob verkeerde als vreemdelingh in 't land van Cham."

109 *Ackerbouwen: akkerbouw*, in de beteekenis van *agricultura*, heeft geen meerv.; doch 't woord ſtaat hier voor „akkerbouweryen, akkers."

Ten leſte voert de Godtheit haer getrouwen
Uit Faroos Rijck, heel zegenrijck, en ſtout,
Met al de prael van zilver en root gout,
Met kunſt gewrocht, den vrecken nageburen
Door laſt van Godt ontleent in d' uiterſte uren,
En onder zoo veel duizent zielen treet
Niet een, die klaeght van kranckheit, ofte leedt.
Egypte juichte, en loegh, toen zy vertoogen,
Uit ſchrick voor Godt, hun toevlucht, en vermogen.
De Godtheit tradt, als ſchutsheer, voor alom
In eene wolcke, en gloênde vierkolom,
En lichte hun by nacht, gelijck een fackel.
Zy baden Godt, die hen met manne en quackel
Verzadighde uit den milden ſchoot der lucht.
Hy klonck de rots, daer elck van drooghte zucht,
En 't water ſprong, gelijck een waterader,
Met beecken uit, en laefdeze al te gader
In wilderniſſe, en dorſtige woeſtijn:
Want hy gedacht getrou, in dezen ſchijn,
Aen zijnen eedt, zoo heiligh den verkooren
Aertsvader, als zijn' eigen zoon, gezworen.
Hy leide zijn verkoornen juichende uit,
En erfgenaem, op 't bly triomfgeluit.
Hy gafze 't lant, dat d' onbeſneden derven,
En deelde hun des onbeſnedens erven
En arbeit uit, en heerelijck bezit,
Op datze in zijn geboden 's hemels wit
Beoogende, en onſchuldigh aen Godts vloecken,
Uit danckbaerheit zijn wetten onderzoecken.

128 *In dezen ſchijn:* vergel. vs. 120, 121.

128 Deze Harpzang heeft den ſtatigen en welluidenden gang van Vondels beste vaerzen. Toch heeft V. den aart van 't dichtſtuk niet behouden, dat, in den vorm, waarin hy het gegoten heeft, meer een beſchrijvend, dan een lierdicht geworden is. Wel is waar, in den St. B. wordt het een „verhaal" genoemd.

DE CV. HARPZANG.

Confitemini Domino, quoniam.

ERHEFT den Heer, en draeft op zijnen lof,
Die, uit den aert zoo gaefrijck en weldaedigh,
Van weldoen vloeit, en zegent aſch, en ſtof,
Eeu in, eeu uit, bermhartigh, en genaedigh.
Wie kan het peil van zijn geſteege maght
Met harte en tong bereicken onder 't prijzen?
Wie kan Godts lof uitzetten in zijn kracht,
Dat die doorgaens magh volſtaen by zijn wijzen?
Dat zijnze, die, hier zaligh in hun hoop,
Rechtvaerdighlijck het heiligh recht hanthaven,
Rechtvaerdighlijck in al hun levens loop
Doorgaens met luſt op deze renbaen draven.
Gedenck, o Heer, naer uw voorzienigheit,
Uw eigen volck, tot 's hemels heil verkoren,
En 't lot, zoo 't u behaeght, elck toegeleit,
Van eeuwigheit rechtvaerdigh elck beſchoren.
Verſchijn ons met uw hemelſche gena,
Die heilzaem is, en 's menſchen hart rechtvaerdight,

3 *En zegent aſch, en ſtof* voor „en zegent ons menſchen, die ſlechts asch en ſtof zijn."
6 *Geſteege:* hier voor „verheven."
7,8 Verſta: „is in ſtaat Gods lof zoodanig te bezingen, dat zijn zang het onderwerp waardig is."
9 *Dat zijn ze* voor het eenvoudige *zy*, in antwoord op het vs. 5 en 7 voorafgaande *wie?* doch het alzoo hier voorkomend beweeren, dat zy, die *rechtvaardiglijk het recht handhaven*, enz. ook bekwaam zouden zijn om Gods lof waardiglijk te bezingen, moet geheel gelaten worden voor rekening van V. De Pſalmist blijft het antwoord op de vraag ſchuldig, daardoor ſtilzwijgend te kennen gevende, dat hy *niemand* tot het volbrengen der bedoelde taak in ſtaat acht, en vervolgends tot een ander denkbeeld overſpringende, geeft hy te kennen, wie, naar zijn oordeel, gelukzalig is.

Op dat wy zien en kennen vroegh en ſpa
Den ſchat, dien ghy 't verkoren hart gewaerdight:
Op dat we ons deel genieten aen de vreught,
Uw volck bereit, en die in 't leven ſmaecken,
Wy uwen naem verheffen voor die deught,
En in dien lof met alle uwe erven blaecken.
Maer wy, o Heer, misgreepen ons te ſnoot
Op 's levens baen, met onze vaedren t' ſamen:
Ons onrecht en onbillijckheit was groot,
En paſte minſt uw wettige erfgenamen.
Ons vaders in Egypte vatten niet
Uw wonderen, gedachten niet uw wercken,
Zoo menighmael ten trooſt in hun verdriet
Gebleecken, om het flaeuwe hart te ſtercken.
Zy terghden Godt in 't afgaen naer de zee,
De roode zee, door wanhoop en mistrouwen:
Noch holp hy hen, wiens maght den vloet doorſne,
Om zijnen naem en maght voor elck t' ontvouwen.
Hy heet de zee, de roode watervloên,
Zich ſcheiden, en de baeren ſtaen geſcheiden:
Hy leitze droogh door kil en kolck met ſchoen
En drooge zoole, als over dorre heiden.
Hy vrijdtze met zijn' arm voor 's boozen haet,
Verloſtze trou uit 's vyants ſtaele handen,
En fluit de vloên, daer Faroos heir vergaet,
Karros, noch paert, noch ruiter kan belanden.
Zy ſtonden toen op zijn almaghtigh woort,
En loofden Godt met ſtaetliën, en rejen,
En ommegangk, toen Faro lagh verſmoort.
Zy loofden Godt met bommen, en ſchalmejen.
Zy flaen terſtont Godts daeden in den wint,
En wachten niet het ende af van zijn raeden,
Vervallen, door begeerte en luſt verblint,
In 't woeſte velt, met hongers noot belaeden.
Zy proeven Godt, en murmureeren fel
Door waters noot in dorre wilderniſſe.
Hy drenckt, en ſpijſt, verzaet, en helptze ſnel,
Zoo milt dat geen van al zijn nootdruft miſſe:
Noch tergen zy hier Moſes in het velt,
En Aron, die voor 't heilighdom des Heeren,
Als Prieſter, waeckt, en ieder wetten ſtelt,
En aenhoudt met brantofferen, en leeren.
Het aerdtrijck gaept, verzwelght Abiron voort,

43 *Zy ſtonden toen op zijn almaghtigh woort* voor „zy ſtelden toen vertrouwen op zijn almachtig woord." *Staan op iemand* vertaalt KILIAEN met *fiduciam collocare in aliquo*, en dit ſtemt geheel overeen met de vertaling der Vulgata: *tunc crediderunt verbis ejus.*

En Dathan, met zijne opgeſpalckte keele,
Daer 't volck vergaêrt, en ziet hoe 't quaet verſmoort,
Den afgront en Godts gramſchap valt ten deele.
Het vier ontſteeckt, daer 't oproer is vergaert.
De vlam verſlint weêrſpannige rebellen,
En raet elck dat hy zijnen plicht bewaert,
Geen oproer ſticht, als dolle rotgezellen.
Noch zetten zy in Horeb op een' pael
Het gouden kalf, uit louter gout gegooten,
En bidden 't beelt des afgodts van metael
Kranckzinnigh aen, als blinde altaergenooten.
Zy wiſſelen Godts eer in os, en kalf,
In kalfs geſtalte, een kalf, dat hoy moet eeten.
De Godtheit, die hen zalfde met de zalf
Van heil en trooſt, wort reuckeloos vergeeten.
De Godtheit, die zoo groote wondren werckt,
Omtrent den Nijl, en menigh heerlijck wonder
In Chams gebiet; zoo ſchrickelijck hen ſterckt
In 't roode meer, gaet in hun harten onder.
Toen ſprack hy: 'k zalze uitrojen door mijn maght:
En zonder dat het Moſes voorbe ſchutte,
Zich in die breuck ging zetten op zijn wacht,
Het volck verzonck, dat hy met bidden ſtutte.
Zoo ſtuite hy Godts toorne, en hunne ſtraf.
Zy zouden 't lant, waer naer de ſtammen trocken,
't Gewenſchte lant niet achten, noch den ſtaf,
Die hen geleide in 't barnen van dit wrocken:
Zy zouden 't lant, aen Jakobs zaet belooft,
't Gewenſchte lant niet achten, noch geloven
Godts woort en trou, hun zorgh, en trooſt, en hooft:
Het morren quam door wanhoop t'elckens boven.
Zy luiſterden te ſpade naer Godts laſt.
Hy had zijn vuiſt in woeſtijny geheven,

Met zijnc opgeſpalckte keele: die van 't *aardrijk* namel. en niet die van *Dathan*.
De herhaling van 't woord *vergaert* is zeker aan onoplettendheid te wijten.
Bewaert: de zuiverheid der taal vorderde hier: *beware*.
In Horeb: ook de Vulgata heeft *in Horeb;* doch 't had, daar Horeb een berg is, niet met *in*, maar met *op*, of, gelijk de St. B. 't heeft, met *by* moeten vertaald worden.
Op een' pael: die *paal* is er om 't rijm bygehaald, echter eenigzins te rechtvaardigen uit ſommige oude afbeeldingen, waar men werkelijk het gouden kalf boven op een pilaar ziet ſtaan: en niet geheel ten onrechte begreep de teekenaar dat het dan ook beter op een afſtand en door een iegelijk gezien zoû worden.
Zy zouden 't lant... niet achten: zoo wel de Vulgata als de St. B. zeggen hier, dat zy dat land *verſmaadden:* V., in plaats van hier even ſtellig te ſpreken, — wat hy gemakkelijk, met verandering van ſlechts een woord, had kunnen doen, door, voor *zouden*, te ſchrijven: *wilden*, — bezigt den voorwaardelijken vorm. Misſchien laat hy dit *zouden* afhangen van een voorafgaand: *het was bepaald*, of iets dergelijks, dat er by gedacht moet worden, of moet de zin zekere verbazing te kennen geven, even als men wel hoort zeggen: „de mensch zoû den Heer weerſtreven! — het kind zoû zijn moeder vergeten!"
Zorgh voor „verzorger," als meermalen.
Woeſtijny: even als V. elders, gelijk 't vervolg zal leeren, herhaaldelijk *woestijnier*, zoo ſchrijft hy hier *woeſtijny*, wat meer regelmatig dan welluidend is.

Hen lang verdelght, verſtroit, en aengetaſt,
Met zaet met al tot 's heidens roof gegeven.
Noch offerden zy Baälfegor zelf,
En aten, aen den offerdiſch, der dooden
Spijsoffers, in het afgodiſts gewelf,
En terghden Godt met hun gedroomde goden;
Daer duizenden te jammerlijck vergaen.
Fineas ſtond dien dollen yver tegen,
Verzoende Godt, en hiel Godts gramſchap ſtaen,
Toen hy 't bordeel had met zijn ſpeer doorreegen.
Dat reeckent Godt hem toe, van kint tot kint,
Eeu in, eeu uit, voor een gerechte wraecke,
Genomen van een laſterſtuck, zoo blint,
Eer 's hemels roe de zes paer ſtammen raecke.
Zy terghden Godt aen 't water van krackeel,
Daer Moſes om moet lijden door mistrouwen,
Toen zy zijn hart benaeuden, en geheel
Verbitterden in dorſtige landouwen.
De majeſteit des hemels onderſcheit
Den valſchen dienſt door zijn gedurigh belgen,
Daer hy hen ſtraft, die ſpade ſtaen bereit
't Afgodiſch zaet te dempen, te verdelgen.
Zy mengden zich met afgodtsdienſtigh bloet,
En leerden blint hun blinde goôn behaegen,
Geſneden, of gegooten in den gloet
Des viers, waer op Godts toren hen komt plaegen.
Zy offerden hun kinders zelfs aen 't ſpoock
Des afgronts, bey de dochters, en de zoonen,
Vergoten het onnozel bloet in ſmoock,
En weeten van geen kunne te verſchoonen.
De maeght en knecht wort afgoôn toegewijt,
En 't heiloos beelt in Kanaäns geweſten;
Het aerdtrijck oock met bloet, van tijt tot tijt,
Beſmet, daer zy met menſchen heuvels meſten.
Het aerdtrijck wort door hunne afgodery

96 *Dooden:* dit ſtaat evenzoo in de Vulgata en in den St. B., waar 't als gelijkluidend met „afgoden, onbezielde goden, in tegenſtelling van den *levenden* God," verklaard wordt.

101 *Daer duizenden te jammerlijck vergaen:* zonder 't oorſpr. na te ſlaan of de Bybelſche geſchiedenis in 't hoofd te hebben, kan niemand raden dat hier gedoeld wordt op „een vernielende plaag," die onder de Israëlieten uitbrak.

103 *Fineas ſtond dien dollen yver tegen:* de text vermeldt eenvoudig dat Fineas (of Pineas) „opſtond;" 't woord *dolle yver* klinkt hier, met het oog op hetgeen, waar Fineas tegen opkwam, al vrij zonderling.

104 *'t Bordeel had met zijn ſpeer doorreegen:* *'t bordeel* ſchijnt hier figuurlijk te ſtaan voor „de ontuchtigen," wat zoû kunnen verdedigd worden, indien V. b. v. had geſchreven: *'t bordeel gedood;* omdat *dooden* een woord van meer algemeene ſtrekking is, en men dan *bordeel* kan opvatten voor „de perſonen, die zich daar binnen bevinden;" — doch hier, waar van een *doorrijgen met een ſpeer* geſproken wordt, en men even goed een ſpeer door een woning als door een paar menſchenlichamen ſteken kan, is het onmogelijk, dat de lezer, voor zoo verre die met de Bybelſche geſchiedenis niet bekend is, kan raden, wat de dichter hier eigentlijk meent.

117 *Afgodtsdienſtigh:* wel 't zelfde als „afgodisch," doch even zuiver van vorm als *godsdienſtig.*

Met moort bevleckt. zy offren, en boeleeren
Met valſche goôn, en boelen aen hun zy,
Daer zy genoot den offerdiſch ſtoffeeren.
Godts toren blaeckt hierover, ganſch ontſtelt.
Hy plaeght zijn volck, en gruwt voor hunne ſtappen,
En levertze aen hun vloecken, en 't gewelt
Der onbeſneên, die hen, als ſlaven, trappen.
De vyanden verdrucken hen: elck zucht,
En laet het hooft in 's haeters banden hangen:
Noch redtze Godt by wijlen, zonder vrucht.
Zy tergen hem door hun verkeerde gangen.
Zy voelen in hun boosheit 's hemels hant.
Hy hoort hun bede in 't nijpen van het lijden,
Gedenckt met rouwe aen 't oude wetverbant,
En redtze, vol genade, in quade tijden.
Hy neemtze reis op reis in d' armen van
Zijn gunſte en hoede, in 't aenzien van den vyant,
Die hen vervoerde, en klaerlijck mercken kan
Hoe d' almaght waeckt tot 's onderdrucktens byſtant.
O vader van uw kindren, lieve Heer,
Verlos ons uit den klaeu der vreemdelingen,
Op dat, uw' naem geheilight meer en meer,
Wy uwen lof met vollen zegen zingen.
Gelooft zy Godt, den Vorſt van Israël,
Eeu in, eeu uit. och, of de ſtammen quamen,
En loofden hem met zang, en ſnaereſpel,
Uit eenen mont, en harte, en ziele t' ſamen.

147 *Vervoerde* voor „hen in gevangenſchap voerde."

Ook deze Harpzang is goed berijmd, en, door de afwisfeling van den ſtaanden met den ſlependen regel, meer lyrisch dan de naastvorige.

DE CVI. HARPZANG.

Confitemini Domino.

VERHEFT den Heer, en draeft op zijnen lof,
Die uit den aert, zoo gaefrijck en weldaedigh,
Van weldoen vloeit, en zegent aſch, en ſtof,
Eeu in, eeu uit, berınhartigh, en genaedigh.
Laet allen, die van Godt zijn vry gekocht,
Om prijs geloſt, uit 's vyants klaeuwe en banden,
En weer by een in 't vaderlant gebroght,
Hem loven met hunne opgeheve handen:
Die, wijt verſtroit, gevangen zaten, daer
De zon verrijſt, of daelt beneên de kimmen,
Of daer de kreeft de hitte valt te zwaer,
Of daer in 't ſneeu de noortſche beeren grimmen.
Zy zworven in woeſtijne om, afgepijnt
Op dorre heide, en vonden ſtadt, noch muren,
Om neer te ſlaen, daer 't hart van ſlaeute quijnt,
En naulijcks dorſt en honger kan verduren.
Zy klaeghden Godt met traenen hunnen noot,
En droefheit, daer zy ramp en kommer leden:
Hy hoort hun klaghte, en geeft zich endtlijck bloot,
En redt en helptze uit al hun zwaericheden.
Hy voerde hen, langs eene korter baen,

1-4 De aanhef van dezen Harpzang is wederom, even als in 't oorſpr., aan dien van den vorigen gelijk.
13 *Om neer te ſlaen:* lees: „om *zich* neêr te ſlaan;" men zoú anders al licht kunnen denken, dat het de *ſtad* of de *muren* waren, die nedergeſlagen moesten worden.
15 *En geeft zich endtlijck bloot* voor „en openbaart zich aan hen; geeft aan hunne klachten gehoor." —

Naer eene ſtadt, om veiligh daer te woonen:
Dat geeft hun ſtof zijn goetheit ſtadigh aen
En wonderen by elck met lof te kroonen:
Want hy verzaet den uitgevaſten buick,
Verzaet en voedt de hongerige maegen,
Ontboeitze, die, verſteecken van 't gebruick
Der zonne, haer in geenen kercker zagen.
Hy ruckt hen uit de ſchaduw van de doot,
Die, naeckt, en arm, geketent, en gebonden,
Godts wet en raet verbitterden te ſnoot,
En terghden reis op reis door ſchalcke vonden.
Uit dezen poel is hunne ſtraf gevloeit,
En zwaericheit, daer Godt de trotſe harten
In 't velt verneêrt, door 's vyants handen boeit,
En hulpeloos vervoert in druck en ſmerten.
Zy klaeghden Godt met traenen hunnen noot,
En droefheit, daer zy ramp en kommer leden:
Hy hoort hun klaghte, en geeft zich endtlijck bloot,
En redt en helptze uit al hun zwaericheden.
Hy komtze van 's doots ſchaduwen ontſlaen,
En breeckt hun boey, daer zy geketent woonen.
Dat geeft hun ſtof zijn goetheit ſtadigh aen
En wonderen by elck met lof te kroonen.
Hy brijzelde de poorten van metael,
En ſtael, en ſlot, en brack alle yſre boomen,
Ontfingze op wegh uit hun verdiende quael
En ſtraf, daer zy door eige ſchult toe koomen.
Geen ſpijs noch dranck kon langer over 't hart.
Zy walghden van de ſpijs, hun aengeboden,
En lagen voor de poort des doots, benart
Van angſt en ſchrick, geperſt van duizent dooden.
Zy klaeghden Godt met traenen hunnen noot,
En droefheit, daer zy ramp en kommer leden:
Hy hoort hun klaghte, en geeft zich endtlijck bloot,
En redt en helptze uit al hun zwaericheden.
Hy zondt en boodt zijn heelzaem woort hun aen,
Dat hen genas en 't leven kon verſchoonen.
Dit geeft hun ſtof zijn goetheit ſtadigh aen
En wonderen by elck met lof te kroonen.
Men offre vry een offer, rijck van lof,
Trompette vry zijn wercken met verblijden.
De zeeman, die de zee bevaert, heeft ſtof
Te worſtelen, en met de vloên te ſtrijden.

17,18 *Ontfingze op wegh uit hun verdiende quael En ſtraf:* niet zeer duidelijk. De Vulgata heeft: *ſuscepit eos de via iniquitatis eorum;* de St. B.: „de ſotte worden om den weg harer overtredingen ... geplaagd."

Hy ziet Godts maght en wondren in de vloên:
Spreeckt Godt een woort, men ziet den ſtorm bedaeren,
En golven, die tot aen den hemel woên.
De zeeman vaert ten hemel met de baeren:
Dan zinckt hy in den afgront uit de lucht.
Zijn hart bezwijckt, van angſt en ſchrick gedreven,
Hy ſuft, gelijck een dronckaert, die beducht
De beenen voelt in 't ſtruicklen hem begeven.
Hy ſuft en dut, gelijck een droncken hooft,
Dat ommeloopt. nu leght de ſtuurkunſt achter.
Zy ſchijnen al van hun verſtant berooft,
Nu paſt het ſtuur op ſtuurman, noch op wachter.
Zy klaeghden Godt met traenen hunnen noot,
En droefheit, daer zy ramp en kommer leden:
Hy hoort hun klaghte, en geeft zich endtlijck bloot,
En redt en helptze uit al hun zwaericheden.
Godts maght verkeert het holle water haeſt
In ſtilte, en ſtreelt en kemt de golven effen,
Die zwijgen, als de wint niet langer blaeſt,
En dorven zich niet roeren, noch verheffen.
Het bootsvolck lacht: het buldren is vergaen.
Men vint de reede, en haven, die hen loonen.
Dit geeft hun ſtof Godts goetheit ſtadigh aen
En wonderen by elck met lof te kroonen.
Dat volck by volck, in 't heilighdom vergaert,
De Godtheit vry verheffen, en onthaelen,
En d' outſten uit hun ſtoelen hemelwaert
Godt loven, in het midden der kooraelen.
Hy dempt den ſtroom, en 't lant leght ongebout,
Of tapt dien af, en laet den gront verſmachten.
Zijn vloeck bezaeit de vruchtbre klay met zout,
Een ſtraf des volcks, die zijnen dienſt verachten.
Het dor geweſt verrijckt hy met een' vliet.
De barre hey bevochtight hy met beecken.
Nootdruftigen zet hy in dit gebiet,
Die bouwen kloeck een ſtadt in deze ſtreecken.
Zy ploegen en bezaeien hier het lant.
Zy planten wijn, en winnen ſchoone vruchten.
Godts zegen vloeit hun toe uit zijne hant.
Hun vee waſt aen in die gezonde luchten.
Wanneer zijn hant de landen plaeght, en treft,
Dan minderen de zielen door die plaegen,
Door ſmert en pijn; waer 't jammer zich verheft

66 *Men ziet den ſtorm bedaeren:* in dien zin vat V. het *ſtetit ſpiritus procellae* der Vulgata op. In den St. B. leest men: „ſoo doet hy eenen ſtorm-wint opſtaen," wat in harmonie klinkt met hetgeen volgt; en van het *bedaren* van dien wind wordt eerst later geſproken.

Moet elck zijn deel, dat hem te beurt valt, draegen.
By wijlen giet hy een verſmaetheit uit
Op overſten, en amptenaers, en grooten,
Die dwalen, op het ſpoor van 't hoogh beſluit,
Van 't rechte padt, en worden uitgeſtooten.
De nootdruft redt hy uit haere arremoe,
Bevrijtze, en ſlaet haer, als een herder, gade,
En ziet op huis en huisgezinnen toe,
Als op zijn kudde en ſchaepskoy, uit genade.
Godtvruchtigen zien Godts voorzienigheit,
En loven hem met vreught naer 's hemels toppen.
De boozen ſtaen beſchaemt voor 't wijs beleit
Des hemels, dat hun weet den mont te ſtoppen.
Wie is zoo wijs en vroet dat hy beſeft
Der dingen beurte, en 't endt van quaên en goeden,
Hoe Godts gena rechtvaerdigen verheft?
Wie kan dit klaer beſpieglen, en bevroeden?

112 *'t Endt van quaên en goeden:* dit kan beteekenen: „het doel van het kwade en het goede;" maar ook: „hoe 't met goeden en kwaden afloopt."
Ook deze Harpzang is keurig van ſtijl en uitdrukkingen.

DE CVII. HARPZANG.

Paratum cor meum.

HET ga naer Godts behaegen,
Het ga met my zoo Godt wil; mijn gemoedt
Getrooſt zich dat te draegen;
Mijn hart getrooſt zich weelde, en tegenſpoet.

Ick zal u eere zingen,
En ſpeelen op mijn harp een blijde wijs.
Mijn geeſt, 't is tijt te ſpringen
Uit uwen ſlaep, uit luſt tot 's hemels prijs.

Mijn luit, 't is tijt te ſpringen
Uit uwen ſlaep. 'k wil opſtaen 's morgens vroegh,
En Godt ter eere zingen,
En ſpeelen, waer het aerdtrijck menſchen droegh:

Want zijn gena, vol klaerheit,
Bereickt de lucht: al wat zijn mont belooft,
Zijn toegezeide waerheit,
Doordringt het zwerck en wolcken met haer hooft.

12 *Waer het aerdtrijck menſchen droegh* voor „onder de volkeren;" doch er had *draagt* en geen *droeg* moeten ſtaan. Men gaat niet zingen in een land, dat de inwoners verlaten hebben.

14 *Bereickt de lucht:* neen: „ſtijgt *hooger* dan de hemelen," *ſuper çoelos*, als de Vulgata zegt. Dit *bereiken van de lucht* is een even ongelukkige voorſtelling als in de volgende regels die van de *waarheid*, die (den menſchen) *toegezeid*, haar hoofd (dus „van boven naar beneden tot de menſchen") door 't zwerk dringt.

Nu zweef, o Godt, naer boven,
Ten hemel op de veders van uw' lof.
Uwe eer en prijs ſta boven,
Waer menſchen hier op d' aerde treên in 't ſtof.

Uw rechte hant behoede
My in den ſtrijt, op dat ick die ghy mint
Beſchutte met mijn roede.
Verhoor mijn be, gelijck een vader 't kint.

De Godtheit profeteerde
Door mijnen mont, gewijt tot haer' Profeet:
Ick zal, wat vloeck my deerde,
Den ſtoel des rijcks bezitten, zonder leet.

'k Zal Sichems groene beemden
Verdeelen, en uitmeeten dal en gront,
Die Jakob kocht van vreemden,
En daer zijn tent van outs geſpannen ſtont.

De landen van Manaſſe
En Galaäd en Efraïm zijn mijn;
Wat dapper helt oock waſſe
In Efraïm, uit Joſefs ſtamme en lijn;

En Juda, die ten rijcke
Geboren is, en Moab, als een vat
Vol vleeſch, dat zijns gelijcke
Niet kent, mijn hoop en toeverlaet geſchat.

'k Zal d' Idumeen bekrijgen,
En draven op den bodem, als hun Heer.
De vreemdeling zal zwijgen,
En buigen voor mijn' ſcepter, en geweer.

Wie voertme naer die ſtreecken,
Ontſluitme daer de ſtercke poort van 't hof?
Wie zal op 't oorloghsteecken
My voeren door het Idumeeſche ſtof?

26-36 Vergelijk den LIX Harpzang vs. 55 tot aan 't slot.

28,30 *Moab, als een vat Vol vleeſch:* hier heeft de Vulgata: *Moab lebes ſpei meae:* de St. B.: *Moab is mijn waſchpot.* Zeker heeft dat bygevoegde *ſpei meae* V. gedreven, hier, even als hy vroeger, blz. 332, gedaan had, toen hy Moab by een *vat vol vrucht* vergeleek, de uitdrukking van 't oorſpr. in een gunſtigen zin op te vatten. Het is anders onverklaarbaar hoe hy, zoo bybelvast, er toe is kunnen komen, de Moabieten, die natuurlijke vyanden van Gods volk, op beide plaatſen voor te ſtellen als deelgenooten in de zegeningen, aan de ſtammen beloofd, terwijl er integendeel telken reize ſprake is van de vernedering, die zy ondergaan.

Zult ghy, o Godt, niet ſtrecken
Ons leitsman, die uit gramſchap ons verſtiet?
Zal ons uw maght niet decken,
De leitsman, die ons hulp en byſtant biet?

O noothulp, help de droeven:
Want menſchentrooſt is kranck in droeven ſtaet.
Uwe almaght ſchroeft de ſchroeven
Van 't hart, verdelght de boosheit, die ons haet.

55,56 *Schroeft de ſchroeven Van 't hart:* d. i.: „ontſlaat het hart van benaauwdheid."

DE CVIII. HARPZANG.

Deus, laudem meam ne tacueris.

NU zwijgh niet meer: o Godt, ick legge in ly:
Nu ſpreeck eens voor mijne eere.
De ſchalcke ſpalckt den mont op tegens my.
't Is tijt dat ick my weere.

De laſtermont braeckt logens, en bedrogh.
Bedrieghelijcke tongen
Schotteeren my, en ſpuwen giftigh ſpogh.
Ick wort rontom beſprongen.

De haeter braeckt zijn gal tot mijn verdriet,
En ſnoode laſterrede.
Ick wort beſtreên. men rant my aen, die niet,
In 't minſte niet, misdede.

'k Verdiende elx gunſt: men laſtertme met ſmaet
Ick badt dat Godt hen zegent:
'k Beminde hen, en wort van hun gehaet,
Voor goet met quaet bejegent.

Nu zet in 't recht een' booswicht over hem,
Een' vloeckgeeſt aen uw zijde,

10 *En ſnoode laſterrede:* verſta: „*en* braakt *zijn ſnoode lasterrede.*"
18 *Een' vloeckgeeſt aen uw zijde:* zoo wel de Vulgata als de St. B. ſtellen hier met het oorſpr. den Satan (den „aanklager, weêrpartijder") niet aan de zijde der rechters, maar aan de rechterhand des beklaagden, waar ook zijn plaats is. Voor *uw* behoorde dus *zijn* te ſtaan.

En als hy gaet, veroordeelt door uw ſtem,
Zoo ga hy heene, en lijde.

Zoo ga hy heen, verwezen, en gedoemt.
Zijn be gedy' ter ſmette:
Zijn tijt zy kort. een ander, waert genoemt,
Zijn Bisdoms ſtoel bezette.

Zijne afkomſt werde een wees, zijn vrou een weeu.
Dat al zijn kinders zwerven,
En ſuckelen, en prachen eeu op eeu,
Geſtooten uit hunne erven.

De woecker knaegh' zijn vleeſch met bits gebit.
Dat vreemdelingen teeren
En groejen op zijn zweet, en erfbezit,
En vrolijck triomfeeren.

Geen noothulp ſta hem by in druck, en noot,
Noch keer' zich uit ontfermen
Aen zijne vrucht, en weezen, arm, en bloot,
Hoe bitter zy oock kermen.

Dat vry de moort zijn zoons en erven ſla.
Zijn naem ga uit, en ſterve
In 't eerſte lidt, verdelght door ongena,
Die ſtam en telgh bederve.

De wrevel van zijne oudren blijf gedacht.
Zijn moeders overtreden
Wiſch' niemant uit by 't menſchelijck geſlacht,
Tot op den dagh van heden.

Zy moeten zich misgrijpen tegens Godt,
Hardtneckigh, ongeboogen.
Dat hunne ſaem niet groeie, bloeie, en bott',
Die vreemt zijn van medoogen:

23 *Zijn Bisdoms ſtoel: epiſcopatum eius* ſtaat in de Vulgata. Met dat al zal de uitdrukking vreemd in de ooren klinken van hem, die niet weet, dat *Biſchop* en *opziener* letterlijk 't zelfde beteekenen. 't Gebruik van 't woord *Bisdom* is echter niet goed te keuren, omdat het een geijkte beteekenis verkregen heeft, en er een zaak mede bedoeld wordt, die ten tijde van David niet bekend was.

27 *Prachen* voor „bedelen."

44 *Tot op den dagh van heden:* deze regel is alleen een ſtoplap, en dat nog wel een ſtoplap, die den Pſalmist een beſpottelijke ongerijmdheid laat zeggen. De text heeft eenvoudig: *de zonde zijner moeder worde niet uitgedelgd;* doch V., die haar reeds *op den dag van heden* wil uitgedelgd hebben, maakt van den vloek een heilwensch.

45,46 *Fiant contra Dominum ſemper* zegt de Vulgata, wat niet zeer duidelijk is en V. aanleiding gegeven heeft hier een paar regels te ſchrijven, die met hetgeen voorafgaat of volgt niet ſchijnen ſamen te hangen. De bedoeling van 't oorſpr. ſchijnt te wezen: „Hun ongerechtigheden zullen gedurig God voor oogen ſtaan."

Want hy verdruckte een' arm en weerloos man,
En ſtack naer 't hart des geenen,
Die 's anders ſcha wil boeten, waer hy kan,
En boet met ſtadigh weenen.

Hy zocht den vloeck, die treff' hem. hy verſtiet
Den aengeboden zegen:
Zoo is het recht, dat die hem nimmer niet
Genaderijck bejegen'.

Hy ſchoot den vloeck, gelijck een' tabbert, aen,
En ſloegh in zijn verhitten
Den vloeck in 't lijf, als water, die, als traen,
In zijn gebeent ging zitten.

De vloeck bedeck' hem eeuwigh, als een kleet:
Gelijck een riem de lenden
En 't lijf omgort. dit 's 't loon van die zoo heet
My in Godts aenſchijn ſchenden,

My laſtren. ghy, o Godt, zult in den ſtrijt
My oock genadigh zegenen,
Uw' naem ten prijs: want ghy genadigh zijt,
En minzaem in 't bejegenen.

Verlos my: want ick arrem ben, en bloot.
Mijn hart, in 't lijf bezweecken,
Vergaet gelijck een ſchim, in mijnen noot,
Van hulpe en trooſt verſteecken.

Ick ben, gelijck een ſpringkhaen, op het velt
Verſtooten, en mijn beenen
Bezwijcken: al mijn vleeſch door 't vaſten ſmelt:
Mijn merregh is verdwenen.

Ick ſta gelijck een ſchouſpel, elck ten toon.
Zy ſchudden, daerze gaepen,
Hun hooft voor my. och vader, deck uw' zoon
Met uw gena, zijn wapen:

55 *Nimmer niet:*

De pas, *mis avec* rien, *tu fais la récidive:*
Et c'est, comme on l'a dit, trop d'une négative.

57-60 Hier heeft de Vulgata: *et induit maledictionem ſicut veſtimentum et intrarit ſicut aqua in interiora ejus, et ſicut oleum in oſſibus ejus:* de St. B. blijft hier in den toon van den banvloek doorgaan en zegt: „Ende hy zy bekleet met den vloeck als met een kleet, ende die ga," enz.

Dan zullen zy bekennen dat uw hant
Den droeven dus verdaedight.
Zy zullen my vervloecken in dien ſtant,
Als ghy my begenadight.

Wie my bevecht zal endelijck vergaen,
Uw dienaer zich verblijden.
Wie my beticht zal endtlijck ſchaemroot ſtaen,
Beſchaemt aen alle zijden.

Dat zy hun ſchaemte, als met een dubbel kleet,
Dan poogen te bedecken.
Ick zal Godts loſ trompetten wijt en breet,
Mijn galm de ſchaeren wecken:

Want Godt hiel ſtant aen des verdrucktens zy,
Op dat hy hem beſchutte
Voor 's haeters vloeck, en blinde razerny,
En den verzwackten ſtutte.

DE CIX. HARPZANG.

Dixit Dominus Domino meo.

DE Heer ſprack tegens mijnen Heer:
Nu zet u aen ons rechte zy,
En hooge hant, in top van eer,
Op uwen erftroon, tot dat wy
Uw' vyant treden op den neck,
En hy u eene voetbanck ſtreck'.

Wy zullen uwen ſtercken ſtaf,
Den ſcepter in uw rechte hant,
Van 't Koningklijcke Sion af,
Bekrachtigen van lant tot lant.
Treck aen, o Helt: val aen met kracht,
En tref het hart van 's vyants maght.

Op uw' triomfdagh wil de ſchaer
Der Heiligen om uwen troon,
In volle ſtaetſi, openbaer
Verſchijnen: want ick u, mijn' zoon,
Geteelt heb uit mijn' ſchoot voorheen,
Eer 't licht der morgenſtarre ſcheen.

1 *Aen ons rechte zy:* V. laat hier den Heer, naar de wijze der aardſche Koningen, in 't meerv. van zich zelven ſpreken.

1e-1e De Vulgata heeft hier: *ex utero ante luciferum genui te:* wat Vondels overzetting vrij goed terug geeft: de tekst luidt in den St. B. eenigzins verſchillend, t. w. *uyt de baermoeder des dageraets zal u de dauw uwer jeughd zijn;* wat misſchien naauwkeuriger is, maar veel heeft van 't geen men *galimathias triplex* noemt. In de vertaling van den Heer Mulder lees ik:

Uw volk wijdt zich U op den dag uwer heirkracht,
In heilig ſieraad.
Uwe jongelingſchap — als de dauw uit den ſchoot des dagerands.

De Godtheit zwoer een' dieren eedt,
Een' eedt, die haere Majeſteit
Niet rouwen zal om lief noch leedt.
Zy ſprack: ghy zult in eeuwigheit
Aertspriefter zijn naer d' orden van
Melchiſedech, dien wondren man.

De Heer zal aen uw rechte zy
U ſtercken midden in den ſtrijt,
Om wraeck te nemen, telckens ghy
De Koningen ter aerde ſmijt,
En, door zijn gramſchap aengeport,
Al wat u aenrant nederſtort.

Een ſchricklijck oordeel wil voortaen,
Gelijck een onweêr, wijt en zijt
En over alle volcken gaen.
Men ziet al wat hier tegens wrijt
Verwoeſt, geplondert, afgezet,
En duizenden het hooft geplet.

Ghy zult op wegh, o groote Vorſt,
U nederbuigen naer de beeck,
En onklaer water, om den dorſt
Te leſſchen in die bange ſtreeck,
En hierom 't hooft, na zucht op zucht,
Met eere ſteecken in de lucht.

25-30 Hier heeft V. het eenvoudige *Dominus a dextris tuis confregit in die irae ſuae reges* al vrij omſlachtig en verward terug gegeven.

27,28 Er is in deze uitdrukkingen iets dat aan een „ſtoei-" en zeker aan een „*mijt*partij" doet denken, en dat beneden den verheven ernst van 't onderwerp ſchijnt.

31-36 De Vulgata heeft hier: *Judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquaſſabit capita in terra multorum*; de St. B.: „hy zal recht doen onder de Heydenen, hy zal 't vol doode lighamen maken: hy ſal verſlaan dengenen, die 't Hooft is over een groot lant."

35 *Afgezet* voor „beroofd," *ſpoliatus*, in welken zin het thands niet meer in deftigen ſtijl zoû te bezigen zijn.

DE CX. HARPZANG.

Confitebor tibi, Domine.

'k ZAL, uit al mijn harte, o goede vader,
Uwen lof ontvouwen in den raet
Der vertrouden, of daer 't volck te gader
U verheft, en Moſes openſlaet.

Groot en overgroot zijn uwe wercken,
Uitgelezen door uw' vrijen keur,
Wercken, ſtof om uwen lof te ſtercken,
Stof van prijs de wijde weerelt deur.

Godts rechtvaerdigheit, noch noit geſcheiden
Van zijn wondere alvoorzienigheit,
Die het al kan ſtieren, en beleiden,
Blijft als hy, die elck zijn loon bereit.

Een gedachtenis heeft hy gelaeten
Van zijn wonderdaên voor ieder een.
Heilmilt en genarijck boven maeten
Is hy uit den aert, en anders geen.

6 *Uitgelezen door uw' vrijen keur:* de Vulgata heeft hier: *exquiſita in omnes voluntates ejus*, wat door V. niet recht begrepen ſchijnt te zijn, en dan ook voor verſchillende opvatting vatbaar is: de St. B. heeft: „ſy worden gefocht van alle dieder luſt in hebben."
12 *Blijft:* hier miſſen wy, wat duidelijkheidshalve niet wel gemist kon worden: „in der eeuwigheid."
15 *Heilmilt* voor „*mild* in het ſchenken van *heil*."

Manna ſchaft hy zijn godtvruchte ſchaeren.
Eeuwigh ſterckt zijn trou het oudt verbont.
Zijn grootdaedigheden openbaeren
Zich aen 't volck, en ſpreecken uit zijn' mont.

Tot een blijck van zijn beloofde trouwe,
Zet hy 't volck in 't Heidenſch erf met kracht,
Op dat elck zijn heiligh recht aenſchouwe,
En zijn waerheit, die haer' eedt gedacht.

Godts geboden zijn getrou, en grondigh,
Op de maet van billijckheit gegront,
Eeuwigh, onveranderbaer, en bondigh,
Billijck, en waerachtigh, als Godts mont.

Hy beloofde 't volck in ſlavernyen
Vry te koopen uit hun vyants hant.
Dit verbont ſtont vaſt voor alle tyen.
Dees belofte, wat bezwijckt, houdt ſtant.

Heiligh en ontzaghbaer en vervaerlijck
Is zijn naem, die vleck en ſmetten vloeckt.
Godt te vreezen en ontzien is waerlijck
Wijsheits eerſte les voor dieze zoeckt.

't Licht der wetenſchappe ſchiet zijn ſtraelen
In 't bewercken van 't begreepen uit.
Tijt noch eeu kan 's hemels lof bepaelen,
Daer geen vaeck of ſlaepzucht d' oogen ſluit.

10 *Grootdaedigheden:* even goed als *weldadigheden*, en, in ſchriftuurtaal, als dit laatſte voor „weldaden," even zoo voor „groote daden" te wettigen.

21,22 Jammer dat deze beide regels niet even duidelijk zijn als de rest van dezen fraaien, ook om de byzondere maat merkwaardigen Harpzang. Gelukkig kan V. zich hier verſchonen met de beweering, dat de Vulgata en de St. B. hier niet veel klaarder zijn. Men oordeele. — De Vulgata heeft: *Initium ſapientiae timor Domini. Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* De St. B. *De vreeſe des Heeren is het beginſel der wijsheit. Alle dieſe doen hebben goet verſtant.* — Maar waar nu of dat *eum* of dat *ſe* op ſlaat, met andere woorden, wat er te *doen* valt, daaromtrent blijven wy in de onzekerheid, en wy kunnen het Vondel dus niet ten kwade duiden, zoo hy er maar wat van maakte. Hy ſchijnt te willen zeggen: „zy, die hetgeen zy van de les der wijsheid begrepen hebben, toepaſſen, worden door de ſtralen der wetenſchap verlicht."

DE CXI. HARPZANG.

Beatus vir, qui timet Dominum.

ALIGH leeft hy, die Godt vreeſt t' ontwijden,
Maghtigh op zijn wetten paſt.
Men zal zien hoe maghtigh t' allen tijden
't Heiligh zaet op d' aerde waſt.

Godt zal d' afkomſt der oprechten zegenen,
Eer en rijckdom op het huis
Des gerechtigen van boven regenen:
Dat verduurt al 't aerdtſch gedruis.

Eeuwigh zal zijn goede naem beklijven,
't Hemelſch licht in duiſternis
Opgaen voor die vroom en oprecht blijven,
En daer Godt geheilight is:

Want hy is bermhartigh, goet, rechtvaerdigh:
Een godtvruchtige uit den aert
Is geſpraeckzaem, buighzaem, en mewaerdigh,
Helpt en trooſt elck onbezwaert.

11 *Vroom en oprecht blijven:* verkeerdelijk valt hier de klemtoon op de eerſte, in plaats van op de tweede greep van *oprecht*.
13 *Hy:* wel te verſtaan, „die vroom en oprecht blijft."
15 *Mewaerdigh* voor *mewarig*, dat uit *mede* en *waren* famengeſteld is en „mededogend" beteekent. Echter geeft KILIAEN ook *medwerdigh* op, 't welk hy door *comis, humanus* vertolkt, doch tevens „verouderd" noemt.

Hy is rijp bedachtzaem in zijn rede:
Want zijn raetſlot wanckelt niet.
's Vroomen naem en faem houdt eeuwigh ſtede,
Oock als tijt en eeu verſchiet.

's Vroomen faem ontziet geen laſteringen.
In verdriet, en tegenſpoet
Ruſt zijn hart, gemoedight voor 't beſpringen,
Op Godts toezicht, wel gemoedt.

's Vroomen hart, gegront door vaſt betrouwen
Op de Godtheit, even pal
Stant houdt, tot dat Godt hem laet aenſchouwen
's Vyants nederlaegh, en val.

Gaefrijck zaeit hy, en beſteet zijn gaven
Aen den armen in den noot.
Zijne deught en weldaet, noit begraven,
Wort beloont uit 's hemels ſchoot.

Eer en maght verdient hy in dit leven.
Laet de booswicht, dol van ſpijt,
Dit begrimmen, daer, van haet gedreven,
Hy op zijne tanden bijt:

Daer hy quijnt van haet, en nijt, en boosheit,
En vergaet van ongenught.
Al de wenſch en hoop der godeloosheit
Zal verwelcken zonder vrucht.

19 Vertaling van het *disponet fermones suos in judicio* der Vulgata, waarvoor de St. B. heeft: „hy beſchickt ſyne ſaken met recht."

DE CXII. HARPZANG.

Laudate, pueri, Dominum.

ONGE knaepen, valt aen 't loven.
Looft den naem van 's hemels Heer,
Almaghts naem zy heerlijck boven
Aen gezet in top van eer
Nu voortaen, en t' allen tijden.
Looft dien naem, van daer het licht
's Morgens koomt ter kimme uitrijden,
Tot in 't weſten, daer het zwicht
's Avonts in het nederdaelen.
Godt zit hoogh op zijnen troon,
Boven 't volck van alle taelen,
Boven 's hemels top ten toon,
In zijn gloririjcke glanſſen.
Waer is ergens Godts gelijck,
Die zich boven 's hemels tranſſen,
Zette in 't licht van 't eeuwigh rijck,
En beneên zich 's hemels ronden
En den aerdtkloot zincken ziet?
Hy verheft uit diepe gronden
Hulpeloozen, vol verdriet.
Armen ruckt hy uit moeraſſen,

1 *Jonge knaepen*: de Vulgata noemt hen *pueri;* de St. B. „knechten." Aan V. ſtonden ongetwijfeld „koorknapen" voor den geest.
11 *'t Volck van alle taelen* voor „alle volkeren;" *gentes*, zegt de Vulgata.

Zet hen heerlijck in 't gezagh
Onder Vorſten, opgewaſſen
Om te heerſchen in den dagh
Van gebiedende Overheden,
Daer het volck zich onder boogh.
Moeders, lang op 't hart getreden,
Welcker borſt noit kint en zoogh,
Zegent hy, na haer verminderen,
Met gezonde vrucht op vrucht,
Met een huis vol ſchoone kinderen,
's Vaders blijſchap, en genught.

17 *Lang op 't hart getreden* voor „lang onvruchtbaar." De uitdrukking is wat ſterk, doch eenigermate gewettigd als men bedenkt hoe by Gods volk onvruchtbaarheid als de ergſte vernedering voor een vrouw werd beſchouwd.

19 *Na haer verminderen:* dit kan beteekenen: „in haar ouderdom;" doch ook: „na haar vernedering." Een keurig gedicht in alle opzichten.

DE CXIII. HARPZANG.

In exitu Iſraël de Aegypto.

TOEN Jakob uit Egypte trock,
Het ſtamhuis vloot voor woeſte tirannye,
Wert Juda, vry van 't heidenſch jock,
Godt toegewijt, en 's hemels heerſchappye.
De roode zee zagh, heel vervaert,
Hoe 't leger quam, en weeck van ſchrick te rugge,
En ons Jordaen weeck achterwaert:
Zijn heir trock door de kil heen zonder brugge.
De bergen ſprongen overal
Van blijſchap op, gelijck de dertle rammen.
De heuvels danſten in hun dal,
Gelijck een kudde en koy van zatte lammen.
O zee, wat of u over quam,
En ghy, Jordaen, hoe deinſt ghy ongedwongen?
Ghy bergen, waerom, als een ram,
Waerom, o rots, gelijck een lam, geſprongen?
Het is voor Godt dat d' aerde ſpringt,

12 *Lammen:* even als wy elders by V. *goeden, beenen, lieden,* voor *goederen, beenderen, liederen* gebruikt vinden, zoo treffen wy hier *lammen* voor *lammeren* aan. Het wegwerpen van den uitgang *eren* moge al geen taalfout zijn, het ſtrekt niet tot bevordering der duidelijkheid, en het vaers wordt er doorgaands, hier althands, niet cierlijker door.

15 *Als een ram.* het enkelv. kan er hier niet door.

17 *Dat d' aerde ſpringt: mota est terra,* zegt de Vulgata, en de St. B.: „beeft gy aerde," welk een en ander een geheel ander beeld levert dan V. hier geeft.

Voor 't aengezicht van Jakobs Godt en vader,
Die bronnen uit de ſteenrots klinckt,
Uit klippen klinckt een verſche en ſpringende ader.
Men ſchrijf, men ſchrijf het ons niet toe,
Maer uwen naem, o Godt, zy d' eer gegeven
Van uw gena, noit trooſtens moe,
En waerheit, by haer' eedt en woort gebleven:
Op dat geen heilooze onbeſneên
Braveere en roep': waer is hun Godt daer boven?
Maer Godt daer boven heerſcht alleen,
En werckt wat hem behaeght in 't hof der hoven.
Der onbeſneênen goden zijn
Uit zilver, gout en louter erts gegooten,
En kunſt van 's menſchen hant, en ſchijn.
Hun mont, geen mont, is ſtom, en blijft geſlooten.
Zy hebben oogen, zonder 't licht
T' aenſchouwen. 't oor kan geene ſtemmen hooren.
De neus is reuckeloos, en dicht.
De hant heeft haer gevoelen noit verlooren.
De voeten laeten nergens ſpoor.
De keel kan geen geluit ſlaen. dat Godt ſchende
Wie hen bootſeert: wie in het koor
Op hen betrout, gelijcke hun in 't ende:
Maer Jakobs ſtamhuis hoopt op Godt,
Zijn hulp, en trooſt, en ſchutsheer t' allen tijden.
Het huis van Aron eert dit lot,
Zijn hulp, en trooſt, en ſcherremheer in lijden.
Wie Godt van harte dient, en vreeſt,
Die hoopt op Godt, zijn hulp, en lijfs beſcherrner.
Godt docht aen ons oock allerrneeſt,
En zegende ons, gelijck een rijck ontferrner.
Hy zegent Jakobs ſtamhuis me,
En Arons huis, gewijt tot zijne feeſten.
Hy zegentze allen, die gedwee
Hem dienen, van den minſten tot den meeſten.
De Godtheit zegene u noch meer,
En al uw huis, en krooſt, en jonge knaepen.
Ontfangt den zegen van den Heer,
Die hemel, aerde en water heeft geſchaepen.
Der heemlen hemel is Godts hof:
Hy gaf den menſch het aerdtrijck te bewaeren.

20,21 Hier loopt by V., als in de Vulgata, de Pſalm door, en begint in de St. B. de CXVde.
36 *De hant heeft haer gevoelen noit verlooren:* vrij onduidelijk, en niet teruggevende wat in den text ſtaat, dat namel. zy „handen hebben, maar er niet mede tasten kunnen."
37 *De voeten laeten nergens ſpoor:* onjuist; het oorſpr. zegt, dat zy voeten hebben, maar niet wandelen.
42 *Jonge knaepen:* wederom, als in vs. 1 van den vorigen Harpzang, voor 't *pueros* der Vulgata. De St. B. heeft: „kinderen."

Geen dootshooft looft hem in het ſtof,
Geen geeſten, die ter helle zijn gevaeren:
Maer wy, zoo lang wy in de lucht
Noch leven, en den vrijen adem haelen,
Vereeren Godt de danckbre vrucht
Van zijnen prijs, zoo lang het licht zal ſtraelen.

59 *Geen dootshooft looft:* dit klinkt zeer wanluidend, en bovendien ſpreekt de text niet van een *doodshoofd*, maar van een *doode*.
60 *Ter helle:* naar de Vulgata, die *in infernum* heeft; de St. B.: „in de ſtilte," d. i.: „in 't graf."

DE CXIV. HARPZANG.

Dilexi, quoniam exaudiet.

Ick wil den Heer beminnen,
Dewijl hy mijn gebedt
Verhoort van 's hemels tinnen,
En met zijne ooren let
Op mijn gekerm, en klaegen,
En luiſtert naer mijn ſtem.
'k Wil aengevochten hem
Aenroepen al mijn daegen.

De Doot had my met ſtricken
Rondom wel naeu bezet,
En 's afgronts liſt, vol ſchricken,
Gevangen in haer net.
Ick riep in ongelucken
En noot: o Godt, ick kniel
Voor u: verlos mijn ziel
Uit angſten, die my drucken.

De Godtheit is mewaerdigh,
Verhoort het klaghtigh hart.
Gelijckze ſtraft rechtvaerdigh
Verlichtze 's droeven ſmert.

12 *Gevangen:* lees: „*my* gevangen."
17 *Mewaerdigh:* zie CXI *Harp.* vs. 15.

Wie kleen is, en ootmoedigh,
Beſchut zy in 't gemeen.
Ick hielme laegh, en kleen,
En Godt verloſtme ſpoedigh.

Nu ruſt, mijn ziel, in vrede:
De Heer heeft u bevrijt.
Hy ruckte u op uw bede
Uit 's Doots gevaer, en ſtrijt.
Hy koomt uw traenen vaegen,
Die u in 't ſlibbren hiel.
'k Wil hem met harte en ziel
In 's levens licht behaegen.

23 *Ick hielme laegh, en kleen* voor „ik verootmoedigde my." De Vulgata heeft hier *humiliatus fum;* de St. B.: „Ick was uitgeteert."
31 *In 's levens licht* voor „zoolang ik leef."

DE CXV. HARPZANG.

Credidi propter quod locutus ſum.

Ick hebbe uit mijn betrouwen,
Ontdeckt met mijnen mont
Waer 's levens hoop op ſtont,
My ſlecht en recht gehouwen.
Ick ſprack, verruckt van zin:
Al 't menſchdom ſteunt op logen.
Hier ſteeckt niet zekers in.
Wat aerdtſch is, wordt bewogen.

Wat zal ick Gode geven?
Hoe zijn genoote deught
Vergelden? 'k wil met vreught
Den offerkelck, gedreven
Van waere danckbaerheit,
Aenvaerdende, hem loven,
En voor zijn majeſteit
Opſteigeren naer boven.

Ick wil den Heer betaelen,
Met eene danckbre ſtem,
Mijne offergaven, hem
Belooft in zijn poortaelen

1 De aanhef van dezen Harpzang komt overeen met dien van vs. 10 in den CXVIden Pſalm der Staten-Overzetting, zoo dat het getal, 't welk anders wegens het ineenſmelten van Pſalm CXIV en CXV verminderd was, nu weder uitkomt, behoudens de aant. op blz. 148 hiervoor.

4 *My ſlecht en recht gehouwen:* dit drukt kwalijk het *humiliatus ſum* der Vulgata uit.

7,8 Deze twee regels zijn alleen aangebracht om 't koeplet vol te maken.

En hutte voor elx oogh.
Der Heilgen doot is waerdigh
Voor Godt, die van om hoogh
Hun onrecht wreeckt rechtvaerdigh.

Ick ben, o Heer van boven,
Een knecht van uwen troon,
Uw knecht, en dienſtmaeghts zoon.
Ghy braeckt in 't hof der hoven,
Toen ick was afgeſtreên,
Mijn banden: 'k zal 't belijden,
Uw' naem met lof bekleên,
En u danckoffer wijden.

Ick wil den Heer betaelen,
Met eene danckbre ſtem,
Mijne offergaven, hem
Belooft in zijn poortaelen
En hutte, in 's volcks gezicht
Godt dancken, daer Levijten
Op Sion Arons plicht
Bekleên in Godts tapijten.

24 *Hun onrecht:* verſta: „het onrecht, hun aangedaan."
40 *In Godts tapijten* voor „in Gods tent, of tabernakel." Zie LXXXII *Harpz.* vs. 21.

DE CXVI. HARPZANG.

Laudate Dominum, omnes.

OOMT nu herwaert, waer de wolcken
Starren decken: hier is ſtof.
Koomt nu herwaert, alle volcken.
Zingt de Godtheit prijs en lof:

Want Godts goetheit in haer klaerheit
Over ons ſtont vaſt, en pal.
Zijn beloofde trou en waerheit
Duren eeuwen zonder tal.

1,2 *Waer de wolcken Starren decken:* lees: „*ran* waar de wolken" enz., t. w. „uit alle landen."

DE CXVII. HARPZANG.

Confitemini Domino.

U eens vrolijck Godt geprezen,
Wiens genade elck is bekent,
Wiens genade blijft in wezen
Eeuwigh, eeuwigh, zonder endt.

Zijne goetheit zy geprezen
Van het ſtamhuis, dat hem kent,
Wiens genade blijft in wezen
Eeuwigh, eeuwigh, zonder endt.

Dat zijn goetheit zy geprezen
Van Aäron, en zijn tent.
Zijn genade blijft in wezen
Eeuwigh, eeuwigh, zonder endt.

Dat Godt loven, die hem vreezen,
En zijn vreeſlijck dreigement.
Wiens genade blijft in wezen
Eeuwigh, eeuwigh, zonder endt.

Ick begon in mijn bedroeven
Godt te klaegen mijne ſmert:
Hy verhoortme, en ſchroeft de ſchroeven
Los van mijn beneepen hart.

19,20 Vergelijk CVII *Harpz.* vs. 57, 58.

Godt, mijn noothulp, is mijn vader:
'k Vrees geen menſchen, zwack en kranck.
Godt, mijn noothulp, treetme nader.
'k Zie mijn haeters onder dwangk.

Beter is 't op Godt te hoopen,
En zijn vaſte toeverlaet,
Dan in noot om hulp te loopen
By den menſch, die haeſt vergaet.

Beter is 't op Godt te hoopen,
Die den vroomen kooint te baet,
Dan naer Vorſten toe te loopen,
Wanckelbaer in raet en daet.

Toen de heidens op my drongen,
My bezetten van alſins,
Heb ickze in Godts naem beſprongen,
My gewroken hier en gins.

Heele heiren my belaegen,
En belegerden in 't ront:
'k Heb hun in Godts naem verſlaegen,
En verdelght tot in den gront.

Zy omringden my, als zwarmen,
Staecken my als ſtoppels aen:
'k Hebze in Godts naem met mijne armen
Uitgeroit, en ganſch verdaen.

'k Wert geſtooten, raeckte aen 't vallen:
Maer Godts almaght hielme vaſt.
Godt, de ſterckſte boven allen
Zy gelooft, die my ontlaſt.

Op Godts byſtant, zoo mewaerdigh,
Danſte, en juichte, zong, en ſprong
't Huis dat vroom is, en rechtvaerdigh:
Al wat vroom is ſprong, en zong.

31 *Zwarmen:* „zwermen als van byen."
32 *Staecken my als ſtoppels aen:* verkeerd; het is niet de ſpreker, die aangeſtoken werd, het waren zijn aanvallers, die wegbrandden.
35 *Raeckte aen 't vallen* voor „was op het punt, te vallen."
50 *Mewaerdigh:* meermalen ontmoeten wy by V. een ongewoon woord herhaaldelijk kort op elkander gebezigd, om later weêr verworpen te worden. Zoo is 't gelegen met dit *mewaerdigh*, 't welk wy nu voor de derde reize in kort op elkander volgende Pſalmen aantreffen; doch 't welk V. in later werken zoo verre ik weet, niet weder gebruikte.
51 *'t Huis dat vroom is, en rechtvaerdigh* voor „de tente der rechtvaardigen."

Godt verloſtme met zijne armen.
Godt verloſtme door zijn maght.
's Hemels armen my beſchermen.
's Hemels arm betoont zijn kracht.

'k Vrees noch doot, noch geene ſtercken.
'k Zie mijn leven buiten leedt.
'k Wil nu 's hemels wonderwercken
Gaen ontvouwen wijt en breet.

D' Oppermaght wou my beproeven,
Wou my ſtraffen om mijn ſchult,
Doch ter doot toe niet bedroeven,
Noch matteeren mijn gedult.

Sluit nu op de poort van 't leven
Der rechtvaerdigen voor my,
Dat ick inga, en, gedreven
Van Godts lof, zijn eer bely.

Dit 's de hooge poort des Heeren,
Wie gerechtigh is en vroom
Gaet hier binnen triomfeeren,
Vry van zorge, en ſchrick, en ſchroom.

Heer, ick zal uw' naem verheffen:
Want ghy hoorde mijn gebedt.
Als my harde ſlagen treffen
Hebtghe my in noot geredt.

Zie den ſteen, van 's bouwers orden
Dus verworpen, als onnut,
Is de hoeckſteen zelf geworden,
Die 't gebou voor eeuwigh ſtut.

Dat 's het hoogh beleit byzonder
Van den grooten Godt om hoogh,
Die dat onbegrijpbaer wonder
Uitgevoert heeft voor ons oogh.

Dit 's de dagh, de feeſt des Heeren:
Laet ons juichen op dit feeſt.
Help, o Heer, mijn zaeck verweeren:
Helpze zeegnen door uw' geeſt.

Noch geene: even verkeerd als het *nimmer niet* op blz. 480 hiervoor.
Matteeren: bastertwoord voor „afmatten." Zie Deel VI, blz. 328.

Op, rijſt op, rijſt op, bejegent,
Juicht den heilant te gemoet.
Hy zy rijck van Godt gezegent,
Die in Godts naem herwaert ſpoet.

Zegen vloeje op Godts getrouwen
Uit des Heeren heilighdom.
Hy verlichte ons, datwe aenſchouwen
Zijn bermhartigheit alom.

Wijt den feeſtdagh in met galmen.
Al het volleck dring' by een.
Siert altaer en poort met palmen,
Helpt met loof 't altaer bekleên.

Godt, mijn Godt, 'k zal u belijden.
Godt, mijn Godt, 'k verhef uwe eer:
Ick onthael u met verblijden:
Ghy verhoort en hoedtme, o Heer.

Nu eens vrolijck Godt geprezen,
Wiens genade elck is bekent,
Wiens genade blijft in wezen
Eeuwigh, eeuwigh, zonder endt.

97-100 Hier heeft de St. B.: „Bint 't feest (offer) met touwen, tot aan de hoornen des altaers," doch de Vulgata, door V. gevolgd: *Conſtituite diem ſolemnem in condenſis, usque ad cornu altaris.*

DE CXVIII. HARPZANG.

Beati immaculati in via.

ALEPH.

WEL zaligh is de man, die onbeſmet
Terwijl hy leeft de baen houdt van Godts wet.
Wel zaligh is de man, wiens rein gewiſſe
Godt zoeckt, zich houdt aan zijn getuigeniſſe:
Want al wie ſlimme en kromme gangen gaen,
Verdwaelen blint van Godt, en zijne baen.
Ghy hebt, o Godt, belaſt aen uw vertrouden
Uw wetgeboôn te volgen, en te houden.
Och, of ick al mijn treden zetten moght
Om uw gerecht te volgen wel bedocht.
Indien ick 't oogh wel naeu ſloegh op uwe orden
En regels, 'k zou dan nimmer ſchaemroot worden.
Ick loof u, uit een oprecht hart bekeert,
Dat ick uw Recht en uitſpraeck heb geleert,
En wil dit Recht bewaeren zonder vlecken.
Ghy zult uw hant niet eeuwigh van my trecken.

11 *Orden* voor „verordening, gebod," wat men thands *order* noemt. HUYDECOPER, *Pr.* II, blz 349 volgg., acht de ſpelling *orden* zuiverder dan die van *orde*.

13-18 Hier ſchijnt V. de woorden van den Pſalmist door een kleine en aandoenlijke byvoeging op zich zelven en zijn eigen bekeering toe te paſſen.

14 *Dat* voor „aan hetwelk (namel. *'t oprecht hart*)."

B E T H.

Hoe hoedt de jeught zich allerbeſt, o Godt,
Voor 't glibberen? zy lette op uw gebodt.
Zoo zocht ick u van harte te gelijcken.
Och, laetme niet van uw geboden wijcken.
'k Beſloot uw woort en wil in 't hart gevat,
Om niet voor u te treên van 't rechte padt.
Och, leerme toch hoe ghy den menſch rechtvaerdight:
Die zegen vloeit op hem, dien ghy 't gewaerdight.
Mijn lippen ſtaen niet ſtil, en zien alleen
U naer den mont, als zy uw' wil verbreên.
'k Heb luſt om uw getuigenis te vatten,
Uw ſpoor behaeght my boven alle ſchatten.
Ick oeffenme in gedurigh overlegh
Van uw geboôn, en mercke op uwen wegh.
Het luſtme uw Recht aendachtigh af te meeten,
En nimmermeer uw woorden te vergeeten.

G I M E L.

Herſtel uw' knecht zijn kracht: verweck zijn ziel,
Dat zy uw' woort bewaer', zooze ergens viel.
Schuif misverſtant van mijn gezicht byzonder,
Dat ick uw wet beſpiegele in haer wonder.
Ick ben op d' aerde een vreemdling vol verdriet.
Onttreckme 't licht van uw bevelen niet.
Mijn ziel heeft luſt zich zelve t' allen tijden
Met een begeerte aen uw geboôn te wijden.
Ghy ſtraft den trotſe. al wie uw woort niet zoeckt,
En afwijckt van uw wetten is vervloeckt.
Ontſla my van den ſmaet der reuckeloozen:
Want ick hebbe uw getuigenis verkozen.
Der Vorſten raet verlaſterde uwen knecht:
Noch liet hy niet zich t' oeffnen in uw Recht:
Hy overwoegh de tuigen van uw blaeden,
En zocht zich met uw wetten te beraeden.

D A L E T H.

Mijn hart hing noch aen aerde en ſtof gehecht.
Herſchepme naer uw woort, en 't hemelſch Recht.

22 *Herſtel uw' knecht zijn kracht:* dit kan beteekenen: „herſtel de kracht van uw knecht;" — doch ook: herſtel de kracht aan (by) uw knecht."
35 *Byzonder* voor „inzonderheid," als wy nu zouden zeggen.
40 *Met een begeerte* voor „met dezelfde begeerte."

Ick klaeghde u mijn vergrijp: ghy hoort my klaegen.
Ontvoume uw Recht, en leerme uw oogh behaegen.
Berechtme van uw Recht en rechte baen,
En oeffenme om uw wondren te verſtaen.
Mijn ziel geraeckt in ſlaep van moeilijckheden.
Beveſtighme in uw leſſe, en wijze zeden,
Op dat ick 't padt van onrecht ſchuwen magh,
Door uw genade u natreên uit ontzagh.
'k Heb waerheits baen voorzichtigh uitgekoren,
Uw rechten noit uit mijn gezicht verloren,
En hing aen uw getuigenis, en raên.
O Heer, laet my, laet my niet ſchaemroot ſtaen.
Toen ghy mijn hart ontſloot, en uit quaemt zetten,
Liep ick voor wint de ſtreeck in van uw wetten.

H E.

Nu ſchrijfme uw Recht, gelijck een heilwet, voor:
Ick zal doorgaens dat volgen op uw ſpoor.
Verleenme geeſt, dat ick uw wet grondeere,
En in mijn hart bewaere, u diene, en eere.
Geleyme toch op 't padt van uw gebodt:
Dat zocht ick met verlangen, o mijn Godt.
Beweegh mijn hart tot uw getuigheniſſen,
Tot goutzucht niet, die Godt om 't gout wil miſſen,
En ſluit mijn oogh voor weereltſche ydelheên.
Leer my de baen des levens weêr betreên,
En prent uw wet in mijn gemoedt, en zinnen,
Op dat ick u godtvruchtigh magh beminnen.
Beſnoey het quaet in my, die ongewis
Noch vrees: dewijl uw juck zoo lieflijck is.
'k Heb naer uw woort en wil alleen verlangen:
Behoeme dan by 's levens rechte gangen.

V A U.

Uw heilgena beſtraele nu mijn hooft,
Uit uwen troon, gelijck ghy hebt belooft,
Dat ick, wiens hoop op u ſtont onbezweecken,
Den mout ſtopp' die uw woorden tegenſpreecken.
Sluit toch mijn' mont niet toe, die overloopt
Van u, en op uw Recht en waerheit hoopt.

Deze zeeterm is uit het arſenaal van Vondel, niet uit dat van David.
Beſnoey het quaet in my: neen: „ſnoei of neem mijn ſmaadheid weg."
Dewijl: in den zin van „want."
By 's levens rechte gangen: er wordt noch in 't oorſpr. noch in de Vulgata van *'s levens rechte gangen*, maar van „Gods gerechtigheid" geſproken.

Ick zal uw wet bewaeren, overweegen
Een in, een uit, geſterckt door uwen zegen.
Ick weidde breet, en zonder ſchrick altoos:
Want ick uit liefde uw woort, en wil verkoos.
Ick ſprack hier van voor Koningen, en Heeren,
En zwichte noit in 't voorſtaen, en verweeren.
Ick nam mijn' luſt in dees beſpiegeling
Van uw gebodt, dat my ter harte ging.
Ick hiel de hant met luſt hier aen in 't wercken,
En nam vermaeck op uw geboôn te mercken.

Z A I N.

Gedenck, o Heer, uw' dienaer naer uw woort,
Dat zijne hoop verſterckt, als hy dit hoort.
Dit trooſte my, als ick door druck moſt ſtreven:
Want uw belofte en trou hiel my by 't leven.
De wreevle leefde alom te ſnoot met my:
Noch weeck ick van uw wet niet op zijn zy.
Ick docht hoe ghy van aenbegin den looſte
Betoomen koſt, dat my in droefheit trooſte.
'k Zagh 's boozen ſtaet met mededoogen aen,
Die uwe wet verlaeten, en verſmaên:
Mijn zangluſt prees uw wet, en Recht, en zeden,
Terwijl ick hier in ballingſchap ging treden.
Uw naem ſtont 's nachts in mijn gemoet geplant.
'k Bewaerde uw wet, gelijck een dierbaer pant.
Dit wedervoer my doorgaens, die uw wetten
Verkoren had om naeu hierop te letten.

H E T H.

Ick ſprack: o Heer, ghy zijt mijn lot en deel:
Dies ick uw wet bewaere, als een juweel.
Ick badt voor uw gezicht uit al mijn harte:
Ontferm u mijns, naer uw belofte, in ſmerte.
Ick ſloegh mijn padt wel gade, en tradt gewis,
En volghde 't ſpoor van uw getuigenis.
Ick ſta bereit [geen ramp zal my vervaeren,]
Uw wetten en geboden te bewaeren.
De ſtricken der godtloozen op uw padt
Belaeghden my, die noit uw wet vergat.
'k Ontwaeckte 's nachts: ick loofde u met uw knechten,

99 *Streren* voor „zich ſtrijdend een weg banen." Zie Deel III, blz. 351.
103 *Looſte: loos*, door KILIAEN als ſynoniem met „ſchalk" opgegeven, ſtaat hier in even ongunſtigen zin als dit laatſte woord.

En overwoegh uw wetten en uw rechten,
Als een genoot van 't heilige geſlacht,
Dat op uw wet en wetgeboden acht.
Al 't aerdtrijck is gepropt van uw genade.
Leer my uw wet en rechten vroegh en ſpade.

T E T H.

Ghy handelt heel genadigh met uw' knecht
Naer uw belofte en woort. och leerme uw Recht,
Genade, en tucht, en weetenſchap aenſchouwen:
Ick ſtelde op uw geboden mijn betrouwen.
'k Verliepme, eer ghy my ſtrafte, en troft zoo fel:
Hierom bewaere ick vierigh uw bevel.
Goetaerdige, berechtme toch goetaerdigh
Van uw gerecht, en wetten, zoo rechtvaerdigh.
De boosheit der hoovaerdigen groeit aen;
Dies zoecke ick meer uw wetten ga te ſlaen.
Hun hart verhardt, als ſtreinſel, zonder zegen:
En ick volharde uw wetten t' overweegen.
't Was oirbaer dat ghy my verneêrde in ſmert,
Op dat ick diep uw rechten plantte in 't hart.
Heel oirbaer was 't uw wet in 't hart te ſchrijven,
My waerder dan veel goude en zilvre ſchijven.

J O D.

Uw hant bootſeerde en ſchiep my, als ick ben.
Geef my verſtant dat ick uw leſſen kenn'.
Godtvruchtige aert zal 't zien, en zich verblijden,
Dewijl ick hoopte op uw gebodt in lijden.
Ick wiſt, o Godt, hoe vaſt uw oordeel gaet.
Ghy hebt met recht vernedert mijnen ſtaet.
Laet uw gena my trooſten, dus verſchoven:
Gelijck ghy my goetaerdigh woudt beloven.
Laet uw gena my trooſten, dat ick leef',
Die hart en zin uw wetten overgeef.
Verplet den booze, om zijnen ſnooden handel
Met my, die ſtil naer uwe wetten wandel.

130 *Hun hart verhardt, als ſtreinſel, zonder zegen:* dit is vrij onverſtaanbaar; de vertaling van den St. B.: „haer harte is vet als ſmeer," ware mede, zonder de verklarende noot, niet te begrijpen: beter die der Vulgata: *coagulatum est ſicut lac cor eorum.* De bedoeling is natuurlijk: „hun hart is gevoelloos als geſtolde melk of vet."

143 *Heel oirbaer:* men lette, dat hier een klimax gevormd wordt met hetgeen vs 141 voorkomt, en legge den nadruk op *heel.*

144 *Veel goude en zilvre ſchijven:* echt Amſterdamſche uitdrukking.

147 *Godtvruchtige aert* voor „al wie godvruchtig van aart is." In de weglating van het lidw. ligt iets naïefs, en tevens geeft zy aan de uitdrukking een meer algemeene beteekenis.

153 *Dat* voor „opdat."

Godtvruchtigen, die uwen wil verſtaen,
Bekeeren zich met my op uwe baen.
Uw wet en Recht mijn hart van ſmetten vaege:
Zoo ſta ick niet beſchaemt in ſtraffe, en plaege.

C A P H.

Mijn geeſt bezwijckt van yver voor uw wet,
Als ick mijn hoop op uw beloften zet.
Mijn oogh bezweeck in 't uitzien, na lang treuren.
Ick ſprack: wanneer zal my uw trooſt gebeuren?
Ick ben gelijck een dick berijpte fleſch:
'k Verworp nochtans geenſins uw woort, en les.
Hoe lange moet die ſmaet uw' knecht dus quellen?
Wanneer zult ghy mijn haeters vonnis vellen?
De booze komt met logentrooſten voort,
En droomen, die niet ſtemmen met uw woort.
Uw wetten zijn oprechte en loutre waerheit.
Mijn haeter perſtme: och, helpme in deze naerheit.
Zy maelden my bykans tot aſch, en ſtof,
Noch ſcheide ick niet van 't heilrecht, rijck van lof.
Behoume toch door uw genade in 't leven·
Ick zal uw wet en wil niet wederſtreven.

L A M E D.

Uw heiligh woort en hemelſch raetsbeſluit
Dat duurt om hoogh alle eeuwen in en uit.
Uw waerheit bloeit en duurt van ſtam in rancken.
Ghy boude d' aerde, en nimmer zalze wancken.
De dagh volhardt in d' orde, die ghy ſtelt.
Het dient u al, en buight voor uw gewelt.
Had ickme niet gehouden aen uw leering,
Ick waer miſſchien vergaen in mijn verneêring.
'k Wiſch noit uw Recht en vryſpraeck uit mijn ziel:

163 *Een dick berijpte fleſch:* in de Vulgata ſtaat: *ficut uter in pruina:* in den St. B.: *als een lederen ſack in den roock.* Vondel, de zeden van zijn tijd volgende, laat overal den lederen *wijnzak* door een *fleſch* vervangen; — maar hier is die vervanging te minder goed te keuren, om dat men door de vergelijking van iemand, die door verdriet is uitgeteerd, met een verdroogden lederen *zak*, een zeer goed en duidelijk — maar, wanneer men hem met een *fleſch* vergelijkt, een geheel onbeſtaanbaar — beeld bekomt.

169 *Voort* voor „te voorſchijn," als meermalen.

179 *Van ſtam in rancken:* 't zelfde als *van ſtam in telge en ſpruit*, dat wy vroeger hebben aangetroffen, maar zoo cierlijk niet.

181 Letterlijk naar de Vulgata; de St. B. heeft hier: „na uwe ordinantie blijven ſy (namel. de hemel en aarde, al wat gy geſchapen hebt) nogh heden ſtaen."

185 *Recht en vryſpraeck:* met deze twee woorden vertolkt V. het *juſtificationes* der Vulgata; waarvoor de St. B. „bevelen" heeft. Opmerkelijk is 't, dat V. beſtendig *Recht* met een hoofdletter ſchrijft, terwijl hy zulks niet doet met *wet, belofte, rechten, woord, les, waarheid, genade, heilrecht, geboden*, enz.

Want 't was uw Recht, dat my in 't leven hiel.
Behoeme, ick ben uw eigen aengeboren,
Die uwe wet en rechten heb verkoren.
De booswicht nam my uit zijn laegh gewis:
Maer 'k zagh in noot op uw getuighenis,
En zagh het endt, hoe alle dingen ſcheidden,
Met een hoe wijdt zich uw geboôn verbreiden.

M E M.

Hoe hange ick aen uw wet met zulck een min!
Ick ſpiegel my den ganſchen dagh hier in.
Zy leertme kloeck met mijnen vyant leven:
Want eeuwigh ſtaetze in mijn gemoet geſchreven,
Ick leer hier door mijn leeraers over 't hooft,
En overwege al wat uw wet belooft.
'k Verſtaze meer dan oude en grijze hairen:
En zochtze ſcherp, om eeuwigh te bewaeren.
Ick wachtte my van ſlimme gangen naeu,
En onderhiel uw woort en wil niet flaeu.
Ick weeck niet van uw voorgeſchreve rechten:
Want ghy die wet geſtelt hadt voor uw knechten.
Hoe lieflijck ſmaeckt uw wet, my zoo gezont,
Noch zoeter dan de honigh in mijn' mont!
'k Heb uw geboôn verſtaen, en aengehangen,
En haette, o Heer, verkeerde en ſlimme gangen.

N U N.

Uw woort verſtrecktme een fackel voor mijn' tret.
Een helder licht, waer ick mijn voeten zet;
Dies zwoer ick hoogh, en ſtaefde vaſt by eeden
De heirbaen van uw rechten te betreden.
Ick ben alom verneêrt, van glans berooft:
Verweck mijn ziel, gelijck uw mont belooft.
Volbreng in my wat ick u heb gezworen,
En leerme 't Recht, by u met luſt verkoren.
Mijn leven is niet zeker in mijn hant.
'k Vergat de wet noit, die uw wijsheit plant.
De booze zochtme in ſtricken t' achterhaelen:

100 *De booswicht nam my uit zijn laegh gewis: iemand gewis* (wy zouden nu zeggen: „fekuur") *nemen* is: „met een wis oog op iemand mikken." De uitdrukking is, als jachtterm, nog gebruikelijk.
102 *'k Verſtaze meer dan oude en grijze hairen:* deze ſynekdoche is wat al te kras; het is een bruikbare, ja geijkte ſpreekwijze, te zeggen, dat *grijze hairen* iets hebben *ondergaan*, maar ze *handelende* in te voeren klinkt belachlijk.
201 *Naeu* voor „naauwlettend, naauwgezet."
216 *'t Recht, by u met luſt verkoren:* vertaling van *'t beneplacita* der Vulgata.

Noch woude ick van uw wetten niet verdwaelen.
'k Bewaerde uw wetgetuighnis, als mijn erf,
Voor eeuwigh, dat mijn vreught was menighwerf.
Mijn hart zocht ſtaegh op uw geboden t' achten,
Op hoop van loon, belooft aen Godts geſlachten.

S A M E C H.

Ick haet de rot der ongerechtigheit,
En minne uw wet uit reden en beſcheit.
Ghy zijt mijn hulp, mijn toevlught en betrouwen;
Dies ick mijn hoop wil op uw woorden bonwen.
Ghy boozen, wijckt van my, op dat ick kloeck
Godts wetten en geboden onderzoeck'.
Bevryme naer uw woort, zoo zal ick leven.
Laet mijne hoop my nimmermeer begeven.
Och, ſtame by, zoo raecke ick uit elend.
'k Zal uw gerecht beſpieglen zonder endt.
Ghy achtze niet die van uw wet aftreden,
Dewijlze ſtaen op ongerechtigheden.
'k Hiel al 't geſlacht der menſchen voor beſmet,
Dies minde ick ſlechts den inhoudt van uw wet.
Bedwing mijn' luſt door vrees: want voor het lezen
Van uw gerecht ſtaet my uw ſtraf te vreezen.

H A I N.

'k Heb recht en vroom gehandelt: lever my
Niet over aen mijn laſtrende party.
Omhelsme uit gunſt. laet trotſen, die verbaſtren
Van deughden, zich ontzien mijn' naem te laſtren.
Mijn oogh is blint van uitzien naer uw trou,
En heilrijck recht, dat my beſchutten zou.
Nu handel met uw' knecht naer uw genade.
Toon hoe ick beſt my met uw recht berade.
Ick ben uw knecht: verleenme dan verſtant,
Op dat ick uw getuighnis in my plant'.
't Is tijt, o Heer, de boosheên uit te rojen,
Die uwe wet vermincken, of verſtrojen.
Ick minde uw' laſt noch meer dan louter gout,
Of als topaes, die hier zijn verf af houdt;

126 *Beſcheit* voor „kennis des onderſcheids, onderſcheiding," *distinctio*. Zie KIL. *in* v.
127 Hier heeft de Vulgata. *praevaricantes reputari omnes peccatores terrae*; de St. B. daar en tegen: „Gy doet alle godtloſen der aerde wech (als) ſchuym."
128-130 *Want voor het lezen Van uw gerecht:* verſta: „want eer gy nog uw vonnis zult gelezen hebben."
131-136 Wederom byna letterlijk naar de Vulgata. Ook hier is de vertaling in den St. B. eenigzins daarvan verſchillend.

Dies regelde ick my ſtip naer alle uw wetten,
En haette al wie hunn' treên naer onrecht zetten.

P H E.

Uw wetten zijn te wonderbaer verknocht,
Dies mijne ziel haer grondigh onderzocht.
't Verlichten van uw woort verlicht mijn zinnen,
En geeft verſtant die nedrigheit beminnen.
Ick opende mijn' mont, ontfing uw lucht
In mijn gemoedt, dat naer uw rechten zucht.
Aenſchouwe toch, en wil my niet verſtooten.
Ontmoetme, als een van uwe wetgenooten.
Beſtier mijn' gang naer uwe woorden vry.
Geen onrecht druck' my met zijn heerſchappy.
Beſchutme voor 't vergif der laſtertongen,
Dat ick uw' laſt magh volgen ongedwongen.
Uw aenſchijn ſtraele en lichte uw' dienaer toe.
Berechtme klaer, dat ick uw recht bevroe.
Ick ſchreje met mijne oogen heele beecken
Van traenen, als de booze uw wetten breecken.

T S A D E.

Ghy zijt, o Heer, rechtvaerdigh, recht en ſlecht.
Uw oordeel is rechtmaetigh, regelrecht.
Ghy toont ons uw getuighnis in de klaerheit
Van 't heilzaem Recht, een loutre en zuivre waerheit.
Ick heb gequijnt van yver moede en mat,
Dewijl hy, die my haet, uw wet vergat.
Uw woort is gloet, en vier, wiens kracht gebleecken
Uw dienaers hart in liefde kon ontſteecken.
Ick ben veracht, en jongk van mijnen tijt:
'k Vergeet nochtans uw Recht niet in mijn' ſtrijt.
Uw Recht blijft recht alle eeuwen in zijn' luiſter,
Een waerheit, noit in haer nature duiſter.
Hoewel my druck en tegenſpoet beving,
Noch was uw wet al mijn beſpiegeling.
De billijckheit blijft door uw wet geſteven.
Verlicht mijn' geeſt, op dat mijn ziel magh leven.

179 *Uw woort is gloet, en vier:* dit is naar de Vulgata, die *ignitum est eloquium tuum* heeft; de St. B.: „u woort."

181 *Jongk van mijnen tijt* voor „jong van jaren."

C O P H.

Ick riep luids keels: verhoorme toch, o Heer:
'k Zal uw geboôn doorgronden meer en meer.
Ick riep: behoeme: ick zal uw wijze wetten
Bewaeren, en op haeren grontſlagh letten.
Ick riep: o Godt, verweckme vroegh, kom voort;
Dewijl mijn hoop een' treck had naer uw woort.
Ick waeckte vroegh, eer 't licht was opgeſteegen,
Om uw geboôn aendachtigh t' overweegen.
Verhoor mijn ſtem naer uw bermhartigheit.
Herſchepme, als my uw mont heeft toegezeit.
Der boozen rot kwam my met maght bezetten,
Maer bleven noit te rugge van uw wetten.
Ghy ruſt, o Godt, van my niet verre en wijt.
Uw heirbaen is de waerheit t' aller tijt.
'k Zagh in 't begin uw rechten in met kennis,
Datze eeuwigh ſtaen gegrontveſt, vry voor ſchennis.

R E S.

Aenſchou mijn' druck, en ruckme uit 's vyants net:
Want 'k heb uw' wil noit uit den zin gezet.
Verlosme, en recht mijn zaeck in deze ſchricken
Naer uw belofte, en help mijn hart verquicken.
Uw heil is wijt te zoecken by de quaên,
Die, ſchuw van recht, in recht noch reden ſtaen.
Uw gunſt is groot: behoe, door gunſt gedreven,
My naer uw woort en wetten by het leven.
Veel haeters my aenranden te gelijck,
Die om geen' druck van uw getuighnis wijck.
Ick quijnde, toen zich veelen qualijck droegen,
En uwe wet uit hunne zinnen ſloegen.
Zie neder, want ick minne uw wet alleen.
Verquick mijn ziel naer uw bermhartigheên.
Uw woort komt uit de bron der waerheit ſpruiten.
Geen eeu noch tijt uw billijck recht kan ſtuiten.

S C I N.

Toen Vorſten my vervolghden zonder ſchult,
Betoomde uw woort mijn hart in ongedult.

Luids keels: beter dan *luidkeels*, als men tegenwoordig ſchrijft. 't Is een gen. abſ. en 't adj. behoort verbogen te worden, even als in *blootshoofds, goedsmoeds*, enz.

Verweckme vroegh: de St. B. heeft hier: *Ick ben de ſchemeringen voorgekomen*, en de Vulgata: *praeveni in maturitate*, wat ongeveer op 't zelfde neêrkomt; maar V. heeft dit *praeveni*, in plaats van voor de 1e perſ. praet. perf. voor de 2e imperativi genomen.

Hier ſtaat letterlijk het tegendeel van wat in grondtext of Vulgata te lezen is, en men zoû byna aan een verſchrijving moeten denken; — doch welke dan? —

Uw woort zal my verhengen, en verrijcken,
Als een, wien 't beurt een' grooten buit te ſtrijcken.
'k Verworpe en haete alle ongerechtigheit,
En min de wet van nwe Majeſteit.
'k Heb zevenmael des daeghs nw' naem geprezen,
Om nw gerecht en wet, zoo nitgelezen.
De minnaer van nw wet leeft lang in pais,
Bevrijt van ſchande en oneer reis op reis.
'k Verwachte uw heil met nwe heilgenooten,
En minde nw wet, in mijn gemoedt beſlooten.
Mijn hart bewaerde nw wetgetuigenis,
Die my zoo lief en overwaerdigh is.
Ick hiel nw woort en wetten onbewoogen,
En wandelde geſtadigh voor nwe oogen.

T A U.

Mijn bede ſtijge, o Godt, voor nwen troon.
Geef my verſtant naer 't woort, my aengeboôn.
Mijn ſmeecken moet voor n ten hemel vaeren.
Verlosme naer nw woort nit dit bezwaeren.
Als ghy my leert het recht van nw verbont,
Dan vloeit van vrenght een lofzang nit mijn' mont.
Mijn tonge zal nw heiligh woort verbreeden:
Want nw geboôn beſtaen in recht en reden.
Dat nwe hant my hoede voor altoos,
Dewijl ick nw bevel en wet verkoos.
Ick zocht nw heil, en ging met yver dringen
In nwe wet met mijn beſpiegelingen.
Mijn hart verqnickt, en looft n ſtadigh aen.
Uw oordeel zal my helpen op nw baen.
Ick liep verdwaelt: geley nw ſchaep in nooden,
Uw' knecht, die noit verwaerloofde nw geboden.

DE CXIX. HARPZANG.

Ad Dominum cum tribularer.

Als ick beneepen was
Van droefheit, riep ick ras
Om hulp naer Godt geſtadigh,
Die my uit dien geruſten ſchoot
Des hemels hoorde, en zoo genadigh
Verloſte in noot.

Ick riep: bevryme toch
Voor 't onrecht en bedrogh
Der ſmettelijcke monden.
Wat artſeny, wat heelzaem kruit
Geneeſt de tong, die d' eer kan wonden,
En 't goet misduit?

Zy quetſt van verre, juiſt
Als pijlen, met de vuiſt
Van eenen reus geſchooten.
Zy wont het hart, waer op zy mickt,
Zoo ſnel, als blixem ſteile ſlooten
Verbrant, en ſchrickt.

10-13 Naar aanleiding der Vulgata: *quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* de St. B. heeft, omgekeerd: „wat sal se (de bedriegelijke tong) u toevoegen?"

17,18 *Als blixem ſteile ſlooten Verbrant, en ſchrickt:* dat *ſchrikken*, na 't *verbranden*, levert zeker geen gelukkigen klimax, al neemt men *ſchrikt* in de beteekenis van „verplettert." Zie KIL. *in v.* Maar bovendien, de text behelst hier geen gelijkenis en spreekt van geen „verbrande sloten." De St. B. antwoordt op de vraag: „wat salse u toevoegen?" — „scherpe pijlen eens machtigen — gloeijende jenever-kolen," voor welk laatste de Vulgata heeft *cum carbonibus desolatoriis*, en het zijn deze twee woorden, waaruit V. heeft meenen te mogen opmaken, dat hier gedoeld werd op brandstichting.

Och, dat ick langer hier
Met wilden Arabier
En Iſmaël moet wrijten
In Kedar, en in tenten bang
En druckigh al mijn leven ſlijten.
Wat valt dit lang?

Ick, altijt vregezint,
Moſt omgaen onbemint
Met hun, die vrede vloecken.
Sprack ick van pais voor 't algemeen,
Zy troffen my uit alle hoecken,
En zonder reên.

Wederom levert deze, zoo wel als de drie volgende Harpzangen, een bewijs op van het gemak, waarmede V. met kunſtige maten ſpeelde.

DE CXX HARPZANG.-Vs. 9, VOLG.

J.W.F. Kachel del

C. Ed. Taurel sculps.

DE CXX. HARPZANG.

Levavi oculos meos in.

'k HEF mijne oogen naer de duinen:
Van om hoogh
Koomt mijn noothulp uit haer kruinen:
Uit Godts boogh
Koomt mijn noothulp van d' Alwaerde,
Die noit ſliep,
Hemel, lucht, en zee, en aerde
Boude en ſchiep.
Dat is recht: hy ſtiere uw treden,
Datze niet
Struickelen: hy hoede uw ſchreden
In verdriet.
Die u hoedt blijve om u waecken,
D' Oppermaght,
Die voor Jakobs huis en daecken
Houdt de wacht,
Zal niet ſluimeren, noch ſlaepen.
Godt bevrijt,
Godt verdaedight u rechtſchapen.
Vrees geen' ſtrijt:

a *Dat is recht:* dit ſtaat hier, als meer by V., b. v. hierboven blz. 136, voor: „juist zoo!" — *Ita est.* Van hier af behelst, naar 't oordeel van ervaren critici, deze Harpzang een zegenwensch, en als zoodanig heeft dien ook onze bekwame Teekenaar opgevat, en op de plaat, die hy er by vervaardigde, een vader voorgeſteld, zijn zoon den zegen op reis medegevende.

Zijne hant bedeckt u blijde
Op het vlack.
Geene zon, by middaghtijde,
Daer geen dack
U beſchaduwt, zal u ſteecken;
Geene maen
's Nachts u zien van kou bezweecken,
En vergaen.
Godt behoedt u voor gevaeren,
Hoede uw ziel.
Godt wil uwen gang bewaeren,
Hoe 't geviel;
't Zy ghy ingaet, of naer buiten,
Van nu aen,
Tot daer d' eeuwen nimmer ſtuiten
Op heur baen.

21,25 *Daer geen dack U beſchaduwt:* er wordt van geen dak in den text geſproken, en de zin door de byvoeging verlamd. De Pſalmist wil eenvoudig zeggen, dat God hem, dien hy beſchermen wil, vrij zal waren tegen een „zonneſteek" en tegen den verderfelijken invloed der maan.

DE CXXI. HARPZANG.

Laetatus ſum in his, quae.

O WAT is 't een vreught te hooren,
Daer ick bid,
Smeeck, en zit
Vaſt geboeit door Babels toren:
Wetgenooten, op, welaen,
Laet ons naer Godts tempel gaen.

O Jeruſalem, ons voeten
Zullen ſtaen
Onbelaên,
Na datwe onze misdaet boetten,
Op den drempel van Godts huis,
Voor uw Godtskoor, vry van kruis.

O Jeruſalem, uw muren
Worden weer
Tot Godts eer
Opgebout om lang te duren,
Tot een ſtadt, het rijxjuweel,
Aller ſtammen erf en deel.

Jakobs ſtamhuis, dat lang herwaert
Quam, verſtroit,

4 *Babels toren:* van dien *toren* is in den text geen ſprake, en waar V. hem van daan heeft weet ik niet.

En beroit,
Klimt nu vrolijck weder derwaert
Naer de wet van Iſraël,
Godt ten prijze, op Godts bevel:

Want daer ſtaen de rechterſtoelen,
Daer 't gerecht
Twiſt bellecht,
En de rijxkrackeelen woelen.
Davids troon, de mont van 't rijck,
Stelt hier 't ongelijck gelijck.

Wenſcht Jeruſalem den vrede,
Overvloet,
Heil, en ſpoet,
En den hooghſten zegen mede
Aen een ieder, die haer eert,
En bemint, als Godt begeert.

Vrede, vrede, o uitverkoornen,
Wenſchen wy
Overbly
Uwe poorten, uwe toornen,
Overvloet, en weelde, en ſchat
Aen het hof, en Davids ſtadt.

Om mijn broeders en genooten
Wenſch ik vre
Deze ſte,
Van Godts zegen overgooten.
Om Godts tempel vloey', van nu
Af, Godts rijckdom over u.

18 *Rijxkrackeelen:* daar worden gewoonlijk *krakeelen* door verſtaan, die *om 't rijksbezit*, of „ter gelegenheid daarvan" plaats hebben. Zoo waren de oorlogen van de Roode en Witte Roos, zoo die der Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen, enz. *rijkskrakeelen*. Doch die worden niet voor den *rechterſtoel* uitgemaakt. V. ſchijnt er dus hier, min eigenlijk, mede te verſtaan: „*krakeelen*, gevoerd binnen het *Rijk*."

DE CXXII. HARPZANG.

Ad te levavi oculos meos.

LZIENDE, die in de boogen
Des hoogen hemels zit,
Ick heffe van hier mijne oogen
Naer u, mijn eenigh wit.
Van u verwacht
Ick, dagh en nacht,
Alleen mijn heil, en trooſt, en kracht:

Want even als dienaers pleegen
Te zien naer 's Heeren hant,
De dienſtmaeght verwacht den zegen
Van haerer vrouwen kant,
Dus oogen wy
Op Godt, dat hy
Ons uit gena genadigh zy.

Ontferm u, ontferm u over
Ons allen, ieders ſmaet:
Noch hoont ons de rijcke grover
Door trots, en overdaet,
En ydelheit,
Die hem miſleit,
Zoo dat zijn tong de deught miszeit.

21 *Miszeit: misseggen* is „belasteren," *male dicere.* Zie KIL. *in v.*

DE CXXIII. HARPZANG.

Niſi quia Dominus erat.

U volge Jakobs huis mijn' toon:
Had Godt geen hant geboôn,
En ons gehanthaeft uit zijn' troon,
Had Godt geen hant geboôn,
En ons gehanthaeft uit zijn' troon,
Toen ons de menſchen overvielen,
Zy hadden levendigh,
Oock zonder Godts ontzigh,
Verſlonden lichaemen, en zielen.

Toen hunne gramſchap, als een gloet,
Zich tegen ons ontſtack,
Zy hadden licht, en met gemack
Ons ingeſlickt verwoet,
Gelijck een ſtorm, en watervloet.
Ons ziel moſt door een ſtroom heenſtreven:
Ons ziel moſt door een' ſtroom,
Schier zonder gront, en boôm,
Met groot gevaer van lijf en leven.

8 *Zonder Godts ontzigh:* d. i.: „zonder ontzach voor God."
14 *Storm:* hier waarſchijnlijk voor „maalſtroom," *turbo.* Zie KIL. *in v.*

Looft Godt, die ons, ter noot ontwipt,
Niet gaf aen 's haeters tant.
Ons ziel is veiligh zijne hant,
Gelijck een muſch, ontglipt,
Des jaegers net en ſtrick ontſlipt,
En wy verloſt. ons hulp en wapen
Beſtaet in Gode alleen,
Die hemel, aerde, zeen,
En al de weerelt heeft geſchapen.

19,21,23 *Ontwipt, ontglipt, ontſlipt:* een rijm van drie woorden, die alle drie met *ont* beginnen, en alle drie nagenoeg hetzelfde beteekenen, is niet aan te prijzen.

DE CXXIV. HARPZANG.

Qui confidunt in Domino.

IE vaſt en ſterck op Godt betrout,
En, als Godts knecht,
Zijn burgerrecht
In Godts Jeruſalem behoudt,
Staet vaſt en pal, als Sions rots,
D' oneindigheit des tijts ten trots.

Jeruſalem is om en om
Belegert van
Het berghgeſpan:
En Godt, het hooft van 't Engelſchdom,
Leght om zijn volck in 't ront geſpreit,
Van nu af tot in eeuwigheit.

Hy laet den ſcepter van den haet
Noch 's boozen maght
Het vroom geſlacht
Niet drucken, zonder toeverlaet,
Op dat het niet tot boosheit ſla,
En endelijck verloren ga.

1-4 Deze regels zijn van Vondels eigen vinding: maar, verre van, als andere, den zin te verlammen, of te verduisteren, zetten zy er gloed en beteekenis aan by: hy wil zeggen: „wie, Gode gehoorzaam, zorg draagt, dat hy zijn recht behoudt om burger te worden in 't eeuwige Jeruzalem."

9 *Het berghgeſpan:* cierlijk, voor: „de keten van bergen, die (Jeruzalem) omſpant."

Bejegen, Heer, het oprecht hart
Der vroomen zacht.
Wie van zijn wacht
En plicht wijckt om gelede ſmert
Wil Godt verdelgen met de quaên.
Godts erfdeel zal in vre beſtaen.

24 Deze Harpzang is een juweeltjen van diktie en poëzy.

DE CXXV. HARPZANG.

In convertendo Dominus captivitatem.

N 't ommezwaejen van d' elende
Des kerckers, onder onbekende
En wreede en wrevele Chaldeen,
Daer wy een ry van jaeren zaeten,
En droegen 't juck van die ons haeten,
Was 't hooghtijt onder ons Hebreen.

Elck riep: nu lacht vry dat het ſchater
Tôt aen d' Eufraet, en over 't water,
Dat ons de ketens ſleipen zagh.
Hoe ging de mont van oude en jongen!
Hoe danſte blijſchap op de tongen!
Wat was ons dit een blijde dagh!

De heiden ſtack, aen andere oorden,
Met alle volcken, die dit hoorden,
Aldus zijn keel op, ring by ring:
Gewis de vader der Hebreeuwen
Heeft endelijck verhoort het ſchreeuwen.
Des zoons, verdruckt van Babels kling.

1,2 *In 't ommezwaejen van d' elende Des kerckers:* d. i.: „toen de ellende des kerkers voorby was."
6 *Was 't hooghtijt onder ons Hebreen:* nagenoeg wat de Vulgata zegt: *facti ſumus ſicut conſolati.* De St. B. heeft hier, misſchien minder gelukkig: „waren wy gelijck de gene die droomen."
7-12 Een echt Vondelinansch koeplet!
13 *Ring by ring:* 't woord *ring* heeft hier dezelfde beteekenis, die geografisch aan 't woord „kreits," *cercle,* wordt gehecht en die nog gebezigd wordt by de kerkelijke indeeling, als men b. v. zegt: „hy preékt buiten den *ring.*"

Hy heeft verheerlijckt dien verkooren,
En eenigen en ontſtgeboren.
Zoo deed hy zeker. deze deught
En weldaet heeft hem Godt geſchoncken,
Daer hy in d' yzers lagh geklocken.
Godt zelf is d' oirzaeck van zijn' vreught.

Hy ſlaecke 't overſchot der lniden
Met kracht, gelijck de wint van 't zuiden
Den boezem van de beecken vult,
Met water oppropt, datze ſtroomen,
En loopen over kant en zoomen.
Aldus ontboey' hy 's volx gedult.

Keert weêr, nn Godt u 't padt komt baenen
Naer Sion. ſchroomt niet zaet van traenen
In d' oude kampen, lang verwoeſt,
Gednldigh op een nien te zaejen:
Van 't zaet der traenen znlt ghy maejen
Een' oegſt van vreught, een' gouden oegſt.

't Valt hardt, 't is waer, zoo lang te bejen,
Met traenen 't velt te gaen beſprejen,
Op hoop van die gezegende nur:
Maer weeſt getrooſt nw wenſch te derven:
Ghy zult, na 'et keeren, uwe gerven
Met winſt opleggen in de ſchunr.

25 *'t Overſchot der luiden* voor „hen die nog gevangen zitten."

31 Van vs. 31 af, behandelt de dichter zijn onderwerp exegetisch en op de meest treffende wijze. De twee eindſtrofen behelzen een vertroosting en bemoediging der bedrukten hier op aarde, wier teleur-ſtelling en ramp *na 'et keeren* rijkelijk vergoed zullen worden. Ook deze Harpzang munt uit door een echt poëtiſche behandeling, en is aandoenlijk ſchoon.

DE CXXVI. HARPZANG.

Niſi Dominus aedificaverit domum.

't Is al vergeefs den bou betracht,
Zoo Godt het huis niet bout.
't Is al vergeefs gewaeckt by nacht,
Zoo Godt de ſtadt niet houdt,
En waeckt, en zelf op ſchiltwacht ſtaet.
Wat baet het dat ghy rijſt
In 't kriecken van den dageraet?
Ghy, die uw' honger ſpijſt
Met koſt en nootdruft, al te zuur
Gewonnen, nat bezweet,
Gaet ruſten, en verpooſt natuur:
Dan rijſt, en houdt u reedt
Om 't arrebeiden: want Godts troon
Zijn vrienden ruſt beſtelt.
Des lichaems vruchten, 's moeders kroon,
De zoonen, die men telt
En reeckent onder 't errefpant
Des Heeren, zijn gelijck
De pijlen, van een ſchutters hant
Geloſt, tot heil van 't rijck.

v. 1-4. De Vulgata heeft hier: *Vanum est vobis ante lucem ſurgere: ſurgite posquam ſederitis, qui manducatis panem doloris cum dederit dilectis ſuis ſomnum;* — de St. B.; „'t Is te vergeefs dat gylieden vroeg opſtaet, later opblijft; etet brood der ſmerten, 't is alſoo, dat Hy 't ſijnen beminden (als in) den ſlaep geeft."

Hoe zegenrijck is zulck een man,
Die zijnen wenſch beleeft
Aen manbaere afkomſt: ſchoon hem dan
Zijn vyant wederſtreeft,
En daghvaert in het poortgericht;
Hy zwicht niet, want hy wort
Verdaedight door der zoonen plicht,
En niet in recht verkort.

22,23 *Die zijnen wenſch beleeft Aen manbaere afkomſt:* overeenkomſtig de Vulgata: *qui implevit deſiderium ſuum ex ipſis:* maar voor *deſiderium ſuum* heeft de St. B.: „ſijne pijlkoker," wat een ander beeld oplevert.

DE CXXVII. HARPZANG.

Beati omnes, qui timent Dominum.

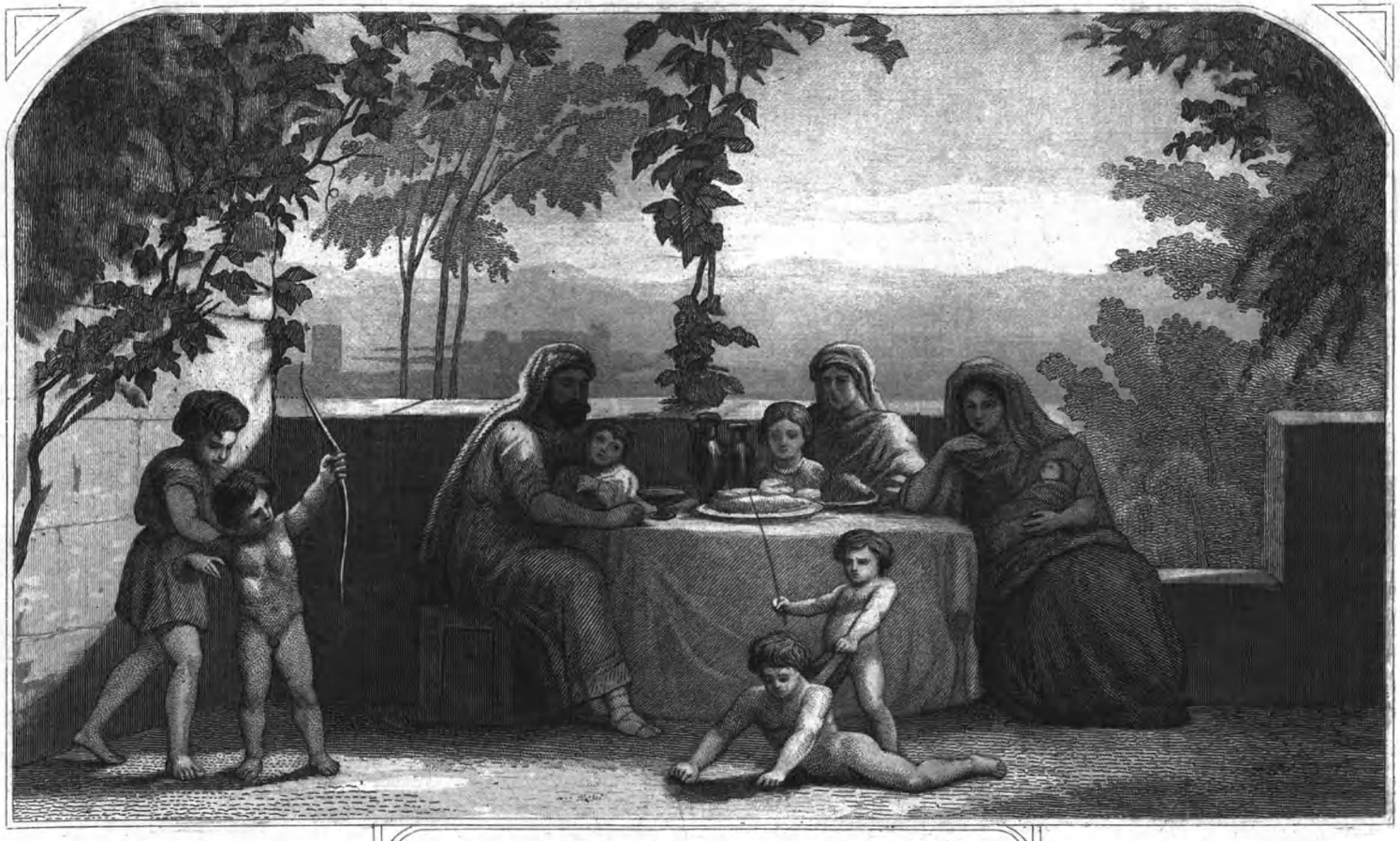

EL zaligh is 't geſlacht
Dat Godt vreeſt, en geſtadigh
Op 's Heinels wetſpoor acht.
De Godtheit zal genadigh
U door nw hantwerck voên,
Geen rampſpoet n bejegenen.
Hy zal met overvloên
Uw werck en handel zegenen.

Uw hnisvronw zal, gelijck
Een vrnchtbre wijngaert, bloejen,
Die aen den mnnr zich rijck
In top ſpreit onder 't groejen.
Uw kinders, friſch en ſchoon,
Staen om nw' diſch, geſlooten
Als eene tafelkroon,
Gelijck olijfbooms loten.

Zoo begenadight Godt
Godtvrnchtigen, en vroomen.
Hy wil uit Sions ſlot
En koor n overſtroomen

15 *Tafelkroon:* of „tafelkrans." Het werk van Dirk van Rijswijck ſpeelde hier V. voor den geest. Zie Deel VI, blz. 626.

DE CXXVII HARPZANG - Vs. 9, VOLG.

J. W. F. Kachel del.

C. Ed. Taurel sculps.

Met vollen overvloet,
Op dat ghy al uw leven
Jeruſalem door ſpoet
En rijckdom ziet verheven:

Dat ghy kints kinders meught
Met luſt en vreught aenſchouwen
'T ſtamhuis zien verheught
In vre den acker bouwen.

DE CXXVIII. HARPZANG.

Saepe expugnaverunt.

DAT Jakobs bloet,
Van Godt behoedt,
Nu zegge, als noit gedwongen:
Mijn vyants ſtael
Heeft menighmael,
Van jongs op, my beſprongen:

Hy hielme ſtraf,
Van kintsbeen af,
En konme noit vertreden.
Hy, wreet en ſtuch,
Gebruickt mijn rugh
Als 't anbeelt, om te ſmeden.

Hy ging zijn' gang
Veel jaeren lang.
D' Aertsrechter, mijn betrouwen,
Zal, lang gedaeght,
Eens, die my plaeght
En vloeckt, het hooft afhouwen.

3 *Als noit gedwongen:* een rijmlap, en als de meeste rijmlappen, niet dienende tot bevordering der duidelijkheid: 't is onzeker of de dichter hier *Jakobs bloed* voorſtelt te ſpreken, „als ware het nooit bedwongen geweest," of, eenvoudig „als onbedwongen, uit vrije borst."

7 *Hy hielme ſtraf* voor „hy behandelde my op ſtraffe, ſtrenge wijze." *Hy:* is hier: „de vyand," van wien vs. 4 geſproken is.

10-18 Aldus, naar de Vulgata: *Supra dorſum meum fabricaverunt* peccatores: *prolongaverunt* iniquitatem *ſuam: Dominus justus concidit* cervices *peccatorum.* De St. B.: „*Ploegers* hebben op mijnen rug geploeght; ſy hebben hun *ooren* lang getogen. De Heere die rechtvaerdig is heeft de *touwen* der godtloofen afgehouwen."

Hy wil den raet
Die Sion haet,
En niet ontziet te plaegen,
In aller haeſt
En yl, verbaeſt,
Verſtroit ten velde uitjaegen.

Men zieze ras
Vergaen, als gras
Op 't dack, dat van geen menſchen
Noch vee gedruckt,
Eer 't wort gepluckt,
Verdort, en moet verſlenſſen.

Als gras op wandt
En muur geen hant
Des maejers kan ſtoffeeren;
Noch die op 't velt
De gerven telt,
Den ſchoot vult voor zijn heeren:

Dat niet een woort
Van zegen hoort,
Noch die voorby gaen ſpreecken:
Godt zegene u:
Godt zeegne u nu,
In Godts naem onbezweecken.

19 *Den raet*: reeds meermalen is ons gebleken dat V. met het woord *raad* hen aanduidt, „die boze raadſlagen ſmeden."

27,28 *Van geen menſchen Noch vee gedruckt*: deze nadere aanduiding van *'t gras* ſtaat niet in den text, en het beeld wordt er niet beter door. De Pſalmist wil eenvoudig te kennen geven, dat gras, 't welk op 't dak groeit, door de zonnehitte verdort eer men 't uittrekt, en dus geen nut geeft. Doch 't *verdrukken* of „vertreden" door menſchen of vee zoû 't verdorren niet tegengaan, maar veeleer verhaasten. Bovendien heeft V. zich een Amſterdamsch dak voorgeſteld, geen Oostersch dak, waar wel degelijk menſchen op loopen.

29-30 Lees: „gelijk gras, (dat) op wanden of muren (groeit), de handen van den maaier niet vult, noch (waarmede hy) die de garven ſamen bindt, op het veld den ſchoot zijns meesters vult."

27 *Dat*: „het *gras*" namel. waar vs. 31 van geſproken is. 't Is een niet zeer gelukkige ſynekdoche, waarby 't gras voor „de maaiers" genomen is. 't Was gebruikelijk dat de voorbyganger aan deze laatſten, als zy in 't veld bezig waren, een heilwensch toeriep (zie de aant. in den St. B.), en nog heden zijn in den mond van *Jakobs kloet* dergelijke wenſchen zeer gewoon.

DE CXXIX. HARPZANG.

De profundis clamavi.

HEER, om noothulp riep
Ick u uit 's afgronts diep.
O Heer, aenhoor ons ſchrejen,
En luiſter toch, en let
Met aendacht op 't gebedt,
Waerdoor wy hulp verbejen.

Wilt ghy ten oordeel gaen,
Op 't geen hier wert misdaen,
Wie kan zijn zaeck verweeren?
Maer ghy verzoent de ſinet
Door uw genadewet.
Geen misdaet kan my deeren.

Mijn ziel betroude op 't woort
Van Godt, die my verhoort.
Mijn ziel beval haer zorgen
Aen Godt. al Godts geſlacht
Betrout zich op zijn wacht,
Tot 's nachts toe, van den morgen:

16-18 Wederom verſchilt hier de Vulgata aanmerkelijk van den St. B. De eerſte heeft: *A custodia matutina usque ad noctem ſperet Israël in Domino:* de laatſte: „Mijne ziele (wacht) op den Heere meer dan de wachters op den morgen. Israël hope op den Heere."

Want by zijn Majeſteit
Vint elck bermhartigheit,
En rijckdom van genade.
Hy ſtreckt der ſtammen zoen.
Hy reeckent geen misdoen,
En draeght hun ſchult en ſchade.

DE CXXX. HARPZANG.

Domine, non eſt exaltatum.

IJN hart is niet vermeeten,
Van hoovaerdy bezeten.
Geen trotsheit, noo geſtuit,
Ziet my ten oogen uit.
Mijn wandel was, als dwazen,
Noit trots en opgeblazen,
Noch 'k roemde, al t' onbedocht,
Het geen ick niet vermoght.
Heb ickme uit trotsheit, ſedert
Mijn boete, niet vernedert,
En, als een kint, geſpeent
Van 's moeders borſt, verkleent;
Zoo blijf mijn ziel, bezweecken
In druck, van u verſteecken.
Dat Jakobs vroom geſlacht
Godts hulp en trooſt verwacht',
Die, nu en t' allen tijden,
Zijn ſtammen zal verblijden.

*) Hy wil zeggen: „heb ik my niet klein gehouden als een pas geſpeend kind."

DE CXXXI. HARPZANG.

Memento, Domine, David.

GEDENCK, o Godt, aen David, hoe zachtzinnigh
Hy, jaeren lang vervolght, zoo fel en vinnigh,
Zich zelven, vry van alle wraecke en ſchult,
Zoo ſtil droegh met gedult.
Uit dezen aert heeft hy, zoo lang te vooren,
Met eenen eedt belooft, en dier gezworen
Aen Jakobs Godt, den Heer van 't erfverbont,
En ſprack dit met zijn' mont:
De ſchaduw van mijn huis zal my niet decken;
Ick zal op 't bedt mijn beenen niet uitſtrecken;
Geen vaeck beſchiet mijn oogh, noch 'k val geruſt
In ſlaep naer mijnen luſt;
Ten zy ick eerſt geniete, op mijne bede,
Een ruſtplaets voor Godts bondtkiſte, eene ſtede
Voor Jakobs Godt, een heerlijck koortapijt,
De Godtheit toegewijt.
Wy hebben noch, van mont tot mont, onthouwen
Hoe eer Godts kiſt in Efraïms landouwen
Geruſt ſtont, en wy vonden haer voortaen
In boſch en velden ſtaen.
Wy zullen daer zy ruſt, met ons Levijten,
Opklimmen, en haer onder Godts tapijten
Aenbidden, als Godts eigen voetſchabel,
Ontſlagen van gequel.

Waeck op, o Heer, treck op, na ons verdrieten,
Daer ghy in 't ende uw ruſt eens mooght genieten
Op uwen troon, bevrucht van heilighdom,
Dat lange zworf alom.
Gerechtigheit bekleede uw Prieſterſchappen,
Laet uw gewijde al juichende opwaert ſtappen.
Keer uw gezicht om Davids wil niet ſtraf
Van uw' Gezalfden af.
De Godtheit zwoer het David dus met eeden:
De Godtheit zal die nimmer overtreden:
Ick zweere uw bloet, en afkomſte, uwen zoon
Te zetten op uw' troon.
Indien uw zoons ſlechts mijn verbont bewaeren,
En wetten, die ick hun zal openbaeren,
Hunne afkomſt houdt uw ſtoel, eeu in, eeu uit,
Van ſtam tot telgh en ſpruit:
Want d' Oppermaght heeft Sion uitgekoren,
Gekoren tot zijn' troon. hy laet zich hooren:
Dit is en blijft mijn ruſtplaets voor altoos,
Dewijl ick dees verkoos.
Ick zal die weêr verrijcken met mijn' zegen,
Met weit verzaên wat arm is, en verlegen.
'k Zal Prieſters en gewijden heiligh kleên.
Zy ſtappen juichend heen.
Hier zal mijn maght verheffen Davids horen.
Ick hebbe een licht ontſteecken, en verkooren
Voor mijn' Gezalfde, om voor zijn aengezicht
Te ſchijnen met zijn licht.
Ick zal alom zijn haeters, hoeze oock razen,
Beſchaemen, en verbijſtren, en verbazen.
De heiligheit zal bloejen in zijn kroon,
Vol glans, en luiſter ſchoon.

DE CXXXII. HARPZANG.

Ecce quam bonum, & quam jucundum.

Y zie, hoe zoet en lieflijck is 't
Dat broeders dus eendraghtigh
Te zamen woonen, zonder twiſt!
Dat leven rieckt waerachtigh
Gelijck de geur, die 't hart verblijt,
Wanneer d' Aertspriester wort gewijt:
Gelijck de balſem, die, op 't hooft
Van Aron uitgegooten,
Den allereêlſten geur verdooft,
En, in zijn' baert gevlooten,
Om hoogh den zoom des kleets beſproeit,
En lieflijck rieckt, zoo lang die vloeit.
Zoo koomt de dau van Hermon neêr
Op Sion 's morgens vloejen:
En om deze eendraght wil de Heer
Des zegens hen beſproejen
Met zijnen zegenrijcken geeſt,
En 't leven, dat geen ſterven vreeſt.

DE CXXXIII. HARPZANG.

Ecce nunc benedicite Dominum.

ELAEN nu, ghy oprechten,
En godtgewijde knechten,
Zeght danck den goeden Godt,
Uw allerhooghſte lot,
Die luſt hebt te verkeeren,
Te ſtaen in 't huis des Heeren,
In 't voorhof van Godts huis,
Aendachtigh, ſtil, en kuiſch.

Nu heft, om hem te loven,
Uw handen op naer boven
In 't heilighdom, by nacht
Geſtelt op uwe wacht.
Die hemel ſchiep en aerde,
En in dien ſtant bewaerde,
Verrijcke u uit den ſchat
Van Sion, zijne ſtadt.

DE CXXXIV. HARPZANG.

Laudate nomen Domini.

HY wachters van Godts heilighdom en drempel,
Verheft des hooghſten naem en lof.
Ghy, die den dienſt van 't hemelſch hof
Zijt toegewijt, looft Godt in zijnen tempel.
Ghy godtgewijden altemael,
Geſtelt in 't heilige poortael,
Ter eere van den Heer daer boven,
Volhart getrou in hem te loven.

Zijn goetheit geeft u ſtof om aen te vangen,
Te zingen op de ſchelle faem
Van zijnen liefelijcken naem.
De Godtheit koos met hartelijck verlangen
Den vader Jakob, Iſacks ſpruit,
En Jakobs zes paer ſtammen uit,
Gewettight door zijn gunſt te zamen
Tot 's hemels wettige erfgenaemen.

Wy noôn u tot dien lof: want wy bevonden
Hoe groot en heerelijck gewis
Dees groote Godt der Goden is,
Ook boven al de goôn, die laeger ſtonden.

20 *Stonden:* het voorafgaande *beronden* ſtaat ook wel in imperf.; maar hier ſtaat het w.w. tegenover *is*, en de zin vorderde evenzeer het praes. *De* (valſche) *Goôn ſtonden* niet alleen *vroeger* beneden den waren God, maar, terwijl de Pſalmist zingt, *ſtaan* zy er *nog*.

Deze Almaght werckt al ſtil,
Beſchickt al watze wil,
In hemel, aerde, en zee, en baeren,
Die hooger dan de wolcken vaeren.

De wolcken treckt hy op, van 't eindt der aerde,
Wanneer de hemel ſnel betreckt,
Het zwerck de ſtarren ſchichtigh deckt,
Dat regenvlaegh, en donderſlagen baerde,
En blixemen, en wederlicht:
Een ieder vierſtrael ſchijnt een ſchicht.
Hy haelt den wint uit duiſtre hoecken,
Een' ſchat, te diep om t' onderzoecken.

Hy ſloegh rondom den Nijl den eerſtgeboren,
En trof al teffens menſch, en vee.
Egypte zagh, van ſte tot ſte,
Godts wonderdaên, en teeckens van te voren,
Toen hy de tulbantkroon, en hof,
En hofgezin van Faro trof.
Hy trof de volcken op de velden,
En koningen, en dappre helden.

Zijn dappre hant trof Sehon, en zijn wijcken,
Den Koning over d' Amorrheen,
En Og, in Baſan en zijn ſteên
Gekroont. hy trof de dertigh koningrijcken
In Kanaän, en deeldeze uit
Tot Jakobs errefdeel, en buit.
Hy ſchonck hun erf in zijn vergrammen
Aen d'uitgeleze zes paer ſtammen.

O Heer, uw naem zal d' eeuwen zelfs verduren,
Uw naems gedachtenis beſtaen,
Van ſtam tot ſtam, en niet vergaen:
Want ghy uw volck verdaedight t' aller uren,
En wreeckt door uw rechtvaerdigh recht.
Wanneer uw bondtgenoot en knecht
U aenroept, dan bedaert uw toren:
Dan laetghe u weder zien, en hooren.

23,24 *Baeren, Die hooger dan de wolcken vaeren:* daar ſpreekt de text niet van; wel van „afgronden" of „diepten."

31,32 Zoo wel de Vulgata als de St. B. zeggen, dat God den wind „uit zijn ſchatkamers" voortbrengt. Wat hier by V. ſtaat, levert een geheel anderen zin op.

37 *Tulbantkroon:* het gewone hoofdcieraad, waarmede in Vondels tijd de Oosterſche Vorſten werden afgebeeld en aangeduid.

39 *De volcken op de velden:* lees: „vele volkeren op het ſlagveld."

41 *Zijn wijcken* voor „zijn ſterkten," *propugnacula.* Zie KIL. *in* v.

De beelden op 't altaer des onbeſneden
Zijn gont, en zilver, al te mael
Met knnſt gegooten nit metael.
De mont is ſtom. het brein gebrnickt geen reden.
Het oogh ontbeert gezicht.
Het oor is doof, en dicht.
De mont en leden, hun gegeven,
Zijn doot, en zonder geeſt, en leven.

Datze altemael, die deze goden gooten,
En zich betronwen op dees ſtof,
Vergaen, verdwijnen zonder lof.
Ghy ſtammen, looft den Heer. ghy amptgenooten
Van Aron, looft dien grooten Heer.
Levijten, geeft hem prijs, en eer.
Godtvrnchtigen, hondt aen in 't eeren
Van dezen Godt, den Heer der Heeren.

De Godtheit, die op Sion woont,
Te Salem, zy met lof gekroont.

∞ *Het brein gebruickt geen reden:* dat ſtaaltjen van het onvermogen der afgodsbeelden heeft de Pſalmist zich wel gewacht te geven, om de zeer eenvoudige reden, dat die beelden wel oogen, ooren, neus en mond, maar geen *brein* hebben.

DE CXXXV. HARPZANG.

Confitemini Domino.

LOOFT de Godtheit, o genoden:
Want zijn goetheit is onendigh.
Looft den Godt van alle goden:
Want zijn goetheit is onendigh.
Looft der Heeren Heer byzonder:
Want zijn goetheit is onendigh.
Hy alleen werckt menigh wonder:
Want zijn goetheit is onendigh.
Hy ſchiep wijs al 's hemels ronden:
Want zijn goetheit is onendigh.
Hy bout d' aerde op 's waters gronden:
Want zijn goetheit is onendigh.
Hy ſchiep groote hemellichten:
Want zijn goetheit is onendigh.
't Licht des daghs voor ons gezichten:
Want zijn goetheit is onendigh.
Maen, en ſtar, die 's nachts zich toonen:
Want zijn goetheit is onendigh.
Hy ſloegh Memfis outſte zoonen:
Want zijn goetheit is onendigh.
Voerde Jakob uit de banden:
Want zijn goetheit is onendigh.

7 *Menigh wonder:* dit klinkt te zwak voor „groote wonderen," als de text heeft.
15 *Gezichten: gezicht* heeft geen meerv., dan alleen wanneer het in den zin van „vizioen" gebezigd wordt, of als verkorting van *aangezicht*, wat hier niet te pas komt.

Met zijn' ſtercken arm en handen:
Want zijn goetheit is onendigh.
Hy kon 't roode water ſcheiden:
Want zijn goetheit is onendigh.
Door de zee zijn ſtamhuis leiden:
Want zijn goetheit is onendigh.
Faroos maght in zee beroeren:
Want zijn goetheit is onendigh.
Jakobs huis door 't woeſte voeren:
Want zijn goetheit is onendigh.
Koningen ter neder ſmijten:
Want zijn goetheit is onendigh.
Vorſten, ſterck als yzer, ſlijten:
Want zijn goetheit is onendigh.
Sehon, Vorſt der Amorrijten:
Want zijn goetheit is onendigh.
Hy broght Bazans Vorſt om 't leven:
Want zijn goetheit is onendigh.
Heeft dat erf zijn volck gegeven:
Want zijn goetheit is onendigh.
Jakob en zijn vroome benden:
Want zijn goetheit is onendigh.
Hy gedacht aen onze elenden:
Want zijn goetheit is onendigh.
Hy verloſte ons van de vloecken:
Want zijn goetheit is onendigh.
Spijſt hen al, die 't leven zoecken:
Want zijn goetheit is onendigh.
Looft des hemels Heer met eeren:
Want zijn goetheit is onendigh.
Looft den Heer van alle heeren:
Want zijn goetheit is onendigh.

23 *Met zijn' ſtercken arm en handen:* hier moesten aan maat en rijm de zuivere taal, die *arm en hand* of *armen en handen* vereiſcht, en de verhevenheid der voorſtelling worden opgeöfferd. Het oorſpr. heeft: „met ſterke hand en uitgeſtrekten arm."

29 *Beroeren* voor „aanraken, treffen," doch 't klinkt ongelukkig.

31 *'t Woeſte* voor „de woeſtijn."

35 *Vorſten, ſterck als yzer, ſlijten:* de Vulgata heeft eenvoudig: *Occidit reges fortes:* hen te *ſlijten*, d. i.: „langzaam, van lieverlede te doen vervallen en ſterven," was juist zulk een byzondere vermelding niet waardig; want alles ſlijt met den tijd.

40 *Die 't leven zoecken:* dit kan beteekenen: „die nooddruft zoeken om te leven;" doch vermoedelijk heeft V. er een hooger bedoelen mede en denkt er by aan 't „brood des levens."

DE CXXXVI. HARPZANG.

Super flumina Babylonis.

Y zaten by d' Eufraet en wachtten,
En ſchreiden eenen watervliet
Te Babilon uit groot verdriet,
Zoo dickwijl wy aen Sion dachten.
Wy hingen harp, en fluit, en ſnaer
Aen wilgeboomen, hier en daer.

Want die de ſtammen derwaert dreven
In ſlavernye, en ſlaeffchen dwangk,
Begeerden onzen blijden zangk;
Die ons verdreven, daer wy 't leven
Verſleeten onder 't uitheemſch juck,
Beſchimpten dus ons ongeluck:

Nu zingt eens op Hebreeuſche wijze
Een liedt en lofzang op dien toon,
Als ghy te Sion zijt gewoon.
Wy ſpraecken: wie kan, Godt ten prijze,
Een' lofzang zingen by Chaldeen,
Zoo verr' van huis, in vreemde ſteên?

4 *Dickwijl:* even als *terwijl*, hier zonder adverbialen uitgang. De *s* zoû hier echter aan de welluidendheid niet geſchaad hebben.
5 *Snaer* voor „ſnarentuig," *fides*, in welke beteekenis het voorheen meer werd gebruikt. Zie KIL. *in* v.
10 *Verdreven*: t. w. „uit ons erfdeel."

Jeruſalem, kan ick mijn leven
U hier vergeeten? dat mijn hant
Veeleer verdorre in 's vyants lant:
Mijn tong moet aen 't gehemelt kleven,
Eer ick, o voeſter van ons wet,
U reuckloos uit mijn zinnen zett':

Eer ick Jeruſalem niet achte
Mijn hooghſte blijſchap en vermaeck.
O Heer, gedenck, uit luſt tot wraeck,
Aen Edom, Eſaus wilt geſlachte,
Dat tegens uw Jeruſalem
Den ſtormram aendreef met dees ſtem:

Valt aen: verdelght nu muur, en toren.
Verdelght de ſtadt tot in den gront,
En toont ons d' erven, daerze ſtont.
O Babilon, wat 's u beſchoren!
Rampzalige, te wreet en valſch,
Wat haeltghe u plaegen op den hals!

Men zal den vyant zaligh prijzen,
Die u met deze zelve roe
Te keere ga, en drincken doe
Dien bittren dranck [een hart moet yzen,]
En bloetkelck dien ghy t' onbeſneên
Geſchoncken hebt aen ons Hebreen.

Men zal den vyant zaligh achten,
Die uwe kinders, teêr en bloot,
Geruckt van moeders borſt en ſchoot,
Onaengezien gekerm en klaghten,
Op ſteenen plettert moedernaeckt,
En 't beckeneel op ſteenrots kraeckt.

20,21 De St. B. heeft hier: „ſoo vergetet mijn rechterhand (haer felfs);" de Vulgata: *detur oblitioni dextra mea.*

25,26 Verkieslijker ware geweest indien deze regels by de vorige ſtrofe gevoegd en met den nieuwen zin ook een nieuwe ſtrofe begonnen had kunnen worden.

31 *D' erven*: namel. „van de verwoeste huizen."

41 *Onbeſneên* voor „onverſneden," als wy nu zouden zeggen. De wijn by de oude volkeren was doorgaands onbruikbaar, ten zij vermengd met water of andere verzachtende zelfſtandigheden. Hoe veel te wranger moest dus een onvermengde *bloetkelck* ſmaken.

DE CXXXVII. HARPZANG.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde.

'k AL u, Heer, uit al mijn harte,
Vry van ſmerte,
Loven: want ghy naer uw woort
My genaedigh hebt verhoort.

'k Zal, in 't aenſchijn van uwe Engelen,
Toonen ſtrengelen,
U verheffen boven 't zwerck,
En aenbidden in uw kerck:

Om uw goetheit, en uw waerheit,
Rijck van klaerheit:
Want ghy uw' Gezalfdens naem
Hooger voert dan iemants faem.

Hoor mijn bede t' allen tijden.
Sterckme in lijden,
Als ick treurigh bidde, en ſmeeck',
En aendachtigh met u ſpreeck'.

Dat u alle Vorſten eeren,
Alle Heeren,
Die u uit uw heilighdom
Hooren donderen alom.

1-16 De St. B. heeft hier een dankzegging: „Ten dage (als) ick riep, ſoo hebt gy my verhoort;" de Vulgata een bede: *in quacunque die invocavero te, exaudi me.*
19,20 *Die u... Hooren donderen:* verſta: „die uw ontzachlijke ſtem vernemen."

Datze op 's Heeren wegen zingen,
Opwaert dringen:
Want Godts glori, groot van glans,
Overſtijght den hooghſten trans:

Want de Heer is hoogh gezeten,
En kan weten
Zien wat laegh is. al het hoogh
Ziet hy met zijn verziende oogh.

Trede ick midden in gevaeren,
En bezwaeren,
Ghy verquickt mijn ziel, en geeſt,
Dat mijn hart geen onheil vreeſt.

Ghy kunt 's vyants gramſchap temmen
En beklemmen.
Uwe hant en arm bevrijt
My doorgaens in angſt, en ſtrijt.

Heer, ghy houdtme vry van ſchade.
Uw genade
Duurt oneindigh. och, vergeet
Niet uw werck, aen my beſteet.

17 *Wat laegh is. al het hoogh* voor „de nederigen: de hoovaardigen."
40 Deze Harpzang is helder van ſtijl en zuiver van vaersbouw.

DE CXXXVIII. HARPZANG.

Domine, probaſti me.

GHY hebtme door en weder doorgekeecken:
O hartekenner, ghy
Beproefde en kende my,
En al mijn werk, en deughden, en gebreecken;
Het zy ick zitte, of ſta,
Of rijs', ghy ſlaet het ga.

Ghy wiſt, eer ick, 't geheim van mijn gedachten,
En al mijn overlegh,
Gepeinzen, ſpoor, en wegh.
Ghy ſchoert, eer ick, de lijn van mijn betrachten
En errefdeel, en lot,
My toegeſchickt van Godt.

Ghy zaeght, eer ick, mijn opzet, wil, en wandel,
Beluiſtert ſcherp, en hoort
Mijn ſpraeck, van woort tot woort.
O alziende oogh, ghy kende al mijnen handel
En woorden achter een,
Het aenſtaende en 't verleên.

7 *Eer ick* voor „eer dat ik ze wist."
10 *Ghy ſchoert, eer ick, de lijn van mijn betrachten:* weder een echte zeemans-uitdrukking, hier in de Pſalmen verdwaald geraakt.

Ghy wiſt met kunſt mijn leden te bootſeeren,
Zoo net, dat mijn vernuft
Voor zulck een werckſtuck ſuft,
O wonderwerck en weetenſchap des Heeren!
Te ſtomp is mijn begrijp,
Hoe ick mijn zinnen ſlijp.

Waer zal ick voor uw' geeſt en aenſchijn vlughten?
Al klom ik in den trans
Des hemels, rijck van glans;
Men vint' er Godt, voor wien het al moet duchten:
Al daelde ick om 't gevaer
Ten afgront; Godt is daer.

Al leende ick van den dageraet zijn wiecken,
En vloogh 'er ſnellijck mee
In 't weſtendt van de zee,
Van daer in 't ooſt de dagh begint te kriecken;
Uw hant zou uit de lucht
My grijpen in de vlught.

Al zeide ick ſchoon: de duiſterniſſen mogen
My ſtrecken een gordijn:
Die nacht is zonneſchijn:
Mijn welluſt wort gezien van alziende oogen:
De duiſtre nacht is licht
En dagh voor Godts gezicht.

De nacht en dagh zijn even klaer daer boven.
Ghy hebt mijn hart geteelt,
Waerin het leven ſpeelt,
En wiſt mijn nier in moeders lijf te ſtoven,
Terwijlze zwanger ging,
Na datze een vrucht ontfing.

Ick zal, verbaeſt door uw grootdadigheden,
Dan roemen op uw maght,
Uit alle mijne kracht.
Mijn ziel, beluſt uw wondren te verbreeden
En wonderwercken, groeit
In kenniſſe onvermoeit.

19-21 Naar de Vulgata: *tu formasti me et posuisti super me manum tuam*; de St. B. heeft alleen: „gy ſettet uwe hant op my."

30 *Mijn welluſt:* de St. B. noemt geen bepaald feit; doch in de Vulgata lezen wy: *nox illuminatio mea in deliciis meis.*

46 *Nier:* wordt in 't algemeen voor „ingewand," en van daar voor „ingeſchapen drift" genomen. Zie wijders BILDERDIJK *Geſſl. in v.*
Stoven: d. i.: „doen ontwikkelen." De text zegt alleen dat God de nieren *bezit.*

Ghy telt en kent mijn grootſte en kleinſte beenen,
't Geraemt, naer zijnen eiſch,
Van u met vel, en vleiſch
In moeders lijf bekleet, van top tot teenen;
t Gebruick der leên, zoo rijck
Gebootſt in 't heimelijck.

Uw wijsheit zagh 't bootſeeren van mijn leden,
Het zaet, de ruwe ſtof,
Noch ongeſchickt, en grof:
Want in den boeck van uwe alwetentheden
Daer ſtaet de ſchets van al
Wat namaels worden zal.

Allengs bereickt het ſchepſel zijn volmaecktheit,
Zoo dat dit in het endt
Gelijckt uw ſchets, en prent.
Hoe kleetghe, o Heer, zoo heerelijck de naacktheit
Van uwen trouwen vrient!
Hoe eertghe die u dient!

Hoe zegent en beveſtight ghy hun troonen!
Eer telde ick al het zant
Op oever en op ſtrant
Dan hen, en al die in hun paelen woonen.
Hoe blijde ontwaeck ick nu,
En hang mijn hart aen u!

Vertreckt van my, ghy woedende tirannen:
Vertreckt terſtont van my;
Is 's hemels heerſchappy
Dus tegens u rechtvaerdigh ingeſpannen,
Naerdienghe uw zwaert verwoet
En handen verft in bloet:

Naerdien ghy ſpreeckt al ſtil in uw gepeinzen:
Nu deelt Godts ſteden uit,
Als roof, en vrijen buit:
Wy mogen voor een poos te rugge deinzen,

56 Smakelooze overzetting van 't oorſpr.: „mijn gebeente was voor u niet verholen."
60 *In den boeck:* boek was, om de afleiding, oudtijds mann. Zie BILD. *Geſll. in v.*; hier verkiest V. bovendien het mann. om de maat, die geen *het* gedoogde.
67-68 Hiervan is in het oorſpr. niets te vinden.
69-70 Hier wijken Vulgata en St. B. van elkander en V. van beiden af. De eerſte heeft: *Mihi autem nimis* honorificati amici *tui, Deus: nimis confortatus est principatus eorum.* De St. B.: „Daeromme *hoe kostelijck* zijn my, o Godt, uwe *gedachten:* hoe machtigh vele zijn hare *ſommen.*"
82-86 Dit is letterlijk onverſtaanbaar. De Vulgata heeft alleen: *Quia dicitis in cogitatione accipient in vanitate civitates tuas,* wat zeker mede niet zeer begrijpelijk is: in den St. B. ſtaat: „die van u ſchendelijck ſpreken (ende) uwe vyanden ydelick verheffen."

Maar zullen hen verſtoort
Haeſt jaegen uit de poort.

Heb ick, o Heer, uw vyanden en haeters
Niet hartelijck gehaet,
En om 't bedreven quaet
Van dit gebroet, dees ſnoode godtverlaeters,
Getreurt, en, levens moe,
Gequijnt tot ſtervens toe?

Mijn ziel had luſt te voên die zoete wrocken
Uit al mijn hart en maght;
Dit godeloos geſlacht,
Dat zoo veel quaets kan ſtoocken, en berocken,
En ick te vyant hiel,
Vervloeckte mijne ziel.

O Schepper, toetſt al mijn genegentheden,
En ondervraeghme vry,
En ſpoor eens na of wy
Van 't rechte ſpoor des heils zijn afgetreden,
En ley ons uit elendt
In 't leven, zonder endt.

98 *Godtverlaeters:* 't zelfde als „Godverzakers." By de Israëlieten wordt aan dit woord een andere beteekenis gehecht en duidt het de zoodanigen aan, die, zonder zelve hun best te doen, het op Gods hulp laten aankomen.
100 *Berocken:* meer gewoon is de vorm *berokkenen.*
103 *Genegentheden* voor „neigingen."

DE CXXXIX. HARPZANG.

Eripe me, Domine, ab homine.

ANTHAVER van het Recht, by u verkozen,
Verlosme van den boozen:
Verlosme van den ongerechten aert,
Die my bezwaert.

Zy broên in 't hart ſlechts onrecht uit, en dencken
Om 's anders Recht te krencken,
En leggen al den dagh, noit ſtrijdens moe,
Op twiſten toe.

Elck wet zijn tong zoo ſcherp, gelijck ſerpenten,
Geſpitſt op dreigementen.
De mont beſmet van adderenvenijn,
Bedrieght door ſchijn.

Behoeme, o Heer, voor 's overtreders handen.
Verlosme van de banden
En 't wreet gewelt der boozen, blint van haet,
Een heiloos zaet.

a *Den ongerechten aert* voor „het ongerecht geſlacht." 't Is het tegenovergeſtelde van „godtvruchtige aert." Zie blz. 512.

Zy zoecken ſchalck my ſlechts den voet te zetten.
De wrevlaers ſpannen netten
Al ſtil. men hangt de ſtricken op de baen,
Daer ick koom gaen.

Ick ſprack: o Heer, ghy zijt mijn Godt tot heden.
Verhoor toch mijn gebeden.
Uw maght behoedtme, en deckt mijn hooft altijt
In noot, en ſtrijt.

Dat my mijn luſt niet levere aen den vyant.
Ontblootme niet van byſtant:
Men loert op my. och, dat geen vyants troep
Triomfe roep'.

Hun raetſlagh treff' hun hooft. de liſt der monden
En lippen, dus verbonden
Om moeite my te brouwen, raeck' hun hooft,
Van brein berooft.

De gloênde kool valle op hun hooft, van boven.
Ghy ſmackt hen in een' oven
Vol gloets, dat zy in hun verdriet vergaen,
En niet beſtaen.

De laſtertong kan niet op d' aerde duren,
By vrienden, noch geburen,
D' elenden ſlaen den booswicht, als hy ſterft,
En leven derft.

My is bekent hoe d' Opperſte d' oprechten,
Nootdruftigen, en ſlechten,
En armen wreeckt, en hunne zaeck bevrijt,
Te zijner tijt.

Rechtvaerdige geſlachten drijven boven,
Om uwen naem te loven.
De vroome woont en triomfeert in 't licht,
Voor uw gezicht.

31 *Wrevlaers: wreveclaar*, of *frereler*, gelijk 't woord by KILIAEN voorkomt, is thands geheel in onbruik geraakt.

36 *En niet beſtaen*. t. w. „voor Gods aangezicht."

43 *Hunne zaeck bevrijt*: fraai gezegd. *Bevrijen* beduidt hier *vindicare in libertatem*. Zie KIL. *in v.*

DE CXL. HARPZANG.

Domine, clamavi ad te.

Ick roepe u aen: verhoor 't geſchal,
O Vader van dit groot heelal,
En luiſter naer mijn ſtem en klaght,
Wanneer ick roepe uit al mijn maght.
Dat mijn gebedt uit 's aerdtrijcks kimme,
Gelijck een wieroock, voor u klimme;
Mijn hant om hoogh geſtreckt, zoo vroom,
Als avontoffer u bekoom'.

Zet toch een wackre ſchiltwacht uit
Voor mijnen mont. bewaer en ſluit
Mijn lippen met een ſtercke poort.
Gedoogh niet dat mijn hart een woort
En rede toeſtemm', die naer boosheit
Gelijcken, en de godeloosheit,
En logen, laſter, vloeck, en ſchimp
Verbloeme met een' ſchoonen glimp:

Dat ick geen onrecht ſtijve en ſterck',
Noch iemants onrechtvaerdigh werck;
Geen diſchgenootſchap houde met
Zijn leckernye, en feeſtbancket.

a *Uit 's aerdtrijcks kimme*: dan zoû de bidder op den „rand" des aardrijks ſtaan. Misſchien bedoelt hy „van dat de zon ter kimme rijst;" doch ook dan drukt hy zich verkeerd uit.
s *Bekoom* voor „behage." Zie WEILAND *in* v.

De vroome zalme uit mededoogen
Beſtraffen en berispen mogen;
De zalf des boozen mans mijn hooft
Niet zalven, ſchoon zy heil belooft:

Want mijn gebeên en klaghten gaen
Recht tegens hun behaegen aen.
Hun ſnoode leitsmans gaen, als 't ſchip,
Te gront, en ſtooten op de klip.
Een deel van hun wort door 't vermoogen
Van mijne rede noch bewoogen:
Gelijck een gront, die, hart genoegh,
Gebroken wort met ſchup, en ploegh.

Dus is de kracht van ons gebeent
Gebroken. wy, ſchier doot geſteent,
Vervielen voor de deur der doot:
Dewijl ick in dien bangen noot
Naer u, o Godt, mijne oogen ſtreckte,
En hoopte of my uw gunſt bedeckte.
Behoe mijn ziel door uw gena,
En redt haer, datze niet verga.

Behoeme toch voor 't loos gewelt
Der valſche ſtricken, nu geſtelt;
Voor 't liſtigh voorbeelt van de quaên,
Die kromme en ſlimme gangen gaen:
Datze in hun net, voor my gehangen,
Gegrepen werden, en gevangen.
Ick hou my eenzaem, en alleen,
En ga zoo door hun laegen heen.

22-35 Hier heeft de Vulgata: *oleum autem* peccatoris *non* inpinguet *caput meum. Quoniam adhuc et oratio* in beneplacitis *eorum: abſorpti ſicut juncti petrae judices eorum. Audient verba mea* quoniam potuerunt: *ſicut craſſitudo terrae erupta est ſuper terram. Diſſipata ſunt oſſa nostra ſecus infernum.* De St. B. heeft: „het (beſtraffen door den rechtvaardige) *ſal* die des hoofts zijn, het ſal mijn hooft niet *breken;* want het ſal oock mijn gebedt zijn *in hare tegenſpoeden.* Hare richters zijn aan de zijde der ſteenrotze *vrijgelaten* geweest ende hebben aengehoort mijne redenen *datſe aangenaem waren.* Onſe beenderen zijn verſtroyt aen den rant des grafs, gelijck of yemant op der aerde (yet) geklooft ofte verdeylt hadde."

41-48 De Vulgata heeft hier: *cadent in retiacula ejus peccatores* ſingulariter *ſum ego donec tranſirem;* de St. B.: „dat de Godtloſe elck in ſijn gaten vallen, *t'ſamen* tot dat ick ſal zijn voorbygegaen."

DE CXLI. HARPZANG.

Voce mea ad Dominum clamavi.

CK riep luids keels naer boven
De Godtheit aen. 'k verbadt
Met mijne ſtem, van roepen mat,
Het hof van alle hoven.
Ick ſtort mijn bede voor Godts troon,
En melde hem al mijnen druck,
En ramp, en ongeluck,
Weêrwaerdigheên, en hoon;

Toen, 's levens kracht bezweecken,
De geeſt my ſchier begaf.
Ghy kende, van den aenvang af,
Mijn wandel. 's vyants treken
Belaeghden my op deze baen
In 't heimelijck met ſtricken, daer
Ick, midden door 't gevaer,
Geruſt en ſtil quam gaen.

Ick zagh ter rechte zijde
Hier na om byſtant uit,
En zagh niet een', die 't onheil ſtuit,
Niet een', die my bevrijde,

9 *'s Levens kracht bezweecken*: een nomin. abſol.

Niet een' bekende, en vondt in noot
Geen noothulp, die my helpt, en redt,
Mijn bange ziel ontzet,
Van toeverlaet ontbloot.

Toen zette ick het op ſchrejen,
Op roepen aen tot Godt,
En ſprack: ghy zijt mijn hoop, mijn lot,
En zultme in 't leven lejen.
Verhoor mijn be dus laegh verneêrt.
Verlosme uit mijn vervolgers hant,
Die trots in dezen ſtant
My uitdaeght, en braveert.

Geley mijn ziel, alom beſlooten,
Uit vyants klaeuwe en maght,
Dat ick uw' naem en groote kracht
Verheff' by mijn genooten.
Rechtvaerdigen verlangen, Heer,
Dat uw getrouwe majeſteit
Mijn ſimple onnozelheit
Eens kroon' met prijs en eer.

DE CXLII. HARPZANG.

Domine, exaudi orationem meam.

IL mijn gebedt, o Heer, verhooren,
En vang mijn ſmeecken met uwe ooren;
Gelijck de waerheit van uw' mont
Zich aen verzoening zelf verbont.
Verhoor mijn bede nu mewaerdigh,
Gelijck ghy toezeght, zoo rechtvaerdigh.

Wil niet met uwen dienaer rechten:
Want niemant leeft 'er van uw knechten,
Die voor uw aenzicht kan beſtaen,
En gerechtvaerdight heenegaen,
Naerdien mijn vyant, dus verbolgen,
Mijn ziel belaeghde, en quam vervolgen.

Hy plofte in 't ſtof mijn zwacke leden,
Vervoerde my in duiſterheden,
Gelijck de dooden, ſchier vergaen.
Mijn geeſt ging angſt en dootſchrick aen,
En 't hart in 't lijf, van ſchrick gedreven,
Begon te ſiddren, en te beven.

Ick overdocht al d' oude tijden
Der vaderen, geredt in lijden:
Ick overleide al 't geen ghy wrocht,
Wat ſchepping, wat gena vermoght.

Mijn zinnen ſtaerden op uw wercken:
Ick kon alom uw goetheit mercken.

Toen hief ick met een vaſt betrouwen
Mijn handen, dicht in een gevouwen,
Naer u, voor wien mijn geeſt wel ſchijnt
Een lant, dat regen hoeft, en quijnt.
O Heer, verhoor terſtont mijn ſmeecken:
Mijn geeſt en hart zijn ganſch bezweecken.

Och, keer uw aenſchijn nergens heene
Van my, of 't gaet my als den geene,
Die zinckt in eenen diepen gront.
Dewijl op u mijn hoope ſtont,
Laet, eer de zon noch wort herboren,
My d' uitſpraeck van genade hooren.

Ay, wijs wat wegh ick op moet ſtreven;
Dewijl ick heb mijn hart geheven
Naer u. ontruckme toch de laegh
Des vyants, nu ick t' uwaert jaegh.
Leer my uw' wil en wenſch verrichten:
Want ghy, mijn Godt, kunt my verlichten.

Uw goede geeſt zal my geleiden
In 't rechte lant, en verſche weiden.
Om uwen naem, vol majeſteit,
Zult ghy een lucht van billickheit,
Een leven, dat de ziel kan azen,
My lieflijck in den boezem blazen.

Ghy zult mijn ziel ontſlaen van plaegen,
En mijne erfvyanden verjaegen
Door uw gena, my toegezeght.
Dewijl ick ben uw eigen knecht,
Zult ghy vernielen al de klaeuwen
Der vloecken, die mijn hart benaeuwen.

DE CXLIII. HARPZANG.

Benedictus Dominus Deus meus.

U met een' lofzang Godt ge-eert,
Die mijne handen ſtrijden leert,
Mijn vingers ooreloogen.
Hanthaver, hulp in 't aerdtſch gewoel,
Mijn toevlught, en genadeſtoel,
Beſchutter uit den hoogen,
Ick hoope op u, getrooſt en bly,
Die 't volck mijn' ſtoel en heerſchappy
Heet eeren, dus ootmoedigh.
Wat is de menſch, dat ghy, o Heer,
Van hem gekent wilt zijn met eer,
En hem omhelſt, zoo goedigh!

Wat is de menſch, of zijn geſlacht,
Dat ghy hem dus godtwaerdigh acht,
Die ſchijn en ydelheden
Gelijck is, en wiens dagh, die ſchijnt,
Gelijck een ſchaduw, haeſt verdwijnt!
O Godtheit, dael beneden
Met uwen hemel, uwe baen.

10,11 *Dat ghy... Van hem gekent wilt zijn met eer:* dichterlijke uitbreiding van het *quia innotuisti ei* der Vulgata; de St. B. heeft: „dat gy hem kent."

14 *Godtwaerdigh:* regelmatig gevormd en kernachtig woord, dat volkomen de betrekking des Godvreezenden menſchen tot God aanduidt.

19 *Uwe baen:* deze rijmlap verlamt het verhevene beeld: bovendien, men kan zich God voorſtellen nederdalende met den *hemel*, maar — met een *baan?*

Dael neder, taſt de bergen aen,
En rotſen, datze roocken.
Berſt uit met vier en wederlicht:
Verſtroy, beſchietze met uw' ſchicht,
Verſtoorze in aſſche en ſmoocken.

Reick my uw hant van boven toe.
Verlosme in waternoot, nu moe
Van roepen, en van kermen.
Verlosme van 't uitheemſch verbont.
Beſchutme voor hunn' laſtermont,
En onrechtvaerdige armen:
Dan zal ick met een nieu gedicht,
En, op tien ſnaeren godtverplicht,
Met zang en ſpel u loven,
Die Koningen in 't velt bewaert,
Uw' knecht bevrijt voor 't reuzezwaert.
Verlosme, en zie van boven.

Bevryme voor 't uitheemſch verbont.
Beſchutme voor den laſtermont,
En voor der boozen armen.
Hun zoonen bloejen in het lant,
Een ieder als een jonge plant,
Als 't licht haer koomt verwarmen.
Hun dochters blozen overſchoon,
En prijcken, in hun pracht ten toon,
Als blinckende tapijten.
Hun volle kelders geven geur,
Gepropt van vruchten, deur en deur:
Met vreught zy 't leven ſlijten.

Hun ſchaepen, uit en in de hey,
Zijn talrijck, draghtbaer, zat van wey.
Hun vette runders blaeten.
De tuinmuur zwicht voor geen gewelt,

21 *Godtverplicht:* woord van eenerlei vorming met *Godgevallig, Godgewijd*, enz.

30 Van hier af tot aan het ſlot volgt V. de opvatting der Vulgata, die geheel met die van den St. B. verſchilt. V. namelijk, na den bloei beſchreven te hebben, waartoe zich de kinderen der boozen verheffen, eindigt met te doen opmerken, dat dit hun aardsch geluk in geen vergelijking kan komen met het geluk der geloovigen. In den St. B. daarentegen behelzen de woorden van den Pſalmist een zegenwensch voor de zonen, de dochters, de kudden enz. der geloovigen, eindigende met de zaligprijzing van het volk welks God de Heer is.

43,45 In den St. B. worden de *dochters* vergeleken met „hoeckſteenen, uytgehouwen na de gelijckenisſe van een Palleys;" de Vulgata maakt ze *circumornatae ut ſimilitudo templi:* — ik zoû hier Vondels voorſtelling nog de begrijpelijkſte achten van de drie.

51 *Hun vette runders blaeten:* poëtiſche en by V. niet ongewone omzetting voor: „hun blatende runders zijn vet," of: „by hen blaten vette runders." Intusſchen worden *runders* alleen om 't rijm gezegd te *blaeten.*

Staet ongeſcheurt, en dicht in 't velt.
Geen oproer ſteurt hun ſtraeten.
Geluckigh, zeggenze, is de Staet,
En 't volck, dat, rijck en zonder maet,
Dit goet niet kan verliezen:
Doch ongelijcker is hun lot
Geluckiger, die onzen Godt
Tot hunnen Koning kiezen.

58,60 *Ongelijcker... Geluckiger:* onze taal gedoogt geen dubbelen komparativus. De zuiverheid der taal ware echter te redden door achter *lot* een femicolon te plaatſen, en dan te lezen: „doch, met dat al, is hun lot ongelijker — d. i.: niet zoo beſtendig — en zijn zy gelukkiger, die" enz.

DE CXLIV. HARPZANG.

Exaltabo te, Deus, meus Rex.

'k IL, o Godt, uwe eer verbrejen.
'k Wil, mijn Koning, uwe faem,
Uwen wonderbaeren naem
Eeuwigh loven, en verſprejen,
Met een heerelijck geluit,
Eeuwen in, en eeuwen uit.

Dagh op dagh wil ick u prijzen,
En uwe uitgebreide faem
Loven, op uw' grooten naem
Eeuwigh naer den hemel rijzen,
Met een heerelijck geluit,
Eeuwen in, en eeuwen uit.

Ghy zijt groot, en wonder eerlijck,
En uw grootheit heeft geen endt.
Stam op ſtam verheft en kent
Uwe wercken, ſchoon, en heerlijck.
Uw bekende almogentheit
Wort van telgh in telgh verbreit.

Zy verkundigen eendraghtigh,
Uw grootdaedigheên alom,

13 *Wonder eerlijck* voor „byzonder te vereeren of te prijzen." Zie KIL. *in v. eerlijk.*

Straelen van uw heilighdom:
En uw vlegels, die zoo krachtigh
Treffen wat u tegenſtrijt.
Elck verhaelt hoe groot ghy zijt.

Zy verhaelen d' overvloeden
Van uw' liefelijcken aert,
Juichen, blijde en onbezwaert,
Met rechtvaerdige gemoeden,
Om uw waerheit, die vertrout
Ieder haer beloften houdt.

Godt is een getrou ontfermer,
Een genadigh Heer, alleen
Vol gedult, vol goedigheên,
En een algemein beſchermer.
In bermhartigheit zoo ſterck,
Overtreft hy al zijn werck.

Laet vry alle uw wercken ſpreecken,
U verheffen. laet de ſchaer
Van uw Heiligen te gaêr
U verheffen onbezweecken:
Dat uw rijxeer en uw maght
U verheffen uit haer kracht.

Laet hen alle menſchen leeren
Uwe maght, de heerlijckheit
Van uw Rijck, vol majeſteit,
Uw grootdaedigheden eeren:
Dat alom het wonder blijck'
Van uw heerlijckheit en Rijck:

Want uw Rijck is niet vergangbaer,
Maer een Rijck, dat eeuwigh ſtaet,
En uw heerſchappye gaet
Al de weerelt door ontfangbaer,
Van den ſtam in telge en ſpruit,
Eeuwen in, en eeuwen uit.

Godt is oprecht in zijne eeden,
In beloften vaſt en ſterck,
Heîligh oock in al zijn werck:

62 *Ontfangbaer:* in den zin van „aangenaam;" even als in 't Eng. *acceptable.* Zie KIL. *in v.*

63 *Godt is oprecht:* zie blz. 259: het blijkt zoo hier, als uit vs. 66 en 72 en uit vaerzen in andere Harpzangen voorkomende, dat V. opzettelijk, en niet bloot ter wille van de maat, den nadruk op de eerſte lettergreep van 't woord *oprecht* laat vallen.

Hy verheft den afgeſtreden,
Reickt genaderijck de hant
Wat getreden leght in 't zant.

Heer, alle oogen zien verlegen
Op uw gunſt. ghy ſpijſt elck een
Op zijn' tijt. uw hant alleen
Opent ghy, en ſchenckt uw' zegen
Allen dieren, en verzaet
Al wat zich op u verlaet.

Godt is oprecht en rechtvaerdigh
In zijn' handel, in elck perck,
Heiligh in een ieder werck,
By d' aenbidders oock mewaerdigh,
En niet verre van het hart,
Dat hem oprecht zoeckt in ſnert.

Hy beſtemt den wil der geenen,
Die godtvruchtigh naer zijn woort
Hem aenbidden, en verhoort
Het gebedt van al die weenen,
En verloſt uit hun verdriet
Al wat op zijn noothulp ziet.

Godt bewaert al die hem minnen.
Alle boozen gaen te gront.
Ick verhef hem met mijn' mont.
Dat hem elck met hart en zinnen
Lof zinge in zijn heilighdom,
En onendigh prijze alom.

72 *Beſtemt* voor „ſtemt toe," als meermalen. 't Is 't *annuit* der Latijnen.

DE CXLV. HARPZANG.

Lauda, anima mea, Dominum.

P, wel op, mijn ziel, naer 't hof
Van den hemel, met een' lof
Rijck gevloghten, Godt ter eere.
Datze vrolijck haeren Heere
Lof zinge alzoo lang zy leeft,
En het lichaem leven geeft.
Dat, zoo lang ick ben in wezen,
Godt gelooft zy, en geprezen,
En mijn cyterſnaer haer' klanck
Huwe aen mijnen hemelzangk.

Ziet wel toe wien ghy betrout,
Waer ghy uwe hoop op bout.
Boutze niet op groote Heeren,
Vorſten, die van zin verkeeren.
Boutze niet op 't ongewis,
Menſchen, daer geen heil by is.
's Menſchen leven, kleen van waerde,
Smilt, verdwijnt, verkeert in aerde.
In den ſterrefdagh vergaet
Al dat overlegh van ſtaet.

Zaligh is hy van beraet,
Die zich op Godts hulp verlaet,

Met zijn hoop geruſt durf ſlapen
Op hem, die 't al heeft geſchapen,
Hemel, aerde, en zee, en voort
Nimmer wanckelt in zijn woort,
Hanthaeft in bedorve tijden
By hun Recht, die onrecht lijden,
Vroomen kroont, de boozen ſtraft,
En den honger ſpijs beſchaft.

Godt is 't, die de ketens ſlaeckt
Des gevangens, arm en naeckt.
Godt verlicht der blinden oogen.
Godt herſtelt door zijn vermogen
Die getreden leght, vol ſmert.
Godt beminт het oprecht hart.
Godt, de vader aller dingen,
Hanthaeft alle vreemdelingen,
Wees, en weduwe, en vernielt
Al wat 's booswichts onwegh hielt.

Die op Sion houdt de wacht
Zal gedurigh, van geſlacht
Tot geſlacht, als Heer der Heeren,
Op zijn' hoogen troon regeeren,
Oock als 't licht zijn beurt vergeet,
En niet meer den hemel meet.

38 *Alle vreemdelingen:* niet *allen;* alleen dezulken worden door den Pſalmist bedoeld, die zich in 't Rijk van Israël bevonden, onder de beſcherming van 's Heeren wet. Voor die daar buiten woonden zoû hy niet gaarne Gods hulp hebben ingeroepen.

40 *Onwegh* voor „dwaalweg," als meermalen.

DE CXLVI. HARPZANG.

Laudate Dominum, quoniam bonus eſt.

OOFT den Heer met danckbre lofgezangen.
Huwt de keel aen uwe ſchelle ſnaer.
Schept nu luſt met lofzang hem t' ontfangen,
Heerelijck en blijde in 't openbaer
In te haelen hem, die nu de veſte
Van Jeruſalem zoo trots herſticht,
Het verſtroide ſtamhuis eens ten leſte
Weêr herſtelt, en van het juck verlicht.
Hy geneeſt en zalft verſlege harten.
Hy verbint de wonden, na hun leedt,
Na zoo veele elende, en droeve ſmerten.
Godt is monſterheer, en telt, en meet
't Heir der ſtarren dat in zijn geleden,
Heentreet, als hy elck noemt by zijn' naem.
Groot is Godt, in zijne almogentheden
Overkrachtigh. niemant kan de faem
En 't getal van zijne alwijze wercken
Achterhaelen. hy beſchut in kruis
Wat zachtmoedigh is. zijn magt de ſtercken

DE CXLVI HARPZANG: „Naer de nieuwe Overzetting zijn de 11 eerſte vaerzen van den 147. Pſalm." — Met deze noot van de Oude Uitgave wordt bedoeld, dat in de nieuwe Overzetting, naar welke V. zich richtte, de 147 Pſalm in tweeën is geſplitst, zoodat deze Harpzang de 11 eerſte en de volgende de 7 laatſte vaerzen van den Pſalm behelst, waardoor het getal, even als in de andere vertalingen, ten ſlotte op 150 uitkomt. — Zie de noot op blz. 576 en het Bericht op blz. 148.

11 *Godt is monſterheer:* een verſtaanbare, doch vrij kluchtige uitdrukking.

Morſſelt en verplet tot ſtof, en gruis.
Treet met zang en cyter voor hem heenen.
Zingt en ſpeelt ter eere van dien Heer,
Die 't geweſt, te heet en droogh beſcheenen,
Met zijn wolcken deckt, het aerdtrijck weêr
Regen gunt, dat bergh en dal verquicken,
Gras en kruit verleenen, elck tot nut,
Vee hun voeder geeft, eer d' ackers ſticken,
't Leven van de jonge raven ſtut,
Als het neſt hem aenſchreit, zoo verlegen.
Godt heeft geen behaegen aen den roem
Op het brieſchend paert, en 's ruiters degen:
Noch de ſtercke beenen van de bloem
En de heirkracht der geweldenaeren
Kunnen hem gevallen, wien behaeght
Wat godtvruchtigh leeft, en in gevaeren
Op hem hoopt, en, needrigh en vertſaeght,
Van den morgen af tot 's avonts ſpade,
Wacht op zijne onendige genade.

25 *Verquicken:* onz., in den zin van „opluiken" genomen.
26 *Gras en kruit verleenen:* plaats hier *en* voor. *Verleenen* hangt hier af van *bergh en dal*, en *gras en kruit* ſtaan in accus.
27 *Vee hun voeder geeft:* lees: „*die* vee" enz.
Sticken: door gebrek aan regen namelijk; de uitdrukking is nog by den landman zeer gewoon.
36 *Vertſaeght:* in den zin van „(God)vreezend."

DE CXLVII. HARPZANG.

Lauda, Hieruſalem, Dominum.

GEWIJDE ſtadt des Heeren,
Koningin van alle ſteên,
Schoon Jeruſalem, alleen
Uitgekooren, help vermeeren
's Hemels lof:
Hier is ſtof
Om uw zangen te ſtoffeeren.

Bergh van Sion, daer Levijten
Gaen te koore, en dagh en nacht
Af- en aengaen op hun wacht,
Overſchaduwt van tapijten,
Hier is ſtof
Tot Godts lof:
Hier is ſtof, om u te quijten:

Want de Godtheit onverdrooten
Deckt u dicht voor ſlagh en ſtoot,
Sterckt uw poorten tegens noot,
Sterckt haer grendels, en haer ſlooten,
Zegent al
Uw getal,
Burgery, en ſtegenooten.

DE CXLVII HARPZANG: „Naer de nieuwe Overzetting zijn de 7 laetſte vaerzen van den 147. Pſalm." — Noot van de Oude Uitgave. Zie blz. 574 hiervoren.

Hy bevredight uwe paelen,
Meſt uwe ackers, datze ſtaen
Rijck van wijn, olijf, en graen,
Waer de zon hen koomt beſtraelen,
En ghy gaet
Dus verzaet
Uwen vrijen adem haelen.

Zijn bevelen gaen, als poſten,
Over 't aerdtrijck, en zijn woort
Loopt, van 't een aen 't ander oort,
Sneller dan oit blixems koſten,
Waer de lucht,
Grof bevrucht,
Wolck en zwerck van vier verloſten.

's Winters zaeit hy witte vlocken,
Sneeu, zoo wit als wol noit was.
Rijp verſpreit hy verre, als aſch,
Hagelt klaer kriſtal by brocken.
Och, wie zou
Zulck een kou
's Winters uitſtaen onverſchrocken!

Naulijx ſpreeckt hy, daetlijck quijnen
Sneeu, en rijp, en ys, op 't velt:
Hagelſteen en ſneeujacht ſmelt.
Blaeſt hy laeute, zy verdwijnen
Voort van ſchroom:
Zee en ſtroom
Dojen voor Godts zonneſchijnen:

Maer Godts ſtamhuis in 't byzonder
Is behantveſt met zijn woort,
Wet, en regel, voort en voort.
Alle volcken leggen onder.
Godt heeft geen
Hier beneên
Zoo verlicht door menigh wonder.

22 *Hy bevrèdight uwe paelen* voor „hy ſchenkt u vrede binnen uwe landpalen."
29 *Als poſten:* d. i.: „met ongelijkbare ſnelheid." 't Woord klinkt ons, die aan een geregeld postwezen, met zijn postboden, gewend zijn, wat al te reëel en daardoor eenigzins triviaal in de ooren; maar in Vondels dagen was een postkoerier, in tegenſtelling van den gewonen dorpsbode, die de brieven of boodſchappen bracht „als hy eens gelegenheid had" of „dien weg eens uitkwam," het ideaal van ſnelheid.
33-35 Lees eenvoudig: „by zwaar onweder."
49 *Dojen* voor „ontdooien."
53 *Leggen onder:* 't zelfde als „liggen achter," t. w. „by *Godts ſtamhuis.*"

DE CXLVIII. HARPZANG.

Laudate Dominum de coelis.

LOOFT den Heer, ghy hovelingen
Van het hemelſche palais,
Rijck van pais.
Looft hem boven 's hemels ringen,
Daer ghy zweeft, van trans in trans,
In Godts glans.

Looft den Koning van zijne Engelen,
Boden van de hooghſte maght.
Hemelwacht,
Heir des hemels, helptme ſtrengelen,
Helptme vlechten 's Hooghſten lof
In zijn hof.

Looft hem, zon, en maen te gader,
Die by benrte, dagh en nacht,
Treckt te wacht.
Starren, looft der Starren vader,
Voor wiens heldren glans uw licht
Strijckt, en zwicht.

Eerſte kreits van 's hemels ronden,
Hooghſte hemeltrans, geef eer
Godt den Heer.
Waetren, aen Godts maght gebonden,
Boven 't ſtarlicht, hemelzee,
Looft hem me:

Want de Godtheit ſchiep u t' ſamen
Met een woort. toen zy 't beval
Stont het al.
Op Godts woort en wencken quamen
Wat men zagh, wat niemant zagh
Voor den dagh.

Hy bontze alle aen zijne wetten,
Om beſtendigh vaſt te ſtaen,
Van hun baen
Niet een voetſtap te verzetten.
Wat hy ſchiep door zijn gebodt
Hoort naer Godt.

Looft, ghy burgery der aerde,
Godt, wien ieder element
Dient, en kent.
Draecken, die uw hol bewaerde,
Grondelooze zeen, en meer,
Looft den Heer.

Vier, en hagel, ſneeu, en kegel,
Ys, en vorſt, en ſtorrembuy,
Die niet luy
Stadigh paſt op 's hemels regel,
't Zy ghy brant, of laeft, of koelt,
Ofte woelt:

Bergen daelen, vruchtbre boomen,
Cederboomen, hemel hoogh
Voor ons oogh,
Wat in 't wilt waſt, of zich toomen
Laet van ackermans verſtant,
En zijn hant:

Alle wilde en tamme dieren,
Slangen, zwanger van vergift:
Vlught, en drift
Die door d' ydel lucht loopt zwieren,
En het zaet betaelt dus eêl
Met uw keel:

Draecken: naar de Vulgata, die *dracones* heeft; misſchien juister dan de „walvisſchen" van den St. B. Waarſchijnlijk bedoelt de text alle „zeemonſters."
Die uw hol bewaerde voor „die u in de diepte der zee verborgen houdt." De Vulgata heeft hier: *et omnes abyſſi.*
V'lught voor „gevogelte," waarvan het *drift, die door d' ydel lucht loopt zwieren* evenzeer een omſchrijving is.
Verſta: „en uw voedſel met uw gezang betaalt."

Koningen op 's weerelts ſtoelen,
Vrije volcken, heeren van
Uwen ban:
Rechters, die, daer pleiters woelen,
Vonnis velt, 't oneffen flecht
In 't gerecht:

Jongelingen, friſch van leden,
Kuiſche maeghden, grijze liên,
Waert t' ontzien,
Stercke mannen, looft met reden
's Hooghſten naem, die zoo verrijckt
Niemant wijckt:

Want in hemel en op aerde
Wort de Hooghſte alleen gekent,
Zonder endt.
Hy verloſt en houdt in waerde
Jakobs ſtamhuis, zijn geſlacht,
Dat hy acht.

Dat dees lofzang zy gezongen
Door zijn Heiligen met vreught,
Heel verheught.
Dat hem 't ſtamhuis met de tongen
Van het volck, by Godt gezien,
Eere en dien'.

22 *By Godt gezien* voor „dat God naby is, na aan 't harte ligt."

DE CXLIX. HARPZANG.

Cantate Domino canticum novum.

ZINGT den Heere een nieu gezang.
Looft hem midden in den drang,
Daer Godts ſchaeren
By zijn Prieſterdom vergaêren.

Dat het ſtamhuis vrolijck zy,
In zijn' Schepper zich verbly,
In den geenen
Die den vaedren is verſcheenen.

Dat nu Sion vrolijck juich',
En de burgery zich buigh'
Voor hunn' Koning,
Ingewijt op 's hemels krooning.

Laetze met een bly geſchrey
Gaen op zijnen naem ten rey.
Laetze paeren
Zang, en trom, en keel, en ſnaeren:

Want de Godtheit uit haer wolck
Luſt ſchept in haer eigen volck.
Uit hun ſmarten
Redt hy die verſlege harten.

3 *Geſchrey:* als meermalen, voor „geſchreeuw, gejuich."

Heiligen met blijde ſtem
Juichen in Godts Rijck voor hem.
Zy verblijden
Zich daer boven, vry van lijden.

's Hemels lof, op Godt gegront,
Is beſtorven in hunn' mont,
Daerze greepen
't Zwaert, van weêrzy ſcherp geſleepen:

Om te wreecken naer hun maght
's Hemels ſmaet aen 't aerdtſch geſlacht,
En te ſtraffen
Volcken, die naer boven blaffen:

Om 't geboeide koningsdom
Heen te voeren, dootſch en ſtom,
Over Heeren,
Streng geboeit, te triomfeeren:

Op dat 's hemels oordeel klaer
Sta geſneên op Godts pylaer.
Godts verkoren
Is deze eer om hoogh beſchoren.

26 *Is beſtorven in hunn' mont* voor „wordt voortdurend door hen vermeld." De uitdrukking: „'t is in zijn mond *beſturven*" voor „hy praat er gedurig van," „hy heeft er altijd den mond vol van," is echt Amſterdamsch en nog zeer in zwang. *Beſtorven* heeft dan den zin van „vast bevestigd," en evenzoo zegt men b. v. van iemand, dat zijn hoed op zijn hoofd *beſtorven*, dat zijn rotting in zijn hand *beſtorven* is, als men te kennen geven wil dat hy dien hoed nooit afzet, dien rotting nooit uit de hand legt.

DE CL. HARPZANG.

Laudate Dominum in ſanctis.

OOFT den Heer in 's hemels kerck,
Boven 't zwerck.
Looft hem in zijn hofgewelf.
Looft hem zelf
Met een ſchel bazuingeklanck.
Looft met zangk,
Onder harp, en cyterſnaer
Openbaer.
Looft met koorgezang, en trom
Hem alom.
Looft den Heer met bly geluit,
Snaer, en fluit.
Looft met klinckende cymbael
Van metael:
Looft met vrolijcke cymbael
Van metael.
Looft met al het geeſtendom
Hem alom.

1. *Looft hem zelf:* Vondel, anders zoo gewoon den text, ook buiten verhouding of noodzakelijkheid, uit te breiden, laat hier een niet onbelangrijk vaers onvertaald, dat juist de reden behelst waarom God lof geprezen moet worden, namel.: „van wege zijne groote daden," en „naar de menigvuldigheid zijner grootheid of heerlijkheid."

In De vertaling van dezen zoo wel als die van al de Harpzangen, van den CXIXden af, zijn, op geringe uitzonderingen na, vlekkeloos van taal en vorm en keurig van poëzy. —

Heb ik in ſtede van een Kritisch Overzicht van de Harpzangen te geven, tegen mijn gewoonte, telken reize den lezer of op de byzondere verdienſten, waardoor zich deze of gene overzetting onderſcheidt, of op de gebreken, die my nu en dan daarin voorkwamen, in de daaronder geplaatſte aanteekening gewezen, 't was om hem te ontſlaan van de omſlachtige en lastige taak, die hy zich zoude hebben moeten getroosten, indien hy om de meerdere of mindere juistheid van mijn kritiek te beöordeelen, gedurig den beſproken Harpzang weder had moeten opſlaan. Over de Pſalmen zelve viel, althands in verband met het doel van dit werk, niets nieuws voor my te zeggen.

Ik voeg hier, als toegift op de „Harpzangen," dit gedicht in op een marmeren beeld van den gekroonden Zanger.

OP

EEN MARMEREN BEELT

VAN

KONING DAVID.

Zoo klonck de kunſtenaer den dapperſten beſcherrner
En Koning der Hebreen gelukkigh uit in marmer.
Hy heft zijn oogh en hart om hoogh, en luiſtert ſcharp
Naar 't geen de Geeſt zijn' mont leert zingen op de Harp;
En danſſen voor den Zoon, wiens beelt hy heeft gedragen.
Nu triomfeert zijn Harp voor Chriſtus zegewagen.

4,5 Aan deze twee regels ontbreekt het redekunſtig verband. De *geest leerde* wel Davids *mond zingen*, maar *leerde* dien *mond* niet *danſſen*, gelijk naar een behoorlijke konſtruktie uit den zin te lezen is.

De „Opdracht" der „Harpzangen" was het laatſte gedicht, dat Vondel ter eere van Kriſtina vervaardigde: de weg tot haar was hem afgeſneden door den dood van Le Blon: en misſchien wel koeſterde hy minder eerbied dan vroeger jegens die vorſtin, ſedert zy, gedurende haar verblijf te Parijs, als een tweede Semiramis, het halsrecht over haar dienaar Monaldeſchi had uitgeöefend, of wel, ſedert zy, gedurende haar verblijf te Rome, door haar onmatige verſpillingen, en andere dolle daden, de ontevredenheid van het Pauſelijke Hof had opgewekt.

Wy komen nu tot een treurig tijdvak van Vondels leven. Tot nog toe had de man, zonder ooit een aanzienlijk kapitalist te zijn geweest, echter nimmer met zorgen van ſtoffelijken aart te kampen gehad. Het was voor zijn zeventigſte levensjaar bewaard, de treurige ondervinding daarvan op te doen; doch tevens het bewijs te leveren, dat hy niet alleen als dichter door zijn talent, maar ook als man zich door wakkerheid en kracht van geest kon onderſcheiden.

Offchoon de ſlag, welken Vondel dit jaar in zijn beſtaansmiddelen ondervond, hem onverhoeds ſchijnt getroffen te hebben, beſtonden de aanleidingen daartoe al ſedert een geruimen tijd en hadden al meermalen geſtrekt om zijn levensgenot te verbitteren: ja, die zelfde Pſalmvertaling, die beſtemd was om aan den lezer troost en ſtichting te verſchaffen, had by de beärbeiding beiden ook aan den dichter zelven verſtrekt, en was hem, volgends zijn eigen verklaring, een weldadige opbeuring en afleiding geweest te midden van huislijk leed. Om dit wel te doen beſeffen, is het noodig, een terugblik te doen ſlaan op Vondels byzonder leven.

Het is vroeger [1]) verhaald, hoe Vondels eenig overgebleven zoon, Joost, in 1650 hertrouwd was met Baartje Hooft, en tot aanvulling van het bericht, te dier gelegenheid aangaande haar gegeven, laat ik hier nog een my ſedert ter hand gekomen uittrekſel uit het Puiboek N°. 20 volgen, waaruit blijkt, dat de bruid evenmin als de bruîgom voor de eerſte reize huwde:

„Compareerden als vooren (voor Kommisſariſen van Huwlijkszaken) ende ſyn op de acte van P. van Helsdingen opgeteekent Joost van de Vondel de jonge van Amſterdam Wedⁿ. van Aeltje Adriaens van Bancken, woonende in de Warmoesſtraat ende Baertje Hooft Wedᵉ. van Dirck Hooft, woonende tot Amersfoort. 21 Mei 1650."

Maar ook een andere omſtandigheid blijkt uit dat ſtuk, vooral by vergelijking met een uittrekſel uit het Puiboek N°. 17, betreffende het vroeger huwlijk van den jongen Vondel, en dat aldus luidt:

1) Zie Deel VI, blz. 41.

„7 Augustus 1643 compareerden als vooren Joost van de Vondel de jonge van A. out 31 jaer, geasſisteert met ſijn vaeder, Joost van de Vondel, wonende op de blaeuwe wal ende Aeltje van Bancken, van A. out 21 jaer, geen ouders hebbende geasſisteert met haer ſuster Geertje van Bancken." [1])

Indien nu de woorden *wonende op de blaeuwe wal* op den bruîgom ſlaan, gelijk ik dit geloof, en niet op zijn vader, die te dier tijd nog in de Warmoesſtraat woonde, dan blijkt het uit de aanteekening betreffende het tweede huwelijk van Joost, dat deze toen reeds naar de Warmoesſtraat was verhuisd, en ik meen uit een en ander te mogen opmaken, dat de vader alzoo zijn winkelnering reeds vóór dat tweede huwelijk aan zijn zoon had overgedaan [2]).

Wat daarvan zij, de overdracht had geen gelukkige gevolgen gehad, en, wat te meer te bejammeren was, door de ſchuld van hem, in wiens belang zy hoofdzakelijk had plaats gehad. De gaven van verſtand en hart waren tusſchen de beide kinders, die onze dichter had overgehouden, op zeer ongelijke wijze verdeeld. Even kloek en ſchrander van hoofd en beminnelijk van aart zijn dochter en trouwe verpleegſter Anna was, even klein van verſtand en loszinnig van aart was zijn zoon. Als een ſtaaltjen van zijn onkunde wordt verhaald, hoe hy, by gelegenheid, dat iemand over het treurſpel „Jozef" ſprak, zijnen vader vroeg, of Jozef „goed Katholijk" was? Hoezeer alzoo niet byzonder t' huis in de Bybelſche geſchiedenis, had hy daarom nogthands een dragelijk winkelier kunnen zijn, en misſchien had zijn vader, misleid door die zoete begoocheling, die ouders, waar 't hun kinderen geldt, nimmer verlaat, zich wel gevleid, dat juist het gebrek aan dichterlijk vernuft en historiekennis zijn Joost misſchien te geſchikter zoû maken, een nering te doen. Den zoon zoû men ten minſten nimmer voor de voeten werpen, gelijk men 't den vader had gedaan, dat hy zijn zaken verzuimde, om vaerzen te maken. Nu, de zoon maakte geen vaerzen; maar de zaken gingen er niet beter om. Hy had evenmin de wakkerheid en den braven aart zijner moeder als het genie van zijn vader geërfd, en, wat het ergst van alles was, zijn tweede vrouw was nog loszinniger dan hy: niet alleen verkwiſtte zy zelve veel geld, maar zy hielp haar man nog bovendien hoe langer hoe meer aan 't hollen. De gevolgen hiervan bleven niet uit: de eertijds welbeklante nering verliep: en dagelijks kwamen er ſchuldeiſchers en maanbrieven in, die het bezwaarlijk viel te voldoen. Het ſpreekt van zelf, dat dit alles voor den ouden man, hoezeer thands uit de zaak, niet kon verborgen blijven, en hem, die altijd als eerlijk burgerman geleefd had, zwaar te verduwen viel. Meermalen hoorde men hem tegen zijn vrienden zeggen: „noemt geen kinders naar uw naam; want die wordt gebrandmerkt als zy niet deugen," en: „had

1) Vergel. Deel IV, blz. 417.
2) Vergelijk hier het verhaalde Deel VI, blz. 43.

ik den troost en de verkwikking dezer Pſalmen niet, ik verging in mijn ellend."

't Was echter juist in deze oogenblikken, dat hy blijken aan den dag legde van ongewone geestkracht en vasten moed. Om de ſchulden, door zijn zoon gemaakt, te vereffenen, dienden de uitſtaande vorderingen binnen te komen; nu woonden de aanzienlijkſte ſchuldenaren in Denemarken, met welk land, als ons vroeger gebleken is [1]), Vondel door zijn nering in betrekking ſtond. En nu, liever dan het op een trage briefwisſeling of op onzekere zaakwaarnemers te laten aankomen, of dan te gedoogen, dat zijn zoon den boedel nog erger in de war ging ſturen, beſloot de zeventigjarige grijzaart, ten einde de eer zijner firma, en vooral ten einde de eer van zijn zoon te redden, in perſoon de lastige en moeilijke reis te ondernemen. 't Was echter onder andere voorteekenen dan twintig jaren te voren, dat hy zich naar de oevers der Baltiſche Zee begaf. Wel was hy nog, ondanks zijn gevorderden leeftijd, ſterk en gezond; maar toen drukte hem niet, meer dan de jaren, de bange zorg, die hem nu kwelde: toen had hy, in Denemarken, nog aanbevelingen aan welwillende en vermogende vrienden, welke het minſtens onzeker was of hy thands nog levend en wèl jegends hem gezind zoû terug vinden: toen kon hy hopen, er zijn getrouwen vriend Reael aan te treffen en diens omgang te genieten, en thands lag die wakkere beſchermer ſedert lang in 't graf.

Of Vondel alleen op reis trok, dan of eenig tochtgenoot hem vergezelde, en welken weg hy nam om zijn beſtemmingsoord te bereiken, is my niet gebleken. Dit alleen weten wy met zekerheid, dat hy zich by zijn komst te Koppenhagen geenszins, als hy wellicht gevreesd had, van welwillende beſcherмers verſtoken vond. Op dat tijdſtip toch onthield zich nog aldaar een buitengewoon Gezantſchap, ten vorigen jare derwaart gezonden door de Staten-Generaal. De aanleiding daartoe dient hier wel kortelijk vermeld te worden, daar zy in verband ſtaat met gebeurtenisſen, welker kennis onmisbaar is tot recht verſtand van onderſcheidene latere gedichten van Vondel.

Karel Gustaaf, die Kriſtina op den troon gevolgd was, had vroeger de Zweedſche wapenen in Duitschland gevoerd, en terſtond bewijs geleverd, dat hy verre van geneigd was, die neder te leggen. In 1654 had hy Bremen doen belegeren, en na dat een verdrag, met die ſtad geſloten, de hoop op vrede had doen ontſtaan, zich ter zee en te land uitgerust en een talrijke macht vergaderd, die, naar 't ſcheen, Polen en de bezittingen van den Keurvorst van Brandenburg langs de Oostzee bedreigde. Dit hád in 1655 een verbond tusſchen dezen laatſten Vorst en onzen Staat ten gevolge gehad, 't welk echter niet lang ſtand hield, dewijl de Keurvorst zich eerlang met Zweden verdroeg. Deze Mogendheid had inmiddels den krijg in Polen aangevan-

1) Deel II, blz. 675.

gen, Warſchau en Krakau bemachtigd, en den Koning, Jan Kazimier, genoodzaakt, naar Sileziën te wijken. Byna al de Landſchappen van Polen onderwierpen zich hierop aan Karel Gustaaf: Dantzig echter niet, 't welk alzoo door dien Vorst belegerd werd.

In dezen ſtand van zaken begonnen de Staten te begrijpen, dat het tijd werd, de aengroeiende macht van Zweden te fnuiken, en, zoo 't heette tot beveiliging van den koophandel in de Oostzee, werd een vloot gezonden naar de Sond; terwijl eenige Gezantſchappen naar 't Noorden werden afgevaardigd, om aldaar, zoo mogelijk, door onderhandelingen de rust te herſtellen. Het duurde echter tot in 1656, eer die Gezantſchappen vertrokken, en de vloot in zee ſtak, onder het opperbevel van Jacob van Wasſenaar, Heer van Obdam, die Tromp als Luitenant-Amiraal voor Holland en Westfriesland was opgevolgd. In Juny van 't voormelde jaar verſcheen onze vloot in de Sond, en in 't laatst van July voor Dantzig, waardoor de Zweden verhinderd werden, die ſtad te bemachtigen. Karel Gustaaf achtte het nu in zijn belang, iets toe te geven, en ſloot met de Afgevaardigden der Staten het zoogenaamde verdrag van Elbing, wat echter dezerzijds niet bekrachtigd werd, uithoofde de Koning van Polen in zijn Rijk terug gekeerd, de Keurvorst van Brandenburg weder zijn bondgenoot geworden, Dantzig door onze troepen bezet, en met den Koning van Denemarken een verbond van wederzijdſche verdediging geſloten was. Deze laatſte Vorst, die tot hiertoe buiten den krijg gebleven was, begon nu in te zien, dat de kans ſchoon voor hem ſtond om eenig voordeel op de Zweden te behalen, en hun, zoo in Schonen als in Duitschland, afbreuk te doen. Onze Gezanten echter ontrieden hem den oorlog. Aan het hoofd van deze Gezanten was geſteld Koenraad van Beuningen, Penſionaris van Amſterdam, zoon van den reeds meer door ons vermelden Burgemeester Geurt Dirksz. van Beuningen [1]). In 1622 geboren en dus nog maar vijf- en- dertig jaren tellende, was hy een der ſchranderſte en geleerdſte ſtaatslieden, en de rechterhand van De Witt, die hem in alle moeilijke zaken gebruikte. Zijn leven en bedrijf zijn genoegzaam bekend en overal te vinden; maar ten aanzien der beide andere leden van het Gezantſchap dien ik den lezer, tot beter verſtand van de dichtregelen hun mede door Vondel toegewijd, de volgende byzonderheden meê te deelen:

Godevaart of (beter) Godart Adriaan Baron van Reede, Heer van Amerongen-Ginckel, geb. in 1621, ſedert 1642 Maarſchalk van de Stad en den Lande van Montfoort, beſchreven in de Ridderſchap des Lands van Utrecht en van harentwege afgevaardigd ter Vergadering der Algemeene Staten, maakte zich een naam als onderhandelaar, in welke hoedanigheid hy na den afloop van de Deenſche zending, naar Spanje vertrok, later, in 1665 en 1667, nogmaals naar Denemarken, in 1672 en 1679 naar den Keurvorst van Brandenburg, en

1) Zie Deel II, blz. 520, 521, 593. III, blz. 37, 38, 182, 188.

voor de vierde reize, in 1690, naar Koppenhagen, waar hy in 1691, alzoo in zeventigjarigen ouderdom, overleed. Hy was de vader van den beroemden Veldmaarſchalk, die den ſlag van Agrim won en de ſtamheer werd der Graven van Athlone.

Matthys of Matthias van Viersſen, zoon van Willem v. V. — Muntmeester van Friesland, gedep. ter Staten-Generaal en ter Amiraliteit van Harlingen, die by zijn dood in 1641, 85 kinderen en kindskinderen naliet — en van Titia Gothofredi, werd in 1617 Lands-Advokaat, in 1625 Raadsheer in het Hof van Friesland en waarnemend Voorzitter tot in 1655, toen hy dit ambt aan zijn zoon Willem overdroeg en meer bepaald in politieke zendingen werkzaam was. Behalve den tocht met Van Beuningen en Amerongen deed hy er in 1657 alleen een tweeden naar Denemarken, waarover hy afzonderlijk verſlag uitbracht en die het afzenden der vloot onder Wasſenaar ten gevolge had. Hy was een man van meer dan gewone bekwaamheid, zoo dat DE WAL in zijn *Oratio de claris Friſiae jurisconſultis* van hem getuigt: *A legationum in utilitatem patriae ſusceptarum ſplendore praeter alios memorandi duo praeſides amplisſimi, alter Matthaeus a Viersſen, ſummam ab eruditione laudem aſsecutus . . . alter Allardus Petrus de Jongeſtal.*" — De tijd van 's mans overlijden is my niet bekend.

By Van Beuningen nu kon Vondel niet onbekend zijn, en gewis was hy het, die zich onzen dichter aantrok en hem den toegang verſchafte tot de hoogere kringen van Koppenhagen. Dat Vondel althands in de gelegenheid is geweest, aan vele aanzienlijke ſtaatslieden, ja aan Hunne Majeſteiten voorgeſteld te worden, blijkt uit den dichtbundel, welken hy na zijn terugkomst uitgaf, onder den tytel van „Parnas aan de Belt," een dozijn gedichten bevattende, welke ik hierachter laat volgen, niet gelijk zy in dien bundel zijn opgenomen, maar — ook hier getrouw blijvende aan mijn ſtelſel — in de vermoedelijke orde hunner vervaardiging.

GROETE

AEN

HUNNE EXCELLENTIEN,

DEN HEEREN

KOENRAET VAN BEUNINGEN,

PENSIONARIS VAN AMSTERDAM,

GODEFRIED VAN RHEEDE,

HEERE VAN AMERONGEN,

EN

MATHIAS FIERSEN,

STAETHEERE VAN VRIESLANT,

Gezanten der Hooge Mogende Staeten, by de Majesteit te Denemarck, Noorwegen, &c.

QUI UMBRATA GERUNT CIVILI TEMPORA QUERCU.

NU 't spoock des afgronts dus wanschapen
Het hair met zwarte slangen krult,
Trompet en trommelt: wapen, wapen,
Den toom van 't Recht verworpt, en brult,
En briescht te water, en te lande,
De stroomen stopt, de zee braveert,
De hel haer heilooze offerhande,
Een Ilias van ramp, vereert;

QUI UMBRATA GERUNT, CAET.: d. i.: „wier voorhoofd omkranst is met burger-eikeloof." Zie *Aen.* VI, 772.

1 *'t Spoock des afgronts:* „de Oorlog," boven welken V. niets hatelijkers kende en dien hy dus als een Furie of Satan afschildert.

Zoo paſt het dat ons vrye ſteden
Haer bondtgenootſchap met de kroon
Van Fredrick ſtercken, door de reden
Van billijckheit, daer 's Konings troon
Op ruſt, hoe fel die wiert beſprongen:
En om dees vrientſchap aen te voên
Zagh Beuningen, en Amerongen,
En Fierſen, ieder in 't ſaizoen
Van zijnen Staet de waterkanten
Aen 't Baltiſch meer, en 't oude hof
Ontfing met eere de Gezanten,
Gekoren om de pennen ſtof
Te geven; 't zy de geeſten zwieren
Op dicht, dat klanck en voeten telt,
Of op doorluchtige papieren
Te weide gaen in ruimer velt.
Men reppe ons nu van niemant anders
Dan deze dry. Hoe noemt men hen?
Den mont van 't Recht des Aemſterlanders,
Gewapent met zijn wijze pen;
Den glans van 't edele Amerongen
En opgang van 't gemytert Sticht;
Den Staetheer van het ongedwongen
En vroome Vrieſlant, noit gezwicht
In 't voorſtaen van zijn ſtijl en wetten.
Dry Landen, zeven te gelijck
Gebiên my hen in top te zetten,
Op 't outer van het Noortſche Rijck:
Maer al wat vry ſtaet is niet veiligh
Voor ieder een: dat lofampt paſt

16,17 *Ieder in 't ſaizoen Van zijnen Staet* voor „op het tijdſtip, 't welk het Gewest, waartoe zy behoorden, had bepaald." De uitdrukking, hier gekozen, is echter vrij ongelukkig en onduidelijk; want nu zoû men er al licht uit opmaken, dat *ieder* van de afgezanten in een afzonderlijk *ſaizoen* naar Denemarken gereisd was.

20-24 Ik twijfel er aan, of by de benoeming der Gezanten het uitzicht op het eerſte der hier genoemde reſultaten was in aanmerking genomen. De meening is ongetwijfeld: „zulke mannen waren gekozen, van wie het niet anders te wachten was, dan dat hunne pennen *ſtof* zouden verſchaffen aan dichter en lofredenaar," doch in elk geval moest de loffpraak *op* het weiden *in doorluchtige papieren* niet voorafgaan.

27 *Den mont van 't Recht:* dit is niet bloot een dichterlijke, maar de geijkte omſchrijving van 't woord „Penſionaris;" omdat deze de man was, die by alle gelegenheden 't woord deed. Vergelijk de *Noortſche Nachtegael*, vs. 59, Deel II, blz. 688.

30 *Opgang:* ſtaat hier voor: „vertegenwoordiger." Amerongen *ging* voor 't Sticht ter dagvaart *op* by Hun Hoog Mogenden.

31 *Staetheer:* vreemde en ongewone uitdrukking voor „Lid van de Staten." Verdedigbaar echter uit het oogpunt, dat de Staten Soevereinen, en alzoo *Heeren* van den Lande waren.

31,32 *Het ongedwongen En vroome Vrieſlant* voor „het wakkere Friesland, dat zich niet dwingen laat."

34 *Dry Landen, zeven te gelijck:* V. wil zeggen: „drie Gewesten — Holland, Utrecht en Friesland — die echter al de zeven in deze zaak vertegenwoordigen."

35,36 Gezochte voorſtelling, en die geen helder denkbeeld medebrengt.

37,38 *Maer al wat vry ſtaet is niet veiligh Voor ieder een:* verſta: „maar offchoon het elken dichter vrij ſta, die taak te volbrengen, zoo is het niet ieder evenzeer geraden."

Een Roomſche of Grieckſche lier, een' Heiligh,
Daer d' afgront ydel tegens baſt.
Apollo raetme ſtil te zwijgen:
Zoo ſtaenze in hunnen vollen krits.
Mijn ouderdom wort traegh in 't ſtijgen.
Hier valt Parnas te ſteil en ſpits.

Een' Heiligh: hier geen „Roomſche kerkheilige," maar een „heilige zanger," een *vates facer*, aan wien Apollo — zie vs. 41 — dit werk beter dan aan Vondel mocht toevertrouwen.
Zoo ſtaenze in hunnen vollen krits: dit ſlaat op de Gezanten; doch wat V. eigentlijk meent, door hier, als by tusſchenvoeging, te vermelden, dat zy in hun *vollen krits* of „kring" ſtaan, is voor my letterlijk onverklaarbaar, en, ware het niet, dat onze dichter, omtrent en na dezen tijd, nog zoo veel voortreffelijks geleverd had, men zoû geneigd zijn, met hem te erkennen, dat zijn *ouderdom traegh in 't ſtijgen* werd, en hem, met Apollo, het zwijgen aan te raden.

AEN

ZIJNE EXCELLENTIE,

DEN RIJXHOFMEESTER,

HEER

JOACHIMUS GERSTDORP.

IPSE SEDENS CLAVUMQUE REGIT.

GETROUWE Achates van den Heer
En Koning, die aen 't Baltiſch meer,
Ten beſte van zijne onderzaeten,
Zich op uw hofwacht magh verlaeten;
Welwijze GERSTDORP, geene hant
Paſt zoo een eedle diamant
Met zijne ſlonckerende vieren,
Als ghy de hant, die, onder 't ſtieren
Van haer wijtſtreckende gebiet,
Zich op uw waeckende oogh verliet:
Gelijck Eneas, voor en achter,
En waer hy heentradt, noit den wachter

IPSE SEDENS, CAET.: d. i.: „nederzittende beſtuurt hy zelf het roer." Zie *Aen.* X: 218.
Achates: de vertrouweling van Eneas.

Achates uit zijn oogh verloor.
Het Rijck magh op 't ervaeren ſpoor
Van uwe letterwijsheit draven,
Uw talen en geleerde gaven
Gebruicken, als een rijck kleenoot,
Uit 's hemels zegenrijcken ſchoot
Den koningklijcken Staet geſchoncken.
Men ziet de pen van Plato proncken
Met wijzen, wien het Staetbewint
Wort toebetrout. Men hoeft geen print
Van u te ſnijden naer het leven:
Ghy ſtaet in 't hart des volcks geſchreven,
En beelt u zelven levende uit
Door raet, en daet. De welvaert ſpruit
Uit kloeck beleit van amptenaeren,
Die nacht en dagh zich zelfs niet ſpaeren,
Geſchapen tot een ieders nut.
Mecenas letterwijsheits ſtut,
Vergeef het dat wy, onder 't loven
Uw' luiſter met ons verf verdooven,
Gelijck een roock den glans beſmet.
De deught behoeft geen loftrompet.

AEN

ZIJN EXCELLENTIE,

DEN DOORLUCHTIGEN HEERE

TOBIAS MORSTIN,

Truckses te Krakou,

RESIDENT VAN DEN KONING EN DE KROON VAN POLEN BY DEN KONING FREDERICK DEN DERDEN.

OS HUMEROSQUE DEO SIMILIS.

TOEN 't oorloghsonweêr, van vier winden,
Den Staet van Polen overviel,
En gaepte om Polen te verſlinden,
Het Rijck, in 't ſtooten van zijn kiel
En 't barnen van de holle baeren,
Geen kleen gevaer van ſchipbreuck liep,
Wou d' Allerhooghſte MORSTIN ſpaeren
In 's Konings dienſt, daer Krakou, diep
En over hals en hooft, gedompelt
Van krijghselenden in dien noot,
Aen alle kanten overrompelt,
Geene uitkomſt zagh, een ieder vloot
Om zich te bergen, en zijn leven.
Wat raet? wat gaet den Truckſefz aen,
Nu d' allerſtoutſten hem begeven,
En alle poorten open ſtaen,

OS HUMEROSQUE, CAET.: d. i.: „eenen God gelijk in ſpraak en voorkomen." Zie *Aen.* I. 589.

Wat gaet den Truckſefz aen: d. i.: „wat onderwindt zich de Truckfosz?" De *Truckſes* was de *archidapifer, fenéchal* of Opperhofmaarſchalk, een waardigheid, welke Morſtin by den Koning van Polen ſchijnt bekleed te hebben. Elders, in zijn *Keurgedicht aen Joan Maurits*, vs. 211, ſpreekt V. van *d'Aertstruckſes van het Rijck*, als wy eerlang zien zullen.

Het ſlot met zijn verlaete veſte
Om noothulp ſchreit? hy grijpt en vat
Het Heilighdom des Rijx ten leſte,
En voert dien koningklijcken ſchat,
Zes kroonen, ſcepters, en gewaeden,
Door 's vyants heir, door vloet, en vier,
En berght de heilige cieraeden,
Ten prijs van Gode en Kazimir,
Voor 's haeters vloeck en klaeuwen veiligh,
Die, meeſters van de ſtadt en 't hof,
Niets aenzien, heiligh noch onheiligh,
Maer wroeten 't al in bloet en ſtof,
Verſchoonen Kerck, noch Outergaven,
Verſtooren Staniſlaus ruſt,
En d' aſſchen der gewijde graven,
Naer hunnen godtvergeeten luſt.
Getrouſte hofſtijl der Sarmaeten,
Na zoo veel onrechts berghde ghy
Te Warſou 't lijf van dien verwaeten
Erfvyant, hielt uw ſabel vry
Van wederwraecke en bloetvergieten,
En ſtreckte uw Vorſt een rechte hant,
Schoon duizenden de Kroon verlieten:
Nu voert uw wijsheit, als Gezant
Van 't Rijck, het woort te Koopenhaven,
Gelijck uw broeder binnen Praegh,
Op wiens trompet mijn dichten draven,
Zoo verre Apollo dit behaegh.
Ghy zult de groote korenſchuren
Van Chriſtenrijck door vaſten pais
Verdaedigen, de nageburen
In Koning Fredericks palais
Vereenigen naer uw vermogen:
Dan zal mijn keel, op zang geſtelt,
Uw dapperheên aen 's hemels boogen
Verheffen, langs de blijde Belt,
Waer langs de Wijſſel uitgegooten
Ons toeſtroomt met gelade vlooten.

34-37 't Blijkt uit deze regels, dat Morſtin, over wiens geſchiedenis ik vruchteloos byzonderheden heb pogen in te winnen, aan een overwonnen vyand vergiffenis ſchonk.

41 *Koopenhaven:* beter ware dan nog *Koomenhaven*, voor „koopmanshaven," even als *koomeny* voor „koopmanſchap."

42 *Langs de blijde Belt:* men weet, dat de ſchepen met Poolsch graan geladen, als zy van de kust der Oostzee komen, door de Belt naar Nederland varen en nog heden ten dage dien weg nemen.

43 *De Wijſſel:* de wateren van den Wijſſel worden ons hier dichterlijk voorgeſteld als de ſchepen, die zijn ſtroom zijn afgevaren, over zee verder voerende.

Aan het Deenſche Hof was te dezer tijd in groot aanzien de ſchilder Karel van Mander, kleinzoon en naamgenoot van den beroemden ſchrijver en hiſtorieſchilder, aan wien men het belangrijke werk over de „Levens der oude Italiaanſche, Nederlandſche en Hoogduitſche Schilders" te danken heeft. Deze, in 1548 te Molenbeke in Vlaanderen uit een aanzienlijk geſlacht geboren, had zich in zijn jeugd in Italiën, te Bazel, en te Weenen opgehouden en overal grooten roem door zijn ſchilderwerk behaald. Later, in zijn vaderland teruggekeerd, had hy ook daar, door de voortbrengſelen van zijn penceel, bewijzen van zijn bekwaamheid gegeven, doch zich genoodzaakt gezien, voor de troebelen, waarmede hyzelf geleden had, te wijken. In 1583 zette hy zich neder te Haarlem, waar hy met Goltzius en Cornelis van Haarlem een teeken-akademie oprichtte en talrijke ſtukken vervaardigde. In 1604 verliet hy die ſtad voor Amſterdam, waar hy op den 2 September 1606 overleed, met een lauwerkrans op 't hoofd in de kist gelegd en met groote ſtaatſie in de Oude Kerk begraven werd. 't Is dus niet onwaarſchijnlijk, dat Vondel hem, of althands zijn zoon, die ongeveer van gelijken leeftijd als onze dichter geweest moet zijn, nog gekend zal hebben, en hierdoor te eerder met den kleinzoon te Koppenhagen in kennis zal gekomen zijn. Op het afbeeldſel van den ouden Van Mander vervaardigde hy, ten tijde van zijn verblijf te Koppenhagen, het navolgende byſchrift:

OP

DEN ONSTERFLIJCKEN HEER

KAREL VAN MANDER,

SCHILDER, EN DICHTER, EN SCHRIJVER VAN HET SCHILDERBOECK.

SIC ITUR AD ASTRA.

EN ziet den geeſt van ouden KAREL zweven
In deze print, maer levender in 't werck
Van 't Schilderboeck, waer in de Schilders leven,
Na hunnen tijdt, zijn pen, in 't worſtelperck
Der ſchilderkunſt, de leerbre jeught leert ſtryen
En worſtelen op 't voorbeelt van Natuur,
Of haer ontvout den zin der ſchilderyen
Van Naſoos dicht, dat Jovis blixemvuur
Braveert met zijn geſtaltewiſſelingen,
Zoo goddelijck en kunſtighlijck verknocht
Als MANDER haer ontknoopte, en op dat zingen
D' orakels van dien Helt te voorſchijn broght.
Wat eiſcht dit beelt? geen gout noch geen juweelen,
Een ſchilders kroon van d' edelſte penſeelen.

SIC ITUR AD ASTRA: d. i.: „zoo ſtijgt men tot de ſterren, (zoo wordt men beroemd)." Zie *Aen.* VI: 17.

2 *Levender:* thands buiten gebruik geraakt, en, wel beſchouwd, ook onmogelijke comparativus. Immers *leven* drukt, even als: „ſterven, ſlapen, zwemmen," een pozitieven toeſtand uit, die geen trappen van vergelijking toelaat. Men *leeft* of men *leeft niet*, en, hoezeer men wel zeggen kan, dat de een meer levenskrachten, meer levensgeest bezit dan de ander, zoo kan er geen vergelijking te pas komen aangaande het *levend zijn* op zich zelf.

5 *Lærbre: leerbaar* is wat wy thands „bevatteljk" zouden noemen, en alzoo eenigermate te onderſcheiden van *leerlijk*, door V. meermalen in den zin van „leerzaam" gebezigd.

7-12 Deze regels behelzen een toeſpeling op de uitlegging van „de Herſcheppingen," door van Mander gegeven.

13 Onzeker is 't of V. hier een kroon bedoelt, geſchilderd met de penceel der edelſte ſchilders, dan wel een kroon, gevormd van penceelen, in plaats van ſtralen.

Voorts ſchreef Vondel op de afbeeldingen van den Koning en van de Koningin de navolgende regels:

OP

DE KONINGKLIJCKE MAJESTEIT,

te Denemerck, Noorwegen, Wenden, en Gothen,

FREDERICK DE DERDE,

GESCHILDERT DOOR

KAREL VAN MANDER,

HOFSCHILDER VAN ZIJNE MAJESTEIT.

EN geeft van Mander, om de Majeſteit te maelen
Van Koning FREDERICK, ontbreeckt geen verf, maer vier,
Dat uit vier kroonen gloeit met levendige ſtraelen,
Of uit zijn Noortſtar geeft een goddelijcken zwier.
Wat raet? de ſchilder zit bekommert, en verlegen.
In groote zaecken miſt de kunſt haer kracht, en eiſch.
Penſeelen zijn te licht om ſcepters op te weegen;
Dies maelt hy in 't verſchiet de zee, en 't zeepalais,
De Sont, en Kroonenburgh, op dat men 't beelt moght kennen,
De flaeuwe ſchildergeeſt met mercken van de Kroon
Zijne onmaght ſtercken moght, eer hy verflaeude in 't rennen.
Zoo ſtrijckt de Kunſt haer vlagh voor 's Konings glans en troon.

5-12 Ik twijfel, of de ſchilder wel zeer in zijn ſchik zal geweest zijn met hetgeen de dichter hier beweert; — of de ſchilders van dien tijd moeten van ander ſtof gevormd zijn geweest dan de hedendaagſche. Ik wil nu niet eens tegen Vondel hier opkomen met banale frazen en b. v. herinneren, dat het genie een macht is op zich zelve, die tegen alle koninklijke macht opweegt; ik zal my vergenoegen met te zeggen, dat, naar de logiſche gevolgtrekking, uit Vondels woorden op te maken, een Koning wel dwaas zoû zijn geweest, zijn portret te laten maken, by de overtuiging, dat de ſchilder hem toch niet treffen kon, en, opdat men weten zoû, wien de ſchildery moest voorſtellen, genoodzaakt zoû zijn er het koninklijk paleis op af te beelden.

OP

SOFIA AMALIA,

Koninginne te Deenemerck en Noorwegen.

OFIA zette zich toen Mander haer zou maelen.
Wat zagh hy met ontzagh? Drie zonnen in een zon:
Drie Godtheên teffens en zijn ſcheemrende oogen dwaelen,
Verblint in zulck een licht, eer hy het werck begon.
De rechter Paris zag drie hemelſche Godinnen.
Hier leven drie in een, de Godtheit van de jacht,
De Wijsheit in 't geweer, en 't ſchoonſte waert te minnen,
Geen Grieckſche Venus, maer de Duitſche in haere kracht.
Wat raet, Apelles? mael met toegeſlotene oogen.
Miſluckt de kunſt, zoo bou van verre Fredricksborgh.
Men zal de Koningin dus levend kennen mogen.
Zoo won zy 's Konings hert, en deelt met hem zijn zorgh.

6 *De Godtheit van de jacht:* moeten wy hier aan een vergiſſing denken? Immers Diana, *de godheid van de jacht*, behoorde niet tot die Godinnen, over wier ſchoonheid Paris het oordeel ſtrijken moest. Maar 't kan zijn — en zelfs zoû my dit, by de grondige mythologiſche kennis van Vondel, niet verwonderen — dat hy, in aanmerking nemende dat de Koningin een minnares was van de jacht, een der punten van vergelijking voorbedachtelijk vallen liet, en zich alleen aan het hoofddenkbeeld: „drie Godinnen in eene," vast hield.

10 *Zoo bou van verre Fredricksborgh:* d. i.: „plaats Frederiksborg, des Konings lustſlot, op den achtergrond uwer ſchildery." Wederom hetzelfde denkbeeld als in 't laatst voorafgaande gedicht. Eenvoudiger ware nog de raad geweest, dat Van Mander op de lijst of op het doek zelf den naam zoû ſchilderen van de perſoon, die hy had meenen af te beelden.

Het afbeeldſel van den Deenſchen Miniſter Eryk Zeeſteed werd door Vondel op deze wijze bezongen:

OP

DEN EDELEN EN GESTRENGEN HEER

ERIJCK ZEESTEED,

DOOR KAREL VAN MANDER GESCHILDERT.

HIER leven twee in een geſmolten bey te gader.
Men kent den vader, rijck van eere, in zijnen zoon,
Heer ERIJCK, 't rechte beelt van zulck een' grooten vader,
Den raetſtijl van het Rijck, de paerle aen 'sKonings kroon.
Men leert uit ZEESTEED wat hy in uitheemſche ſteden,
En hoven heeft geleert, ter eere van zijn ſtam:
De weereltwijsheit, deught, en adelijcke zeden,
En wat het puick der jeught van outs ter herten nam.
Een edelmoedigheit ontbreeckt geen kenbaer teecken:
Zy ſtraelt door d' oogen heene, om andren oock t' ontſteecken.

Eindelijk vervaardigde Van Mander nog Vondels eigen afbeelding, waarby deze de volgende regels ſchreef:

OP

MIJNE AFBEELDINGE,

DOOR KAREL VAN MANDER.

Ick ſloot een' ring van tienwerf zeven jaeren,
Toen Mander, wiens penſeel, zoo rijck begaeft,
Op 's grootvaêrs ſpoor en faem ten hemel draeft,
My ſchilderde, bezaeit met gryze haeren,
Daer Fredricks kroon ontzien wort, en benijt.
Zoo kan mijn ſchijn noch leven na mijn' tijt.

Al het bovenſtaande ſchijnt Vondel geſchreven te hebben, toen er nog hoop was op vrede. Die hoop echter bleek ydel te zijn, en ik meen te mogen giſſen, dat, zoo onze Gezanten al oogenſchijnlijk den Koning tot vrede maanden, zy, of althands van Beuningen, hem bedektelijk tot oorlog aanzetteden. Althands Frederik III ſloot eerlang een nadere verbintenis met onzen Staat, en viel in het Hertogdom Bremen, waaruit zijn troepen echter terug werden geſlagen. Van hunne zijde drongen de Zweden in Holſtein en in Schonen, en geraakte de veſting Frederiksſode hunnen Veldheer, Karel Gustaaf Wrangel, in handen; terwijl de gandſche bezetting, vijf duizend man ſterk, gevangen bleef. Het was onder deze omſtandigheden, dat de volgende gedichten werden vervaardigd.

OP

CHRISTIAEN,

gekoren Prins te Denemerck en Noorwegen.

MACTE NOVA VIRTUTE PUER.

DE ſchilder noopte dus zijn ſchildergeeſt met ſporen,
Toen hy den erfgenaem van Fredrick maelen zou,
Prins CHRISTIAEN, ter kroon geboren en gekoren,
Gelijck een jonge Aſkaen, zoo moedigh als getrou
In 't voorſtaen van den Staet en wallen, hem bevolen;
Terwijl de Vader treckt gewapent van der hant,
De zoon te paerde draeft, en proeft hoe zijn piſtolen
En donders balderen op zee, langs 't Baltiſch ſtrant.
Men hoort zijn ſtammen en voorvaders hem bedancken,
En d' oogen nederſlaen, en uitzien naer hun Hof.
Zy roepen: vaer zoo voort, ô eêlſte van ons rancken.
Beſtel op dezen draf een' Duitſchen Maro ſtof.

MACTE NOVA, CAET.: d. i.: „hou u goed, knaap! toon een nieuwen yver." Zie *Aen.* IX: 641, waar de toeſpraak op Askanius ſlaat, by wien de Erfprins in het gedicht van V. wordt vergeleken.

7,8 *Zijn piſtolen En donders* voor „de donder van zijn piſtolen."

12 Verſta: „verſchaf op die wijze een Nederduitſchen dichter (wellicht meende de dichter zich zelven) zingensſtof."

AFSCHEIT

VAN

MEVROU DE KONINGINNE

te Denemarck en Noorwegen &c.

SOFIA AMALIA,

TOEN HAER GEMAEL,

KONING FREDERICK DE DERDE,

TEN OORLOGH VOER.

EN DIEU MON ESPERANCE.

De koningklijcke zon
SOFIA, die de kroon
En 't hart van FREDRICK won,
Nam, met den Prins haer' zoon,
Dus affcheit van den Helt,
Toen hy, der vroomen wijck,
Gewapent ging te velt,
Tot heil van 't gantfche rijck.

De rou beklemde 't hart.
De traenen in het oogh
Getuighden van haer fmart.
Zy fcheen een regenboogh,
Een zon, in eene wolck
Van traenen en verdriet.
Wie fchreit niet, daer al 't volck
De Schoone fchreien ziet!

Och, klaeghdeze, och, wat raet?
Hoe ſlaet uw toght my neêr!
Hoe toom ick mijn gelaet,
In 't ſcheiden van mijn' Heer?
De koning, dien ick fier
Den degen bondt op zy,
Treckt op, en laet ons hier.
Och lief, vergeef het my.

Mijn yver voerde u aen,
Gelijck een ſtout ſoldaet,
En holp de trommel ſlaen,
Tot voorſtant van den Staet.
Ick ſtack de velttrompet
En draefde u moedigh voor,
In 't oorloghsvelt van 't bedt,
En kreegh in 't endt gehoor:

Maer anders is 't van ver,
En anders in 't gezicht.
Mijn Noortſche morgenſtar,
Benijtghe my uw licht?
De Noortſtar ſtaet wel vaſt:
Zy wijckt niet uit haer ſtreeck:
En laetghe my in laſt?
Hoe wort mijn hart zoo weeck!

Ick kenne uw' oorloghsmoedt.
Och, waer die niet zoo groot.
Een krijghsmans hart, vol gloet,
Geeft licht zich zelf te bloot,
Daer niemant kogel ſchiet,
Noch toeſtreeft met zijn punt,
Of 't is, tot mijn verdriet,
Op u, mijn ziel, gemunt.

Gedenck, belieft het u,
Hoe neef Guſtavus voer,
Die, noit van veltſlagh ſchuw,
Ten dans ging, op tamboer

Hoe toom ick mijn gelaet: d. i.: „hoe hou ik mijn gelaat in een goeden plooi, dat het niet droevig ſtaat."
De zin is: „ik ben het geweest, die u, als wy te bedde lagen, door mijne taal aanſpoorde tot verdediging van den Staat en u als 't ware voordraafde."
Verſta: „de zaken, welke men nog maar in 't vooruitzicht aanſchouwt, doen zich geheel anders voor, dan wanneer men ze van naby beziet."
Met zijn punt: t. w.: „met die van zijn geweer."
Neef Guſtavus: „Gustaaf Adolf." V. bezigt het woord *neef* hier niet, als gewoonlijk, in de beteekenis van: „kleinzoon, nazaat," maar in die van: „bloedverwant, *couſin*."

En trommel, door een vier
Van polver, ſtael en loot,
En plante zijn banier
In 't aenzicht van de Doot.

Hoe ging 't, helaes, in 't endt?
Hy quam zijn Lieffte t' huis,
Gewont, getrapt, geſchent,
In 't gruwzaem moortgedruis.
Wat was de glans van 't Rijck,
Die ſlus zoo levend blonck,
Nu anders dan een lijck,
Dat ongebalzemt ſtonck?

Hy ſtorf in 't velt: de naem
Blijft eeuwigh op de tong
Van d' uitgebreide Faem,
Bekent by out, en jong,
Ten weſten, en in 't ooſt,
Van d' eene in d' andre eeu:
Maer dit 's een krancke trooſt
Voor een verlaete Weeu.

Ay, ſchat de waepens van
Uw' vyant niet te licht.
Hy is een oorloghsman,
Die voor geen' Ceſar zwicht.
Hy waeght op een het al,
En ziet geen heirſpits aen:
Het valle oock uit hoe 't vall',
Het moet 'er dan op ſtaen.

Zoo leght het niet by my
Geſchaepen. neen voorwaer:
Eer zette ick, zy aen zy,
My zelve in lijfsgevaer,
En nam u, ſlaeu en warm,
Zoo ghy ter aerde vielt,
Voor 't jongſte in mijnen arm,
Heel doot, of half gezielt.

Vier kroonen op mijn hooft
Zijn my 't gevaer niet waert

77 *Hy waeght op een het al* voor „hy zet alles op ééne kans."
79 *Zy aen zy* voor „aan uw zijde."
87 *Voor 't jongſte:* d. i.: „eer uw jongſte of laatſte oogenblik kwam."
88 *Half gezielt* voor „half ontzield."

U, van het licht berooft,
Door donderkloot of zwaert.
Te waegen voor een ſteê,
Of in het bloedigh velt,
Of op de wilde zee,
Tot droefheit van ons Belt.

Ghy weigert uwen toght
Te ſtaecken op mijn klaght.
Och ofghe u noch bedocht,
Ten minſte dezen nacht.
Aenſchou uw' zoon, dit kint,
Den jongen CHRISTIAEN.
Zoo ghy uw bloet bemint,
Laet u de moeder raên:

Maer 't is vergeefs gezucht:
Een hooger maght, mijn lot,
Verdaeght u uit de lucht.
IK STEL MIJN HOOP IN GODT.
Treck heene, triomfeer,
Den voorzaet tot een vreught,
Om d' aenwinſt van 's Rijx eer,
De kroon van uwe deught.

100 *Ick ſtel mijn hoop in Godt*: vertaling van het motto aan 't hoofd van 't gedicht, dat ook het devys der Koningin was.

OP

DE STANTVASTIGHEIT

VAN

KONINGK FREDERICK

EN

ZIJN GETROUWE BURGERY TE KOPPENHAGE.

In noot noch doot bezwijckt de moedt
Geen eerlijck hart, dat goet en bloet
Opoffert, zijnen Heer ten beſte.
Een goede zaeck, Godts toeverlaet,
Die d' onderdaenen komt te baet,
Zijn 's Konings ſteun, en vaſte veſte.

Het zoû my, vooral om den tytel van dit gedichtjen, niet verwonderen, zoo het een vertaling ware van een Deensch hy- of opſchrift, voor een byzondere gelegenheid omtrent dezen tijd vervaardigd.

Nog eindelijk ſchreef hy te Koppenhagen een gedicht op de „Beſtendigheid der Kerke," 't welk hy opdroeg aan Don Bernardino de Rebolledo, Gezant van Spanje by 't Hof van Denemarken en in de geſchiedenis der Spaanſche letterkunde, als dichter van een aantal omvangrijke werken en o. a. ook van een bundel „Heilige Gezangen" bekend. Van denzelfden Rebolledo, geb. 1596 † 1676, beſtaat ook nog een Handboek der Geſchiedenis en Aardrijkskunde van Denemarken, alsmede een Verhandeling in vaersmaat over de krijgskunde en politiek. Hy behoorde tot de ſchool van Gongora de Argote, den uitvinder van een dichttrant in de Spaanſche literatuur, onder de benaming van *estilo culto* bekend [1]).

1) Zie wijders Dr. J. G. T. Grässe, *Allg. Literaturgeſchichte*, Thl. III, S. 141.

DE

BESTENDIGHEIT DER KERCKE.

AEN

ZIJNE EXCELLENTIE

DEN HEER

D. BERNARDINO,

Graef van Rebolledo.

COLUMNA ET FIRMAMENTUM VERITATIS.

De wijſte Bouheer, mijn betrouwen,
Noemt Wijzen, die hun huis op rots,
En niet op loſſen zantgront, bouwen,
Den bulderenden ſtorm ten trots.
Zoo leide oock Salomon Godts drempel,
Het voorbeelt van een grooter Kerck,
Op Sion, en verhief dien tempel
Tot aen den hemel door het zwerck:
En Davids zoon belooft de muren
Van zijne Kercke op rots en ſteen,
Om 's afgronts buldren te verduren
Door d' eeuwigheit der eeuwen heen,
Te ſtichten. 't Godtshuis der Hebreeuwen,
Eene ydle glori der Hebreen,

COLUMNA ET FIRMAMENTUM VERITATIS: woorden van den Apostel Paulus — zie I *Timoth.* III: 15.
9 *Davids zoon:* toeſpeling op *Matth.* XVI: 18.

Verzonck in puin, na weinige eeuwen,
Verdelght van Roomſchen, en Chaldeen:
Maer Chriſtus Kerck, zoo lang beſtreden
Van alle kanten, ongeſchockt
En ongeſchent, verduurt noch heden
Den afgront, die gedurigh wrockt.
Zy tart, gelijck een hemelſch wonder
En wonderwerck, al 't helſch gerucht,
Den laſterſmoock en 't ſpoock, van onder
Om hoogh geſtegen in de lucht.
Laet alle vloecken t' zamenſpannen:
Laet ketteryen, hecht aen een
Geketent, monſters, en tyrannen,
Laet afgodiſten, en beſneên,
En Talmudiſt, en Turcken razen:
De Kerck bezwijckt voor geen gedruis:
Geen dreigement kan haer verbazen,
Zoo lang zy met Godts heiligh Kruis
Gewapent zit. Ghy, REBOLLEDE,
Zijt maghtigh op uw Spaenſche Lier
Haere eer t' ontvouwen op mijn bede
Met eenen hooger klanck en zwier,
Ick wil dien lof uw Luit beveelen.
Ay treck uw ſnaeren op dien toon,
Waerop veel duizent Englekeelen
U volgen uit den hooghſten troon.
Dat voeght een' dienaer van veel Kroonen.
Ghy zult terwijl mijn keel verſchoonen.

16 *Roomſchen, en Chaldeen:* de hiſtoriſche duidelijkheid had hier vereiſcht: „Chaldeeuwen en Romeinen." De verdelging, die by den inval van eerstgemelde plaats had, ging de andere vele eeuwen vooraf, en gold een vroegeren tempel.

Al was Vondel aan de Belt door groote Heeren ontfangen en door een beroemd ſchilder afgebeeld, dat alles baatte nog weinig om hem het oogmerk te doen bereiken, waarmede hy de reis aanvaard had, en het is onzeker, in hoe verre hy daarin ſlaagde. Dit alleen ſtaat vast, dat het verblijf in den vreemde hem weinig aanſtond, en dat hy, te huis gekeerd, en door zijn vrienden ondervraagd zijnde, hoe hy 't by de Deenen gemaakt had, gewoon was, hun ten antwoord te geven, dat hy menigmalen dacht:

O Heer! wil my verloſſen
Van deze Deenſche oſſen!
En breng my, naer mijn wenſchen,
In Holland by de menſchen.

Het was ten tijde zijner afwezigheid, of na zijn terugkomst, dat de groote Bouwmeester van 't Stadhuis, Jacob van Campen, overleed. Vondel nam deze gelegenheid waar, om niet alleen 's mans nagedachtenis te vieren in een graffchrift, maar ook om diens geboorteplaats, Amersfoort, in een cierlijk gedicht te verheffen:

OP

JACOB VAN KAMPEN,

Heer van Kanhoeck,

BOUMEESTER EN SCHILDER.

D'AERTSBOUHEER, uit de ſtam
Van KAMPEN, ruſt hier onder,
Die 't raedthuis t' Amſterdam
Gebout heeft, 't achtſte wonder.

DE NACHTEGAEL VAN AMISFORT.

HIC VER ASSIDUUM, ATQUE ALIENIS MENSIBUS ÆSTAS.

SCHOON Uitrecht eertijts praelde op 's Biſſchops ſtaf en myter
En ſtoel en hoogen Dom, noch wil ick AMISFORT,
Van Grooter waert benijt, verheffen op mijn cyter,
Als rechte hant van 't Sticht, in zegen noit verkort.
Wie haeren oirſprong zoeckt, ſpring' zevenhondert jaeren,
Min vijftigh jaer, te rugge, en kuſſ" den eerſten ſteen,

HIC VER ASSIDUUM, CAET.: d. i.: „hier heeft men een geſtadige lente en een zomer, ook in ongewone maanden." Zie VIRG., *Georg.* II, 149.

1 *Praelde:* hier in den zin van: „prachte, roem droeg."

2 *Amisfort:* de naam der plaats luidt oorſpronkelijk *Eemsrevoorde*, d. i.: „de *Voorde*, trecht of overtocht aan de Eems," wat in 't Latijn tot *Amisfortum* werd, uit welk Latijn weder ons *Amersfoort* is gekomen: V. laat hier de *r* weg: 't is of men *Amſteldam* voor *Amſterdam* ſchreef.

5,6 *Zevenhondert jaeren Min vijftigh:* Amersfoort was reeds in 1006 als dorp bekend; doch werd in 1257 door Biſchop Hendrik van Vianen met ſtads handvesten begiftigd: wat waarſchijnlijk aan V. niet bekend was; anders had hy daarvan juist het vierde eeuwfeest kunnen vermelden.

Daer veele ſteenen tot een' ſtadt en muur vergaêren,
Op 't nachtegaels gezangk, het welck de bouheer ſcheen.
Natuur verkoos den gront in liefelijcke ſtreecken.
Dat Griecken Tempe love, en d' oude Hengſtebron:
Ick loof dit lantprieel, op 't ruiſchen van de beecken;
Ick loof den Heilgen Bergh, den Duitſchen Helikon.
De pijnboom, en cypres, en eicken, koel van lommer,
Beſchaduwen haer velt. De wackre honighby
De geeſten aeſt met dau, en necktar, vry van kommer.
Natuur vereert den diſch met ooft, en leckerny.
Zy ſchenckt u honigh, meede, en ſap van muſkadellen.
Hier loeit het weeligh vee u uit de beemden toe.
Men jaeght 'er 't wilt, en hoort de bijl de boomen vellen.
De wagen voert het graen ter korenmerckt, noit moe.
Het laken ſchietſpoel ruiſcht door d' aengeſpanne keten.
Zy kemt, en ſpint, en breit, en weeft de ſchaepevacht.
Hier wort den vreemde, van den gaſtvrye ingezeten,
Gewelkomt, ſlecht en recht, en zonder dwaze pracht.
Hoe rnſtigh heeft dees Stadt van outs verdreve Heeren
Geberght in haeren ſchoot! hoe ridderlijck herſtelt
In hunnen eerſten Staet! zy dorſt Borgonje keeren
Wel tweewerf op haer' veſte, en vreeſde geen gewelt.
Zy levert mannen uit, de bloem der ruiteryen,
En draeght noch moedt op 't bloedt van Oldenbarneveldt,
Wiens glori blincken zal, ten trots van die 't benyen,
Zoo lang voorzichtigheit en trou op d' aerde gelt.
Haer godtshuis trooſt de krancke en wees, en afgeleefden.
Zy koeſterde in haer ſchool de letterhelden aen,
Die naer den eedlen palm in deze renbaen ſtreefden,
En leven door de Faem, nu 't lichaem is vergaen.
De Helt van Randebroeck, de bouheer van de Vorſten
En 't Raethuis t' Amſterdam, verheerlijckt haeren lof:
Want zy hem baerde en zooghde aen haer getrouwe borſten,
Om bou- en teeckenkonſt te heffen uit het ſtof.
Godts hant beproeft de Bruit van d' Eem, als Godts verkoren,
Door 't water van den Rijn, als 't ſneeu te ſnel ontdoit:

7,8 *Daer veele ſteenen tot een' ſtadt en muur vergaêren, Op 't nachtegaels gezangk:* de dichter zinſpeelt hier op de fabel van Amfion, en geeft te kennen, dat de ſteenen van Amersfoort zich by 't gezang der nachtegalen, even als die van Thebe by 't geluid van Amfions lier, tot het vormen van gebouwen ſchikten.

11 *Den Heilgen Bergh:* zie over dit lustverblijf het bruiloftsdicht op *A. van Lockhorst*, Deel IV, blz. 33.

15 *Dau* voor „honigdau;" doch verkeerd.

17 *Zy dorſt Borgonje keeren:* Filips van Borgondiën ſloeg in 1427 vruchteloos het beleg voor Amersfoort. In 1492 was Wetterhorst, die de ſtad voor Maximiliaan berende, niet voorſpoediger.

30 Men weet, dat Johan van Oldenbarneveldt te Amersfoort geboren was. De dichter ſpeelt hier, niet onaardig, met het woord *bloed*.

33 *De letterhelden:* zie hun namen by Kok, *Vad. Woordenb.*, blz. 800.

37 *De Helt van Randebroeck:* „Jacob van Campen."

Hy treft door 't vier de kroon van haeren ſchoonen toren,
Nu heerelijck herbont, en in den top voltoit.
De hemel wil haer lang voor vier en vloet beſchutten.
Zy ſta, en help' den Staet der goude vryheit ſtutten.

43 De toren van Amersfoort was in 1651 door den blikſem getroffen, wanneer de ſpits, veertig voet lang, ter neder plofte. Deze ſchade was echter in 1655 herſteld.

Te belangrijker zijn deze beide gedichten, omdat zy ons eenige byzonderheden mededeelen aangaande den „*Architectum incomparabilem*, wiens lof zijne gebouwen zouden overleven, en welks lof en eer, die hem van het bouwen van het raadhuis toekomen, nooit zullen begraven worden" [1]), maar die nimmer een levensbeſchrijver gevonden heeft. Het weinige, dat ik hem betreffende heb kunnen opſporen, vinde dus hier een plaats.

Omtrent het geboortejaar van Van Campen zwijgen alle berichten; doch men meent het met eenigen grond op het einde der zestiende eeuw te mogen ſtellen. Evenmin weten wy, wie zijn ouders waren; doch S. de Bray verhaalt [2]) dat hy „een broeders zoon was van onzen bouwkunstlievenden Sr. Cornelis van Campen," denzelfden, over wien vroeger meer dan eens geſproken is [3]). Indien nu ook Nikolaas van Campen [4]), de bouwheer van den ſchonwburg, tot dezelfde familie behoorde, mag men wel zeggen dat de ſmaak tot de bouwkunst daarin erfelijk was.

Wat de geboorteplaats van Jakob van Campen betreft, Weijerman [5]) en Houbraken [6]) geven Haarlem als zoodanig op, doch blijkbaar zonder eenig anderen grond, dan dat hy daar gewoond heeft. Meer geloof verdient hier 's mans tijdgenoot Vondel, die in het laatst opgenomen dichtſtuk, vs. 39, Amersfoort noemt als de ſtad, die hem *baerde* en *zooghde*, en Van Bemmel, die een „Beſchrijving der ſtad Amersfoort" [7]) leverde en zich dus opzettelijk ten taak ſtelde al wat die ſtad merkwaardig had opgeleverd, te vermelden, en zich in dat werk aldus uitdrukt: „ook zijn te Amersfoort geboren... Jacob van Campen, beroemd architect en vermaard ſchilder."

Wat 's mans opleiding betreft, zoo ſchijnt hy in den aanvang der zeventiende eeuw naar Italiën te zijn vertrokken om zich in de ſchilderkunst te oefenen. Op de reize derwaarts zoû hem een waarzegſter voorſpeld hebben, dat hy als ſchilder heengaan en als bouwmeester terug zoû keeren [8]). Wat daarvan zij, zeker is het, dat hy zich een

1) *Afbeelding van 't ſtadhuis van Amſterdam, door* JB. VAN CAMPEN *by* DANCKER DANCKERTS, 1631.
2) *Architectura Moderna*, tot Amſtelredam, by *Cornelis Danckerts*, 1631.
3) Zie Deel I, blz. 25. Deel II, blz. 145.
4) Zie Deel III, blz. 319, 323, 335.
5) *Levensbeſchr. der Nederl. Konſtſch. in v.*
6) *Groote Schouwburg der Nederl. Konſtſch.*
7) Te Utrecht by SPRUYT, 1760. I Deel, blz. 443.
8) t. a. p.

tijd lang onder anderen te Venetiën ophield. By den Heer C. Kramm te Utrecht berust een werk in groot atlas-formaat, ten tytel voerende: *Opera ſelectiora quae Titianus Vecellius, Cadubrienſis, et Paulus Colliari, Veronenſis, inventarunt et pinxerunt, quaeque Valentinus le Fèbre, Bruxellenſis, delineavit et ſculpſit: Chriſtianiſſimo Ludovico Magno, Franciae Navarrae regi invictiſſimo ſacrat, vovet Jacobus van Campen* 1682. Dit werk bevat vijftig ſtuks uitmuntende platen, alle geteekend: J. van Campen, *Formis Venetiis:* zoo dat deze ſtudiën door hem te Venetiën gemaakt en, eenige jaren na zijn dood, door Le Fèvre zijn uitgegeven.

Na zijn terugkomst uit Italiën hield Van Campen zich een geruimen tijd te Haarlem op, waar hy de ſchilderkunst beöefend en ook reeds blijken van zijn bekwaamheid als bouwmeester moet gegeven hebben. Van het eerſte gewagen een afbeelding van Laurens Coſter, voorkomende in PETRI SCRIVERII *Laure-Crans* voor *Laurens Koſter*, Haarlem, 1618, en door J. van de Velde naar het origineel van Van Campen gegraveerd, en een „onthoofding van Johannes den Dooper," door hem geſchilderd, en die, op den katalogus van C. Hoet [1]) vermeld, in 1776 de ſom opbracht van *f* 280.—, en bovendien de getuigenisſen van Amſing en Schrevelius. De eerſte zegt van hem, in 1628 [2]):

Van Campen en behoeſd voor niemand ook te wijken,
Ja mag de kroon van 't hoofd van alle ſchilders ſtrijken.

Schrevelius, na over de beroemde ſchilders, die te Haarlem woonden, geſproken te hebben, gaat aldus voort: „alle deſe noch overtreft Jacob Campen, zoo nobile ſchilder als geſwinde Mathematicus ende Architect van de Prince van Orangien zijn Hoogheydt, denwelke uit de kunst geen winst gezocht heeft, maar de naam." [3])

Dit komt uit met hetgeen Vondel in den „Nachtegael" vs. 37 zegt, wanneer hy Van Campen noemt:

den Bouwheer van de Vorſt.

Ik durf echter niet beſlisſen, of wy hier aan meer dan aan een blooten tytel te denken hebben. Zeker is het, dat Prins Frederik Hendrik aan Van Campen opdroeg, het huis op 't Plein te 's Gravenhage, 't welk hy aan Huygens ten geſchenke gaf, te bouwen; waarom Huygens hem dan ook in deze regelen herdacht, als den man, wien

die eer voor eeuwigh toe ſal hooren
Van 't blinde Nederlands mis-bouwende geſicht
De vuyle Gotſche ſchell te hebben afgelicht [4]) —

1) Deel II, blz. 348.
2) *Beſchrijving en lof der ſtad Haarlem*, blz. 371.
3) *Hiſtorie van Haarlem*, V Boek. 1648.
4) In zijn *Hofwijck*, uitg. v. Bild. Deel I, blz. 318.

een loffpraak, waarmede onze hedendaagſche beminnaars van den oudduitſchen ſtijl wel niet zullen inſtemmen.

Ook de gevel van het huis van Balthaſar Cooymans, op de Keizersgracht over de Westermarkt, later aan het geſlacht der Huydecopers overgegaan, werd door hem, ongeveer in 't jaar 1629, ontworpen [1]), en omtrent 1640 bouwde hy voor Vorst Joan Maurits een paleis in den Haag, dat ſedert, in 1704, verbrandde. Het zoogenaamde Prins-Maurits-huis is van latere dagteekening en verſchillenden bouwſtijl. Ook het huis te Rijswijk, door de vredesonderhandeling beroemd, had Van Campen tot bouwheer.

Voorts bouwde hy tot zijn eigen gemak het „Hooger Huis" naby Amersfoort, van welk landhuis de bovenkamer, behalve den ſchoorſteen, die weggebroken is, zich nog geheel bevindt als in zijn tijd; de omtrek dier kamer is boven de glasramen met friezen in het graauw, waarſchijnlijk door hemzelven, beſchilderd. Eindelijk verbouwde en bewoonde hy het huis op de hofſtede Randenbroek, en leest men by Van Bemmel [2]), dat den 7 February 1642 aan Jacob van Campen, eigenaar van 't goed *Randenbroek*, toegeſtaan wierd, dat hy de oude *Biſchopsweg* naast de *Kattenkampen* van de *Beek* af tot aan de *Swijnevoordſche* brug toe, zoude mogen vergraven en approprieeren aan zijn goed *Randenbroek*." Men vergelijke dit met hetgeen men in „Amersfoorts Lofkrans" van Laurens Bake, Heer van Wulverhorst (den kleinzoon en naamgenoot van onzen meergenoemden bekende Laurens Baeck) vindt, dat namelijk Van Campen „dit landhuis Randenbroek en overſchoone hoven met kost en kunst had gebouwd en geplant." Uit al deze byzonderheden blijkt, dat onze bouwkunſtenaar een aanzienlijk en bemiddeld man moet geweest zijn.

Aan Van Campen werd na zijn overlijden door zijne vrienden een gedenkteeken in de Groote Kerk te Amersfoort opgericht, beſtaande uit een groep weenende beeldtjens, tegen den kerkmuur geplaatst en rustende op een zwarten ſteen, door twee conſoles gedragen, tusſchen welke in vergulde letters het bovengemelde graffchrift [3]) is gebeiteld. Aan beide zijden van de groep hangen feſtoenen af, met de gewone werktuigen des ſchilders en bouwkunſtenaars. Dit gedenkteeken, dat in deerlijk verval en onkenbaren ſtaat was, werd in 1841 door de zorg van Kerkvoogden en, onder de bewerking van den ſcheikundige T. J. Hondius te Amersfoort, weder gezuiverd en herſteld. Opmerking verdient het intusſchen, dat men onder het graffchrift op de zerk leest: *obiit* 13 *September* 1657, terwijl onder het gedrukte graffchrift te lezen ſtaat: *geſtorven* 23 September 1657 en ook deze laatſte dagteekening wordt opgegeven als 's mans ſterfdag door Aſelijn, die mede een fraai gedicht ter zijner eere zong [4]). Hoe dit verſchil te rijmen is, laat zich niet met zekerheid verklaren: misſchien, daar het

1) Zie DE BRAY *Architectura Moderna*.
2) *Beſchr. v. Amersf.* Dl. II, bl. 830.
3) Hierboven blz. 611.
4) Onder anderen te vinden in den *Holl. Parnas*, blz. 419.

juist tien dagen bedraagt, mogen wy gisſen, dat men te Amersfoort nog naar den ouden ſtijl rekende; terwijl Vondel en Aſelijn, te Amſterdam ſchrijvende, waar men met den tijd was vooruitgegaan, den nieuwen ſtijl bezigden. 't Kan echter ook zijn, dat het cijfer 2 op den graffteen uitgewischt was en niet juist herſteld [1]).

Het is alleen de naam van Van Campen, die my aanleiding geeft om hier ter plaatſe een grol van onzen dichter in te voegen, die geene andere verdienſten bezit dan de geeſtig gevonden rijmſlagen, en waarvan my de tijd der vervaardiging niet gebleken is. Zelfs zoû die naam in de daad alleen als een voorwendſel kunnen worden beſchouwd; want offchoon het gedichtjen, in de 4° uitgave, ten tytel voert: „Aen Govert *van Kampen*," moeten deze twee laatſte woorden, volgends de *Errata*, wegvallen:

1) Het hier te boek geſtelde is gedeeltelijk getrokken uit het *Levensberigt van Jacob van Campen*, door mijn geächten vriend D. D. BUCHLER geplaatst in het *Tijdſchrift voor Geſchiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*, 1838, gedeeltelijk uit IMMERZEEL *in v.* en uit eigen naſporingen.

AEN

GOVERT VAN KAMPEN.

GOVERT, ick verſchrick van Kampen,
Vechten, drincken en ſlampampen,
Razen, buldren, trappen, trampen,
Dat geſpuis aen boord te klampen,
Maegh en darmen vol te ſtampen,
By de kaers, of by de lampen,
Hier uit ſpruiten duizent rampen,
Hooftpijn, zinkingen en dampen,
Zenu-krimpingen en krampen,
Wilt ghe blijven? ick gae ſchampen.

2 *Slampampen: ſlempen* of *ſlampen* is 't zelfde als: „ſlobberen." *Slampampen* is een klanknabootſend woord, waarmede 't zelfde als „ſlempmalen houden" wordt uitgedrukt.

3 *Trampen:* d. i.: „trappen." 't Woord is in 't Eng. vooral in 't frequent *to trample*, nog in gebruik.

10 *Schampen:* hier 't zelfde als „ſchuiven:" zoo dat *ſchampſchot* nog: „een voorbyſchuivend, niet doordringend ſchot" beteekent. Ook dit woord vinden wy nog by de Engelſchen als *to ſcamp away* in gebruik.

Nogmaals werd Vondel in dit jaar afgebeeld; doch deze reize in plaat gebracht door den beroemden Kornelis de Visſcher, over wien vroeger [1]) geſproken is. Onze dichter vervaardigde daarop dit byſchrift:

1) Zie Deel VI, blz. 164.

OP

MIJNE AFBEELDINGE,

KUNSTIGH GETEKENT EN GESNEDEN

DOOR

CORNELIS DE VISSCHER.

MIJN jaertal telt aen 's levens jaerewijzer
Nu zeventigh. Mijn zilverhair wort grijzer,
En VISSCHER beelt met krijt en kunſtigh yzer
Mijn' ouderdom in koper levende af.
Zijn graefpen volght de hant, die 't leven gaf.
Men houwe een kroon van beelden op zijn graf.

3,4 *Beelt met krijt en kunſtigh yzer... af:* cierlijk gezegd, voor „teekent en graveert."
5 *Graefpen:* wy zouden nu zeggen: *graveerpen.* 't Moge vreemd ſchijnen, dat wy hier 't Nederd. woord *graven* hebben verlaten, om 't Fr. *graver* over te nemen. Maar dit is meer het geval, wanneer men een uitdrukking verlangt voor een ſpeciale zaak. Even zoo bezigt men by ons, offchoon wy de woorden *richel* en *wagen* bezitten, by voorkeur de uitheemſche termen *rail* en *waggon*, om uitſluitend de richels en wagens van den ſpoorweg aan te duiden.
6 *Kroon:* hier wederom voor „krans, kring."

Keizer Ferdinand III was den 23 Maart overleden en de Keurvorſten waren te ſamen geroepen om tot de verkiezing van een nieuwen Keizer over te gaan. Ferdinand IV, gelijk wy gezien hebben [1]), in 1653 tot Roomsch Koning gekroond, was zijn vader reeds den 9 July 1654 ten grave voorgegaan, waarop zijn broeder Leopold, die op 9 Junij 1640 geboren was, in 1655 tot Koning van Hongarye en in 1656 tot Koning van Boheme werd gekroond. Gewis had hy de meeſte aanſpraken op de Keizerlijke waardigheid, hoezeer zijn geboorte uit een Spaanſche moeder — de dochter van Filips III — en zijn naauwe betrekking daardoor tot het Spaanſche Hof, zijn benoeming minder aangenaam maakten aan Frankrijk, 't welk nog met Spanje in oorlog was. Van de zijde dezer laatſte Mogendheid werd dan ook alles in 't werk geſteld om zijn verkiezing tegen te gaan. Op deze ſamenkomst der Keurvorſten had die van Brandenburg Prins Joan Maurits als zijn vertegenwoordiger gezonden, en het is daarop, dat door Vondel het navolgende gedicht vervaardigd werd, dat niet alleen een „Keurgedicht," maar ook „keurig gedicht" genoemd mag worden.

1) Zie Deel VI, blz. 194.

KEURGEDICHT

OP

DE KEURSTEHOUDERSCHAP

VAN

DEN DOORLUCHTIGHSTEN VORST EN HEERE,

J. MAURITIUS,

Prince van Nassau,

VORST DES H. RIJX, STADTHOUDER TE KLEEF, &C.

TOEN ZIJNE VORSTELIJCKE DOORLUCHTIGHEIT IN DEN NAEM VAN KEURBRANDENBURGH, TER KEURE VAN DEN ROOMSCHEN KONING TROCK.

PROFERET IMPERIUM.

HET Keurhof Brandenburgh, geſterckt door 't kinderbaeren
Der Keurvorſtinne, ſtont nu vaſt op twee pylaeren;
Europe en Chriſtenrijck gewaeghden van de Faem,
Die Koningsbergen, om den tweeden erfgenaem
Van Fredrick Willem, noode op die geboortefeeſten
En ſtaetſien des zoons, begroet van duizent geeſten,
Op 't donderen der kortouwe; als MAURITS wiert verzocht
Zich ree te houden, om op 't heerelijckſt den togh
Naer Franckfort te bekleên, den Keurvorſt aen te trecken,
En 't armelijnen voêr, beſprengt met ſchoone vlecken.

PROFERET IMPERIUM: d. i.: „hy zal het rijksgebied opdragen." Zie *Aen.* VI, 795.

2 *Twee pylaeren:* in 1655 Karel Emilius en in 1657 Frederik, die later zijn vader opvolgde. Een ouder zoon was vroeger overleden.

9 *Den Keurvorſt aen te trecken:* „dien te vertegenwoordigen," of, zoo als men 't platter zoû uitdrukken: „voor Keurvorst te ſpelen."

Zoo braef een Vorſt van 't Rijck, geſchapen tegens laſt
En eere, weigert niet het geen zijn Hoogheit paſt,
Die willigh, Christenrijck en elck ten dienſt, wil ſtreven
Naer onverwelckbren palm, der helden luſt en leven.
Het weldoen aen 't geſlacht der menſchen voeght een' Godt,
Die volcken wetten ſtelt, en ſtiert door zijn gebodt.
Men zagh het voorſpel van dees ſtaetſie aen livreien
Van zilver groen en root, aen pagie, en lackeien,
Aen paerden, en karros, trompet, en banderol,
En hofſleip, elck om 't braefſte. Al wat men ziet ſtaet vol
In pracht, en heerlijckheit. Geweer en wapens blaecken,
En blickren van geſteente, en gout. Gewaeden kraecken
Van rijck borduurſſel, als een koningsvaert vereiſcht.
Zoo rijſt de Vorſt van 't licht des morgens, eer hy reiſt,
Ter kimme uit, op den glans der heldre morgenſtarre,
Die ieders oogen weckt, om uit te zien van verre
Hoe 't eenigh ſchoon, de zon, op 't voortreên van den glans
Des blijden daegeraets, zal ſteigren naer den trans
Der heemlen, op den troon van haeren gouden wagen,
Met gloeienden robijn en diamant beſlagen;
Terwijl een friſſche dau van lelien, een wolck
Van roozen om haer zweeft, die van het juichend volck
Zal werden aengebeên, daer duizent nachtegaelen
Uit luſtprieelen haer begroeten, en onthaelen,
Dewijl zy 't al verlicht, en, vroegh en 's avonts ſpa,
Wat leven zoeckt verquickt, en aenqueeckt uit gena.
Een ſtoet van Edelen, Vryheeren, Riddren, Graven
Staet reede, om op dien draf het Keurhooft na te draven,
In dit doorluchtigh ſtof, den Rijn op, die vaſt wijckt,
Daer elck een trots Romain in zulck een' drang gelijckt,
Een adelaer in 't Rijck der Duitſche Roomſche Heeren,
Die onder Ooſtenrijck en Ceſar triomfeeren,
En ſtuiten door het zwaert van 't Keizerlijck gebiet
Den wreeden Mahomet, die Chriſtus grens beſchiet,
En maghtiger in 't velt, door 't jammerlijck krackeelen
Der Chriſte Vorſten, vlamt om Chriſtus rock te deelen,
Die heel en nadeloos van 't krijghsvolck wert verſchoont,
Toen Godt, aen 't kruis gehecht, met doornen hing gekroont;
De Scepterdraeger en Aertskamerling der kamer,
Voert, als Grootmeeſter van zijne Orden, nu geen' hamer,

11 12 *Geſchapen tegens laſt En eere* voor „die van natuur geſchikt is, zich van last- en eereposten naar behooren te kwijten."

40 *Een trots Romain:* juist niet: „een inwoner van Rome;" maar, naar Vondels bedoeling, „een dier machtige krijgshoofden van 't oude Romeinſche Rijk."

46 *Chriſtus rock:* als zinnebeeld der „Kristelijke Kerk."

49 *De Scepterdraeger en Aertskamerling:* Joan Maurits, als vertegenwoordigende den Keurvorst van Brandenburg, die den tytel voerde van *Aartskamerling*, of „Opperkamerheer," als wy nu zouden zeggen.

Noch heirbijl, maer den ſtaf, en rijdt naer 't keurpalais,
Gelijck een vader van den algemeenen pais,
Die blinckt hem liefelijck ten oogen uit, zoo zedigh
Dat elck bezadight wort door dit gezicht, en vredigh
En vriendelijck verlangt en luiſtert naer den toon
Van zijne wijze ſtem, de ſtut van d' oude kroon;
Waeronder duizenden van vroome zielen ſchoolen,
Die al te noode van den grijzen ſtam verdoolen:
En Otto d' eerſte, die het Duitſche Keizerdom
Zoo zegenrijck verhief, en Godts gebiet alom
Bevredighde, vermaent, zoo 't ſchijnt, het keurorakel
Dat nu geen Koningshooft veraerde van de ſchakel
En keten, die een ry van eeuwen achtereen
Germanje hielt verknocht, de Vorſten, en de ſteên
Door liefde en trou verbondt, gelijck een riem de lenden
En leden t' zamenbint. Zoo ſtuit de Vrede benden
Van burgerlijcken twiſt door een voorzichtigh hooft,
Dat al de weerelt heil en zegening belooft.
De norſſe Tweedracht [die de Goden holp aen 't hollen,
Toen d' appel, root van gout en blozend root, quam rollen
Door 't feeſt van Pelion, daer Thetis met een' krans
Van wier om 't hangend hair, in 't midden van den dans,
De Godtheên danſſen zagh,] zal uit een' nevel loeren
Om op haer twiſttrompet de maghten aen te voeren,
Te kanten tegens een. De hemel keer' die peſt
Uit dezen hoogen Raet, en drijfze in Plutoos neſt,
Dat niet dan ſlangen broet, en draecken, en Chimeeren,
Alektoos, Tiſifons, en razende Megeeren.
De zwarte Helhont, die op menſcheſpieren vaſt,
En uit de nachtſpelonck met zijn drie muilen baſt,
Zy verre uit onzen dagh geketent, en verbannen.
Men haet hier gruwelen, en purpere tyrannen,
Gewelt, dat ſchoon vergult, beholpen met wat ſchijns,
Afgrijſlijckheên bedeckt met een verniſte grijns.
De hantſchoen rieckt van muſk, en deckt, in ſchijn van handen,
Den klaeu van een Harpy, die met vergifte tanden
Metael en ſtael verbijt, en, altijt even graegh
En gulzigh naer den roof, haer onverzoenbre maegh
En balgh met wiltbraet van onnozelen wil paejen.
Men drijfze wegh die moort en brant en oproer kraejen,
En oorlogh, die verſtockt eens menſchen tijt verduurt.
Germanje heeft, helaes, den krijgh te lang bezuurt,

Op den 29 April 1636 was Schenkenſchans by verdrag overgegaan aan Graaf Willem van Nasſau. Van het zwichten dezer belangrijke ſterkte werd echter algemeen de eer aan Joan Maurits toegekend, en hem tot loon daarvan de wapenrusting vereerd, waarmede Maarten Schenck, de ſtichter der ſchans, een halve eeuw te voren in de Waal verzonken was. Zie BARLAEUS, *Res gestae ſub Mauritio in Braſilia. Cliris*, 1660, pag. 47.

En ziet haere ackers noch te droef verwildert leggen,
Begroeit met kreupelboſch, en doornehaege, en heggen,
Zy ziet haer ſteden noch en merckten zonder glans,
Haer kercken omgewroet, de torens zonder trans,
De ſloten diep in aſſche en bloedigh puin begraven,
En duizenden verarmt en uitgeput, als ſlaven,
Van ſtof en zweet begruiſt, met een vermoeide ziel
Herbouwen pijnelijck wat ſnel te gronde viel.
De hemel, nu verzoent, beſtelle 't volck een' wachter,
Die Mars geketent hou, zoo laet hy nimmer achter
Zijn' rugh een woeſtyny, en plat getreden gront,
Daer 't heir een paradijs van weelde voor zich vondt.
MAURITIUS, die wijdt ten Weſten heen ging ſtreven,
En voor zijn aengezicht de woeſtheit heeft verdreven,
De menſcheneeters temde, in 't noit getemt Brazijl,
Geeft hoop aen 't Keizerdom dat hy, gelijck een ſtijl,
Het Rijxrecht ſtutten zal, en ſtuiten dees Barbaeren,
Die, onder Chriſtus naem, het Chriſtendom bezwaeren
Met een metaelen juck, veel laſtiger alom
Dan oit de Heidenſchap, en 't bloedigh Turckendom
Den neck der vroomen druckte: oock gaet het vaſt dat d' Orden
Der Duitſche Ridderſchap, zoo wijt befaemt geworden,
Ten hooghſte was gedient met dien oprechten helt,
Wiens dapperheit beproeft zijn oorlogsſpoor in 't velt
Van d' andre weerelt liet, en plante zijn banieren
In 't midden van het ſpoock en 't brullen van de dieren,
Langs d' Indiaenſche kuſt, en hielt den vyant ſtaen,
In 't lant vol wildernis, en op den Oceaen,
Daer Portugezen, en afgrijſſelijcke Wilden,
Op hem hun grof geſchut, en bitſe pijlen ſpilden.

113,114 *D' Orden Der Duitſche Ridderſchap:* in 1651 had de Keurvorst van Brandenburg Joan Maurits tot hoofd der Malthezer Orde in Duitschland aangeſteld. Het is bekend, dat de Ridders van St. Jan van Jeruzalem, wier hoofdzetel nu te Malta gevestigd was, oorſpronkelijk de roeping hadden om de volgers van Mohammed te beſtrijden, en geloſte deden van armoede en kuisheid; doch offchoon een en ander nog door hen die op Malta zetelden, werd in acht genomen, elders beſchouwde men die geloften niet als verbindend meer: en zelfs waren, vooral in 't Noorden van Duitschland, Protestanten in de Ridderſchap aangenomen, voor wie de ongehuwde ſtaat niet verplichtend was. Het lidmaatſchap der Orde was daar dan ook niet veel meer dan een eeretytel, aan welken, althands voor de hoogere graden, ruime inkomſten en aanzienlijke voorrechten waren verbonden. De bezittingen der Orde aldaar ſtonden onder het beheer van een Ridder, die den tytel voerde van Heermeester of Groot-Prior der St. Jans Orde van Jeruzalem in de Mark, Saxen, Pommeren en Wenden, en tevens Heer was van Sonnenburg, een ſtadtjen in het Brandenburgſche, waar het Kapittel vergaderde. Tot de plichten des Heermeesters behoorde ook om jaarlijks zekere ſom uit de inkomſten des Kapittels aan den Grootmeester op Malta te zenden, ten einde te worden aangewend tot den ſtrijd tegen de Muzelmannen. — Joan Maurits aanvaardde de waardigheid echter niet, dan nadat de Staten-Generaal de ſtatuten der Orde onderzocht en zijn benoeming hadden goedgekeurd; waarna hy op den 19 Decemher 1652 te Sonnenburg plechtig werd ingehuldigd. — Groot waren de dienſten, door hem aan de Orde in Duitschland bewezen: hy beurde hare goederen op uit den ſtaat van verwoesting en verachtering, waarin zy zich bevonden; hy bevrijdde in 1658 de inwoners van Sonnenburg uit den ſtaat van dienstbaarheid, waarin zy tot dien tijd verkeerden, liet het ſlot aldaar opbouwen en de kerk vernieuwen en vercieren, en beurde ook het onderwijs op uit zijn vervallen toeſtand. Zie BUCHHOLTZ, *Verſuch einer Geſchichte der Churmarck Brandenburg*, Berlin 1771, IV. 169

De Koning aen de Belt vercierde noit de borſt
En boezem van een' helt en zegenrijcken Vorſt
Met zijnen Olifant, rechtvaerdiger noch trouwer,
Dan dezen ruſtigen en moedigen Naſſouwer,
Van Keizer Ferdinand verheven, tot een blijck
Dat deught dien Kruishelt zalft ten Vorſt van 't Roomſche Rijck,
Waerop de broederſchap van zijn geheilighde Orden
Getrooſter 't heiligh zwaert ging op haer zijde gorden,
En zwoer de horens van de Turckſche halve maen
Te breecken, waerze 't licht van 't Kruis in 't licht quam ſtaen.
Toen ſcheen de Bosforus, gedeckt met kruisgaleien,
Daer hy Europe houdt van Aſien geſcheien,
Te juichen, en het hof van Ottoman vermant
Te vlughten door de lucht, en over zee en zant,
Met zijne peſten, en verdoemelijcke vloecken,
Arabie, en het graf van Mahomet te zoecken.
Zoo moedight MAURITS, op het zwaejen van de vaen,
Met zijn Grootmeeſterſchap de Chriſte Ridders aen.
De grens der waerheit vrees' noch ramp, noch ongevallen,
Noch dat 'serfvyants heir te Weenen voor de wallen
De tenten ſpannen zal, zoo lang dees wachter leef,
En uit den toren waeckt van 't Vorſtelijcke Kleef.
Dees, gravende aen 't geberght naer verſche waterſprongen,
En levende aders, die om ſtrijt door d' aerde drongen,
Van hem tot eene bron vergadert in een vat,
Ontdeckte ons zijn fortuin, den opgedolven ſchat,
En in dien rijckdom een medalje, daer de lezer
Noch Cajus Julius in las, en 't beelt van Cezer
Zagh ſtraelen uit metael, dus lang den dagh miſgunt,
En noch zoo klaer, als of de munt eerſt was gemunt;
Een heilzaem voorſpoock, dat die vorſtelijcke panden
Der Roomſchen, lang geſtroit, noch vielen in de handen

123 *De Koning aen de Belt:* de „Koning van Denemarken."
125 *Met zijnen Olifant:* met de aldus genoemde ridderorde.
141 *De grens der waerheit* voor „de grens van 't Rijk, waar de ware godsdienst is gevestigd."
144, volgg. Aardig weet V. hier van een dood eenvoudig en alles behalve zeldzaam geval, het vinden van een penning met het beeld van Cezar, party te trekken en het tot dichterlijke verzieringen aan te wenden.
145-147 Joan Maurits had namelijk de woeste bergachtige ſtreek naby Kleef, aan de groote heirbaan naar Nymegen gelegen, en die tot dien tijd aan niemand dan aan wildſtroopers eenig nut en voordeel aanbracht, door aanplanting van hoog opgaand geboomte in een fraaie gaarde herſchapen, welke hy met herten bevolkte. De afwatering van dit lustoord, waar, behalve bosch, ook weiden en akkers waren aangelegd, geſchiedde in een kanaal, op zijn last gegraven en naar Nymegen loopende. Tegenover dat kanaal, langs de buitenſte helling van een der bergen, tot de diergaarde behoorende, liet hy prachtige waterwerken aanleggen. De bronnen, daar ontſpringende, werden met groote kosten naar vier boven elkander liggende bakken geleid, te midden waarvan het water, uit dolfijnen en andere beelden, in fonteinen opwaarts ſprong, om vervolgends kunſtige watervallen te vormen en met aangenaam geruisch naar de vlakte te ſtroomen. Later, in 1660, werd in het midden van een dier vijvers een wit marmeren Minervabeeld geplaatst, door Quellijn, op last der Regeering van Amſterdam, tot een geſchenk voor den Vorst vervaardigd. Meer benedenwaarts ſtonden als bewakers van den ingang twee ſteenen leeuwen, insgelijks een geſchenk van Amſterdam, en waarvan de eene het wapen der Stad, de andere dat van Holland vasthield.

Van zulck een' dappren Vorſt, die recht naer Cezar aert,
Wanneer de noot vereiſcht dat hy het wettigh zwaert
Voor 't algemeene beſt magh voeren en gebruicken
Op vyanden, voor wiens gewelt het Recht moet duicken.
Toen gaf het beelt een' glans, en ſcheen dus MAURITS aen
Te ſpreecken: groote Vorſt, ick zie een weerelt ſtaen
Gereet tot uwen dienſt. Ick zie op hooge troonen,
Eer 't jaer zijn ronde ſluit, den Roomſchen Koning kroonen
Te Franckfort met uw ſtem, op Fredrick Willems naem,
In 't aenzicht van de Nijt; en Duitſchlant zal uw Faem
Verheffen aen de lucht, zoo hoogh zy ſtijght in 't vliegen
Ten top uit van uw hof, het vorſtelijcke Siegen.
Aenvaert hierop ons beelt, en zet het Cezar by,
Als hy de kroon ontfangt, op onze profecy,
Gelijck een nazaet van den ſtoel, by ons bezeten,
En, na de zeſtiende eeu, noch gaef, en ongeſleeten.
De Keizer Adolf, d' eer van uw' Naſſauſchen ſtam,
Die, na de dertiende eeu, zoo hoogh te ſteigren quam,
Bewaerde d' eer van 't Rijck, het welck ten lange leſte
Verdooven wil den glans der Byzantijnſche veſte,
Die nu van verre, alree gedootverft, beeft, en ſchudt,
Dewijl ghy mijnen ſtoel in 't Weſten onderſtut
Met uwe ſchouderen, in 't midden van de Heeren,
Gemoedight op uw punt den dollen Mars te keeren,
Die zelf voor 's Gravenwaert u dreighde met de doot,
En met zijn karrabijn het oor in ſtucken ſchoot,
Waerom ghy waerdigh waert met Schencks geweer te proncken,
En 't harnas, daer hy me ter Waele in is gezoncken,
Om Kleef te dienen tot een trotſe zegeprael,
Zoo lang de zon verrijze, en ſchittere in 't metael.
Gelijck de Zevenſtar in 't Noorden en zijn plecken
By wijlen eenen rock van gout ſchijnt aen te trecken,
Die heerelijcker blinckt, wanneer de nevel vlught,
De wint den hemel vaeght en zuivert aen de lucht,
Die lang betrocken hing voor 't aengezicht der volcken;
Zoo wil, op uwe komſt, de Nijt, met al haer wolcken,
Lang zwanger van 't gedroght en aengehitſte ſpoock,

160 *Siegen:* toen nog een vorſtendom, aan een tak van 't Nasſaufche Huis behoorende; thands een Pruiſiſche Kreits vormende.

160 *Een nazaet van den ſtoel:* „die *na* hem op den troon *zit*." Zoo noemt V. ook Deel IV, blz. 48, Linus „St. Peters *nazaet*."

170 *Na de zeſtiende eeuw* voor „na zestien eeuwen."

171 *De Keizer Adolf:* over dezen is herhaaldelijk gefproken. Zie o. a. *Willem van Nasſaus geboorte*, vs. 281.

172 *Na de dertiende:* t. w.: „na Cezar."

178 *Voor 's Gravenwaert:* uit het *Leven van Frederik Hendrik*, fol. 238 v. o. blijkt, dat Joan Maurits het zijne bybracht om de vesting Schenkenſchans, op 't ſchiereiland 's Gravenweert gelegen, in 1638 te winnen. De byzonderheid, dat hem by dat beleg een brok van 't oor werd afgeſchoten, heb ik echter by geen geſchiedſchrijver gevonden: ook is Vondel de eenige, van wien wy leeren, dat te dier gelegenheid de wapenrusting van Schenck aan den Vorst vereerd werd.

Verdwijnen al verbaeſt, gelijck een vuile ſmoock,
Die 't keurgezicht verblint, en, voedende 't miſtrouwen,
Belet den heldren glans der hemelen t' aenſchouwen,
Te letten op het heil der volcken, en de ruſt
Van 't lieve Vaderlant, met reden waert gekuſt,
Als echte moeder van de vrygebore zoonen,
Die onder haer gezagh een zelve huis bewoonen,
Gevoedt met eene melck, gequeeckt in eenen ſchoot,
Verdaedight door haer trou in wederſpoet, en noot.
De Zevenſtar des Rijx, om 't rijxgeſchil t' ontwarren,
Nu aengegroeit tot acht, dry heilge myterſtarren,
Vijf weereltlijcke, klaert aen d' oevers van de Main
Nu op, daer d' oude ſtadt en 't mercktvelt valt te klein
Voor zulck een' dicken drang van allerhande ſtaeten,
En ſtercken t' zamenvloet des volcks, uit alle ſtraeten.
Hier rijdt d' Aertsſchencker, die, by ieder wellekoom,
De kroon des Muldaus voert en van den Donauſtroom,
Geſterckt met Godts gewijde, een trits Rijxkantzelieren,
Bewaerders van 't geheim, en zegels, en papieren;
D' Aertstruckſes van het Rijck; dan die 's Rijx ſchat bewaert;
D' Aertsmaerſchalck, wijt en zijt ontzien door 't Recht van 't zwaert.
Keur Brandenburgh, wiens zorgh de ſcepter wert gegeven,
Als 's Rijx Aertskamerling, ziet MAURITS, aengedreven
Van yver, om met lof zijn keurampt te bekleên,
Zoo loflijck als dit huis oit aen de Main verſcheen,
Waerom zijn edel paert nu hooger draeft, op 't praelen
Des ſcepters, root van gout, en d' oogen trotſer ſtraelen
Uitſchieten, nu de zon van Naſſau het berijt,
Daer 't ſchuimbeckt, en, vol gloets, den gouden breidel bijt,
En knabbelt zijn gebit, oock zonder te verwilderen.
Zoo kon Apelles kunſt den Alexander ſchilderen,

202 *Nu aengegroeit tot acht:* er waren vroeger maar zeven Keurvorſten: in 1623 werd die waardigheid mede opgedragen aan Maximiliaan, Hertog van Beyeren.
Dry heilge myterſtarren: de Aartsbisſchop van Keulen, die van Trier en die van Mentz.
203 *Vijf weereltlijcke:* Boheme, Beyeren, Saxen, de Palts en Brandenburg.
Aen de oevers van de Main: te Frankfort.
207 *D'Aertsſchencker:* de Koning van Boheme voerde den tytel van: „Opperſchenker des H. Rijks."
208 *De kroon des Muldaus... en van den Donauſtroom* voor „de kroon van Boheme en van Hongarye."
211 *D' Aertstruckſes:* deze bediening heette in 't Latijn: *praepoſitus regiae menſae* of *archidapifer*, in 't Fr. *ſénechal*, en kwam overeen met hetgeen wy nu „Opperhofmaarſchalk" noemen. Zy beſtond daarin, dat hy, die haar bekleedde, veronderſteld werd, het opperbeſtier over 's Keizers tafel te voeren, en, als ſymbool daarvan, een ſtuk vleesch op een zilveren ſchotel voorſneed. De Keurvorst van Beyeren bekleedde deze waardigheid.
Die 's Rijx ſchat bewaert: de tytel van *Aartsſchatmeeſter* werd gevoerd door den Keurvorst van de Palts.
212 *D' Aertsmaerſchalck: maarſchalk* is letterlijk: „ſtalknecht, ſtalboef," hy, die 't opzicht heeft over de *maren* (merriën) of paarden. *Aartsmaarſchalk* zoû dus eigenlijk overeenkomen met: *„Opperſtalmeeſters"* wat echter niet het geval is. De tytel van *Maarſchalk* of *Veldmaarſchalk* werd in verloop van tijd eerst voor: „aanvoerder der ruitery," vervolgends voor: „veldheer in 't algemeen" genomen, en zoo werd *„Aartsmaarſchalk* des Duitſchen Rijks" de tytel van hem, die 't zwaard, als zinnebeeld der Keizerlijke oppermacht in krijgszaken, voerde.

Wien eene weerelt veel te naeu viel, en te kleen,
Toen hy om d' andre docht, daer MAURITS heeft geſtreên,
Te water en te lande, en, in der Mooren oogen,
Geblixemt met geſchut, den hagel van hun boogen
Op zijne borſt geſtuit, en ſtadt, en ſlot gebout,
Die noch naer zijnen naem den tytel voert en houdt,
En eeuwigh houden zal, zoo lang zijn Batavieren
Hun vlooten, rijck bevracht, rondom den aerdtkloot ſtieren.
Een roock van wieroockgeur en offren en gebeên
Betreckt alom de lucht, en ſtijght, uit alle ſteên
En kercken, naer den ſtoel der Godtheit, daer Aertsengelen
Hun hemelſch koormuzijck uit negen kooren ſtrengelen,
Gereet om d' Eendraght af te zenden naer beneên,
Uit liefde tot de ruſt, den welſtant van 't gemeen.
Men ziet de Heeren en gehoorzaeme onderdaenen
't Gewijde marmer met den dau van zilte traenen
Beſprengkelen, om Godt te zoenen, nimmer moe;
Te ſmeecken dat de ſtraf, en 't ſnerpen van zijn roe,
Zoo menigh jaer beproeft, den rugh des volcks verſchoone,
En niet de rijxkroon van den Koning in een kroone
Van diſtelen verkeer', die Chriſtus hair en hooft
Misverft met ſprengklen bloets, dien heldren glans verdooft,
En 't heiligh licht bedroeft, dat neder plagh te ſchijnen;
Terwijl hy uit een' troon van blijde Cherubijnen,
Ons jammeren aenſchout, in dezen droeven tijt,
Vol oproer, haet, en twiſt, en onverzoenbren ſtrijt.
Schept moedt, ghy volcken van een tonge en menigh lantſchap,
Een lichaem, door een ziel vereent, nu 't Keurgezantſchap
Prins MAURITS wort betrout, op eenen top, zoo ſteil,
Zoo gladt in 't ſteigeren; verwacht van boven heil
En vollen overvloet met uitgeſchudden horen.
De rijpe muſkadel, en ooft, en weeligh koren,
En zilver, en fijn gout, en ertz, en wat de mijn
In 's aerdrijx aderen, voor lucht, en zonneſchijn,
Zoo helldiep begroef, wort in uw' ſchoot gegooten.
De ſteden half verwoeſt, de lang vervalle ſloten,
De woeſte wildernis, en ackers, overgroeit
Van kliſſe, en onkruit; hof, en wijngert, noit geſnoeit,
Herbout, herſtelt, herploeght, herbint hy, dat de rancken
De telgen, ſtadt en dorp den goeden MAURITS dancken.
Zijn luſt is weldoen, door een onvermoeit beleit.
Hy weit zijn hart in 't gras, daer 't vee zich zat in weit,
En baeckert in de zon, terwijl zijn uiers zwellen.
De bykorf levert was en necktar uit zijn cellen.

Hy weit zijn hart voor „hy haalt zijn hart op, hy verheugt zich."

Het ſnedigh kouter glimt, en glijt door vette klay.
De herder weckt den galm met ruiſchpijp, en ſchalmey,
En riet, en Duitſche fluit, in koele en friſſche lommer,
Ontſlagen van verdriet, en vry van zorge en kommer.
Zoo piepte 't ſuickerriet, toen hy, der zeden ſtijl,
Verdaedighde den Staet van 't leckere Brazijl,
Dat onder hem het hooft zoo ruſtigh op dorſt beuren,
Als 't hing na zijn vertreck, en deerlijck ſloegh aen 't treuren,
En quijnen, toen het bleeck hoe braef een eenigh man
Van kloeckheit en beleit een nieuwe weerelt kan
Bevredigen door gunſt en goetheit, daer geen menſchen,
Maer wilden uit den aert om zulck een' vader wenſchen,
Die, meer dan menſch, een' Godt gelijckt in menſchen ſchijn,
Wiens zegen vloeit, en groeit, gelijck by wijl de Rijn
Niet voor zich zelven ſtroomt, maer uitberſt, om ten leſten
Het quijnende ackerlant te voeden en te meſten
Met ſlib van zijnen ſtroom, en regen, uit de lucht
Gevallen in zijn kil, ten dienſt van vee, en vrucht.
Prins MAURITS vaeght den pas en alle heereſtraeten.
De reizende magh zich op Naſſaus zorgh verlaeten,
De vrachtkar vaert geruſt. De wagens kraecken vaſt
Met zijde, ſchat, en gout, en zilver overlaſt.
De burger op zijn wacht mach vranck en veiligh ſlaepen,
Hy ſchijnt ter heerſchappy geboren, en geſchaepen:
En, zoo zijn keur tot ruſt der weerelt iet vermagh,
En luiſtert deze ſchael en zulck een overſlagh
Naer 't woort, hem toebetrout; men hoeft niet eens te duchten
Dat Duitſchlant, overſtroit van ydele geruchten,
Een Roomſche Koning ſta te vreezen, die zijn' eedt
Min waert acht dan zijn kroon en glansrijck purpren kleet:
Dat zal men uit de Faem en keurtrompet verneemen.
Zoo zy Prins MAURITS by 't gekroonde hooft van Bemen
En Hongeryen op dees hooghtijt wellekoom.
Zoo houde al 't Keurgezagh de woeſtheit by den toom.

271 *Zoo piepte 't ſuickerriet*: zie over *piepen* blz. 346.
Der zeden ſtijl voor „de ſchutsheer der goede zeden."
272 *'t Leckere Brazyl*: „Brazilliën, dat ſmakelijke voortbrengſels oplevert."
280 *Bemen* voor *Bohemen*.

Leopold werd — ondanks de tegenkanting van Frankrijk — hoezeer dan eerst op 18 July des volgenden jaars, tot Roomsch Keizer verkoren en den 5 Augustus gekroond.

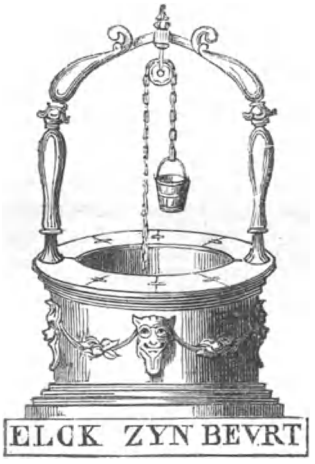
In dit jaar had een zonderlinge *mystifikatie* plaats; want ik weet geen ander woord om de zaak uit te drukken, althands geen zachter. Er verſcheen namelijk een werk, waarvan ik den tytel hier letterlijk affchrijf:

AENWIJSING

VAN HET

EEUWICH VOORBEELD EN GODDELIJKKEN GRONDVEST DER EERSTER CHRISTENKERK, GEEYGEND AEN DE HEYLIGE ALGEMEYNE KERK

(*door* JOOST VAN VONDEL.)

't Amſterdam

voor de WEDUWE VAN ABRAHAM DE WEES, op den Middeldam 1657.

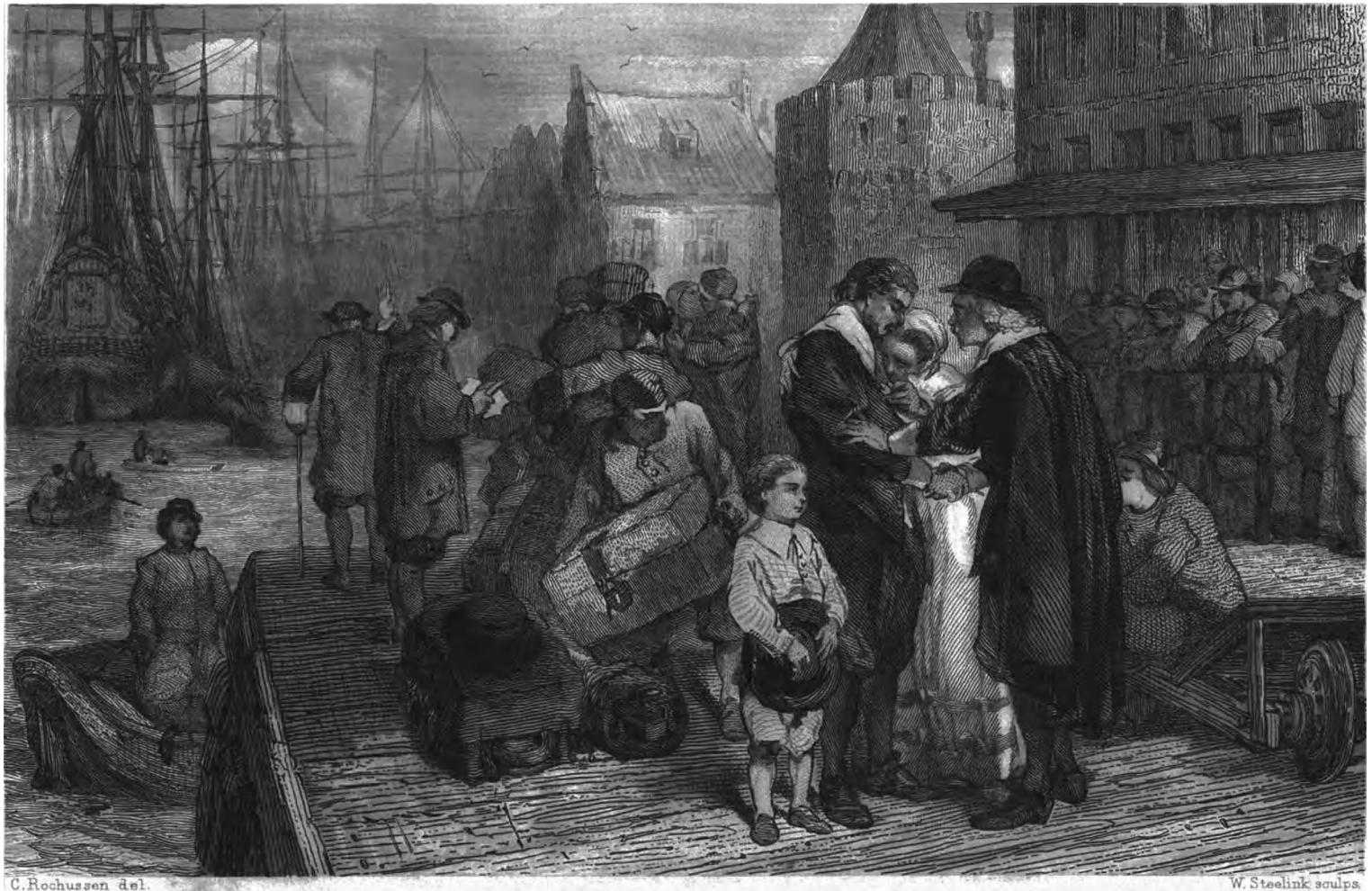
Het werk bevat 69 bladzijden en is met een toeëigening aan de H(eylige) A(lgemeyne) Kerk vercierd, en een voorbericht. Niet weinig was ik gelukkig by de ontdekking; want ik meende hier een onbekenden ſchat gevonden te hebben. Wel kwam my de ſpelling wat

heel vreemd voor; doch ik had by ondervinding geleerd, hoe de drukkers van Vondels werken daar ſomtijds zonderling meê om hadden geſprongen: — en wie zoû voor 't overige niet met my aan de echtheid geloofd hebben van een boek, by de Weduwe de Wees gedrukt, met het zinnebeeld van haar drukkery en met Vondels naam op het tytelblad? Dan, helaas! reeds het vluchtig inzien der eerſte bladzijde bracht my tot twijfel, en het doorloopen van het vervolg gaf my weldra de volle overtuiging, dat ik hier met geen gewrocht van onzen grootſten dichter en prozaſchrijver uit de zeventiende eeuw te maken had. Het werk — en ik gewaag er hier voornamelijk van, op dat een ieder zich voor ſchade wachte — begint aldus: „Als de volheyd des tijts van de eeuwige wysheyd Gods daar toe beſteemt gekomen was" enz., en eindigt: „Tot lof van deſen alverwinnenden Helt zullen wy de volgende harpzangen na de gewoone wyſe laten klinken:" — waarna een viertal vertaalde Pſalmen volgen, op de erbarmelijkſte wijze berijmd [1]).

Dan het wordt tijd, dat ik terugkeere tot het verhaal van Vondels huislijke omſtandigheden in dit voor hem zoo gedenkwaardige jaar, en wat volgen moet aanknoope met hetgeen hierboven [1]) van zijn reis naar Denemarken is gezegd.

Het doel dier reis — het invorderen der gelden, hem of zijn zoon toekomende — moge dan min of meer bereikt zijn geworden, de uitkomst bleek niet voordeelig genoeg te zijn geweest om er de verwarde zaken van dien zoon mede te herſtellen. Na die naauwkeurig onderzocht te hebben, verkreeg men de overtuiging, dat de jonge Vondel, door zijn ongeregeld leven, ſlecht beleid en bot verzuim, alles in het wilde had laten loopen, en niet alleen zijn eigen middelen had verkwist en verloren, maar ook zoo veel van 't geen hem door anderen was toevertrouwd, dat hy op 't punt ſtond, op een ſchandelijke wijze te breken. Dit echter kon zijn vader niet gedoogen: reeds zoovele opofferingen had hy zich voor zijn onwaardigen zoon getroost: nog eene, de laatſte, moest mede gebracht worden en viel het vaderhart niet te zwaar. Hyzelf ſtelde uit zijn eigen middelen de ſchuldeiſchers te vrede en betaalde de groote ſommen, die zy te vorderen hadden. Nu moest er raad geſchaft worden met den zoon. Vondels vrienden zochten hem te bewegen, naar Oost-Indiën te trekken: het gewone toevluchtsoord in die dagen en nog lang naderhand van al degenen met wie 't verloopen was. De zoon was echter te veel hetgeen men, ook nu nog, in min gunſtigen zin „een Amſterdamſche jongen" noemt, om ooren aan zulk een voorſlag te leenen. De vader had alles gedaan, wat plicht en kinderliefde van hem eiſchen konden: hy moest ten lesten zelf den loszinnige tegen verdere opſpraak en ſchande bewaren. Hy ging — zij het dan ook met een

1) Hoe de dwaling ontſtaan is, waardoor dat vertoog aan V. werd toegeſchreven, zal ik by een nadere gelegenheid oplosſen.

C. Rochussen del. W. Steelink sculps.

VONDELS AFSCHEID VAN ZIJN ZOON.

bloedend hart geweest — naar Burgemeesteren en verzocht van hen, dat de onwillige met dwang gezonden werd waar hy niet goedfchiks wilde heengaan. 't Verzoek, door Vondels vrienden met klem van redenen ondersteund, werd ingewilligd, en de zoon van hier gezonden. Hy bereikte echter zijn bestemmingsoord niet, maar stierf op reis.

Ruim veertigduizend gulden — in dien tijd vooral een aanzienlijke som — had de vader by deze treurige gelegenheid laten zitten. En, als 't doorgaands gaat, het eene verlies kwam by het andere. Goedhartig en licht van vertrouwen, had Vondel meermalen geld geschoten of krediet verleend aan lieden, die 't onwaardig bleken te zijn, van wie hy althands het zijne niet kon terug bekomen. Weinig had hy meer overig buiten 't moederlijk erfdeel zijner dochter Anna, dat nog onder zijn berusting was. Vreezende, dat zijn zoon, van wiens overlijden men toen nog onbewust was, nieuwe schulden maken mocht, en het overschot ten behoeve van zijn dochter, die by zijn verlies al schade genoeg had, willende verzekeren, wellicht ook zich zelven niet vertrouwende, droeg hy haar dat moederlijke goed en al wat hem van 't zijne nog overschoot, gerechtelijk op. Hierdoor echter werd wel hetgeen in handen was bewaard, doch 't scheen naauwlijks genoeg om voortaan van te leven. En wat te doen, als dit eens verteerd was? Hy kon, op zijn leeftijd, de verloopen nering niet weder aan den gang helpen: en, hoe uitnemende vaerzen hy ook maakte, deze brachten hem luttel of geen voordeel aan. Goede raad was duur, en moest toch geschaft worden, wilde men den ouden man op zijn zeventigste jaar niet tot gebrek laten vervallen. In deze omstandigheid vonden sommige bloedvrienden zijner overledene huisvrouw het geraden, eenig ambt of bediening voor hem te verzoeken. Dit geschiedde echter meest door beleid van zijn neef, Joan de Wolff, en buiten zijn toedoen: immers hy was te groothartig om zijn nood te kennen te geven en, by hen, wier vaders eens zijn vrienden en gemeenzame bekenden geweest waren, de rol van ambtsjager te vervullen. Het was deze reize een vrouw, die medelijden met den grijzen dichter had, en wel Anna van Hoorn, echtgenoote van Cornelis van Vlooswijck, toen een der regeerende Burgemeesters. Tot haar hadden Vondels verwanten zich gewend, als tot een vrouw, die niet alleen de dichtkunst beminde en beschermde, maar die ook een gevoelig en edelmoedig hart bezat. Zy kon den dichter niet ongenegen zijn, die haar schoonheid zulk een fraaien lof had toegezongen, als in het gedicht, dat wy te zijner plaatse zullen geven.

De schildering van de opofferingen, welke de brave grijzaart zich getroost had, en van den nood, waarin hy gedompeld was, trof, meer nog dan de herinnering der haar toegezongen vaerzen, het hart van Anna van Hoorn, en vooral ook de gedachte, dat dezelfde man, die zoovele Vorsten, Koningen en doorluchte personaadjen bezongen, en hun onsterfelijke eer had bezorgd, niet eenen Mecenas gevonden had, die hem een gemakkelijken ouderdom bezorgen wilde. Zy liet zich

dan ook niet lang bidden om zijn voorſpraak te wezen by haar gemaal, en zoo gebeurde het, dat, op den laatſten January van het volgende jaar, 's daags voor de verandering der Regeering, aan Vondel een betrekking by de Bank van Leening — er viel toen niet veel beters te begeven — werd geſchonken; een bediening, die 's jaars zeshonderd vijftig gulden opbracht.

De borgtocht, welke hy ſtellen moest, alvorens dit ſober ambt te aanvaarden, is nog op het Stads Archief aanwezig. Zy luidt als volgt:

„Cautie voor Jooſt van den Vondelen, ſuppooſt in de banck van Leeningh.

„Extract uyt het Burgemeeſters minut-regiſter der ſtadt Amſtelredamme.

„Alſoo de Heeren Burgemeeſteren aengenomen hebben Jooſt van de Vondel [1]) de oude, omme te weſen ſupooſt in de banck van leeninghe, mits ſtellende cautie voor ſijn getrouwicheyt ter ſomme van vier duyſent guldens, zoo zijn dienvolgende voor Schepenen ondergeſchr. gecompareerd Jacob van der Vecht, Lakencoper, ende Hans de Wolff, Zijdelakencoper, ende hebben haer voor de voorſchr. Jooſt van de Vondel d' oude ten voorſchr. ſomme toegeſtelt borgen te ſamen ende elx van vooral, onder renunciatie van de beneficien *ordinis diviſionis et excuſſionis*, den effecte der ſelver wel wetende, ende onder 't verbant van alle hunne goederen, roerende ende onroerende, preſent ende toecomende, henluyden ten dien fine houdende geloospant geeygenpant ende met alle rechten verwonnen [2]). Des beloofde de voorſchr. Jooſt van de Vondel d' oude zijne borgen te bevrijden, onder gelijcke verbant als boven. Actum den 31 Januarij a° 1658.

Get. NICOLAES VAN LOON. MICHIEL VAN PANCRAS.

(Coll.) N. NICOLAI."

Van deze borgen is de een, Hans of Joan de Wolff, ons voorlang bekend; en wy leeren tevens uit dit ſtuk, dat hy nog ſteeds de nering zijns vaders doorzette. Jacob van der Vecht dreef een gelijk beroep, en ſtond daardoor gewis met Vondel in betrekking. Dat er ook gemeenzame vriendſchap, misſchien wel verwantſchap tusſchen hen beſtond, zal ons blijken uit een gedicht, 't welk Vondel vervaardigde, toen, eenige jaren later, 's mans dochter een De Wolff huwde.

Zoo was onze dichter nu, ja, tegen gebrek bewaard en gewis niet ondankbaar voor de hem verleende gunst; maar toch, wie zal het ons zeggen, met welke verdeelde gevoelens hy op den eerſten morgen, dat hy zijn nieuwe betrekking vervullen zoû, zijn rustig ſchrijfvertrek, zijn waarde boeken, zijn geliefde eenzaamheid, en zijn vreedzame woning verliet, om, op den verwijderden Voorburgwal, in een

1) Een nieuw bewijs, hoe weinig men toen gaf om 't ſpellen van eigen namen: boven, Van den Vondelen; hier, Van de Vondel.

2) Om de rechte beteekenis dezer uitdrukkingen te verklaren, zoû ik wat al te wijdloopig moeten worden en verwijs den nieuwsgierige alzoo liever naar WAGENAAR, *Amſt.* Deel X, blz. 91.

ſomber en dompig lokaal, een voor hem geheel nieuwen, een geheel vreemden, een met zijn ſmaak, met zijn neigingen, met zijn gewoonten geheel ſtrijdigen arbeid te aanvaarden. Was dit het loon voor zoo vele jaren zwoegens en tobbens om de Nederduitſche letterkunde te verheffen tot een hoogte, die zy nimmer gekend had? Was dit de werkkring, waar zijn reeds vergevorderd leven in moest eindigen? En gewis, zoo de dichter reeds in zijn verbeelding tegen deze nieuwe betrekking opzag, de koude wezenlijkheid viel hem niet mede. Daar moest hy, vroeger gewoon zich vrij en vrank te bewegen en niemand rekenſchap te geven van zijn daden, den geheelen dag op de Bank paſſen, de Heeren, die aldaar van ſtadswege 't beleid en toezicht hadden, met ontblooten hoofde ten dienſte ſtaan, zijn dichterlijken veder, gewoon den hoogen tooneelſtijl te ſchrijven, vernederen, om de panden op te teekenen, waar men den verlegenen geld op ſchoot — was het wonder, dat al ſpoedig die arbeid hem verdroot, ja hem eerlang ondragelijk werd? Was het wonder, dat het nimmer rustend dichtgenie door alle banden heenbrak? dat hy elke minuut, die hem van zijn ſlaaffchen arbeid overſchoot, den Zanggodinnen wijdde: ja, eerlang verder gaande, zijn verplichte taak verzuimde en ſomtijds vaerzen voor panden in de boeken ſchreef?

Op den 28 November des vorigen jaars, tusſchen elf en twaalf ure des middags, was den Koning van Spanje een zoon geboren, die, onaangezien de moeder zich zeer zwak bevond, met groote ſtaatſie ter kerke gebracht, en by het toedienen van den doop Filippus Prosper genaamd was. Aan al de Hoven bedreven de Afgezanten des Konings groote vreugde over deze blijde gebeurtenis. Zoo had onder anderen Don Eſtevan de Gamarra op 21 December niet alleen op zeer verplichtende wijze kennis aan de Staten gegeven van deze geboorte, maar ook, na dat hy door de Heeren Huygens en Van Waveren de dankzegging en gelukwenſching van Hun Hoogmogenden ontfangen had, tegen den 29 January 1658 zijn Hof op een prachtige wijze laten vercieren en een Vorſtelijk banket gereed maken, waar de voornaamſte Gezanten en aanzienlijken uit 's Gravenhage op onthaald werden. Den volgenden dag had hy de Heeren Huygens, van Gent, Merode, Loodenſtein, Amerongen, Bootsma en Mulert, allen Leden der Algemeene Staten, benevens den Griffier Ruyſch, te gast genoodigd, en te dier gelegenheid, onder 't drinken der gezondheden, tot achtwerf toe dertig metalen ſtukken, die tot dat einde achter in zijn huis geplant waren, laten affchieten, veel wijns onder een keurig maatgezang ten beste gegeven, en des avonds een ſchoon vuurwerk laten affteken, welks brandende letters in twee dichtregelen de hoop uitdrukten, die de geboorte van den Erfprins had doen opvatten. Ten zelfden

einde, en als tot een onderpand der wenſchen, dat deze geboorte tot het achtervolgen van den vrede tuſſchen de Vereenigde Gewesten en den Koning een onverbreekbaar zegel ſtrekken moest, liet hy, niet alleen onder de genoodigde Staatsleden, maar ook onder andere aanzienlijke perſonaadjen in 's Gravenhage, zilveren gedenkpenningen uitdeelen, waarvan ik de afbeelding hiernevens voeg [1]).

Op den ſtam van een olijfboom, die op de eene zijde afgebeeld ſtaat, ſchrijft een hand, die uit een wolk te voorſchijn komt, onder een wimpel, voerende deze woorden: CRESCENTE HAC, PAX AUREA CRESCET: d. i. „groeit deze op, de gulde vrede zal ook groeien," terwijl het randſchrift luidt: DabIt popVLIs paCeM, anno MDCLVII. d. i.: „hy zal den volke vrede verſchaffen 1657."

De keerzijde voert deze woorden:

NATO FELICITER
HISPANIAR(UM) PRINCIPE
PHILIPPO PROSPERO
HISPAN(OS) INTER ET BATAV(OS)
CONTINUANDAE PACIS
VOTUM
PUBLICAE PROSPERITATIS
AUGURIUM.

d. i.: „de wensch van een beſtendigen vrede tuſſchen de Spanjaarts en Hollanders, en de voorſpelling van een algemeenen voorſpoed op de gelukkige geboorte van Filips Proſper, Prins van Spanje."

Het randſchrift voert de gewijde ſpreuk, die, op 's Prinſen tweeden naam zinſpelende, ook by 't aanſteken van 't vuurwerk met brandende letteren van het Hof van den Gezant was te zien geweest: *Proſpere* PROCEDE ET REGNA, Pſ. XLIV. d. i.: „Vaar o Proſper, (of „voorſpoedig") voort en regeer."

Het was op deze gebeurtenis, en in den geest van dezen gedenkpenning, dat Vondel het fraaie geboortedicht zong, 't welk ik hier laat volgen:

1) Zie VAN LOON, II, 429.

TRIOMFE OVER DE GEBOORTE

VAN DEN DOORLUCHTIGHSTEN PRINCE,

PHILIPPUS PROSPER ANDREAS,

Prince van Spanje,

AEN

D. ESTEVAN DE GAMARRA,

GEZANT BY DE HOOGE MOGENDE HEEREN STAETEN &c.

JAM NOVA PROGENIES CŒLO DIMITTITUR ALTO.

BLIJSCHAP, dael, met rijcken zegen,
In een' gouden zilvren regen
Van Filippen, onder 't volck,
Uit den troon van eene wolck.
Laet de blixem en de donder
Van kortouwen blij van onder
U gemoeten, waer ghy daelt,
En de weerelt overſtraelt.

JAM NOVA PROGENIES, CAET.: d. i.: „een nieuwe ſpruit wordt van den hoogen hemel gezonden." Zie VIRG., *Eclog.* IV, 7.

1,2 *Een' gouden zilvren regen van Filippen:* hier ſpreekt het een en 't ander zich tegen, en 't is onzeker, of V. bedoelt: „een regen, als voorheen de gouden regen, maar dit maal van zilver," of wel: „een regen van gouden en zilveren Filippuſen."

Laet de kopre klocken brommen.
Laet kornet, trompet, en trommen,
En muzijck met vryen zwier,
Onder 't heerlijck vreughdevier
En het juichen, u bejegenen,
Die het groote Kint komt zegenen,
Dat, in 't vaderlijck palais
Nu geboren, heil en pais
Allen Chriſtenſchen geweſten,
Van het ooſten in het weſten,
Met zijn' gulden naem belooft.
Grootvaêr Karel ſteeckt zijn hooft
Uit den hemel, ziet beneden
Om de Nederlantſche ſteden
Heil te wenſſchen met dien Zoon,
Vijfde parel aen de kroon
Van zijn PHLIPPEN, en hun naemen.
Neef en Grootvaêr ſtemmen t' zaemen,
Na eene anderhalleve eeu,
In dien bynaem: en de Leeu
Van ons Hollant neemt behaegen
Eenen waterſprong te waegen
Neffens PROSPERS groote vlagh,
Die het Hollantſche gezagh
Door de zenuw van de ſchijven
En het gouden vlies wil ſtijven,
Dat geen Zeedraeck durf beſtaen,
Op den vryen Oceaen,
Ons, geſterckt met PHLIPPUS Rijcken,
Vlagh en zeil te heeten ſtrijcken,
Daer de Zeeleeu ongeroert
't Indiſch gout ter beurze invoert.
PROSPER noodight onze ſchepen,
Ongehindert, onbenepen.
Met den omloop van de zon,
Op het ſpoor van Salomon,
In te haelen d' ingewanden

17 *Chriſtenſchen:* ongewone vorm, hoezeer even wettig als *Heidenſche.*
24,25 *Vijfde parel aen de kroon Van zijn Phlippen:* de knaap zoû, indien hy geleefd had, Filips V geweest zijn. Zie vs. 66.
30 *Eenen waterſprong* voor „een watertocht, een zeetocht."
31 *Prospers groote vlagh* voor „de Spaanſche vloot."
34 *Het gouden vlies* wordt meer by V. en andere dichters van zijn tijd gebezigd voor „overzeeſche ſchatten."
35-38 De alles behalve eervolle en door V. *niet* bezongen vrede, in 1654 met Engeland geſloten — zie Deel VI, blz. 651 — vooral het punt van het ſtrijken der vlag, ſtak V. nog in de krop.
39 *Ongeroert* voor „onverhinderd." De oude uitgave had hier *omgeroert*, kennelijk een drukfout.
43 *Met den omloop van de zon:* onze ſchepen, 't zij naar Amerika, 't zij naar Afrika of O. Indiën gaande, beginnen altijd hun koers, als de zon, westwaarts te nemen.
46 *D' ingewanden:* „de delfſtoffen."

En den oegſt van alle landen,
Dat de Nijt, van ſpijt geperſt,
Galbraeckt, en van afgunſt berſt.
Op het rijzen van dees Starre
Viert de dappere GAMARRE;
Zoo getrou aen PHLIPPUS kroon,
Dat hy ruſtigh zijnen zoon
Offerde, tot 's Konings beſte,
Voor de Valencijnſche veſte
Met onſterffelijcken lof.
Zou hy, als zijn meeſters hof
Door de hoop van Karels neven
Dus geſtut wort en geſteven,
Nu niet vieren, meer dan oit.
Neen, zijn yver ruſte noit
In zijn Konings vreught te deelen.
Volght hem dan met blijde keelen,
Zanggodinnen, om de bron
Van den Duitſchen Helikon.
Zingt om ſtrijt met negen kooren
PHLIPS DE VIJFDE is nu geboren.

46 *Galbraeckt:* in oneigenlijken zin voor „hevigen ſpijt gevoelt" en daarom tot één woord aan een geſchreven.
50 *Viert* voor „ontſteekt vreugdevuren," en, van daar: „houdt feest."
52-55 Zie Deel VI, blz. 755.
57 *De hoop van Karels neven* voor „de hoopvolle nazaat van Karel den Vijfde."
65 *Met negen kooren:* namelijk, een koor voor ieder Zanggodin.

De hoop, zoo op den penning als in het gedicht uitgedrukt, werd niet verwezenlijkt, daar de Infant reeds in den jare 1661 overleed.

Weldra leverde weder de voltoojing van een nieuw gebouw, te Amſterdam geſticht, een ſtof, aan 's Dichters genie geëigend. De Amiraliteit, in 1597 opgericht, was in den aanvang gewoon geweest, haar ſcheepsgereedſchappen te bergen in gehuurde pakhuizen, die hier en daar door de ſtad verſpreid lagen. Niet vele jaren waren echter verloopen, of haar werd een erf, op Uilenburg, tot een magazijn, en een ander op Rapenburg, tot een timmerwerf, afgeſtaan. De eerſte dezer plaatſen raakte nochthands, by 't vergrooten der ſtad, te veel binnenwaarts: en beiden werden welhaast te klein bevonden voor het einde, waartoe zy dienen moesten. Na dat de Amiraliteit het een tijd lang met de Regering oneens was geweest over het vinden van een geſchikte plaats, werd haar op den 12 Augustus 1655 een groot erf op Kattenburg, tot een ſcheepsmagazijn en timmerwerf beiden, in

ruil gegeven tegen de twee vroeger gebouwde erven [1]). Op den 12 September des gezegden jaars werden de grondſlagen van het Magazijn gelegd, en reeds in Maart des volgenden jaars de eerſte ſteen van het gebouw, door de Heeren Jonas Witſen, Dirk Herberts, Pieter Jacobsz. Buttegaer en Reinier van Kuyck gelegd, en met den bouw zoo dapper voortgegaan, dat het Magazijn binnen negen maanden tot gebruik bekwaam was. Een korte beſchrijving daarvan zal, ook tot beter verſtand van het gedicht dat volgen zal, niet ongepast zijn. Van harden gebakken ſteen gebouwd, was het 120 voet breed, 200 voet diep, en 3 verdiepingen hoog, behalve het dak, dat langs de zij- en achtergevels dubbel was. De vier gevels waren in 't midden met vier uitſtekende paviljoenen uitgetimmerd. In de fronteſpieſen van den voor- en achtergevel waren de Zeevaart en de beſcherming daarvan in cierlijk beeldwerk aangeduid, vervaardigd onder opzicht van Quellijn. Aan het paviljoen van den achtergevel, 't welk met trappen naar het water afdaalde, zag men de wapens der Heeren, die den eerſten ſteen aan 't gebouw gelegd hadden. De buitenpoort van voren, die op Doriſche kolommen rustte, leidde over een ſteenen brug door den ingang van 't gebouw boven met het wapen der Amiraliteit vercierd, in een ruim vierkant portaal, in welks vier hoeken, van boven, de wapens der vier Gekommitteerde Raden ter Amiraliteit, onder wier opzicht het Magazijn getimmerd was, in hardſteen waren uitgehouwen, zijnde Cornelis Witſen, Burgemeeſter van Amſterdam, Floris Pietersz. van den Hoef, Burgemeeſter van Haarlem, Frans Herberts, Burgemeeſter van Gouda, en Herman van Ewijck, Domheer te Utrecht. De kamer ter rechterzijde pronkte, voor den ſchoorſteen, met het wapen der Zeven Vereenigde Provinciën en met zeſtien wapens van Raden ter Amiraliteit. Ook hingen daar eenige vlaggen en vendels, en, in 't midden, het model van een oorlogſchip van 36 ſtukken. Boven de deur, tegenover den ſchoorſteen, zag men een fraai ſchilderſtuk van Bol, 't welk voorheen in de kajuit van een Amiraliteitsjacht geſtaan had, en 's Lands Hooge Regering voorſtelde, in de gedaante eener aanzienlijke vrouw, den ſtaf van kommando aan een Zeeoverſte toereikende. Daar onder las men de volgende regels van Vondel:

1) By het erf op Kattenburg, werd nog in 1630 een aanzienlijk ſtuk grond ter vergrooting der timmerwerf gevoegd.

OP

HET HEERLIJCKE STUCK

VAN

FERDINANDUS BOL,

VOOR DEN DOORLUCHTIGEN ZEERAET T'AMSTERDAM
IN 'T REISJACHT GESCHILDERT.

De groote Zeevooghdin bezweert den waterheiligh
En Opperamirael, in haeren dienſt getreên,
Dat hy de zeevaert voor 's lants Vrede en Vryheit veiligh,
En zeegene den bou en koopvaerdy der ſteên.
De Zeevooght, om dien laſt gehoorzaem uit te voeren,
Neemt daetlijck Sterckheit en Voorzichtigheit te baet.
Nu durf geen rover noch geen ſtorm de vinnen roeren.
Dus groeit de Handel aen, ten wasdom van den Staet.

1 *Den waterheiligh:* de hier aan den Zeevoogd toegekende tytel heeft de beteekenis van: „hem, die op het water geëerd wordt."

Het was in deze Kamer, dat de Raden ter Amiraliteit vergaderden. Uit het portaal trad men op een vierkante binnenplaats, gewelfswijze over het water gebouwd en omringd van een gaandery, rustende op zes-en-veertig kolommen van gebakken ſteen, die 't gebouw onderſchraagden. De plaats was aanvankelijk met klein geſchut belegd, 't welk later is weggenomen.

De eerſte verdieping was in vier voorname magazijnen verdeeld, een voor 't zwaar yzerwerk, een voor kabels en touwwerk, een voor zeildoek en zeilen, en een voor bloks en verdere ſcheepsuitrusting; de tweede en derde verdieping waren beſtemd om ſpijkers, licht yzerwerk, allerlei ſtaand en loopend want, zeilen, vlaggen, vlaggeſtokken, riemen, bloks, lantaarns, kardoeskokers, kruithoorns, kruitmaten, pot-

ten, ketels en andere ſtuurmans-, konſtapels- en koksgereedſchappen, in byzondere kasſen, hokken, bakken en laden te bergen; terwijl een gedeelte van de tweede verdieping tot zeilemakers- en kompasmakers-werkplaats was ingericht, en een ander deel tot wapenkamer, waar 't handgeſchut, zij- en ander geweer, in den zeekrijg gebruikelijk, in byzondere kasſen werd bewaard. Uit het dak ſtak aan elken hoek een ſchoorſteen uit, met een kunſtig bewerkte ſfeer voorzien.

Na deze dorre beſchrijving in proza zal met des te meer genoegen de dichterlijke beſchrijving gelezen worden, door Vondel van dit gebouw gegeven; zeker een der treffelijkſte onder zijn meeſterſtukken, en een krachtig bewijs opleverende voor de waarheid van Bilderdijks gezegde:

Geen veld is dor, waar Dichtkunst zich vertreedt.

ZEEMAGAZIJN

GEBOUWT OP KATTENBURGH

T' AMSTERDAM.

AEN

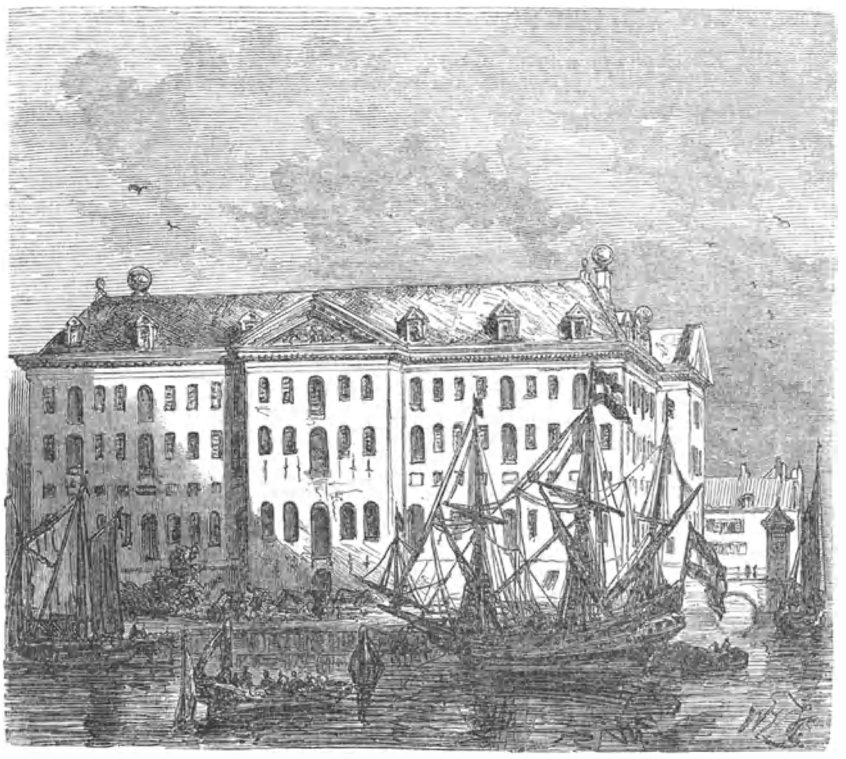
DE WELEDELE EN MOGENDE HEEREN ZEERAEDEN
TER AMIRALITEIT IN DE GEMELDE STADT.

1658.

Super & Garamantas & Indos
Proferet imperium.

d. i.:

[„Hy zal zijn gebied uitbreiden tot over de Garamanten en Indiërs."]
Zie *Aen.* VI. 794.

ZEEMAGAZIJN.

GHY HEEREN, wien de zorgh der zeevaert is bevolen,
Die uit geen winckelen noch vergelege holen,
In 't perſſen van den noot, het ſcheepstuigh t' zamen raept,
Maer op uw Magazijns gereeden voorract ſlaept,
Geruſter dan voorheene, en vloot aen vloot kunt mannen,
Tot heil der koopſteên, en ten ſchrick der zeetyrannen;
Naerdien men, onder ſchijn van wettigheit, nu ſtout
De vlagh voert, en de hoop van roof te haelen bout
Op uw gednlt, gezint het ongelijck te ſlechten
Door reden, liever dan nw Recht door 't zwaert te rechten,
Ghy RAEDEN, die den Raet ter waterkamer ſpant,

1 *Winckelen* voor „ſchuilhoeken."

En, onder 't hoogh gezagh van 't vrygevochten lant,
Den luiſter en den glans bewaert van Zeven Staeten,
Die op uw ſchiltwacht zich, naeſt Godt, geruſt verlaeten;
Vergunt dat mijn klaeroen den toon op 't zeepaert zett',
Gelijck 't de Boukunſt leide aen 't ſcheeprijck Y te wedt,
Om, als het Triton hoort den plonderhoren ſteecken,
Door waterſtormen en ſlaghordens heen te breecken,
Te brieſchen over 't vlack, te trappen, en te treên
De zeepeſt van den Staet der vrygebore ſteên.
Het luſtme 't ſchuim te zien neêrbruiſſchen langs zijn toomen,
Te hooren hoe het brieſcht, als d' oorloghsvlooten komen
Zeeghaftigh uit der zee, met nageſleipte vaen
En vlaggen, van den roof des vyants overlaên.
Natuur en Noot leert elck opwaecken in gevaeren,
Zich zelven wapenen, en voor gewelt bewaeren,
Te wercke ſtellen wat hem 's hemels voorzorgh gunt,
Tot tegenweer van ramp en jammer. Op dit punt
Let al 't gezielde, wat de reden is gegeven,
Of een gevoelzaem, of alleen het groeizaem leven.
Zoo wapent zich de boom, en vrucht met loof, en baſt,
En ſchors, en ſchel, voor koude, en hitte, en overlaſt.
Zoo wapent Godt de ſlang met ſchubbe, en ſpitſe tongen,
En dootelijck venijn. Zoo worpt de leeu zijn jongen
In ſchuilhoeck, en ſpeloncke, uit vreeze voor verlies.
Zoo wort hy uitgeruſt met ſcherpen klaeu, en kies.
Zoo houden d' oogen wacht voor 't lichaem. Zoo beſchermen
De menſchen zich, met hulp van handen en van armen,
Voor aenſtoot, vier, en vloet. De noot, al valt het zuur,
Ontziet geen moeite, en, in den boezem van Natuur
Gedrongen, ondertaſt al haer geheimeniſſen,
En weet geweeren uit een afgront op te viſſen,
Natuur te bezigen ten oirbaer, en tot nut
Van 't leven, en zijn' eiſch. De reden onderſtut
De nootweer, die niet ruſt op veiligheit te letten,
En kloecker tegens ramp, by tijts, zich ſchrap te zetten.
Zoo ging 't Athene, dat, van Pallas niet miſdeelt,

15 *'t Zeepaert:* het zeemagazijn, op Kattenburg, gedeeltelijk te water uitgebouwd.

16 Cierlijke regel. De Bouwkunst, die het magazijn in 't Y geſticht had, wordt hier voorgeſteld, als hadde zy het, gelijk een paard, dat te wed gaat, daarheen geleid.

20,30 Verſta: „hierop letten alle ſchepſelen, 't zij menſchen, die rede, gevoel en groei, 't zij dieren, die alleen gevoel en groei, 't zij planten, die alleen groei bezitten." V. drukt dit op korte en dichterlijke wijze uit en zet het vervolgends op aanſchouwelijke wijze uiteen.

30 *Gevoelzaem* voor „wat gevoel bezit," *ſenſitivum*: even goed van ſamenſteliing als het daarop volgende *groeizaam*, en hier uitdrukkende, wat noch *gevoelig*, noch *gevoelvol* zouden kunnen uitdrukken.

42 *Geweeren* voor „wapens;" in den hier bedoelden zin wordt het meerv. anders gewoonlijk niet gebruikt en acht men *geweer*, als collect., reeds genoegzaam. Zoo zegt V. zelf, *Gysbr. v. Aemſtel*, vs. 17:

Met wapens en geweer *verhaeſt van 't lijf geveten.*

Zich op zijn' burgh verliet, en trots heldinnebeelt,
Een levend voorbeelt van de Wijsheit in haer wapen.
Dees ſtadt ſcheen op haer' burgh en burgerwacht te ſlaepen
Geruſt en veiligh, eer de groote Xerxes quam
Aenvliegen met zijn heir uit Perſen, als een vlam,
Om weeligh Griecken, en Athene met zijn daecken,
Wraeckgierigh en verwoet, te branden, en te blaecken,
Dat overmaghtigh volck te delven in een graf.
Toen ſprongenze uit den ſlaep, geweckt te hardt, en ſtraf,
En leefden raet om 't heir des vyants te verduren.
D' orakels rieden hen terſtont naer houte muren
En veſten toe te vliên, zich, buiten alle zorgh,
Te bergen in 't begrijp van dezen vryen borgh.
De burght t' Athene, eerſt hout, ſcheen in dien naem begreepen.
Themiſtokles, hun hooft, verſtont alleen de ſchepen
Met dezen naem bediet, en zagh de ſcheepsvloot aen
Voor dezen muur van hout, om 's vyants zwaert t' ontgaen.
Hy riedt de burgery, tot voorſtant van haer leven,
De wal te ſlechten, zich te water te begeven,
Te ſcheiden uit de ſtadt, op Delfis raet en mont,
Dewijlze in geen gebou, maer eer in volck beſtont,
En brave burgery. Zoo gavenze ten leſte
Zich t' ſchepe, en redden zich, den Grieckſchen Staet ten beſte.
Ick mocht van Amſterdam en haer verbonde ſteên
Dit tuigen, toenze, van 's Eilanders nijt beſtreên,
En, zonder ſchijn van recht, baldadigh aengevochten,
Van duizenden gepreſte en dolle zeegedrochten,
Ontwaeckende uit den droom, noch rijper letten wat
De mogentheit vermagh van zulck een houte ſtadt,
En hoe de vrye Staet beſchut wort, min door ſteenen
Dan door een eicke ſtadt, en afgehouwe greenen,
Gemant met helden van maetroozen, en een hel
Van gruwzaem grof geſchut, den afgront zelf te fel.
De dogh der Britten, die bloetdorſtigh op quam ſteecken,
Vatte onzen zeeleeu aen, wien 't ſcheen aen kracht t' ontbreecken.
Men merckte flux aen 't dier, hoe zulck een zeebrants gloet
Gereeder klaeuwen eiſchte, en wackerheit, en ſpoet,
Tot leſſing van een vier, waer van ons kuſt en ſtranden

46 *Trots heldinnebeelt:* Pallas of Minerva was de ſchutsgodin van Athene.
50 *De Wijsheit in haer wapen* voor „de gewapende Wijsheid."
71 volgg. Hier zinſpeelt V. op zijn vroegere gedichten, ter eere van Tromp en Van Galen. Zie Deel VI, blz. 142, 147, 151, 152, 154.
72 *En haer verbonde ſteên:* kwalijk, voor „en de met haar verbonden ſteden" (van Holland namel.)
74 *Gepreſte en dolle zeegedrochten:* Engelſche zeelieden, die *geprest* werden; terwijl onze *helden van matrozen* (zie vs. 79) *vrijwillig* dienst namen — of 't althands heetten te doen.
75 *Noch rijper letten* voor „nog beter, by ondervinding, leerden."
78 *Een eicke ſtadt, en afgehouwe greenen:* d. i.: „een ſtad van eiken- en greenenhout (een vloot)."
83 volgg. Hier zinſpeelt V. in fraaie taal op den verwaarloosden toeſtand, waarin zich 's Lands vloot tijdens den laatſten oorlog met Engeland bevond.

En wateren in 't ronde opflackerden, en brandden,
Als of de ganſche zee vol zwavel dreef, en peck.
De Leeu gevoelt zijn' rugh verzengen binnen 't heck
Des zeetuins, daer hy ruſte, een poos in ſlaep gevallen,
Niet denckende aen de maght van zijne houte wallen,
Waerin het heil beſtont van Batavier en Zeeu
En ongedwongen Vries en 't volck, dat op zijn' ſchreeu
Nu d' oogen opſloegh, en bevroede aen alle hoecken
Hoe 't ſcheepstuigh in dien noot verdwaelt was, en te zoecken.
Men pooght vergeefs een' dijck door 't laege lant te ſlaen,
Wanneer d' oploopenheit van vader Oceaen
Met loſſen toom, alreê te hoogh aen 't overvloeien,
De weiden overzwalpt, en ſtulp, en dorp, en koeien,
En vee, en velt verdrinckt: de lantzaet al verſtijft
Ten daecke uitſchreit, of op een karnemelckvat drijft.
Voorzichtigheit ziet uit, brengt, zonder eens te wijcken,
De zoden by der hant, worpt dammen op, en dijcken.
Zy houdt een' bergh van ſteen en rijs en paelen reedt,
En wat de noot vereiſcht. Zoo ſchutze ramp, en leedt.
Zoo ſlaept ze niet te lang op 's waters ſchijngenade,
Terwijl d' onwijze traegh geleert wort met zijn ſchade.
De maght van 't vrye lant, en Zeeraet, om den kam
Te heffen uit de vloên, vondt raetzaem t' Amſterdam,
Op 't nieuwe Kattenburgh, het wapenſlot te bouwen,
En 't Magazijn des lants haer ſcheepstuigh te betrouwen,
Ten dienſt van Nereus volck, dat op de dijning woelt,
Die blaeu en zeegroen om de zeekaſteelen ſpoelt.
Men wou den rugh van 't Y, zoo veele en lange jaeren
Geploeght van kielen, en gekruiſt door ſtadigh vaeren,
Dees glori gunnen, als een' ſtroom, die, altijt ree,
De zeilen wellekoomt, en weêr geleit in zee,
Gedurigh laedt en loſt, en uit naeryver luiſtert
Waer 't hapert, als een wolck van roof de vaert verduiſtert,
Op dat hy 't water ſchuim' van dit baldadigh ſchuim,
Van peſten, die den vloet bevlecken, en, te ruim
Op 't water weidende, de koopvaerdyen ſteuren.
De kerck van Janus ſloot weleer metaele deuren,
En d' oorloghspoort aldus te Rome, in tijt van pais,
Daer Mars geketent zat in 't yzeren palais,
Op 't bloedigh krijgsgeweer, en ſtandert, vlagh, en vendels,
En brieſchte, en knarſſetande op kopren boom, en grendels
Met zijn' bebloeden beck. De volcken wijdt en zijt
Ontzagen zijne wraeck te tergen, en den ſtrijt

80 *Opflackerden:* 't zelfde als: *opflikkerden.* Zoo *Spore aen Hooft*, vs. 3, Deel III, blz. 268.
Van onſer eeuwen ramp, en flackerend *geluck.*
110,120 *Schuim Van peſten* voor „zeeſchuimers."

Met hem t' ontginnen: want geraeckte d' oorlogh buiten
Zijn poſten, zwaerlijck viel 't de poort in ſlot te ſluiten,
Of ſlootze, 't was met dwang en ondergang van 't Rijck,
Dat 's Tybers wapens terghde, en ſtelde in 't ongelijck.
Zoo ziet hier Janus kerck door miſt en waternevels
Met dubble tronjen, twee voorhoofden, en twee gevels,
Van voore en achter uit, en voert voor ieder een
Haer ampt en ooghmerck, daer zy rijſt, in marmerſteen
Gehouwen door Quellijn, des Aemſtels beeldehouwer,
Tot licht en kennis van den keurigen aenſchouwer.
Aen d' eene zijde ſtaet 's lants Zeebewint ten toon
Op eene waterſchulp, verheerlijckt met een kroon
Van ſchepen op het hooft. De rechte vingers grepen
Een jaght, de ſlincke 't roer, den breidel van de ſchepen.
De ſchulp op anckers ruſt, die kruiswijs aen het ſtrant
Gelhecht zijn door 't gebit van hunnen yſren tant.
Het bootsvolck voert de vlagh, en wimpel, zwaeit de zwaerden,
Rolt tonnen buskruit voort, of zadelt roode paerden,
Ontſteeckt den rooden haen, die moort kraeit al den dagh.
Men laedt 'er 't grof geſchut, dat ſteent zoo luide als 't magh,
Grof zwanger van bederf, en donderkloot, en donder,
En blixem. 't Watervolck komt borrelen van onder
Met hagel, en kompas, en riem, en kokerrol.
Zoo ruſtze een krijghsvloot uit: zoo ſtaet de zeekracht vol.
Neptuin, aen d' andre zy ter ſchulp uit, trotſt op 't water
Wat zijnen drytant terght, en elcken handelhaeter.
's Lants Zeebewint, met kroone en zeekompas om 't hooft
Gekroont, verzoeckt zijn gunſt, uit minne haer belooft.
De Zeegodt, die geſtreelt zijn woort niet wil verkorten,
Gebiet de Waternymf zich ruſtigh uit te ſtorten
Met eenen horen, rijck van ſchat, en vloot op vloot,
In 's lants gezegenden en wijt ontvouwen ſchoot.
De Levenwecker, aen des Zeegodts rechte zijde,
Begroet 's lants Zeegezagh, en blaeſt, verheught en blijde,
Een lucht van roozen, en van allerhande heil,
En dertlen geur van weelde in 't opgezwollen zeil.
Men ziet 'er Amſterdam, ten trots van entlooze eeuwen,
Met 's Keizers kroon gekroont, braveeren op haer leeuwen,

129 *T' ontginnen:* hier, voor „aan te vangen."
136 *Twee voorhoofden en twee gevels:* d. i.: „een voor- en achtergevel, ieder met een frontefpies vercierd."
138 *Haer ampt en ooghmerck:* in de gevels waren het „Zeebewind," en de „Zeevaart," in marmerſteen uitgehouwen. Zie vs. 140 volgg.
141 *Grepen* voor „hebben gegrepen," en alzoo: „omvatten."
146-147 Met de *roode paerden* wordt het „geſchut," met den *rooden haen* het „kruit" verſtaan.
150,151 Verſta: „de Zeegoden ſtijgen uit de golven op, met ſchroot, kompas, riem, en (in een *koker* gevatte) ſcheepsrol, als zinnebeelden van de zeevaart."
161 *De Levenwecker* voor „de Westewind."

En beide Watergoôn, grontleggers van haer' Staet.
De zeeſchaer levert haer wat Middelzee, en Straet,
Europe, en Aſien, onvaſte en vaſte landen,
De Zuid- en Noorder-as, de ſtroomen, en de ſtranden
Uitlevren: zy beſtelt de vracht van overal,
Ontlaên met vlotſchuit, boot, en lichter, op de wal,
In packhuis, kelder, en op zolders, en in ſchuren.
De balcken buigen van den laſt. De dicke muren
Bezwijcken door 't gewight van kruidery, en graen,
En ſchat, haer toegevoert van vader Oceaen,
Genegen vloot op vloot met rijckdom te beſtoppen,
Kanaſter, zybael, kiſt, en koffer vol te proppen;
Als of hy tol van al de Watervloên ontfing,
Om eene zeeſtadt, zijn verkore voeſterling,
Te zegenrijcker, als een biekorf, te ſtoffeeren,
Waerby de zwarmen der gebuurſteên zich geneeren.
Het lichaem van 't gevaert, zoo prat aen 't Y geplant,
T' ontleên van lidt tot lidt met al zijn ingewant,
Vereiſchte een bael papiers, vol letteren, en printen,
Veel ganzepennen, milt gedoopt in Maroos inten,
Veel duizent handen, om dien voorraet uit te reên,
De berghſmis van Vulckaen om yzerwerck te ſmeên,
Veel gieteryen, om de donders af te gieten,
Veel ſtroomen van metaal, veel kopre en yzre vlieten,
Een lange lijnbaen van veel mijlen, onder dack.
Hier valt de ſchouder van een' Atlas veel te zwack,
Om zulck een' ballaſt van behoefte t' onderſchraegen,
En zoo veel krijghsgeweer op zijnen hals te draegen.
Hier wort het Noortſche boſch met zoo veel zeils bedeckt,
Dat het een ſchaduw voor de Spaenſche zee verſtreckt.
Veel velden henneps wort hier in een perck gevonden,
Aen kabels, en aen tou geſtapelt, en verbonden.
Veel wapenhuizen gaen hier ſchuil in een gevaert.
Veel Troiſche paerden ſteeckt godt Mars hier in een paert,
Musketten, donderbus, ſchuiftangen, ſpeeren, pijlen,
De ſabel, helbaert, dregh, granaeten, enterbijlen,
Hier hagelt loot, en ſchroot, en kogel, Plutoos ſchroom,
Zoo veel als 't nooteboſch van zijnen nooteboom
Kan ſchudden, of een buy van haegelſteen by vlaegen
Op korenvelden ſchudt. Hier grimmelt het van plaegen.
De Zeezorgh zamelt hier dien dieren oorloghsſchat
Van zeil- en wapentuigh, ten dienſt van Gyſbreghts ſtadt,
Die Kennemaers van outs, en Waterlantſche ſtreecken,

167 *Beide Watergoôn:* „Y en Aemſtel."
165,166 Dichterlijk gedacht en dichterlijk uitgedrukt!
171 *Veel velden henneps wort:* men zoû nu veelal ſchrijven: *worden;* doch V. laat, met volkomen recht, het w.w. afhangen niet van *velden*, maar van *veel*, zoo dat *velden henneps* een genit. uitmaakt.

In 's Graven eedt getrêen, de torts en 't vier zagh ſteecken
In haeren houten muur en torens, toen de gront,
Noch zwack, geen toevlught aen den eicken ſcheepsmuur vondt,
Aen hemelhooge mars, en drijvende kaſteelen,
Gebolwerckt tegens ramp, en bloedige krackeelen.
Hier grimt de ſlangeſchilt van Pallas, die elck een
Voor 't voorhooft ſlaet, misverft, zoo dootſch als marmerſteen.
Hier is 't Palladium, de wacht van Aemſtels ſchatten,
Daer Diomedes noch Ulyſſes niet op vatten.
Dees Zeedraeck houdt de wacht, en ſlaet den boomgaert ga
Van Atlas dochteren, by daegh, en 's avonts ſpa.
Hier weit het gulden vlies, de Zeevaert, onder 't waecken
Des Zeeraets, vryer dan in ſchaduw van veel draecken.
De dappre Perſeus, op dit vliegent paert zoo fier,
Beſchut d' onnooſle maeght voor 't grimmigh waterdier.
Hier is de vryburgh en de toevlught der opreghten.
Hier zweet Vulckanus ſmis, vol reuzen, winckelknechten,
Die geene blixems ſmeên, gelijck Parnaſſus droomt,
Maer donders, door wier kracht de hel wort ingetoomt,
En 't helſche zeegedrocht, dat opſmoockt van beneden,
De watren ringeloort, en ketens waent te ſmeden,
Als ſtroppen, om de zee te worgen, en de keel,
Waerby de weerelt leeft, en ieder weereltsdeel.
Zoo ſchept de Zeevaert lucht: zoo leeft men onbeſprongen:
Zoo wort al 't zeegewelt door zeegewelt gedwongen.
Al ſpanden nu Karthage en Syrakuzer aen
Om naer de watervorck van godt Neptuin te ſtaen,
En om den roozekrans een waterkans te waegen,
Te zien wien Jupiter de zeekroon geeft te draegen;
Men ſchroomde geen gevaer, van d' eene aen d' andre ree,
Zoo Hollants Amirael zijn vlagh opſtack in zee,
En ſtreefde recht vooruit, gevolght van alle kielen,
Om zeegeweldenaers te zitten op de hielen,
Aen boort te klampen, aen te grijpen, naer dien ſtijl,
Met laegen vol geſchuts, en dregge, en enterbijl,
Den vloet te decken, na het kraecken, na het enteren,

210-214 Hier ſchijnt V. wederom aan zijn medeburgers te willen bewijzen, dat hy wel beter wist, toen hy in zijn „Gysbreght" zulk een onhistorisch Amſterdam leverde.

217 *'t Palladium:* het „Pallasbeeld," dat te Troje bewaard werd en aan welks verblijven binnen de ſtad het behoud van deze verknocht was; — maar dat door Ulysſes en Diomedes werd weggeroofd.

219,220 *Den boomgaert... Van Atlas dochteren:* den „tuin der Hesperiden," waarin, volgends de fabelleer, gouden (Oranje- en Sienaas-) appelen groeiden, en die doorgaands genomen wordt als zinnebeeld van een rijke ſchatkamer.

221 *Het gulden vlies* voor „de ram met gouden vacht."

224 *D' onnooſle maeght:* „Andromeda."

226 *Winckelknechten:* dat zijn: „*knechten* die aan den *winkel* werken." Nu verſtaat men er hen onder, „die den *winkel bedienen.*"

229 *Dat opſmoockt:* ſchilderachtig en ſtout, voor „in ſmook naar boven komt."

230 *Ringeloort* voor „plaagt, onveilig maakt."

237 *Den roozekrans:* hier: „de krans der overwinning."

Met maſten, ribben, al 't ſcheepsingewant aen ſlenteren
Te ſcheuren, of het vier te ſteecken in den ſtaert
Of buick van 's vyants vloot, dat zy ten hemel vaert,
In 't onweêr van dien ſlagh, daer d' elementen knerſten,
Het aerdtrijck en de zee aen duigen ſprong te berſten,
De Goden in de lucht verdweenen met hun wolck,
Angſtvalligh voor maetroos, en ſpoockende oorloghsvolck
Dat vier noch vloet ontziet, en vecht, als of 't verwaten
Een ander lichaem t' huis had in de kiſt gelaeten.
Dit zeegevaert, dat Mars in zijnen boezem ſluit,
Ruſt reedtſchap voor een vloot van hondert ſchepen uit
Ten oorloge, en verbaeſt den ſchendighſten vrybuiter,
Die Godt noch Koning vreeſt. Een Amirael, als Ruiter,
Ten dienſt van Amſterdam gewettight, en gewijt,
Is waert dat hy op zee het kloeckſte paert berijt,
In 't midden van de vloot der wackere Aemſtelheeren,
Te moedigh dat hun zeegeweldenaers braveeren:
Noch zoo niet, neen voorwaer: een hooger maght regeert,
Die met een' ſlingerſlagh den ſtoutſten reus verneêrt,
De bergen inneſtort, en die te moedigh draven,
En ſteigeren, in puin en aſſche kan begraven,
Of ſlingren in den noit gepeilden Oceaen,
Om nimmer, na dien ſmack verrezen, op te ſtaen.
Men ſteeckt zich 't een oogh uit, om andren twee te rooven,
Men ſchroomt den helhont niet ten afgront uit naer boven
Te ſleipen in den dagh, Godts erfdeel te verraên,
Om vroomen op den hals te komen, langs een baen
Van helſche gruwelen, en, tegens recht en wetten,
De grenspoort voor den Turck en Tarter op te zetten,
Met wien men in verbont en vloeckverwantſchap treet,
En zweert de ſtandertvaen des afgronts met een' eedt,
Dat Gode om hoogh verdriet, en quetſt de vroomſte harten,
Die hem aenſchreien, en aenroepen in hun ſmarten,
Of hy, in 't endt verbeên, den ſcheut der boozen ſchutt',
En den geſchockten Staet des Heilants onderſtutt'.
Gelijck de kudden gaen by duizenden te weide,
En groeien by het gras, zoo drijft nu 't zeegeleide
Van 's lants geleivloot al wat hongert naer gewin
Den mont van Teſſel en den Vlieſtroom uit en in.

250 *Aen duigen ſprong:* zie het aangeteekende op blz. 336.

253,254 *Als of 't... Een ander lichaem t'huis had in de kiſt gelaeten:* wy zouden zeggen: „als of 't nog een lichaam t'huis," of: „voor 't breken had." Men borg in die dagen hetgeen men kostbaars bezat meestal in *kisten* (kabinetten en kasten vond men alleen by meer vermogende lieden): en van daar bezigt V. hier de uitdrukking *t'huis in de kist* voor „t'huis achter 't slot."

260 *Een Amirael, als Ruiter:* De Ruyter was Vice-Amiraal by de Amiraliteit van Amſterdam geworden in 1653.

266-270 Dit ziet op de verbonden, door onzen Staat, terwijl deze met Spanje, een Kristenmogendheid, in oorlog was, met Marokko, Turkye, enz., in 1609 en 1612 gesloten en later hernieuwd: misschien ook wel op den vrede met het Puriteinsche Engeland: — alles, doornen in de oogen van Vondel.

Nu houdenze elck hun' koers, op twee en dertigh ſtreecken,
En volgen 't zeekompas. Noch vracht noch ſchip ontbreecken
Den handelsman. Men hoeft geen zeeverzekeraer,
Nu alle watren zijn geveilight voor gevaer
Van Turck en halven Turck, of ſlimmer waterdieren.
Merkuur zit zelf te roer, en ſchept vermaeck in 't ſtieren.
Hy zet de winden naer zijn hant, tot 's koopmans heil.
De zegen komt van zelf gevallen in het zeil.
Men ſpant geen keten meer, daer landen t' zamenloopen.
De Straet van Gibraltar, de Sont ſtaet voor ons open.
Het hooft van Kalis en van Doever, pleitens moe,
Staet Hollant, van weêrzy, zijn recht, den ſleutel, toe.
Al wat ons dreighde is in zijn waterſchulp gekroopen.
De weerelt is nu veil: men valle alom aen 't koopen,
En aen 't verkoopen, aen 't bevrachten. Werckt, en wint.
Nu packt, nu zackt, en ſlaeft, en draeft, en weeft, en ſpint,
En ſchrijft, en wrijft: de nacht is tot geen ruſt geboren.
Krioelt, en woelt, en vlieght: de ſchrijfpen tuſſchen d'ooren.
De Warmoeſtraet, de Dam, de lange nieuwe Dijck,
En 't Water, huis by huis, de winckels worden rijck.
De lakenreedery ziet andren in de kaerten,
En ſlijt haer fijne ſtof en wol op alle vaerten.
De kruidenier verteert een ganſch Ooſtindiſch huis.
De zijdewinckel ruiſcht, gelijck een volle ſluis,
Van treckgetouwen, en van goude paſſementen.
De rentenier beſteet zijn gelt op hooger renten.
De Beurs valt veel te naeu. De Wiſſelbanck vertelt
Een' ſchat van Krezus aen 't gereede wiſſelgelt.
De Waegh is afgemat van waren af te weegen,
En roept om arbeitsvolck, tot aen den hals verlegen.
De Spaenſche zilvervloot wordt hier aen gelt vermunt,
In 't aenzien van den haet, die niemant zegen gunt.
Nieu Nederlant bezaeit, belooft ons maght van koren.
Een ander Polen ſchijnt voor Hollant daer geboren.
De Geldersman, en Sticht, en Yſſel, Maes en Wael,
En Rijn, en Merwe, en Eems, de ſteden altemael
Gedyen by den oegſt der Zeevaert. Alle menſchen
Begroeten Amſterdam, bezichtigen met wenſchen
't Gezegent Magazijn, door Stalpaerts kunſt gebout,

289 *Slimmer waterdieren:* vermoedelijk worden hier de Engelſchen bedoeld. Zie de noot op vs. 269.
295,296 Met andere woorden: „de vaart door 't Kanaal is vrij en onbezwaard."
305 *Ziet and'ren in de kaerten:* d. i.: „ziet aan anderen de kunst af."
306 De vergelijking is juist; want men ſpreekt van „*ruiſchende* zijde" en van „*ruiſchend* water;" — maar die juistheid kon toch nergends beter dan te Amſterdam gevoeld worden.
311 *Vertelt* voor „telt weg, telt uit."
317 *Nieu Nederlant:* de volkplanting in Noord-Amerika, waarin Nieuw Amſterdam (later New-York genoemd) was gelegen, en die toen nog aan de onzen behoorde.

Uit laſt der Watergoôn. Nu blinckt onze eeu van gout,
En zilver, als voorheen, toen Salomon zijn ſchepen
Naer Ofir heenzondt, om ganſch Indien te ſleepen
In 't juichend Sion, en het lang beloofde lant,
Daer melck en honigh vloeit. Wat ziet de waterkant
Al zegens te gemoet; nu alle zeen en golven
Voor Hollant openſtaen, geen wegh is opgedolven,
Geſloten voor de vaert, en zeevaert! nu ons heck
Den Leeu ziet wentelen in klaver, zijnen neck
Affchudden 't laſtigh juck van alle dwinglandyen,
Te water, en te lande, en maght van vlooten ryen
Op ancker, of zoo weits laveeren af en aen!
Zoo houdt een Magazijn, een huis, 's lants welvaert ſtaen.
Staet vaſt, ghy STAETEN: ſtaet, als onverwrickbre ſtijlen.
Verzekert met een' knoop den ſchoonen bondel pijlen,
Noch vaſter dan voorheen, dat Tweedraght niet verzwack'
Deze Eendraght, en de bant in 't ende met een' krack
Van een ſpringe, en geen Twiſt, het out bederf van Troie,
Bekoorlijck twiſtooft, en den gouden appel ſtroie
In uw vergaderinge, en ſchenne uw ſtercke ſteen
En landen, tot een vreught des zeevloecks, tegens een.
Het is geen mindre deught 't gewonnen te bewaeren,
Dan veel triomfen tot een ſtaetſi te vergaêren.
De Nijdigheit werckt loos en liſtigh, en beſpiet
Het heck van uwen tuin, of zy een open ziet
Om in te booren, of een ſpaeck in 't wiel te ſteecken
Van uwen wijzen Raet. Geen ſchaduwen ontbreecken
Het lichaem in de zon: zoo ſleipt oock ſtaetgeluck
Een' ſtaert benijders na, die weegen ſtuck voor ſtuck.
Zy zoecken alſins ſtof om harten te vervreemen,
En u, eer 't iemant rieck', dees kroon van 't hooft te neemen.
Geluckigh is hy, die, geſteigert tot zijn wit,
Den rijckdom kent van 't goet, dat hy met Godt bezit.
Bemint dan Amſterdam, de glori van uw ſteden,
Den pijler van den Staet, de trouſte van uw leden,
Die onvermoeit getrou by 't lant heeſt opgezet
Wat zy met zweet vermoght: die uit haer beurze redt
Den nootdruft van den Staet, zoo menighwerf verlegen.
Zy heeft, gelijck een zon, met haeren rijcken zegen
Haer buren toegeſtraelt, gekoeſtert, en verwermt,
In koele ſchaduwe elck gehantlıaeft, en beſchermt,

334 *Uit laſt der Watergoôn:* d. i.: „op last van het kollegie der Amiraliteit," hier als beheerſcher der zee voorgeſteld.

343 *Een gouden appel:* den appel namel., die, op de bruiloft van Peleus en Thetis nedergeworpen door de Tweedracht, met het opſchrift: „aan de ſchoonſte," aanleiding gaf tot den twist tusſchen Juno, Pallas en Venus, en, in de gevolgen, tot den Trojaanſchen oorlog.

Geenſins den loon verdient, dien nijdigen haer gonnen,
Als ofze by 't verlies der halsvriendinne wonnen.
Bedencktghe dit, men ziet uw vyanden in ly,
Triomfen op triomf uit zee in 't zeilrijck Y
Opdondren, en den roof op Kattenburgh gehangen,
Daer duizent duizenden het aenzien met verlangen,
Op 't loſſen der kortou, die vier geeft op den ſtroom,
En heet den Amirael met jaghten wellekoom.

365.366 Verſta: „geenszins den tegenſpoed verdient, haar door nijdige buurſteden toegewenscht, alsof deze zouden winnen by de ſchade van Amſterdam."

Voor dit keurig gedicht ſchijnt Vondel van de Raden ter Amiraliteit een geſchenk in zilver ontfangen te hebben, namelijk een kom, met een dekſel of lepel, *of iets dergelijks*, zegt Brandt, die de zaak verhaalt [1]), doch zelf er het rechte niet van ſchijnt geweten te hebben.

Omtrent dezen tijd had zich te Amſterdam beroemd gemaakt zekere Katharina Queſtiers, misſchien de dochter van den boekdrukker van dien naam, doch wier geboortejaar my onbekend is gebleven. Niet alleen was zy als dichteres bekend, maar ook, en voornamelijk, door haar bedrevenheid in het teekenen, het bootſeeren in was enz., gelijk wy dit leeren uit de volgende regels door Jan Vos in haar ſtamboek nedergeſteld:

Beeldthouwen, ſchilderen, boetſeren, dreien, dichten,
En al wat kunſtig is bevond men in Atheen,
Een ſtadt vol geeſten doet alle andre ſteden zwichten;
Nu beurt zich Amſterdam hoovaardig uit het veen,
Omdat Queſtiers, een vrouw, de Griekſche faam doet ſtrijken.
Een vrouw vol geeſt behoeft geen ſchrander man te wijken.

In 't zelfde ſtamboek ſchreef Huygens, vrij wat geeſtiger:

Daer 't ſoo vol rooſen ſtaet en was ick niet te noemen,
En daerom ſpaer ick hier
Uw koſtelijck papier.
Wie dat daer tegenſpreeck, ghy mooght het niet verdoemen,
Gedenckt u niet, Queſtier?
Mijn Land en werpt niet op als ydel' korenbloemen [2]),
Hoe ſchickte ſulcke ſtof,
Dat buyten onkruyd heet, in 't binnenſt van den Hof.

Over haar gaven in de beeldende kunſten zijn wy niet in ſtaat te oordeelen, dewijl er geene werken van haar bekend zijn; doch dat zy als dichteres verdienſten had, getuige het volgende lieve verjaardichtjen, 't welk zy op den 5 Mei van dit jaar zekeren F. D. toezong:

De vrintſchap trat verheughd mijn kaamer in
En ſprack my toe: getrouwe halsvriendin,
Wat zit gy hier, zoo beeziyh in de boeken
Om vrou Natuurs verborgentheen te zoecken?

1) Zie *Vondels Leven*, blz. 85.
2) Toefpeling op den bundel gedichten, door H. onder dien tytel uitgegeven.

Neem ander werck en legh de boeken neêr.
Uw vrint verjaart. Kom vat uw ganzeveer
Papier en int, en val zoo voort aan 't ſchrijven.
De tijt is kort. Kom, wilt ge wat bedrijven,
Zoo neemze waar, eer ze u ontnomen wert.
Met wasze weg en liet my in het hert
Een gulde ſtraal van waare vrintſchap daalen.
Met welcken ſlagh van woorden zal ick maalen,
O vrient! uw kunſt, zoo heerlijck en zoo eel?
Ghy maaltze zelf, wanneer 't begaaft penceel
Anchiſes zoon zijn ruſting doet verandren
Door Venus list, of daar ze met malkandren
In 't waater gaan, zy hem de ſalving geeft,
Of daar Adoon de geest gegeven heeft
Door 't ijslijck zwijn gewont en fel gebeeten;
Ghy ſchijnt de ſtraf van dertle min te weeten,
Zoo heeft uw geest dat ſterven afgebeelt.
Mijn vrintſchap wenſt, dat ghy de deughden ſtreelt,
De kunſt omhelſt in plaats van zotte minnen.
Zoo moet Minerv ſtaegh ſtieren uwe zinnen
Naa weetenſchap: zoo word de konſt volmaackt.
Geluckig die op zulcken trap geraackt [1]).

Men ziet het, deze vaerzen munten niet uit door verhevenheid van toon en gedachten; maar zy zijn fiksch geſchreven, duidelijk van zin en onberispelijk van vorm; en dat zy van een vrouw herkomſtig waren, die ook in andere vakken van kunst uitmuntte, was zeker iets ongemeens. Geen wonder alzoo, dat ook Vondel zich genoopt gevoelde, haar zijn hulde te brengen in het navolgende byſchrift op haar afbeelding, 't welk ons leert, dat Katharina niet enkel door geest en talenten ſchitterde, maar er nog goed uitzag bovendien.

1) Wie de hier zoo hoog opgevijzelde ſchilder kan geweest zijn, weet ik niet, en geen is my onder de letters F. D. als toen levende bekend. — In den *Bloemkrans* enz. komt, blz. 544, nog een verjaardicht voor van Kath. Queſtiers aan haar broeder David Queſtiers toegezongen. 't Draagt de dagteekening van 2 Febr. 1658, en elke regel begint met een letter van zijn naam.

OP

KATHARINE QUESTIERS.

OO maelde een ſchilders hant de ſchoone KATHARYN;
Maer 't leven overtreft zoo ver den ſchilderſchijn,
Als een gemaelde roos met haere dove kleuren
Een roos in 't leven wijckt, wiens levendige geuren
Het hart verquicken, op den oever van de doot.
Apollo noemde dees de tiende kunſtgenoot,
En waerde zuſter van de negen Kunſtgodinnen.
Hy wenſchte uit minnegloet haer edel hart te winnen:
Maer zy, te vreden met der ſterfelijcken lot,
Ontzey de min van dien onſterfelijcken Godt:
En hadt hy haer beſtaen te ſchaecken tegens d' orden,
QUESTIERS waer geen laurier, maer eene roos geworden.

12 Verſta: „Queſtiers ware niet, gelijk Dafne, in een laurier, maar in een roos veranderd."

Ook nog het volgende ſchreef onze dichter op haar werk [1]):

1) Ook OUDAEN bezong haar, acht jaar later. Zie *Poëzy*, I, 314.

OP

DE KUNSTIGE

TEKENINGEN EN BOOTSEERSELS

VAN

JONGKVROUWE

SAFFO QUESTIERS.

WEEDE SAFFO, in uw dichten,
Hoe beſtiert Natuur uw' geeſt,
Als ghy levende op haer' leeſt
Ons ſaizoenen door 't verlichten,
Knoppen, bloemen, airen, ooft,
Ys en kegels, ziel en leven
Op uw bladen weet te geven,
Ja een' out bloemiſt berooft
Van zijn zinnen, van zijn oogen,
Die, van geen bedrogh bewuſt,
Waent den levenden Auguſt
Aen te zien, en ſtaet bedroogen.
Maer ick ſtel dit wonderwerck,
Zonder ſchimp, by d'andre zeven,
Dat een maeght is maeght gebleven,
Buiten opſpraeck van de kerck,
Schoonze een kint bootſeerde en teelde,
't Welck natuurlijck leeft en blooſt,
In wiens aenſchijn 't eigen krooſt
Van de zuivre moeder ſpeelde.
Zoeckt Natuur by kunſt wat viers,
Datze licht hael by QUESTIERS.

8 *Een' out bloemiſt: out* ſtaat hier voor „ervaren, kundig."
11 *Den levenden Auguſt*: t. w. de tulp, *ſemper Auguſta* genoemd.
16 Lees: „zonder dat zy voor de kerk werd geroepen." Het heugt my nog uit mijn jongelingsjaren, de vertooning in de kerk te hebben gezien van een meisjen, dat zich vergist had, en, voor den kerkeraad geroepen, by de openbare godsdienstoefening door den Predikant werd beſtraft en tot boete aangemaand.

Weder bracht dit jaar de Meimaand menig huwlijksfeest en meer dan een huwlijkszang van Vondel aan. Zoo vervaardigde hy een gedicht op het huwelijk tusſchen Joan van Waveren, een der aanzienlijkſte Amſterdamſche Patriciërs, en Debora Blaeu, vermoedelijk een kleindochter van zijn overleden vriend [1]).

1) Zie over de Blaeuwen Deel III, 458—466.

TER BRUILOFT

VAN

DEN EDELEN EN HOOGACHTBAEREN HEER,

JONGKHEER

JOAN VAN WAVEREN,

Oud Schepen van Amsterdam,

EN

MEJOFFER

DEBORA DE BLAEU.

IN Goeilant bloeit een ſtreeck, nu 's Gravenlant geheeten,
Daer d' edelſte Aemſtelaers een tijt geleeden zweeten
Om ſchraele en barre hey te meſten, en den gront,
Die arm was uit zijn' aert, in vette klay en klont
En vruchtbre klaverweide en beemden te verkeeren.
Zoo komt de kunſt Natuur te baet, en kan haer leeren
Wat lantbou, arbeit, en zorghvuldigheit vermag.
Hier quamen ſtallingen, en hoeven voor den dag,
Paleizen, vee en vrucht, en laenen, en waeranden.

3 *Schraele en barre hey:* het eigenlijke 's Graveland is lage, moerasſige grond, die niet behoefde gemest te worden. Wat V. hier zegt kan alleen de daarachter liggende, by ſommige lusthoven aangetrokken heigronden gelden.

Men noemt dees lantſtreek nu de Tempe dezer landen,
Daer Peneus, klaer van ſtroom als glas, door heenevloeit.
Hier zingt de nachtegael. Hier quinckeleert, en broeit
De vogel, jaer op jaer, zijne eyers uit. Hier draegen
De boomen lecker ooft. Hier vliegen, en hier jaegen
De jongkers naer patrijs, en hazen jaghtgezint
Met ſnuffelenden brack, en vluggen hazewint.
De Grieckſche Venus ſcheide uit d' ooſterſche landouwen,
Verliet haer' bergh, en kerck, om hier haer hof te bouwen,
En vondt'er WAVEREN, die moê gejaeght, dat pas
Beſchaduwt van een linde, in ſlaep gevallen was,
Op 't ruiſchen van een bron, die door verborge ſprongen
En aders uit den gront met kunſt quam opgedrongen.
Hy ſcheen te groeten die hem in den droom verſcheen,
Veel ſchooner dan menze oit in marmer zagh beſneên
Van d' overoude hant der Fenixkunſtenaeren,
Die uit veel lichaemen een enckel ſchoon vergaêren,
Om haer te ſcheppen, die der ſterfelijcken maet

11 *Peneus, klaer van ſtroom als glas:* dewijl er op anderhalf uur afſtands van 's Graveland geen rivier te vinden is, en hier toch kennelijk op een loopend water gezinſpeeld wordt, zoû de vermelding van dien Peneus ons misſchien kunnen doen opmaken welke beek en alzoo welke hofſtede hier bedoeld wordt. Beken vindt men alleen in de lusthoven die tegen de helling der heide gelegen zijn of van welke een gedeelte uit heigrond beſtaat: zoo loopt er b. v. eene door de eerſte hofſtede, welke men, van Weesp komende, in 't oog krijgt en die naar haar vroegere bewoners *Schaep en Burgh* genoemd is.

13-16 *Hier vliegen, en hier jaegen De jongkers:* de jacht, in een ruimeren zin genomen, kan verdeeld worden in drie ſoorten, t. w.: *jagen, vliegen* en *viſchen:* het eerſte ſlaat op het *loopende*, het tweede op het *vliegende* wild, het derde op de *viſchery*. Even als in den hier voorkomenden regel, zegt V. in zijn *Vorſtel. Brail.*, vs. 285:

Maria ziet haer zuſter aen by vlaegen,
En heeft meer luſt te vliegen, *en te* jaegen
Met haeren boogh, den koker op den rugh,
Naer hinde *en* hart.

16 HUYDECOPER, *Pr.* III, 118, wil hier V. verbeteren en den regel aldus gelezen hebben:

Met snelgewieckten valck *en vluggen hazewint,*

omdat, zegt hy, alsdan de *valk* tegenover den *patrijs* en de *hazewind* tegenover het *haas* ſtaat. Zeer waar, en in 't afgetrokkene zoû de uitdrukking alzoo poëtiſcher zijn en vooral eigenaardiger, om 't voorafgaande *vliegen*, 't geen men niet met jachthonden, maar met vogels pleegt te doen. Maar V. offerde niet gaarne de waarheid op aan de poëtiſche vinding. Het gold hier geen jagers in 't algemeen, maar 's Gravelandſche jagers, en indien deze nu, gelijk ik geloof, niet met valken, maar met den *ſlaunden hond* op *hoenders* joegen, dan zoû men hem hier met recht van onnaauwkeurigheid in zijn ſchildering beſchuldigd hebben, wanneer hy een valk gebracht had, waar die niet behoorde. Intusſchen, als ik reeds aanmerkte, Huydecoper had in zoo verre recht, dat V., alleen van *honden* ſprekende, 't woord *vliegen* niet had moeten gebruiken, 't welk alleen ſlaat op jacht by *valken*. Immers, even als men van een jager van beroep zegt, dat hy by iemand *jaagt*, zoo zegt men van een valkenier, dat hy by iemand *vliegt*. — Voorts zij hier nog aangemerkt, dat men, in jagerstaal, behalve *vliegen*, ook nog *vlieger* en *vlucht* bezigt. Zoo b. v. HOUWAERT, *Gem. loop der Werlt*, B. I, van Diane ſprekende:

Haer volghden veel Nymphen, maegden en camenieren,
Veel jaghers *en* vlieghers —

en Vondel zelf, in de *Roomſche lier*, vs. 103, Deel III, blz. 201:

Gezonden ackerbou en jaght *en* vlught
Door boſch en velden —

voor welk *vlught* ook wel *vederjacht* of *vederſpel*, in tegenoverſtelling van *weiſpel*, gelezen wordt.

19 *Dat pas* voor „te dier gelegenheid." Zoo in den „Gysbreght," Deel III, blz. 408:

Mits ghy teruggeweeck en riel dat pas *te zwack.*

23-28 Hier wordt gezinſpeeld op hetgeen men verhaalt van Apelles, dat hy namelijk vele ſchoone vrouwen verzameld had om de eigenaardige ſchoonheid, waardoor ieder van haar uitmuntte, te beſtudeeren, en uit de vereeniging daarvan een geheel te vormen.

En uiterſte begrijp zoo verr' te boven gaet,
Dat alle ſchoonheit by dees ſchoonheit, noit bezweecken
Door eeuwen zonder ende, een ſchaduw wort geleecken,
En by het leven ſlechts gelijckt een bloote ſchijn,
Die 't oogh, uit eene bron, of helder kriſtalijn,
Bejegent, en verſchijnt. Wat is de ziel gezegent
Die dit geluck gebeurt! ô ſchoonſte, ghy bejegent
My hier ter goeder tijt. [Zoo ſpreeckt hy in den droom.]
O moeder van de min, zijt overwellekoom
In 't graefelijck geweſt. Hoe koomt ghe my t' ontmoeten?
De Gravelantſche roos, die onder uwe voeten
Haer' geur en gloet ontvout, getuightme wie ghy zijt,
Die 't menſchelijck geſlacht uw vrientſchap niet benijt.
Ik wenſchte uw Heiligheit al overlang te aenbidden,
En op het minnefeeſt aen uw altaer, in 't midden
Der ſchoone Jofferen, op t' offren wieroockgeur,
En krans en myrtetelgh, met roozen deur en deur
Bevlochten: maer 't geluck, 't welck vloeit uit uw genade,
Verſtackme van mijn' wenſch, en rechte wedergade:
Mijn tijtgenooten zijn een poos vooruitgetreên.
Zy ſcheen hem hierop aen te lachen, en beſcheen
Hem onder 't lachen met zoo minnelijcke loncken,
Dat d' oogen zijne borſt al heimelijck ontvoncken
Met eenen zoeten brant. Ten leſte berſtze eens uit.
De roozemont luickt op, en ſtemt met dit geluit:
O brave Jongelingk, by Venus uitgekooren,
Het bruiloftslot wort elk van boven toebeſchooren.
Een ieder heeft zijn' tijt, en uur, hem toegeleit.
D' aeloude en vruchtbre ſtam, die zich zoo weeligh ſpreit
En groeit door Henrick en zijn mannelijcke kinderen,
Wil ick in d' afkomſt niet beſnoeien, noch verminderen,
Maer door een bruiloft aen elckandere uitbeſteên,
En ſmilten in zijn bloet twee tacken onder een,
Den neef, en zijne nicht: en om dit uit te wercken
Verlaet ick Cyprus, en zoo veel gewijde kercken,
En koom nu 's Gravenlant bezoecken met mijn' zoon.
Uw vaders wapen met den Arent en de Kroon
Gekroont, toen Ferdinand hem 't Ridderzwaert vereerde,
Zal erven op zijn bloet. Zoo iemant minnen leerde
Door 't hemelſche beleit, zult ghy, doorgloeit van brant,
De bloem van uw geſlacht gaen plucken met uw hant.

47 Verſta: „mijn tijdgenooten hebben ſpoediger een vrouw gevonden dan ik."
51 *Door Henrick:* Hendrik Oetgens van Waveren was de vader van Jan en Claes, die in 1592 en 1598 op de Regeeringslijsten als Kommisfarisfen voorkomen, en van Frans, die in 1599 Burgemeeſter was.
64 *Uw vaders wapen:* Antonie van Waveren werd in 1631 door Keizer Ferdinand II met de Ridderlijke waardigheid vereerd.

Uw grootvaêr Oetgens, door zijn dienſten aengenaemer,
Als eerſte ſtichter van de zeeverzekerkamer,
De rijcke wisſelbanck, en 't leenhuis, is wel waert
Te bloeien in zijn zaet. Uw grootvaêr Spieghel paert
U vrolijck met dees hoop, dat ghy, als hy, en d' ouden,
De vryheit van den Staet zult voorſtaen, en behouden
Door erfgenaemen uit uwe egade aengeteelt.
Uw eigen vader zagh zich garen afgebeelt
Naer 't leven in uw vrucht, en wenſcht dat hy den neven,
Te ſpruiten uit uw trou, magh tot een' ſpiegel geven
Zijn dienſten, Aemſtels ſtadt en 't vrye vaderlant
Geſchoncken reis op reis. Op op dan, ſluit den bant
Van trouwe met uw lieffte, en laet de min niet ſlaeuwen,
Maer dommelt onder een de WAVERENS, en BLAEUWEN,
Dat ieder uit het krooſt oock d' ouders kennen magh.
Zoo ſprackze: hy ontwaeckte, en eer zijn oogh haer zagh
Verdweenze uit zijn gezicht naer 't hof, by haer verkoozen.
D' ontwaeckte riepze na, die op een ſpoor van roozen
In d' ope lucht verdween, en liet hem van dien tijt
In een' gedurigen en jammerlijcken ſtrijt,
Bekommert om het hart van DEBORA te winnen.
Dit 's zijn bejagh alleen. Hier worſtelen de zinnen
Van wederzijde om ſtrijt. Zy weet de min t' ontraên,
Al vrijt wat maeghſchaps wel. Hy weetze t' ondergaen
Met heuſcheit, en beſcheit, geſterckt uit Venus hoven,
En pooght het oude vier van hare min te doven,
Daerna een' nieuwen brant t' ontvoncken uit deze aſch,
En 't hart, zoo hart als ſteen, in murw en knebaer waſch
Te zien veranderen. Dit heeft zijn zwaericheden:
Maer wat vermogen niet de traenen en gebeden
Des minnaers op een vrou in 't eêlſte van haer jeught,
Wanneerze zich verbeelt 't genot van d' eerſte vreught.
Geſchaepen om het al wat leven voelt te buigen?
Waervan de ſtammen en geſlachten eeuwigh tuigen,
En d' oorlogen, zoo wijt de weerelt door gevoert,
Waer Venus de trompet en trommel heeft geroert
In 't hart der mannen, oock in d' Amazoonſche ſteden,
Zoo ſchuw van bruiloften, uit kracht van eere en eden.

80 *Oetgens:* Frans Hendriksz. Oetgens van Waveren, zoo even genoemd, was een der oprichters en eerſte Kommisſarisſen van de Kamer van Asfurantie in 1598, Kommisſaris van de Wisſelbank in 1609 en van de Bank van Leening in 1614.

82 *Spieghel:* eene der dochters van Spieghel was met Antonie van Waveren getrouwd.

92 *Al vrijt wat maeghſchaps wel:* „al pleit de omſtandigheid, dat zy met hem vermaagſchapt is, eenigzins voor de zaak."

106 *Zoo ſchuw van bruiloften, uit kracht van eere en eeden:* waar de Amazonen eigenlijk *ſchuw* van waren, en wat zy by *eede* verzwoeren, was, onder de macht eens echtgenoots te ſtaan; voor 't overige droegen zy de zorg dat haar ras niet uitſtierf aan haar buren, de Gargarenen, op. De meisjens, die haar geboren werden, behielden zy voor zich: de knaapjens brachten zy om, of ſtuurden ze aan hun vaders.

De minnegodt belacht dien eedt, een loſſen knoop,
Waer hy te velde treckt en ſleipt zoo groot een' hoop
Van helden achter aen en uitgelezen vrouwen,
Die na haer eerſte trou, den oogſt van min herbouwen,
Waertoe dees Schoone ſtemt, die zedigh en beleeft
Den afgeſlaefden helt 't gewenſchte Jawoort geeft,
Waer na de bruiloft volght, op d' aenkomſt van Godt Hymen,
Die 't lieve paer nu groet, en voorlicht en op rijmen
Aldus naer 't groen prieel van 't weeligh bruitsbedt leit:
Nu volgh, geluckigh paer, mijn fackel. Waerom ſchreit
De ſchoone? zwaerlijck valt een weduwe t' ontveinzen
't Geen al de bruiloftsrey kan zien door haer gepeinzen,
Dat is 't genoegen van den Bruigom en zijn Bruit,
't Welck uit de zaligheit van 't wettigh bruitsbedt ſpruit,
Het bruitsbedt, dat u wacht, van blijſchap opgenomen.
Dit leert de menſchen hoe zy op de weerelt komen,
En houden, op den voet der oudren, eenen toon.
Hier kuſt men dat het klapt: hier is de ſchaduw ſchoon.

117 *Een weduwe:* de bruid nam dus haar tweeden man. Wie de eerſte was, weet ik niet.

Ook bezong Vondel het huwelijk van Ventidius Riccen of Ryxen zoon van Frederik Riccen, aan wien Barlaeus een zijner Latijnſche gedichten had opgedragen [1]), en als zijn vader, Kaſtelein en Hoofdofficier van Purmerend, met Haasjen Augustijns, van Hoorn, waarſchijnlijk een bekende zijner zuster Bruyning [2]).

1) BARLAEI *Poem.* II.
2) Zie Deel II, blz. 230.

TER BRUILOFT

VAN

DEN E. HEER

VENTIDIUS RICCEN,

KASTELEIN EN HOOFTOFFICIER DER STEDE PURMERENT,
BALJUW VAN DE BEEMSTER EN WORMER, &C.

EN

DE. E. JONGKVROU

HAESJE AUGUSTIJNS.

BRUILOFT, bruiloft. Volght Godt Hymen,
Nu de leeurick in zijn vlught,
Uit een liefelijcker lucht,
Quinckeleert, en noopt tot rijmen
Al wat lucht ſchept, daer de lent
Horen trout aen Purmerent.

Zou het jeugdigh bloet niet minnen,
Zong hy, nu de lucht ontlaet,
Al de weerelt vryen gaet,
Velt en weide groente winnen,
't Aertrijck in zijn ingewant
Voelt een' minnelijcken brant.

Alle tacken, alle telgen
Minnen in de jeught van 't jaer.

8 *Nu de lucht ontlaet:* d. i.: „nu het zoeler weer wordt." Vergelijk het Bruiloftsdicht aan HOOFT, Deel II, blz. 650, vs. 416.

Het hart der Bruit, dus lang tot kil kriſtal gevroren,
Ontlaet *nu.*

Niemant valt dit juck te zwaer.
Zon en morgendau te zwelgen
Geeft de planten nieuwe kracht,
Waer de zon de kou verzacht.

Alle vogels, vee en dieren
Voelen Cypris ongena.
Ieder kuſt zijn wederga.
Hoort de velden tierelieren.
Hoort dat hemels veltgezang.
Ieder gaet dien bruiloftsgang.

Riccen hoorde 't quinckeleeren
Van den leeurick met den dagh,
Daer hy in zijn kamer lagh,
En, geſprongen uit de veêren,
Aengeprickelt van zijn lot,
Reedt ter poorte uit van het ſlot.

D' avontſtar is nau gebooren,
Als hy Hymen vint gereet,
Die in 't groene bruiloftskleet
Hem verwelkomt binnen Horen,
En den Bruigom licht vooruit
Naer den drempel van de Bruit.

Riccen volghde die hem leide
By de lieffte, zijne trou,
Die beangſt, en noch in rou,
Noode van de ſpeelnoots ſcheide,
Die haer trooſten, daerze zit,
En de lieffte om uitſtel bidt.

Schoone Jongkvrou, root bekreeten,
Sprack de Bruiloftsgodt, ſchep moedt.
Vrees geen leedt, noch tegenſpoet.
Leer uw moeders rou vergeeten
Met de blyſchap van de nacht,
Die een treurigh hart verzacht.

Wat aen moeder wert verloren
Wint ghy aen den Bruidegom

10,20 Uit hetgeen volgt zoû men juist opmaken, dat, In 't voorjaar, *alle vogels* enz. de *genade* of „gunst" van Cypris gevoelen. Waarſchijnlijk lag in 's dichters bedoeling: „alle vogels, zich de *ongenade* van Cypris op den hals gehaald hebbende, door haar zoo langen tijd niet te dienen, haasten zich nu tot het minneſpel."

30 *Ter poorte.. van het ſlot:* t. w. van 't ſlot te Purmerend, waarvan hy Kastelein was.

38 *Zijne trou* voor „haar, die hem trouw beloofd had."

En zijn liefde wederom.
Heden is uw trooſt geboren,
En ghy vint by uwen Heer
Uw verlooren blyſchap weêr.

Purmerent zal u bejegenen
En begroeten in 't gemein,
Als ghy met den Kaſtelein
Stadt en Beemſterlant komt zegenen
Door de hoop van eene plant,
D' eere van uw trouverbant.

Op dien trooſt in haere ſmerte
Vaeght hy, die den trouring gaf,
HAESJE voort de traenen af,
Strijckt de blooheit van haer harte,
En zy volght hem, hant aen hant,
Naer de bruiloftsledekant.

Laet VENTIDIUS beſchermen
Zijne lieffte, ſtil van aert,
Die zijn vaders ſtam bewaert.
Laet hem ſterven in haere armen,
En verrijzen jaeren lang.
Zingtze in ſlaep met dit gezang.

Minder bekend dan de naam van Riccen, die zoo op de Regeeringslijsten der Westfrieſche ſteden als op die der hooge Rechtskollegiën voorkomt en nog heden ten dage niet is uitgeſtorven, is die van Kamay. Een lid uit deze laatſte familie, Sybrand genoemd, vereenigde zich dit jaar in den echt met zekere Maria Koppeſen en werd door Vondel aldus bezongen.

TER BRUILOFT

VAN

SYBRANT KAMAY,

EN

MARIA KOPPESEN.

De Menſch is buiten Echt maer hallef menſch gereeckent,
Waer vint ick, ſprack KAMAY, het andre halve deel?
Met welck een' naem en merck heeft Godt mijn Ga geteeckent?
Ick zworf te lang alleen in 't Kriſtenſch Luſtprieel,
Te Rome en over al. Waer zit mijn lief geſcholen?
Wanneer verſchijnt my eens dat hartverquickend Licht?
Zoo klaeghde SYBRANT vaſt, vermoeit van om te dolen,
En heimelijck geraeckt van eenen zuivren ſchicht;
Als d' Engel Rafaël, by Aemſtels groene weide,
Hem in den May verſcheen, veel zegens wenſchte en ſpoet,
En vrolijck by de hant in 't Paradijs geleide,
Alwaer geen Eva, maer MARIA hem gemoet.
De Leitsman ſprack: dat is de Balſſem voor uw wonden.
Ghy zocht uw Helft, en hebtze in 't Paradijs gevonden.

11 *In 't Paradijs:* „de Bruid woonde in een huis, daar 't Paradijs uithing." *Aant. der o. uitg.*

Of de Bruid in den bloede beſtond aan Gerrit Cornelis Coppesz, die in 1580 Sekretaris der ſtad was, is my niet gebleken, en het zoû zelfs gewaagd zijn, een giſſing te uiten, daar de naam van Koppen een voornaam was, en Coppesz dus niet anders dan Koppenszoon of

Koppensdochter beteekent. Ook twijfel ik aan de verwantſchap; want de voormelde Sekretaris behoorde natuurlijk tot de heerſchende kerk; terwijl Kamay en zijn bruid Katholyken waren. Ook Jan Vos bezong hen in 't navolgende gedicht:

Sybrandt Kamey (ſic) en *Maria Koppen* (ſic) zyn huisvrou, door Geeraerts geſchilderd.

Dit 's Koppens noch Kamey, maar Venus en Adoon.
Heeft zy op haar perruick geen purpre rozekroon,
Noch drijft zijn handt geen ſpriet om harten te verſchrikken,
Het is geen noodt. Zy draagt de roozen op haar koon.
En hy vertoont de ſpriet op 't ſcherpſt in zijne blikken.
Zy blaakeren alleen door 't kuiſche minnevuur.
Geen heeter toortſen dan de gaaven der natuur.

't Blijkt voor 't overige, dat Kamay een man van ſmaak en van oordeel was: van ſmaak; want hy bezat een belangrijke boekery: van oordeel; want hy was niet gul om zijn boeken uit te leenen. Wy leeren dit uit het navolgende puntdichtjen, misſchien vervaardigd als een geeſtige wraak over het weigeren van een boek.

OP DE BOECKKAMER

VAN

S. K.

't Is Heilighdom, dat ghy hier ziet.
Hoe heet het? Kruitje roer my niet.
De ſtommen ſpreecken op papier.
Wie leenzieck is vertreck van hier.

De beide andere paren, wier huwelijk Vondel in dit jaar bezong, behoorden tot zijn naaste bekenden. Michiel Block althands was de broeder van Agnes, De Wolffs huisvrouw, en Alida Anſlo, een kleindochter van dien Gerbrand Anſlo, wiens huwelijk hy vroeger bezongen had [1]).

1) Zie Deel III, blz. 170.

TER BRUILOFTE

VAN

DEN E. BRUIDEGOM

MICHIEL BLOCK,

EN

DE E. BRUIT

ALIDE ANSLO.

SAP. 8. KRACHTIGH EN LIEFELIJCK.

Zoo ergens in, 't alwijs beleit
Beſchiet, met kracht en lieflijckheit,
Zijn oogmerck in 't behoeden
Der ſchepſelingen, dat blijckt klaer
In 't paeren van 't gewettight paer,
By Godt en alle vroeden
Met lof gekroont: want 's huwlijx ſtant
Zich tegens 't menſchverſlinden kant,
Herſtelt met weelige enten
Het menſchdom, dat groote afbreuck lijdt
Door krijgh en onderlingen ſtrijt
Van ſtrijdende elementen.
Gewont met eenen minnepijl
Van Godt, pluckt Joſef aen den Nijl,
In 's rijcks aertspriesters hoven,
De bloem der maeghden binnen On,

1-4 Verſta: „zoo Gods Alwijsheid haar doel in eene zaak op krachtige en weldadige wijze bereikt, het is in 't onderhouden van 't geſchapene."
4 *Schepſelingen:* zie blz. 494.

Waer aen hy bey de ſpruiten won,
Die hem veel heils beloven.
De koning Faro, bly van geeſt,
Kroont Rachels zoon op 't bruiloftsfeeſt
En helpt de ſtaetſi vieren.
Het hoogh beleit was oirzaeck van
't Gezegent huwelijxgeſpan
Volvoert door Godts beſtieren.
Gelijck de zon de vorſt ontdoit,
Het dorre lant met lover toit
En telge, in elck geweſte;
Met kracht en lieflijckheit het groen
Te voorſchijn brengt in zijn ſaiſoen;
Zoo wort, tot 's menſchdoms beſte,
Door 't gloeien van oprechte min
De minnaer en zijn bedtvriendin
Gezegent. Geene tyen
Verdelgen 't menſchelijck geſlacht.
De ſtammen bloeien in hun kracht,
Door d' afkomſt, zoet op vryen.
Het ſtoutſte hart leght zijn geweer
Voor 's huwlijcks troon gebuighzaem neêr,
En ſmilt, als waſch, door 't ſtraelen
Van dezen liefelijcken brant.
De helt biet wapenloos de hant
Zijn gade en kuſt de kraelen
Van haeren opgeloken mont,
Verbint in 't eeuwigh trouverbont
Zich zelven, en zijn zinnen,
Hoe wuft die weiden, zonder toom.
Hy neemt dit juck op in dien droom.
Geen zachter juck dan 't minnen.
Een orden ingewijdt van Godt,
Uitreicker van een ieders lot,
Een orden, aengeprezen
Ter bruiloft van Godts majeſteit,
Door zijne tegenwoordigheit,
En 't wonderwerck, bewezen
Ten trooſt van bruidegom en bruit.
Stapt met dees hantveſt fier vooruit,
En helpt Godts acker bouwen,
Op 't ſpoor der oud'ren, nimmer moe.
Geen nazaet geeft den voorzaet toe
In trouwen, en hertrouwen.
Zoo won de blaeckende MICHIEL
ALIDE, zijne halve ziel,

Door kracht van trouwe liefde.
Nu trout de wellekome vreught
Zijn blijde jeught aen haere deught,
Die hem zoo minzaem griefde.
Ghy ſpeelnoots zingt, met blijde keel,
't Geluckigh paer naer 't bruitsprieel.
Ay, zietze treckebecken,
Als duiven, op dien bruiloftszangk.
Gelieven duurt dees wijs te langk.
't Is tijdt dat wy vertrecken.

64-79 Een nog al dartel ſlot voor zulk een ſtichtelijk begin; doch de overgang van hoogen ernst tot ſcherts is met beleid en overleg gemaakt, zoo dat er niets ſtuitends is in de verandering van toon.

Dat Katharina de Vries, die met Jacob Linnich trouwde, een nicht van Vondel was, ben ik alleen door een toeval gewaar geworden. Mijn vriend Alberdingk Thijm kocht eens, op een veiling, een kwartijn, zijnde een editie van 1628 van Heinſius Nederduitſche *poëmata*, waarachter, ſedert misſchien 230 jaar, ingebonden zit HEINSII *Lofſanck van Jeſus Chriſtus*. Tegenover den tytel van dien Lofzang, en op den blanken tegenkant van de laatſte bedrukte bladzijde des eerstgenoemden werks, ſtaat, met Vondels hand, eenigzins kalligrafisch:

LOFSANG VAN JESUS CHRISTUS,

OPGEDRAGEN AEN

KATARYNE DE VRIES,

DOCHTER VAN

JACOB FRANSZ DE VRIES EN ANNA DE WOLF,

HUISVROUWE

VAN DEN E. JACOB LINNICH.

Uw dienſtwillige Oom

J. V. VONDEL.

t' AMSTERDAM 1671
den 25n in Lentemaent.

Uit deze regels meen ik te mogen opmaken, dat de vader van Anna de Wolff een broeder was van Vondels echtgenoote. Nopens Jakob Linnich heb ik niets te weten kunnen komen. Het bruiloftslied luidt als volgt:

TER BRUILOFTE

VAN

DEN E. BRUIDEGOM

JAKOB LINNICH,

EN

DE E. BRUIT

KATHARINE JAKOBS DE VRIES.

HOOGHSTE wijsheit, wiens beleit
D' eeuwigheit
Van het menſchdom door het paeren
Hanthaeft, en met volle vrenght
Onze jenght
Zegent onder 't zoet vergaêren;

Wie kan u met harte en mont
Voor den vont
Van dien ſtaet ten vollen eeren?
Wie verlangt niet, hant aen hant,
Naer dien ſtant
Uit te treên op nw begeeren?

Deze vrenght en blijde feeſt
Magh geen' geeſt
Magh geene Engelen gebenren.
Godt heeft aerdtſche zaligheit
Hnn ontzeit,
Binnen 's hemels hooge deuren.

Schoon zy rijck zijn van gena,
Zonder ga
Zweven deze in 't eeuwigh leven.
D' Engel, vry van minnezucht,
Teelt geen vrucht.
Dit 's den menſch van Godt gegeven.

Dus beleeft de menſch veel trooſt
Aen het krooſt,
Dat hem uitbeelt met zijne oogen;
Nu een dochter, dan een zoon,
Even ſchoon
En geluckigh opgetogen.

Wie dien ſtaet verkleenen wil
Mercke al ſtil
Hoe de hemel zelf aen d' aerde
Troude, en dit geluckigh paer
Jaer op jaer
Ons een' ſchoot vol vruchten baerde:

Want hy zegent ons landou,
Zijne vrou,
Met een' milden dau en regen,
En beſchijntze van om hoogh
Met zijn oogh,
Oirzaeck van zoo groot een' zegen.

Als hy, reis op reis beluſt,
D' aerde kuſt,
En belonckt met zonneſtraelen,
Wiut de zegenrijcke bruit
Bloem, en kruit,
Telg, en tack, in beemt en daelen.

Dan verquickt by lentedagh
Wat eerſt lagh

20,21 *Zonder ga Zweven deze:* hetzelfde had V. reeds aan Apollion laten zeggen in den *Lucifer*, vs. 141. Deel VI, blz. 226.

Wy weeten van geen trouwen,
Van gade of gading, in een' hemel, zonder vrouwen.

27-48 Wie herinnert zich by deze fraaie beſchrijving van 't huwelijk tuſſchen Hemel en Aarde, de ſchoone regels niet van Bilderdijk, die 't zelfde denkbeeld bevatten:

Meimaands zoele luchtverwarming,
In den zegen
Van den regen
Over 't aardrijk neêrgeſtort,
Is een hemelſche echtsomarming,
Waardoor de aarde moeder wordt.

Onder winterſneeu bedoven:
Dan gevoelen plant en dier
't Minnevier.
Wat begraven lagh komt boven.

Op dit voorbeelt trout de May
Deze bey,
Eens gezint, KATRYN, en LINNICH.
Merck eens hoe de jeught van 't jaer
En dit paer
T' zamenſtemmen dus aenminnigh.

Bruiloft, bruiloft, zingt de May
In de wey:
En wy zingen met verblyen:
Bruiloft, bruiloft. Schenckt den wijn,
Zonder pijn,
Zoo zal 't huwelijck gedyen.

JAKOB, zonder tijtverlies,
Kus DE VRIES,
Op dien wenſch voor mont en kaecken,
En bezegel met u twee
Onze beê,
Dat kan Godt en ons vermaecken.

51 *Bedoven* voor „*bedoofd*, gedompt, geſmoord." 't Is van 't oude w.w. *beduiven*, „in doffen ſtaat doen verkeeren." Zie *Uitl. Woordenb. op* HOOFT *in v. bedoven.*
61 *De May:* uit de omſtandigheid, dat V. hier *may* op *wey* laat rijmen, blijkt, dat *ay* toen reeds in dat woord als *ei* werd uitgeſproken.
65 *Zonder pijn* voor „zonder ſpijt, gul weg."

Terwijl de oomzegſter van Vondel aldus een huwelijk aanging, had in dit zelfde jaar, ten opzichte eener andere nicht van hem, een plechtigheid plaats, van tevens gelijken en verſchillenden aart. Immers zoo het hier ook een huwelijk gold, het was een geeſtelijk huwelijk. Anna Bruining, eene der dochters van Vondels (door hem tot het Roomſche geloof gebrachte [1]) zuster Katharina, deed hare geloften als non in 't klooster van Bethlehem te Brusſel. Het was op deze gebeurtenis, dat hy den navolgenden lierzang ſchreef:

1) Zie Deel VI, blz. 124.

MAEGHDEPALM

TER KLOOSTERSTAETSIE VAN ZUSTER

ANNA BRUINING,

BEVESTIGHT IN D' ORDE VAN D' ARME KLAERISSEN
TE BETHLEHEM IN BRUSSEL.

SINT LUKAS. *Anna gingk noit uit den tempel, maer diende Godt nacht en dagh met vaſten, en bidden.*

EINIGEN heeft Godt gegeven
Al wat hart en oogh bekoort,
In de lente van haer leven,
Af te ſnijden: 't eeuwigh Woort
JESUS rechte hant te trouwen;
Hem te volgen onder 't kruis,
Zonder oinzien, en berouwen,
Stil, gehoorzaem, arm en kuiſch.
's Nachts te bidden, en te waecken
Op den bergh: geen leckerny
Met de kieſche tong te ſmaecken:
Altijt godtgetrooſt, en bly,
Opgetogen met gedachten
In het hemelſch heilighdom,
Vol betrouwen in te wachten
Aller zielen bruidegom:
Zulck een lot, het hooghſt' van allen,
Zulck een koſtelijck kleenoot
Is nu ANNA toegevallen,
Uit des hemels rijcken ſchoot.
Cherubijnen, Serafijnen
Daelen om het ſtaetigh feeſt

5 *Jeſus rechte hant te trouwen:* zie omtrent deze uitdrukking het aangeteekende Deel IV, blz. 284.
10 *Op den bergh:* staat hier figuurlijk voor „in navolging van Kristus."

Van dees jongkvrou t' overſchijnen,
Daerze, ruſtigh, bly van geeſt,
Op het ſpoor van Sinte Klaere,
Naer Franciskus ſtrengen ſtijl,
Aen komt treden ten altaere,
Als met eenen minnepijl
Van om hoogh in 't hart geſchoten.
Zoo verlaet de ſchoone maeght
Op de harpſnaer onverdroten
's Vaders huis. Haer yver draeght
Lijf en ziel op aen den geenen
Dienze mint, en hy bemint
Die van haere kintſche beenen
't Heillicht volght, zoo ras zy 't vint.
Al de weerelt jaeght naer ſchatten,
Vlamt op welluſt, eer, en ſtaet:
ANNA laet de goutzucht vatten
Naer het goet, dat haeſt vergaet:
Zy, uit goddelijcken bloede
Weêrgeboren, als Godts zaet,
Kuſt den mont der arremoede.
Zuſter ANNA, ghy verlaet
Alles, om alleen te winnen
't Waertſte goet, het eenigh Al.
Uwe ſchoonheit blinckt van binnen.
Ghy verkieſt een' armen ſtal
Met d' ootmoedige Marye,
Kieſt een kribbe, een ſtroien bedt.
Christus is uw hoovaerdye.
Wat u hindert en belet
In de loopbaen, onder 't rennen
Naer den opgehangen prijs,
Als met aengeſchote pennen,
Smijt ghy van u, kloeck, en wijs.
Ghy verwacht, als uw genooten,
Opgeſchort, met brandend licht,
Ingetogen opgeſloten,
Uwen bruidegom, en ſticht
Door den ſpiegel van uw leven
Andren, die, noch zwack en teêr,

Op het ſpoor van Sinte Klaere: het was een Klarisfen-klooster.
Franciskus: t. w.: van Asſiſium. Zie *Lofz. op St. Klara*, Deel VI, blz. 353.
Van haere kintſche beenen: of „van kindsbeen" af, als wy zouden zeggen, en van welke uitdrukking de regel van V. zeker aan velen den ſleutel geven kan.
Verſta: „Anna laat hen, die geldzuchtig zijn, vergankelijke ſchatten najagen."
Opgeſchort voor „reisvaardig;" het beeld is Oostersch, omdat de Oosterlingen, lange gewaden dragende, verplicht zijn die op te ſchorten, als zy te voet op reis gaan.
Met brandend licht: als de wijze Maagden uit de gelijkenis. Zie *Matth.* XXV. 1—12.

Zulck een kracht niet is gegeven.
Christus kruis is uw geweer,
En uw wapen, om te ſtryen
Tegens weerelt, vleeſch, en bloet,
Uw godtvruchtige getyen
Onderhouden 't graêgh gemoedt,
Als met manna, dat van boven,
Onder 't vaſten, u verſterckt,
Om den Opperſten te loven,
Die dit wonder in u werckt.
Snedigh weet ghy t' onderſcheiden
Godts geboden van Godts raet,
Die u, als een hant, komt leiden
Naer een hooger trap, den ſtaet
Van 't volkomen, onbeſlommert,
Vry van huiszorge, aerdſchen laſt,
Daer zich Marta meê bekommert,
Ghy met haere zuſter vaſt,
Voor Godts voeten neêrgebogen,
't Allerbeſte deel verkieſt,
Dat geen vloeck, noch helſch vermogen
U berooft, hoe fel het brieſcht.
Wilt ghy in de renbaen loopen
Naer 't volkomen, ſprack Godts zoon,
Pas uw have te verkoopen:
Deelze aen armen: volghme: uw kroon
Zult ghy in den hemel erven:
Maer de jongelingk, vol ſmert,
Kon zich niet hierin verſterven.
Chriſtus raet viel hem te hardt,
Om zijn' eigen wil te paſſen
Op de leeſt van 's hemels raet.
Ghy, hem over 't hooft gewaſſen,
Volght de les, die hy verſinaet.
Stockoude Anna, die Godts tempel
Nacht en dagh bewaerde, en badt,
Nimmer over Arons drempel
Om een lucht naer buiten tradt,
Hoort uw jeught, zoo vroegh te koore,
Galmen rollen door den boogh,

73 *Snedigh weet ghy t' onderſcheiden:* V. bezigt het woord *ſnedig* meestal in den zin van „ſcherp;" hier ook in dien van: „ſcherpzinnig."
75-82 Zie *Lukas* XI: 38—42.
80 *Vaſt:* is hier het bywoord, en ſtaat voor „intusſchen."
85-91 Zie *Matth.* XIX: 16—22.
91 *Kon zich hierin niet verſterven:* d. i.: „kon van het waereldsch goed niet afſterven, daar geen afſtand van doen."
100 *Om een lucht:* wy zouden zeggen: „om een luchtjen te ſcheppen." — Zie wijders *Lukas* II: 37.

Dat het in der Englen oore
Klinckt, daer zy u van om hoogh
Groet in 't midden van de Nonnen,
Van de maeghden, vry van ſmet,
Die de weerelt overwonnen,
En het Lam, op zijnen tret,
Volgen, waer het haer wil leiden.
Kon Sint Jan in wildernis,
Vrolijck eenzaem, afgeſcheiden,
Weigren 's Konings gunſt en diſch,
Hooffche pracht en zijde kleeren,
Met zijn kemels huit vernoeght,
Op wat wilde honigh teeren,
Daer men zaeit, noch maeit, noch ploeght;
Zou Godts dienſtmaeght dan ontzeggen
't Niniveeſche hairenkleet,
Op een bulſter neêr te leggen,
Met Elias, Godts Profeet,
En met Chriſtus veertigh dagen
Spijs t' ontbeeren, voor zoo veel
Haere teêrheit kan verdraegen?
Zou de luſt van lijf en keel
Meer vermogen dan de luſten
Van de ziele? ay wie wil niet
Op den bergh van Tabor ruſten,
Daer men JESUS klaerheit ziet,
En beſpiegelt? dat aenſchouwen
Is wat anders dan een blick
Van vermaeck, daer 't naberouwen
Flux op volght met ſmert en ſchrick.
Zoo gelijckt men Rechabs zoonen,
Die, op 't vaderlijck gebodt,
Slechts een arme hut bewoonen,
Wijn ontbeeren, en by Godt
Zoo gezien zijn, en gezegent,
Dat hy Rechabs afkomſt ſpaert,
Als zijn gramſchap plaegen regent,
't Lant verwoeſt met vier en zwaert.
Dit zijn zuivre bybelſpreucken.

118 *'t Ninivceſche hairenkleet* voor „het kleed van boete." Zinſpeling op de boete, welke die van Ninive aflegden, om de ſtraffen, hun voorſpeld door Jona, weder van zich af te wenden. Zie *Jona* III: 6.

119,120 Niet, dat V. hier de geeſtelijke zuster op denzelfden bulſter met Elias wil laten liggen; maar hy bedoelt, dat zy hem daarin zal navolgen.

130 *Blick:* hier wederom: „een voorbygaande flikkering." Zie blz. 385.

132 *Rechabs zonen:* zie II *Kon.* X: 15,23; *Jerem.* XXXV: 6—19. Nog heden ten dage houden hun afſtammelingen, volgends hetgeen my de zendeling Wolff, die hen geſproken had, eens verhaalde, deze voorſchriften van hun ſtamvader in eere.

141 *Dit zijn zuivre bybelſpreucken:* deze regel ſchijnt aan 't adres der Protestanten te zijn gericht.

Wie dit menſchevonden ſchelt,
Moet Godts zuiver bladt eerſt kreucken.
Dit 's het blancke Lelivelt,
Ons getoont in 't Euangeli.
Salomon, in al zijn pracht,
Magh 't niet haelen by een Leli
Van dit maeghdelijck geſlacht.
Sinaes wet is onvolkomen
By de wet die hooger draeft
In een ziel, die, opgenomen
Binnen Sion, rijck begaeft,
Overvloeit in alle dingen.
Zy vermagh het al door een.
Eigenzinnigheit te dwingen,
Evaes ſlang met voeten treên,
Die het oogh door guichleryen
Aenlockt tot een ſnoot genot;
Godt ter liefde zich beſnyen,
Zonder nootwet, en gebodt,
Paſſen Chriſtenſche Amazoonen,
Schuw van 't mannelijck geſlacht.
Dichters, ſtelt uw cytertoonen:
Spant uw ſnaeren uit haer kracht.
Volght de maeghdelijcke ſtanders,
D' overwinſters van haer' luſt,
Moediger dan Alexanders.
Alexanders ſabel ruſt
Eer de weerelt is gewonnen,
Eer de helt zich zelf verwint:
D' oorlogh van mijn Kloofternonnen
Van zich zelve eerſt ſtreng begint.
't Eilant van geen zeven voeten
Zich bemaghtigen, is meer
Dan al 't aerdtrijck om te wroeten

146-148 Zie *Matth.* VI: 28.

149 *Sinaes wet* voor „*de wet*, op *Sinaï* gegeven." Het wegſmokkelen der *i* zoû V. niet zoo zeer tot verwijt kunnen gerekend worden, indien het niet aanleiding gaf tot een mogelijk misverſtand by hen, die hier aan een *wet* van 't *Sineeſche* Rijk mochten denken.

154 *Door een:* verſta: „door een enkele, namel. Kristus."

155-162 Lees: „Kristen-Amazonen, ſchuw van 't mannelijk geſlacht, paſſen, („leggen er zich op toe" — zie Deel III, blz. 686) — eigenzinnigheid (hier voor „lust, trek, begeerte der zinnen") te bedwingen, enz."

159 't Woord *beſnyen* moet hier natuurlijk in geeſtelijken zin worden opgevat. 't Is echter mogelijk, dat V. er ook by gedacht hebbe aan het gebruik der Amazonen om zich een borst af te ſnijden.

161 *Chriſtenſche Amazoonen:* nonnen met *Amazonen* te vergelijken, gaat er, ook zelfs met de byvoeging van *Christenſche*, niet door. Immers wat het punt der *mannen* betreft, zoo waren de Amazonen daar niet zoo *ſchuw* van in den zin, dien V. bedoelt, anders zoû heur rijk ſpoedig zijn uitgeſtorven; maar zy wilden de baas zijn over de mans: — en ook op dat punt valt de vergelijking met nonnen, die geen mans zien, in 't water. Van het krijg voeren, enz., waarin zich de Amazonen onderſcheidden, behoef ik in 't geheel niet te ſpreken: — en waar V., vs. 71, van den *oorlog* der nonnen gewaagt, ſtelt hy daar niet dien, welken de Amazonen, maar welken Alexander voerde, tegenover.

173 *'t Eilant van geen zeven voeten* voor „zich zelven."

Met den degen, en de ſpeer.
'k Zie de loutre zielen keeren
Uit dien ſlagh, en boven 't zwerck,
In de ſtarren triomfeeren,
Ingehaelt van al de Kerck,
Alle Heiligen, en geeſten.
'k Hoorze zingen aen den rey,
Op onendelijcke feeſten,
't Nieuwe liet, op fluit, ſchalmey,
Harp, en ſnaer, en ſchuiftrompetten,
En bekranſt met maeghdepalm,
Aen gedurige bancketten,
In ſneeuwit gewaet, den galm
Van dien gouden tempel wecken,
Daer heur zon noch maen verlicht.
Geene ſchaduwen bedecken;
Maer Godts heilrijck aengezicht
Zalight zijn gekruiſte bende.
Godt is 't Kloofterflot en ENDE.

177 *De lout're zieden* voor „de gelouterde zielen."

185 *Harpen* en des noods *fluiten* is men gewoon onder de hemelſche muzijkinſtrumenten te rekenen, zonder aan het denkbeeld iets ſtuitends te vinden. Een *ſchalmei* kan er nog mede doorgaan, en een *trompet* is, zelfs in Bybeltaal, een gewoon attribuut in de hand eens engels; — waarom maakt dan een *ſchuiftrompet*, die toch maar een gewijzigde trompet is en even mogelijk of onmogelijk is als de rest, hier zulk een vreemde figuur? 't Ligt daaraan, dat zoodra een bastertwoord, als hier *trompet*, een Hollandsch voor- of achtervoegſel krijgt en daardoor genaturalizeerd wordt, het ook tevens een vaste, geijkte beteekenis verwerft, die niet toelaat, dat het figuurlijk gebezigd worde. *Harpen*, *trompetten*, enz., door engelen gebezigd, kan men zich voorſtellen als van andere ſtof en fatſoen dan die, welke op aarde gebezigd worden; maar een *ſchuiftrompet* is en blijft een ſpeeltuig, dat alleen in een aardsch orkest te huis behoort.

190-193 Toeſpeling op de woorden der *Openbaring* XXII: 23. *Ende de ſtadt en behoeft de ſonne, nochte de mane niet, dat ſy in deſelve ſouden ſchijnen; want de heerlijckheyt Godts heeftze verlicht, ende het Lam is hare keerſe.*"

Ook Joanna en Helena Blezen, die beide insgelijks, doch de eerſte altlhands niet in het klooster dat Anna Bruining opnam, den geeſtelijken ſtaat omhelsden, behoorden tot Vondels bekenden, en haar broeder Pieter ſedert een geruimen tijd, gelijk het navolgende uittrekſel van het Puiboek van Amſterdam N°. 20 ons dit leert.

„Compareerden als vooren (voor Kommisſarisſen van Huwelijkszaken) Pieter Bleſen van Glabbeeck, out 24 jaer, geasſisteerd met Joost van de Vondelen, zijn bekende, woonende in de Warmoesſtraet, ende Johanna van Wijckerſloot van Amſterdam, out 21 jaer, geen ouders hebbende — 21 Apr. 1650."

Vondel had alzoo, reeds acht jaren te voren, den ouderloozen Blezen ter gelegenheid van diens huwelijk tot vader en getuige geſtrekt, wat het bewijs oplevert, dat toen reeds tusſchen hen beiden een meer

dan gewone wederkeerige gehechtheid en vertrouwelijkheid beſtond, en dat die was blijven beſtaan zal ons uit het vervolg blijken, als wy zien, hoe diezelfde Blezen zijn ouden vriend wederkeerig ter zijde ſtond. Het geſlacht zelf was van ouds te Amſterdam bekend en vermaagſchapt met de Regenten-familiën van voor 1578; zoo was o. a. Johanna Elizabeth Bleſen (dezelfde naam, hoezeer dan anders geſpeld), de echtgenoote van Godefriedus Franciskus Cromhout, aan wien, offchoon Roomsgezind, het in 1578 vergund werd een grafkelder in de Oude Kerk te ſtichten [1]). Ik zal ſtraks aangaande Blezen, zijn huisvrouw, zijn zusters en andere leden zijner familie nog eenige byzonderheden opgeven, die te mijner kennisſe gekomen zijn, terwijl ik thands alhier de liederen laat volgen, door onzen dichter op de Staatſie der beide bovengenoemde juffers vervaardigd.

1) Zie WAGENAAR, *Amſterd.* III, 350.

TER STAETSIE

VAN

JONGKVROUWE

JOANNA BLEZEN.

LILIUM INTER SPINAS.

SINTE Urſel, bruit der Britten,
Gewaerdight op den troon
Aen JESUS zy te zitten,
Gekroont met 's hemels kroon
Daer dorens, nagels, ſpeeren,
Verandert in robijn,
Met hunnen glans braveeren
Den klaeren zonneſchijn:

LILIUM INTER SPINAS: d. i.: „de lelie onder de doornen."
1 *Sinte Urſel:* zie de „Maeghden," Deel III, blz, 550, 552, 553.

Verlaet de Serafinnen
Ter liefde alleen van haer
Die, om Godts hart te winnen,
Zich offert voor 't altaer
Ootmoedigh aen de voeten
Des bruidegoms. Zy gaet,
Zy gaet hem nu gemoeten,
En eert den maeghdenſtaet.
Laet ſchuiftrompet, ſchalmeien,
En hemelſch koormuzijck
JOANNE nu geleien.
Laet uit het hemelrijck
Uw maeghden nederdaelen,
En wijden 't heiligh feeſt
Met geur van wieroockſchaelen,
Verheught en bly van geeſt.
Al dreight ons uit Turkyen
Een wreeder Attila:
Wy ſchroomen voor geen lyen,
Noch brullende ongena.
Al dreight hy ſlot en ſteden
Te ſtroopen, ſchuw van vre,
Tot daer de Rijn beneden
Zijn ſtroomvat giet in zee.
Hy wert voorheen gedwongen,
Die zijn bebloeden ſchicht
U had in 't hart gewrongen,
Zoo fel als onverlicht.
Ghy kunt uw dochters ſtercken
En trooſten in den noot.
Uw kracht en wonderwercken
Ontzien gewelt noch doot.
Men raeckt Gods uitverkoornen
Noit ongewroken aen,
Die onder ſcherpe doornen
Als lelibloemen ſtaen,
Zoo zuiver opgeloken
Geplant elck in haer perck,

9 *Verlaet* is hier de imperat. en niet de 3e perf. van den indic. praef.
11 *Zy gaet:* zy is hier „Joanna Blezen," en niet Sinte Urſel.
25-30 Even als de Paryzenaars voor de Kozakken, toont V. zich altijd geweldig benaauwd voor de Turken. Immers zich te verbeelden, dat zy door zullen dringen

Tot daer de Rijn beneden
Zijn ſtroomvat giet in zee,

met andere woorden, „tot in Nederland," is wat heel ſterk. En toch bewijzen ontelbare plaatſen in 's mans gedichten, hoe die vrees niet gemaakt was, maar in de daad by hem woonde. — 't Is waar, wy kunnen ons in de 19e eeuw, by het verzwakken der Turkſche monarchy, moeilijk een denkbeeld maken van den indruk, welken hun veroveringen in de 17e eeuw maakten.
33 *Hy wert voorheen gedwongen: hy* is „Attila", en *gedwongen* ſtaat voor „bedwongen, overwonnen."

Van vlack noch ſmet beſproken,
Een cieraet van de kerck.
Zy ſchroomt geen' overwinner,
Die ſtadigh dagh en nacht
Op den gekruiſten minner
En zijne toekomſt wacht.
De wijze maeght ſtapt heenen,
En volght hem, ſtrax gereet,
Zoo dra als hy, verſcheenen,
Ter bruiloft innetreet.
Sinte Urſel, die te Kolen
Zijt met den ſchilt vereert,
Dees bruit blijve u bevolen,
Die uwe hulp begeert.
Op 't eerſte jaergetijde
Der wijding van de kerck
Zong 't hof dit luide en blijde.
De lofzang drong door 't zwerck.

47 *Van vlack noch ſmet beſproken:* d. i.: „welke vlek noch ſmet aangewreven wordt."
48 *Overwinner:* waarom ſchrijft V. hier niet *overwinnaer*, wat hy om 't rijm niet had behoeven te laten; dewijl hy gevoegelijk, voor *minner*, *minnaer* had kunnen zetten? 't Is vermoedelijk met opzet geſchied: omdat *overwinner* meer de beteekenis heeft van „iemand die overwint;" terwijl met *overwinnaar*, uit krachte van den verſterkenden uitgang *aar*, hy wordt aangeduid, „die overwonnen heeft."
57,58 Verſta: „gy, Sinte Urſel, onder wier ſchild of („hoede") zich Keulen geplaatst heeft."
62 *'t Hof:* de „Bagijntjens," of wel: „zy, die zich in de kerk op 't Bagijnhof bevonden."
61-64 Uit deze ſlotregels zoû men moeten opmaken, dat dit lied werkelijk in de kerk van 't Hof gezongen is.

TER STAETSIE

VAN

JONGKVROU

HELEENE BLEZEN.

IN CRUCE SALUS.

 AET ons van 't Kruis beginnen
Waerin elx heil beſtaet,
En kruiſſen onze zinnen
Naer JESUS les en raet.
Hy, met zijn kruis gelaên,
Tradt ruſtigh zelf vooraen,
En boete 's menſchen ſchult
Door lijden en gedult.

Het padt by hem gekoozen,
Waer langs men Godt ontmoet,
Is dicht beſtroit met roozen,
Met roozen van zijn bloet,
Dat uit de wonden vloeit
En al den wegh beſproeit,
Waer langs hy heenetreet,
Geverft in bloedigh zweet.

Maer 't vleeſch, vervaert voor lyen,
Kant zich hier tegens aen,
En oordeelt razernyen
Te volgen deze baen,
En roept: gebruick den dagh
Terwijl 't u beuren magh.

IN CRUCE SALUS: d. i.: „de zaligheid," of „'t behoud is in 't kruis."
12 *Met roozen van zijn bloet:* vergelijk hier *de Kruisbergh*, Deel II, blz. 227 vs. 1 en volgg.
19 *En oordeelt razernyen:* zuiverder en duidelijker had V. geſproken, indien hy gezegd had: „en oordeelt *het razerny*."

Pluck bloemen, jonge maeght,
Eerghe uw verzuim beklaeght.

De wijze legt op minnen
Van 's levens luſten toe,
Met haere geſpeelinnen,
Geruſt en nimmer moe.
De dagh ſchoon opgeſtaen,
Zal haeſtigh ondergaen.
Dit heerelijck genot
Wort u gegunt van Godt.

Geſtrengheit, zuchten, klaegen
Voeght geenſins teêre jeught,
Maer eigen welbehaegen,
En weelde en enckle vreught.
In 's levens blijden may
Te danſſen aen den rey
Stemt met natuur en reên
Natuurlijk overeen.

Leert dit de weêrgeboorte?
Neen zeker. neen, ô neen.
Men gaet door d' enge poorte
Met weinigen alleen.
Wie los en onvermaſt
Van 's weerelts juck en laſt
Zich zelve kan ontſlaen
Volght beſt de rechte baen.

HELEEN volght den behoeder
Geluckigh op het padt
Van JESUS, met Godts moeder,
Ter poorte uit van de ſtadt.
Gelijck een kruisheldin
Slaet zy den kruiswegh in,
Die naer het leven leit
Ter eeuwige eeuwigheit.

25 *De wijze:* verſta: „de maagd, die wijs is." 't Is nog altijd *het vleesch* — zie vs. 21 — dat hier en in 't volgende koeplet ſprekende wordt ingevoerd.

28 *Schoon* voor „fraai, helder."

32 *Aen den rey:* is 't zelfde als *ten reie.* De vorm, hier door V. gekozen in ſtede van 't gewoonlijk door hem gebezigde *in den rey*, of *met den rey*, ſchijnt oppervlakkig te dezer plaatſe, waar van *danſen* geſproken wordt, dat „hand *aan* hand" pleegt te gaan, gepaster dan in 't lied aan Anna Bruining — blz. 679, vs. 182 — waar ſprake is van *zingen.* Maar in beide gevallen ſtaat op den voorgrond het denkbeeld „zich *voegen aan* of *tot* den rei."

41 Hier is het wederom de dichter, die antwoordt.

48 *Onvermaſt* voor „onbeladen, vrij."

Maria Magdaleene
Stont onder 't kruis getrou,
Daer 't licht had uitgeſcheene,
't Welck haer verlichte in rou.
Dees koos, getrooſt in Godt,
Het allerhooghſte lot,
Het beſte deel van al,
Dat zy behouden zal.

Zy bout op vaſte gronden,
En niet op ydelheên.
Die 't kruis dus heeft gevonden
Als keizerin HELEEN,
De moeder van de vorſt,
Die 't kruis eerſt voeren dorſt
Tot pracht in zijn banier.
Bekrans haer met laurier.

Uitgeſcheene voor *uitgeſchenen*, om 't rijm: een zonde tegen de taal, hoedanige V. zich zelden veroorlooft.

V. zinſpeelt hier niet zoo zeer op het vinden van 't ſtoffelijke, als op het aankleven van Helena aan 't geeſtelijke kruis.

Ik laat hier nu, volgends mijn belofte, de nadere berichten aangaande de beide zusters en de overige leden der familie Bleſen volgen: het Rekeningen-boek 1648—1711 van de Amſterdamſche Bagijntjens [1]) zal ons hier wederom tot gids verſtrekken:

In dat Boek vinden wy vooreerst, uit het geſlacht der Blezen:

fol. 130. In 1681 opgeteekend in het register der „Eewighe memorie" (welke opteekening by 't overlijden geſchiedde) Pieter Bleeſen. . . . . *f* 25 : 4 (acht dukatons).

fol. 163. In 1689 als boven: Anna Christina Bleeſen . *f* 25 : 4.

fol. 227. In 1705 (18 May) Cornelis Bleſe . . . . . *f* 30.

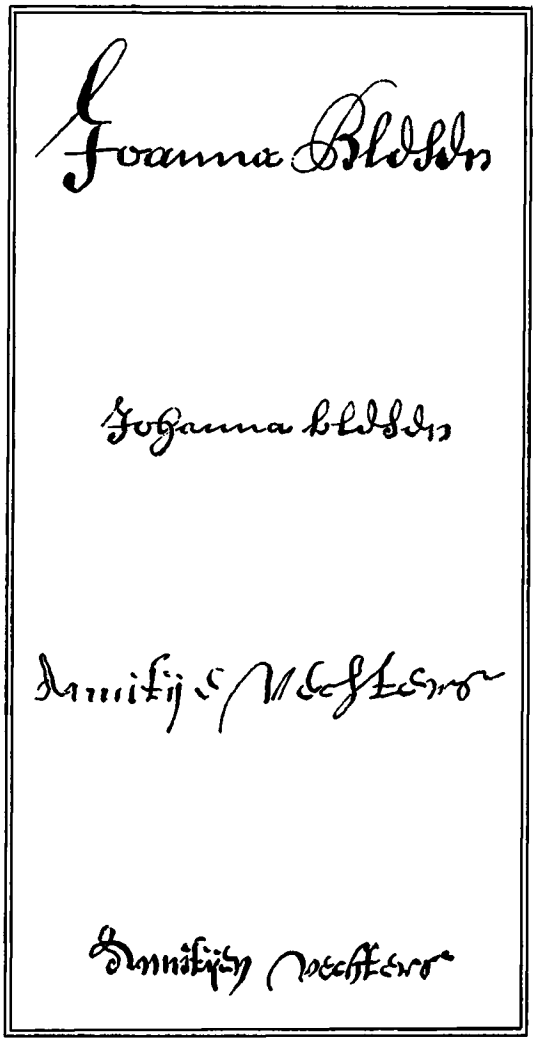
fol. 223. In 1704 (27 Juny) Johanna van Wijkerſloot, wed. van Pieter Bleſen, met . . . . . *f* 30.

Terwijl heden ten dage nog in Maart de gedachtenis gehouden wordt van „Catharina Bleſen, geeſtel. dochter" en van Vrouwe Maria Bleſen, huisvrouw van Mr. Denis Adriaen Roest van Alkemade.

En nu Pieters zuster Johanna. Het Rekeningen-boek der Amſterdamſche Bagijntjens was tot 1694 gecontraſigneerd door „Annetge Vechters" — wellicht een dochter van Vondels vriend. Over gemeld jaar wordt de rekening geteekend door Johanna Bleſen. Deze doet dit ook

1) Zie Deel VI, blz. 181, 187.

over 95 en 96 en wordt in 97 meeſtreſſe. Met den aanvang van dit jaar is zy het ook, die, met een groote en duidelijke letter, het Rek.-boek begint te *ſchrijven*, wat anders niet door de meeſtreſſe zelve plach te geſchieden. Den 23 Feb. 1699 werd zy weder tot meeſtreſſe benoemd; doch zy ſchreef noch teekende de rekeningen meer: waaruit wy mogen opmaken, dat zy even na haar benoeming overleed. Ik laat haar facſimile en dat van haar voorgangſter hier volgen:

In de orde der Klarisſen wederom werd Margaretha Krulis opgenomen, voor wie Vondel dit lied maakte:

MAEGHDEPALM

VOOR

MARGARITA KRULIS,

OP HET FEEST VAN SINTE AGNES.

U laet ons van Maria bly
Beginnen, en Godts lof verbreiden,
Op dat dit feeſt tot heil gedy,
En Serafyns de bruit geleiden.

De weerelt is maer een woeſtijn,
Vol ſlangen, ongedierte en draecken.
Een pelgrim kan met ſmerte en pijn
Hier naulix veiligh door geraecken.

De leeu des afgronts brult geſtoort,
En komt, na doopſel en het vormen,
Een Chriſtenſch hart met maght aen boort
En gruwelijck rondom beſtormen.

Sint Jan zagh deze afbeelding aen.
Een vrou bekleet met zonneſtraelen
Stont op de wiſſelbaere maen
In arbeit om haer vrucht te haelen.

De roode draeck ſteegh in de lucht
Uit afgronts poel, het rijck der blinden,
Gereet na'et baren flux de vrucht
Der lieve moeder te verſlinden.

9 *De leeu des afgronts* voor „de duivel." Zie 1 *Petr.* V: 8.
10 *Het vormen:* „het ſakrament van het vormſel."
12-20 Zie *Openb.* XII: 1—17.

Dit was een afdruck van de Kerck,
In baerens noot, en bitter lijden,
En onder 't kruis, dus heeftze ſterck,
Met vaſten en gebeên te ſtrijden.

MARGRITA printe dit heel diep
Aendachtigh in gemoet en zinnen,
Toen Godt haer uit genade riep,
Om d' eerſte kroon om hoogh te winnen.

Sinte Agnes holpze met gebeên,
En ſtroide palm en winterroozen.
De bruit verzaeckte d' ydelheen
Der weereltwijze reuckeloozen.

Zy koos voor 't hooghgewijt altaer
Het allerbeſte lot uit veelen,
Om vroom te ſtrijden door gevaer
En diep in 't hemelſch goet te deelen.

Zy troude blijde Emanuel.
Zoo viel d' ootmoedige Marye
De kroon toe in de zuivre cel
Haer toegeleit by profecye.

Z' ontfing den Heilant, Godt het Woort.
Zoo lang belooft door Izaïas,
Den ſchoonſten, die het oogh bekoort,
Der volcken hoop en trooſt, Meſſias.

Toen zy gehoorzaem Godts gezant
Geloofde, ontfingze zulck een' zegen,
Gelijck een lelibladt op 't lant
Den dau verzwelght en verſchen regen.

Zoo ſtaen de Heiligen bereit,
Franciſkus bende, en zuivre Klaeren,
Uit liefde ter gehoorzaemheit,
Hunn' eigen wil te laeten vaeren.

De goude bontkiſt, die de wet
En 't man bewaert, en Arons roede,

29,30 Vergelijk *Opdr. aen de H. Maeght*, Deel IV, blz. 284, vs. 62.
43 *Den ſchoonſten:* toeſpeling op *Pſalm* XLV. Vergelijk *Opdr. aen de H. Maeght*, vs. 78.
50 *Franciskus bende:* de „Franciskanen." 't Woord *bende* wordt thands echter meestal in een ongunſtige beteekenis genomen, en met „hoop, rot," enz. gelijk geſteld.
Zuivre Klaeren voor „Klarisſen."
53 *De goude bontkiſt:* verſta: „*op* of *aan de gouden* bontkist."

Gelijckt een ziele, ſchuw van ſmet,
En nacht en dagh op haere hoede.

Maer aengezien de Maeghdeplicht
Alle andre ſtaeten ſtijght te boven,
Zoo voeght het dat zy d' eerſte ſticht',
En ſtof geef Godt met zang te loven.

Margrita, kunt ghy uw geluck
Bevroên, uw luſt zal ſneller rennen
In deze renbaen, blijde in druck.
Zoo zweeft een witte duif op pennen.

O eedle parle aen 's Konings kroon,
Nu ſtemt uw naem en lot te gader.
Verwacht hem uit den hooghſten troon.
Zoo komt een bruit den bruigom nader.

Eedle parle: zinſpeling op den naam van *Margarita*, die „paerel" beteekent.

Ik voeg, als niet te onpas, hier nog een „lofzang der geeſtelijke maeghden" by, mede omtrent dezen tijd vervaardigd, en zich door keurigen vorm en zeldzamen rijkdom van beelden onderſcheidende.

LOFZANGK

DER

GEESTELIJCKE MAEGHDEN.

Op de wijze, *Het daeget uit den Ooſten.*

LAET ons de weerelt haeten,
En 's weerelts ſlaverny,
En kiezen van dry ſtaeten
Den beſten ſtaet van dry,
Den ſtaet van Maeghdeleven,
Hoogh verheven.

Dit 's geen gebodt van boven,
Maer 's Heilants wijzen raet,
Een raet met recht te loven,
Al lijt de maeght veel ſmaet
By traegh verlichte blinden
Trougezinden.

Wy willen hierom 't huwen
Niet laſtren en verſmaên,
Noch 't echtbedt leeren ſchuwen;
Wie trout heeft wel gedaen.
Wie 't weereltsdom wil bouwen
Magh vry trouwen.

Wy moeten in 't hanteeren
Van allerley metael
Elck naer zijn deught waerdeeren,
Gout, zilver, tin, en ſtael.
Het gout blijſt hooghſt in waerde
Hier op d' aerde.

3 *Van dry ſtaeten*: t. w. „maagd, vrouw, en moeder."
16 *Wie trout heeft wel gedaen*: zie 1 *Cor.* VII: 9, 28.
25-33 Zie *Lukas* X: 38—42.

Maria, die geruſter
Aendachtigh zit voor Godt,
Kieſt, wijzer dan haer zuster,
Het allerbeſte lot,
Ter goeder tijt verkoren,
Noit verloren.

De weereltſche, beſlommert
Als Marta af en aen,
Met huiszorgh zich bekommert:
Godts dienſtmaeght is belaên
Naer 's bruidegoms behaegen
Zich te draegen.

Zoo wint het kuiſch onthouden
Der maeghden d' eerſte kroon,
Veel hooger dan getrouden
Gezeten op den troon,
Gelijck de maeght en moeder
Van elx hoeder.

't Is weinigen gegeven,
Van hart en zin beſneên,
Dien kruisbergh op te ſtreven,
En door de wolcken heen
Aertsenglen, die Godt kennen,
Naer te rennen.

Twee ongelijcke deelen,
De ziel verknocht aen 't vleiſch,
Bezwaerlijck Godts beveelen
Voltrecken naer den eiſch.
Wie flaeu en ſtuckwijs ſtryen
Schaers bedyen.

Dit eiſcht geen' menſch ten halve,
Maer ziel en lichaem heel.
Wie met genadezalve
Wort overſtort, wint veel
Gena, gelijck de telgen
Dau inzwelgen.

Dan bloeienze, en verjeughden,
En winnen daeghlijx aen

61 *Verjeughden*: 't zelfde waarvoor men thands *verjeugdigen* zegt.

In oefeninge en deughden,
Gelijck de boomen ſtaen
In zegenrijcke luchten,
Rijck van vruchten.

De weerelt, zoo vergangbaer,
Den leenheer naulijx geeft
Een' appel, al t' ondanckbaer:
De maeght, die zuiver leeft,
Schenckt wortel, boom, en bladen,
Zwaer geladen.

Zy ſchenckt hem boom, en enten,
En teffens al 't gewas,
De hooftſom, en de renten,
Al d' iukomſt, en de kas,
En, om het al te vatten,
Acht geen ſchatten.

Die d' enge poort indringen
Treên rijck in armoê voor,
Bezitten alle dingen.
Dus leiden d' ouden 't ſpoor,
Van maeghden nagetreden,
Rein van zeden.

De maeghden zijn Godts kercken,
De kuiſcheit toegewijt.
Zy offren al haer wercken,
Van aertſche zorgh bevrijt,
Den bruigom, daerze aen hangen,
Met verlangen.

Tot hem ſtijght van beneden
Naer 't hemelſch englekoor
De wieroock der gebeden,
Het ganſche leven door.
Hy let op haere klaghten
En gedachten.

Gelijckze klaerder lichten,
In waerde van dien ſtaet,
Zoo moetenze oock meer ſtichten,
In woorden werck en daet,

29,31 Verſta: „zijn rijk in hun armoede *en* bezitten" enz.
31 *De Maeghden zijn Godts kercken:* toefpeling op 1 *Corinth.* III: 16, 17.

Of 't geeft haer ſcha, geen voordeel,
In Godts oordeel.

Te bros en wiſpelturigh
Is weerelts ſchijngeluck:
Dees bruiloft juicht gedurigh,
Getrooſt in noot en druck,
En hoopt op 's hemels feeſten
By Godts geeſten.

Daer zet de Heer der heeren
De bruit om hoogh te prijck,
Op dat hy haer magh eeren
In 't eeuwighdurend rijck,
En kroonen zijn getrouwe,
Vry van rouwe.

Eer ik (voor dit jaar) van de geeſtelijke perſonaadjen afſtap, moet ik melding maken van een tot heden ongedrukt gedicht van Vondel, ter eere van den reeds meer genoemden Pater Couvrechef [1]) gemaakt, en waarvan ik hiernevens het fac ſimile geef.

Het gedicht werd, even als twee andere handſchriften, waarvan vroeger [2]) geſproken is, gevonden in het bundeltjen door den Heer Snellaert aangekocht. Het was echter niet, gelijk de beide andere, daarin geplakt, maar geſchreven op een onbedrukt gebleven bladzijde achter A. Bormeeſters „Ontrouwe dienſtmaeght" [3]). Om deze reden, als ook om de onnaauwkeurigheid in de ſpelling, zoû het niet te verwonderen zijn, dat Vondel, ter woning van Couvrechef zich bevindende, dit gedicht improvizeerde en een ander het uit zijn mond opſchreef.

1) Zie Deel VI, blz. 186.
2) Zie Deel V, blz. 771 en Deel VI, blz. 188.
3) No. 19 des bundels, Amſt. 1645.

EEUWGETY

VAN DEN E. HEERE

KAREL COUVRECHEF,

Karmelyt, en Prister.

AEN DE H. MAEGHT.

ANNO 1658, 22 JUNY.

LAUDA, JUBILA, LAETARE ET EXULTA IN OMNI CORDE.
SOPH. III, 24.

AT offren wy de heylige Maeght
Van Karmel? twieroockvat, vol geuren,
of Myrre, of gout? wat gift behaeght
Haer boven, daer Godts wacht de deuren
van 's hemels poorte houdt bezet,
Veel duizent Engelen haer prijzen?
Een danckbaer hart, oprecht, en net
gevaeght van ſmetten. Laet ons rijzen
met zulcke geuren naer de lucht
Nu KAREL heden vyftigh iaeren
in haeren dinſt niet zonder vrucht
geſleten telt, en gryzen haeren
't gewyde hooft van COUVRECHEF
bedecken, die het iuck des Heeren
zoo iongk gedraegen heeft: verhef
Den naem van JESUS, dien wy eeren
gelyck zyn moeder hem aenbith.
Zy zegene ons van daer zy zit.

Eeuwgety
van den. E. Heere
Karel Couvrechef,
Karmelyt, en Priester
Aen de H Maeght.
Anno 1658. 22. Iuny.

Landa, Iubila, Latare et exulta in omni corde.
Soph. 3. v. 24.

Wat offren wy de heylige Maeght
Van Karmel? twierouckvat, vol geúren,
of Myrre, of gomt? wat gift behaeght
Haer boven, daer Godts wacht de deúren
van 'shemels poorte houdt bezet,
Veel duizent Engelen haer prÿzen!
Een danckbaer hart, oprecht, en net
Geváeght van smerten Laet ons rÿzen
met zulcke geúren naer de lucht
Nu KAREL heden vyftigh iaeren
in haeren dinst niet zónder vrúcht
Gesleten, telt, en grÿzen haeren
't gewydt hooft van COUVRECHEF
bedecken, die het inck des Heeren

Zoo iongk gedraegen heeft: Verhef
Den naem van IESUS, dien wy eeren
getyck zyn Moeder hem aenbidt
Zy zegene ons van daer zy zit.

J. V. Vondel

Een even zonderlinge kombinatie als die van het vaers op het Eeuwgetijde met de klucht van Bormeeſter, bedreef Couvrechef zelf, niet lang na de hier vermelde feestviering, toen hy achter de „Klucht van Oene" [1]) drie rollen teekende, waartusſchen een lauwerkrans. Op de bovenſte ſchreef hy *Juſti L'aureati Rubent:* daaronder, in de kroon: *Laureola.* Op de daarna volgende rol: *justi cui dabo.* Op de laatſte rol: *utrique.* 1658. 4 Auguſti. Onderaan beeldde hy een hart af, waarin tusſchen het naamcijfer van den vervaardiger, een kruis, met het onderſchrift: *concordia.* Deze rollen werden bekroond met het navolgende opſchrift: „op de twee afbeeldingen van de vermaerde, onſer eeuwe kunſtenaers, Judocus van den Vondel en Petrus Paulus Rubens, met goude ketenen vereert." In de eerſte rol heeft Couvrechef blijkbaar willen zinſpelen op den voornaam van den eenen en op den geſlachtsnaam van den anderen zijner helden, alsmede op beider onſterfelijke lauwerkroon en op de bedoelde gouden ketenen. Wat deze betreft, wy weten, dat Rubens er onderſcheidene, en Vondel eene (van Koningin Kriſtina) [2]) ontfing. „Dat vereenigen in eene ge„dachte van den krachtigſten ſchilder en den krachtigſten dichter van „Nederland, van den Vondel van 't penſeel en van den Rubens van „de lier, van die twee Antwerpſche kinders, op een tiental jaren af„ſtand op den grond der ballingſchap geboren, dat vereenigen in eene „gedachte van die twee krachtige meeſters, mag voor den kunſtſmaak „in Vlaanderen pleiten" [3]).

Wat er verder van Couvrechef werd is my niet bekend. Uit het aanwezen van den meer beſproken bundel — zeker eens zijn eigendom — te Antwerpen, zoû men kunnen giſſen, dat hy aldaar zijn dagen eindigde.

By twee of drie vroegere gelegenheden [4]) zijn twistvaerzen opgenomen de Katholijke leer, inzonderheid de mis betreffende, en waarvan de aanleiding, het verband of de rechte zin niet altijd even helder waren. Sedert kwam my in handen zeker bundeltjen in 4°, ten tytel voerende „Landt-Levens-Lof, aen Juff. Me Juff. Petronelle Kats [5]). Door J. K. Met eenige Byveerſen, van Verſcheyde Poëten. t' Amſterdam, Ter Druckerije van Gabriël à Roy. Voor Dirck Vincken-

1) Van JAN VOS, 1649.

2) Zie Deel IV, blz. 404.

3) De hier aangehaalde woorden zijn van den Heer SNELLAERT, van wien de mededeeling mede herkomtig is. Zie *K. en Letterbode,* 1854.

4) Deel IV, blz. 450, 451, 616, 617: Deel V. blz. 782, 783.

5) Zoo wordt de naam geſpeld op den omſlag, die met een groot vignet vercierd is, een minnegod voorſtellende, bezig een jong rijsjen op een boomſtam te enten, om welken ſtam een touw geſlagen is, welks los gefneden enden een grijzaart in de hand houdt. Op den tweeden of binnenſten tytel is de naam „Cats" geſpeld, even als aan 't hoofd van het daaropvolgend gedich

brinck, Boeckverkooper, in de Barnne-Steegh, Anno 1658." De hier alleen door de voorletters van zijn naam aangeduide dichter is Mr. Johan Koenerding, reeds meer door my genoemd, [1]) en zoon van den Remonſtrantſchen leeraar D. Johannes Andreas Koenerding. In dezen bundel, die, als reeds uit den tytel blijkt, geopend wordt door het (vrij uitvoerige) gedicht tot lof van het landleven, vindt men, onmiddelijk daarna, een vrij ruime verzameling van twistvaerzen over dogmatieke punten, welke verzameling tevens den ſleutel aanbiedt tot beter verſtand van enkele der vroegere reeds in dit werk opgenomene. Het eerſte in de verzameling, dat tot opſchrift draagt: *Aen Mr. Iohan Koenerding*, en onderteekend is *Ioost v. Vondel*, is hetzelfde, dat door my is gegeven onder den tytel: „Van d'Uiterlijcke Kerck." [2]) Onmiddelijk daarachter volgt een gedicht, dat aldus luidt:

1) Zie Deel V, blz. 520.
2) Zie Deel IV. blz. 617. Ik geef het nogmaals hieronder tot recht verſtand van hetgeen volgen moet:

Gelijck hy Godt in 't werck beſtormt,
Die 't welgeſchaepen lijf hervormt,
Zoo gaet het oock met elck vernuft
Dat eigenwijs en waenwijs ſuft,
En, ziende door een valſche bril,
Het oudt geloof hervormen wil,
Dat kenbaer is door merck by merck.
Wie dit hervormt, misvormt de kerck.

AEN

JOOST V. VONDEL.

Wilt mijn vrypostigheyt met morſheyt [1]) niet ontmoeten
Eerwaerde heer, dat u nu komt begroeten [2])
Die geen die 't met ſijn tong voor deſen heeft *gedaen* [3]),
En nu met letteren ſijn ſpraeck ſal vangen *aen*,
Ick ſie mijn ſtamboeck in ick ſie daer heerlijck pralen
De paerlen van u pen vol vier vol glans vol ſtraelen [4]),
Ick moet bekennen Heer dat *wie Godts-werck beſtormt*
En *'t wel-geſchapen beelt door waen-wijſheit hervormt*,
Dat die ten hoogſten dwaelt, en die daer me gevult is,
Dat daer laetdunckentheyt de allergrootſte ſchult is.

1) Waarſchijnlijk een drukfout voor *norsheid*.
2) Uit dezen regel ſchijnen een paar woorden te zijn uitgevallen.
3) De dichter had alzoo met Vondel een geſprek over dit onderwerp gehad.
4) Hieruit blijkt, dat het vaersjen van Vondel in Koenerdings album was geſchreven.

Maer twiffel wie 'k als een die door een valſchen bril
Het oud geloof aenſchout, en noch *hervormen wil*
Schoon dat het *kenbaer is* door teekenen en *mercken*,
Sal houden ſijnde blint [1]) in God en Christus Kercke.
Want ſchat ick blint te zijn die in oprechtigheyt
Haer wech, haer baen, haer ſpoor, oock met godvruchtigheyt
Bewandelen en begaen, en met een goet geweten
Haer leven en haer werck naer Gods geboden meten,
En achten 't oud-geloof te zijn d' Apostel-leer,
Waer uyt te halen is de Goden-dienſt en d' eer
Die elck hem ſchuldigh is, ſoo ſoud' ick ſonder voordeel
Gehoudeu mogen ſijn voor goddeloos van oordeel.
En ſal ick wederom die geen die al gelijck
Steets ſtoffeu op de naem van outheyt catholijck,
Succesſie, duyrſaemheit, mirakelen ſuyvre-bladers,
Haer naer gelateu van d' aloude Kercken-vaders,
Erkennen voor die ſien, ſoo was ick blint en bodt,
Want 't ſeggen van een mens gelt niet by 't woort van God
Ghy weet het oock mijn Heer dus willen wy niet twiſten:
De naem en maeckt geen Kerck veel weyniger een Kristen
So doet oock d' oudheyt niet; Maer heeft hier d' outheyt recht,
Soo kies ick Gods Schriftuir waer ick dan mede vecht,
Dan ſal de nieuwigheyt, als pauſelijcke aflaten,
De Mis en Vagevier den genen weynigh baten
Die daer op roemt; en wat ſucceſſie [2]) (aen)belangt [3])
Dat is voorwaer eeu punt dat weynigh ſtut, maer hangt
En waggelt gins en weer, hoe dickmael is die telling
Gebroken en gekreuckt door *ſtaets-ſuchts-drift verſelling*,
Wanneer op eenen tijt vier Hooſden van de Kerck,
Dan drie dan twee met kracht *ſig hielden even ſterck*,
En wilden met geweld de toom en teugel voeren,
Ent catholijck geloof dan meerderen dan weer ſnoeren.
Maer ſoo 't vervolg geſchach [4]) door loting of geval,
Gelijck als 't is geſchiet doeu een van twalef tal
Sich uyt ſijn ſtaet verliep, ſoo ſou ick hier van ſwijgen,
Maer wijl ick weet hoe ſy die dubbele kroon verkrijgen,
d' Een door des duyvels liſt deu anderen door gelt,
Den derden door den arm van 't wereltlijck geweld:
Soo breeckt d' orakel-rol en ſtreckt maer (voor) de botten,
Een goddelijcke keur voor wijſen me te ſpotten.
Soo is 't mirakel oock want daermen meeſt op roemt
Dat is de heylige Mis, maer mis en heel verbloemt,

1) Mogelijk een drukfout voor *ſiende blint*.
2) Vergelijk hier het gedicht van Vondel, Deel VI. blz. 730.
3) Er ſtaat in het oorſpronkelijke *belangt*, zonder het voorvoegſel, welk laatſte blijkbaar onmisbaar is.
4) Voor „*geſchiedde*."

Wats dat mirakel doch dat yder waent dat yet is,
Maer niet wort 't geen men meent dus 't maer een ydle niet is
Toen Kriſtus wondren dee doe wiert de kreupele rat,
De doode levendigh de laſerige [1]) glat,
Daer was verandering in 't wonderwerck t' aenſchouwen,
Maer 't blijft hier als het is: geen gront om op te bouwen,
Dat dit een teken ſy van d' aller-oudſte Kerck,
En andre wonderen en maken oock geen merck:
Wijl 't wonderengeroep niet is als beuſlerijen,
Men ſal mirakelen ſien in d' Antechriſt ſijn tijen:
Dat weetmen dat die dwaelt en is een vyant Gods:
Dus roem van wonderen is een merck van weynig ſlots.
Maer aen de heyligheyt daer uyt ſoo ſoumen ſeggen,
Dat daer de drempel wel van d' heylige Kerck mogt leggen,
Want die der heylig leeft die heeft de Kerck in 't hert,
Waer *me* men 't helſch-gedrog [2]) en d' afgodiſten tert,
En d' uyterlijcke prael en glans van ſichtbre Kercken,
Dat kan een yder niet voor kettery verſtercken:
Want Godt die eyſt het hert niet 't uyterlijck gebaer,
Wijl 't laetſte ſonder 't eerſt maer maeckt een huygelaer,
Dus niemant ſich vergaep aen heyligheyt uytwendig,
Want d' innerlijcke deught die is voor God beſtendig:
Dat yder daer na tracht, waer die is daer is Godt,
En d'uyterlijcke is by die deugde ſot [3]).
Ey ſeg my dan mijn heer wie icker voor ſal houwen,
Die door een valſchen bril het out geloof aenſchouwen,
En dwalén willens hier en ſien niet dat men mag,
Maer duyſtre nagten kieſt voor d' aengename dag.

1) Voor „*melaatſche.*"
2) *Gedrog* ſtaat hier niet voor *gedrocht*, maar voor *bedrog*.
3) Hier ontbreken weêr woorden; maar de bundel wemelt van feilen.

Na dit gedicht komt nu een geheele reeks van twistvaerzen die ik hier laat volgen:

OP

DEN VOORGAENDEN TRANT [1]).

Der Paufen dolingen en waren noyt *beſtormt*,
Had Romen 't oud geloof niet ſchandelijck *hervormt:*
Had *Vondel* regt gebruyckt ſijn redelijck *vernuft*,
Hy ſat in 't miſverſtant ſoo diep nu niet *verſuft.*
Schriftuyr en redenen [2]) dat ſijn de rechte *bril:*
Hy ſiet verkeert die door een ander kijcken *wil*,
En die ſijn koerſen ſet op (ſoo) onfeker *merck*,
Verſeylt wel ſchip en ſchuyt en miſt de hele *Kerck.*

I. WESTERBAEN.

1) D. i.: „op dezelfde eindrijmen," namel. van Vondels gedichtjen op d' Uiterlijcke Kerck.
2) Om de maat: hy bedoelt: *reden.*

AEN

I. WESTERBAEN.

Heer ghy ſeylt de Kerck niet mis,
Want ghy laet die daerſe is [1]).

I. v. VONDEL.

1) Nu wordt dit tweelingvaers, dat ik, Deel IV blz. 617, verklaarde niet te vatten, aan ieder duidelijk.

't Is beter dus de Kercke mis,
En leven Chriſtelijck in ſijn kluys:
En bouwen God een Kerck in huys,
Als gaen daer 't afgods huysjen is.

KOENERDING.

AEN

WESTERBAEN EN KOENERDING.

Ick vraeg of dus de Kercke Mis,
Wel Kriſtelijck t' huys te leven is:
En of die ſelf een Kercke bout,
Sig vry van 't afgods huysjen hout.

Een Nagt-uyl ſonder naem.

ANTWOORDT.

Hy is van 't afgods huys bevryt,
Die Kriſtlijck t' huys ſijn tijt verſlijt,
En door godvrugtigheyt een Kerck in 't herte bouwt,
Want Godes Kerck is niet gemaeckt van ſteen nog hout.

Dus vraeg ick wederom die Godt belijdt en eert,
En dient, en looft, en hem doorgaens [1]) tot Chriſtus keert:
En tragt ſijn Heylant ſteets door ſmeken en gebeden,
Te bidden in ſijn huys, dat, 't geen hy heeft geleden,
Voor aller menſchen heyl me door hem mag ontfaen,
Niet dat ick wraken wil met Godt ter Kerck te gaen:
Maer wijl die niet altoos juyſt in de predickhuyſen,
Daer een ſchijn-heyligen hoort beknablen en bepluyſen:
Dan 't woortje *dit* dan *dat* en teemt de Bybel door,
Daerom met groote moeyt van agteren tot voor,
Om ſoo naukeuriglijck welſprekende uyt te leggen,
Wat ons het woortjen *want* of *ende* en *ſiet* wil ſeggen:
Dees vraeg ick al die dus naer Godt en godsvrugt ſtreeft,
Of die t' huys blijvende, in 't afgods huysjen leeft.

KOENERDING.

1) Voor *voortdurend*," als meermalen.

WEGH DES HEMELS.

Indien gy God en Kriſtus kent,
En dient hun door een waer gelove,
  En u altijt tot godsvrugt went:
En komt de werelt te verdoven:
  En mint u naeſten als u ſelf,
  Die ſtapt gewis na Gods gewelf.

KOENERDING.

AEN

Mr. I. KOENERDING.

't Is waer hy God in 't werck *beſtormt*,
Die Godes Soon in Mis *hervormt*,
En hem nog eet na 't Rooms *vernuft*.
Dat heel van oudheyt ſit en *ſuft*,
En kijckt door een bemiſte *bril*,
Men 't vlees voor geeſt ſoo eten *wil*,
Die God ſoo eet vrijſt uyt Gods *werck*,
Dat Jooſt vermiſt en d' ouwe *Kerck*. [1])

I. v. M. [2])

1) Men ziet, dit is weder op de eindrijmen van Vondels gedicht vervaardigd.
2) Wie hier bedoeld wordt weet ik niet te gisſen.

Die Godt alleen om loon bemint,
En Godt met hant en tant verſlint:
  Ick geeft op uw geweten,
  Mag die wel Kriſten heeten.

Leſe Religionis vindicandae, et amicae obſervantiae ergo ludebam [1]).

L. VAN DEN BOS.

1) D. i. Ik ſchertſte (rijmde) tot verdediging van den aangeranden Godsdienst en welwillendheidshalve.

Die Godt niet by ſijn woort gelooft,
En van ſijn Almagt hem berooft:
Ick geeft op uw geweten,
Mag die wel Kriſten heeten. [1])

I. v. VONDEL.

1) Dit quatrain en het voorgaande zijn reeds opgenomen, Deel V, blz. 782; het derde, dat daar ter plaatſe volgt, ontbreekt in den Koenerdingſchen bundel, die er daar-en-tegen andere heeft.

Die meer Aquin als God gelooft,
De knegt der knegten [1]) eert als 't Hooft:
Ick geeft op uw geweten,
Mag die wel Kriſten heeten. [2])

1) Den Paus, als voerende den tytel van *Servus ſervorum*.
2) Dit antwoord — misſchien van Koenerding zelven — draagt geen onderteekening.

OP 'T VAERS

VAN

L. VAN DEN BOS.

Die eygen woort voor Gods woort zaeyt,
Verſmeet, hervormt, verworpt, verdraeyt:
Ick geef het u te raden,
Sijn dit oock duyvels daden.
Niet leerde ſoo die [1]) 't gantſche lant
Doen 't heyden was met Jeſu brant
Met liefde heeft ontſteeken.
Waerom dan hem ontweeken?
En weetje niet die 't oud geloof
Verwerpt, wert ſeker helſche roof,
En in het vuur geſmeten,
En gans van Godt vergeten.

R. I. I. v. L. [2])

1) Hier ſchijnt op Willebrord of Bonifacius te worden gedoeld.
2) Deze is my niet bekend.

AEN

R. I. I. v. L.

Die eygen woort voor Gods woort zaeyt,
Verſmeet, verwerpt, hervormt, verdraeyt,
Ghy geeft het my te raden,
Die ſpeelt met valſche bladen:
Soo doenſe die het gantſche lant
Wel eerder ſtelden in den brant;
Een brant uyt haet ontſteken,
Waer van wy ſijn geweken.
Maer hy die op het out geloof,
Sijn vonden bouwt, is blint en doof,
En ſteunt op eygen-weten,
Voor dwaling uyt gekreten.

L. v. B.

Hier eindigt de penneſtrijd, inmers voor zoo verre hy in den bundel van Koenerding is vervat. Met de reeds elders opgenomene levert hy geen onaardigen tegenhanger van den vermaarden Akademietwist, in een vroeger gedeelte van ons werk voorkomende [1]): een twist, die wel over 't geheel met meer ſcherpte en bitterheid gevoerd en door onkieſcher uitdrukkingen was ontcierd geweest, maar waaraan grootere vernuften hadden deelgenomen en die daarom ook door meer geest was gekenmerkt. — Het overige, 16 bladzijden, van den bundel bevat ettelijke gedichten, in het ſtamboek des Verzamelaars geſchreven, door Jan Vos, Geeraert Brandt, J. Geesteranus, J. Westerbaen, S. Coster, D. Questiers, P. de Groot en nog drie of vier min bekende perſonen; voorts de meer of min uitvoerige berijmde dankbetuigingen, door die gedichten uitgelokt. Wy leeren er uit, dat Koenerdings vader „een vyant van der kercken twist" was geweest, die „om de waerheyt had geleden," en dat de zoon, gelijk trouwens reeds uit zijn antwoord aan „Nagtuyl ſonder naem" aan den lezer zal gebleken zijn, alles behalve kerksch was, en een vyant van geeſtelijke Heeren, zoo wel in zwarte als in witte kleederen. 't Sterkst blijkt dit laatſte uit een op zich zelf ſtaand gedicht, ten tytel voerende:

1) Deel III, blz. 41, volgg.

„De gierigheid der geestelicke," en dat, met een ander „Aen den geblint-hockten Seuw" en een „op de mislukte aenſlag der Engelſe en Franſe op Ooſtende," tot de politieke poëzy kan gebracht worden. De bundel wordt beſloten met eenige byſchriften van Koenerding op de beeltenisſen van beroemde mannen, als Westerbaen, Huig de Groot, Vondel, Vos, en den beeldhouwer Albert Vinckenbrinck. Dat op Vondels afbeelding luidt als volght:

OP

VONDEL.

Schoon Flinx beroemt penſeel van Vondel *heeft gemaelt,*
Van weſen en (van) verf, gelijck hy levent ſtraelt,
En ſchijnt met vel, met vleeſch, met bloet, ja ſiel beladen,
Soo ſietge hem noyt ſoo wel of beter in ſijn bladen.

Het byſchrift is zeker alles behalve fraai; maar het levert toch altijd een byzonderheid op, en wel met betrekking tot den naam van onzen dichter. Wel komt die in menige onderteekening of menig adres als *J. v. Vondel* voor, wat dan nog geächt kon worden voor *van den Vondel* of voor *van Vondelen* te ſtaan; maar zelden las ik hem by een van 's mans tijdgenooten voluit *Van Vondel* zonder het artikel of den ſtaart geſpeld. Dat die wijze van den naam te ſchrijven later de meest algemeen gebruikelijke is geworden, overtuigt my niet, dat zy daarom de ware zijn zoû en navolging verdienen; doch ik heb aan hen die ze voorſtaan, het argument niet willen onthouden, dat zy uit dit vaers van Koenerding kunnen putten.

In den loop van dit jaar kwam een nieuwe druk in 't licht van de Poëzy, in 1651 by Gysbert Sybes gedrukt, wederom met eenige dichtvruchten vermeerderd, en voorts, afzonderlijk, in 8°., een bundeltjen, gedichten bevattende, door Vondel waarſchijnlijk by verſchillende gelegenheden opgeſteld, doch alle toegewijd aan een familie, van welke het hem had mogen gebeuren, voortdurende bewijzen van welwillende genegenheid te erlangen. De aanleiding tot deze uitgave kan opgemaakt worden uit het hierna volgende Gedichtjen, getyteld „Onſchult," waar wy lezen, dat de Oud-Burgemeeſter Andries de Graef,

aan wien het werkjen werd opgedragen, een verzameling der afbeeldingen van zijn voorouders en verwanten had ſamengebracht. Vermoedelijk had hy zelf Vondel uitgenoodigd, die portretten met de noodige byſchriften te voorzien.

Over velen onder de daarby voorkomende perſonen heb ik reeds vroeger gelegenheid gehad te ſpreken, en het zal dus hier in menig opzicht genoeg zijn, den lezer derwaart te verwijzen. Aleer ik echter tot het opnemen overga van de ſtukken, in den gezegden bundel vervat, dien ik er een paar te laten voorafgaan, die van de overigen om zoo te zeggen onaffcheidelijk zijn. Het eerſte betreft het wapen van het geſlacht en luidt als volgt:

OP HET WAPEN

VAN

DEN HEER

ANDRIES DE GRAEF,

Oud Burgemeester der Stadt Amsterdam.

PER SÆCULA.

Twee eeuwen heugen van dit zegel,
Geſprooten uit den Duitſchen ſtam,
Bekent op 't raethuis t' Amſterdam.
De deught bewaert der oudren regel.
De kroon van Polsbroeck 't wapen eert,
Dat blijft, als Graef in aſch verkeert.

PER SÆCULA: d. i.: „gedurende eeuwen." Zie *Aen.* I, 445.
5,6 Verſta: „het wapen, met de kroon van Polsbroek vercierd, blijft die in eere houden, al ſterft Andries de Graeff."

Het tweede geldt de hofſtede van Andries de Graeff.

OP

VREDEHOEF,

DE HOFSTEDE VAN DEN GEMELDEN HEERE.

SECURA QUIES.

ZY SPREECKT:

IJN heerſchap moſt, om ſtil 's lants oorloghsbuy
t' ontſchuilen,
Den ouden Rijn om d' Eems uit hoogen noot verruilen.
De krijghstorts ſtack terwijl den brant in dack en
hout.
Hier na keert d' eigenaer, die VREDEHOEF her-
bouwt,
Nu door zijn neef verrijckt, ick hem, gelijck vergeeten,
En SWIETENS puickroos zie, by heuren GRAEF gezeten,
Aengroejen in hun krooſt, zoo ſchoon als dees landou.
Aert d' afkomſt naer den ſtam, wie twijfelt aen haer trou.

SECURA QUIES: d. i.: „veilige rust." Zie VIRG. *Georg.* II, 467.

1-2 Hieruit blijkt, dat de Hofſtede Vredehoef aan den Rijn gelegen was, en, in de Spaanſche tijden, toen Diederik de Graeff naar Oostfriesland geweken was, verbrand werd.

5 *Door zijn neef:* door „Andries de Graeff, den Oud-Burgemeester."

6 *Swietens puickroos:* Elizabeth Bicker van Swieten.

AFBEELDINGEN

DER

STAMHEEREN

EN

ZOMMIGE TELGEN

VAN DE

GRAEVEN, BOELENSEN, BICKEREN EN WITSENS.

1658.

TOEGEWIJT

DEN EDELEN EN GESTRENGEN HEERE

ANDRIES DE GRAEF,

Oud Raet en Rekenmeester,

NU OUT BURGERMEESTER EN ZEERAET

T'AMSTERDAM.

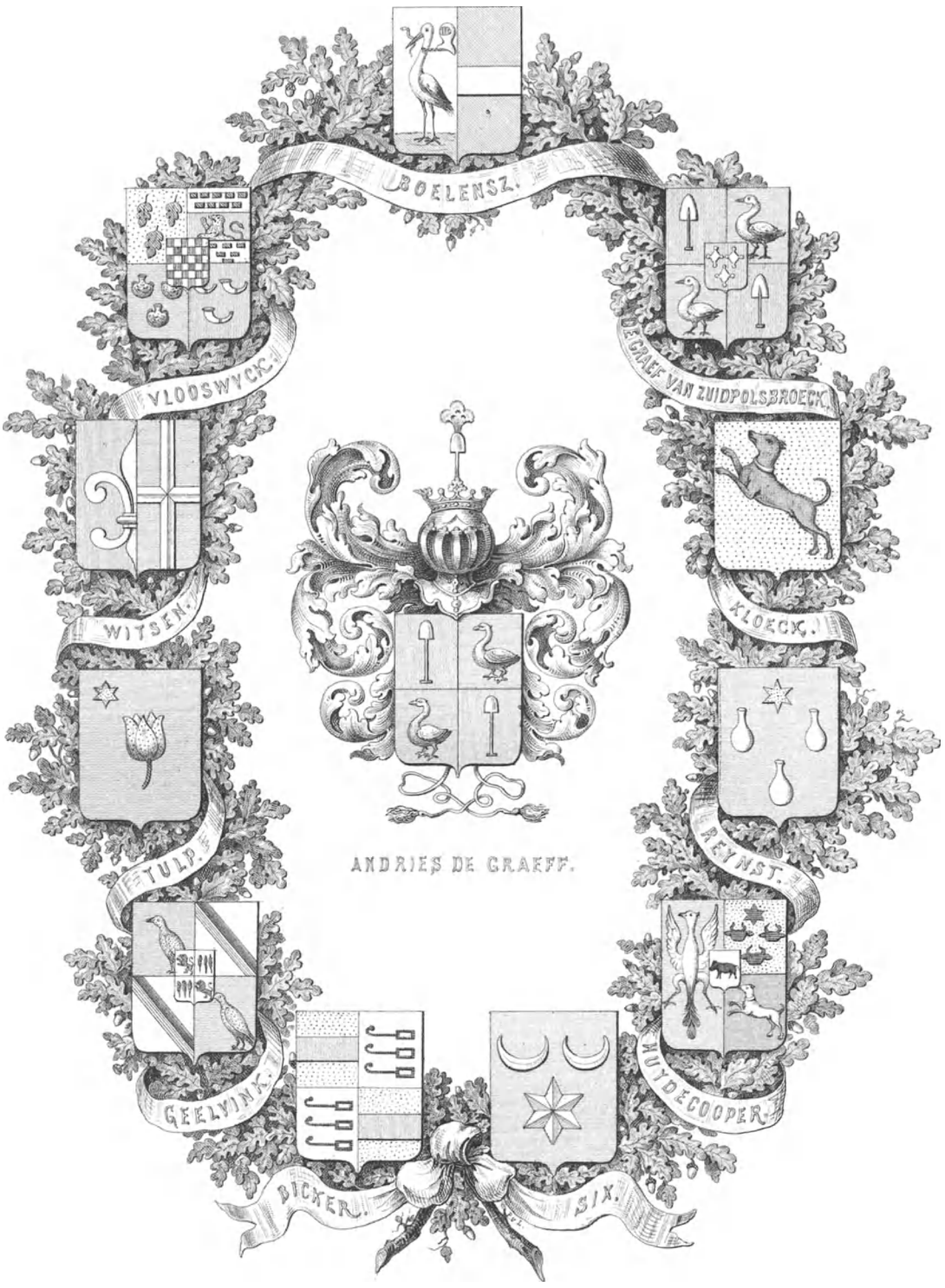
ONSCHULT

AEN DEN ZELVEN HEER.

LAET uw heuſcheit zich niet belgen,
Zoo 't my aen vermoogen faelt
U, uw ſtammen, en hun telgen,
Met uw huiszon, korts gedaelt,
En haer vruchten afgemaelt,
't Licht te biên op mijn papieren
Met zoo levendige zwieren
Als het leven eiſcht van kunſt.
Deck mijn misgreep met uw gunſt.

Uwe Ed. dienſtwillige
J. v. VONDEL.

Uw Huiszon, korts gedaelt: d. i.: „uwe, onlangs overledene, vrouw."

WAPENKRANS,

behoorende bij de „Afbeeldingen der Stamheeren en sommige telgen van de GRAVEN, BOELENSEN, BICKEREN EN WITSENS."

OP

DEN EDELEN EN GROOTACHTBAEREN HEER

DIEDRICK JANSZ. GRAEF,

Burgermeester en Raet van Amsterdam.

PACATAMQUE REGIT PATRIIS VIRTUTIBUS URBEM.

DEN vroomen DIEDRICK, die, op zijner oudren ſtappen,
's Lants ruſt beminde, viel de ſtorm des krijghs te bangh.
Hy berghde zich aen d' Eems, in droeve ballingſchappen,
En raeckte aen 't roer, zoo dra de vrijheit raeckte in zwang.
De weezen dancken hem, als hunnen tweeden vader,
Die, amteloos gezint te leven, d' eer verſmaet
Van Burgermeeſterſchap: doch zijn verzoeck wort ſpader
Bezegelt dan hy 't wenſcht, op 't raethuis by den Raet.
Men vintze zelden die hun heerlijckheit verminderen.
Godt zegent zulck een daet in kindren en kintskinderen.

PACATAMQUE REGIT, CART.: d. i.: „hy regeert de bevredigde ſtad met voorvaderlijke manhaftigheid." De regel is, met verſchil van twee letters, overgenomen uit VIRGIL. *Ecl.* IV, 15, waar wy lezen:

PacatVmque regit patriis virtutibus Orbem.

1 *Diedrick:* Dirck Jansz. de Graeff was in 1529 geboren en overleed den 23 July 1589. Zijn eerſte vrouw was Agnes of Nies Pietersze, dochter van Pieter van Neck; zijn tweede Teeuwe Jansz., dochter van Burgemeeſter Jan Claesz Cat. Zie voorts over hem Deel III, blz. 467.

3 *Hy berghde zich aen d' Eems:* zie *Hofſtede de Graeff*, vs. 1—3.

OP

DEN EDELEN EN GESTRENGEN HEER

CORNELIS BOELENS,

RAET VAN ZIJN EXCELLENTIE WILLEM VAN NASSAU, PRINS VAN ORANJE,
GECOMMITTEERDE RAET VAN HOLLANT EN WEST-FRIESLANT, RAET VAN STAETE,
TOEN 'T GHEZAGH HEBBENDE OVER HET KRIJGHSVOLCK,
TE WATER EN TE LANDE, EN SCHEPEN EN RAET VAN AMSTERDAM.

PER VARIOS CASUS.

MEN ziet in d' afkomſt hier den Ridder BOELENS leven,
Wien Amſterdam noch danckt voor haere wapenkroon.
't Geluck, toen Groeningen voor Rennenbergh moſt beven,
Verhief CORNELIS, die, des kerckers klaeu ontvloôn,
Den Raet en 't Schepenſchap, daer na den Raet der landen
Bekleede, in 't endt den Raet van Staete, wien 't gebiet
Van krijghsvolck wort vertrout, ook over zee en ſtranden
De wacht hielt, waer 't geſchut des vyants vloot beſchiet.
's Mans oude ſteigert niet aen 't peil van veertigh jaeren.
Zijn wijsheit was lang rijp voor 't grijzen van de haeren.

PER VARIOS CASUS: d. i.: „na onderſcheiden lotverwisfelingen." Zie *Aen.* I, 208.

1 *Ridder* BOELENS: Andries Boel Dircksz. Zie over hem Deel VI, *Nal.* blz. 25.

4 *Cornelis:* Cornelis Andriesz. Boelens werd in 1579 Raad en in 1581 Schepen van Amſterdam. Hy was een vertrouwd raadsman van Willem I, en een vriend van Dirck Jansz. de Graeff, hier boven genoemd. Het ſchijnt, dat hy de laatſte van zijn ſtam geweest is, en dat, na zijn afſterven, zijn aanzienlijk vermogen is overgegaan aan zijn dochter, de echtgenoote van Jacob de Graeff. Wy leeren voorts uit dit gedicht eenige byzonderheden kennen, welke de geſchiedſchrijvers niet vermelden, b. v., dat hy zich te Groningen bevond, toen Rennenberg er de orde van zaken veranderde, en dat hy, van daar gevlucht, zich naar den Prins begaf, wien hy verder als Gekommitteerde Raad, en zelfs als belast met een belangrijk kommando over 't krijgsvolk, ter zijde ſtond.

9 Met andere woorden: „hy ſtierf voor zijn veertigſte jaar."

OP

DEN EDELEN EN GROOTACHTBAEREN HEER

GEERAERT BICKER,

Burgermeester en Raet van Amsterdam.

JURA DABAT LEGESQUE VIRIS.

EN helder licht van ſtaet, om andren voor te lichten,
Op 't ſpoor der ouderen, was BICKER, wiens verſtant
De maetſchappy van rijck Ooſt-Indiën holp ſtichten,
Dat zulck een opgang gaf aen 't vrye Nederlant.
De munt, die heiligh is, en maghtigh heeft te lijden
In deught, gewight, en waerde, ontfing een' ſchooner glans
Door zijn voorzichtigheit, in aengevochte tijden.
Zy wenſcht zijn beelt in gout t' omvlechten met een krans.
Een eenigh jaer zagh hem, als burgerheer, verheven.
Hy ſtorf de ſtad te vroegh, die in zijn bloet blijft leven.

JURA DABAT LEGESQUE VIRIS: d. i.: „hy gaf recht en wetten aan (vrije) mannen." Zie *Aen.* I. 507.

2 *Bicker:* deze Geeraert of Gerrit Bicker Pietersz. was van 1587 tot 1597 Thezaurier Extraordinaris, in 1590, 1594, 1595 en 1597 Schepen, in 1603 Burgemeeſter, en in 1604 gedurende weinige maanden Thezaurier Ordinaris van Amſterdam. Hy behoorde onder de wakkerſte oprichters der eerſte maatſchappy op Oost-Indiën in 1602, en was mede een bevorderaar der tochten, naar de West ondernomen.

5-7 Uit deze regels blijkt, dat G. Bicker het muntſtelſel hielp verbeteren; omtrent welk onderwerp ik echter geene byzonderheden gevonden heb.

OP

DEN GROOTACHTBAEREN HEER

GEERAERT JAKOB WITSEN,

GECOMMITTEERDE RAET DER STAETEN VAN
HOLLANT EN WEST-FRIESLANT.

Burgermeester en Raet van Amsterdam.

RAMIS INSIGNIS OLIVÆ.

HET bloedige Oorloghszwaert, dat dol en ongeregelt
Den oogſt van Neêrlant maeit, hetwelck by vrede bloeit,
Met hulp van WITSEN wert in zijne ſcheê gezegelt,
Voor twalef jaeren, en die bloetaêr toegeſchroeit.
De burgertwiſt begon ten leſten op te ſteken.
De Burgermeeſter die aen 't roer der Staeten zat,
Bewaerde zijne beurt, en heelde 's lants gebreken,
Naer tijts gelegenheit, van ſtieren moede en mat.
Hy helpt de vroome in ſtaet, en keert veraerde heeren.
Zijn afkomſt magh met recht in 't beelt den grootvaêr eeren.

RAMIS INSIGNIS OLIVAE: d. i.: „kenbaar aan den (vrede-) olijftak." Zie *Aen.* VI, 808.

6 *Voor twalef jaeren:* Witſen was Burgemeeſter in 1609, en alzoo ten tijde van het twaalfjarig Beſtand. In hoe verre hy echter daartoe hebbe medegewerkt, anders dan door zijn invloed, is my niet gebleken.

7 *Bewaerde zijne beurt:* d. i.: „ging op zijn beurt ter dagvaart."

8 *Van ſtieren moede en mat:* dit zal willen zeggen: „tot dat hy er *moê* van was;" — want eenmaal *moede* en *mat* zijnde, kon hy zich niet wel meer ophouden met het *heelen van 's lands gebreken.*

9 *En keert veraerde heeren:* d. i.: „en wederſtaat hen, die geen goeden aart hebben," of, liever nog, „die in 't politieke van richting veranderd zijn." Men herinnert zich het beklag van Oldenbarneveldt kort voor zijn dood, „dat men nu *andere* maximen volgde, dan in zijn tijd," en wederkeerig het gezegde van Prins Maurits, „dat het de Advokaat was, die de beſtaande maximen veranderd had."

OP

DEN EDELEN EN GESTRENGEN HEER

JAKOB DE GRAEF,

Vryheer van Zuidpolsbroeck,

GECOMMITTEERDE RAET VAN DE STAETEN VAN HOLLANT EN WEST-FRIESLANT,
EN BURGERMEESTER EN RAET VAN AMSTERDAM.

VINCET AMOR PATRIÆ.

Zoo leefde Vryheer GRAEF, die waerdigh was de ſchreden
Van ſtaet tot nut en heil des volx, door eene ry
Van eerlijcke ampten, vroom en ruſtigh naer te treden,
Als vyant van veroude en nieuwe dwinglandy,
En vrient van 't vaderlant en 's lants getrouſte helden,
In welcker lot hy deelde, als Maurits hen verſtiet,
Waerna de vaders hem met grooter eer herſtelden
In d' eerſte waerdigheit van 't burgerlijck gebiet:
Toen holp hy op zijn' hals noch eens ons raethuis ſtutten.
Een wijze Cicero kon duizenden beſchutten.

J. DE GRAEF: zie over dezen Deel II, blz. 671; Deel III, blz. 466, 467. Hy kocht in 1610 de Heerlijkheid Zuidpolsbroek van Karel, Prins van Aremberg.

VINCET AMOR PATRIÆ: d. i.: „de liefde voor het vaderland zal de overhand behouden." Zie *Aen.* VI. 823.

1,2 *Schreden Van ſtaet:* wy zouden nu zeggen: „trappen van magiſtratuur."

7 *De vaders:* de „raadsleden," aan wie V. hier den tytel geeft, dien de Romeinſche Senatoren droegen.

8 *In d' eerſte waerdigheit:* verſta: „in 't Burgermeeſterſchap," dat hy in den jare 1630 't eerst bekleedde.

10 *Een wijze Cicero:* dat Jakob de Graeff een bekwaam Regent was, leeren wy uit WAGENAAR, *Amſt.* Deel IV, blz. 180 volgg., waar het wijs en voorzichtig gedrag beſchreven wordt, door hem gehouden by den twist tusſchen Episkopius en Heidanus.

Hier volgt in het bundeltjen het byfchrift op Cornelis Bicker van Swieten, bereids gedrukt Dl. VI, blz. 71.

OP

DEN EDELEN EN GESTRENGEN HEER

ANDRIES DE GRAEF,

OUD RAET EN REKENMEESTER DER GRAEFLIJCKHEIT VAN HOLLANT EN WEST-FRIESLANT, NU OUT-BURGERMEESTER, EN ZEERAET T'AMSTERDAM.

NOBILITAS SOLA EST ATQUE UNICA VIRTUS.

De telg, waerin de deught der ſtammen is geſchapen,
Geeft heldre blijcken van den ingeboren aert,
En eedler tekens dan het aenge-erfde wapen:
De GRAEF getuight dit, die der oudren ſtoel bewaert,
En rijcker inkomſt, ruſt, het heerlijck ampt en ſtaten
Van 't rekenmeeſterſchap en Graeflijck Raetsgezagh,

NOBILITAS SOLA CAET.: dit vertaalt men: „de deugd is de eenige adeldom." Men zoû het even goed kunnen vertalen: „de adeldom is de eenige deugd." De plaats is uit JUVENALIS. *Sat.* VIII, 20, en zeer beroemd; offchoon in der daad niet veel meer dan een *phraſe à effet*. Immers neemt men die letterlijk op, dan heeft zy eigentlijk geene beteekenis; want *adel* en *deugd* zijn twee verſchillende en ongelijkſoortige zaken: en men zoû dan even goed kunnen zeggen: „de eenige *wijn* is een glas zuiver *bronwater*." Neemt men daar-en-tegen den regel in dien zin op, dat *deugd* meer waarde zoû bezitten dan *adeldom*, dan is het gezegde, in zijn toepaſſing op den mensch, onwaar; want diens deugd is een broze, onſtandvastige, doorgaands zeer problematieke eigenſchap, welke hy telken oogenblik gevaar loopt, kwijt te raken, zoo hy die al ooit bezeten heeft: zijn *adeldom* daar-en-tegen d. i.: „zijn geboorte uit adelijke ouderen," is een feit, dat al of niet beſtaat: en bezit hy adeldom, niemant is in ſtaat hem dien te ontnemen.

De Graef: Andries de Graeff, broeder van Cornelis, was geboren den 19 February 1611. In 1640 Schepen geworden, zag hy zich mede benoemd tot Raad en Rekenmeester der Graaflijkheid van Holland en Westfriesland, welke laatſte waardigheid hy echter nederleide toen hem in 1657 het Burgemeesterſchap werd opgedragen. Het is op deze omſtandigheid, dat vs. 5, 6 en 7 gezinſpeeld wordt; evenzeer zinſpeelt daarop een ander, minder cierlijk, maar zeker meer algemeen bekend vaersjen, naar welks beteekenis meermalen, o. a. in den *Navorſcher* van 1856, gevraagd is geworden door de zoodanigen, die altijd gemakkelijker vinden, een vraag te ſtellen, dan zich de moeite van 't zoeken

Zijn vaders ſtadt ten dienſt, uit liefde heeft verlaeten,
Daer hy den Zeeraet ſterckt, en eert der Staeten vlagh.
Men beelt het leven uit met kleuren, die verſterven:
Maer d' ommetreck van eer verdooft den glans der verven.

te getroosten. Het bedoelde vaersjen is gegrift op een gedenkſteen, die zich op den top bevindt van den zoogenoemden Leeuwenberg in 't Gooi, niet verre van Naarden, in een boschrijk en hoogst bevallig oord, en luidt als volgt:

MDCLLXVI.
Ick ben door last van die
Op Venusberg verheven
Die eerst aan Venusneng
De boomen heeft gegeven
En 't graeflijck Staetsgezach
Verliet tot dienſt van 't Y.
Zoo ſlaeft men niet voor zich
Maer voor zijn burgery.

Nu was er, om dit vaersjen te begrijpen, niets anders noodig dan te letten op het wapen, 't welk de leeuw, die op het gedenkteeken rust, tusſchen zijn klaauwen houdt: dat wapen nu, (gequarteleerd 1 en 4 keel met een graaf of ſpade van zilver: 2 en 3 lazuur met een gans van zilver) is dat van De Graeff, en de jaartallen, naast het vaersjen geſteld, duiden verder aan, dat de oprichter van het gedenkteeken niemand anders dan Andries geweest kan zijn. Ik kan er byvoegen, dat ook het bosch nevens de hoogte nog heden den naam draagt van Graeffenborg. Minder ſtellig kan ik de reden opgeven, waarom dat bosch vroeger den naam van Venusneng of liever Venus'neng — „de eng van Venus," en de berg dien van Venusberg gedragen heeft. Volgends ſommigen zouden zy daarmede ſlechts korten tijd geprijkt hebben, en te voren Blaren-burg hebben geheeten — gelijk het naburige dorp Blari-cum. Maar 't is niet vreemd, dat wanneer twee nevens elkander gelegen plekjens ieder een afzonderlijken naam hebben, de eene naam door ſommigen, de andere naam door anderen aan de gandſche ſtreek wordt gegeven. Bergen (of hoogten; want de hier bedoelde verheft zich naauwlijks twintig voet boven den waterſpiegel), aan welke de naam eener Heidenſche Godheid, en byzonder die van Venus, wordt gegeven, treft men overal aan, inzonderheid, wanneer zoodanige berg den naam heeft een vereenigingspunt van boze geesten te zijn. Wie weet of niet Andries de Graeff (of wie dan ook den gedenkſteen liet oprichten), juist met het oogmerk om dien kwaden naam aan den berg te ontnemen en daardoor het beſtaande bygeloof te ſmooren, den leeuw daarop plaatſte, naar welken hy voortaan geheeten zoû worden.

Om tot onzen Burgemeeſter terug te keeren, hy had tot echtgenoot Elizabeth Bicker van Swieten, dezelfde, die door Vondel elders „de ſchoone Eliza" genoemd wordt, en hy was alzoo de zwager van Jan de Witt. Geen wonder, dat dit laatſte hem in de troebele tijden van 1672 by de gemeente in verdenking, ja hem zelfs in levensgevaar bracht; offchoon het inzonderheid aan zijn invloed en krachtige taal ter Staten-Vergadering was te danken, dat Prins Willem III in de ambten zijner voorzaten werd herſteld. — Hy trad echter na dien tijd niet meer als Burgemeeſter op, welke waardigheid hy, behalve in 1657, in 1660, 1664, 1666, 1670 en 1671 had vervuld. Op den 19 July 1677 werd hem uit naam van Keizer Leopold een diploma uitgereikt, waarby hy bevestigd werd in den adelſtand, tot welken zijn voorouders hadden behoord, volgends dat ſtuk uit Tyrool herkomſtig, alwaar zy den naam van Von Graben gevoerd hadden.

Hy overleed den 30 November 1678 en werd begraven in 't St. Corneliskoor, in de Oude Kerk te Amſterdam, door Cornelis de Graeff in 't jaar 1648 gekocht en van een marmeren poort met Korinthiſche kolommen, alsmede van een prachtige koperen deur, voorzien.

9,10 De zin dezer regels: „de verwen kunnen ſlechts zijn uiterlijke gedaante ſchetſen, en die vergaan met den tijd; maar de *omtrek*, d. i.: „de ſchets, de voorſtelling" zijner innerlijke waarde is duurzaam en onvergeetlijk."

OP

DEN EDELEN HEERE

ANDRIES DE GRAEF,

RAET EN REKENMEESTER DER GRAEFLIJCKHEIT VAN HOLLANT EN WEST-FRIESLANT;

EN

DE EDELE MEVROUWE

ELIZABETH BICKERS VAN SWIETEN.

CONCORDES ANIMÆ.

QUAM Ridder BOELENS nu door zijnen zerck opdringen,
En zagh ELIZABETH en ANDRIES dus gepaert,
Hy riep: o eedle kunſt, die na de doot bewaert
Den levendigen zwier van mijn nakomelingen,
Ick en mijn dochter ſtaen gekent in dit geſpan;
De nicht naer heur genoemt, de neef is mijn genan.

CONCORDES ANIMAE: d. i.: „eendrachtige zielen." Zie *Aen.* VI. 827.
1 *Ridder* BOELENS: zie hierboven het gedicht op *C. Boelens.*
3,6 Uit deze regels blijkt, dat een dochter van Ridder Boelens de ſtamvrouw der Bickers was, en Elizabeth geheeten.
6 *Genan:* naamgenoot.

ANDERS.

HIER heeft de ſchildergeeſt een' nieuwen bant geleit,
Beluſt om SWIETENS telg door kunſt aan GRAEF te trouwen,
Den Raet en Rekenheer van Hollants Graeflijckheit,
Gelijckze uit liefde om ſtrijt hun huis in d' afkomſt bouwen.
Wanneer de zon dees verf en ſchildery verſchijn',
Zal 't krooſt dat naer hen zweemt, hun bloet en omtreck zijn.

OP

DEN EDELEN GESTRENGEN HEERE

CORNELIS DE GRAEF,

Vryheer van Suidpolsbroeck,

BURGERMEESTER EN RAET VAN AMSTERDAM, &c.

PARCERE SUBJECTIS, & DEBELLARE SUPERBOS.

EN grave GRAEF met kunſt in koper uit naer 't leven,
Of klinck' den ommetreck in klaeren marmerſteen:
Hier ſtuitze, onmaghtigh 's mans ſtaetkennis ons te geven,
Gelijckze 't Kapitool der Staeten op komt treên,
's Lants raetſlot naer den eiſch van zaeck en tijt helpt mengen,
En maetigen, op datze een heilzaem wit beſchiet;
Dat's al 't oneffen in zijn vou en ploy te brengen,
Ten dienſt van 't Vaderlant en burgerlijck gebiet.
Aldus draeft POLSBROECK, dan wat ſtijver, dan wat zachter.
Dat's out Romainſch. Nu leght penſeel en beitel achter.

PARCERE SUBJECTIS, CABT.: d. i.: „de onderworpenen te ſparen, en den hoogmoedigen een verdelgingsoorlog aan te doen." Zie *Aen.* VI. 834.

1 *Graef:* Cornelis de Graeff was geboren den 15 October 1599 en overleed den 4 Mei 1664. Op den 1 November 1633 trouwde hy met Geertrui Overlander, wier vader, Volckert Overlander, afkomſtig uit een geſlacht, te Ditmarſum gevestigd, geb. 10 July 1570, ov. 18 October 1630, door Jacobus I, Koning van Engeland, by akte van 21 April 1620, in den adelſtand verheven werd. Toen gemelde Geertrui Overlander eenige weken na het huwelijk overleed, hertrouwde Cornelis de Graeff op den 14 Auguſtus 1635 met Katharina Hooft, over welke nader.

5 *'s Lants raetſlot:* „het beſluit, door 's Lands Regeering te nemen."
Mengen: dewijl de adviezen of *raden* in een vergadering doorgaands uit elkander loopen, zoodat men om tot een beſluit of *raadſlot* te komen, onderſcheidene gevoelens te vereenigen heeft, is het woord *mengen* hier goed gekozen. Ook HOOFT in zijn *Nederl. Hist.* ſpreekt van *mengenis der Raaden.* Zie *Uitl. Woordenb. in v. Mengenis.*

7 *Dat's* voor „te weten."

9 De zin is: „zoo weet hy te geven en te nemen."

10 *Leght:* verſta: *ligt.*

OP

DEN E. HEERE

LAMBERT REINST,

SCHOUT, VAN WEGEN DE GRAEFLIJCKHEIT VAN HOLLANT, ZEELANT, EN WEST-FRIESLANT, T'AMSTERDAM.

TEMPERAT IRAS.

WAS d' eer aen Tacitus, of 's weerelts hooftſtadt Rome,
Toen hy het Schoutendom bekleede, wijs en trou?
Aen bey, ſprack Themis, die dit vonnis vellen zou.
Is 't billijck dat het Reght alle ontught regle en toome,
Zoo blijf 's lants hooftſtadt REINST, en hy 's lants hooftſtadt waert,
Daer geen Domitiaen, maer wijze burgerheeren,
Tot heil der Graeflijckheit, de burgery regeeren
Door zijn gezagh, en mont, en 's Graven wettigh zwaert.
Dus zien wy 't Recht door hem, den Schout door 't Recht verheven.
Dus wort hy afgebeelt, om na zijn doot te leven.

TEMPERAT IRAS: d. i.: „hy matigt de ongebonden driften." Zie *Aen.* I, 61.

1,2 *Tacitus:* de hiſtorieſchrijver Tacitus was Praetor of Stadsſchout te Rome.

2 *Schoutendom:* dit deel, en inzonderheid de „Harpzangen," hebben ons talrijke voorbeelden geleverd van nieuwe ſamenſtellingen met *dom*. *Schoutendom*, offchoon vreemd klinkende, is echter verdedigbaar, even als *Pausdom*.

5 REINST: deze, uit een aanzienlijk geſlacht geſproten, dat in de eerſte helft der zeventiende eeuw onderſcheiden Regenten aan Amſterdam geſchonken had, twee waarvan reeds vroeger vermeld zijn, als Deel I, blz. 140, vs. 300 en Deel II, blz. 593, was zelf in den jare 1649 tot Raad, en in 1655 tot Schepen aangeſteld. Sedert 1656 bekleedde hy het Schoutsambt, 't welk hy waarnam tot in den jare 1666, na hetwelk hy het Burgemeeſterſchap aanvaardde. Hy was getrouwd met Aleide Bicker van Swieten, welke wy nader zullen ontmoeten.

6 *Domitiaen:* een der keizers, onder wier regeering Tacitus leefde, zie vs. 1.

OP

DEN HEERE

JOAN CORNELISZ. GEELVINCK,

GECOMMITTEERDE RAET DER GROOTMOGENDE HEEREN STAETEN VAN HOLLANT EN WEST-FRIESLANT, EN BURGERMEESTER VAN AMSTERDAM.

Zoo mocht de Staet en 't Lant op GEELVINCK zich verlaeten,
Het zy hy in den raet der ſtede, of by de Staeten,
Den vrede en vrydom ſteef, en aenzagh haet noch gunſt.
De Burgermeeſter geeft een' luiſter aen de kunſt.

1 GEELVINCK: deze was Burgemeeſter in de jaren 1626, 1628, 1629, 1634, 1636, 1637, 1639, 1641, 1643, 1646 en 1647.

Hier volgen in het bundeltjen de beide vaerzen op Joan Huydecoper, bereids opgenomen Dl. VI, blz. 724 en 725; doch in omgekeerde orde, en, wat het kortere vaersjen betreft, met de aangegeven verandering der beide laatſte regels.

OP

HET MARMERBEELT

VAN

DEN HOOGHACHTBAEREN EN WELWIJZEN HEERE

CORNELIS WITSEN,

Burgermeester en Raet van Amsterdam.

DE Nijl van outs bewaerde op hemelhooge ſpitſen
En naelt der Grooten naem, en hun gedachtenis:
Dit marmerbeelt bewaert den Burgermeeſter WITSEN
Naer 't leven, daer hy zelf niet tegenwoordigh is;
Het zy dees op 't ſtadthuis het recht der burgeryen,
Of in den zeeraet met zijn' raet de zee beſchut,
Of binnen 's Gravenhaegh 's lants vryheit helpt bevryen,
En, als een zuil, het hof der Staeten onderſtut.
Al volght de Kunſt Natuur, z' is noch by 't leven armer.
De faem des braven mans verduurt metael, en marmer.

a WITSEN: Dr. Cornelis Witſen was Burgemeeſter van Amſterdam in de jaren 1653, 1656, 1662 en 1667, wanneer hy, in plaats van Lambert Reinst, de waardigheid van Hoofdſchout, en deze die van Burgemeeſter verkreeg.

c *In den zeeraet:* als lid der Amiraliteit. Zie blz. 638.

OP

HET MARMERBEELT

VAN

DEN E. HEERE

DR. NIKOLAES TULP,

Burgermeester en Raet t'Amsterdam.

VIVOS DUCENT DE MARMORE VULTUS.

De Hollantſche Eskulaep, of Aemſtels Hippokraet,
Der weezen vader, en de dappere beſchermer
Van 't recht en raethuis, en den burgerlijcken Staet,
Leeft voor zijne afkomſt, nu Quellyn hem klinckt in marmer.
Zoo komt beelthouwery gedachtenis te hulp.
Men ziet in 't beelt den geeſt en 't leven van ons TULP.

VIVOS DUCENT DE MARMORE VULTUS: d. i.: „zy zullen uit marmerſteen gelijkenisſen trekken." Zie *Aen.* VI. 848.

4 *Nu Quellyn hem klinckt in marmer:* dit overheerlijk borstbeeld van Tulp bevindt zich nog heden in 't bezit van Jhr. J. P. Six, die van hem afſtamt.

OP D'AFBEELDINGE

VAN

DEN ZELVEN HEERE.

ALDUS leeft TULP in 't velt van kunſt en ſchilderye,
Wiens gunſt de bloem herſchept, als zy haer verf vergeet.
In hem wort Hippokraet, het licht der Artſenye,
Verheerelijckt, nu hy, tot heil der burgerye,
Den Burgermeeſters ſtoel zoo loffelijck bekleet,
Ter eere van de ſtadt, een lichaem, ſchoon van leden,
Voorzichtigh geregeert, beſtiert van hooger hant,
Als door een ziel en geeſt, begaeft met licht van reden,
Die ieders toeval heelt en helpt, door onderſtant
En ſteun van wijzen raet. Geluckigh zijn de Staeten,
Wanneer de Wijsheit heerſcht en waeckt voor d' onderzaeten.

1 Lees: „die den zieke zijn kleur (zijn gezondheid) terug geeft."

OP

DEN EDELEN EN GESTRENGEN HEER

CORNELIS VAN VLOOSWIJCK,

Heer van Vlooswijck, Wirmerdam en Parpekoop,

BURGERMEESTER EN RAET VAN AMSTERDAM.

PULCHRA PRO LIBERTATE.

EN ziet hier VLOOSWIJCK niet, gelijck zijn jeught te paerde,
In 't heir der Staeten, voor Rijnberck en voor Maeſtricht,
Gewapent heenedraefde, en Aemſtels eer bewaerde,
Maer rijper, naer den eiſch van 's burgervaders plicht,
Gelijck hy ſtadt en lant en burgerrecht verdaedight,
Of yvert om de Sont t' ontſluiten met een vloot,
Terwijl de zeedraeck raeſt, van bloet noch roof verzaedight,
En ganſch Europe dreight met dierte en hongersnoot.
Appelles druckt hier uit wat geeſt en verf vermoogen,
Een vroome ruſtigheit in 's Burgermeeſters oogen.

PULCHRA PRO LIBERTATE: d. i.: „voor de ſchoone vrijheid." Zie *Aen.* VI, 821.

1 VLOOSWIJCK: deze werd in 1637 Burgemeeſter, welk ambt hy nogmaals in 1650, 1661, 1663, 1638 en 1669 bekleedde. Uit dit gedicht blijkt, dat hy vroeger den veldtocht tegen Maastricht had mede gemaakt.

6 Hieruit blijkt, dat Vlooswijck by 's Lands regeering had aangedrongen op het doorzetten van den krijg tegen Zweden.

OP

DEN HEER

PETER KLOECK,

Rechtsgeleerde, en Raet van Amsterdam.

DOOR G. FLINCK GESCHILDERT.

HONESTUM PRÆTULIT UTILI.

DEES voegelijcke zwier is elck niet aengeboren.
Wat invloet van een ſtar gaf zelf Natuur de ſpooren.
En holpze, toenze KLOECK, terwijl de luſt haer drong,
Bootſeerde naer de kunſt, en necktar op de tong
En mont en lippen droop, ontvonckte 't vier in d'oogen,
In opzicht, en gelaet; en gaf den man 't vermogen,
Voorzichtigheit, beleit, om door den Oceaen
En 't barnen van 't krackeel het veilighſte in te gaen!
Dit bleeck in raet en daet ter rechtbancke; in 't beletten
Van inbreuck tegens 't recht der Keizerlijcke wetten;
En midden in den Raet, in 't voorſtaen van zijn Stadt;
Oock toen, als Afgezant, hy met de Heeren tradt
Ter poorte uit, om Oranje aen zijnen plicht te maenen.
Die, by verdragh verkloeckt, met al zijne oorloghsvaenen
Den aftoght blaeſt, eer 't licht den Aemſtelſtroom beſchijnt.
Dees verf behoudt haer glans, als alle verf verdwijnt.

HONESTUM PRÆTULIT UTILI: d, i.: „hy ſtelde hetgeen betaamt boven hetgeen nuttig (of voordeelig) is."

3 KLOECK: deze was de zoon des zwagers van P. C. Hooft (zie Deel II, blz. 158) en werd Lid van den Raad in 1649.

12,13 Zie Deel VI, blz. 59.

14 *By verdragh verkloeckt:* in dit *verkloekt* treffen wy een woordſpeling aan met 's mans naam. Dat Willem II echter den aftocht niet blies voor dat hy, in de hoofdzaak althands, zijn zin had gekregen, en alzoo niet *verklockt* werd, maar *kloek* en de Amſterdammers te kloek was, heb ik reeds meer herinnerd.

OP

DEN EDELEN HEER

PETER DE GRAEF,

Jongkheere van Suidpolsbroeck.

SPES ALTERA.

EN levendige geeſt, vol heuſcheit, zweeft in d'aderen
Van GRAEF, die ree zoo vroegh, in 't opgaen van zijn jeught,
Belooft, op 't edel ſpoor van zijn doorluchte vaderen,
Recht uit te draven naer den prijs van eer en deught.
Geluckigh is hy, die, geſproten van de vroomen,
Zijn ſtammen niet bezwijckt. Zoo zagh men jonge Askaen
Betoonen dat hy van Troyaenen afgekomen,
Zijn beurt hem toegekeurt, eens ruſtigh uit zou ſtaen.
Hoe ſtont hier 't leven en de kunſt zoo langkzaem effen?
De geeſt, te vlugh, was niet dan in de vlught te treffen.

SPES ALTERA: d. i.: „de tweede hoop." Zie *Aen.* IX, 131. — Pieter was namelijk de tweede zoon van Cornelis de Graeff.

1 *Graef:* zie over hem Deel V, blz. 714, 715, 718, 722. Ik zal voorts nog gelegenheid hebben op hem terug te komen.

3 *Toegekeurt:* anders cierlijker dan „toegekend;" hier echter niet, om dat het rijmt op 't voorafgaande *beurt.*

9 Verlta: „hoe kon de kunst hier zoo moeilijk het leven evenaren?"

OP DEN EDELEN HEER

JAKOB DE GRAEF,

Jongkheer van Zuidpolsbroek.

NOMEN AVI REFERENS.

E kunſt kan iemants ſchijn vergrooten, of verkleinen:
Hier ſtaet het leven met de ſchildery gelijck:
Dat deftige opzicht zweemt naer d' edele Romainen,
Voorſtanders van hunn' ſtaet, der volcken vaſte wijck.
De grootvaêr JAKOB ſchijnt in d' afkomſt weêr geboren,
't Gebeent te voelen dat de neef zijn' naem bewaert.
De naem en 't voorbeelt van den grootvaêr zijn twee ſpooren,
Die noopen 't jeughdigh hart, om, als een moedigh paert,
Te luiſtren naer den klanck der heldre ſtaettrompetten.
Een brave Jongkheit ſtijft de zenuw van de wetten.

NOMEN AVI REFERENS: d. i.: „den naam voerende van zijn grootvader." Zie *Aen.* V, 564.
4 *De grootvaêr* JAKOB: Jakob de Graeff, van wien hier boven blz. 715 geſproken is. De hier bedoelde jongeling werd Schepen in 1672.

OP DEN GELEERDEN EN BELEEFDEN HEER,

NU COMMISSARIS,

JOAN SIX.

Zoo maelt men SIX, in 't bloeienſt van zijn jeught.
Verlieft op kunſt, en wetenſchap, en deught,
Die ſchooner blinckt dan iemants pen kan ſchrijven.
De verf vergaet: de deught zal eeuwigh blijven.

1 SIX: zie Deel VI, blz. 648, 644, 647—650.

By deze behooren nog eenige gedichten, wel niet in denzelfden bundel voorkomende, doch in 't zelfde jaar vervaardigd en tot dezelfde familie betrekking hebbende:

OP

ELIZABETH BICKERS VAN SWIETEN,

GEMALIN VAN DEN HEER

ANDRIES DE GRAEF,

Oud-Burgermeester en Heraedt t'Amsterdam.

DIVINUM ASPIRAT AMOREM.

De brave dochter van den braven Heer van SWIETEN,
ELIZABETH plagh dus t' onthaelen haeren Helt,
En minnelijck den ſtrael van minne in 't hart te ſchieten,
Waerdoor hy in den gloet van haere minne ſmelt.
D' afzetſels van die bloem getuigen het vermogen
Van waere kuiſche trou waer meê zy hem verbont,
Zoo menighmael zijn ziel, ten hemel opgetogen,
Alleen genoeghzaemheit in haere vrientſchap vondt.
Ontijdigh heeft een rijp die ſchoone bloem verbeten:
Maer d' edle geur van deught en trou blijft onvergeten.

DIVINUM ASPIRAT AMOREM: d. i.: „zy ademt een hemelſche liefde." Zie *Aen.* VII, 373.

5 *D' afzetſels:* de „kinderen." Zie Deel IV, blz. 398, en vergelijk het gedicht hier achter, blz. 732 volgende.

OP

MEVROU

ALEIDIS BICKER VAN SWIETEN,

GEMALIN VAN DEN HEERE

LAMBERT REINST,

Schout der Stadt Amsterdam.

PUDICITIAM SERVAT.

ALDUS verquickt de lieve ALEIDIS in haere armen
Den Heer, die al den dagh, ten dienſt van al de ſtadt,
In 't overlaſtigh ampt des avonts afgemat,
Zijn zon bedanckt die hem komt koeſtren en verwarmen.
Gelijck een dochter voeght van SWIETEN, die het volck
Verdaedighde, en verdiende eens Vorſten haet te draegen,
Toen hy den Aemſtel quam beleegren en belaegen,
En dreighde 't edel bloet met zijnen blooten dolck.
Men ziet goetaerdigheit gemengt in zedige oogen.
Dat zijnze, die zijn hart tot haere min bewoogen.

PUDICITIAM SERVAT: d. i.: „zy bewaart haar kuisheid." — Waarom juist V. bepaaldelijk dit motto gekozen heeft, en of Aleidis werkelijk in de gelegenheid gebracht is, om haar kuisheid te moeten verdedigen, is my geheel onbekend.

OP

MEVROUWE VAN ZUIDPOLSBROECK

KATHARINE HOOFT.

De Vader, die natuur van lidt tot lidt ontleede,
De weerelt kende, en, in het Ooſtenrijckſche hof,
By Rudolf was gezien, om zijne wijze rede,
En aengezocht, ten ſteun van 'sKeizers ſtaet en lof,
Liet ons KATHRINE na, om in zijn krooſt te leven,
Noch ſchooner dan de kunſt haer, in dit tafereel,
Dien ſchoonen ommetreck en 't wezen pooght te geven,
Daer POLSBROECKS hart in leeft, als aen het halve deel
Van zijne ziel verknocht, en rechte wedergade.
Het leven dooft de verf: hier quam de kunſt te ſpade.

1 *De rader:* Pieter Janszoon Hooft, de beroemde natuuronderzoeker, die, gelijk Brandt zich uitdrukt, zeer „liefgetal" was by Keizer Rudolf. Zie hierboven, Deel II, blz. 157.
8 *Polsbroecks hart:* Jacob de Graeff — zie hierboven, blz. 728 — was met Katharina Hooft getrouwd.
10 *Hier quam de kunſt te ſpade* voor „hier was de kunst by ten achteren."

OP DE KINDERS

VAN

DEN HEERE BURGERMEESTER

ANDRIES DE GRAEF

EN MEVROU

ELIZABETH BICKERS VAN SWIETEN,

IN EEN LANTSCHAPSCHILDERYE AFGEBEELT.

MIRATUR, RERUMQUE IGNARUS IMAGINE GAUDET.

DELOS ſchijnt zich hier t' ontvouwen,
Met zijn weelige landouwen,
't Heiligh eilant, daer Latoon
Eene dochter, en een' zoon,
T' eener draght geluckigh baerde.
Elck van deze twee bewaerde
Zijne beurte, d' een by nacht,
D' ander 's daeghs: nu noopt de jaght
En de jaghtluſt broêr, en zuſter,
Daer het wilt voorheen geruſter
Weide in 't groen onachterhaelt.
Geen van beide blinckt en ſtraelt
Noch te ſterck in 's weerelts oogen

MIRATUR, CAET.: d. i.: „hy bewondert, en, der oorzake onkundig, verheugt hy zich, op het aanſchouwen der voorſtelling." Zie *Aen.* VIII, 730.

1 *Delos:* een eiland in den Archipel, waar, volgends de fabel, Latona van Apollo en Diana beviel. Het blijkt uit het gedicht, dat de kinderen van De Graeff onder de gedaante der kinderen van Latona waren afgebeeld.

10,11 Eenigzins gedrongen wijze om te zeggen: „terwijl voor dien tijd het wild gerust te weide ging in 't groen, zonder vrees van achterhaald te worden."

Om het hooft, uit onvermogen:
Want de glans, die 't oogh verblijt,
Zal noch groeien met der tijt.
Mercklijck kan men in het rennen
Godt Apollo onderkennen,
En Diane, bey vol vier:
Want de geurige laurier
Eert en kranſt de goude haren,
Vloeiende als beſcheene baren
Van een beeck. Hy vlieght vooruit
Met den jaghtſpriet, en het kruit,
Van den nuchtren dau bedruppelt,
Kraeckt. Het hart des jaegers huppelt
Onder 't jaegen: maer de maen
Van de levende Diaen,
Die de hinden komt verraſſen,
Is noch effen aen het waſſen
Uit het haer, dat opgeſchickt
En met zilver is geſtrickt.
Zie heur met den boogh eens ylen;
En de koker hangt van pylen
Zwanger, achter op den rugh.
Eene jaghtnimf volght haer vlugh
Met dry afgerechte honden,
En een' wackren valck, gebonden
Op de rechte hant: een vlught
Jonge geeſten breeckt de lucht.
Zie de jaegers zich hier reppen,
Als of zy behaegen ſcheppen
In 't vervolgen van een hart,
Dat, in 't bangſte van zijn ſmart,
Haeſt den geeſt zal moeten geven.
Hoor hoe ſchreit het: laetme leven:
'k Hebbe Apollo of Diaen
Noit gelaſtert, noch misdaen.
Maer als ick dees ſchilderye,
Een gedroomde poëzye,
Dieper inzie, beelt voor beelt,
Duncktme dat de vader ſpeelt
Op zijn zevental van zonnen
By ELIZABETH gewonnen,

25 *Kraeckt:* men ziet weder uit dit woord, 't welk bovendien aan den aanvang van den regel een goede werking doet, dat V. de natuur rondom de Beverwijk goed beſtudeerd had, waar in de daad, in 't najaar, het mos onder de voeten van den wandelaar *kraakt*. Zoo zingt ook mijn vader in zijn *Duinzang:*

En de jacht ging weer bly over 't krakende *mosch.*

30 *Jonge geeſten:* „vliegende *genietjens*, op de ſchildery afgebeeld."

Dry waeruit haer glans noch ſtraelt,
Vier alree om hoogh gehaelt.
In Apollo, hier aen 't ſtreven,
Ziet men bey de grootvaêrs leven,
In hunn' naem, zoo wijt befaemt
Als de deught de nijt beſchaemt,
Daer de burgers in de rancken
Noch die braeve ſtammen dancken,
In Diane, en 't ander kint
Met den valck, ter jaght gezint,
Ziet men noch de grootmoêrs blyde,
WITSENS dochter, en ALYDE,
BOELENS kint, die, noit volloont,
Waerdigh zijn met lof gekroont.
Datze leven in haere erven
Langer dan de ſchoone verven
't Oogh verheugen, nimmer moe.
Hier geef Godt zijn' zegen toe.

ee *Witſens dochter:* de vrouw van Cornelis Bicker van Swieten.
oe,er *Alyde, Boelens kint:* Alida, dochter van Cornelis Boelensz en huisvrouw van Jacob de Graeff, D. Jz. Zie Deel III, blz. 468.
er *Volloont* voor „genoeg beloond," even als „volprezen" voor „genoeg geprezen."

Eindelijk breng ik hierby nog het navolgende lofdicht, dat, offchoon zonder bepaalde aanduiding, noch van de perſoon, die bedoeld wordt, noch van den tijd der vervaardiging, my toeſchijnt gericht te zijn tot Elizabeth Bicker, die om haar ſchoonheid beroemd was.

OP

DE SCHOONE ELIZA.

De geeſtige Natuur, beluſt wat ſchoons te maelen,
Nam vroegh in 't ooſten waer den klaeren morgenſtont;
Toenze, uit den ſlaep geweckt, van duizent nachtegaelen,
Den dau en geur ontfing in haeren nuchtren mont.
Zy mengt, uit roozendau en honigh, en amandel,
Een lenigh klay, en kneet, herkneet het, en bootſeert
Een beelt, zoo net dat geen vernuft dit eedler handel,
En niet een eenigh lidt aen zijnen eiſch ontbeert.
De dageraet beſtelt haer roozen voor de kaecken,
En goutdraet voor het hair, en perlen voor 't gebit,
En ſtraelen voor 't gezicht, waer van de minnaers blaecken,
En kriecken voor den mont. Wat wonderwerck is dit!
Zy blaeſt een' geeſt, een ziel, een gunſt door al de leden.
Men zagh de weêrga van een hemelſche Pandoor,
Een ſchoonheit, van haer lief geviert, en aengebeden,
Die koos voor zulck een' ſchat noch marmer, noch ivoir.
Waer deught en ſchoonheit zijn geſcheiden d' een van d' andere;
ELIZA paert de deught en ſchoonheit met elckandere.

8 *Beſtelt* voor „verſchaft."

Wy gaan weder van de meer huislijke of althands Amſterdamſche zaken tot de politieke over, die aan Vondel eerlang ſtof verſchaften tot nieuwe gedichten. In de eerſte plaats ontleende hy die aan de krooning van Leopold, die, gelijk ik reeds in 't voorbygaan met een woord heb aangemerkt [1]), ondanks den tegenſtand van Frankrijk, tot Keizer was verkoren. Vondel bezong deze gebeurtenis, die hem weder nieuwe aanleiding gaf om zijn *delenda Carthago* uit te ſpreken, dat by hem de beteekenis had van: „de Turken moeten uit Europa gedreven worden." — Indien het waar is, wat my wel ver-

1) Zie blz. 628.

zekerd werd, dat de Jezuieten, hierin overeenſtemmende met de Sint Simonisten, aan ieder een bepaalden werkkring voorſchrijven, overeenkomſtig met zijn aanleg en gaven, dan zoû men bykans tot de gedachte komen, dat zy aan Vondel — op wien hun invloed niet gering was — hadden opgedragen, met onverflaauwden yver een kruistocht tegen den Islam te prediken. Want gewis, zoo iemand den naam verdient, de Petrus Heremita der zeventiende eeuw geweest te zijn, het was Vondel, die al den gal, welken hy vroeger had opgezameld tegen de Kontra-remonſtrantſche party, nu met even veel felheid uitſtortte op de Mahomedaanſche bewoners van het oude Griekenland — zeker toen meer te vreezen, zoo ter zee als te land, dan in onze dagen.

Men vergeve my deze uitweiding; zy komt my voor, geen ongepaſte inleiding te zijn op het navolgende gedicht.

OP HET KROONEN

VAN

DEN ROOMSCHEN KONING EN KEIZER

LEOPOLDUS,

Altijt vermeerder des Rijcks.

AUREA CONDET SÆCULA.

LAET den Rijnſchen berkemeier
Luſtigh ruſtigh ommegaen,
Nu 's Rijcks Engel, die beleier
Van het Keurrecht, heeft geſtaen
In den raet der Keureheeren,
Om den zoon van Ferdinand
Met den Roomſchen ſcepter t' eeren,
En met heiligh diamant

AUREA CONDET SAECULA: d. i.: „hy zal gouden eeuwen ſtichten." Zie *Aen.* VI, 792.

Gout en ſteenen t' overſtraelen.
Wieroockt nu de jonge zon,
Die, uit d' Ooſtenrijckſche paelen,
Endelijck den nacht verwon,
Die Europe ſcheen te dreigen,
Toen haer d' oude zon ontzonck,
En het hooft begon te neigen,
Tot verdriet van out en jongk.
Ziet dees zon de Main beſchijnen,
En vergulden ſtadt, en lant.
Roock en ſmoock van twiſt verdwijnen,
Damp en miſt van misverſtant.
Nu verſtroien Turck, en Tarter,
Elck huns weegs, en om een' hoeck,
En wat gruwzamer en zwarter
Duitſchland dreighde met een' vloeck.
LEOPOLDUS eert zijn rijcken
Met Auguſtus majeſteit,
Die geen' voorzaet zal bezwijcken,
Noch in moedt, noch wijs beleit.
Out Byzantſen ſtaet verſchrocken,
En de Donau ſteeckt verheught
Zijn trompetten, luit de klocken.
Al de Rijnſtroom juicht van vreught.
Men verwacht aen alle zijden
Vrede en vollen overvloet,
Vrolijcke eeuwen, goude tijden.
Hoop van Ferdinandus bloet,
En den ſtam, die trots, als eicken,
Opgedraegen aen Jupijn,
Schier vier eeuwen kan bereicken,
Laet den uitgang van den Rijn
Oock gevoelen uwen zegen,
En den trouwen Batavier,
Op de gunſt van uwen degen,
Ruſtiger zijn zeebanier
En de vlagh te water voeren,
Daer men andre ſtarren meet,
Tegens onze marmervloeren
Met den hoofde neêrwaert treet,
Of den weereltkloot ter zijden
Steil of rechter ommegaet,
En ons kielen 't water ſnijden

27 Verſta: „die voor geen zijner voorzaten zwichten zal." Vaak gebeurt het, dat V. in kort na elkander geſchreven vaerzen, gelijke woorden en uitdrukkingen bezigt. Zoo zegt hy hier, eenigzins gewijzigd, hetzelfde als in het byſchrift op Pieter de Graeff, blz. 727, vs. 6.
47,53 Geestig dichterlijke, zoo dan al fyzisch min juiste omſchrijving van 't woord „tegenvoeters."

Op 't kompas, tot op een' draet,
Onder bey de rijzende aſſen,
Of in 't midden, daerze recht
In de dyningen zich waſſen,
Die dan holler gaen, dan ſlecht.
Luſt het Cezar Barbaryen,
Out Karthage, op 's Grootvaêrs ſpoor,
Met een krijghsvloot te beſtrijen,
En den Mauritaenſchen Moor;
Hollant heeft een vloot ten beſten
Voor de maght van Ooſtenrijck,
Om die roovers in hun neſten
Op te komen, tot een wijck
Der geboeide Chriſte ſlaven,
Die, geſleten van verdriet,
Hem verwachten die de haven
Met ons zeekortou beſchiet;
Eenen helt, die, opgewaſſen
Tegens ongetoomt gewelt,
Met ons hulcken en pinaſſen
Tunis eens de zeewet ſtelt,
En die met hun aengeſpannen
's Handels loop en maetſchappy
Steuren, recht als zeetyrannen,
Noit verzaet van ſtroopery.
Laet den leeu der Batavieren
En den Roomſchen adelaer
Onder eene vlagge zwieren,
En de woeſtheit voor dit paer
Zwichten, en alle oorelogen
Zwijgen onder hunne tucht,
En geharrenaſt vermogen,
In een zegenrijcker lucht.
Karel groet den triomfeerder,
Zijnen neef, uit eene wolck,
Wenſcht hem dat hy 't rijck vermeerder,
Als een' zegenaer van 't volck,
En den knoop der Nederlanden
Ongeſchent houde, en behoê

Slecht voor „effen."

Op 's Grootvaêrs ſpoor: op dat namelijk van Karel V, die, gelijk men weet, in 1535 de Barbarijſche zeeroovers tuchtigde. Zie vs. 84.

Den Mauritaenſchen Moor: pleonaſtiſche uitdrukking, ten zij men aanneme, dat V. den inwoner van Barbarye aldus noemt ter onderſcheiding van den Afrikaanſchen moor of „neger." Maar in die dagen werden de beide laatſte woorden doorgaands ſynoniem gebezigd, en nog zijn er velen die ze verwarren.

Dat hy 't rijck vermeerder: zinſpeling op den toenaam *Semper Auguſtus* („altijd vermeerderaar des Rijks"), dien de Roomsch-Keizers voerden.

Voor onduitſch gebit en tanden,
Tot den leſten adem toe.
Op dien wenſch uit 's hemels tranſſen,
Geeft de Keizerlijcke kroon
Op zijn hooſt nu ſchooner glanſſen,
En de Duitſchen voor zijn' troon
Roepen van omhoogh gedreven:
Lang moet LEOPOLDUS leven.

Deze fraaie lierzang verſcheen 't eerst in plano, „te Amſterdam, by JACOB STRAETMAN, Boeckverkooper op de hoeck van de Roofeboomſteegh en de Calverſtraet."

De nederlagen, door Denemarken in den oorlog tegen Zweden verduurd, hadden Frederik III genoodzaakt om vrede te vragen. Deze werd dan ook geſloten, doch op voor hem vrij nadeelige voorwaarden. Eene daarvan behelsde, dat de beide Mogendheden voortaan de Sond of Belt voor alle vreemde oorlogsvlooten zouden geſloten houden. Aan de Staten, die in 't vorige jaar den Koning van Denemarken met *f* 600,000 onderſteund hadden, kon deze overeenkomst, die bepaald tegen hen gericht ſcheen, niet dan hoogst onaangenaam wezen, en zy deden er het hunne toe, om Frederik III te bewegen, geen naauwer onderling verbond — gelijk dit Koning Karel Gustaaf begeerde — te ſluiten. De laatstgenoemde Vorst bereidde zich hierop wederom ten oorloge, ſcheepte zijn leger, dat, in Duitschland getrokken was, en, gelijk men dacht, Polen of Brandenburg bedreigde, te Kiel weder in, viel in Seeland en ſloeg 't beleg voor Koppenhagen. Onderwijl tastte Wrangel 't ſlot Kroonenburg aan, dat hem den 16 September in handen viel.

De Staten, met recht vreezende voor de beleemmering van de vaart door de Sond, indien Zweden de overhand behield, wendden eerst vruchtelooze — indien welgemeende — pogingen aan, om de beide Noordſche Mogendheden met elkander te bevredigen, en beſloten toen Denemarken by te ſtaan. [1]) Een vloot, onder den Luitenant-Amiraal Wasſenaer, zeilde naar Koppenhagen, en kwam in 't begin van November voor de Sond, waar zy met de Zweedſche onder Wrangel ſlaags raakte en een glansrijke overwinning behaalde, hoezeer gekocht door den dood van de dappere Vice-Amiralen de With en Floriszoon. Het was op dezen merkwaardigen zeeſlag, en ter eere van den wakkeren zeevoogd, dat Vondel de navolgende gedichten ſchreef:

1) Zie het byſchrift op C. van Vlooswijck, blz. 25, vs. 6.

VRYE ZEEVAERT

NAER

OOSTEN.

SIC CUNCTUS PELAGI CECIDIT FRAGOR.

NU ſtaet de vaert naer Ooſten open.
OBDAM bezegelt 's lants verbont.
De Zweedſche zeedraeck leght gekropen
Aen weêrzy van den Orezont.
OBDAM doorhieu hem met zijn ſabel:
Het hooft aen Kroonenburgh hangt ſtijf
Gewoelt, gebonden met een kabel.
De ſlingerſtaert en 't achterlijf
Ter komme in van Lantskroon gedreven,
En krimpende van bijſtre ſmart,
Gekorven, zonder hoop van leven,
Verlangen naer 't gemiſte hart:
Maer hart en vraetige ingewanden,
Gezoncken, volgen wint en ſtroom,
In Ooſt-en-Noortzee, langs de ſtranden.
De walviſch ſlickt het bloedigh groom:
En Fredrick toont de kopre tanden,
Van 't Poolſche vleeſch en bloet noch vuil;
Van Perſeus, d' eer van Zeven Landen,

SIC CUNCTUS PELAGI CECIDIT FRAGOR: d. i.: „zoo bedaarde de onſtuimigheid der zee geheel." Zie *Aen.* I, 158.

1 *Ooſten:* hier: „de Oostzee."

2 *De Zweedſche zeedraeck:* de Zweedſche vloot wordt, dit geheele dichtſtuk door, vergeleken by een *zeedraak* of zeemonſter, en Obdam by Perſeus, die het overwon. Dezelfde vergelijking vinden wy in het gedicht *Vrye zeevaert onder Tromp*, Deel VI. blz. 141; doch daar op andere wijze uitgewerkt.

4 *Den Orezont* voor de „Sont."

6 volgg. De beeldſpraak is uitmuntend en ſtrookt volkomen met de geſchiedenis. Een gedeelte van de Zweedſche vloot liep Kroonenburg binnen, het ander was gezonken, waarvan wrakken en manſchap later aan wal kwamen drijven.

16 *Groom:* of *grom*, d. i.: „ingewand."

17 *Fredrick toont de kopre tanden:* dit wil niet zeggen, dat Frederik, de Koning van Denemarken, koperen tanden had; maar „dat hy de tanden van den zeedraak *ten toon ſtelde*," welke Perſeus (Obdam) het monſter uit den muil geſlagen had, gelijk in de volgende regels ſtaat.

Euroop ten dienſt, uit 's monſters muil
En yſren kaeckebeen geklonckeu.
Ganſch Denemercken op de been,
Van groote vreughl en blyſchap droncken,
Haelt WASSENAER, uit alle ſteên,
Al juichende in, den ſalamander,
Die leven ſchepte in 't zeedraecks vier.
Hoffchilder Mander, volgh den ſtander,
Volgh ruſtigh 's Konings zeebanier,
En Hollants vlaggen: val aen 't maelen:
Helt WASSENAER beſtelt u ſtof,
Om met dien wapenroof te praelen,
Op Fredricksburgh, dat fenixhof.
Zoo ſta die zeeſtrijt voor elx oogen,
Zoo lang het zeelicht van OBDAM
Den helſchen nacht van nijt en logen
Beſchaemen zal, van ſtam tot ſtam.
Zoo kneuſt men Xerxes tirannye.
Daer leght de vijfde monarchye.

17 *Hoffchilder Mander, volgh den ſtander:* dit rijm ſchijnt hier by opzet te zijn aangebracht en doet ook geen kwade uitwerking. Zie voorts over *Van Mander* blz. 597.

22 *Fredricksburgh:* zie blz. 601.

27-28 Verſta: „even als de monarchy der Perſen, gewoonlijk de *vierde* genoemd, onder Xerxes een knaauw kreeg, zoo nu, als *vijfde*, die van Karel Gustaaf." De uitdrukking is echter vrij gezocht.

OP

DEN DOORLUCHTIGEN ZEEHELT

HEER JAKOB VAN WASSENAER,

Vryherre van Wassenaer &c.,

AMIRAEL VAN HOLLANT EN WEST-FRIESLANT.

INVIDIÆ CAPAX.

De goude balck in 't blaeuwe velt,
De zilvre maen in 't roode, melt
De Burghgraeffchap, en Waffenaeren:
Maer in de blaeuwe en roode baeren,
Voor 't vaderlant en 't algemeen,
Recht door twee zeekafteelen heen,
Befchoten van twee gloênde ftranden,
De land-en-zeepeft uit te branden,
En met 's lants fleutel, kruit, en lont
En zeekortou den Orezont
Ontfluiten, adelt hem rechtfchaepen.
Zoo kroont helt WASSENAER zijn waepen.

INVIDIAE CAPAX: d. i.: „die nijd verwekt." De aanhaling is deze reis eens niet uit Virgilius, maar uit SENECA, *Troad.* 479.

2 *De Burghgraeffchap:* t. w. van „Leyden."
Waffenaeren: de zilvren maan in 't wapen is namelijk een *wasfende.*

4 *Blaeuwe en roode baeren: rood* namelijk van 't vergoten bloed.

6 *Recht door twee zeekafteelen heen:* namelijk tusfchen dat van den Vice-Amiraal Gerdion, dat hem voor den boeg, en de Morgenfter, die hem aan den achterfteven lag, en waarvan het eene tot den aftocht gedwongen, het andere in den grond geboord werd.

12 *Zoo kroont helt Waffenaer zijn wapen:* d. i.: „zoo bewijst Wasfenaer dat de zinnebeelden van zijn wapen fprekend en juist zijn."

Hadden ook ter gelegenheid van dezen zeeſlag, als vroeger, onderſcheidene bevelvoerders blijken van moed gegeven, anderen hadden ook nu wederom een ſtrafwaardige laſhartigheid aan den dag gelegd. Het onvervolgd laten van zoodanig gebrek aan moedbetoon had reeds meer nadeelig gewerkt en zoû eerlang nog droeviger gevolgen hebben. Te recht meende Vondel daartegen te mogen waarſchuwen in het navolgende gedicht:

STAETWECKER.

DISCITE JUSTITIAM MONITI.

AT baeten magazijnen, zwanger
Van al verſlindend nootgeweer?
Wat magh het baeten dat men langer
Met vlaggen van den leeu braveer',
Zoo 't leeuwenhart begint te flaeuwen,
En voor 't geloey van ſtieren zwicht?
Wat baeten hem gebit, en klaeuwen
Indien hy ſlaept in zijnen plicht?
Athene, ſloop uw houte veſte,
Geboort met macht van grof geſchut:
Geef Xerxes al uw recht ten beſte:
Gereede voorraet is onnut,
Ten zy men 't zeerecht paſſ' te paeien.
Het donderkruit eiſcht vonck en vier.
De roode haen moet ruſtigh kraeien:
Op 't zwaeien van de bloetbanier,
Het roode paert met ſpooren noopen,
Den kam opſteeken in dat perck.

DISCITE JUSTITIAM, CAET.: „leert, ult de verkregen les, rechtvaardigheid betrachten." Zie *Aen.* VI, 620.

De roode haen: is het „buskruit," en het *roode paert* het „geſchut" der zeemacht, welke V. even zoo in zijn *Zeemagazijn*, vs. 145—147, Zie blz. 647 — heeft by elkander gevoegd

Het bootsvolck voert de vlagh en wimpel, zwaeit de zwaerden,
Rolt tonnen buskruit voort, of zadelt roode paerden,
Ontſteeckt den rooden haen, *die moort kraeit alle dagh*

Zoo ſluit men 't heiloos zeeſlot open:
Zoo valt geen beer den leeu te ſterck.
Aen wijs beleit zal 't niet ontbreeken,
Noch voorgang van 's lants Amirael,
Dat 's klaer aen WASSENAER gebleeken,
Die, als een zeerots van metael,
Zich ſchrap zette in de barreningen
En 't buldren van den nootorkaen,
Die ganſch Europe wou beſpringen,
De zeevaert in zijn boeien ſlaen.
Hoe queet zich Floriszoon, en Witte,
In 't onweer van dat krijghsgevaer!
Hoe offerden zich in de hitte
Ons Decien op 't hoogh altaer
Van Mars, hun vaderlant ten goede,
Ten dienſt van Hollants bontgenoot!
Hun vier verſlont de waterroede.
Men eerze in beelden na hun doot.
Laet weiſlaers en verraders beven
Voor d' oorloghstucht, die kent geen bloet,
Ziet bloetverwanten aen, noch neven.
Out Rome ſtont op dezen voet.
Wat baet het Brutus uit te houwen,
In klaeren marmerſteen zoo prat
Zijn ſtreng gerecht en tucht t' ontvouwen?
Dat voorbeelt natreên ſticht een ſtadt.
Zoo brult de zeeleeu van Venedigh:
Daer lijdt het oogh des ſtaets geen' ſchimp.
Men ga in burgerzaecken zedigh:
Hier gelt verbloemen, gunſt, noch glimp.
Genadigh zijn, is ongenade
In ſtaetsbelang. Hy ſpaert geen bloet,
Die ſchelmen ſpaert. Men recht te ſpade,
Daer ſtaetrecht voortgang eiſcht, en ſpoet.
Men preſt hier niet: hier valt geen klaegen.
Wie 't lijf op prijs zet, moet het waegen.

27 *Ons Decien:* de Romeinſche veldheer Decius Mus wijdde zich zelven in den krijg tegen de Samniten aan de onderaardſche goden en kocht de overwinning met zijn dood.

26-27 De zin is: „wat helpt het, of men Brutus al bewondert en zijn daad — het ter dood doen brengen van zijn beide zonen wegens landverraad — al in marmer uithouwe, men moet hem navolgen in 't betrachten van onpartijdige rechtvaardigheid."

30 *Zoo brult de zeeleeu van Venedigh:* de Republiek van Venetiën was zeer geſtreng in 't ſtraffen van bevelhebbers, die hun plicht verzuimden.

32,33 De zin is: „in gewone, burgerlijke zaken, mag men nog iets door de vingeren zien; maar wanneer het de hooge belangen geldt van den Staat, komen geene konſideratiën, hoegenaamd, te pas."

Uit de herinnering van het halsrecht, door Brutus op zijn zonen uitgeoefend, en door Vondel in het laatſte gedeelte van dit gedicht te pas gebracht, gelijk mede uit hetgeen hy daarop volgen laat, kan men opmaken, dat deze of gene onder de zeeofficieren, die zich lafhartig hadden gedragen, door de voorſpraak of den invloed van aanzienlijke bloedverwanten aan de ſtraf ontkwamen. Maar nog uit anderen hoofde verdient dit gedicht opmerkzaamheid. By geen onzer geſchiedſchrijvers, zelfs by den bekwamen man, die ons zeewezen tot onderwerp eener opzettelijke hiſtoriſche behandeling had gemaakt, vind ik iets vermeld aangaande klachten, aangeheven over wangedrag, door Hollandſche ſcheepsbevelhebbers gedurende den Zweedſchen oorlog aan den dag gelegd. Niet eerder maakt De Jonge van zoodanig plichtverzuim by zeeofficieren gewach, dan waar hy den noodlottigen zeeſlag verhaalt, in 1665 door Wasſenaer tegen de Engelſchen geleverd [1]). Dit een en ander zoude my hebben doen twijfelen, of het gedicht van Vondel ook tot een later tijdperk had moeten gebracht worden; doch twijfel is ten deze niet mogelijk; niet omdat het in de 4e uitgave met het jaartal 1658 voorkomt, wat een drukfout zijn kon, maar omdat het reeds te lezen ſtaat in het zoogenaamde Tweede Deel van Vondels Poëzy, dat in 1660 het licht zag. Wy vinden dus by Vondel hier wederom een hiſtoriſche byzonderheid bewaard, die ons niet van elders voorkomt, en de „Staetwekker" is niet het eenige dichtſtuk van hem, 't welk wijlen mijn verdienſtelijke vriend met vrucht had kunnen raadplegen om meer volledigheid aan zijn arbeid te geven, en gewis zoû hy zulks niet verzuimd hebben, indien hy zelf de zorg over de tweede uitgave van zijn voortreffelijk werk had kunnen op zich nemen [2]). Immers reeds by de tusſchen ons gevoerde briefwisſeling over het gedicht „op de Neerlaegh der Turckſche vlote", van welke briefwisſeling te zijner plaatſe is gewach gemaakt [3]), bekende hy nu in te zien, hoe ſomtijds ook by dichters byzonderheden te vinden waren, die men in ſtaatsſtukken en archieven vruchteloos zoeken zoû, en ſtelde hy zich voor, met dat oogmerk ook by onze bloot letterkundige ſchrijvers eens naar nieuwe bouwſtoffen voor zijn arbeid om te ſnuffelen. — In hoe verre hy aan dat voornemen gevolg heeft gegeven is my onbekend, daar de dood hem, helaas! ſpoedig daarna aan de wetenſchap ontrukt heeft.

De behaalde overwinning had gelegenheid gegeven om acht-endertig vendelen landſoldaten in het nog altijd belegerde Koppenhagen

1) Zie 's mans *Geſchiedenis van het Nederlandſche Zeewezen*, (Tweede Druk), Tweede Deel, Eerſte Stuk, blz. 33, volgg.

2) Niemand zie hierin een bedekt verwijt tegen den wakkeren bezorger der Tweede Uitgave gericht. Van hem was niet te vergen, dat hy deed wat door zijn voorganger verzuimd was, vooral wanneer hem dat verzuim onbekend was gebleven.

3) Zie Deel VI, blz. 41.

te ontſchepen. De Staten beſloten ſedert, nog meer krijgsvolk derwaart te zenden, en Wasſenaer met de zwaarſte ſchepen naar huis te ontbieden. Doch de tijding, dat de Engelſchen een vloot uitrustten om de Zweden te onderſteunen, deed hen van gedachten veranderen. Wasſenaer ontfing bevel, in Denemarken te overwinteren, en men vond goed, hem een vloot onder De Ruyter tot verſterking toe te zenden. — Het was in 't voorjaar des volgenden jaars, dat deze vloot, waarop zich vier buitengewone Afgevaardigden als Vredemiddelaars bevonden, naar de Belt zeilde en zich omtrent het eiland Funen met die van Wasſenaer vereenigde. Na vruchtelooze pogingen tot herſtel van den vrede, werden de vyandelijkheden hervat. De Ruyter, die, ten gevolge van het huiswaart keeren van Wasſenaer, het opperbevel over de Zee- en Landmacht aldaar bekomen had, zette nu eenige troepen aan wal, zeilde naar Funen en bemachtigde Nyborg, dat door de Zweden bezet was: — ten gevolge van welke krijgsverrichting men van Koppenhagen eerlang zeggen kon, wat Gysbreght zeide van Amſterdam:

Ja op 't verjaeren zelf van 't jaerige belegh,
Word d' afgeſtrede muer van 't lang belegh ontſlaegen.

De dood van den oorlogzuchtigen Karel Gustaaf, die niet lang daarna plaats had, en de omſtandigheid, dat zijn zoon Karel XI minderjarig was, hadden ten gevolge, dat de vrede, een jaar later, tusſchen de Noordſche Mogendheden geſloten werd.

De krijgsbedrijven van De Ruyter hadden inmiddels aan onzen dichter ſtof gegeven tot de zegezangen, die hier volgen:

TRIOMF VAN KOPPENHAGEN

ONDER

FREDERICK DEN DERDEN,

Koning van Denemarck en Noorwegen &c.

ÆNEADÆ IN FERRUM PRO LIBERTATE RUEBANT.

E Noortſche Nimroth, onverzaet
Van moort, en roof, en nederlaegen,
Zwoer Koning FREDRICKS hof en ſtaet
En ouden rijxſtoel Koppenhaegen
In d'aſch te leggen. Op dien voet
Quam hy dry poorten overvallen,
Maer vont 'er FREDRICK, groot van moet,
By nacht in 't harnas op de wallen.
Hy vont 'er Hollants Amirael,
Helt Waſſenaer, die, fel gebeeten,
Zijn krijghsvloot, als een blixemſtrael,
Met kracht de kruin had ingeſmeeten.
Daer queet zich Pichelaer, en Schack,
Slaghpennen aen des Konings wiecken.
Matroos noch Batavier ontbrack
In zijnen plicht, tot dat, in 't kriecken
Des dageraets, allengs de dagh
Ontſloot een treurtoonneel, vol zielen,

ÆNEADÆ IN FERRUM, CAET.: d. i.: „de nakomelingen van Eneas (de Romeinen) ſtortten zich voor de vrijheid op de yzeren ſpitſen (des vyands)." Zie *Aen.* VIII, 648.

1 *De Noortſche Nimroth:* „de Koning van Zweden."

10,11 Stout, maar niet volkomen te prijzen is het beeld hier door V. gebezigd. Immers hoe kan men zich een *krijgsvloot* voorſtellen met een *kruin*, waarin de *blikſem* ſlaat. Een vloot is geen berg, en hare eigenſchap beſtaat juist daarin, dat hare beſtanddeelen van elkander geſcheiden zijn, nagenoeg gelijke hoogte hebben en niet eene *kruin*, maar talrijke ſpitſe *toppen* verteonen.

11 *Zijn krijghsvloot:* t. w.: „die van den Koning van Zweden."

14 *Slaghpennen aen des Koninghs wiecken:* vergelijk *Lijckkl. op Gamarra*, vs. 10, Deel VI, blz. 756. *Een* ſlaghpen *aen den rechten* vlogel.

Die om de veſten, in dien ſlagh
En ſtorm op ſtorm, ter aerde vielen,
Of doot, of hallef doot, in 't ſneeu,
In 't bloedigh ſneeu, om 't reedtſt, begraven.
Zoo brack de dagh aen, op 't geſchreeu
Om zoo veele Overſten en braven,
En amptenaren, die ten ſtut
Des dwinglants dienden, die, te bloode,
Zelf buiten ſcheuts van 't grof geſchut,
Hen in hun doot joegh, al te ſnoode.
Toen droop hy, als een weerwolf, door,
En met den ſtaert in zijne beenen
Getrocken zuchte op 't ſchendigh ſpoor,
En, over d' oude veſten heenen,
Eens ommeziende, ziet de vaen
Des vyants op het bolwerck zwaeien.
Hy hoort de trommels zege ſlaen,
Trompet en tromp triomfe kraeien.
Dat klinckt, by inheemſch en uitheemſch,
Gelijck een donderſlagh, in d'ooren.
Nu zoeck' hy noothulp aen den Teems,
Of berſte, vol verdriet en toren,
Uit wanhoop van een betre kans.
Zoo ſmilt' zijn leger, zonder glans.

22 *Op 't geſchreeu:* de „weeklachten," t. w. der Zweden.

26 Men vergeve aan den partygeest de beſchuldiging van lafhartigheid, hier tegen den Koning van Zweden ingebracht. In 1813 en 1815 ſcholden onze dichters zelfs Napoleon voor lafaart, die 't zoo min verdiende als Karel Gustaaf.

30 *Met den ſtaert in zijne beenen:* een afdruipende hond (of *weerwolf*) heeft den ſtaart niet *in*, maar *tuſſchen* de beenen. V. drukt het denkbeeld beter uit in zijn *Gysbr.* vs. 297,

Een dogh en baſte noit, maer droop, als hy 't verloor
Met ingetrocken ſtaert, *en hangende ooren, door.*

TRIOMF

OVER

FUNEN.

FULMINA BELLI.

KOPPENHAEGEN, ſteeck de kruinen
Nu in de wolcken met uw kroon:
Uw Koning triomfeert op Fuinen.
Hoe klinckt zijn velttrompet zoo ſchoon,
By vreemdeling, en ingezeten!
De triomfeerder ſluit gewelt,
En roof, en ſchennis aen een keten.
De braefſte Ruiter ſchuimt de Belt,
Geeft vier op ſtrant, en ſchans, en wallen
Van Nieuburgh, uit zijn zeekaſteel.
De brave bondtgenooten vallen
Aen 't ſtormen. Elck bewaert zijn deel.
Ziet adelaers en trotſe leeuwen
Den klaeu in 't hart der Zweden ſlaen.
Ay hoort hoeze om genade ſchreeuwen,
En ſtrijcken vlagh, en ſtandertvaen.
Dit heir, dat ſlus al 't eilant klemde,
En blanck in 't harnas brieſchte op ſtrant,
Staet uitgeplondert in het hemde,
Verſmacht van roock, gerooſt van brant.
De lant en zeeſlang, booze Wrangel,
Die, in den kouden wintervorſt
Geberght, met zijnen ſcherpen angel
Noch ſtack naer Fredricx hart, en borſt,
Ziet, in 't gevangen vrouwetimmer,
Zijn gade ſchreien naer de lucht,

FULMINA BELLI: d. i.: „oorlogsblikſems." Zie *Aen.* VI, 843.
12 *Elck bewaert zijn deel:* d. i.: „ieder handhaaft zich behoorlijk in zijne ſtelling"
13 *Adelaers en trotſe leeuwen:* „Denen en Nederlanders."

Die Hedewich [noit tros was ſlimmer
Noch onbeſchaemder oit berucht,]
Holp plonderen de hoftapijten
Op Fredricxburgh, te bijſter ſnoot,
Het kopren dack aen ſlenters rijten.
Nu ſtaetze voor het krijghsrecht bloot.
Hoe krimpt Guſtaef, die 't hof der Koeren
Zoo ſchendigh tegens eer en eedt
Durf trappen en naer Lijflant voeren,
Zich meſten met zijn nabuurs zweet!
De ſtoockebrant, die 't graenrijck Polen,
Gedurende den ſtilleſtant
Van wapens, zette in bloet en koolen,
Om zich te warmen by dien brant,
Gevoelt de maghten, die hem drucken,
En ſtreng de ſlaghpen in zijn vlught
Hem uit den taeien vleugel rucken.
Vaert voort: zoo ſchept de zeevaert lucht,
De beurs en handel geeſt en leven.
Vaert voort: ruckt uit. Hy ſtort: hy zinckt
En is gereet den geeſt te geven,
Die door de Chriſte weerelt ſtinckt.
Plompt hy in zee met al dat roemen,
Men zal de zee naer hem vernoemen.

27 Wie deze Hedewich was, die met de vrouw van Wrangel de hoftapijten plunderde, is my niet bekend. *Noit tros was ſlimmer: tros* is „legertrein;" doch wordt ook genomen voor een vrouwmensch, dat den trein volgt, en in dien — weinig vleienden — zin wordt het hier genomen.

31 *Koeren* voor „Koerlanders."

40 volgg. Vondel volgt hier het algemeen gerucht, dat 's Konings dood aan verdriet over de geleden nederlaag toeſchreef.

49,50 Toeſpeling op het lot van Ikarus, naar wien de zee, waarin hy ſtortte, genoemd werd.

Wederom vruchtbaar was dit jaar in echtverbintenisſen, die door Vondel gevierd werden. Zoo trouwde Willem Blaeu, Licentiaat in de rechten, kleinzoon en naamgenoot van den wiskunſtenaar en drukker [1]), en oudſte zoon van den Raad en Oud Schepen Dr. Joan Blaeu [2]), met Anna van Loon, wier vader, Willem van Loon, ſedert 1645 in Schepensbank gezeten had, en tot de vermogendſte ingezetenen der ſtad behoorde. Onderſcheidene dichters bezongen het jeugdige paar: daaronder twee, die reeds meer door my genoemd zijn, te weten Lescalje [3]) en Reinier van Anſlo [4]). De laatstgenoemde bevond zich nog altijd te Rome, waar hy vroeger in naauwe bekendſchap had geſtaan met den bruidegom, die, naar de algemeene gewoonte van die

1) Zie Deel II, blz. 665. IV, 31, 32, 58. Deel III, blz. 225, enz.
2) Zie Deel II, blz. III, blz. 463—466. Deel V, blz. 2.
3) Zie Deel IV, blz. 414.
4) Zie blz. 8.

dagen, een reis door Europa gedaan en die ſtad bezocht had. Zelfs had Blaeu er aan de pest gelegen, en op zijn herſtelling daarvan werd door Anſlo in zijn gedicht gezinſpeeld. Beide bruiloftsvaerzen zijn verdienſtelijk, en zoo het opſchrift boven dat van Lescalje my omtrent de betrekkingen van den bruidegom en de bruid eenige byzonderheden heeft aan de hand gedaan, welke my de moeite van verdere naſporing beſpaarden, zoo leeren wy uit het onderſchrift van dat van Anſlo den trouwdag kennen. Het is namelijk onderteekend: „te Rome, op de Bruiloftsdagh den 17 van Bloeimaandt 1659." — Er is voor my — en gewis voor ieder die verwijderde betrekkingen heeft — iets aandoenlijks in dat mede-feestvieren op een afſtand.

De beide gedichten zijn te vinden in den *Hollantſchen Parnas*, blz. 533—541, met dat van Vondel, 't welk hier volgt:

TER BRUILOFT

VAN DEN HEER

WILLEM BLAEU,

EN MEJOFFER

ANNA VAN LOON.

AMOR OMNIBUS IDEM.

O VEREEUWIGHSTER der menſchen,
Levenweckſter van het jaer,
Dael op wieroocken en wenſchen
Van dees blijde bruiloftsſchaer
Neder in een' dau van kruiden,
Nu de leeurick quinckeleert
Om het Maifeeſt in te luiden,
Daer de jeught u dient en eert.

AMOR OMNIBUS IDEM: d. i.: „de liefde is voor (of „by") allen dezelfde."

1 *Levenweckſter van het jaer:* Venus namelijk wordt hier bedoeld, aan welke by de oude Romeinen de lentemaand was toegeheiligd.

Jonge BLAEU, die uw geboden
Dorſt verſmaeden in een lucht,
Daer geen hart de minnegoden
Ongequetſt en gaef ontvlught,
Onderworpt zich uwe wetten,
Treckt uw juck gewilligh aen.
Liefde kon zijn hart verzetten.
Rechtsgeleerden, druck, en blaên,
Kaert, kompas, en paſſer ſlingeren.
Aertkloot, noch geen' hemelkloot
Draeit hy langer met zijn vingeren,
Nu hem Hymen noopt en noot
Op de bruiloftsleckernyen,
Daer de ſtrengſte en ſtoutſte helt
Op verleckert onder 't ſtryen,
Van een heimelijck gewelt
Overweldight in de zinnen.
BLAEU vergeet nu Rome, en al
Wat hem waerder was dan 't minnen.
Buiten minne is enckel gal.
Zoo kan liefde 't hart veroveren,
En zijn ſchoone wederga
Met een' lonck zijn' geeſt betoveren.
Haere vrientſchap, en gena,
En dat ſlonckeren genieten
Is wat anders dan by nacht
Loſſe en vaſte ſtarren ſchieten.
Welck een levendige kracht
Straelt uit d' oogen, minnekokers,
Zwanger, als een hantgranaet,
Van die vriendelijcke ſtokers,
Daer geen harnas tegen ſtaet!
Nu bekent hy dat Idaelje
Venus rijcken niet bepaelt,
Noch het overdertle Itaelje,
Daer zoo menigh hart verdwaelt,

13 *Onderworpt* voor *onderwerpt; o* en *e* werden in *werp* en *worp* nog veel verwisfeld in dien tijd.
19 *Lucht* voor „luchtſtreek," namel. die van Italiën, waar, de jonge Blaeu — zie blz. 751 en vs. 26 — een reis had heen gedaan.
18 *Rechtsgeleerden* voor „boeken over rechtsgeleerdheid."
35 *Starren ſchieten:* de techniſche uitdrukking voor „ſterrekundige waarnemingen doen."
37-40 Het beeld is dichterlijk, doch kon juister zijn uitgedrukt. Het eenige punt van vergelijking toch, tusſchen de *ſtokers* die uit een handgranaat, en die welke uit de oogen der bruid voortkomen, is, ook naar Vondels bedoeling, dat deze zoo wel als gene een *onwederſtaanbare uitwerking* doen; en uit hetgeen er nu ſtaat, zoû het ſchijnen alsof de dichter ook aan de eerstgemelde *vriendelijkheid* toeſchreef. Er had behooren te ſtaan:

Maar *van vriendelijke ſtokers.*

41 *Idaelje:* „Idaliën," waar Venus voornamelijk gedienst werd.

En, op 't ſtreelen der meerminne,
Schipbreuck lijdt by 't ſchoonſte weêr.
't Rijck van Cyprus Koninginne
Ziet geen volck aen, heind noch veer.
Hollant moet al mede ſlaeven
In den dienſt van deze maght:
Schoon zijn houte paerden draeven
Van den middagh tot den nacht.
Hoe geluckigh is de minner,
Die nu onder Venus kroon
Heenetreet, als een verwinner,
D' overſchoone LOON, ten loon
Van zijn trouwe, zal ontfangen,
En het verſche roozebladt
Lezen op haer kuiſche wangen,
Altijt graêgh, en nimmer zadt,
Afgeſcheiden van verdrieten,
Daer de Goden en Jupijn
Eer den hemel om verlieten,
En in onzen maeneſchijn
Nederdaelden, onder 't blaecken,
In een' regen, root van gout,
Door de koningklijcke daecken,
Daer zich 't zuiver pant betrout:
Daer de Godtheit, die haer ſtreelde,
Smolt aen gout in haeren ſchoot,
Van een goddelijcke weelde:
Daer het bleeck en blozend root
Op haer maeghdelijcke wangen
Dan eens op dan onderging.
Zie den Bruidegom verlangen.
ANNA, zie den jongeling
Op mijn' bruiloftstoon ontſteecken.
Weiger hem den optocht niet.
Weiger niet zijn vlam te queecken
In dat zoete ſuickerriet.

45,46 Op het *ſtreelen*, of liever op „het *ſtreelend* gezang" der *meerminnen* of ſyrenen, ſprongen, volgends de fabel, de ſchepelingen in 't water, waarom Ulyſſes de zijnen zich was in de ooren liet ſtoppen: daarvan kon zeker *ſchipbreuk* het gevolg, offchoon dan niet het dadelijke gevolg zijn. Maar vermoedelijk dacht V. hier tevens aan Scylla.

51,52 Verſta: „offchoon zijn ſchepen van de middaglijn tot aan de polen de zee beploegen."

53,55 *Minner, verwinner:* zie het aangeteekende blz. 682.

66 *In een' regen, root van gout:* d. i.: „in een gouden regen, als Jupiter by Danaë."

67 *De koningklijcke daecken:* van den toren namel. waar Akrizius zijn dochter Danaë had opgeſloten. Vergelijk het gedicht Deel IV, blz. 148.

72 *Daer* ſlaat niet op *verdrieten*, maar op het voorafgaande *verſche rozenbladt*, hetwelk de Goden en Jupijn kwamen zoeken.

78 *Den optocht:* t. w. „naar de ſlaapkamer," als blijkt uit hetgeen verder volgt, en bepaaldelijk uit den laatſten regel.

Pan wou daer de lieffte grijpen,
Maer de vryer taſte mis,
En vertroofte zich met pijpen
In zijn ſinarte en droeffenis.
Vlught niet wegh voor uwen hoeder.
Geef hem minnelijck 't geley,
Op den voorgang van uw moeder.
Help den Bruidegom den May,
Wit van bloeſſem, innewijden.
Ly al wat een maeght kan lijden.

81 *De lieſſte:* de Najade Syrinx, die, om de omhelzing van Pan te ontkomen, naar den oever van de rivier Ladon vluchtte en aldaar door de andere Najaden in riet veranderd werd, van 't welk Pan eenige halmen afſneed en zoo de herdersfluit uitvond.
83 *Met pijpen:* d. i.: „met op de veldpijp te ſpelen."
86 *Geef hem minnelijck 't geley* voor „ſchenk hem uw gezelſchap."

Onder de gedichten, die op Anna van Loon gemaakt werden, was dat van Jan Vos niet het ſlechtſte:

Een eerlijk koopman zoekt zijn huis van loon te bouwen.
Van loon komt dapperheidt. Zoo raakt de vorſt ten troon.
Elk ſchijnt op Saturdag het meeſt van loon te houen,
Maar Blaeu die houdt, dit 's meer, het heele jaar van Loon.

Het derde bruiloftsdicht vervaardigde Vondel ter gelegenheid van een merkwaardig bezoek, dat Amſterdam in den zomer dezes jaars ontfing. — In de maand Auguſtus namelijk bevonden zich in den Haag de Keurvorſtin van Brandenburg, dochter van Frederik Hendrik, en de Prins van Anhalt, met zijn gemalin, haar zuſter. Dit Vorſtelijk gezelſchap en de Princesſen, weduwen van Frederik Hendrik en van Willem II, werden te Amſterdam genoodigd door den Burgemeeſter Joan Huydecoper, Heer van Maarſeveen. Allen voldeden aan die uitnoodiging, uitgenomen de Princes Royaal: — deze, om alle verſchil met de Keurvorſtin over den rang te voorkomen; 't welk ook de reden was, waarom zy den jongen Prins, haar zoon, die nu den ouderdom van negen jaren bereikte, en onlangs naar Leyden gezonden was, om zich in talen en wetenſchappen te oefenen, niet naar Amſterdam wilde laten gaan. Met ſtatelijkheid werd er op den 29 Auguſtus het Vorſtelijk gezelſchap ontfangen. Een paar dagen na hun aankomst, bezichtigden de doorluchtige bezoekers het Stadhuis, en werden er onthaald op eenige vertooningen, door Jan Vos uitgevonden en geplaatst op zestien ſtaatſiewagens, die over den Dam en langs de voornaamſte grachten werden gevoerd. Op den eerſten vertoonde zich een zinnebeeld van de Eendracht: op de zeven vol-

gende die der Zeven Vereenigde Provinciën. Op den negenden zag men Keizer Adolf van Nasſau. De vijf volgende voerden Willem en Maurits, Frederik Hendrik, Willem II (dien men nu met fatſoen niet kon weglaten, offchoon de hem gebrachte hulde de Amſterdamſche Regenten in hun hart niet weinig zal geërgerd hebben) en Willem III. De vijftiende droeg het zinnebeeld der Dankbaarheid voor de dienſten, door het Huis van Oranje den Lande bewezen: — jammer maar, dat op dit tijdſtip die dankbaarheid alleen bleek door uiterlijk vertoon, en met de daden in weêrſpraak was. De zestiende, eindelijk, zeker by wijze van *climax*, de Stad Amſterdam, als een maagd verbeeld, welke wijze van voorſtelling van ouds in de Zuidelijke Nederlanden gebruikelijk, doch hier nog nieuw was. Eenige dagen daarna werden, voor 't zelfde doorluchtige gezelſchap, nog drie vertooningen gegeven, de krooning van Keizer Adolf van Nasſau, de verdrukte Nederlanden onder 't juk van Spanje, en het huwelijk van George, Prins van Anhalt, met Henriëtte Katharina Princes van Oranje, voorſtellende. Vondel, wien men ſedert lang niet meer gebruikte om dergelijke vertooningen te regelen, bleef daarom niet achter in 't bezingen van het feest en ſchreef het fraaie bruiloftsdicht, dat ik hier laat volgen:

DE

VORSTELIJCKE BRUILOFT T'AMSTERDAM.

AEN

DEN DOORLUCHTIGHSTEN VORST EN HEER

JOHAN GEORG,

Vorst te Anhalt, Graef van Askanje, Heer van Zerbst, Bernenburgh &c.

OPPERVELTOVERSTE VAN ZIJNE KEURVORSTELIJCKE DOORLUCHTIGHEIT
IN BEIDE HERTOGHDOMMEN BRANDENBURGH, EN STADTHOUDER VAN ZIJNE LEGERS,
OVERSTE DER RUITERYE &C.

EN

DE DOORLUCHTIGHSTE PRINCES,

MEVROU

HENRIETTE KATHARINE,

Princes van Oranje en Nassau,

GRAVIN VAN KATZNELBOGE, VIANDEN, DIETZ, LINGEN,
MEURS, BUREN, LEERDAM, MARCKGRAVIN VAN TER VEERE, EN VLISSINGEN,
BARONES VAN BREDA, &C.

DEUS NOBIS HÆC OTIA FECIT.

EN Hymen komt de kroon op 't raethuis ſluiten,
Dat gaet ten danſſe op bevende orgelſluiten,
En ſchuiftrompet, en goddelijck muzijck:
Terwijl de lucht Europe, en Chriſtenrijck
Met eenen dau olyven ſchijnt te zegenen;
De Koningen elckanderen bejegenen,
Als broeders, en te feeſt gaen, hant aen hant;
De Vorſten en Vorſtinnen, door den brant

DEUS NOBIS, CAET.: d. i: „God heeft ons deze rust gegeven." VIRG. *Ecl.* I, 6.
volgg. Er was in Mei van dit jaar een wapenſtilſtand tusſchen Frankrijk en Spanje geſloten.

Van minne ontvonckt, in trougenootſchap treden;
De heiren, die, vierkant in hun geleden,
Verwachten op d' aenſchennende trompet,
Stilzwijgen, om dit vorſtlijck bruiloftsbedt,
En heilrijck paer, ter heerſchappy geboren,
Niet in zijn ruſt te wecken, niet te ſtooren
In 't bruitsprieel, dat Goden zelfs bekoort.
De beurs ſtaet ſtil. De koopſtadt ſluit geen poort
Voor duizenden, die ſtewaert innedringen,
Om 't bruiloftsliet voor ANHALT op te zingen,
En ſchoone ORANJE; een klanck, die d' ooren ſtreelt,
Nu al de ſtadt, die groote ſchouburgh, ſpeelt.
De ridderſchap van Aemſtellant, aen 't draven,
Brieſcht moediger, als eertijts Troiſche braven
Moedt ſchepten, op den moedigen Askaen.
De burgery, de bloem uit elke vaen
Gelezen, loſt haer zwangere musketten
En weêrlicht op den weêrklanck der trompetten.
De zeekortou gaet weiden over ſtroom,
En velt, van wal, en brugge, zonder toom,
Op 't blyde onthael van ons Naſſauſche heeren.
De vlooten op het ſcheeprijck Y braveeren
Met wimpelen en vlaggen, daer een lucht
Van dertelheit in ommezweeft, en zucht,
Verlieft op zulck een' regenboogh van kleuren.
Een die noit zong, magh 't zingen nu gebeuren.
Ick zong voorheen met luſt den oorloghstoght
Van FREDERICK, die pais door oorlogh zocht,
En met den pais zijne oogen quam te luicken;
Een zegen, dien wy, Godt ten prijs, gebruicken:
Nu luſt het my te zingen voor dees Bruit,
Die vrolijck het geluckigh drytal ſlnit,
Haer znſters volght, LOUISE, en ALBERTYNE.
Indien haer ſtar my toeſtraele, en beſchijne,
De weêrglans zal, uit mijne bruiloftsmaet
Zich heffende, den zegenrijcken ſtaet,
Voor 't leenen van dien princenluiſter, dancken;
De Zangbergh my een leckerny van klancken
Byzetten, daer d' aenleider van de zon
Alle ooren van de Goôn op Pelion
Mede onderhiel, dat Peleus, onder 't zingen,
Van kuſſen nau zich zelven kon bedwingen;
Zoo menighmael hem Tethys luiſterſcherp

10 *Geleden* voor *gelederen*, als meermalen.
21 *De ridderſchap van Aemſtellant*: „de Amſterdamſche ruiters van goeden huize."
27 Het is bekend, dat Frederik Hendrik ſtierf kort voor het ſluiten van den vrede te Munſter.
28 *Een zegen*: t. w. *den pais*.

Bekoorde met een' lonck, Appolloos harp
Den bruigom noopte om iet de bruit te vergen,
Dat zoeter ſmaeckt in 't ſluicken, en verbergen.
Maer 't voorſpel valt te lang voor minnegloet.
De min verdriet alle nitſtel, en eiſcht ſpoet.
De dolle Mars, van Razerny bezeten,
En met gewelt geborſten van zijn keten,
Zat grimmigh op in 't blancke harrenas.
Op 't ſchocken van zijn kopren wagenas,
Door Mulciber in Etnaes ſmis gegoten,
Verſchrickten en verbaeſden ſteên, en ſloten.
D' aerdtbodem dreunde en daverde, zoo wijt
De Noortbeer om den kreits des hemels rijt.
De hel quam op van onder, droef, en zwarter
Dan eenigh Moor, en voerde Noor en Tarter,
Den Moskovijt, en Rus, en Tranſilvaen,
Sarmaet, en Got, en Sweed, en Deenen aen.
Men zagh'er Vranck, en Spanjaert, en de Britten,
En Batavier, en Ooſtenrijck verhitten,
Ganſch Neêrlant, en Hooghduitſchlant, Hongersman,
En Savoiart, en Sax in eedtgeſpan.
Men zagh'er 't heir der krabbende Kroaten,
Kozacken, en Litonwers uitgelaeten,
Ganſch Pruiſſen, en ganſch Lijflant in 't geweer.
Wie Mars niet woude aenbidden, ſcheen van eer
En brein berooft: zoo ruckenze in ſlaghorden
Gereet, en heet, om hantgemeen te worden.
Op 't ſteecken van klaroen, en krijghstrompet,
Op trommelſlagh, en trommel wort de wet
Van vrêverbont en wapenſtant gebroken.
De heiren gaen elckandre fel beſtoken,
En mengen al hun klaenwen onder een.
De ſtofwolck rijſt ten hemel op, die ſcheen
Van pulver, ſtof, en roock, en ſmoock geſloten.
Een zee van bloet, ten adren uitgegoten,
Bedeckte 't lant, dat dreef, van doôn bezaeit.
De paertshoef maelt het zaet. De ſabel maeit
Den korenoogſt. De ſteên, en dorpen ſtonden
In eene zee van vier. Alle ackergronden

Eiſcht ſpoet: de taal vorderde — dewijl *de min* in accuf. ſtaat: „en *zy* elscht ſpoet."
Hongersman voor *Hongaar*.
't Heir der krabbende Kroaten: de woordſpeling is hier niet bewaard, gelijk in de *Verovering van Grol*, vs. 371, Deel II, blz. 613.
De krabbende Krabat, *voor duivel uitgepickt.*
Ik kan er nog byvoegen, dat ik den vorm *Krabat* by ſchrijvers van dien tijd meermalen gevonden heb.
Weinige der beſchrijvingen, door V. van den krijg gegeven, halen by deze in levendigheld en kracht van voorſtelling.
Wapenſtant voor „wapenſtilſtand," en even goed.

Verbrandden tot den wortel toe aen aſch.
Het vee verging, en leedt gebreck aen gras,
En hoy, en voêr. De waterſtroomen dreven
Van lijcken. Wat kon vlughten, berghde 't leven,
In hol, ſpeloncke, en woudt, en woeſtyny,
En ſchreide om hoogh, in 't vreeſlijck moortgety.
Op dat geſchrey zagh Jupiter van boven
Ter tinne uit, van 't geſtarnde hof der hoven,
Vorſt ANHALT, die 't gevaer des oorloghs tart,
In 't midden der ſlaghordens diep verwart,
Om BRANDENBURGH, die onheil wenſcht te ſchutten,
Met zijnen arm gewapent t' onderſtutten.
De Koning van de Goden riep terſtont
Zijn dochter, die het huwelijx verbont
In kracht houdt, door haer minneprickelingen,
En Mars in 't woên kan toomen, en bedwingen.
De dochter komt voor haeren vader ſtaen.
Hy ſpreecktze met dees rede ernſthaftigh aen.
Vertrouden wy u niet de Duitſche ſtammen
Door 't eeuwigh vier van uwe minnevlammen
Te houden in hunn' ſtaet, van eeu tot eeu?
Zijt ghy 't niet, die het brullen van den leeu
Aen bant leght, en de zee en waterdieren
Ontvonckt door kracht van nimmer leſchbre vieren?
Hebt ghy niet Mars gebreidelt, toen hy, zadt
Van moorden, aen uw ſchoonheit zich vergat?
En ſlaept ghy, nu het tijt is op te waecken?
Al zitten wy te roer, om 's weerelts zaecken
Te ſtieren door het hemelſche beleit;
Noch moet de hooghſte en Oppermajeſteit
Door middelen de ſtaeten onderhouwen.
Het is uw ampt geſlacht en huis te bouwen,
De Vorſten door het onderling verbant
Te trouwen, mont aen mont, en hant aen hant.
Zoo wiſtghe, op mijn gebodt, de nabuurrijcken
Van Vrankrijck en Hiſpanje, in 't huwelijcken
Van Luidewijck aen d' Infantin, terſtont
Te zoenen, en de legers van den gront
Te voeren, in het barnen van de baren
Der ondereengemengde wapenſchaeren.
Of waentghe dat d' aeloude ſtam en ſtaet
Van ANHALT ons niet meer ter harte gaet?

101 BRANDENBURGH, *die onheil wenſcht te ſchutten:* misſchien dat V. dit ter goeder trouw geloofde maar in de daad was de houding van den Keurvorst gedurende den jongſten krijg al zeer dubbelzinnig en het hem alleen om vermeerdering van grondgebied te doen.

120 *In 't huwelijcken:* de tweede lettergreep in *huwlijken* is kort en klankloos en alzoo ongeſchikt om als rijmwoord op *rijken* aan 't ſlot van een regel te ſtaan.

Een ſtam, ons waert voor menigh hondert jaeren,
Verheerlijckt door Keurhuizen, en in 't paeren
Zoo hoogh gezet? gelijck hem geenſins d'eer
Van Saxenrijck, en zijn' gekroonden Beer
Ontſtaet, noch ry van Hertogen, en Grooten.
Wat zeggen wy? hy is uit u geſproten.
Vergeetghe dus uw heiligh bloet, ASKAEN,
Gewonnen by Anchiſes, den Trojaen;
Daer Rome zelf, die grootſte Monarchye,
Zoo hoogh op draeft, en voor haer heerſchappye
Dien ſtam bedanckt, en eeuwigh dancken zal,
Dewijl dees zit te rade in 't Godental?
Ga heene dan, vereenigh uw ASKANJE,
En 't Keizers bloet van Adolf, daer ORANJE
Niet van ontaert. Miſſchien of, u ten prijs,
Het jongſte Troje uit zulck een paer verrijs';
Zoo eens hun zoon de velttrompet hoor' ſteecken,
Den vader, daer de Rijn van weet te ſpreecken,
En Donau, volge, en naerzette op den plas
Der Middelzee, en kome in 't harrenas
Den tulbant op, dat ganſch Konſtantinopelen
Van dootſchrick, 't hart in 't lijf beginn' te popelen.
Dit is mijn wil. Meer ſprack hy niet. Zy zweeft

124 *Verheerlijckt door Keurhuizen:* d. i.: „vermaagſchapt aan Keurvorſtelijke Huizen," of: „waaruit Keurvorſten zijn voortgeſproten."

130,130 *Aſkaen, Gewonnen by Anchiſes:* eigentlijk was het, gelijk bekend is, niet Askaan, maar Eneas, dien Venus by Anchizes won, en Askaan was haar kleinzoon; — doch deze moest hier te pas gebracht worden om de gelijkheid van naam met 's Vorſten Graafſchap.

145 *Aſkanje: Askaniën* was een vorſtelijk Graafſchap, ſtad en burcht, en een oud-vaderlijk goed der Vorſten van Anhalt, in 't midden van hun vorſtendom gelegen. Eenige hiſtoriefchrijvers melden, dat Karel de Groote den Grave Beringer V van Ballenſtad, dien hy by den doop Karel had laten noemen, het eerst met den tytel van „Graaf van Askaniën" had vereerd. Deze overlevering daarlatende, weet men met meer zekerheid, dat by den dood van den Keurvorst Bernhard, in 't jaar 1212, diens jongſte zoon, Graaf Bernhard, Askaniën tot zijn erfdeel bekwam, welk land daardoor by de Anhaltſche erfgenamen bleef. By het overlijden van Vorst Otto van Anhalt, in 1315, werd de burcht Askaniën, benevens eenige andere goederen, aan zijn weduwe Elizabeth tot haar onderhoud als Douarie toegelegd, en weder in 1322, toen zy een tweede huwelijk aanging met den Graaf van Orlamunde, aan den Biſchop van Halberſtad verpand en eindelijk in eigendom overgegeven. Dit gaf aanleiding tot bittere oneenigheden tuſſchen de Vorſten van Anhalt en het Bisdom, en tot herhaalde protesten van de zijde der eerstgemelden, tot dat eindelijk, by den Weſtfaalſchen vrede van 1648, het geſekulariſeerde Bisdom van Halberſtad aan Keur-Brandenburg werd afgeſtaan en alzoo het Graafſchap Askaniën daarmede te niet gedaan. Wederom protesteerden hiertegen de Vorſten van Anhalt; doch het duurde tot in 1680, eer, door den Rijksdag, de zaak vereffend, en hun, wegends het gemis van die goederen, een vergoeding werd toegekend. Johan George bezat alzoo, toen Vondel dit gedicht ſchreef, van 't Graafſchap Askanien niets dan den blooten tytel: genoeg echter om aan Vondel aanleiding te verſchaffen dat hy er party van trok, als ware de oorſprong van den naam te zoeken by Askanius, den zoon van Eneas, die zeker nimmer in Duitschland geweest is, veel min er eene ſtad geſticht heeft. Doch het was in dien tijd nog de algemeene liefhebbery, te beweeren, dat een adelijke geſlachtboom, om eenige waarde te bezitten, by eenigen held uit den Trojaanſchen oorlog moest beginnen.

146 *Het jongſte Troje:*

Trojes vallen
Schiep de wallen
Van oud Romes heldenkroost,

zingt Bilderdijk, en even zoo moesten de afſtammelingen van dezen tweeden Askanius „een nieuw Troje" ſtichten.

152 *Der Middelzee:* d. i.: „der Middellandſche zee."

162,163 *En kome... Den tulbant op* voor „en valle de Turken op 't lijf."

Op vleugels van haer duiven heene, en ſtreeft
Door wolck, en lucht, en ſtrijckt ten lange leſte
Daer zich GEORG, die voor 't gemeene beſte
Der Duitſchen ſtreet, na'et bloeden van den ſlagh
Een ſchaduw zocht, in 't ſlaeuwen van den dagh.
't Bezweete paert rontom hem heene weide.
De ruſting, zwaert, en hellem, tuſſchen beide
Geſlingert, van zijn lenden, zijde, en hooft,
Geblutſt, geſchaert, en meer dan eens geklooft,
Ontlaſten hem, wien 't luſte een poos te ruſten.
Zy ſprack in 't endt: helaes, wat magh u luſten
Te worſtelen met Mars? al oorloghseer
Genoegh behaelt. Uw ſtamhuis eiſcht wat meer
Dan wapenroof in kercken op te hangen.
Uw jeught verſlijt. Ghy gaet allengs de gangen
Der ouderen, die over de Jordaen
De ſtappen van hun paerden lieten ſtaen.
Zy hebben prijs in ſlagh op ſlagh verworven:
Maer geen zoo braef, die niet en is geſtorven.
De grafzerck deckt den allerſtoutſten helt.
Uw jeught verſlenſt. Uw vaders ſtamhuis ſinelt.
Uw trots geſlacht verwacht rechtſchape loten
Uit zijnen ſtam, ter goeder tijt, geſproten.
Op op: u paſt een eedle minnevlaegh.
Naer Hollant toe, daer 't ſtrijtbre Gravenhaegh
Teu hemel heft zijn hof, en torenkruinen,
Uit boſch, en laen, waerande, en witte duinen.
Daer ſpoorde ick u een ſchoonheit op, wel waert
Met eenen helt uit Duitſchen ſtam gepaert.
Een ridder moet altijt geen ſpeeren breecken,
In ſpel, of ernſt, in 't perck den ring affteecken:
Vryaedje voeght den ridder na den ſtrijt.
Het vechten en het huwen heeft zijn tijt.
Wat ſammelt ghy? dit is uw reehte gade.
Ga heen, hou aen: mijn hemelſche genade
Verzekert u van trouwe wedermin.
Ick ken den aert der eedle Keurvorſtin,
Die zal by haer vrou moeder AMELYE
U helpen door een zoete ſlavernye
Aen dat gewenſchte en koſtelijck juweel,
Uw halve ziel, uw toebeſcheiden deel.
Zoo ſpreecktze. Hy waeckt op uit zulcke droomen,
Bekent dat dit van boven is gekomen,
By loting van 't almogent ſtaetbeleit.

171.172 Verſta: „uwer voorvaderen, die ter kruisvaart zijn uitgetogen."
199 *By loting* voor „by beſchikking."

Hy rijt dan heen, verzoeckt, houdt aen, en ſcheit
Niet zonder hoop, tot dat de dagh geboren,
Ganſch Groeningen den bruiloftsgalm magh hooren,
De wedergalm in Hollant antwoort geeft.
Maer Venus, die gedurigh groeit, en leeft
In aenteelt van de vorſtelijcke ſtammen,
Verdroot het dat de gloet van haere vlammen
Te traegh geraeckte aen 't wercken; hierom nam
Zy voor een lucht van minne t' Amſterdam
T' ontvoncken, en den nadruck van het trouwen
Van 't vorſtlijck paer met grooter hoop t' ontvouwen.
Op dit beſluit, uit haeren troon gedaelt,
Wort HENRIETTE, en ANHALT ingehaelt,
Gewellekomt van Aemſtels burgervaderen,
En 't ganſch ſtehuis, daer al de Goôn vergaderen,
En Godtheên van 't gezegende geſlacht.
Hier worden 's lants triomfen opgebracht,
Door FREDERICK zoo menighmael bevochten;
Zoo vele ſteên verovert, en gevlochten
Tot eenen krans van zege reis op reis;
Hoe 't lant de kroon der vryheit met den pais
Wiert opgezet: en MAURITS, hoogh geboren,
Wort jongk, en laet zich op de bruiloft hooren,
Zoo ruſtigh of hy weder in Brezijl
Den handel, en verlaeten oorloghsſtijl
Hervatten woude, en al de Portugiezen
Zien ſtuiven in de boſſchen, en de biezen,
En 't ſuickerriet. Zijn hart ſlaet weêr de trom.
Op 't voorſpoock gaet de berkemeier om,
En wederom. Zy zien den vrede in 't Noorden
Opdaegen, niet met glimp en ſchijn van woorden,
Maer in der daet. De Koningen vereent
Staen af al wat den nabuur wert geleent.
Prins WILLEM met een' blijden dronck bezegelt
Den Noortſchen pais. De luſt tot vrede regelt
De maeltijdt, daer de twee gelieven vaſt
Verneemen hoe de gloet van minne waſt
In 't bruiloften: [want Venus het is wonder,]
Houdt bruiloft met die beide, en weet zich onder
Het vryen in te laeten, eer men 't weet.
Onzichtbaerheit verſtreckt haer bruiloftskleet.

218,219 *Goôn.. En Godtheên:* 't zal noodeloos zijn, hier te herhalen wat reeds zoo menigwerf is opgemerkt omtrent het gebruik dezer benamingen. Ik verwijs b. v. naar het aangeteekende op het *Oranje-Mayliet*, Deel II, blz. 564.

221 *Maurits:* namel. „Joan Maurits."

222 *Prins Willem:* de jonge Prins, die echter te Amſterdam niets *bezegelde;* want, offchoon V. dit niet vooruit kon weten, hy verſcheen er evenmin als zijn moeder. Zie blz. 754.

Vertoonde zy zich, als voorheen haer liefde
Anchiſes op den Troiſchen oever griefde;
Ghy zoudtze zien zoo ſchoon, als d' uchtentzon;
Of toenze in ſtrijt den gouden appel won,
En Pallas, en Jupijns gemael beſchaemde
In ſchoonheit, dat den rechter eeuwigh praemde,
Schoon hy, ten loon van 't vonnis, by beding,
Met d' eerſte bloem der ſchoonheên ſtrijcken ging.
Zy kan zich niet verzaden, nu ORANJE
Een' Duitſche ASKAEN by d' eere van ASKANJE
Zal winnen, en vernieuwen met dien naem
Den ouden tijdt, zoo dickwijl door de faem
In top gevoert, in vaerzen opgezongen,
Eeu in eeu uit, by puick van dichters tongen.
Gebeurt het dat die wenſchelijcke vrucht,
Te zaejen in deze Amſterlantſche lucht,
Den kam des helms eens koome omhoogh te ſteecken;
Hoe wil de geeſt der dichteren uitbreecken,
Gelijck een ſtem door kopre boghten wringt
Van een trompet, waer op de Zangbergh ſpringt,
En triomfeert. Dan wil by vaerzen blijcken
Wat ANHALT al beſchrijft in zijn kronijcken,
En NASSAU, en ORANJE: daer een ſtijl
Toe wort vereiſcht, die opdraeft als Virgijl,
Beluſt om zee, gelijck een ſtroom, te winnen,
En Ceſar, en Auguſt op 't heerlijckſt binnen
Out Romen in te voeren, op den toon
Van puicklatijn, Homeer naer zijne kroon
Te ſteecken met dien ſchilt, zoo rijck gedreven,
Tot glori van Eneas groote neven.
De dochter van Jupijn beſpiet al ſtil
Hoe 't lieve paer twee harten, zin, en wil
In een ſmilt; hoe twee ſtommen t' zamen ſpreecken.
De moeder kan verneemen uit elck teecken
Van oogen, en gebaer haer dochters zin.
Nu wortze noch gedachtigh hoe de min
Haer noopte, toen zy HENRICK met verlangen
Ontharnaſt in haere armen plagh t' ontfangen,
Te koeſteren, zoo dick hy uit den ſlagh
Zich zelf in 't git van haer ſchoone oogen zagh,
En zy den ſtam van NASSAU zocht te queecken

245 *Gemael:* 't woord werd oudtijds, en te recht, even als *gade*, voor beide geſlachten gebezigd, en deze plaats van V. wordt o. a. als voorbeeld daarvan aangehaald by Weiland.

246 *Dat den rechter eeuwigh praemde:* d. i.: „de gevolgen waarvan Paris, die 't vonnis gewezen had, naderhand genoeg bezuren moest.

258,260 In een byſchrift op Jan Vos ſpreekt Vondel mede van
Een ſtem gewrongen door een boghtige trompet.

Door telgen, die den vader niet bezweecken,
Daer d' afkomſt nu, voor wie zich 't raethuis buight,
Tot vreught des volx, zoo levendt van getuight.
MARIA ziet haer zuſter aen by vlaegen,
En heeft meer luſt te vliegen, en te jaegen
Met haeren boogh, den koker op den rugh,
Naer hinde, en hart, en, altijt even vlugh,
In Vryheit hof, en weerelt te vergeten,
Dan dus, geboeit aen Venus goude keten,
Haer ga te zien naer d' oogen, en den mont.
Zy achtze wijs, die hier noit ſmaeck in vondt.
De zon is laegh gedaelt, de ſchim, aen 't groeien,
Voert ree 't geſtarnte in top, en wy vermoeien
De Vorſtenbruit, en Bruigom met dien zang.
De bruiloftstoon valt Venus ook te lang.
Het luſt haer nu die beide voor te lichten
Naer 't groen prieel van myrten, daer gedichten
Verſtommen, en de krijgh, die 't leven voedt,
Den helt verwacht. Op dit betrouwen moet
Uw huwelijck al 't rijck tot heil gedyen,
De waerheit van mijn wit en profecyen
Bezegelen, eer 't maenlicht, ongeſtuit
Voortvaerende, zijn zilvre glanſſen ſluit
Tot negenwerf in een volkome ronde.
Gaet heene: heelt de zoete minnewonde
Met balſſem, die de dochter van Jupijn
Gelieven ſchenckt: en laet de zonneſchijn
Op morgen zien in d' oogen van Mevrouwe
Dat zy bedyt by 's bruigoms liefde, en trouwe.
Dit zong ick in de vreught van 't algemeen,
Toen vryheer GRAEF, en Ridder MAERSEVEEN,
Heer SPIEGEL, en VAN HOOREN al de Goden,
En Godtheên van ORANJE en NASSAU nooden
Op 't heerlijck feeſt van ANHALT en zijn Bruit,
Zoo ſchoon gelijck de kroon op 't raethuis ſluit.

2:5 *Maria:* de vierde, toen nog ongehuwde dochter van Frederik Hendrik. Zy bleef echter niet altijd in 't gevoelen, dat V. haar hier toedicht: immers zy huwde later den Hertog van Simmeren, van 't Palatijnſche Huis.

2:6 *Te vliegen:* d. i.: „ter vogeljacht te gaan." Zie *Bruiloft J. van Wavеren*, blz. 659, vs. 14.

Reeds vroeger had Vondel de Princes Moeder op haar jaardag, die den 28 Augustus inviel, verwellekomd met het navolgende gedicht:

ZIJN VORSTELIJCKE DOORLUCHTIGHEIT

J. MAURITIUS,

STADTHOUDER VAN KLEEF, &c.

OP

HET GEBOORTEGETY

VAN MEVROU

AMELIA,

Princesse van Oranje, en Nassau, &c.

POCULA PORRIGITE DEXTRIS.

OP DE WIJZE: *Prins Robbert was een Gentelman, &c.*

U luſtigh op 't geboortgety
Gezongen hant aen hant,
Ter eere van vrou AMELY,
Die nu dry kroonen ſpant,
Dry ſchoone dochters ziet getrout,
En bruiloft in haer bloet.
Zy blinckt, gelijck een ſteen in gout.
Hoe ſmaeckt dees taert zoo zoet!

POCULA PORRIGITE DEXTRIS: d. i.: „heft de bekers op in de rechterhand." Zie *Aen.* VIII. 274.

5 *Dry ſchoone dochters:* t. w. Louize, de oudſte, met den Keurvorst van Brandenburg: Albertina Agnes, de tweede, met Graaf Willem Frederik van Nasſau; de derde was de tegenwoordige Bruid.

7 *Een ſteen in gout:* t. w. een „edelgeſteente."

Het heught Mevrou hoe menighmael
Prins HENDRICK dezen dagh
Haer toedronck eene neckterſchael,
En zy met eenen lach
De ſchael ontfing van zijnen winck,
Zoo gaeren als hy 't ſchonck,
En van zijn lief ten loon ontfingk
Een minnelijcken lonck.

Dat loncken was een minnevlam,
Om wederminn te voên,
Te queecken den Oranjeſtam
Met onverwelckbaer groen.
Zoo leeft dit keizerlijck geſlacht
Noch heden in den zoon,
En twee paer dochtren, hoogh geacht,
Al perlen aen haer kroon.

Indien haer dezen dagh verdroot,
Zy had de gaſten niet
Op dees geboortetaert genoot
Om met een vrolijck liet
Te loven Godt, die 't leven ſchenckt,
Gezontheit, heil, en ſpoet,
Zoo lang zy noch aen 't leven denckt,
Gebruickt zy 't op die voet.

Leeft zy zoo langh als 't MAURITS wenſcht,
Zy leeft noch hondert jaer,
Gelijck een bloem, die niet verſlenſt.
Nu ruſtigh, paer en paer,
Eens omgedroncken voor Mevrou,
Dat Godt haer ſparen wil,
En haer doorluchtſte ſtammen bou.
Nu ſta de ſchael niet ſtil.

Uit erkentelijkheid beſchonk Amelia, die voorwaar ſedert lang den dichter iets ſchuldig was, hem met een gouden eerepenning, de beeltenis voerende van wijlen haar doorluchtigen echtgenoot. Vondel erkende wederkeerig dit gunstbewijs met het volgende allerliefſte gedichtjen:

OP

DEN PRINCELIJCKEN GENADEPENNING.

AEN

DE DOORLUCHTIGHSTE MEVROUWE DOUAGIERE

AMELIA,

Princes van Oranje, en Nassau.

PATUIT DEA.

HOE blonck ons Kapitool van binnen,
Doorſcheenen van een ſchooner zon,
Gelijck de feeſtbergh, Pelion,
Vol Bruiloftsgoden, en godinnen;
Toen ghy, der Goden moeder, daer
Ter feeſt, zoo hemelſch zat ten toone,
Dees koopſtadt moedigh op haer kroone,
U eerde, als op 's lants hooghſte altaer.
Men ſpaerde geur, noch wieroockgaven.
Het hart der burgren uitgeſtort
Schoot niet aen wil, maer maght te kort,
Om hooger voor u heen te draven.
Nu komt uw edelmoedige aert
Ten rijcken troon uit dus miltdaedigh
Zich openbaeren, kent genaedigh
My uw genade en zegen waert.

PATUIT DEA: d. i.: „zy bleek een Godin te zijn." Zie *Aen.* I, 409.
1 *Ons Kapitool* voor „ons ſtadhuis."

Genadepenning, ghy zult tuigen,
Als een onſchatbaer heilighdom,
Al zaten alle tongen ſtom,
Voor wie de zangbergh zich moet buigen.
Wat ſchencktze? 't waertſte, datze hiel
Omvlochten in haer weelige armen,
Den Helt, die Neêrlant kon beſchermen.
Wat ſchenktze? haere halve ziel:
Prins FREDERICK, d' eer der bontgenooten.
Hoe leeft hier Mars, in gout gedruckt,
Gelijck hy ſmolt, van min verruckt,
In haeren gloênden ſchoot gegoten!
Dan ſpiegelde d' Oranjezon
Zich in het diamant der oogen
Van AMELYE, wiens vermogen
Verwon die zoo veel ſteden won.
Wat ſteên? die 's Helts triomf bekleden,
Door vredeloof met kunſt verknocht,
Toen hy den pais ter weerelt broght,
En vrydom, 't wit van 's volcks gebeden.
Nu wijdtze 's levens overſchot
En 't hart den zoone van Louiſe
Tot eene tombe, als Artemiſe,
Gedachtigh aen haer bitter lot:
Gedachtigh aen dat lief vergaêren,
En noode ſcheiden op het hof;
Aen vreughdeſtof, en treurensſtof;
Aen bruiloftsgalm, en lijckmisbaeren.
Zoo maetightze de vreught, en rou,
Den honigh, en de gal te gader,
En kuſt d' afbeelding van 's lants vader.
Zy blijft hem na de doot getrou.
Schoon Delf bezocht wort om het marmer,
En kunſt van 't heerlijck Princegraf:
Het ſlaet by 't hart der weduwe af,
Daer ruſt die dappre lantbeſchermer,
Niet doot, maer levende als hy was:
Daer leeft zijn geeſt, dat 's ſtof, noch aſch.

21,23 „Haar man," of althands „zijn beeltenis."
30 *Artemiſe:* de Koningin van Kariën, weduwe van Mauſolus, die aan haar echtgenoot een prachtig gedenkteeken liet oprichten, 't welk onder de zeven waereldwonderen gerangſchikt werd, en naar 't welk men nog graftomben Mauſoleën noemt.

Onder de hooge beambten, die de Keurvorſtin naar Amſterdam vergezelden, bevond zich ook Peter van Heimbach, Raadsheer van den Keurvorst in het Hertogdom Kleef. De vader en de grootvader van dezen Heimbach hadden — als uit het ſtraks volgende gedicht zal blijken — belangrijke betrekkingen aan 't Hof van Brandenburg bekleed. Wy hebben uit menige omſtandigheid reeds gezien, dat Vondel, behalve met Flink, ook met andere Kleevenaars bekend was. Waarſchijnlijk behoorde Heimbach daaronder; offchoon het ook mogelijk is, dat hy met Vondel eerst bekend werd ten gevolge der betrekking, welke hy met eene der jeugdige vriendinnen van onzen dichter aanknoopte. Zoo veel is zeker, dat hy, te Amſterdam zijnde, het hart en kort daarna de hand verwierf van Maria van Block, een bloedverwante, al droeg zy een *van* [1]) voor haar naam, van De Wolffs huisvrouw. Misſchien had ook Heimbach wel een aanbeveling voor die Blocks, die, als wy gezien hebben [2]), uit Emmerik, en dus uit de buurt van Kleef, herkomſtig waren. Wat daarvan zij, de bruiloft werd nog dit jaar gevierd, en door Vondel op de navolgende wijze bezongen:

1) Die *van* bewijst weinig of niets. Wy vinden den ſtraks genoemden dichter nu eens Reinier Anſlo, en dan weêr Reinier *van* Anſlo genoemd.
2) Zie Deel VI, blz. 12.

TER BRUILOFT

VAN

DEN WELEDELEN HEER

PETER VAN HEIMBACH,

RAETSHEERE VAN KEURVORST BRANDENBURGH, IN HET HERTOGHDOM KLEEF, EN GRAEFSCHAP VAN DER MARCK, &C.

EN MEJOFFER

MARIA VAN BLOCK.

TWEE ſchoonen, daer natuur haer' luſt aen zagh,
Verbaeſden 't oogh in 't licht van onzen dagh,
De prinſlijcke en opluickende AMELYE
Voorheene, en nu de zanggodin MARYE,
De tiende, na de negen, die de lier
Van Kleeffche Apol, heer HEIMBACH, met laurier
Omvlochten, volght, daer 't hof zijn zang laet hooren,
Als een bancket, bereit voor leckere ooren.
Ick volgh hun torts, op Hymens blyden tredt,
En zinge Bruidt en Bruidegom te bedt.
De Venus, op Grieckſch marmer afgegoten,
Ten voorbeelt van Appelles kunſtgenooten,
Vondt haers gelijcke, indien het ſtomme beelt
Voor 't leven niet moet zwichten, en verſcheelt
Zoo veel als ziel en lichaem van elckander.
Heer HEIMBACH, in 't naerſpooren kloeck en ſchrander,
Sloegh d' oogen by geval in Aemſtels ſtadt
Op zulck een ſchoone, en zagh in haer den ſchat
Der ſchoonheên zich onſchatbaer openbaeren:
Gelijck van outs Leander, [toen de ſchaeren

2 *In 't licht van onzen dagh* voor „op dit tijdſtip, ter gelegenheid van dit feest."
3 *Opluickende Amelye:* de Princeſſe weduwe, als 't ware verjongd door het geluk harer dochter.

Vaſt yverden om Venus met een' kus
Te Seſtus toe te wyden duif, en muſch,
En rozekrans, feſtoen, en myrtebladen,]
In Hero zagh, en zich niet kon verzaden
Met zulck een licht, dat uit haer aenſchijn ſcheen,
De harten der aendringenden alleen
Naer zich trock, als de morgenzon alle oogen,
Wanneerze rijſt. De Raetsheer, opgetogen
Door dit gezicht, vergat zich, en een vlam
Ontvonckte 't hart, om binnen Amſterdam
De kennis van dees ſchoonheit aen te voeden.
Zijn jeughdigh hart raeckt meer en meer aen 't gloeden.
De minne ſpant de ſnaeren van zijn veêl
Op galmen van haer liefelijcke keel,
En gaet ten danſſe op haer gedicht, en nooten.
Nu denckt hy noch aen Keurhof, noch aen grooten,
Noch oorlogh van den Keurvorſt, die, te velt
In 't harrenas, den Koning van de Belt
Hanthaven wil by 't recht der Noortſche kroonen,
En d' adelaers van Leopoldus troonen
In 't aenzicht plant van Karel, die, te ſnoot,
Zijn zuſter, en haer' heer, den Koer, verſtoot
Van 't wettigh erf, dat, billijck en bevredight,
Guſtavus kroon en ſtoel noit heeft beledight.
De minnaer zet de ſtaetzorgh uit den zin,
En volght alleen den ſtandert van de min,
Belegert dit kasteel in zijn gedachten,
Treckt af en aen op de ingeſtelde wachten,
Houdt ſpraeck, genaeckt van verre nacht en dagh,
Beſpiet waer hy het hart beſtormen magh,
Op hoop of zy het endtlijck op moght geven,
En daedingen, behoudens lijf en leven.
Een ſchoonheit die verwonderingen baert,
Is een belegh en krijgh voor Troje waert.
De midnacht, die de verf der zichtbre dingen
Miſverft, en ſtreelt wat van bekommeringen
En arrebeit en zweet leght afgeſlooft,
Stont met haer ſlede in toppunt boven 't hooft
Der weerelt. Al de menſchen, en de vogels,

41 *Karel:* den Koning van Zweden.
42 *Den Koer:* Jacob, Hertog van Koerland.
46 *De midnacht:* zoo ook *midzomer*, Deel II, blz. 116.
55-60 De *Midnacht* wordt in deze regels figuurlijk voorgeſteld en daarom ſpreekt V., die anders aan 't woord *nacht* het mannel. geſlacht toekent, hier van „*haer* ſlede." Dat *ſlede* ſtaat hier voor „voertuig" in 't algemeen, en behoeft ons niet meer te hinderen, dan elders, by V. of anderen, in gelijken zin het woord *karos*, of dan, in het eerſte tooneel van Molières *Amphytrion*, waar insgelijks de Nacht als den Hemel doorrijdende wordt voorgeſteld, het woord *char*. Intuſſchen had V. hier beter gedaan voor *midnacht* eenvoudig *nacht* te ſchrijven. De *mid*nacht toch ſtaat altijd *in top*, even als de *mid*dag, en de uitdrukking, zoo als zy nu luidt, is pleonastisch.

Beſchaduwt van haere uitgeſpreide vlogels,
Genooten ruſt, en loocken d' oogen toe,
Behalve hy, die geen vryaedje moe,
Bekommert om de lieffte te behaegen,
Op Naſoos trant, volharde in 't jammerklaegen;
Wanneer, zoo 't ſcheen, hem vaders geeſt verſcheen
Voor 't bedde, daer de zoon de friſſche leên
Hadde uitgeſtreckt, hoe ſcheen de Helt te leven!
Nu niet geſtelt, als toen hy was vergeven
Met helſch venijn, hem uit een goude ſchael
Geſchoncken, op 't moordaedigh feeſt en mael,
En hofbancket: als d' eer der Keureſtaeten
Vergiftight lagh, en van de hoop verlaeten.
De Vader, noch gedachtigh aen den zoon,
Vertrooſte, voor de koets, met dezen toon
't Verlangend hart, gepijnight onder 't vryen:
Mijn waerde zoon, wat was 't my een verblyen,
Zoo dra mijne aſch, en koudt gebeente in 't graf
Gevoelden dat u Min de ſporen gaf
Om vierigh by dees zedige aen te houden;
Te volgen 't ſpoor der oudren en getrouden;
Te winnen een', waer in mijn geeſt herleeft;
Een' die mijn' naem den ouden luiſter geeft,
Op 't voorbeelt van den grootvaêr, wiens geweeten
Zich in den dienſt der Keuren heeft gequeeten
Te Heidelbergh en Kleef; als Keurgezant
Zijn meeſters laſt geſterckt by Ferdinand;
Van Barbarijn omhelſt wert, als zijn broeder;
By Luidewijck, en Vrankrijcks grooten hoeder,
Den Kardinael Armand zoo hoogh gezet;
In 's Graevenhaege, en Leeuwaerde, om de wet
En 't hofrecht van die landen te bewaeren,
Genoot wert, in het opgaen van zijn jaeren.
Ick zwijge hoe de Keurvorſt om mijn trou
Veel nooder dan zijn' vinger miſſen wou
Den Kantzelier, die zijn geſpreide volcken
Regeerde, en 't hof van Brandenburgh, door wolcken
En ſtarren heene, alom in top verhief.
Volhardt, hou aen by uw verkore lief:
Zy zal uw min met wederminne loonen,
't Geluckigh ende alle uw verdrieten kroonen.
Uw moeder ziet de bruiloft in 't gemoet,
Een jongen neef allengs, op grootvaêrs voet,

63-72 Van dit treurig omkomen des ouden Heimbachs aan toegediend vergif, is my niets te weten gekomen.

77 *Barbarijn:* „Cezar Barberini," over wien blz. 2 geſproken is.

78 *Den Kardinaal Armand:* Richelieu.

En vaders ſpoor en voorgang, met zijn ſchreden
Hen volgen, en hun ampt ten hove kleeden.
Zoo ſprack hy, en verdween aen ydel lucht,
Gelijck een droom. De minnaer met een zucht
Van liefde volght den wenſch van zijnen vader,
Geraeckt in 't hart der lieffte, ſpreecktze nader,
Tot datze in 't endt bewillight 's minnaers beê.
De bruiloftsgodt daelt neder, als dees twee,
Een hart, een ziel, in 't bruiloftshuis vergaêren,
Geleitze met zijn tortſe, op zang en ſnaeren,
Naer 't weeligh bedt, daer 't op een ſcheiden gaet,
De bloode Bruit haer maeghdelijck gewaet
Verworpt, op klanck van toegezonge rijmen,
En dus ontfangt het affcheit van Godt Hymen:
Wat ſchaemroot verft de roozen op uw wang
Noch rooder door de traenen? dit 's de gang
Dien grootmoêr en uw moeder voor u gingen;
Toen zy getrooſt de Bruidegoms ontfingen,
Omvlochten met haere armen, blanck en zacht,
En 's morgens zich bedanckten van den nacht,
Die zulck een vreught en vrientſchap kon verwecken.
De duiven van de minne treckebecken,
Op 't klappen van het kuſſen, mont aen mont.
De Bruigom lang aen 't quynen, wort gezont,
Door dezen geur, gepluckt op roode tippen
Van nimmer zadt genoegh gekuſte lippen:
En Venus, die de vlam ontvonckt, en bluſt,
Noopt zelf de Bruit, tot datze wederkuſt.
Gelieven, kuſt dat mont en harten kleven.
Het bruiloftsbedt is d' acker, daer het leven
Op bloeit, en groeit, al even groen en bly.
Dit 's Venus bou. Hier ſtaet de weerelt by.

115 *Verworpt* voor *verwerpt:* 't ſcheen dat V. omtrent dezen tijd de o verkozen had. Zie *W. Blaeu en A. v. Loon*, blz. 752.

122 *Zich bedanckten* voor „dank wisten." Zoo ook *zich misdanken*. Zie Deel VI, blz. 273, vs. 1600.

134 *Hier ſtaet de weerelt by:* hiermede wil V. niet zeggen, dat de waereld by 't *bruiloftsbedt* ſtond, wat zeker aan de jonggetrouwden min welgevallig zoû geweest zijn; maar, *hier* ſtaat op *Venus bou*, en door dezen, wil V. zeggen, wordt de waereld „in ſtand gehouden."

Op de afbeelding der Bruid ſchreef Vondel nog deze regelen:

OP

MEJOFFER

MARIA VAN BLOCK.

TALES VIRGO DABAT ORE COLORES.

De Schilder, in het mengen van zijn verve,
Ontleende 't eêlſt van Venus, en Minerve,
Van Venus de bevalligheit, en gunſt,
Van Pallas de voorzichtigheit, en kunſt:
Zoo wordenze in Maria bey gevonden.
Is 't wonder dat zy Heimbachs hart koſt wonden!

TALES VIRGO, CAET.: d. i.: „zoo bloosde de maagd." Zie *Aen.* XII, 69.

Behalve Heimbach was ook Willem Haegh, de geheimſchrijver van Vorst Joan Maurits van Nasſau, ter gelegenheid van het feest ter eere der Vorſtelijke bezoekers gevierd, te Amſterdam gekomen. Ook deze behoorde onder de Kleeffche bekenden van Vondel, als blijkt uit het gedicht, waarmede deze hem verwelkomde:

OP

HET TRIOMFEERENDE VIERWERCK.

AEN

DEN E. HEER

WILLEM HAEGH,

Sekretaris van Kleef.

HET routine nu niet dat ick leef':
De pen van 't vorſtelijcke Kleef
Quam heden naer den Aemſtel ſtreven,
My d'eer van haere groete geven,
En juiſt toen zelf de Keurvorſtin
Aenſchoude met een' blijden zin
Hoe ſchoon de Keurkroon blonck by duiſter
Met eenen heerelijcker luiſter
Dan oit by daegh; en hoe in 't velt
Der lucht ORANJE wiert geſpelt
Uit letteren van vier en vlammen,
Ter eere der Naſſauſche ſtammen.
Men zagh, in 't ſchijnen van de maen,
Het vierwerck, als een wonder, aen,
De ſtarren aen den hemel prenten,
Erfvyanden, by regementen,
Het vier, en water, vocht en brant,
In 't harnas tegens een gekant,
Elckandre, en de maen beſtoocken;
De vlammeduickers opgedoocken

1 *De pen:* d. i.: „de Sekretaris."
10 *De vlammeduickers:* foort van vuurwerk, ſchijnbaar uit het water opſpattende.

Opborlen uit den diepen gront,
En elck een' Etna uit den mont,
Weêrlichten, blixems, donders braecken.
Men zagh'er duizent roode draecken
Hun vier uitſpouwen op den plas,
En brijzelen, zoo bros, als glas,
Geſprongen over wal en grachten,
Door hondert ſchuiten, hondert jachten.
Wat docht u, wellekome HAEGH?
Was zulck een vrolijcke avontvlaegh
Niet waert een' dagh hier aen te hangen,
Om zulck een eertriomf t' ontfangen
Met uwen MAURITS, levens waert,
Die zoo veele aders heeft vergaert,
Een Hengſtebron te Kleef laet ſpringen,
Op wiens geruiſch de Duitſchen zingen,
Zoo trots als Griecken oit voorheen
Op zijn gedroomde Hippokreen.
Hy vont dat eeuwige bewegen.
Nu juicht uw hof op Naſſaus zegen.

30 *Hy vont dat eeuwige bewegen:* d. i.: „hy vond middel, om de fonteinen, door hem te Kleef aangelegd, altijd door in beweging te houden." Zie omtrent dien aanleg het hierboven aangeteekende, blz. 624.

Nog vervaardigde onze dichter, ter gelegenheid van het gevierde feest, de beide navolgende byſchriften op de afbeelding, welke Flink gemaakt had van Haeghs doorluchtigen meester:

OP

G. FLINCKS AFBEELDINGE

VAN

DEN DOORLUCHTIGHSTEN VORST EN HEERE

JOHAN MAURITS,

Prince van Nassau.

QUA PATET ORBIS.

Zoo leeft Mauritius, die, als een kopre ſtijl,
De nieuwe weerelt ſtutte, en ſtant hiel in Brazyl,
Daer Portugael, en al de zeekuſt, zwart van Wilden,
Op hem hun grof geſchut, geweer, en pijlen ſpilden.
De grens der Staeten ſlaept op zijne wacht en zorgh.
Den ſtoel van Kleef, den Raet van 't Keurhooft Brandenborgh,
Bekleet hy met zijn deught, wiens lauren noit verdorden.
Op zijn Grootmeeſterſchap van Duitſchlants heilige orden
Heft Malta nu het hooft veel trotſer uit de zee,
Als Ottoman het zwaert wil rucken uit zijn ſcheê.
De Keizer en het Rijck hem voor een' Rijxvorſt eeren,
Een peerel aen de kroon van Naſſau en zijn heeren.

QUA PATET ORBIS: d. i.: „waar de waereld open ſta."

OP

DEN DOORLUCHTIGHSTEN VORST EN HEERE

JOANNES MAURITIUS,

Prince van Nassau, Graef van Catzenellebooge, Vianden,

MEESTER VAN SINT JANS ORDEN IN DER MARCK, SAXEN, POMEREN, EN WENDEN, STADTHOUDER VAN HET HERTOGHDOM KLEVE, HET VORSTENDOM MINDEN, EN HET GRAEFSCHAP VAN DER MARCK &c.

GESCHILDERT EN BY EEN GESCHICKT, EN UITGEGEVEN

DOOR

GOVAERT FLINCK.

QUA PATET ORBIS.

OMSCHADUWT MAURITS niet met wapens van zijn vaderen
En heerſchappyen, een vergangkelijcke pracht,
Maer met de denghden, die in eenen helt vergaderen,
Tot onderſtant en ruſt van 't menſchelijck geſlacht
In bey de weerelden. Zoo zagen hem de Heeren
Noch onlangs aen de Main de kroon van Ooſtenrijck,
In Kenrvorſt FREDRIX naem, hanthaven, en verweeren.
Een ſcheitsman zette zoo veel ongelijcks gelijck.
De Wijſheit kon een' man tot eenen Godt verheffen.
Hy wiſt met minne en kracht haer kenrwit recht te treffen.

Op Jan Vos, die de vertooningen had uitgevonden, ſchreef Vondel het navolgende, dat den man volkomen karakterizeerde, offchoon het even goed voor *perſiflage* als voor lof kon gelden:

OP

JAN VOS.

Zoo ſpant Natuur door Vos een' regenboogh van dichten,
Of bogen van triomfe, en leert tooneelen ſtichten.
Wat hoortghe, als hy een wijs op vrede en oorlogh zet?
Een ſtem gewrongen door een boghtige trompet.

Vergelijk by de hier gebezigde uitdrukking, die welke voorkomt *Vorſtel. Bruiloft*, blz. 763, vs. 259.

Gelijck een ſtem *door kopre* boghten wringt
Van een trompet.

Weder een voorbeeld, hoe Vondel, wanneer hem een nieuw beeld voor den geest kwam, daarvan by meer dan eene gelijktijdige gelegenheid gebruik maakte: wat my vaak van dienst is geweest om het jaar der vervaardiging van een gedicht te bepalen.

Het vierde bruiloftsdicht, door Vondel in dit jaar geſchreven, gold eene zijner naaſte bloedverwanten. Had namelijk in 't vorige jaar een dochter van zijn zuſter Katharina het geeſtelijke kleed aangegord, een andere dochter van haar trad thands den huwlijken ſtaat in, en wel met zekeren Reinier van Estvelt, omtrent wiens perſoon, ſtand of woonplaats ik niets heb kunnen vinden. Zoo veel kan men uit het hier volgend gedicht opmaken, dat hy op het land woonde, en, als uit vs. 53 blijkt, bepaaldelijk in de ſtreek, ten oosten van Arnhem gelegen, en wy vinden in dit gedicht weder die genietingen van het landleven, waarvoor Vondel zulk een open hart had, op de allerbevalligſte wijze voorgeſteld:

LANTGEZANG.

TER BRUILOFTE

VAN

DEN E. HEERE

REINIER VAN ESTVELT,

EN

DE E. JONGKVROUWE

REBECKA BRUINING.

HABITÂRUNT DÎ QUOQUE SYLVAS.

ESTVELT, van de min gedreven,
En van zorgen overlaên,
Prees zijn Schoone 't ackerleven
Op dees wijze vierigh aen;
Of zy eenmael wou verſtaen
Hem te trooſten onder 't praeten,
Daerze beide t' zamenzaeten,
In het ſchijnſel van de maen.

Koenaert dicht hier by, gedoocken
Achter eenen lindeboom,
Was vervaert voor geeſt noch ſpoocken,
En beluſt, als in een' droom,
Hem te hooren aen den ſtroom
Hoe hy ſchilderde, onder 't vryen,
Zijne lantſchapſchilderyen,
Angſtigh tuſſchen hoop en ſchroom.

HABITÂRUNT, CAET.: d. i.: „ook de goden hebben de bosſchen bewoond." Zie VIRG. *Ecl.* II. 60.

a *Koenaert:* een denkbeeldige perſonaadje, of, wil men, de dichter zelf, die *koen* genoeg van *aart* was om een vrijend paar te beſpieden.

Schoone, ſprack hy, ô mijn ſchoone,
Neem, ay neem een poos gedult,
Dat ick u het lantrijck toone,
Daer ghy haeſt regeeren zult,
En de zon den ſtoel vergult,
Die nu wacht, met groot verlangen,
Om u ſtaetelijck t' ontfangen,
Op de vreught, die 't vleck vervult.

Ghy zult hier uw' adem haelen
In een vrye en ope lucht,
Op 't gezangk van nachtegaelen,
Buiten ſtadts en beursgerucht:
Daer geen ooſterſch koopman zucht,
Of in zee drijft, bang voor ſchade,
En, op 's waters ongenade,
Voor een' Turck en kaper vlught.

Winter, zomer, herfſt, en lente,
Elck ſaizoen van 't ronde jaer
Offert u een wiſſe rente,
Buiten ſchipbreuck, en gevaer,
Bloem, en ooft, en korenaer,
Bacchus vrucht, en Ceres gaven,
Onder 't ploegen van uw ſlaven.
Yder neemt zijn' arbeit waer.

Ginder viſcht een uit den vyver
Spartelviſſchen onvermoeit.
Herwaert toont u d' oſſendrijver
Hoe uw vee in 't grazen groeit,
En van weelde ſpringt, en loeit:
Of de kudde volght den herder,
En zijn rieten fluit, wat verder,
Daer de dau het gras beſproeit.

Luſt u ſchaepemelck te ſlorpen,
Luſt u honigh, kaes, of room,
Hart, of velthoen: hof en dorpen
Zijt ghy waert, en wellekoom.
Yſſel, Rijn, en Veluwzoom
Zien u vliegen, als met vloglen,
Heet op hazejaght, en voglen,
Aen mijn zy, met vryen toom.

Luſt het u, van loof belommert,
Daer ons Vlierbeeck, langs den kant
Ruiſcht door 't koren, onbekommert
Wat te ruſten, hant aan hant,
En uw lief, uw waertſte pant,
Uwen Bruidegom t' onthaelen:
'k Zal mijn echte ſchult betaelen,
Uit een' kuiſchen minnebrant.

Valtghe in ſlaep, daer Pan noch Sater
U beſpiet: ghy zult uw' ſchijn,
Onder 't droomen, in het water
Speelen zien in 't kriſtalijn,
Met een kint, dat melck en wijn
Uit uw borſt zuight met de tippen
Van zijn kittelende lippen.
Wat vermaeck kan zoeter zijn!

Onder d' aengenaeme togen
Zietghe vader BRUINING weêr,
Of een ESTVELT in zijne oogen,
Tintelſtarren, kleen en teêr,
En der oudren glans en eer
Opgaen in den blancken jongen,
Onder duizent vogletongen,
Die u groeten, keer op keer.

Zoudtghe, ô lief, om dit vermeiden
Schroomen van uw moeders werf,
Van uw zuſteren te ſcheiden,
En te wiſſlen erf om erf.
Dat uw ſchoonheit heenefterf
Zonder vrientſchap, lijdt geen reden.
Venus, helpme woorden ſmeden.
Ly het niet dat ick haer derf.

Onder 't klaegen, onder 't kermen
Klapte in Koenaerts oor een zoen.
ESTVELT nam REBECK in d' armen.
Dit gaf Koenaert groot vermoên
Dat haer mont vrypoſtigh toen
't Gouden Jawoort had geſproocken:
En hy ſprack, al ſtil gedoocken:
Is de tijt alreê zoo groen!

Talrijk waren de gedichten van kleineren omvang, door Vondel dit jaar aan byzondere perſonen toegewijd. Zoo, in de eerſte plaats, eenige regels in het ſtamboek van Joan Leeuwenaert Blaſius, die toen in de rechtsgeleerdheid ſtudeerde:

DEN GELEERDEN JONGELING

JOAN LEEUWENAERT BLASIUS,

VRYER DER RECHTGELEERTHEIT.

ILLUM TURBAT AMOR, FIGITQUE IN VIRGINE VULTUS.

EN ander zing', gelijck een lijſter,
Ter liefde van een ſchoone vrijſter:
De trouwe vryer Leeuwenaert,
Van eedler min genoopt met ſpooren,
Wenſcht Rechtgeleertheit te bekooren,
Hem meer dan duizent vrijſters waert.
Beſtemtze in 't einde 's minnaers bede,
Hy triomfeert in krijgh en vrede.

ILLUM TURBAT AMOR, CAET.: d. i.: „hem kwelt de liefde en hy vestigt zijn blikken op de maagd." Zie *Aen.* XII. 70.

Dat Blaſius zijn wensch bereikte en op Vrijdag den 28 Mei 1660, na het verdedigen eener diſſertatie over de *Lex Julia de adulteriis*, aan 's Lands Hooge School te Leyden tot der beide Rechten Doctor gepromoveerd werd, leeren wy uit de werken van Oudaen, die er [1]) een zwierigen lierzang op ſchreef, gelijk hy een jaar later het huwelijk van den jeugdigen rechtsgeleerde met Maria Wilbouts bezong [2]). Blaſius gaf in 1663 een bundel Latijnſche gedichtjens uit onder den

1) *Poëzy* II, blz. 187.
2) Ald., blz. 328.

naam van *oſcula* „kusjens", welken Oudaen insgelijks bezong [1]); doch 't ſchijnt dat onze rechtsgeleerde toen reeds weder een tweede huwelijk had aangegaan; althands Oudaen doopt in zijn lofdicht de liefſte van Blaſius met den naam van Celeſtine. In een vierde gedicht [2]) weidt Oudaen nog verder in 's mans lof uit.

Voorts ſchreef Vondel een lofdicht op zekeren jeugdigen godgeleerde, Joannes Wandelman geheeten:

1) Ald. blz. 25.
2) *Gedichten*, blz. 116.

DEN E. JONGELING

JOANNES WANDELMAN,

BEYVERAER DER WIJSHEIT, KUNSTEN, EN H. GODTGELEERTHEIT.

CANDIDUS INSUETUM MIRATUR LIMEN OLYMPI.

SCHOON men duizent boecken handelt,
Al het heilighdom doorwandelt
Van Athene, en Zonneſtadt;
Als men niet Godts heilzin vat
Uit de boecken, blaên, en ſchoolen,
Blijft men buiten 't licht verdoolen,
In dien grooten Labyrinth.
Maer die 't eenigh kluwen vint,
En den draet der Roomſche waerheit,
Kan zich redden uit de naerheit
Van dien doolhof, en zijn paên,
Daer de blinden in vergaen.
WANDELMAN, met Godt verbonden,
Heeft den draet alreê gevonden,
Die hem, waerwaert hy zich keert,
Alle bypaên kennen leert.

CANDIDUS INSUETUM, CAET.: d. i.: „de onſchuldige (naïve jongeling) bewondert den nooit door hem betreden drempel des hemels." Zie VIRG. *Ecl.* V. 56.
2,3 Verſta: „ſchoon men al de wijsheid der Grieken en Egyptenaren bezitte."

Op het licht van JESUS ſtarren,
Weet hy veiligh zich t' ontwarren
Uit de ſtricken van den nacht.
Hy kan, wacker op zijn wacht,
Voor het heiligh Sion waecken,
Over adder, ſlang, en draecken
Veiligh ſtappen, en gezont,
Daer venyn, noch tant hem wont.
Onder 't piepen, brullen, baſſen,
Vlammeſpuwen, en grimmaſſen
Van 't veelhoofdigh helſch geſpan,
Wandelt wackre WANDELMAN,
Zonder haer of nop te zengen,
Met een zucht om elck te brengen
In Godts heillicht, daer men niet,
Niet dan Godt en klaerheit ziet.

De hier bezongen Wandelman was in de voorſtad van Amſterdam buiten de Utrechtſche poort tot Paſtoor aangeſteld, waar hy met grooten toeloop predikte. [1]) Vervolgens werd hy binnen de ſtad beroepen en later opgenomen in 't Kapittel te Haarlem. Na dat hy verſcheidene lieden tot het Roomſche geloof had gebracht, ſtierf hy als Paſtoor te Amſterdam op den 17 Junij 1686. Het navolgende grafſchrift op hem vinden wy in de Lat. *Batavia Sacra*, fol. 408:

Hy, die het hemelſch licht ſagh door de duyſtre wolcken,
Omhelsde 't voort en trad vrymoedigh op het ſpoor
Van Gods geheylighden en trock daerdoor veel volcken
Tot Godt, en Wandelman *gingh zyne ſchapen voor.*

Een dergelijk gedicht zong Vondel toe aan J. Akerboom Doedensz. Deze was een Amſterdammer, die, te Leuven zijn ſtudiën in de godge-

1) Waarſchijnlijk is deze Wandelman dezelfde, die tegen zekeren Predikant, gewoon veel uit de Openbaring en van het „Beest" te prediken, de volgende epigram ſchreef.

Dees Prediker, een geest der geesten,
Verwijlt het liefſte by de beesten.
Hy geeft ons zijn verklaring
Uit ST. JANS openbaring.
Omdat hy mist den waren geest,
Zoo preekt hy altijd van het beest.

De Predikant antwoordde hierop op gelijke maat en eindrijmen:

God is alleen een Geest der geesten,
Paap Wandelman een beest der beesten.
Hy geeft ons zijn verklaring
Uit TRENTES openbaring.
Of hy niet mist den waren geest!
Hy *vreet* zijn *God!* Is dat geen beest!

leerdheid volbracht hebbende, tot Paſtoor te Opdam was aangeſteld en in de nabyheid van Leyden op den 10 September 1707 in hoogen ouderdom overleed [1]). Wat het gedicht zelf betreft, dit bevat, gelijk men zien zal, om zoo te zeggen een kort begrip der »Altaergeheimeniſſen," naar welk werk ik alzoo den lezer tot de verklaring daarvan verwijze.

1) Zie Lat. *Bat. Sacr.*, fol. 442.

EERSTELINGEN DES PRIESTERDOMS

VAN

DEN E. HEERE

JOANNES AKERBOOM DOEDENSZ.

LONGA CUM VESTE SACERDOS.

JOANNES, die de maeght, Godts moeder,
Een zoon en trooſt ſtreckte onder 't kruis,
En op de borſt van elx behoeder
Hem aen het hart laeght ſtil en kuiſch,
Om hemelſche geheimeniſſen
Te leeren, wijze Euangeliſt,
En kruisgezant, laet d' offerdiſſchen
Van uw genan, in 's weerelts miſt,
Een' ſtrael genieten van uw klaerheit,
Nu hy zijne eerſtelingen wijdt
En Gode heilight naer de waerheit,
En niet gelijck, in Arons tijt,
Zijn prieſters bloedige offers ſlaghten;
Maer 't zuiverſte offer, lang geſpelt,

LONGA CUM VESTE SACERDOS: d. i.: „een Prieſter met een langen tabbert." Zie *Aen.* VI. 645.
a *Genan:* „naamgenoot."

Dat niet gebonden aen geſlachten,
Noch tijt, noch plaets, werd ingeſtelt
Van Godts gezalfden, uitgekoren
Gelijck Melchiſedech voorheen.
Dat prieſterampt, hem toegezworen,
Wenſcht DOEDENS afkomſt te bekleên
Door uwe voorbê naer 't behaegen
Van JESUS, die u heeft bemint,
Gelijck d'onfaelbre blaên gewaegen,
Getekent met uw hant en int.
O ooghgetuigh van 's Heilants lijden,
Veele eeuwen nu voorby gegleên,
Breng dezen zoendienſt onder 't wijden
Met d' eerſte inſtellinge overeen,
Op datwe onbloedigh klaer vertoonen
Het bloedigh offer van Godts zoon,
Zoo heilrijck, boven alle troonen,
Gekroont met de allerhooghſte kroon.
Verwerf den offerenden heden
Genade, dat de hemel dael',
Op 't geurigh wieroock der gebeden.
Laet 's hemels reien met hun ſchael
En wieroockvat het Paeſchlam eeren,
Daer Zacharias zoon op wees.
Hier is de heerlijckheit des Heeren.
Ghy Cherubijns, bedeckt uit vrees
Eerbiedigh aengezicht en voeten,
Met dubble vleugelen: valt neêr:
De hooghſte komt de laeghſte ontmoeten.
Roept: drymael heiligh, u zy d' eer.
De Godtheit, in een wolck beſlooten,
Vertoont zich, als een regenboogh,
Verlichaemt Woort wil diſchgenooten
Met manna ſpijzen van om hoogh,
Doch niet gelijck weleer Hebreeuwen,
Die heeneſtorven in verdriet;
Maer met een zielſpijs die geene eeuwen
Noch dreigement des doots ontziet.
JOANNES, ghy getuight byzonder
Van 't broot, waerop de waerheit wijſt,
Een hemelſch broot, een broot van wonder,
Godts lichaem, dat de zielen ſpijſt,
Om 't welck uwe arenden vergaêren,
Die hooger zweven dan 't vernuft,

Toetpeling op *Lukas* XVII: 37.

Alleen vernoeght met korenaeren.
Dit wonder, 't welck natuur verbluft,
Wort van 't betrouwen aengebeden,
Dat op het alvermogen bout,
Veel hooger zweeft dan 's menſchen reden,
En Godt, het Woort, in 't vleeſch aenſchout.
Men blijve aen 't uiterlijck niet hangen.
Melchiſedech ſchaft broot en wijn,
Zijn vleeſch en bloet met danck t' ontfangen,
Al is het graen en druif in ſchijn.
Hy dwaelt van 't ſpoor, die anders oordeelt.
Wijck manna, bontkiſt, offerſmet:
't Waerachtigh wezen volght het voorbeelt.
Hier is het engelebancket.
Een wolck van geeſten ſchijnt te hangen
Recht boven 't outer in de lucht,
Om dit zoenoffer met gezangen
Te kroonen uit een danckbre zucht.
De Burgemeeſters, lang aen Sparen
En Aemſtel eertijts zoo befaemt,
Zien hunnen neef den dienſt bewaeren,
Gelijck dien waertſten ſtaet betaemt;
En d' outſte wil nu hooger draven,
Een, die door laſt van Gijſbreghts ſtam,
Den Keizer, d' eer der oude Graven,
Op 't raethuis zelf den eedt af nam.
Vollhardt in 't offren al uw leven,
Eerwaerdige, bewaer het lot
U uit Godts rijcken ſchoot gegeven.
Zoo gaet, zoo ſtreeft men recht naer Godt.

77,78 Uit deze regels blijkt, dat Doedensz. tot een aanzienlijke Regentenfamilie behoorde, en werkelijk vinden wy een Claes Doedens in 1536 als Schepen en in 1539 als Burgemeeſter van Amſterdam, een anderen Claes Doedens in 1555 en eenen Jan Pijl Claesz. Doedens in 1559 onder de Schepenen aldaar genoemd. Het was de eerstgemelde, die, als uit de volgende vaerzen blijkt, aan Keizer Karel V by diens komst te Amſterdam den eed afnam.

Nog ſchreef Vondel op de beeltenis des Franciskaners Adriaan Motman het navolgende:

OP

ADRIAEN MOTMAN,

Prieſter, en Minderbroeder.

IE MOTMAN zoeckt, genoegh' zich met den zwier
En ommetreck, gevat op dit papier.
Dees helt, een eer van zijn geregelde orden,
Is lang om hoogh een Serafijn geworden;
Na dat hy hier geduldigh, onder 't juck
Van Chriſtus kruis, in zorge en pijn en druck,
Franciſkus volghde, en 't leven had geſleten.
Men ziet in 't beelt de ruſt van 's mans geweten.

: *Een eer van zijn geregelde orden:* men weet, dat er *geregelde* of *reguliere*, en *irreguliere* ordens beſtaan.
: *Franciſkus volghde:* d. i.: „een Franciskaner monnik was."

En dit byſchrift op de afbeelding van Duſſelius:

OP

N. DUSSELIUS.

ALDUS beſpiegelde DUSSELIUS Godts wet,
Geduldigh in zijn kruis, geſtadigh in 't gebedt.
Wie wert in prediken met yver niet ontſteecken?
Een Engel ſcheen op ſtoel door zijnen mont te ſpreecken.

De beide vorige perſonen zijn my onbekend. Van Aalst Bloemaert, die in dit jaar in hoogen ouderdom overleed, weten wy, dat hy in 1600 en 1601 Onderdeken was te Haarlem, en met Jacobus Zarphius, Proost der Haarlemſche Kerk, en Willem Affendelft, Kannnnik aldaar, heftig yverde voor de rechten van het Haarlemſche Kapittel tegen Sasboldus Voſmerus, wien zy ten kwade dnidden, dat hy het ambt van Apoſtoliſchen Vikaris had aangenomen zonder het Kapittel te kennen, en daar en boven den Licentiaat Adelbertus Eggius, buiten hen om, had aangeſteld in plaats van Willem Kopal, hnn Vikaris [1]). Vondel had op zijn afbeeldſel dit byſchrift vervaardigd:

1) Zie *Bat. Sacr.* III, blz. 163.

OP

DEN HEER

AUGUSTIJN ALSTEN BLOEMAERT.

De Hollantſche Augustijn zagh met eene afgekeertheit
En onbenevelt oogh dees ſnode weerelt aen,
Die hy met bloemen van godtvruchte godtgeleertheit
Aen 't Sparen heeft bezaeit, daer zijn voetſtappen ſtaen,
En wijzen langs wat wegh men Gode moet genaecken.
Dees print verbeelt n ſlechts de ſchaduwe des mans.
De knnſt kon 't wezen der verheve denght niet raecken.
De ziel van Bloemaert blinckt nu noch met ſchooner glans.

1 *De Hollantſche Auguſtijn:* in navolging van den Numidiſchen kerkvader van dien naam.
3 *Met bloemen:* wederom ſpeelt hier V. met den naam.
5 *Men Gode moet genaecken:* V. laat hier *genaken* den dativ. regeeren: een Latinisme, dat hem hier door de maat van 't vaers werd voorgeſchreven.

Voorts zond hy hem met een zijner werken het navolgende juweeltjen op zijn krankbed toe:

AEN

DEN E. HOOGHGELEERDEN HEER

AUGUSTIJN ALSTEN BLOEMAERT,

TOEN ICK HEM HET ONDERWIJS VAN DE H. DRYEENIGHEIT OP ZIJN KRANCKBEDDE TOEZOND.

AD CŒLUM HINC IRE PUTANDUM EST SUBLIMES ANIMAS.

NTFANG, o Hollantſche AUGUSTYN,
In danck Godts blooten ſpiegelſchijn,
Verſcheenen in het kriſtalijn
Van ons gedachten.
Genoegh u nu met dit gedicht.
Ghy zult hem zien in 't eeuwigh licht,
Van aengezicht tot aengezicht,
Na 's weerelts nachten;
Daer ſtraelt een ſchooner dageraet,
Godts heerlijckheit die 't al verzaet.

AD CŒLUM HINC IRE, CAET: d. i.: „men moet aannemen, dat verheven geesten van hier ten hemel ſtijgen." Zie *Aen.* VI. 719.

Eindelijk bedacht hy 's mans affterven met deze regelen:

GRAFSCHRIFT

VAN

DEN HEERE

AUGUSTIJN ALSTEN BLOEMAERT.

CANDIDUS INSUETUM MIRATUR LIMEN OLYMPI.

LOEMAERT, die een ry van jaeren
Geuren van godtvruchtigheit,
Door den bloemhof van het Sparen,
Godt ten prijs, alom verſpreit,
Heeft zijn verven afgeleit,
Liet dees zerck de dorre blaêren.
Zijne ziel is opgevaeren,
Daerze hoort der englen wijs.
Waer? in 't hemelſch paradijs.

CANDIDUS INSUETUM, CART.: zie hierboven, blz. 784 hetzelfde vaers als motto voor 't gedicht op *Wandelmaan* gebezigd.

Het werk, waarvan zoo even gewach is gemaakt en dat Vondel aan Bloemaart op diens krankbed toezond, was zestien bladzijden groot, en verſcheen by de Wed. Abraham de Wees, (die voortdurend de meeſte werken van onzen ſchrijver drukte), met den navolgenden tytel [1]):

1) Het exemplaar, 't welk ik van dit werkjen bezit, is in een hoornen band te ſamen gebonden, met den MAEGHDEPALM *ter kloofterſtaetſi van* zuſter ANNA BRUINING, dat hierboven blz. 671 voorkomt, en met de AENWIJZING *van het Eeuwigh voorbeelt* enz., waarvan blz. 629 geſproken is. Waarſchijnlijk zijn deze drie ſtukken reeds vroeg na hun verſchijning tot een ſtichtelijk bundeltjen te ſamen gebracht en lost zich daaruit de omſtandigheid op, dat men Vondel voor den ſchrijver van alle drie hield.

ONDERWIJS

VAN HET GELOOFSHOOFTPUNT DER

H. DRYEENIGHEIT

GETROCKEN UIT HET VIJFDE BOECK DER BESPIEGELINGEN VAN GODT EN DEN GODTSDIENST

DOOR

J. VAN VONDEL.

Uit de voorreden, by dit fragment door Vondel gevoegd, blijkt, dat het geheel te dezer tijd nog ongedrukt was. Hoezeer alzoo aan dit „Onderwijs" reeds hier een plaats toekwam, heb ik geoordeeld, ſlechten dank by den lezer te behalen, indien ik hem tweemalen hetzelfde opdiſchte, en acht het dus voegzamer, hem te verwijzen naar de gelegenheid, die hem te zijner tijd verſchaft zal worden, om met het werk in zijn geheelen omvang bekend te worden.

Ten gevolge van een te laat ontdekt misverſtand is verzuimd, achter het gedicht op het huwelijk van den vorst van Anhalt en princes Henriëtte Katharina van Oranje, blz. 756—764 hierboven, op te nemen het daartoe behoorend bruiloftslied. Ik kan het gelukkig nog hier in 't zelfde deel en dus met geringe tusſchenruimte laten volgen.

BRUILOFTSLIEDT.

Op de wijze van *Prins Robbert is een* &c.

TOEN Alexander Griekenlant
En Perſen troude aen een,
Nam hy de Joffers by der hant
De tent viel hem te kleen
Voor hondert bruigoms, hondert bruits.
Wy volgen 's konings trant,
Goet ront, goet Zeeuſch, in Nederduytſch.
Wy zingen hant aen hant.

Hy zongze voor: zy zongen na:
Hier heeft het oorlogh uit.
Wy winnen 't rijck tot niemants ſcha,
Noch vlammen op vrybuit.
Wy houwen, noch wy kerven niet.
Wy ſtaen naer niemants bloet.
Het is al blyſchap wat men ziet.
Wat ſmaeckt dees bruiloft zoet!

Hoe paſt mijn hooft dees rozekrans,
Noch ſchooner dan mijn kroon!
De bloemen geven eeler glans
Dan 't gout van 's Keizers troon,
Dan ſteenen, dan karbonkelgloet.
Geſteente geeft geen' geur,
Als rozen, met Adonis bloet
Beſprengkelt deur en deur.

Die rozekrans draeght Venus zelf
Te Pafos op 't altaer,
Wanneer feeſtoenen 't kerkgewelf
Vercieren jaer op jaer,
In 't hartje van den koelen May,
Daer zich met myrtenblaên
De jeught bekranſt, die rey by rey
Haer offert duif en zwaen.

Zoo HENRIETTE dit gevalt,
En ANHALT haer behaeght.
Ik wedt hy merkt aen bruits geſtalt,
Eer 't morgen wort, en daeght,
Dat zy haer vader FREDERIK
Verwacht in eene vrucht,
Tot een getuige, en klaere blijk
Van d' Amſterlantſche lucht.

NALEZING

EN

AANTEEKENINGEN

OP HET

ZEVENDE DEEL.

NALEZING EN AANTEEKENINGEN.

Blz. 144. DAVIDS HARPZANGEN. — In den jare 1815 gaf zekere JAKOB HENDRIK DE WIT, by G. Bakhuizen te 's Gravenhage, ten voordeele der algemeene armen uit: „DAVIDS TRANEN of *de zeven boet-zangen* berijmd en met korte aanteekeningen opgehelderd — *naar Vondel.*" Dit werkjen wordt voorafgegaan door een drietal ſtrofen uit de „Gedichten van J. van Os, in zijn Lof der Pſalmen" by wijze van motto, voorts een „Opdragt aan den Heer ....." en een „Voorrede." In de „Opdragt" vangt de ſchrijver aan, met ons het navolgende kurieuze voorval te vertellen. „Mijn taak," zegt hy,

Mijn taak was reeds geheel volbragt,
Toen ik bij mijn *ging overdenken,*
Wien ik die tot een gift zou ſchenken.
Ik had een poos hier op gedacht; (ei!)
Maar, toen ik 's nachts eens ſlapend ruste
Daalde uit het oost *een Man, wiens mond mij wakker kuste* (foei!).

„*Hoe* denkt *gij zoo* gedachteloos,
„*Wien uwe verzen op te dragen?*"
Dit hoorde ik hem zeer duidlijk *vragen.*
En hy hernam na eene poos:
„*Op dat gij des niet word bedrogen*
„*Zal ik hem duidelijk u ſchetſen voor uwe oogen.*

„*Hem die de ſteenen* RIJZEN *doet*
„*Als* BURGten, *tot de hooge wolken,*
„*Voor 't aangezigt der Christen volken,*
„*Op dat de mensch daar bidde en boet.*" enz. enz.

Uit de kapitaal geſtelde woorden van het laatſte koeplet blijkt, dat de man, die den dichter uit zijn ſlaap wakker kuste en die later bleek zijn beſchermengel te zijn, hem in last gaf zijn werk op te dragen aan den Heer Van Rijzenburg. Niet alleen tot aanduiding van deze byzonderheid heb ik een paar

koepletten aangehaald van de twaalf, waaruit de Opdracht beſtaat, maar ook om een ſtaaltjen te geven van de poëtiſche gaven des mans, die zich verſtoutte, de boetpſalmen *naar Vondel* in 't licht te geven. Begeert de lezer te weten wat hierby zijn doel was, wy lezen het in den aanhef zijner voorrede:

„Toen Joost van Vondel de Hollandſche ooren met zijne zangen ſtreelde, toen hij de bewondering van de liefhebberen der Hollandſche taal tot zich trok; leefde hij in eene eeuw, *waarin deze voortreffelijke taal nog niet op haren luisterrijkſten zetel ſchitterde.* Zijne verzen, *zijne* ſtijl en uitdrukkingen, hoe treffelijk toen ook, zouden echter veel ſchooner wezen; indien hij had kunnen zien, *tot welken hoogen trap van volkomenheid die rijke taal is opgeklommen.*" —

Ja, wel is 't jammer, dat Vondel niet heeft kunnen zien, hoe die taal, in 1815 (zeker ten gevolge der Napoleontiſche heerſchappy) tot zulken „hoogen trap van volkomenheid opgeklommen," door Jakob Hendrik de Wit „op hareu luisterrijkſten zetel" is gebracht! — Welk een dank zijn wy intusſchen aan dien Jakob Hendrik de Wit niet ſchuldig, dat hy, ons ten gevalle, die zoo onvolkomen verzen, ſtijl en uitdrukkingen van Vondel wel heeft willen beſchaven.

En, wat ſchoon is, de man blijft er nederig by: hoort maar verder:

„Wijl ik nu in deze zangen Voudels ſpelling en berijming naar mijn welgevallen heb behandeld;" (al die komma-punten neem ik letterlijk over) „zoo zal niemand mij verdacht mogen houden dat ik de roekeloosheid koester, om als verbeteraar en berisper van de (*ſic*) Hollandſchen Vergijl op te willen treden. Integendeel verzoek ik, dat men mij mijne dwalingen gelieve aan te wijzen; opdat ik leere en mij betere. Het zal toch zeer mogelijk zijn, dat ik misſlagen heb begaan; omdat dit werkje het eerſte is, dat ik waag in het licht te geven." —

Wy willen hopen, dat het ook het laatſte geweest zij. Wat voorts 's mans dwalingen betreft, er is er maar eene, die wy willen berispen, te weten, dat hy een taak ondernomen heeft, die zelfs Bilderdijk niet zoû hebben aanvaard. Voorwaar, de Engel, zijn

Bewaarder,
Zijn trouwe medgezel, verlichter en verklaarder,

heeft zich al zeer ſlecht van zijn post gekweten. Indien hy hem werkelijk *verlicht* en hem zijn ongeſchiktheid *verklaard* had, zoû hy hem voor zulk een dwaasheid *bewaard* hebben! —

„Op dat" — gaat onze poëet verder voort — „de dichterlijke vonden, kracht en vernuft, in deze zangen ſterker zouden doorſtralen, zijn hier en daar eenige verlichtende aanmerkingen *daargeſteld;* ook heb ik de onde loffelijke gewoonte, van achter Davids zangen, der heiligſte Drieeenheid een zegelied toe te zingen, behouden, met zulk eenen ſlotzang, volgens de vereischte maat, te berijmen. Voorts heb ik in de ſchikking dezer zangen, den leiddraad der geſchiedenis gevolgd."

„Schoon het oud en hedendaagsch gebruik deze zangen genoeg doet bekend zijn; zoo wil ik echter, in het algemeen, iets over de omſtandigheden, waarin zij te boek geſteld zijn, en, over de innige waarde derzelven aanſtippen." —

Hier volgt nu een kort verſlag, hoe David „een getrouwde vrouw, *die zich waschte,* by zich deed komen" enz., hoe hy berouw had over zijn misdaad, er boete voor deed, geſtraft werd, vergiffenis verkreeg enz., met een ſtichtelijke vermaning tot ſlot.

Wy komen nu aan het werk zelf, dat de volgende vier treffende regels tot algemeen opſchrift heeft:

Heeft David ons, door trots, verergerd *in zijn voorbeeld,*
Onteerde hy de vrouw, wier Gade hy verſloey,
Zie dan ook hoe zijn hart, door rouw en zuchten zwoeg';
Hoe hij vernederd, zich voor Gods gezigt veroordeelt!

Elke *Treurzang* wordt voorafgegaan door een opgave van den *Inhoud*, een verklaring van het *Opſchrift*, en een vierregelig kort begrip: als een proefje diene het kort begrip van den 50ſten Harpzang (de 1e Treurzang naar de rangſchikking van den ſchrijver):

De zoon van Izai beſchouwt zijn ſchrikbren ſtaat;
Dus zingt hij ſchrijende om *veel barmhartigheden:*
Ja, tot herſtel van zijn verergerende *zeden,*
Belooft hy de ondeugd zelf te ontvoeren aan het kwaad.

En nu gaat hy Vondel verbeteren. Let wel op:

Ontferm u mijner, *God! in mijne ellende!*
Genade God! om uw BARMHARTIGHEID!
Genade om uw genaden zonder ende!
Delg uit mijn zonde, om uw GOEDAARDIGHEID.

Het is op deze fraaie wijze, dat hy voortgaat, zijn lamme rijmlary in plaats van Vondels geſpierde vaerzen te ſtellen. Het werk wordt voorts beſloten met *aanteekeningen*, den beloofden *toezang*, en een lijst van *Inteekenaren*, voor negen tienden beſtaande uit Prieſters en Paſtoors, die waarſchijnlijk het werk om het liefdadige doel, of op den tytel af, zullen bevorderd hebben. Aan het ſlot lezen wy:

Gezien (gelukkig niet: *goedgekeurd*)

J. CRAMER
Aartsprieſter.

Wy willen onderſtellen, dat gezegde Aartsprieſter een man van gevoel en verlichten ſmaak zal geweest zijn, en dus twijfelen wy er ook niet aan, of hy zal aan Jakob Hendrik de Wit zijn vergrijp tegen Vondel en tegen taal en poëzy onder 't oog gebracht, en ook by hem, even als Nathan by David, een oprecht berouw over zijn zonde verwekt hebben. Gepaster en geſtrenger boetedoening zal hy hem voorzeker niet hebben kunnen opleggen, dan om gedurende een jaar lang, al ware het dan maar twee malen daags, de boetpſalmen naar zijn eigen berijming op te zeggen.

Blz. 754, reg. 6, v. b. — Het was by gelegenheid van het bezoek, door den Vorst en de Vorſtin van Anhalt op het ſtadhuis te Amſterdam gebracht, dat de opdracht tot het ſchilderen van vier hiſtoriſche tafereelen, aan Govert Flinck, waarvan Deel VI, blz. 615 geſproken is, plaats had.

Blz. 765, reg. 2. — Hier had kunnen en behooren vermeld te worden, dat Vondel het geboortedicht aan Princes Amelia ten gevalle en waarſchijnlijk op verzoek van Prins Joan Maurits vervaardigde om door hem, die blijkens blz. 762, vs. 221, 222 nog de lust was der vrolijke maaltijden, op het jaarfeest te worden overgezongen.